Zaharia Stancu

DESCULȚ

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

DESCULȚ

STANCU, D.

408[a]

98 -
73

25

ZAHARIA STANCU

DESCULȚ

ROMAN

EDIȚIA IV-a

EDITURA DE STAT
PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

I

NEAMURI

— Tudoreee... Deschide poarta...

Pe tata îl chiamă Tudor. Dar el rareori se află acasă.

Cum auzeam strigând, săream la poartă. Fuioare de aburi scoteau pe nări telegarii; le fumegau şoldurile lucioase. Aveau clopoţei la gât şi gâturile lor erau lungi, cu coamele pieptănate, împletite în cozi, cu panglici galbene, roşii, turcheze. Brişca intra în arie. In brişcă, pe capră, ţanţoşă, cu biciul într'o mână, cu hăţurile în alta, îmbrobodită de i se vedea numai vârful nasului, cu flori mari de fluturi pe tulpan, mătuşa Uţupăr, dela Secara. La spate, îngropată până la mijloc în fân, fata mătuşii Uţupăr, Diţa, vară-mea.

Se bucura mama că-i veneau neamurile, s'o mai întindă cu ele la vorbă.

Era străină în sat, mama. Pe uliţă, nicio prietenă.

Cu tata se măritase de-a dora. Bărbatul ei dintâi o luase din prispa bunicului — nici nu împlinise cincisprezece ani — şi-o dusese pe Călmăţui în sus, peste trei sate, la Stănicuţ, între sârbi. Când şi-aducea aminte de întâiul ei bărbat, mama încrunta sprâncenele, se împosoca, şi dacă tata nu se găsea acasă, începea să cânte, mai mult să jelească. Noi, copiii, o lăsam în dodiile ei. Fusese un bărbat înalt, voinic, Radu Ochian, moale, trândav. Nu-i slujea la nimic voinicia. Doi copii câştigase cu el mama, pe soră-mea Evanghe-

lina și pe frate-meu Ion. Deizdat, pe neașteptate, murise Ochian, și mama la șaptesprezece ani rămăsese văduvă, cu doi copii legați de poale. Oamenii din sârbie o ajutaseră să-și îngroape bărbatul și să-i împlinească pomenile. Incuiase casa mama, își luase pruncii în brațe și se întorsese la bunică-mea.

— Ai rămas văduvă, Mario...

— Am rămas, mamă...

— Și-ai venit să-mi cazi în vatră cu plozii...

— Unde era să mă duc?...

— Să fi așteptat la casa ta...

— Casa mea! N'aveam de niciunele. A băut tot, înainte de a muri. Numai juncanii mi-au rămas. I-am dus lui nenea Tone să-i vândă și să-mi aducă banii...

Trei băieți avea bunica și-o singură fată, pe mama. Băieții, mai mari decât mama, Tone și Lisandru, își luaseră lumea în cap de mici, slugăriseră pe la stăpâni, agonisiseră ceva, și veniseră în Omida, sat mâncat de sărăcie, dar mare, cu gară, cu poștă, cu greci negustori de grâne. Cumpăraseră locuri la șosea, clădiseră case, deschiseseră prăvălii cu de toate. Cu fete dela oraș se 'nsuraseră amândoi. Casele lor, case cu copii...

Pe mama o măritase repede bunica, nu suferea înghesuială în casă, vrusese să rămână numai cu băiatul cel mic, singurul care-i era drag dintre mugurii ei. Poate că-i căzuse scump bunicii nenea Dumitrache, fiindcă era slăbănog, prostovan. Bunica vedea în el un fel de neom, un băiețandru cu mintea slabă, care se ținea de fustele ei și nu-i ieșea din cuvânt.

— Dumitrache, mătură casa...

Dumitrache apuca mătura de coadă și mătura casa mai abitir ca o fată.

— Dumitrache, adună urzici, toacă-le, fierbe-le, amestecă-le cu tărâțe și dă-le la rațe.

Dumitrache se ducea pe șanț, în fundul ariei, umplea ciurelul de urzici, le pregătea după poruncă și îndopa rațele.

— Dumitrache, astăseară rămâi acasă...

— Rămân, mamă...

— Dumitrache, azi te duci la horă...

— Mă duc la horă, mamă...
— Ai să te prinzi în horă, Dumitrache...
— Am să mă prind, mamă...
— Ai să joci frumos, Dumitrache... Să se uite lumea la tine, să se minuneze...
— Am să joc frumos, mamă...
— Pe urmă, când s'o sparge hora, ai să te duci cu fete, la deal...
— Dac'o vrea să meargă vreuna cu mine...
— Dece să nu vrea ?
— Nu prea mă plac fetele, mamă...
— Păi, să te placă... Fii mai cutezător cu ele, Dumitrache...
— Am să încerc, mamă...
— Să încerci, dece să nu încerci, că, slavă domnului, nu eşti nici orb, nici ciung, nici cocoşat...
— Asta, aşa e...

Blajin, bun la inimă, nenea Dumitrache semăna bunicului la chip şi la inimă. Ceilalţi băieţi, aspri, ageri, crunţi, aidoma bunicii.

Faţă colţuroasă, osoasă, avea bunica, voce pietroasă. Parcă mereu svârlea ucazuri.

Se trăgea, după neamuri mai vechi, dintr'un turc care-şi lepădase legea din dragoste. Migdalaţi, puţin pieziş, arătau ochii bunicii. Şi urechile — ferfeniţă pe margini, parcă i le crestase cineva cu foarfeca !...

— Mamă, cine i-au crestat bunicii urechile ?
— Nu i le-a crestat nimeni. I le-au tăiat icuşarii...

La început, când auzisem cuvântul acesta, îmi închipuisem că icuşarii vor fi fiind o ciurdă ciudată de oameni care se plimbă prin lume înarmaţi cu foarfeci, prind femeile de coade, le culcă la pământ şi le crestează urechile pe margini.

Duminica la horă, la nunţi, ori la botezuri, când îşi îmbrăca straiele de sărbătoare, bunica purta conci pe cap. Conciul bunicii, bătut în galbeni. Zornăiau galbenii când sălta, în sbucium, hora.

In urechi, şapte icuşari de o parte, şapte de alta, înşiraţi pe fir de mătase, îi băteau umerii. Grei icuşarii, aur curat. Gaura sfredelită în sfârcul urechii cu undreaua trecută de trei ori prin flacără se lărgea, se

rupea. Pe margini, ceva mai sus de rupturi, şi-a tot găurit bunica urechile şi mereu găurile s'au lărgit, s'au sfâşiat. S'a măritat bunica. A prins a naşte plozi, a-i creşte... A mai purtat o vreme conciul, apoi l-a pus la păstru. Nici cu icuşarii nu s'a mai împodobit. I-a schimbat pe rând la zaraful din târg. A descusut şi galbenii de pe conci şi i-a prefăcut în argint, în măruntă aramă. Ultimii doi i-a dăruit mamei, de zestre. Ii păstrează mama înnodaţi în basma, în chichiţă, în lacră. Ar da mama galbenii fetelor ei să-i poarte, dar cum să-i împartă !... Doi galbeni la cinci fete, care au la un loc zece urechi... Dacă poţi, hai, împarte pe dreptate !... A găurit mama urechile surorilor, dar găurile nu se lărgesc, urechile nu se rup, nu se ferfeniţează ca ale bunicii. Surorile mele nu poartă şir de icuşari de aur lucitori, sunători, zornăitori, poartă mărgeluşe de sticlă colorată, bălţată.

Cerceii mamei sunt mici, rotunzi, ca nişte bănuţi.

— Mamă, de aur sunt cerceii tăi ?

— De alamă sunt...

Cum să rupă mărgelele de sticlă, cerceii uşori de alamă, urechile !...

Intâmplarea cu Daud a avut loc înainte de zaveră, de zavera când s'au ridicat grecii, cu sprijinul ruşilor, contra turcilor şi când s'a sculat, de dincolo de Olt, Tudor Vladimirescu, şi a chemat la arme, în jurul lui, voinicii din sate, să doboare puterea boierilor şi să izbească în păgânii care stăpâneau şi mulgeau şi despuiau şi beleau ţara şi norodul dimpreună cu boierii, cu ciocoii. Spun vorbele din bătrâni că au intrat atunci în fierbere satele de bordeie. Călări, hăulind cântece mai vechi, de vitejie, au plecat rumânii sub steagul răscoalei. In cioclovimea toată, spaima a pătruns. Tremura, tremura vargă cine avea acareturi întinse, şi robi, şi moşii, şi clăcaşi şi pălmaşi. De prin părţile noastre la răscoală mulţi s'au dus. Le-a rămas unora numele de zavera — îl poartă nepoţii, strănepoţii — Ilie Zavera, Stoica Zavera, Costache Zavera. Câţi şi mai câţi !... Armiile turceşti le-au chemat boierii de peste Dunăre. Au venit armiile pornite oricând pe

jaf, pe măcel. Pe Tudor din Vladimir, l-au tăiat — în bucăţi l-au tăiat. Risipiţi, s'au întors pe la bordeiele lor pandurii... Tudor a pierit. Mai greu ca înainte a apăsat stăpânirea boierească norodul... Turcii, turci. Boierii, boieri. Corb la corb nu-şi scoate ochii... A rămas amintirea răscoalei care trece din gură în gură, din veac în veac de om. Au rămas cântecele pe care le mai îngână oamenii.

Incepe mătuşa Uţupăr a cânta printre buze, încet, încet, ca şi cum i-ar fi teamă să nu se audă cuvintele rostite, dincolo de fereastră, în uliţă :

Toate plugurile umblă,
numai pluguleţul meu
l-a 'nţepenit dumnezeu.
Dar o da şi dumnezeu
să umble şi plugul meu,
să trag brazda dracului
la uşa spurcatului,
în pieptul boierului,
o brăzduţă d'ale sfinte,
s'o ţină boierii minte...
Că mi-am vândut cămăşoara
şi cumpărai săbioară...
Pluguleţul meu nebun,
cum te prefăcuşi în tun!
vezi, aşa mai pot ara,
să mai scap de angara,
să scăpăm de ciocoime,
să trăim şi noi mai bine...

Tremură glasul mătuşii Uţupăr şi eu nu înţeleg dece-i tremură glasul acum, când îi aminteşte de fapte petrecute demult, tare demult. A isprăvit cântecul, ori poate l-a întrerupt la mijloc, nu şi-l aduce aminte în întregime. A tăcut câteva clipe. A înghiţit în sec. Apoi :

— Să trăim şi noi mai bine ! Mereu vrem să trăim mai bine şi nu izbutim. Trăiesc bine boierii, gulerații ! Oamenii tac şi rabdă asuprirea. Dar ei gândesc că odată şi odată o să se nască alt Tudor — altfel o să-l cheme poate — unul sau mai mulţi, să răscoale sa-

tele, gata de răscoală din pricina împilărilor, să pună capăt puterii nesătule a neamului ciocoiesc, cu sabia, cu toporul, cu focul, cu pârjolul... Că altfel, vedem noi bine, nu se poate. Boierii au în mâinile lor binele, şi de voie bună nu-l dau. Cu dinţii îl ţin. Va trebui să le rupă norodul dinţii...

— Numai dinţii?

— Aşa vine vorba. Şira spinării va trebui să le-o rupă.

— De s'ar ridica odată ţara toată...

— O să vie vremea... o să vie.

Răsare în ochii mătuşii Uţupăr, în ochii mamei, o mare lumină care parcă face albă odaia.

— Ei, dar uite, mă iau prea mult cu vorba, semn că încep a îmbătrâni...

— Şi nu-ţi place bătrâneţea? întreabă mama.

— Parcă-i place cuiva? Dar n'ai ce face. Vrei nu vrei, bătrâneţea vine. Şi după bătrâneţe...

— Mai e până la bătrâneţe...

Firul rupt o clipă se înnoadă.

— Din raia, din Cetatea Turnului, se repezeau turcii pâlcuri, călări, după jaf. Izbeau cu osebire duminica dimineaţa. Creştinii, la biserică!... Ii luau ca din oală şi-i treceau prin săbii, dacă nu prindeau de veste năvala. Fetele, muierile le suiau pe cai, le răpeau, le duceau dincolo de Dunăre, roabe. Daud era căpetenia pasvantlâilor.

Odată au năvălit în ziua de Paşte. Horă mare în luncă, lângă fântână. Mai ageri la picior, băieţii, copiii, au fugit, au ajuns, s'au ascuns în zăvoaie. Fetele, care s'au împiedicat în fuste şi n'au izbutit să se pitească, s'au aruncat în fântână, s'au înnecat. Una, mai cu moţ, a rămas lângă buduroi, să-i înfrunte. Turcii călări, cu fesuri, cu cealmale, mustăcioşi, bărboşi, roată în jurul ei. Ţineau în mână săbii despuiate. Scânteiau săbiile în soarele de Paşte. Zarinca se uita la pehlivani, la pasvantlâi, fără sfială. Rupsese o ramură de salcie înflorită şi-o ţinea între dinţi. S'a desprins din ceată un turc între două vârste, cu mustăţi lungi, cu barbă pana corbului.

— Dece s'au aruncat fetele în fântână?

— De frica voastră, osmanlâilor, să nu cadă în robie, să nu le pângăriţi...

Luau turcii pe atunci fete şi muieri în robie, le pângăreau, pe urmă le duceau departe, tocmai la Măru Roşu, şi le vindeau, ca pe vite, bogaţilor, tuciuriilor.

— Tu dece nu te-ai aruncat ?...

— Mie nu mi-e frică de voi...

Miraţi, au boscorodit turcii pe limba lor spurcată. A adăugat turcul cu mustăţi lungi :

— Ştii că eu sunt Daud ?

— Daud tâlharul ? Nu ştiam. Aflu acum...

Se juca Zarinca, frământând crenguţa de salcie între degete.

— Şi tot nu ţi-e frică ?

— Iacă, nu mi-e frică...

Era înaltă, subţire trestie, cu ochi verzi ca iarba câmpului. A ridicat-o Daud în şea. Au şupurit cealmagii caii spre raia, spre Dunăre.

Satul a plâns fetele înnecate. Au astupat fântâna oamenii şi-au ridicat o cruce pentru toate moartele. Trăieşte şi-acum crucea de stejar, bătută de ploi...

Cum l-o fi vrăjit muierea pe Daud n'a aflat nimeni niciodată. Toamna, înainte de căderea zăpezilor, au poposit în Secara trei chervane, trase de câte şase boi, încărcate cu averi. Daud şi-a lepădat şalvarii şi fesul, s'a îmbrăcat ca rumânii din partea locului, şi s'a scârbit de legea lui. Şi-a cumpărat pământuri, a ridicat acareturi — aproape ca un boier. Avea baniţe pline de bani. Rumânii s'au ferit o vreme, mai pe urmă s'au învăţat cu el şi-au început a-l socoti de-ai lor.

Zarinca s'a pornit pe născut copii. Patru, cinci sate sunt acum năpădite de sămânţa lor. Unde te duci, unde te întorci, dai de-alde Daudescu — plugari, ciobani, neguţători, popi, meşteşugari, notari, până şi un episcop.

Ca să nu-i amestece lumea, unii au început să-şi schimbe numele..

Mătuşa Uţupăr povesteşte. O ascultăm, ca descân-

tați. Mama iese pe vatră, pregătește mâncare pentru oaspeți.

Trece unul din Stănicuț, de-alde Vancu Vene, cu carul.

— Pește, pește proaspăt...

Cumpără mama pește, îl curăță de solzi, umple oala și-o așează la foc. Aruncă ardei în oală. Solzii parcă sunt bani de argint. Pisica, prin grămada de măruntaie, cu boțul, mâșâe. A prins mama în arie, pe după hambar, un cocoș. Il taie frate-meu Ion. O să avem și cocoș fript de mâncat...

Poți să mănânci la masă cu mătușa Uțupăr ?... Dacă vrei, poți. Văd că toți ceilalți mănâncă. Mătușa Uțupăr are dinți mari ca de cal, verzui la rădăcină, negri, galbeni. Soarbe ciorbă... Ia peștele și-l desface cu degetele. Carnea o'nghite fără s'o mestece, oasele le așează pe masă, în fața ei. Dița are dinți mici, ca de șoarece și buza de jos tăiată în două — buză de iepure. Așa a născut-o mătușa Uțupăr pe Dița, cu buză de iepure.

Dada Evanghelina, care e cam de-o vârstă cu Dița, mi-a spus o taină :

— Pe Dița a născut-o mătușa Uțupăr nu numai cu buză de iepure, ci și cu căiță...

— Cu căiță ? Ce e căița ?

— O tichie de piele cu care se nasc unii copii pe cap... I-a scos moașa căița. A aruncat moașa căița pe jăratec. Sfârâia căița și se sbătea ca un om viu. Sărea în sus, ca un copil plângea căița. A pătruns-o, a ars-o jăratecul, scrum a făcut-o. Cine se naște cu căița, devine strigoi după ce moare. Dița o să devină strigoaică după ce-o muri. Nouă, rudele ei, o să vină noaptea să ne sugă sângele...

— Să nu moară Dița, dadă.

— Parcă zic eu să moară !... Dar odată tot o să moară Dița. Tot omul moare odată și-odată.

— Să moară după ce-om muri noi.

— Poate să moară și mai înainte. O să-i vârîm o undrea în inimă după ce-o muri și atunci n'o să se mai schimbe 'n strigoaică.

— Dacă ăsta e leacul, să-i vârîm undreaua în inimă de pe acum...

Dada Evanghelina râde.

— Nu, nu acum, după ce-o muri.

Nu-mi place cum mănâncă mătuşa Uţupăr. Oasele acelea înşirate pe masă îmi dau greaţă. Ies şi îmbuc în tindă, pe vatră. Nu-mi place nici Diţa. Ciorba i se prelinge printre dinţii de jos, pe bărbie.

După masă, de-a ciuciumişul ne jucăm prin odaie, cu Diţa.

Are şolduri groase Diţa şi picioarele ştiubee, butuci ; sânii : desagi umflaţi, pietroşi. Mă ia ciuş, mă ţin de gâtul ei şi-o lovesc cu călcâiele în şolduri. O apuc de sfârcul ţâţelor — chirăe şi-şi întoarce spre mine faţa lată, oacheşă, buza crăpată, de iepure. Mă dau jos din spinarea ei, pun mâinile la ochi, să n'o mai văd. Mă ascund după uşă.

— Ciuciumiş...

Praful până'n grindă... Ne ia la goană mama.

— Mai ieşiţi afară că ne-aţi împuiat urechile, necuraţilor...

Ies necuraţii afară. Aş ieşi, n'am ce încălţa. Imi fac de joacă în pat, pe lângă lacră.

Mătuşa Uţupăr tăinuie cu mama. Are ea un vecin cu care se ţine, unul Mărinache Piele. Cu Piele a plămădit-o pe Diţa. Păcatul a ieşit la iveală — semnul Diţei, buza de iepure... Piele îi dărue peste gard noaptea, saci cu mălai, cu făină. Ii cumpără barişe, ciumbere, papuci. Dela oraş îi cumpără daruri. Pe Diţa o s'o mărite cu un băiat din Ologi, din spiţa lui Durie. Băiatul e mut, încolo e ca toţi oamenii. Piele o să-i dea fetei de zestre un ciopor de oi. Or să muncească, or să ducă bună casă. Poate să le dea soarta şi copii. Unii muţi, unii cu buză de iepure, alţii sdraveni. Lumea e plină de fel de fel de oameni. Nu toţi sunt frumoşi. Vezi arbori înalţi, drepţi, stufoşi, rămuroşi, bogaţi, rotaţi şi arbori chirciţi, pricăjiţi, noduroşi, buboşi. Pădurea rămâne pădure. Lumea rămâne lume. Soarele răsare şi trece cu lumina lui peste oameni şi peste dobitoace, peste câmpuri şi peste ape, apune,

şi a doua zi răsare iar şi tot aşa mereu, mereu, până la sfârşit — când o fi să fie sfârşitul... O să fie odată şi sfârşitul. Mai e până atunci...

Mătuşa Uţupăr stă în pat, greceşte, rezemată cu spinarea de soba de cărămizi. E caldă soba... Pe Diţa o smotocesc băieţii din vecini, pe la paie. O smotoceşte şi frate-meu Ion, o smotoceşte şi Avendrea şi Dinică, preietenii lui frate-meu.

De câte ori vine pe la noi mătuşa Uţupăr, vin şi băieţii laie, gaie. Ii auzi : — A venit a lui Uţupăr. Işi fac cu ochiul, se ling pe buze. Să fi mâncat miere... N'avem miere... N'au nici ei miere pe la casele lor. Miere au acriturile, şi chiaburii — alde Agana, alde Ulmaz, alde Naidin. Nu numai miere au. Au de toate, cât le trebue şi cât nu le trebue.

Cei doi copii ai mamei dela bărbatul ei dintâi, Ion şi Evanghelina, s'au bolnăvit de pântec. Evanghelinei îi răsar dinţii. Plânge ziua, plânge noaptea. Ii ţine isonul Ion bâzâitul... Mama îi leagănă în poală, să-i ameţească, să-i amuţească, să-i adoarmă, să doarmă duşi, unşi — somnului supuşi. Nu-i adoarme. Ii ia în braţe pe amândoi — pentru braţele de copilandră ale mamei, plozii sunt grei, prea grei — şi se plimbă cu ei prin casa bunicii. Dumitrache îşi trece vacul pe la vite, în coşar, bunicul pe la primărie, pe la cârciumă, pe la biserică.

Plouă câteodată, câteodată ninge, vântul fluieră prin pomii grădinii, prin sălciile de pe şanţuri, clatină perdeaua înaltă de plopi din fundul ariei. E îngheţat pârâul care taie în două ograda.

— Taci cu mama, taci cu mama, taci cu mama !...

Nu tace Evanghelina. Nu tace Ion. Scutecele mereu trebuesc spălate, schimbate, uscate. Mama are ochi frumoşi, coade lungi, galbene ca ovăsul copt, mijloc subţire... văduvă la şaptesprezece ani...

— Taci cu mama, taci cu mama, taci cu mama.

Bunica n'are corăbii, dar parcă i s'au înnecat corăbiile, şlepurile, dubasurile. Plouă ori ninge în arie, în sat, în câmp. Parcă i-ar ninge ori i-ar ploua bunicii

în cerul gurii. E neagră în cerul gurii bunica, cum negri sunt în cerul gurii câinii răi.

— Tu o spui, Darie? Şi tu eşti negru în cerul gurii...

— Şi dacă sunt...

Când fată Griva opt, nouă căţei, noi îi lăsăm să sugă o săptămână până fac ochi. N'aţi ştiut? Abia la o săptămână deschid căţeii ochii. Atunci îi punem într'un coş, îi ducem pe prispă, le deschidem gurile şi îi căutăm. Ii oprim pe cei care sunt negri în cerul gurii. Aceia, când vor creşte mari, vor lătra, vor muşca, vor păzi casa. Pe ceilalţi îi cărăm cu sacul dincolo de linia ferată, la şanţuri, şi-i omorîm cu bâtele. Dacă nu ne trebue!... Griva se ţine după noi. O alungăm cu pietre, cu bulgări, o lovim cu piciorul în pântecul gol, dăulat. Plecăm. Griva dă ocol şi ne pomenim că se întoarce pe furiş, cu puiendrii morţi în gură. Unul câte unul şi-i aduce în culcuş. Altă muncă. Trebue să-i îngropăm adânc. Griva-i caută, scormone pământul cu labele, urlă a pustiu, fioros, urlă la lună dacă e lună, la stele, la nori dacă sunt nori pe cer. Se potoleşte Griva...

— Taci cu mama, taci cu mama...

Bunicului i se moaie inima de milă.

— Dă-mi-i să-i legăn eu, fată... Ai ostenit.

— N'am ostenit, taică.

Bunica:

— Las'o; n'a ostenit... Ea şi-i i-a născut, ea să şi-i crească. Dece i-a murit bărbatul?...

— Nu l-am omorît eu, mamă...

— Nu l-ai omorît tu!... Caută-ţi altul. Ce stai, piatră pe capul nostru...

— Caută-ţi alt bărbat, dadă, se amestecă în vorbă Dumitrache, năvlegul.

Are mustăţi roşcovane pe buză Dumitrache, şi nas mare, vulturesc... Are ochi galbeni de şarpe.

— Râde satul de mine, mamă. Abia mi-am înmormântat omul...

— Şi dacă râde, ce? Iţi cade conciul? Gura lumii, slobodă, numai pământul o astupă.

— Numai pământul o astupă, îngână mama...
— Să-ţi cauţi om, dadă. Vreau să mă însor şi n'avem loc în casă.
— Ei da, vreau să-mi însor băiatul şi n'avem loc în casă pentru tine şi pentru copiii lui Ochian...
— Sunt copiii mei, mamă.
— Ba sunt ai lui Ochian. Dacă ştia că o să moară, nu trebuia să te lase să ai copii.
— Nu ştia c'o să moară, mamă. Niciun om nu ştie când o să moară. Parcă tu ştii când o să mori?
— Eu ştiu. Noi suntem oameni sănătoşi, vânjoşi. O să mor când 'oi apropia suta, poate după ce-oi trece suta...
— Taci cu mama, taci cu mama, taci cu mama...

Biciuită întruna cu limba de bunica, mama şi-a înfăşurat copiii în ţoale, i-a luat în braţe, a urcat dealul. Pe lângă cimitir l-a urcat, pe unde e potecă, pe coasta cimitirului. Cruci mici de lemn, noi, vechi, cu tulpina putredă, căzute peste mormintele copleşite de buruieni. Mergea, mergea... Se mai oprea să se odihnească. Ar fi vrut să îngenunche — ca boul când e prea încărcat carul şi drumul duce în urcuş — ori să se aşeze jos, niţeluş, până mai prinde puteri. I s'au tăiat de tot picioarele. Cum să se aşeze!... Plouă mărunt peste zăpada puţină, îngheţată. Postalii mamei sunt grei, lunecă. Vântul îi bate fusta udă, i-o lipeşte de trup. Tulpanul i-l udă. Ii udă ghiorocul...
— Taci cu mama, taci cu mama, taci cu mama...
Dacă aş muri acum, gândeşte, ar fi bine. Nimic nu mai ştii dacă mori. Nimic nu te mai doare. Copiii scâncesc..
— Taci cu mama, taci cu mama...
Coadele galbene, lungi până la şolduri, ochii limpezi, adânci. A urcat dealul, a trecut câmpul. Ploaie şi ceaţă. Nici ţipenie de om. Nici măcar ciori care să croncănească, să cârâie. Au rămas în salcâmii din vale. Morţii au rămas sub cruci, sub ierburi, pe coastă... Nu-i părea rău după bărbatul mort, nu-l iubise. Nici nu-l plăcuse. Il luase fiindcă-i spusese bunica să-l ia.

Coboară poteca. Are doi frați în satul care se vede, oameni cu stare, negustori. La care să se ducă!... Frații s'au gâlcevit. Muierile i-au îndemnat să se ciorovăiască. Cel mai mare, Lisandru, e bolnav de piept. Nevastă-sa, femeie dela oraș, târomește și ea. Le-a rămas un copil, Iancu, uscat, slăbănog, ligav și lingav, parcă ar mânca cenușă, nu prinde carne pe el. Le hârâe tusea'n piept la toți. Rău Lisandru, rea nevastă-sa. Totuși, parcă e mai bun Lisandru decât Tone. Acela are trei copii, trei fete, și'n fiecare primăvară, cu burta la gură, nevastă-sa, Finica, stă gata să nască. Iad casa lui Tone. Femeia țipă să fie dusă la oraș, nu-i place la țară, nu e'nvățată să trăiască la țară. Ce să facă Tone la oraș!... N'a adunat încă destui bani să poată deschide prăvălie la târg...

— Bună ziua, nene Lisandre...

— Bună...

— Nu pot să mai trăiesc cu mama. Am venit să rămân câteva zile la tine. Nu multe. O să-mi caut un rost...

— Să-ți cauți!... Dece nu te-ai dus la Tone!...

— Tu ești mai bun, nene Lisandre.

— Cine ți-a spus?

— Știu eu...

— Nu știi bine...

— Atunci să plec!...

— Acum, dac'ai venit, rămâi.

A rămas la Lisandru. A văzut-o orășeanca, s'a întunecat.

Și-a călcat totuși pe inimă și i-a spus:

— Să ne ajuți la gospodărie, fată, să deretici prin casă, să aduci apă, să ne frămânți pâinea...

A ajuns mama slugă în casa lui Lisandru. O zi, o săptămână, o lună, două... I-a trimis vorbă Tone că vrea s'o vadă. S'a dus mama la Tone.

— Nu-mi place cum se poartă cu tine hoțul de frate-meu. Suntem trei frați și-avem o singură soră. Ai ajuns slugă la dulamă lungă!... Ți-am găsit un om cu care să te măriți. Tu ai doi copii. Are și el doi copii. O s'aveți la un loc patru. E văduv. I-a murit muierea astă toamnă când a murit și bărbatu-tău.

— Aş vrea să-l văd, nene Tone...
— Să-l vezi, dece să nu-l vezi. E'n cârciumă, alături. Să-l poftesc înăuntru.
— Pofteşte-l...
A rămas Finica la tejghea. Tone a intrat în odaie, însoţit de un bărbat tânăr, oacheş, cu ochii căprui, cu mustaţa tunsă scurt... Om necăjit, cu cămaşa neagră, îmbâcsită de ţărână. Venise primăvara, începuse munca la câmp.
— Bună seara, Mario...
— Bună seara, omule...
A plecat Tone să-i ţină de urît la tejghea Finiţei... Muşterii cer o ţuică, cer covrigi, îi ronţăe în dinţi, cer sferturi de vin. Cine n'are bani, pe datorie bea. Ii trece Tone pe rând în condică. Or să plătească la vară, la toamnă, când or să vândă bucatele — dacă s'or face bucate. Dacă nu, fără supărare, or să plătească anul viitor. Nu pierde nimic negustorul. Scrie în condică de două, trei ori preţul. Finica se uită chiondorîş la oameni.
— Iar le dai pe datorie, Tone.
— Iar le dau...
— Gândeşte-te la fetele mele, Tone...
— La ele mă gândesc.
Umple Tone trei cinzeci cu ţuică şi trece în odaie.
— Ei, soră-mea, te măriţi cu Tudor?
— Mă mărit, nene Tone.
— Să fie într'un ceas bun.
Ciocnesc cinzecile şi le dau pe gât... Femeia abia gustă ţuica...
— Nu-ţi place băutura, nevastă.
— Nu-mi place, bărbate.
— Nici mie.
— Asta e bine...
— Când o duci la tine, Tudore?
— Astăseară, cumnate Tone.
— Astăseară, nene...
— Mergeţi sănătoşi.
Tata o ia în braţe pe Evanghelina. Mama îl ia în braţe pe Ion. Din casa unchiului Tone ies în şosea. Pornesc unul lângă altul, în susul satului.

Seară. S'a lăsat întunericul. Bate uşor vântul... Aduce în sat vântul miros proaspăt de câmpuri trezite din amorţeală.

Copiilor le-au căzut capetele pe umerii părinţilor. Au adormit...

Focul de tor arde mocnit. Pe un maldăr de paie, picotă, alături, încercând să se încălzească, băiatul pistruiat şi cârn. Atârnă într'un cui lampa. Ochiul ei galben, parcă bolnav, clipeşte rar. Femeia intră cu bărbatul, deodată. Trec prin tindă şi pătrund în odaie. Bărbatul pipăe patul şi culcă puii de om adormiţi, unul lângă altul. Cu ţolul îi acoperă. Işi apucă femeia de mâini, o trage lângă el, o îmbrăţişează, îi sărută obrazul. Buzele lui, aspre, plesnite de vânt. Mai aspru, obrazul muierii. Femeia îi pune mâna pe piept şi-l împinge uşor îndărăt.

— Parcă spuneai că ai doi copii, omule. Nu văd decât unul...

— Fata am dat-o de suflet. Era prea mică. N'o puteam ţine.

— Cui?

— A luat-o o vecină s'o crească.

— Care vecină?

— A lui Gigoi...

— Să te duci s'aduci fata acasă.

— Poate, mâine.

Odaia, îngheţată. Vântul scormone şindrilele acoperişului, întoarce fuioarele de fum cu vârful în jos, le risipeşte. Femeia se aşează lângă foc. Băiatul pistruiat şi cârn se trezeşte deabinelea. Se uită lung la femeie, apoi sare în picioare şi, ca un bursuc speriat, se aciuiază lângă taică-său.

— Cine e muierea asta?

— Maică-ta.

— Dă-o dracului! Asta nu e mama mea. Mama mea a murit. Au îngropat-o...

Scoate limba la femeie, o limbă groasă, vânătă...

Casa e aşezată în mijlocul ariei. In spatele casei — coşarul pentru vite, hambarul pentru ţinut bruma de

grâu, când grâul are rod bun, pătulul de porumb, când se face porumbul, carul vechi şi, lângă car, legaţi de proţap, boii, molfăind paie uscate între dinţi. In fundul ariei, o pădure de salcâmi din mijlocul căreia se ridică, biruitor, un plop cu frunzele mereu neliniştite de parcă întruna îl bat apele curgătoare ale văzduhului. In faţa casei, doi duzi, câţiva corcoduşi, un nuc pe jumătate uscat şi, lângă uluci, o salcie plângătoare cu crengile acoperind o parte din drum. Sub salcie, fântâna adâncă, cu ghizduri de lemn şi apă abia licărind în fund. La dreapta casei şi în faţa ei, megieşii, dincolo de megieşi — satul întreg. La stânga, linia ferată de lângă care poteca începe să urce dealul. Din creasta dealului, mai departe, cât poţi prinde cu privirile câmpuri, nesfârşite câmpuri, cocoşate ici colo de măguri răzleţe, împunse pe alocuri de copaci bătrâni, rămaşi dintr'o pădure care a fost pe aci, odinioară de nestrăbătut — deliormanul, pădurea nebună, de ulmi, de plopi, de frasini, de stejari, pădurea cu smeurişuri, cu sălbăticiuni...

Oamenii, altădată, puţini, pe aci, pe lângă Dunăre. La Turnu, raia turcească. La Ruşi, lângă Vede, cetatea. Le venea turcilor chef de omor, de tâlhărit. Năvăleau başbuzucii după pradă. Satele, sâmburi de sate. Un pâlc de bordeie aici, altul hăt, departe. Des de tot năvăleau, aprige, şi slugile stăpânirii după dări. Afumau, băteau, storceau, jupuiau — plecau. In urmă lăsau vai şi amar. Cui să te plângi? Fugea în pădure, cine putea, se ascundea, se hăinea... Ca să aibă cu ce trăi, unii ieşeau la drumul mare cu ciomagul. Păduri, cât vezi cu ochii şi cât nu vezi cu ochii. Mămăliga de mei era temeiul mâncării, cu lapte, cu brânză. Vite multe, câmp puţin. Moşu, ăl bătrân, Găbunea, povestea cum plecase odată la târg, la Drăgăneşti. Singur plecase. După ce a trecut de Udup a băgat de seamă că se ţinea unul, tot călare, cu pistoale la brâu, după el. Se oprea el să lase calul să pască, se oprea şi-ălălalt. Pornea el, pornea şi tâlharul. Cu ăsta trebue să termin, şi-a spus. Până nu mă apucă noaptea, trebue s'o termin. A urcat soarele'n amiază, a pogorît în

chindie. S'a tras lângă un tufiş, călătorul. A 'mpiedicat calul şi şi-a pregătit culcuş. A aşternut dulama şi a băgat sub ea un maldăr de iarbă. Căciula, la gulerul dulămii. A căzut seara. In tufiş, părea că doarme un drumeţ trudit. El s'a pitit mai alături. Tâlharul s'a apropiat pe furiş. A descărcat pistoalele în dulamă. S'a aplecat să-l cotroabăie pe mort... Atunci moşu Găbunea l-a pocnit pe tâlhar cu sete în moalele capului. L-a lăsat lungit şi-a plecat fluierând mai departe... Scăpase cu viaţă. Asta a fost toamna. Primăvara a avut iar drum spre Drăgăneşti, la târg. S'a abătut pe la locul cu pricina. Hoitul îl mâncase fiarele pădurii. Rămăseseră oasele şi chimirul. L-a luat ca pe o văcălie de ciurel, pe ciomag. Zornăia chimirul, doldora de galbeni...

— De, măi, bani avea, şi nu puţini... Cine l-a pus să se ţină de mine, să mă omoare? Am luat chimirul, cu galbeni cu tot. Era un chimir lat, roşcat, nituit cu bani de aramă...

Deliormanul, pădurea nebună... S'a dus pădurea nebună... Lângă Adâncata îşi aveau bătrânii prisăcile. Toamna se duceau, fumăreau stupii, storceau mierea din faguri, o aduceau la bordeie în putinici de stejar. Mâncau copiii mierea... Dacă mâncau multă le curgea mierea pe buric...

— Şi nu mureau, mătuşă Uţupăr ?

— Nu mureau...

— Apăi, eu nu cred că mierea le curgea pe buric...

— Ce să crezi... Tu nu crezi nimic. Eşti ca Toma necredinciosul... Vrei să vezi totul, cu ochii tăi... Apăi, maică, să ştii, nimeni nu vede tot. Trebue să mai şi crezi... Te scalzi la gârlă, vara ?

— Mă scald, mătuşă Uţupăr...

— Treci câteodată, pe zăgaz, dincolo, în luncă, la bulgari ?

— Trec. Mă duc cu băieţii să furăm lubeniţe dela grădinari...

— Atunci, ai băgat de seamă că zăgazul de azi se prelungeşte printr'un zăgaz de pământ şi piatră până la dealul Poşarliei ?

— Am băgat de seamă că doar n'oi fi orb...

— Zăgazul era mai înalt şi mai lat altădată şi oprea apele. Dela un deal la altul se'ntindea balta cu stuh, cu păpuriş, cu sălcii pe margini. Oameni din zece sate ridicaseră zăgazul. Muriseră sub bici bărbaţi, femei, copii. La o spărtură a zăgazului, lângă mal, şi-a făcut un turc moară şi-a lăsat slugă, morar să îngrijească pietrele, şi uiemaş să ia rumânilor uiumul. Venea stăpânul odată la lună, din raia, după socoteli. Aducea avere mare moara. Nu mai era nicio altă moară pe aproape. Se plimba turcul, cu luntrea, pe apă. Doi rumâni trăgeau la vâsle. Tolănit pe perne de catifea, moi, sugea turcul din narghilea tutun. Il legăna luntrea, îl adormea legănatul. S'a auzit că vin dinspre răsărit muscalii să-i poarte turcului cel mare rezbel, să-i scape de bir pe creştini. A adunat turcul nostru satele cu sape, cu cazmale. Au spart rumânii zăgazul. S'a repezit apa şi-a lărgit spărtura. Cu mâna lui osmanlâul a aprins moara şi-a privit-o cum arde până în temelii. Apoi a dat bici calului şi-a plecat însoţit de argaţi. Erau creştini argaţii. După ce au urcat dealul, s'au înţeles din ochi argaţii, au sărit în spinarea turcului, l-au prăvălit la pământ, l-au ucis, i-au luat galbenii din brâu, să-l mănânce păsările cerului l-au lăsat. S'au întors în sat cu calul turcului de dârlogi. A doua zi au venit muscalii, mulţi, ca iarba şi ca frunza. Au întins corturi în luncă, au rămas aci până toamna târziu. Jucau pe linia satului cu rumânii, chiuiau. Aveau chimire pline de ruble şi prinseseră a grăi limba noastră. Era printre ei un cazac — cine mai ştie cum l-o fi chemând — rumânii îi spuneau Geantă. A făcut prinsoare cu flăcăii că el intră de unul singur în oraş, la Turnu, cumpără un teanc de barişe pentru muierile din sat care-i plac lui şi se'ntoarce teafăr, nevătămat de păgâni. A încălecat. A plecat. Satul, până la margine, după el, grămadă. Nu credea nimeni c'o să-l mai vadă, c'o să izbutească să scape viu dintre turci. Unele muieri îl jeleau. Asta a fost dimineaţa. S'a întors cazacul spre chindie. Numai spume, calul cazacului. A povestit oame-

nilor cum a petrecut în raia. Inainte de a intra în târg, printre ostaşii de veghe, şi-a pus o manta turcească în spinare şi fes în cap. Nu l-a luat nimeni în seamă. A descălecat pe uliţa mare a târgului şi-a cumpărat tutun. A cumpărat pâine, barişe. Apoi a încălecat, a aruncat jos fesul şi mantaua. A scos sabia şi s'a repezit într'o ceată de soldaţi turci, care mergeau iavaş-iavaş pe uliţă. A sburat trei, patru capete cu sabia. Chiuia şi vorbea muscăleşte. Spaima a intrat în turcime. Prăvăliaşii au tras obloanele. Lumea a început a fugi. Cu toţii credeau că oraşul a fost cuprins pe neaşteptate de cazaci. Până să-şi dea turcii cu socoteala că în oraş nu se află decât un singur cazac, Geantă trecuse bariera în fuga calului, urca drumul prin pădure, spre Măgura de Pază. Prinde orbul, scoate-i ochii!... De râs au rămas turcii... Cazacul arăta sabia plină de sânge. Arăta testemelele, barişele, cimberele. A doua zi multe femei purtau pe cap podoabe noi. Când s'a lăsat gerul, au plecat spre Dunăre muscalii, au cuprins cetatea, i-au alungat dincolo de apă pe necredincioşi, pentru totdeauna. Asta s'a întâmplat când era bunică-mea tânără, la câţiva ani după zaveră. Purtase şi bunică-mea testemel luat de muscali din cetate, după alungarea turcilor...

Mătuşa Uţupăr râde, clipeşte des ochii, ca şi cum ar vrea să oprească un început de lăcrimare...

S'a luminat de ziuă, n'a răsărit încă soarele. Lunecă acelaş vânt de aseară, clatină salcâmii, duzii, plopul. Pe cer se frământă norii goniţi spre apus. Câteva găini ciugulesc în bătătură. Câteva numai.

Satul s'a trezit. Se aud mugete de boi. Cumpăna fântânii urcă şi coboară, coboară şi urcă.

Femeia se uită în jur. Se uită întruna. Pe palma asta de pământ, cu omul ăsta lângă care şi-a petrecut întâia oară noaptea, între salcâmii aceştia ghimpoşi, între gardurile acestea, între femeile acestea care vin înainte de răsăritul soarelui la fântână, lipăind cu tălpi goale pământul îngheţat al uliţelor, aici va trăi... Va trăi ! Cât ? Nimeni nu ştie cât va

trăi... Asta e legea lumii, să nu știe nimeni cât își va purta umbra legată de picioare, pe pământ...

— Dacă-ți place, Darie...

— Cum să nu-mi placă...

Mătușa Uțupăr nici nu s'a mișcat de lângă sobă. Ca moara îi turue gura. Ii privesc dintele căzut peste buză, cum se dă huța. De câte ori intră în odaie tata, femeile nici nu-l bagă în seamă. Intră, iese. Se duce după ale lui. Acum nici pe mine nu mă mai bagă cineva în seamă.

In sfârșit, mătușa Uțupăr a ostenit. Uite, vorbește mama, limpede, cu liniște. Intâmplările pe care le spune au avut loc demult, când era ea tânără. I s'au încrețit ușor obrajii lângă ochi. Are sbârcituri mărunte pe frunte. Mama pare frumoasă numai când râde. Râde atât de rar. Toți oamenii din jur râd rar. Ii văd deobicei încruntați, cu fețele întunecate. Au fețele întunecate și toamna când plouă, și primăvara când se topesc și după ce se topesc zăpezile și iarba sbucnește din adâncuri, scoțând colți verzi pe acolo pe unde mai înainte pământul fusese negru smoală. Rămân încruntați, întunecați oamenii și vara când dau în pârg cireșele. Rămân încruntați și întunecați și atunci când se coace grâul pe câmpuri și când, dela o margine a zării la alta, o mare galbenă, dungată cu verde, primește, din zori și până în amurg, ploaia luminii.

— Darie, spui tu drept ? Iți aduci tu bine aminte? Nu cumva anii care te despart de acele timpuri au pus între ochii tăi și trecut o pânză cenușie? Nu cumva, peste cele ce povestești, arunci pulberea tristeții tale ? Ia aminte...

— Știu bine cât a trecut de atunci. Nimic n'am uitat. Imi aduc aminte de fiecare fir de iarbă pe care l-am rupt spre a-mi împleti pe deget un inel. Imi aduc aminte de fiecare fir de păpădie, al cărui moț l-am retezat cu nuiaua, în joacă. Imi aduc aminte de fluturii pe care i-am prins și de culorile vii și minunate pe care le-am șters, în glumă, de pe aripile lor. Imi aduc aminte urmele de bou din care am băut apa ploii

în câmp. Imi aduc aminte de fiecare vis pe care l-am visat în somn și de fiecare vis pe care l-am visat treaz, cu ochii deschiși. Imi aduc aminte de fiecare bucătură pe care am băgat-o în gură și de fiecare zi în care am flămânzit. Imi aduc aminte de fiecare sunet pe care l-am auzit, de fiecare cântec care a răsunat și a plâns în mine, de fiecare pumn pe care atunci, ori mai târziu, l-am primit în ceafă, în coaste, în obraz. Nimic din anii aceia n'a murit în mine. Au murit multe din cele văzute, auzite, trăite mai târziu. Dar cum să uit pe mama și pe tata ? Cum să uit pe frații și surorile mele ? Cum să uit neamurile noastre, și megieșii noștri și satul ? Cum să uit plopul, și duzii, și salcâmii și corcodușii ? Cum să uit chipurile și faptele oamenilor ? Nu. Nimic n'am uitat...

— Am avut mare necaz cu Gheorghe. Acum e plecat de-acasă. Invață carte. O să se facă popă. E bun de carte. L-am iubit ca pe toți ceilalți copii ai mei. Niciodată nu mi-a spus mamă. Niciodată n'a primit ceva din mâna mea. Totdeauna m'a privit cu dușmănie. Oridecâteori ne aflam numai noi doi, se scălâmbăia la mine, mă suduia. Nu m'am plâns omului meu. L-ar fi bătut, poate, și mie nu mi-ar fi plăcut să văd cum îl bate. Cu Leana am avut și mai mare necaz. I-am spus omului să se ducă s'o aducă. S'a dus. A lui Gigoi n'a vrut să i-o dea îndărăt. In prima zi, când venisem aici, n'am ieșit din arie. Priveam cum femeile din vecini mă pândeau. Stăteau ca gaițele, cățărate pe garduri. Numai ochi, să vadă ce fac. Numai urechi, să audă ce vorbesc. Ce aveau de văzut? De auzit? Am măturat aria, am stropit-o, am dat foc gunoiului, am aruncat boabe păsărilor, mi-am spălat copiii, am gătit bărbatului mâncare. Ele tot așteptau să se întâmple ceva. Niciodată n'am știut ce anume așteptau ele să se întâmple în ziua aceea. Șușoteau, iscodeau. Intorceam capul la ele, se uitau în pământ. Spre seară a venit la mine, cumnată-mea, nevasta lui Voicu, unul din frații mai mari ai bărbatului meu. Locuește alături. Atunci, ca și acum, între casa nostră și a lor, între aria noastră și a lor, gardul de uluci.

— Tu eşti noua nevastă a lui Tudor?
— Eu sunt.
— Ai doi copii!
— Doi am.
— Şi Tudor are doi.
— Ştiu.
— Crezi că o să duci casă bună cu el?
— Cred.
— Eu nu cred că ai să poţi vieţui în casa asta.
— Dece?
— E om rău Tudor.
— Dece e rău?
— Ai s'o afli singură mai târziu.
— Când o să aflu asta o să văd ce e de făcut. Deocamdată n'am aflat-o.
— Ţi-o spun eu.
M'a luat repede, să mă sperie. Asta m'a îndârjit. Am poftit-o să stea jos. N'a vrut să stea.
— Iţi spun că n'ai să prinzi rădăcini aici. Noi nu vrem să rămâi aici.
— Care voi?
— Noi, rubedeniile lui Tudor.
— Şi ce aveţi voi cu casa mea?
S'a oţărît cumnata-mea.
— Casa ta? Asta nu e casa ta. E casa lui Tudor şi a copiilor lui dela nevasta dintâi. Tu eşti nevasta de-a dora. Tu eşti străină aici. O să te facem noi să simţi cât de străină eşti.
N'a mai spus nimic. A plecat. Peste puţin timp s'a întors. Venise cu altă faţă. Zâmbea.
— Să nu te superi, Mărio. Parcă aşa am auzit că te chiamă, Măria.
— Aşa mă chiamă.
— Să nu te superi. Ni s'a sfârşit mălaiul. Dă-ne un găvan de mălai.
M'am ridicat şi i-am pus în poală două găvane de mălai.
— Nu te superi?
— Nu mă supăr. Se întâmplă între megieşi, dar între rubedenii...

Am crezut că n'am s'o mai văd, cel puţin în ziua aceea. Iar am văzut-o.

— Fiersei mămăliga. Nu-mi dai o coajă de ou? Pentru fiu-meu, pentru Vasile. E ligav la mâncare...

Găsisem într'o oală pe poliţă patru ouă. I le-am dat. A doua zi mi-a cerut făină şi o găină. A treia zi a venit şi, fără să mai ceară, şi-a luat singură mălai din sac şi untură. A patra zi mi-a prins din poiană o gâscă şi-a tăiat-o. Noi mâncam fasole cu mămăligă. N'am zis nimic. Pe urmă, într'o seară, ieşind prin arie, l-am văzut pe fiu-său cum trecea peste gard, dela noi la ei, snopi de coceni. N'am mai putut răbda. Am aşteptat să-mi vie bărbatul şi i-am spus toate câte mi se întâmplaseră. L-am întrebat:

— Demult te mănâncă megieşii şi neamurile?

— De cine vorbeşti?

— De cumnată-mea, de Mitra, de Bâzărca...

Nu ştiu dece, dintrodată, după ce-i spusesem Mitra, mi-a venit să-i zic Bâzărca. N'auzisem niciodată dela nimeni porecla asta. Mi s'a părut însă că aşa şi nu altfel ar trebui s'o cheme. Am poreclit-o Bâzărca. De atunci tot satul îi spune aşa. Şi bărbatu-meu şi cumnatul Voicu, când se supără, tot Bâzărca îi zic. Am limbă rea. Le cam potrivesc.

— Şi înainte de a muri nevasta dintâi, le dădeam câte ceva. E frate-meu mai mare. E cumnată-mea mai mare. I-am lăsat să ia ce vor din curtea şi casa mea.

— Şi de acum înainte ai să-i mai laşi?

— Parcă... nu i-aş mai lăsa...

Când a venit iar să ceară, am luat-o de umeri şi-am scos-o binişor afară. S'a uitat la mine mirată.

— Cutezi să mă înfrunţi?

— Cutez.

— O să fie rău de tine. N'ai să poţi trăi aici.

— Am să pot trăi. Am să mă apăr şi am să lovesc.

Am pus mâna pe furcă. Nu pe furca de adunat paiele. Pe furca de tors. Şi-a ridicat poalele şi-a rupt-o la fugă. După ce-a intrat la ea în arie, a început să urle cât o ţinea gura.

— Săriţi, săriţi, mă omoară nevasta lui Tudor...

Am rămas pe prispă râzând. Cum să nu râzi de o

asemenea minciună? S'au adunat femeile din vecini la poarta ei.

— Ia, spune-ne!... Cum a fost, ghia?

— Păi, cum să fie... M'am dus și eu, ca o cumnată mai mare ce-i sunt, să văd ce face. A pus mâna pe furcă și m'a dat afară. Dacă nu fugeam îmi crăpa țeasta. Am fugit. E scorpie, nu muiere. Scorpie...

S'a apropiat de uluci și-a început să mă ocărască. Iacă, eu nu mai auzisem asemenea sudalme. Am ascultat ce-am ascultat, apoi am intrat în casă și mi-am văzut de treburi... Câți ani or fi de atunci? Stai!... Sunt zece ani... Ba nu, sunt paisprezece ani de atunci. N'am mai schimbat cu ea o singură vorbă. Ne întâlnim la fântână!... Se uită la mine pe sub sprâncene, mormăe cuvinte de neînțeles, scuipă și pleacă. Scuip și eu și-i întorc spatele. Nici fiu-său nu vine pe aici. S'a însurat cu Roșia — nu ne-a chemat la nuntă. I s'a născut primul copil lui Vasile — nu ne-a chemat la ponod. Nici nu trebuia să ne cheme... Numai cumnatu-meu Voicu vine pe la noi câteodată. Pe furiș vine, după ce se lasă întunericul. Asta mi s'a întâmplat cu cumnată-mea, cu Bâzărca... Cu Rimoanta altfel s'au petrecut lucrurile.

Mătușa Uțupăr, nechiază și-i văd până'n fundul gurii dinții verzi, măselele putrede, rădăcina limbii. Are limba galbenă ca șofranul, mătușa Uțupăr...

— P'asta așa o chiamă? Sau ai poreclit-o tu?

— Da de unde! O chiamă Păuna. Adică o chema. Și ăștia satul îi spune cum am poreclit-o eu. Știi, nevasta dintâi a bărbatului meu era mai în vârstă decât el. Și, după cât am auzit, nu tocmai frumoasă. Așezată însă și detreabă. Când s'a însurat, bărbatu-meu avea șaptesprezece ani. Nevastă-sa era trecută de douăzeci și cinci. L-au însurat de crud, că rămăsese pentru a șaptea oară socru-meu văduv, și n'avea muiere în casă.

— De șapte ori a fost însurat socru-tău? Parcă știam de opt...

— Nu, de șapte ori a fost însurat și de șapte ori a rămas văduv. Fiecare nevastă a născut cum se naște întâiul copil, iar la al doilea copil, la naștere, fiecare

a murit. Mureau femeile şi rămâneau sănătoşi copiii. Era nevoit să se însoare iar. S'a însurat până l-au ajuns bătrâneţele. Bărbatu-meu, dela nevasta din urmă. Odată cu venirea lui pe lume, a murit maică-sa. L-au crescut surorile. Cea mai mică soră s'a măritat — bărbatu-meu s'a însurat. Cu voie, fără voie, cine ştie! Nu l-a întrebat nimeni. Nu l-am întrebat nici eu. Dar de, bărbat tânăr, cu nărav. Incă înainte de a-i muri nevasta, s'a mai uitat şi el, ca omu, la una, la alta. Au tăbărît pe el mai ales megieşele. Numai cocoşata lui Ban i-a scăpat...

Ivănica, nevasta cocoşată a lui Iancu Ban!... Parcă numai ea e cocoşată... E cocoşat, fără să aibă de fapt cocoaşă, şi bărbatu-său, Iancu Ban. Moş Radu Ban — a murit mai anii trecuţi, o fi şi putrezit până acum, că tot ce e îngropat în pământ putrezeşte repede — nouă băieţi a avut şi nicio fată. Iancu i-a fost cel mai mic. A năvălit peste sat vărsatul, cum năvăleau pe vremuri păgânii din raia. Opt băieţi i-au murit lui Radu Ban într'o iarnă. Curăţa zăpada la cimitir şi ducea o teleagă de paie. Făcea focul să desgheţe pământul să poată săpa groapa. Săpa groapă mare, pentru doi, pentru trei... A rămas znamia asta de Iancu, peltic, gângav. Măcar unul, doi să-i fi scăpat din ceilalţi. Pleca Radu Ban cu carul cu bucate la Olt să macine meiul, grâul. Cu lunile aşteptau oamenii la Olt să le vină rândul la moară. Până se întorceau dela Olt nu puteai să rabzi de foame. Puneai meiul în râşniţă şi râşneai — o zi întreagă aplecat pe râşniţă, învârteai, învârteai, pentru o mămăligă... Din pricina râşniţii Iancu Ban a rămas adus de spate... Nu-şi putea lua nevastă dreaptă ca bradul... Şi fata lor, ce fată, o arătare, onănăe pe nas când vorbeşte... Mă gândesc să-l însor pe fiu-meu, pe Ion, cu ea, când s'or face mari. Are pământ şi e copil singur la părinţi. Dacă n'ar fi venit vărsatul, în nouă fişteici s'ar fi împărţit pământul lui Radu Ban. Aşa, a avut noroc Iancu. A rămas singur stăpân pe pământ, pe casă, pe acareturi, e chiabur... E bine să ai pământ şi să fii singură la părinţi. O vezi pe-a lui Gulie? Pe Măndica? Lipa-lipa cu pa-

pucii, toată ziua. Cu cămaşa scrobită, cu bariş nou. Tolăneşte la umbră... N'o scoate grecul la muncă... O ţine numai cu cofeturi, cu rahat...

Dada Măndica: înaltă, smeadă, cu ochii cenuşii. Dacă are douăzeci de ani!... A măritat-o taică-său, moş Gulie, cu Panait Barcas, căruia oamenii îi spun „domnu' Barcă", negustor de cereale... Bătrân şi bărbos e grecul... Nevasta, ca'n palmă o ţine...

— Vezi, copiii noştri au pistrui în jurul nasului. Pistruii rămân acolo, oricum ai încerca să-i ştergi, până la zece, doisprezece ani. Apoi pier. E un semn al neamului. Copiii megieşilor, câţi s'au născut, până când am venit aci, seamănă cu Gheorghe, cu Leana, cu Darie. Am băgat repede de seamă că sunt pizmuită de vecine, că niciuneia nu-i părea bine că m'am aciuiat la casa asta. Dintre toate însă, mai aspru m'a duşmănit a lui Gigoi, femeia căreia bărbatu-meu, după ce rămăsese văduv, i-o dăduse pe Leana de suflet. Nu vrusese să-i dea lui bărbatu-meu fata îndărăt. Unde creşteau trei, puteam creşte şi pe al patrulea. Nu vroiam să creadă bărbatu-meu că între copiii lui şi ai mei aş face vreo deosebire. Nu e vorbă... Mai pe urmă a crezut el şi asta. Avea şi dece... Cu timpul m'a înrăit viaţa... Dacă am văzut că lui nu i-o dă, am pândit-o într'o dimineaţă când a venit cu vedrile la fântână, să ia apă. M'am dus şi eu la fântână să iau apă. Am intrat în vorbă cu ea.

— Fă, Păuno, să-mi dai fata...

— Nu e a ta fata.

— Dacă e a bărbatului meu este şi a mea. Să mi-o dai...

— N'am să ţi-o dau.

— Fă, Păuno, tu mă duşmăneşti.

— E drept, te duşmănesc.

— Dece?

— Nu vreau să ţi-o spun. Dacă eşti deschisă la cap o să pricepi şi singură.

— Te-ai ţinut cu bărbatu-meu...

— M'am ţinut şi-o să mă ţiu. Imi place Tudor...

— Bărbatu-tău nu-ţi place?

— Imi place şi bărbatul meu, dar îmi place şi bărbatu-tău...

Era şi atunci, ca şi acum, mărunţică, lată'n faţă, cu şezutul gros cât putina. Numai că era mai tânără, mai neastâmpărată. M'a cuprins furia.

— Vasăzică n'ai să te potoleşti? Rimoanto!...

— N'am să mă potolesc, fa, n'am să mă potolesc. Ce-ai să-mi faci tu? Venetico!

— Uite, asta am să-ţi fac...

Ţineam în mână ciutura plină cu apă pe care abia o scosesem din fântână. Am repezit ciutura grea spre capul ei. A izbit-o ciutura în tâmplă şi-a dat-o deaberbeleacul. S'a lungit pe pietrişul din jurul fântânii şi-a început să se sbată. Dădea ochii peste cap, rămăsese cu gura deschisă. Din tâmplă i se scurgea un fir de sânge. Ciutura fântânii se legăna. Nu mi-am pierdut firea. Am prins ciutura de toartă şi-am vărsat-o peste Rimoanta. Am scăldat-o toată. Am scos altă apă din fântână, mi-am umplut vedrile şi-am intrat în casă. S'a sbătut cât s'a sbătut acolo!... Asta se întâmpla dimineaţa de tot. Când m'am uitat, n'am mai văzut-o. Se trezise. Plecase. De atunci, când mă vede, întoarce capul. Dacă îl zăreşte pe bărbatu-meu, iuţeşte pasul. Nici peste uluci nu se mai uită spre noi. A învăţat-o şi pe fată să ne duşmănească. Trece fata cu caprele pe lângă casa noastră. Stau în uşă şi vreau s'o opresc, să vorbesc cu ea. O îmbii cu pâine, cu struguri, cu mere, cu ce avem şi noi. Fata fuge. Nici nu se apropie de noi sau de casa noastră. A povăţuit-o să-l urască şi pe taică-său. Pentru asta o s'o mănânce focul iadului.

Ce dracu!... Mereu aud vorbindu-se de focul iadului!... Dacă intri în biserica cea mare de lângă primărie şi te întorci, vezi zugrăvit la dreapta şi la stânga uşii, începând de jos, de lângă lespezi, şi până sus, în tavan, iadul... Hristosul care învie şi se urcă la cer, fără aripi, şi Hristosul mic, cu obraji bucălaţi şi ochi albaştri, care surâde din toate icoanele, din braţele Mariei, maica domnului, sunt zugrăviţi în

fund, unde e altarul. Mie îmi place că pe mama o chiamă Maria, ca pe maica domnului, şi nu ştiu pentruce îmi place...

In biserică, de câte ori am intrat, m'am uitat la fiecare zugrăveală şi m'am minunat. M'am uitat însă mai mult la iadul cu care ne sperie întruna popa, la iadul care e zugrăvit pe peretele de lângă uşă. Ard acolo focuri mari sub cazane uriaşe şi în cazane fierbe smoala, în clocot. Aburi alburii se ridică spre tavan şi prin aceşti aburi iată-i : ies draci cu cozi îmbârligate, cu coarne răsucite şi urechi mari, cu nasuri încovoiate şi râturi de porc ; diavoli păroşi, care în furci de fier, cu patru crăci, mută, dintr'un cazan într'altul, sufletele oamenilor care au păcătuit pe pământ. Pătrunzi în grădina vecinului şi iei un măr, gata, ţi-ai pierdut sufletul !... Focul gheenei te aşteaptă după moarte !... Focul gheenei, cazanul cu smoală care fierbe veşnic şi furcile care te vor muta dintr'un cazan în alt cazan. Te duci pe câmp, cu caii la păscut, adormi de osteneală, caii intră în porumbul ori în grâul, ori în ovăsul, ori în rapiţa altcuiva, acelaş foc al gheenei te aşteaptă, aceiaşi diavoli, aceleaşi cazane cu smoală... Te-a înjurat logofătul Gânţă!... Nu e nimic !... O să-l mănânce focul iadului... Dacă l-ai înjurat şi tu pe el, gata, ţi-ai pierdut sufletul !... Pe popă, pe arendaş ori pe primar dacă-l înjuri e şi mai rău : arzi în focul gheenei după moarte, dar înainte de moarte mai iei pe spinare câteva ciomege, câteva paturi de puşcă, ori măcar câţiva pumni repeziţi în coaste, în fălci, pe unde se nimereşte...

Mereu înfricoşează popa oamenii cu focul gheenei, cu cazanele de smoală...

Iarnă. Ninge uşor. Ninge liniştit. Satul e îmbrăcat în puf alb. Numai ciorile, care sboară din salcâm în salcâm, au rămas negre. Numai ciorile şi... popa — boaita care, cu o cruce în mână şi cu o steblă de busuioc într'alta, umblă cu botezul, din casă în casă. După el, cu căldăruşa, jerpelit, ţârcovnicul. In căldăruşa ţârcovnicului se află apă sfinţită... Intră popa în casă şi începe să hârâe pe nas. Oamenii, cu copiii,

stol, îl aşteaptă. Popa le stropeşte fruntea cu stebla de busuioc pe care o tot moaie în căldăruşă. Cântă o rugăciune. Bărbaţii, femeile, copiii, pupă mâna popii... Popa are mână păroasă, noduroasă, cu unghii lungi, şi sub unghii pământ. Mâna popii, se spune, e sfinţită. Trebue s'o pupi. Adică trebue s'o pupe alţii. Am pupa-o şi noi dacă popa Bulbuc ar binevoi să treacă înaintea Crăciunului cu botezul, sau a Paştelui, şi pe la noi. Popa Bulbuc ocoleşte casa noastră ca şi cum ar locui în ea nişte lifte care nu cred în dumnezeu. Parcă popa crede. Parcă noi credem !... Dar aşa vine vorba. Aşa se spune. Aşa se obişnueşte. Să spui că ai credinţă în dumnezeul nevăzut... Nouă, copiilor, puţin ne pasă de treaba asta. Noi mai curând am scuipa în căldăruşa popii decât să facem ceeace fac ceilalţi oameni, care după ce-i stropeşte popa cu aghiasmă se scocioresc în pungă, scot de acolo ultima para şi i-o aruncă boaitei. Dacă arunci un cinci ori un zece, popa te înjură printre dinţi, după ce te-a blagoslovit. Te înjură încet. Tare, te înjură, dela obraz, numai ţârcovnicul. Popa se bucură numai când i se aruncă în căldăruşă o băncuţă ori un leu de argint. Arendaşul îi aruncă o carboavă !... Pentru popă, arendaşul e cel mai cumsecade creştin din lume. Pe arendaş n'o să-l mănânce focul iadului. Are grijă popa, de asta. In toate rugăciunile, după numele mitropolitului, popa pomeneşte numele arendaşului dela Băneasa, pe care, auziţi ce frumos îl chiamă : Gherasie Milian Miliarezi. Vorbeşte gângav Miliarezi, are picioare palii, şi dacă îl mână vreo treabă pe la primărie, din trăsură până înăuntru e purtat de două slugi pe braţe. Picioarele îi bălăngăne, moi... Când vorbesc între ei despre arendaş, şi nu-i aud logofeţii ori acriturile satului, rumânii îi spun arendaşului Colarez. E mai uşor.

— Ce-ai cu arendaşul, Darie ?

— Zău, dacă am ceva !... Numai că, dac'aş fi mare, şi mi s'ar ivi prilejul, l-aş păli cu bâta între ochi.

— Poate o să vină şi vremea aia...

O întreb pe mama.

— Mamă, dece nu vine popa pe la noi ?

Mama e singura din casă căreia nu-i place că popa ocoleşte casa noastră. Bunicul după mamă poartă barbă şi are pe fereastră câteva cărţi groase de rugăciuni, din care citeşte seara şi dimineaţa. In fiecare duminică mama se duce la biserică şi ascultă slujba. Acolo popa n'o poate lipsi de sărutatul crucii şi al icoanelor. Până acolo nu merge el cu câinoşenia. Insă nu se poate stăpâni să nu se uite la ea cruciş.

— E supărat pe casa noastră. Il urăşte pe taică-tău.

— Dece îl urăşte popa pe tata ?

— Din pricina lui frate-tău Gheorghe.

— Dar ce-a putut să-i facă frate-meu popii ?

— Frate-tău s'a dus la seminar, o şcoală în care învaţă copiii care vor să ajungă popi.

— Şi popa nu vrea ca frate-meu Gheorghe să îmbrace sutană de popă ?

— Nu vrea. Popa are şi el doi băieţi la seminar, pe care, mai târziu, are să-i popească. Pe ăl mare, aici, în sat, pe celălalt mai mic, într'un sat vecin.

— Dar ce, pentru frate-meu n'o să se găsească niciun alt sat ?

— Ba o să se găsească, dar popa al nostru se teme că frate-tău o să vrea negreşit să vină popă aici şi nu în altă parte.

— Dece aici ?

— Fiindcă satul e mare şi nu e lipsit de chiaburi.

— Dar ştiu că toţi chiaburii sunt sgârciţi, numai că nu-şi mănâncă din dos de sgârciţi ce sunt.

— E adevărat, Darie, de sgârciţi, chiaburii sunt sgârciţi, însă cu popa şi cu biserica sunt darnici, ca să afle satul şi să câştige fală...

Din câte se vorbesc în sat aflu că băieţii popii sunt tigori. Se apropie sfârşitul anului şcolar !... Popa Bulbuc nu-şi găseşte astâmpăr. Dacă botezi un copil, ori îngropi un mort, ori cununi un băiat, trebue să ai punga doldora. Popa cere mai mulţi bani decât deobicei pentru rugăciunile lui. Cere gâşte şi curcani şi, dacă eşti cumva bogat şi ai în ogradă stupi de albine, popa îţi cere pentru slujbe, afară de bani, ocale cu miere. Cu punga îndopată cu arginţi, cu desagii tobă

de bunătăţi, cu coşuri, popa apucă drumul oraşului. Năduşeşte la poarta unuia, tremură la poarta altuia şi, până la urmă, corbul se linişteşte. Află popa Bulbuc noutatea aşteptată: băieţii nu i-au rămas repetenţi. Vine acasă pe jumătate fericit, pe jumătate nefericit. Fericit, că băieţii lui au făcut un pas mai departe spre popie. Nefericit, pentrucă acest pas l-a plătit cu bani, cu plocoane. Câte un rumân care-i poartă popii pică, pentru cine ştie ce, îl întreabă aşa, la cârciumă, între două ţuici:

— Da băiatul ăsta al lui Tudor o fi trecut clasa, părinte?

— Dracu ştie, taică! Zău dacă ştiu ceva!...

O ia repede din loc, popa... Oamenii râd. Tata n'a apucat niciodată drumul Bucureştilor. Frate-meu Gheorghe a plecat singur de acasă. Cum o fi arătând la faţă, nu ştiu. Eram mic de tot când a plecat dintre noi. Nedesluşit mi-l amintesc. Acum n'are timp să vină vara, în vacanţă, pe acasă. Se duce pe undeva, prin cealaltă parte a ţării, lucrează la o moşie. Mi se pare că ştie să facă pe mecanicul...

Invăţătorul Popescu-Bragadiru umple satul cu poveşti despre frate-meu. Popa aude poveştile. Merge des la cârciumă popa, la toate cârciumile merge, pe rând le cercetează. Pune potcapul şi anteriul în cuier, spune: — Stai cuminte'n cuier, părinte Bulbuc, că Tomiţă, săracul, vrea să petreacă...

Anteriul rămâne cuminte în cuier, potcapul rămâne cuminte. Tomiţă Bulbuc petrece, despărţit de cele sfinte, dăruit cu totul celor lumeşti... Fiecare ştire despre frate-meu Gheorghe, care vine în sat, usucă inima popii. Să se usuce inima popii... Fiindcă nu-l poate împiedica pe frate-meu Gheorghe să înveţe carte, popa încearcă să ne amărască pe noi. Nu vine cu botezul în casa noastră... Aram pedeapsă!...

Când nu cunoşteam duşmănia popii faţă de noi, ca şi ceilalţi copii din sat, dacă-l întâlneam pe uliţă, îi spuneam: sărut mâna, taică părinte! Altora, popa le răspundea. Pe mine mă suduia printre dinţi. Am început să-l sudui şi eu. N'am făcut bine?

— N'ai făcut bine, Darie. O să te înghită focul iadului...

— Mai va până atunci. Şi-apoi, dacă o să stau, adică nu să stau ci să mă chinui în iad, apoi o să-l am pe popa Bulbuc alături. N'am mers cu caii la păscut ? Am mers !... Şi cu noi, cu băieţii, a mers şi Milică, feciorul cel mic al popii, seminaristul. Noi am păscut caii noştri pe mirişte. Băiatul popii, care şi el o să ajungă mai târziu, când o creşte mare, popă, a luat caii lor de căpăstru şi i-a păscut toată noaptea în grâul oamenilor.

— Măi Milică, i-am spus noi, păcătueşti. Pe unde paşti tu caii, nu e grâul vostru.

— Păi tocmai d'aia îi pasc.

— Nu ţi-e frică de iad ?

— Nu, că nici nu există iad. Există cel zugrăvit cu vopsele în biserică, să se sperie proşti ca voi. Aşa spune tata, acasă, când îl ceartă mama că bea la cârciumă...

— După ce ai să te faci popă tot aşa o să spui ?

— Altfel o să spun...

— Vasăzică ai să minţi. Ai să spui oamenilor ceeace nici tu nu crezi.

— Am să mint. Aşa e meseria...

— Lua-te-ar nichipercea cu meseria ta...

— Ba pe voi.

Ne-a mai şi înjurat.

Puteam să-l iertăm ? Nu. Ne-am apucat şi l-am bătut până la ziuă cu dârjalele. Noi eram trei — el singur. Mai-mai să-l omorîm. Am fost fugiţi de-acasă o săptămână, de frica lui Juvete, jandarmul. Nu ştiam că jandarmul e certat cu popa. Am aflat şi-am ieşit la lumină ; nu ni s'a întâmplat nimic...

Năvălesc în casă surorile mele şi frate-meu Ion. In urma lor, intră şi vară-mea Diţa. E mototolită toată. Mătuşa Uţupăr se uită le ea, îi sclipesc ochii de bucurie. Diţii i se scurge prin crăpătura buzii scuipatul alb, pe bărbie. Şi-l şterge cu mâneca zăbunului. O întreabă mătuşa Uţupăr pe vară-mea :

— Câţi băieţi te-au strâns în braţe, Diţo ?

— Fo patru-cinci.
— Numai atâţia?
— Numai...
— N'ai sărit cumva pârleazul?
— Nu, mamă.
— Aşa, fată. Păstrează-te cuminte.
— Mă şi păstrez. Până la măritiş.

Diţa poartă în cutele fustei paie, scaieţi. Au tăvălit-o bine!

— Tinereţe, tinereţe... Ce ştii tu?

Vine şi tata. Ne aşezăm, ca şi la amiază, în jurul mesei. După masă, tata iese cu frate-meu Ion şi se culcă în tindă, lângă foc. Facem loc, în patul nostru, mătuşii Uţupăr. Ii facem loc şi Diţei. Ii cade să doarmă între mine şi soru-mea Riţa. Mă strâng, mă sgârcesc covrig, şi caut să fiu cât mai departe de ea, intru cu faţa în lacra care mă desparte de zidul de lângă fereastră. Pâlpâe lampa. Lumina e cenuşie, măruntă. Văd ca printr'un fum des pereţii odăii. Mama tot mai vorbeşte în şoaptă cu mătuşa Uţupăr. Noaptea a aşezat la fereastră lespezi uriaşe, catifelate, moi, de întuneric. Ştiu că acum, dela o margine la alta a lumii, dela pământ la cer, domneşte întunericul. Noi toţi: strânşi, întinşi la rând, acoperiţi cu ţolul. Afară au rămas, în întuneric, vietăţile sălbatice. Afară au rămas, în noapte, arborii...

Glasul mamei, glasul mătuşii Uţupăr, se depărtează. Abia mai aud. Parcă cineva mi-a astupat cu bumbac urechile. Respir din ce în ce mai rar, mai liniştit. O mână moale, ca de catifea, îmi lipeşte pleoapele. Diţa se întoarce spre mine, mă cuprinde în braţe, mă strânge tare, tare de tot, lângă ea. Are trup cald. Are trup aproape fierbinte. Trupul străin mă întărâtă. Parcă mi-au năvălit pe piele şi sub piele mii de furnici. Diţa mă apucă de umeri şi mă întoarce uşor cu faţa spre ea. Incerc s'o depărtez. Imi dă să-i dibui sânii calzi. Infig degetele în ei. Nu mă mai pot desprinde. Lampa s'a stins.

Unde mi-e somnul? Parcă mi-era somn!

Acum a venit la noi mătuşa Uţupăr şi-a adus-o şi pe vară-mea Diţa. Alteori, odată cu mătuşa Uţupăr,

vine și bărbatu-său, unchiu-meu, Precup Urban Uțupăr. E un rumân înalt cu umerii lați — încolo subțire țipar, ager ca briciul, ochi negri, aprinși, ascunși adânc sub frunte și sub prea stufoase sprâncene. Oacheș, aproape tuciuriu, e unchiu-meu Precup Urban Uțupăr. Mă ia pe genunchi. Mă leagănă. Ii place să se joace cu mine. Ii sfârâe inima după copii, după băieți. A avut doi, pe văru-meu Guță care-a murit anul trecut de dalac — era ceva mai răsărit decât frate-meu Ion — și pe văru-meu Pantilie care, tot anul trecut, a murit la armată, la Turnu. I-a adus leșul închis în sicriu, cu carul, unchiu-meu Uțupăr și l-a îngropat lângă Guță. Vesel flăcău era văru-meu Pantilie!... Cu mustața mijită pe buză, când râdea — și mereu râdea — arăta două șiruri de dinți de zăpadă. Avea ciomag scurt subsuoară, retevei, să se apere de landra câinilor, de flăcăii care s'ar fi încumetat să se lege, în glumă, de fetele lui.

— Dar care sunt fetele tale, Pantilie? îl întreba mama.

— Toate câte n'au negi pe nas, mamă Mărio... Chicotea. Râdeam și noi. Din câte le știam, niciuna n'avea negi pe nas. Așa dar cu toatele trebuiau să fie ale lui văru-meu Pantilie. Lacom de fete, lacom de muncă, lacom de viață. Scornea cântece din mintea lui. Chema lăutarii, îi învăța cântecele lui, îi punea să i le cânte când avea chef și-i îndemna să le cânte și altora ca să i se ducă pomina. I se și dusese pomina până la târg, la prefectură. Văru-meu Pantilie cânta și diblarii îl îngânau:

Ciocoiaș cu ceafa groasă
Cum te-aș lua dela masă,
Ciocoiaș cu nasul cârn,
De salcie să te-atârn,
Să te leagăn sus, în vânt,
Să te saturi de pământ,
De pământ și de moșie,
Să-mi vină vremea și mie...

Au auzit logofeții și l-au pârît boierului că îndeamnă rumânii la răscoală. L-a chemat boierul la

curte pe văru-meu Pantilie. S'a dus. Cu ciomagul subsuoară.

— Vasăzică, aşa te porţi, tu al lui Uţupăr, vrei să ridici oamenii contra curţii?

— Eu, boierule? Cum aş îndrăzni!...

— Mi s'a spus că născoceşti cântece...

— Se poate, boierule, cânt şi eu când îmi vine a cânta...

— Şi ce cânţi?

— Cântece care-mi trec şi mie prin cap, boierule...

— Ai putea să-mi cânţi şi mie un cântec?

— Dacă nu vă e cu supărare, iaca, am să cânt:

Iubii fete şi neveste
O sută şi cincisprezece
Şi mi-e inimioara rece...

— Nu. Nu dintr'astea. Din celelalte...

— De cele fără perdea, boierule? N'aş putea. O fi cucoana pe-aproape şi aude. Şi-apoi, cântecele fără perdea se cântă la petrecere... Azi nu e petrecere...

Văzându-se luat în răspăr s'a supărat boierul. L-a dus la oraş jandarmul pe văru-meu Pantilie. L-au sucit, l-au răsucit, nimic n'au putut stoarce din el grangurii. L-au lăsat, până la urmă, în voia lui, l-au socotit cantaur, zăltat, deliu aproape. N'o să răstoarne lumea cu fundu'n sus cu snoavele lui... I-a venit lui văru-meu Pantilie vremea să meargă la oştire. S'a dus la oştire, la Turnu, la dorobanţi. I-a căzut să ajungă ordonanţă la un căpitan, unul Jirescu, os din boierii Jirescu, care au moşii între Călmăţui şi Olt, sus, la Crângeni. Căpitanul, însurat c'o paceaură care smintea'n bătăi ordonanţele până le lăsa surde, betege. Nu s'a atins de văru-meu Pantilie. Palmă dela bărbat n'a suferit el, necum dela o muiere fie ea şi cucoană, nevastă de căpitan. A vrut să-l plesnească peste gură cucoana. S'a sumeţit, a răsturnat-o. I-a plăcut, a prins nărav cucoana. A dat căpitanul peste ei într'o zi, l-a împuşcat pe văru-meu Pantilie. Pe urmă au scris în condici că soldatul Uţupăr Pantilie umblând cu o armă încărcată s'a împuşcat singur, din

greşeală. Adevărul îl cunoaşte tot oraşul. La alt regiment l-a mutat pe căpitan, asta i-a fost pedeapsa. Unchiu-meu Uţupăr nu mai are băieţi.

— Vrei să fii băiatul meu, Darie?...

— Nu, unchiule...

I se umezesc ochii. Se scurmă în pungă şi-mi dă zece bani.

— Du-te şi-ţi cumpără roşcove...

Spârnel, dau fuga. Cumpăr roşcove dela cârciuma lui Toma Ocî, unde altădată a ţinut prăvălie fratele mamei, unchiu-meu Lisandru. Imi vinde roşcove fata cea mare a lui Toma Ocî, Gena. Ronţăi roşcovele. Sunt dulci. Sâmburii sunt tari, cafenii. Ii scuip printre dinţi. Mă vede soră-mea Elisabeta.

— Dă-mi şi mie roşcove, nene.

Ii dau şi ei câteva. Se repede în uliţă unde plozii, şumugai cât nodul, se joacă în pulbere.

— Mi-a dat nenea roşcove dela Ocî, roşcove dela Ocî...

Se grămădesc copiii pe ea. I le smulg din mână. Se întoarce plângând.

— Dă-mi alte roşcove, nene. Mi le-au luat...

Trei fete are cârciumarul Toma Ocî: Gena — care stă după amiază în prăvălie când cârciumarul doarme cu nevastă-sa în odaia din fund, cu perdelele lăsate, să nu pătrundă lumină înăuntru, să le turbure somnul — Fifa şi Boboaca. E măruntă Boboaca, grasă, durdulie, bălană. Dacă ar fi fată de desculţ s'ar fi prins în horă. Nu s'a prins, cum nu s'a prins în horă nici Gena, nici Fifa. Ţin nasul sus. Umblă cu papuci, pe cap nu poartă barişe. Se vântură pe uliţi cu capul gol, cu păru'n zulufi, cu rochii înguste, parcă ar fi împiedicate, ca cucoana Polina, nevasta vărului meu Niculae Dimozel dela poştă. Pe lângă fete Toma Ocî are şi un băiat, Mitică. Ca pe un păpuşoi îl ţin gătit părinţii, cu şorţuleţ, cu beretă, încălţat cu ghetuţe. Căţărat pe gard se uită la noi cum ne jucăm de-a caii. S'ar da jos,ar deschide poarta, s'ar sbengui cu noi. Ii sticlesc ochii. Gura îi lasă apă de poftă. Il sgândărim.

— Vin de te joacă şi tu cu noi, Mitică. Te facem cal...

— Nu vin, că mă murdăresc de praf...

— Hai, măi Mitică, vino...

— Nu vin. Nu mă joc cu voi. Eu... eu sunt băiat de cârciumar...

— Şi dacă eşti, ce? Tot prin născătoare te-a aruncat maică-ta afară din burtă...

Mitică începe a bâzâi...

— Tatăăă! Ăştia mă înjură...

Dă cu pietre după noi taică-su. Işi ia podoaba de mână, o duce în prăvălie, o ţine pe genunchi, o împacă, o linişteşte cu un covrig...

— Tu, măi Mitică, să nu te amesteci cu golanii. Tu o să mergi la şcoală, să te faci domn mare, prefect să te faci.

Mitică se urcă iar pe gard. Strigă la noi.

— Nu mă joc cu voi. Eu o să mă fac... prefect...

Ii pică nasul. Se şterge cu mâneca hainei.

Duminica e horă în faţa cârciumii lor. Fetele lui Toma Ocî — două înalte, una bondoacă — rămân pe margine, privesc. Aşteaptă băieţi dela oraş să vină să le ceară de neveste. Nu vine niciun băiat dela oraş. Ele aşteaptă mereu. Soră-mea Evanghelina spune că au să îmbătrânească fete mari din pricina fuduliei.

Satul îl ştie pe Toma Ocî de când umbla desculţ. Şi nevastă-sa şi fetele umblau altădată desculţe, munceau pe moşie până cădeau pe brânci. A intrat Ocî slugă la nişte greci. A mai înşelat la socoteli. A mai înşelat la cântarul cel mare, la magaziile gării, unde se cântăresc vagoanele. A strâns ban lângă ban. Moartea fratelui mamei l-a găsit cu punga plină. S'a mai împrumutat la oraş la bancă. A cumpărat casa mortului şi brevetul. A început negustoria cu de toate. A ţinut deschisă şi cârciuma. Dă şi bani cu dobândă. Nu e mare dobânda — un pol pe lună la o sută de lei. Pe mulţi i-a prins în laţ. Dacă suta luată cu împrumut ar fi întoarsă într'o lună ar fi mai uşor. Dar cine poate plăti datoria într'o lună!... Câteodată merge datoria un an ori mai mulţi, nu se mai isprăveşte... Toma Ocî, dacă i se plăteşte dobânda e mulţumit, nu zoreşte o-

mul. La o sută de lei, în douăsprezece luni, primeşte doisprezece poli câştig. Intâi s'a îmbrăcat el orăşeneşte. Pe urmă şi-a îmbrăcat orăşeneşte nevasta şi copiii. Pe Gena a cerut-o de nevastă mai înainte, când încă nu începuse a se veşteji, Lache, feciorul cel mare al lui Iordache Diman, din capul uliţei noastre, lângă şosea. Alde Diman — sunt doi fraţi Diman — au pământuri multe, au boi mari, moldoveneşti, şi case cu geamlâc, aproape boiereşti. Au bivoliţe de lapte şi oi multe şi stupi cu albine. S'a bulguit Lache la averea lui Ocî. — Nu-ţi dau fata pentru băiatul tău — i-a răspuns Ocî lui Iordache Diman. Vreau să-mi mărit fata cu băiat dela oraş, să n'o mai bată soarele'n spinare la secere. Sunt cârciumar. M'am ridicat deasupra voastră. Niciun copil de-al meu n'o să mai scurme ţărâna cu palmele. S'a isprăvit. Neamul lui Ocî sue, sue...

— Orice urcuş are şi coborîş — răspunsese înciudat Iordache Diman. Vezi să nu luneci, Tomo, că până jos de tot nu te mai opreşti. E greu până începi a te rostogoli că pe urmă te duci deadura până se alege praful şi pulberea de tine... Am mai văzut noi şi pe alţii cu fumuri la cap...

— Cum să cobor? Am tejgheaua doldora de bani...

— Oi fi având-o!... Dar ai început să bei, Tomo... Şi băutura nu aduce a bine. Eşti cu ţuica în nas de cum te trezeşti.

Lui Toma Ocî, om iute din fire, i-a şi sărit ţandăra. A prins a striga la Diman :

— Decât să-mi dau fata după chiorul tău mai bine o dau după Picică...

— Dacă o vrea să ţi-o mai ia şi Picică... S'a spart tocma. Au rămas certaţi pe viaţă.

Uneori, seara, se aud ţipete. Işi bate Toma Ocî nevasta. Ciocneşte ţuici cu oamenii şi se afumă. Pe urmă intră în casă şi caută pricină muierii. Ii găseşte. Femeia fuge şi se culcă la şură, vârîtă în paie, ca un câine, alături de câini. A răcit, a dat oftica peste ea. Şi fetele mai mari au început a tuşi în palme. Boboaca încă nu tuşeşte. — O să tuşească şi ea, n'am nicio grijă — spune frate-meu Ion care-a încercat s'o strân-

gă în braţe pe fata măruntă a lui Toma Ocî, pe năzuroasă.

Doarme dusă Diţa. In somn şuieră subţire, ca un şarpe, printre dinţi. Mătuşa Uţupăr, buhai de baltă — buu, buu, buu ! Ai noştri, când dorm, smirnă, nu li se aude decât răsufletul lin, uşor.

Mai de mult a tras la noi, seara, unul cu căruţa cu oale, dinspre munte. Toamna coboară olarii la şes cu căruţe cu oale. Pe bucate îşi vând marfa. Vrei două, trei străchini — le umpli cu porumb, după ce le-ai ales. Olarul ia porumbul , îl toarnă în sacul lui, tu iei străchinile. Vrei un ulcior cu ţâţă, ori un ulcior cu flori de smalţ albe pe burtă, cu buza groasă, care păstrează apa rece ghiaţă în toiul verii, te mai tocmeşti. Lipiţi pământului, mai săraci decât noi sunt olarii, slabi, traşi la faţă, numai oase, sgârci şi piele, nu se ţin nădragii pe ei, le cad în vine. La masă, hulpavi, ling strachina, nici pentru o furnică nu rămâne în urma lor, fărămituri de mămăligă. Pe olarul care-a mas la noi îl chema Vicenţ Buiu. Şi-a legat caii de căruţă, mârţoage bune de svârlit în râpă, le-a dat fân, apoi mama l-a ospătat. Avea şi-un băieţandru cu el. Spunea că mai are acasă, pe lângă olăriţă, cinci copii, băieţi şi fete. Era guşat olarul, parc'avea două cimpoaie sub bărbie. Vorbea, cimpoaiele, ca guşa roşie, înflorată, a curcanului, se umflau, se desumflau, gâlgâiau ca apa în sorb cuvintele lui. Băiatul care-l însoţea la drum purta şi el guşă. Povestea olarul Vicenţ Buiu că prin partea locului unde vieţuia el, mai toţi oamenii purtau guşă sub bărbie. — Boreasa mea, se lăuda olarul, are o mândreţe de guşă, de două ori mai mare decât a mea! Şi copiii mei, slavă domnului, au guşă, afară de cel mic, un băieţaş, care a rămas însemnat, n'are guşă. Ne culcăm şi dormim. Adorm întâi copiii. Le cântă guşile în somn, ţi-e mai mare dragul, numai cel mic, fără guşă, tace. Boreasa, îngheţată de frică, îi pune mâna pe inimă, să vadă dacă e cald, dacă mai trăieşte. Ne temem să nu se prăpădească în somn. Acum, parcă ne-am mai învăţat cu el, dar de spaima c'ar putea să se prăpădească în somn

n'am scăpat. Doarme, parc'ar fi mort. Dacă n'are gușă!... Pe-aici, spune olarul, e rai. La noi, la deal, pământ roșu, piatră, sărăcie și bir. Pădurea, nu putem culege o frunză din ea, nu putem aduna o creangă uscată pentru foc, o mână de iarbă pentru vite. O păzesc cu puștile slugile boierului... Greu, greu... Noroc că viața trece repede. A tăcut. După ce a tăcut gușa îi mai bolborosește o vreme ca și cum unele vorbe pe care olarul nu le-a rostit au rămas acolo să se frământe, nemulțumite... Olarul cu fiu-său s'au culcat, băgați unul într'altul, sub dud. S'au învelit cu o buleandră de-a lor. Odată cu venirea somnului au început gușile a le cânta. I-am ascultat un timp. Pe urmă am încercat și noi a adormi...

După cine a spus Toma cârciumarul că o să-și dea fata ? După Picică ? Tare trebue să fi fost aprins de mânie dacă i-au ieșit asemenea vorbe din gură. Flăcăul bogătanului Iordache Diman nu e chior. Se uită cam paliu, asta e tot. De văzut vede bine. A râs satul când a auzit vorbele lui Ocî. A râs și Picică. S'a așezat pe vine, cu bâta între picioare, pe marginea drumului și-a prins glas :

— Apăi, nici acum dacă mi-ar da-o pe Gena de nevastă n'aș lua-o...

Rumânii s'au mirat și nu prea. L-a întrebat Găină:

— Dar dece spui că n'ai lua-o pe fata lui Ocî, Picică? Nu e destul de frumoasă pentru tine? Nu e destul de cucoană?

— Tocmai d'aia. Mie nu-mi trebue nevastă frumoasă, să-mi umble cu mofturi, nu-mi trebue cucoană... Și-a adus cucoană dela oraș Niculae al lui Dimozel. A căzut sub papucul ei. Ocî și-a stricat copiii. Nu-i pune la muncă. I-a rupt de sat. I-a înfumurat. O să vie sărăcia peste ei. O să-i apuce calicia în haine domnești. E adevărat că tot învățul are desvăț. E mai greu desvățul.

— Dar noi nu suntem săraci? Suntem! Și, iacă, trăim...

— Noi ne-am învățat cu sărăcia ca sacul cu peticul...

Picică n'are neamuri. L-au găsit muierile, copil, aruncat la fântână. L-au botezat oamenii. I-au dat un nume care s'a pierdut. A crescut când la unul când la altul. S'a băgat argat la Iordache Diman, când a crescut mai mare, pe mâncare şi îmbrăcăminte. Aşa e obiceiul. N'ai rost pe lume, intri slugă la bogat pe mâncare şi pe îmbrăcăminte. Mâncarea — ce rămâne în străchinile stăpânilor. Imbrăcămintea — straiele purtate şi răspurtate, lepădate de ei, cârpite pe ici şi pe colo, soioase, zoioase... Altă plată: canci... A plecat fiindcă bogătanul îl muncea până la sleire şi-l procopsea cu tupungeli. I s'a dat o palmă de loc la marginea satului, lângă baltă, unde vin apele mari primăvara şi înneacă lunca, în sărătură. Picică şi-a ridicat bordei în care, până va găsi pe cineva cu care să se însoare, trăieşte singur. A intrat pândar, păzeşte poienile şi dealurile, de gâşte, să nu intre în grâne. E un băiat înalt, bălan, cu ochii albaştri, mai sărac decât toţi săracii la un loc.

Mă duc cu capra de curm să pască iarbă pe şanţ. Vine şi Picică pâş, pâş. Nici nu-l aud, aşa de uşor calcă. Mă pomenesc cu el alături, ori în spatele meu...

— Paşti capra, mă?

— O pasc...

— Vezi să nu-ţi scape în bucate...

— N'o să-mi scape...

— Măi Darie...

Se trânteşte pe iarbă cu faţa în sus. Priveşte norii pe care, ca pe nişte corăbii uriaşe, îi mână vântul spre miazănoapte...

— Ce?

— Stai lângă mine să-ţi spun un basm.

— Basmele se spun noaptea, nene Picică...

— Eu le spun ziua...

— Pe care vrei să mi-l spui?

— Pe ăla cu popa spân!

— Mi l-ai spus ieri.

— Atunci să ţi-l spun pe ăl cu ţapul babei şi-al unchiaşului care s'a 'ntors noaptea din pădure jumătate belit, jumătate nebelit...

— Spune-mi-l...

— A fost odată ca niciodată că de n'ar fi...
Norii plutesc pe deasupra noastră purtaţi de vânt.
Prin spărturi se vede cerul albastru, albastru...

Aud poveşti mai multe iarna când se face la noi acasă ori la alde Tutanu clacă de curăţat porumbul. Avem de dus porumb la moară, la măcinat. Vin seara la noi băieţii şi fetele din vecini să ne ajute. Intr'o oală mare pune mama pe vatră boabe la fiert. Fierb încet boabele de porumb. De trei ori le schimbi apa până dau în floare. Inainte de a se fierbe boabele mâncăm pâsat uns. S'a aruncat în căldarea cu mălai o lingură de untură. Pâsatul e dulce, să tot mănânci, să bagi în draci burta. N'avem linguri pentru atâta lume. Şi le aduc băieţii şi fetele de pe acasă. Curăţăm ştiuleţii. Boabele se adună grămadă. Creşte grămada. Dacă vine nenea Sorean dela Stănicuţ ne bucurăm tare. Incepe să povestească, de cum s'a lăsat întunericul, întâmplările prin care a trecut Păcală. Până la ziuă tot nu-şi termină basmul. De câte ori îl spune îi mai pune coarne, îl mai lungeşte. Am aţipi dar nu ne lasă basmul. Rămânem treji. Nenea Sorean e băiatul lui unchiu-meu Voinea Militaru care o ţine pe tuşa Sorana, una din multele surori ale tatii. Bunicul lui nenea Sorean, moşu ăl bătrân, Voinea sin Voinea, a murit de curând. Era alb colilie. Când era unchiu-meu Burdulea spânul copilandru, Voinea sin Voinea flăcăia. A venit poruncă dela stăpânire că satul trebue să dea un soldat. S'au sfătuit ce s'au sfătuit aleşii. Au hotărît să-l trimită pe Voinea la oştire. Au chemat dorobanţii, au înconjurat casa şi l-au strigat pe Voinea să iasă până afară. Cunoştea glasul aleşilor. Nu i-a trecut prin minte ce o să fie. A ieşit. Au tăbărît dorobanţii pe el să-l lege. Le-a scăpat şi-a luat poteca pădurii. L-au ajuns din urmă călări. L-au prins cu arcanul, l-au doborît, l-au legat, l-au trimis la oraş. Acolo i-au tuns chica, chilug l-au lăsat. Şapte ani l-au ţinut la miliţie. I-a rămas numele de Militaru...
Văru-meu Sorean nu mai are acum chef de povestit. S'a lăsat necaz mare pe casa lor. Sora lui văru-meu Sorean, dada Ulica — ce mai mândreţe de fată —

şi-a pierdut minţile. Se îndrăgostise de unul, Ienuţă Bozdoc, din Sârbie. Flăcăul şi-a făcut râs de ea şi s'a însurat cu alta, cu una boccie, cu avere. Dada Ulica s'a sbătut ca peştele pe uscat. Şi-a smuls părul. Şi-a sfâşiat rochiile. S'a potolit apoi. A rămas teşmenită de nu mai ştia ce e cu ea pe lume. Nu bea. Nu mânca. Ciugulea ca o pasăre. S'a stins...

Intre partea din faţă a ariei noastre şi linia ferată se află o curte uriaşă, care e plină toată de salcâmi. Printre salcâmi, strâmbi, chirciţi, doi meri... Tot printre salcâmi, pitulat, un pătul mărunt. Alături de pătul, mai pitulat, un bordei. Trăiesc aci trei oameni, trei bărbaţi, megieşi cu noi...

Am spus că trei bărbaţi trăiesc aci : nenea Petre cel mare, nenea Petre cel mic şi nenea Sandu cel mare. Al patrulea din fraţi, nenea Sandu cel mic, stă tot pe aceeaşi uliţă cu noi, are casă tot dealungul liniei ferate, mai sus, spre capătul satului.

Dintre toţi patru fraţii, numai nenea Sandu cel mic s'a însurat şi şi-a înjghebat familie, cu nevastă, cu copii. Ceilalţi fraţi au rămas becheri şi locuesc aici, lângă noi, în bordeiul lor. Iată, gata-gata era să spun un neadevăr. A fost însurat o vară şi nenea Petre cel mare, căruia oamenii îi zic Musai...

— Şi dacă a fost însurat, dece nu mai e ?

— L-a lăsat nevasta.

Nenea Petre cel mare e cel mai în vârstă dintre fraţii Bălan. Are cam la şaizeci de ani. E mărunt, târâe picioarele. Insurătoarea lui a fost una de pomină. L-a băgat în casă, ca ginere, unul din Belitori, care n'avea băieţi.

S'a dus socrul cu nenea Petre cel mare să cosească iarba. Cosea iarbă socrul, cosea iarbă ginerele. Nenea Petre cel mare ajunge cu coasa lângă un mărăcine. Se opreşte, se uită la mărăcine, îşi mută căciula de pe o ureche pe alta. Nedumerit, îl întreabă pe socru-său :

— Tatăăă ! Am găsit un mărăcine. Ce să fac cu el ?

— Taie-l, mă ! Ia-l de moţ şi aruncă-l în urmă...

Nenea Petre împlineşte întocmai ce i se spune. Coseşte mai departe. Apoi iar:

— Tatăăă! Am găsit un mărăcine. Ce să fac cu el?

— Taie-l mă! Ia-l de moţ şi aruncă-l în urmă.

Taie nenea Petre mărăcinele, îl apucă de moţ şi-l aruncă la marginea fâneţii. Coseşte mai departe. Mai găseşte un mărăcine. Nedumerit, se opreşte. Mută căciula de pe o ureche pe alta şi-l întreabă pe socru-său:

— Tatăăă! Am găsit un mărăcine. Ce să fac cu el?

— Taie-l, ia-l în gură şi du-te învârtindu-te, să nu te mai văd...

A tăiat nenea Petre cel mare mărăcinele, l-a luat în gură şi s'a întors la bordei.

— Ce e, nene, l-a întrebat nenea Petre cel mic.

— M'am întors acasă. M'am gâlcevit cu socru-meu.

Gâlceviţi au rămas.

Nenea Petre cel mic nu s'a însurat niciodată. A vrut să se însoare nenea Sandu. Nu l-a lăsat nici nenea Petre cel mare, nu l-a lăsat nici nenea Petre cel mic. Ar fi putut nenea Sandu să-şi ia tălpile la spinare... S'a tot certat cu fraţii. Nenea Petre cel mic şi nenea Petre cel mare, dacă au văzut că nu se potoleşte, l-au legat într'o noapte de salcâm şi l-au bătut măr. Nenea Sandu şi-a pierdut minţile. Asta s'a întâmplat când era tata copilandru. De atunci, nenea Sandu nu şi-a mai venit în fire. Nu face nimănui niciun rău. Umblă ziua prin arie dela copac la copac, bombăne. Ce-o fi spunând copacilor, greu de înţeles... Din când în când, nenea Sandu se supără. Ia o bâtă şi bate salcâmii. Sunt sute de salcâmi în aria lor, salcâmi mai tineri, salcâmi mai bătrâni. Fiecare salcâm are coaja sdrelită. Nenea Sandu bate salcâmii de-i snopeşte. Salcâmii nu se supără. Salcâmii n'au glas. Salcâmii n'au nici ochi să plângă. Leapădă frunze. Cresc alte frunze în loc. Niciodată nenea Sandu nu bate merii, nici cu bâta, nici cu piatra. In unele zile, nebunul iese din arie şi vine la fântână. Scoate apă cu ciutura din adâncul fântânii şi-şi umple ulciorul. Se pleacă apoi şi, din pietrişul din jurul fântânii, alege pietroaiele. Işi umple sânul de pietroaie, îşi umple poala de pietroaie. Duce ulciorul în bordei şi iese în arie. Bolboroseşte. Se

aşează în genunchi, ca şi cum ar trage cu puşca şi ocheşte salcâmii cu piatra. Niciodată nu dă în gol. Are grijă nebunul, ca pietrele asvârlite de el, dacă n'ar lovi ţinta, să nu treacă dincolo de uluci, să atingă pe cineva. E îmbrăcat în sdrenţe nebunul. Aproape gol. Dacă la miezul nopţii îl apucă pandaliile, nimeni nu-i spune nimic. Bombăne cât bombăne până-şi face cheful, apoi intră în bordei şi se culcă pe gârlici, ca un câine, în paie. L-au purtat fraţii şi pe la spitale. L-au cercetat doctorii şi nu i-au găsit leacul. Nu i l-a găsit nici doctorul Ganciu. Dar a găsit cuiva, de când a venit aici, leacul, doctorul Ganciu?... Ioc!...

In noaptea asta nebunul vorbeşte cu copacii. Vântul vorbeşte cu copacii. S'a pornit vânt tare. Vijelie s'a stârnit. Vârtejuri. Vârtejuri...

Vară-mea aude vântul şi nu se sperie. Se sperie însă de vorbele neînţelese ale nebunului. Se desprinde de lângă mine şi simt cum se strecoară în partea cealaltă a odăii, unde băune mătuşa Uţupăr.

— Mamă, aprinde lampa, mi-e frică!...

Mătuşa Uţupăr se trezeşte, caută chibritul, aprinde lampa. L-au trezit şi pe tata. Aprinde tata un felinar şi pleacă să-l potolească pe nebun. Il potoleşte. Tata este unul din puţinii oameni de care nenea Sandu, cu toată nebunia lui, ascultă. Dece oare?

După o săptămână, mătuşa Uţupăr înhamă caii. Umple mătuşa Uţupăr căruţa de paie. E frig. Până la umeri se vâră acum, în paie, vară-mea Diţa.

Ca un bărbat, pe capră, mătuşa Uţupăr ţine în mâini hăţurile, biciul.

Odihniţi, caii freamătă. Scutură gâturile lungi. Clopoţeii dela gâturile lor sună.

— Tudoreee... deschide poarta...

A plecat mătuşa Uţupăr. Odată cu ea a plecat şi vară-mea Diţa. Ne uităm cum se duc. Sfârâe roţile căruţii.

Pân'la anul, poate n'am să mai văd buza de iepure a Diţei.

II

MIEZ DE IARNĂ

Şindrila o sboară mereu vântul. Dincolo de linia ferată, dealul îmbrăcat, până mai anii trecuţi, de vii cu rod bogat. A venit de departe molima şi a uscat, a ros joardele până'n rădăcină, ca o ciurdă de vite flămânde. Acum, vrei băutură ? Găseşti la cârciumă spirt de păpuşoi ori vin adus mai dinspre munte — poşircă spelbă. Ai poftă de un ciorchine zemos... Lua-te-ar benga de nesătul, satură-te cu dude albe, cu dude negre, cu dude nărâmzate. Sunt pline ogrăzile de duzi. S'au cam sfârşit dudele... Umblă pe mirişti şi caută mure, caută porumbe, de nu le-or fi păscut, cu botul lor veşnic ud, caii. Pe unde crescuseră struguri, plugul a pătruns şi a răsturnat brazdă lângă brazdă. S'a semănat grâu, secară, porumb. Dela creasta dealului înainte, câmpul fără hotare peste care s'a boltit cerul, câmpul burduhănosului cu pălărie tare, cafenie, cu guler înalt, scrobit, cu cravaşă. Burduhănosul se plimbă când călare, când cu trăsura. Caii trăsurii sună clopoţei de aur, sună clopoţei de argint. Vizitiul poartă ţilindru cu panglici şi bici cu codirişcă mlădioasă. Gogu îl chiamă pe burticos. — Gogu Cristofor, şi e proprietarul moşiei Belitori, — una din cele patru moşii pe care ne mâncăm, muncind, amarul...

Desculţii strigă : pământ, pământ, pământ !...

Pământ este și totuși, pământ nu este. Sau, nu e al cui îl stropește cu sudoarea.

— Dacă pământul ar fi al nostru, îl aud pe tata, am trăi cu totul altfel. Am trăi mai bine. Dar, pământul e al boierilor, al ciocoilor. Trăiesc boierii bine. Trăiesc ciocoii bine. Noi ne alegem cu oasele rupte de muncă. A dat ceva pământ rumânilor, Cuza, demult. L-au scos din scaun boierii. A venit în capul țării un neamț mărunt. S'a dat cu cei ce l-au adus. A uitat de prostime. Cum spune cântecul :

A venit un rege neamț,
Ne-a băgat cu gâtu'n laț...

— Nu mai vorbi așa, nene Tudore. Te aude careva și te pârăște stăpânirii. Pați ce n'ai pățit...

— Pârască-mă ! Cine să mă pârască ! Poate popa, poate primarul Bubulete, poate notarul. Toată lumea săracă vorbește. Nu e unul desculț să nu cârtească, să nu înjure. Dacă nu e bine, nu e bine și gata. Focul arde mocnit sub cenușă. Intr'o zi are să izbucnească, să i se vadă flăcările... Atunci...

Scurmă cu vătraiul, tata, în focul de pe vatră. Focul înviază, se subțiază, se albăstrește fumul. Pier șuvițele de fum sorbite de coș. Flacările se ridică, galbene, apoi roșii. Ling fundul căldării. Incepe a fierbe apa. Scoate bulbuci, semn că s'a încălzit, că e gata să dea în clocot.

— Aruncă mălaiul în căldare, muiere...

Doi pumni de mălai ia mama din copaie. N'a cernut mălaiul. Il aruncă, cu tărâțe cu tot, în căldare. Mestecă repede cu făcălețul. Presară în căldare o lingură de sare. Pâsatul fierbe. Acum o să fie bun de mâncat, peste câteva clipe numai. Imi ling buzele. Inghit în sec. Iși linge buzele și nenea Dumitrache. Și el înghite în sec și nodul gâtului, mare cât o ceapă de apă, îi joacă întruna, când sus, când jos, când sus, când jos...

E bine de noi ! Mai avem o jumătate de sac de mălai. Alții n'au decât pe fundul sacului, un găvan, două. Dacă au și atât...

— Dacă am avea pământ !...

Nenea Dumitrache oftează. Vine oftatul lui greu din fundul inimii. Or poate îi vine oftatul din fundul burţii care îi ghiorăe de foame. Dacă burta e goală, afurisita, te dă de ruşine. O auzi : ghiorţ, ghiorţ — ghiorţ, ghiorţ. Ca s'o minţi, iei un glod de sare în palmă, lingi sarea, bei o cană mare de apă. Simţi că te ia cu leşin, bagi de seamă că tot pocâltit ai rămas, dar, pentru un timp, maţele nu se mai frământă cu sgomot.

— Pământul e-al boierilor, vede-i-aş în pământ cu iarbă pe piept — blestemă mama...

Mama are, totuşi, o bucată de pământ, pe deal, deasupra Stănicuţului, rămasă pentru Ion şi Evanghelina dela bărbatul dintâi al mamei. Mă ia tata câteodată acolo, la arat, la semănat, la secerat. Afurisit pământ ! Nisip şi piatră ! Apeşi pe coarnele plugului cât poţi, capeţi bătături în palme. Pielea se roşeşte, se umflă. Băşicile se sparg. Usturǎ. Te alegi cu răni... Boii se opintesc în jug, îngenunche pe brazdă, îi atingi cu biciul, se ridică, pornesc mai departe. Fierul plugului scrâşneşte, i se toceşte ascuţişul, nu prinde brazdă adâncă. Plouă. Arunci sămânţa. Treci peste ogor cu grapa. Grâul nu creşte mai înalt de jumătate cot. Nici nu putem intra cu secera în el. Il smulgem cu rădăcini cu tot, cum smulgem cânepa. Pe la mijlocul lanului lăsăm o steblă de grâu nesmulsă, o lăsăm să-şi scuture boabele sărace în câmp...

— Pentru Rodul pământului — mă lămureşte mama...

Pe dealuri, pe unde pământul nu dă rod, pe acolo au şi rumânii ceva ogoare ale lor. Pe lunci, pe câmpurile întinse, cu pământ gras, moşiile. Mergi călare, dela marginea unei moşii la marginea cealaltă, o zi întreagă. Dai acolo de hotarul altei moşii.

Sunt flămânzi de pământ desculţii... Ţipă foamea în ei... Nimeni nu aude ţipătul, ori, cine-l aude, îndeasă căciula pe urechi şi se face că nu-l aude — căciula de astrahan...

— Bun pâsat ai nimerit, dadă — spune nenea Dumitrache.

Tac chitic. O să vorbesc după ce-o să curăţ cu lingura coaja după fundul căldării...

Molima, care a mâncat viile oamenilor, a ros şi via, întinsă cât o pădure, de pe coasta de lângă gară, a lui Miliarezi, celălalt boier pe moşia căruia suntem învoitori. Boierul a scos satul în plină vară şi oamenii au desgropat rădăcinile viţei, au curăţat locul.

Uscat şi negru a rămas pământul. Au fost aduse pluguri cu aburi şi coasta a fost arată adânc. — Acum — spuneau oamenii — în locul viei pe coastă, boierul o să semene grâu, ori porumb, ori ovăs...

Spre toamnă s'a răspândit svon că pe vatra viei vechi Miliarezi o să sădească viţă nouă altoită, adusă din ţări străine.

Vagoane cu snopi de viţă au fost descărcate în gară. Au luat slugile boierului snopii de viţă şi i-au aşezat în stive, sus pe deal.

In urma viţei, într'o dimineaţă, a sosit şi a apucat-o peste câmp, pe potecă, spre conac, un neamţ înalt, roşcovan, cu ochelari groşi. Factorul poştal Voicu Panţu i-a arătat drumul. S'a aflat curând, că pe neamţ îl chiamă Franţ Capca şi că e de meserie vier.

Cam la o săptămână după venirea neamţului, s'a dat jos dintr'un vagon, într'o dimineaţă, o femeie albă ca hârtia, cu ochii tare albaştri, înaltă, voinică şi, în jurul ei, roi, patru fetiţe: nevasta vierului neamţ, copiii vierului neamţ. Gabrioleta boierului le-a purtat la conac. I s'a dat casă neamţului.

A cercetat neamţul pământul arat pe coastă şi a făcut însemnări. A aşteptat apoi să se apropie timpul de sădire.

— Uite! A sosit timpul — toamna, după culesul porumbului...

Nesfârşite, zi şi noapte, au curs ploile. Se părea că pământul întreg va putrezi. N'a putrezit. Vântul a început să sufle. Ploile s'au oprit. Norii s'au risipit. Soarele toamnei, cu puteri puţine, a sbicit pământul.

S'a sunat goarna în aceiaşi zi în trei sate. Oridecâte ori este de spus ceva satului, primarul pune să se sune goarna. Sună goarna; rumânii se adună, ciopor, la primărie. Nu le face deloc plăcere rumânilor când sunt chemaţi cu goarna la primărie. O ştire

bună nu le-a spus goarna ! Chemarea la primărie înseamnă bir mai mare, luare la armată, zile de corvoadă cu carul și cu vitele pentru cei care au car și vite, zile de muncă cu palmele pentru pălmași.

A sunat veteranul satului, Diș, goarna, întâi în fața primăriei, apoi în susul satului, apoi în jos, spre gârlă, să audă și cei de dincolo, din cătun și pe ulița unde are casă popa Bulbuc și care duce spre cealaltă margine a satului, spre lacul Vladei.

Buluc s'au adunat oamenii la primărie. Primarul Bubulete, notarul Stănescu, Juvete, șeful postului de jandarmi, au ieșit în pragul primăriei. Inalt e pragul primăriei. Ca să intri înăuntru, trei scări trebue să urci, trei pași trebue să faci. Dacă stai pe prag, e ca și cum te-ai fi urcat cu picioarele pe un scaun. Ești mai sus decât ceilalți oameni. Poți să cuprinzi cu ochii până departe.

Mulți ani primarul Bubulete a fost logofăt pe moșia lui Gherasie Milian Miliarezi, căruia oamenii îi spun Milarez, ori Colarez. Din slujba asta s'a ales cu vite și cu pământ. Acum e om cu stare. La cererea boierului, fostul logofăt a fost numit primar, de prefect.

Acum nimeni nu i se pune împotrivă lui Bubulete. Dacă e omul curții boierești !... Nici de prefect nu se teme Bubulete. Cum o să se teamă, când prefectul e ginerele boierului ! Ce mi-e socrul, ce mi-e ginerele ! Ce-mi e Tute, ce mi-e Mande...

A fost căprar în armată primarul. Știe a ține socotelile, se pricepe a iscăli. Vorbește cu glas puternic satului. Și-a băgat mâinile în buzunarele nădragilor și înainte și le-a trecut peste pântecul cât sacul, încins cu brâu roșu, cu flori. Capul și l-a dat pe spate. Oamenii îi văd bărbia, îi văd gușa.

— V'ați adunat, mă ?

Mărunt, negricios, numai piele și os, unul dintr'alde Zgămâie, Petre, iese în față.

— Dece întrebi, primarule ? Nu vezi că ne-am adunat ? Ce, ai orbul găinilor ? Când te-a pălit orbul găinilor ?

— De când e primar în sat, râde Tiță Uie, că de atunci mănâncă găină fiartă în fiecare zi și cine mă-

nâncă găină fiartă în fiecare zi orbeşte, ştiţi cu toţi povestea...

Rumânii, muierile, copiii încep a chicoti. Işi dau cu coatele.

— Cu voi doi, sărăntocilor, am eu o socoteală mai veche. O să ne răfuim noi într'o zi.

— ...Ori într'o noapte, primarule, când treci la ibovnică, peste pod...

Mai tare chicoteşte mulţimea. O femee se desprinde din ceată, se dă mai deoparte. E Siva Perşu văduva, ibovnica primarului...

Cât e de voinic, se pierde primarul. Glasul i-a descrescut.

Nicolae Trâncă, rezemat în ciomag, lângă al lui Zgămâie, se întoarce spre oameni şi zice:

— Astăzi o să iasă cu bucluc adunarea.

Juvete îşi pipăe patul armei. Il mângâie parcă.

— Ce umbli cu arma, domnule şef? Doar n'ai vrea să ne împuşti pentru o glumă? spune Ion Ududui.

Tiţă Uie adaugă:

— Chiar dacă ar vrea să ne împuşte, crezi că ar putea? Suntem prea mulţi. N'are gloanţe pentru toţi...

Se schimbă jandarmul la obraz. Ia arma de pe umăr, o încarcă.

Rumânii strâng cercul în jurul acriturilor. Jandarmul ţine carabina în mână, cu degetul pe trăgaci. Se dă jumătate pas în urmă. Notarul se dă un pas în urmă. Primarul Bubulete doi paşi, apoi intră în primărie.

— Eu v'am chemat aici, prinde a vorbi jandarmul, nu ca să facem glume. V'am chemat ca să vă dăm de ştire porunca stăpânirii. S'a primit ordin dela prefectură ca mâine dimineaţă, cu mic cu mare, toţi care sunteţi învoitori pe moşia domnului Gherasie Miliarezi, să ieşiţi la muncă, să-i sădiţi via. Asta, zi de zi, până o să terminaţi via de sădit...

— Credem şi noi că prefectul a putut să vă dea un astfel de ordin, sare cu gura Alecu Ovedenie, din cătun. Prefectul e ginerele boierului. Mâine, poimâine, moşteneşte el via când o da dumnezeu, sau când o

vrea dracul să crape burta groasă a lui boier Gherasie.

— Cum o să ieşim la munca asta, domnule jandarm? întreabă Ilie Gâscanul, asta nu scrie în contractul nostru de învoială. Eu ştiu carte. Am citit contractul înainte de a-l iscăli şi uite, dacă nu scrie în contract, eu unul nu ies la muncă. Să vedem ce-o să-mi faceţi? O să mă beliţi de viu?

Jandarmul şi-a pus puşca pe umăr. Incepe să râdă.

— Măi oameni buni, dece vă ţineţi voi de şotii? Păi ce? De contract e vorba? Parcă de ce scrie ori nu scrie în contract ne arde nouă? Noi am primit ordin să vă scoatem la muncă şi ordinul — ştiţi şi voi, care aţi făcut armata — ca la armată: îl aduci la îndeplinire fără multă vorbă. Dece vreţi voi să faceţi pe nebunii! Vreţi vărsare de sânge? Eu vă spun: eu unul nu vreau vărsare de sânge. Vă dau părinteşte povaţă să nu vă puneţi împotrivă şi să ieşiţi la muncă aşa cum e porunca. Boierului i-a mâncat filoxera via. Boierul are nevoie de vie. Trebue să-l ajutăm pe bietul om să-şi refacă via. A adus din Franţa viţă tare, pe care n'o mănâncă nicio boală. Ce sunteţi proşti? Voi nu vreţi să fie şi p'aci prin jurul satului nostru vie? Să vedem şi noi struguri?

— Vrem, cum să nu vrem. Dar mai vrem ceva: să vedem strugurii în via noastră, nu în via boierului, că de ce i-al boierului nici şeitan nu se atinge.

Sporovăiseră numai bărbaţii. Ce-i veni femeii ăştia a lui Chiriţă Speriatu, să se amestece în vorbă? Jandarmul se miră.

— Păi cine vă opreşte să vă sădiţi şi voi vie? sare cu gura notarul Stănescu. Zic şi eu ca domnul jandarm: întâi să sădim boierului via şi pe urmă să sădiţi şi voi vie, pentru voi, dacă vă pofteşte inima la struguri. Să se facă încercare întâi pe pământul boierului să vedem dacă viţa asta prinde ori nu prinde pe la noi.

— Incercarea pe pământul lui, dar cu munca noastră.

— Da ce, cu a cui muncă aţi vrea voi să se sădească via? Cu a boierului? Păi boierul...

— Ştim, ştim : boierul e prea gras, nu poate munci, se aude un glas din mulţime.

Jandarmul şi-a revenit în fire. Bubulete a ieşit din primărie, i-a şoptit ceva la ureche.

— Şi aşa vasăzică, prinde primarul curaj din nou, nu vreţi să ieşiţi la muncă ?

— Dacă nu scrie în contract, nu ieşim...

— Eu zic că o să ieşiţi...

— Noi spunem că n'o să ieşim, grăiesc oamenii.

Dinspre gară se aud tropote de cai. Peste câteva clipe, în spatele rumânilor s'au oprit şase jandarmi călări.

E aproape Băneasa. Două, trei aruncături de praştie. La Băneasa e o secţie de jandarmi — doisprezece la număr, plus plutonierul Burlă.

Jandarmii au arma la umăr ; în mâini, cravaşe. Burlă, plutonierul, care supraveghează întreaga plasă, e scurt, gros, îndesat, cu mustăţi lungi, căzute pe oală; poartă barbeţi. Se întorc rumânii cu faţa spre el.

— Ce-i cu voi, mă ? Ce auzii ?

— Ce-aţi auzit, domnule plutonier? întreabă Ududui.

— Că nu vreţi să ieşiţi mâine la muncă.

— Păi nu ieşim, că nu scrie la contract.

— O să v'arăt eu contract.

Face un semn. Jandarmii înconjoară mulţimea. Cravaşele şuieră. Izbesc obrazuri, cefe, spinări...

Oamenii se risipesc. Unii se împiedică şi cad. Jandarmii trec cu caii peste ei. Ii alungă pe uliţi, îi plesnesc din goană. Femeile ţipă.

L-au prins pe Ududui, pe Ovedenie, pe Tiţă Uie. I-au prins şi i-au dus la primărie.

Au descălecat jandarmii. Doi stau de strajă în poarta primăriei cu armele încărcate. Prinşii sunt bătuţi până la sânge. Burlă îi bate. Apoi rumânii sunt legaţi cu mâinele la spate şi purtaţi între jandarmii călări la Băneasa.

S'a aflat că noaptea i-au trimis din post în post la Turnu. O să-i judece pentru răscoală...

A doua zi în zori, o companie de jandarmi a sosit în gară cu trenul. Jandarmii au fost împărţiţi în cete,

au cercetat casă cu casă. Satul a fost scos la muncă, pe coastă...

O săptămână au rămas jandarmii în sat.

Şi în această săptămână, sub biciul lui Franţ Capca, via boierului a fost sădită. Pe urmă, în jurul viei boierului, rumânii au ridicat garduri înalte de uluci.

După Crăciun s'au întors în sat rumânii bătuţi. Au petrecut trei luni la puşcărie. O nimica toată.

Câţi ani au trecut de atunci? Nu prea mulţi. Trec repede anii. Nici nu prea bagi de seamă cum. Stai să vezi. Ai mâncat cinci zarzăre. Ţi-au rămas în palmă sâmburii. Nu te 'nduri să-i arunci. Patru îi spargi cu piatra şi le mănânci miezul dulce-amărui. Pe al cincilea, nu ştiu ce-ţi vine, îl pui deoparte. Poate vrei să-l păstrezi pentru mai târziu când te-o ajunge iarăşi pofta. Apoi, dintrodată îţi spui : ce-ar fi să-l sădesc? Te duci lângă uluci, mai la fereală, sapi o gropiţă cu vârful băţului, aşezi pe fund sâmburele, îl acoperi cu pământ. Uiţi de el. Te gândeşti la altceva. Ai la ce te gândi! Când vine primăvara zăreşti din întâmplare, între buruieni, puiul de zarzăr. Până toamna creşte măricel. Vine iarna şi-l prinde golaş, fără frunze. Gerul nu-l ucide. Intr'o altă primăvară te pomeneşti cu el înflorit peste noapte. Pare o mireasă învăscută în voaluri albe. A pornit să rodească. Doi-trei ani au trecut de când te-ai jucat cu sâmburele de zarzăr — şi acum, uite-l!...

Trec repede anii. Nespus de repede...

Aşezată pe coastă, cu faţa la miazăzi, în bătaia soarelui de dimineaţa până seara, îngropată şi desgropată la timp, îngrijită de neamţ şi de slugi ca ochii din cap, via boierului olog a crescut şi a început a lega rod.

Primăvara ne adună logofeţii de pe la casele noastre, mai cu vorba bună, mai cu sudalma şi ocara, mai cu dârjala, şi ne mână din urmă să desgropăm mândreţea de vie.

Ne ducem şi-o desgropăm, ce să facem? Că doar deaceea am venit pe lume, să facem treabă pentru cei mai puternici decât noi!

Pe urmă ne chiamă să legăm joardele viei pe araci. I le legăm cu curmeie de tei.

— E tare curmeiul?

— Tare. Poţi să te şi spânzuri cu el.

— Da dece să mă spânzur? Mai am nişte datorii de plătit.

— Tot la datorii te gândeşti, Tiţă Uie...

— Mai mă gândesc eu şi la altele, nene Tudore, dar datoriile nu le uit. Odată şi odată tot o să le plătesc. Cu sânge.

Via e plină de rumâni. Franţ Capca se plimbă printre noi. Ne-a învăţat binişor graiul:

— Sa nu rupa copilul lastar, Tudor...

— Nu rupe, domnu Franţ...

Eu, Darie, sunt copilul... Ii ajut tatei. Ii ajut sorămi Evanghelina. Le întind curmeiele, alese, răsucite.

S'a depărtat neamţul. Rup un lăstar, mai mult de-al dracului decât de foame, îl fac ghem, îl bag în gură şi-l ronţăi. Uitasem gustul lăstarului. E dulce-acrişor. Poate să sature foamea. Mai rup încă unul şi încă unul...

— Inghite-l că se 'ntoarce neamţul...

Inghit lăstarul aproape nemestecat. Nu m'a prins. Mai trece un timp şi auzim slugile boiereşti:

— Mâine ieşiţi la stropit.

— Câţi?

— Câte doi de fiecare casă.

— Nu se poate să venim câte unul?

— Nu.

— Dece?

— Aşa e ordin.

— Dacă e ordin...

De două-trei ori stropim via boierului cu piatră vânătă.

Umblă rumânii şi muierile lor, cât e ziua de mare, cu tobele de tinichea în spinare — dacă-i priveşti de departe ţi se pare că sunt cocoşaţi — cu tubul de cauciuc într'o mână, cu mânerul pompei în alta şi stropesc din vârf până în rădăcină fiecare cuib de viţă. Noi, copiii, cărăm apă cu doniţele, cu urcioarele, cu găleţile, fiecare cu ce putem şi cu ce avem, dela ciş-

meaua din vale şi umplem butoaiele în care se topeşte piatra vânătă. Avem obrazul verde, şi mâinile verzi, şi picioarele...

Straiele ne sunt şi ele pătate de aceeaşi zeamă verzuie.

— Nu te mai speli nici în şapte ape...

— O să trăiesc şi nespălat...

Iarăşi mai trece un timp. Şi iarăşi bat logofeţii şi slugile boiereşti satul. Nu ţin seamă că abia ne tragem sufletul. De nimic nu ţin seamă.

— Mâine veniţi la săpatul viei. Cu sapele voastre. Aveţi grije să fie ascuţite.

De primăvara până în mijlocul verii de trei ori săpăm dela o margine la alta via de pe coastă. De n'am săpa-o, ar năpădi-o buruienile!...

Spre toamnă via dă în pârg, apoi în copt. Intâi se pârgue ici-colo un bob, pe urmă un strugure întreg, care se află mai în văzul soarelui. Franţ Capca se plimbă prin vie, alege cei dintâi struguri copţi, umple coşuleţul şi-l duce boierului.

— Mancaţi sanatos, cucoane...

Când începe a se coace aproape toată via, pornesc paneraşe cu struguri la casa popii Tomiţă Bulbuc, care s'a rugat domnului din ceruri pentru belşug, la casa notarului Gică Stănescu, care dă totdeauna boierului o mână de ajutor. Câteva sgârciuri, mai mult aguridă, ajung la postul de jandarmi, pentru şef, pentru Juvete. Plutonierului dela Băneasa îi trimite boierul prin logofăt un coş întreg.

— Aşa boier atent şi darnic n'am mai văzut, Miţo.

— Păi, că şi tu, inima ţi-o dai pentru dumnealui... Mai că nu făcuşi omor de om când cu săditul...

— Trebuia. De-atunci le-a mai venit mintea la cap ăstora din Omida...

Noi ne uităm printre uluci la ciorchini. Făpturi slabe. Mai de poftă, mai de foame, ni se scurg ochii, ne lasă gura apă.

— O să ne cheme la cules...

— O să gustăm şi noi strugurii.

— Dacă ne-o lăsa neamţul...

— Da ce? Neamţul are o mie de ochi să ne pă-

zească pe fiecare?

— N'are...

— Atunci...

Imi cresc nădejdile mie. Ii cresc şi lui Turturică, şi lui Trăcălie şi lui Tutanu. Gângu se vaită:

— Pâ-pâ-nă atunci e... e... mu-lt... Eu vi-vi-sez stru-stru-guri... In toa-toa-te nopţile vi-vi-sez stru-stru-guri...

— Mai bine visează murgule, iarbă verde...

— De-de-ce să vi-vi-sez ia-iarbă ve-verde? Eu nu sunt mu-murg. Eu sunt o-om...

Gângu e om. Pui de om. Mucos, jerpelit, gângăvit, dar pui de om. Pui de om suntem şi noi. Toţi visăm struguri. Numai că Gângu, în prostia lui, o spune.

Cu zile aspre, bântuite de vânt, uscate, cu nopţi în care se lasă răcoarea, a sosit şi toamna. S'au veştejit salcâmii şi sălciile, plopii şi măceşii, bombii şi duzii au început a-şi lepăda frunzele. Au devenit ruginii câmpurile. Unde sunt berzele? Copiii ceva mai răsăriţi decât noi merg la şcoală. Unii învaţă, alţii fug de frica dascălului care-i snopeşte în bătăi. Lui frate-meu Ion îi e dragă şcoala ca dracului biserica; se duce, mai curând nu s'ar duce. Işi ia inima în dinţi, să scape de gura mamei, şi pleacă. Uf!...

— Când culege boierul via? Uite! A venit toamna! Dece nu începe culesul?

— Când o să cadă bruma! Atunci se culeg viile. Altfel iese vinul acru...

Pentru noi bucuria nu e întreagă. Umblăm tot desculţi. Picioarele noastre, deşi au talpa groasă, crăpată, înghiaţă. Trăieşte omul şi cu picioarele îngheţate. Vătăşeii primăriei, logofeţii boierului, fac zarvă:

— Mâine ieşiţi la culesul viei.

— Ieşim.

Nu mai e mult până mâine. Numai o noapte. Ca în fiecare seară cade iarăşi întunericul peste lume.

Adorm târziu. Visez struguri. Visez că mănânc struguri. Se face că stau în vie, întins pe iarbă şi că în faţa mea se află o copaie plină. Mănânc stru-

gurii cu sgârciuri cu tot. Zeama îmi curge pe la colţurile gurii. Albanezul cu fes roşu a pus puşca alături. Se uită la mine şi râde.

— Sunt buni strugurii, bre ?

— Buni, Ismaile...

— Iţi mai dau o copaie...

Alături, un zăvod mare, negru, cu dinţii albi, ascuţiţi. Mârâe la mine...

Mă trezesc. Mi-e gura plină de bale. Stomacul ghiorăe. Nu s'a luminat încă de ziuă, dar fereastra bate în fumuriu. Zorile sunt pe aproape. Cumpăna fântânii scârţâe. Scoate cineva apă. O fi mătuşă-mea Bâzărca, o fi Rimoanta, o fi Papelca... Se trezeşte şi frate-meu Ion şi soră-mea Evanghelina. Se trezeşte şi tata. Mama se scoală, aprinde lampa, se face lumină în casă. Punem ţoalele pe noi.

— Hai, copii !

— Suntem gata, tătuţă.

Ceilalţi dorm. La puţina lumină a lămpii par toţi cu chipuri de ceară.

— Unde iei copiii nemâncaţi, omule ?

— La cules. Au să mănânce câte un strugure, doi, şi-au să se sature. Până la prânz nu e mult. Să ne aduci mâncare la vie.

— Până la prânz !... Mai bine să îmbuce fiecare câte ceva. Strugurii nu cad bine pe stomacul gol.

— Cad nu cad...

Imbucăm câte-o fărâmă de mămăligă rămasă de seara, pe care presărăm un praf de sare, cât prinzi între buricele degetelor, un praf de ardei pisat. Sorbim şi-o gură de apă. Ii trebue unui om mai mult ? Nu ! Adevărat e că unii mănâncă bine dimineaţa, mănâncă bine la prânz, mănâncă bine seara, ba mai aruncă în gură câte ceva şi peste zi... Dar câţi sunt de ăştia în sat ? Câţiva, care au pământ, vaci cu lapte, parale. Dacă vrei, poţi să-i numeri pe degete. Dece să-i mai numeri ? Parcă nu-i ştii ?

— După mămăliga asta amară strugurii o să ni se pară şi mai dulci, spune soră-mea Evanghelina.

— Şi mai dulci, rostesc şi eu înghiţind în sec.

In sfârşit, plecăm. Cerul acoperit de nori îl spală vântul. Dimineaţa o să fie luminoasă, ziua albastră. Bruma, groasă de un deget, scârţâe sub picioarele noastre goale. La început ne frige, parcă am călca pe jar, nu pe brumă rece. Ne învăţăm curând. Luăm în urcuş coasta. Să fie lumea atât de dornică de muncă? S'au arătat harnici vătăşeii, logofeţii... Jumătate satul e adunat la poarta viei. Tutanu se ţine de coada maică-si. Trăcălie bate din picioare pe lângă taică-său — un bărbat mărunt, smead, cu mustaţa galbenă ca dovleacul.

— Brrr ! E frig al dracului, Darie, frig al dracului...

— Şi dacă baţi din picioare te încălzeşti ?

— Mi se pare că mă încălzesc...

Gângu a venit cu frate-său Tudorache, Turturică singur-singurel...

— Struguri ! O să mâncăm struguri...

Deocamdată poarta viei rămâne închisă. Dincolo de ea, raiul cu tot ce e mai dulce şi mai gustos pe coaja pământului. Raiul...

Boierul olog, tolănit în trăsură, gătit, înfofolit, pare scos din cutie : pe cap, căciulă de astrahan, neagră ; pe umeri, bundră îmblănită ; la gât, şal dungat cu negru, cu roşu. Hainele boierului sunt de un cafeniu-închis, uşor păroase ; ghetele subţiri şi lungi, cu gumelastru, lucesc ca oglinda. O pătură de lână moale îi acopere genunchii. A avut grijă mare de boier sluga dela iatac, să nu care-cumva să răcească, să prindă guturai, să-i pice şi lui mucul cum ne pică nouă.

Logofătul Paris Căruţă, neam de neamul lui slugă boierească, scrie numele fiecăruia în condică. Alt logofăt, Oprea Căţui Strâmbu, o pocitanie care-ar tăia rumânul pe loc, cu cuţitul, şi l-ar mânca nefript-nefiert, ia dintr'o droaşcă dela care au fost deshămaţi caii şi lăsaţi să pască în voie pe luncă, o botniţă de sârmă, o cântăreşte parcă o clipă, în mâinile lui mari, late, de parcă ar vrea să vadă cam cât atârnă şi latră arătându-şi dinţii galbeni :

— Hai, care vine întâi să-i aşez pe obraz podoaba?

— Asta nu e podoabă, e botniţă...

— Pentru de-alde voi asta e o podoabă destul de frumuşică...

Oamenii se trag un pas îndărăt.

— Haida, de! Nu veniţi niciunul?

A rămas logofătul cu botniţa în mâini...

Ştim ce e botniţa. Punem botniţe boilor când răliţăm porumbul pe moşiile boiereşti. Altfel boii ar lua între buze vârfurile porumbului. Le punem botniţe când îi înjugăm la secerătoare, vara, la seceriş, să nu mănânce cumva câteva spice de grâu boieresc. Acum boierul a adus şi pentru noi botniţe, să nu-i gustăm strugurii.

Ştiţi cum arată o botniţă? Ca o plasă de sârmă care îţi acoperă gura. Poţi răsufla prin botniţă. Iţi poţi muia buzele cu un strop de apă. La nevoie, dacă nu mai vrei să-ţi tot înghiţi scuipatul, poţi să şi scuipi prin botniţă, numai că scuipatul rămâne lipit de plasa de sârmă. Trebue să-l împingi cu vârful limbii prin plasă şi apoi să-l ştergi cu dosul mâinii. Oricum, atâta timp cât porţi botniţa pe obraz n'ai cum să bagi în gură boabă de strugure.

Lângă boierul olog au răsărit, ca din pământ, jandarmii dela Băneasa cu plutonierul lor scurt, mustăcios, burtos, la mijloc. Se aude glasul buhăit al plutonierului :

— Venirăm şi noi la cules, cucoane Miliarezi... Să petrecem.... Păcat că n'aţi adus şi lăutari...

In vremurile mai vechi, când apăsarea boierească îşi mai slăbise niţeluş chingile şi oamenii îşi aveau şi ei câte un petecuţ de vie al lor, toamna, la cules, se iscau şi lăutarii ţigani. Cântau la capătul viei, mâncau struguri, beau must. Luau şi'n traistă, să ducă pe-acasă, să dea puradeilor. Acum, ce să caute lăutarii? Nici praf în ochi nu le-ar arunca boierul olog.

Plin de mânie, logofătul Oprea Căţui Strâmbu strigă :

— Hai! Nu mă lăsaţi cu mâna întinsă...

Trăsneşte o înjurătură. Rumânii se uită la boier, se uită la logofăt, se uită la jandarmi.

Peste vie, peste întinderi, peste noi toţi se cerne lumina moale şi aurie a dimineţii. In gară fluieră lung

şi subţire o locomotivă, apoi pleacă încet, pufăind, târînd după ea un şir lung de vagoane încărcate cu grâu: aurul câmpului; munca noastră; se duce spre Dunăre şi de acolo, pe drum de apă, mai departe, pe streine meleaguri.

Toţi suntem scofâlciţi, goi, flămânzi.

Dang! Bang! Bing!

Sună clopotele bisericii. Sunetele străbat văzduhul umed şi pur de toamnă. Ni se strânge inima.

— Cine-a murit?

— Bâta! Când am plecat de-acasă trăgea să moară. A rămas lângă ea mama...

Fata lasă capul în jos, îşi şterge ochii.

Bing! Dang! Bing! Bang! Bang!...

Trenul a urcat dealul dinspre Turnu. A intrat în tăietură. Fumul locomotivei se târăşte, ca un şarpe negru, cu coada desfăcută, pe deasupra trenului. Dacă ar bate vântul l-ar risipi. S'a oprit vântul. A început a se topi bruma. Pământul e jilav. Jilav şi rece.

Se desprinde, sub ochii mulţimii tăcute, o bătrână din Stănicuţ, adusă de spate, uscată, cu nas de pasăre, slabă.

— Pune-mi mie, maică, botniţă. Pune-mi botniţă şi să te mănânce focul iadului. Focul iadului să te mănânce, maică, în vecii vecilor.

— Până atunci mai va, babo!

Inceputul a fost greu. Unul câte unul oamenii se duc la logofăt şi Oprea Căţui Strâmbu le pune botniţă. Alături de logofăt, stă cu arma la umăr, Juvete, şeful postului de jandarmi şi notarul Gică Stănescu zâmbind cu toată faţa lui galbenă, osoasă. Caută să ne'mbuneze, notarul:

— Vedeţi, măi, oameni buni, patru-cinci sute de inşi vor intra în fiecare zi în vie, la cules...

— Mai mulţi, domnule notar, mai mulţi! îl întrerupe logofătul.

— Dacă fiecare ar ciuguli ca pasărea de ici o boabă, de dincolo alta, ia gândiţi-vă, boierul ar avea pagubă, nu glumă...

— De ani de zile suntem aduşi cu sila să muncim via boierului Miliarezi, spune Tiţă Uie... Curg sdren-

țele de pe noi, zi și noapte rămânem pocâltiți de foame și ne aduceți cu anasâna să muncim via boierului pe de pomană... Trăim mai rău ca robii... Că robii robeau, dar stăpânii tot le mai aruncau ceva să-și potolească foamea. Și dumneata mai încerci să ne moi cu vorba...

— Ba ne puneți și botnițe, ca la vite...

— Mă, tu, al lui Zgămâie, tot nu te potolești ? Te-ai luat în cârd cu Tiță Uie, cu Ovedenie, cu Stângaciu. Eu una vă spun : băgați-vă mințile 'n cap !

— Cum o să mă potolesc, domnule jandarm ? Și cum să-mi bag mințile în cap ? Boierul ne plătește — dacă ne plătește — câțiva gologani pe zi pentru cules. Mâncare, ne aduc nevestele ori surorile de-acasă. Pentru boier muncim, pentru boier culegem — și... cu ce ne alegem ? Acum, mai suntem și batjocoriți. Să ne puie la gură botnițe, nouă... Oameni suntem ori vite ?

— Oameni...

— Păi, dacă suntem oameni, dece vă purtați cu noi așa ?

— Ei și ce dacă vă pune boierul botnițe ? Vă cade nasul ? Ia te uită, domnule !... Se supără că-i pune botniță ! Parcă dumnealui, golanul, ar fi cu stea'n frunte. Parcă dumnealui, nemâncatul, ar fi os de-al lui Por împărat. Dar toți boierii din împrejurimi, care au vii, pun țăranilor botnițe la cules! Asta, decând e lumea lume. Și niciunul nu și-a arătat colții.

Notarul, cuprins de supărare, s'a roșit ca un rac fiert.

— Și i-or fi arătând ei, dar nu i-oi fi văzut dumneata.

— Notarul nostru, și alții ca dumnealui, aud numai ceeace vor să audă.

— Și văd numai ceeace vor să vadă...

— Da, oamenii de prin alte sate nu-și arată colții. Numai voi, ăștia din Omida, ne faceți de râs, pe noi, autoritățile, ba în fața boierului, ba în fața prefectului. O să începem să strângem șurupul... Și-o să vă văd cu căciulile în mână la ușa primăriei : mai slăbește șurupul, domnule notar, la prestație, că m'ai omorît ; mai slăbește șurupul, domnule notar, la ca-

rală, că-mi vine rândul de trei ori pe săptămână, mai slăbeşte şurupul, domnule notar, la curăţenie, că de trei ori ai pus agentul sanitar să mă amendeze că n'am dus gunoiul la câmp. Când nu vă am eu, mă, pe voi în mână? De câte ori vreau, de atâtea ori vă am...

Ca să se veselească oleacă, plutonierul şi jandarmii care au venit cu el, încarcă armele şi încep să tragă focuri în ciorile care cârâe în salcâmii de lângă vie. Se prăbuşesc câteva ciori. Celelalte, speriate, îşi iau sborul, se depărtează spre sat.

— Ajunge! Nu mai risipiţi gloanţele pe ciori. Poate o să avem nevoie de ele pentru alte treburi.

— Am luat destule la noi, să trăiţi, domnule plutonier.

— Totuşi.

Dang! Bing! Bang!

Clopotele sună pentru sufletul moartei.

— Baba Chiţa a scăpat de botniţă...

— O să scăpăm şi noi...

— Dar înainte de a muri...

Boierul olog stă tolănit în trăsură ca o huidumă grasă şi ascultă. Se uită şi ascultă. Şi-i tremură uşor buzele, iar la colţurile ochilor îi răsare o umbră veselă. Notarul îşi împlineşte bine meseria. Păcat, gândeşte boierul olog, păcat că ăsta nu s'a făcut avocat...

Aprinde o ţigară şi fumul se ridică în rotocoale. Norii s'au risipit. S'a sleit puterea vântului. Soarele, rotund şi galben, s'a înălţat spre răsărit, dincolo de linia ferată, peste celălalt deal mărunt pe care urcă, şerpuită, şoseaua ce duce spre Băduleasa.

Ştim că notarul are putere, că noi toţi, mari şi mici, ne aflăm în mâna lui, a primarului, a jandarmului, a logofeţilor.

Inclină capetele oamenii şi îngădue să li se pună botniţe.

Noi suntem datori boierului olog din trăsură câţiva saci de porumb; cu alţi saci suntem datori celuilalt boier, dela Belitori, lui Gogu Cristofor, burduhănosul. Dar cui nu-i suntem datori? Am luat, la strâmtoare, bucate pe datorie. Am mâncat bucatele. Acum trebue să muncim pân'om cădea pe brânci, să le plătim.

— Ce facem, oameni buni ?

— Ce să facem ? Parcă putem să nu ne supunem ? Jandarmii stau gata să sară pe noi. Am mai pățit-o când cu săditul viei ășteia.

— Și-o s'o mai pățim.

— Până o veni timpul să le plătim pe toate.

— Eu nu pot să rabd batjocura. Auziți ? Nu pot s'o rabd ! strigă cât îl țin puterile Tiță Uie.

Ne întoarce spatele și o ia la vale, spre sat. Poartă pe cap o pălărie bearcă, spartă'n fund și, pe spinarea ușor adusă, o flanelă neagră, peticită, de bumbac. Pantalonii, hanțe păcătoase. Picioarele, ca ale noastre, ale tuturor, goale, negre, pline de semne. O apucă după el dada Zvâca, mărunțică, târîndu-și de mână bărbatul înalt, mătăhălos. Mai pleacă și alții : Picică, văru-meu Dumitru Pălică, Lișcu Stângaciu, Petre Zgămâie, niște flăcăiandri din cătun...

Boierul olog îi poruncește plutonierului :

— Lasă-i șefule. Rămân destui. Să nu stricăm sărbătoarea culesului...

— Cum porunciți dumneavoastră, cucoane...

Ne așezăm la rând. Logofătul Oprea Cățui Strâmbu ne pune botnițe. Ni le așează pe obraz, ne trece băierile de fier peste urechi, le încuie la ceafă cu cheia. Un slugoi boieresc ne dă câte o coșniță și câte un cosor. Alte slugi ne arată ce avem de făcut. Tăiem strugurii cu cosorul, băgăm de seamă să nu atingem cu tăișul joardele, așezăm strugurii în coșnițe ușurel-ușurel să nu le strivim boabele. Când umplem o coșniță, o scoatem în potecă. Luăm alta goală și reîncepem lucrul, chirciți pe vine.

Sunt struguri albi și struguri negri-albăstrii în via boierului olog.

Sunt struguri aurii-ruginii și struguri roșcovani în via boierului, care acum a fost adus pe brațe de slugi și așezat într'un cărucior cu rotile, sus, lângă casa paznicului albanez, cu fes roșu.

Și struguri roșii ca sângele.

Unii struguri au boabele mari, alții boabele mici și

bătute, lipite unele de altele ca boabele porumbului pe cocean.

Mireasma vie ne îmbată.

Frunza e ruginie şi uscată.

Sună când o atingem.

Muncim şi rămânem tăcuţi.

Tăcuţi.

Tăcuţi ca pământul.

Dar şi pământul uneori mugeşte lung şi se cutremură din temelii.

Şi pământul se răzvrăteşte uneori.

Pământul, de, e pământ...

Am putea, dacă am vrea, să strivim un strugure între palmă şi botniţă şi să sugem mustul dulce.

Niciunul dintre noi nu facem asta.

Nu vrem s'o facem.

Dacă gustăm mustul boierului, dacă ne atingem cu buzele de miezul unui singur bob de strugure, de strugurii aceştia pe care i-am visat şi eu şi toţi copiii satului luni şi luni dearândul, ne ostoim pofta.

Ne ostoim şi ura.

Boierul olog ne-a pus, ca la boi, botniţe, să nu ne atingem de strugurii lui.

Nu te atinge, Tutanule!

Nu te atinge, Trăcălie!

Nu te atinge, Turturică!

Nu te atinge, Gângule!

Nu te atinge, Darie!

Nu te atinge, Ioane!

Nu ne-am înţeles între noi, dar e ca şi cum ne-am fi înţeles.

Avem ochii uscaţi.

Buzele uscate.

Ni s'a uscat şi ni s'a umflat limba în gură.

Ne-a pierit setea.

Ni s'a stins foamea.

Ni s'a lipit pântecul de şira spinării.

Dang! Bing! Bang!

Bang! Dang! Bing!

Sună clopotul.

Sunetul aleargă, trece pe lângă noi şi peste noi. Se pierde în depărtare.

Moarta n'o să mai poarte botniţă.

Nici noi !

Nici noi !

Unele frunze de viţă sunt roşii ca sângele.

Unii struguri sunt roşii ca sângele.

Culegem strugurii, umplem coşniţele, le ducem la cărare.

Luăm altele goale.

Ne întoarcem între viţe.

Culegem mai departe.

Nu trebue să uităm ziua asta.

Nu trebue s'o uităm.

Ne-a adus botniţe.

Botniţe !

Botniţe !

Bing ! Dang ! Bang !

Dang ! Bang ! Bing !

Tata poartă botniţă la gură.

Soră-mea Evanghelina poartă botniţă la gură.

Frate-meu Ion poartă botniţă la gură.

Port şi eu botniţă la gură.

La fel poartă Tutanu, Gângu, Turturică, Trăcălie.

Toţi care am venit şi am rămas să culegem via boierului purtăm la gură botniţe de sârmă.

Dacă mama ar fi venit cu noi, la cules, şi ea ar fi purtat botniţă.

Mama...

Cu botniţă...

Strugurii sunt albi.

Alţii sunt negri-albăstrii.

Alţii aurii-ruginii.

Alţii roşcovani.

Unii, unii sunt roşii ca sângele.

Uiuiu !

Ne îmbată mireasma puternică a viei.

Soarele blând ne stropeşte cu razele lui calde.

Ţâşneşte de sub o viţă un cârcâiac lung şi gras, şi galben, cu zeci de picioare.

Dacă nu l-aş fi văzut la timp, m'ar fi muşcat şi piciorul mi s'ar fi umflat ca un butuc.
Il strivesc, dintrodată, cu călcâiul.
Pe iarbă a rămas o dâră alburie, pe care, peste o clipă, năpădesc furnicile.
Invăţ să strivesc.
Acum strivesc cârcâiacul...
Atât pot să fac.
Mai târziu...
Boierul stă în jilţul lui moale cu roţile gumate, lângă casa paznicului, la marginea de sus a viei şi vede cum îi culegem strugurii, cu botniţe la gură. Vede că nu ne atingem de avutul lui.
Obrazul gras, puhav, e plin de mulţumire.
Feţele noastre sunt galbene, aspre, uscate.

Din ce în ce au venit tot mai puţini oameni la cules — şi nouă zile a ţinut culesul.
Pe urmă s'au ivit ploile cele mari ale toamnei.
Plouă.
Acum plouă.
Stau în casă.
Fereastra e fumurie.
Duzii din faţa casei, salcâmii de lângă uluci, salcia de lângă fântână, au rămas fără frunze.
Bate ploaia în ziduri, în geamuri, în arbori.
Bate ploaia.
Mă uit la mâinile mele.
Le închid. Le deschid. Le închid iarăşi.
Pumnul e mic, firav.
Bagă de seamă tata.
— Pumnul o să-ţi devie puternic, Darie, când o să creşti mare. O să ai nevoie în viaţă de pumni.
— Da, îi răspund tatii. O să am nevoie de pumni.
Imi pune mâna pe creştet tata.
Imi mângâie creştetul.
Mâna lui e aspră.
Aspră şi bună.
— Da. O să am nevoie de pumni.
Plouă.
Acum plouă.
Noaptea nu mai visez struguri.

Visez că pumnul îmi crește mare și greu ca un baros. Și că lovesc cu el, cu sete.

Cu ură.

Iarnă. Sunt ceva mai înalt de cum eram iarna trecută. Soba arde. Ninge. Ninge mereu. Poate s'or fi desfăcut cerurile. De astă toamnă ninge întruna. Zăpada a crescut încet, până la glezne, până la genunchi. A trecut de genunchi. A trecut mai sus de brâu. O pârtie ne leagă tinda de fântână. Alta de șura de paie și de coșarul boilor.

Unul, doi, trei, patru... nouă. Nouă copii ne aflăm în odaie. După câte știu, suntem mai mulți. Unul și-a luat valea și-a plecat în lume. Vin vești dela el. Vești bune. Nu s'a prăpădit...

Ne înghesuim, și cum ne-am mai sbânțui... Nu e loc. Aci e peretele, aci e patul, aici e ușa, aici e fereastra. Ne încăerăm deabinelea în joacă, ne turbușim în bătăi, spunem glume, ghicitori, povești. Frumoasă e povestea cu Bou-Roșu. S'o tot asculți! Dar povestea cu popa cel spân, cu Michiduță și cu preoteasa? Râdem până rămânem cu gurile strâmbe. Pe urmă ne aducem aminte de povestea cu strugurii și botnițele. Asta a fost o poveste adevărată. Și nu mai râdem...

Fereastra!... E cenușie. Pe dinafară înghețată. Ne desparte de văzduhul cenușiu. Ne desparte de lume. Salcâmii leagănă coțofene cu coadă bălțată, leagănă ciori croncănitoare cu pene negre ca haina cea lungă a popii care scuipă spre mine dacă îi dau bună ziua pe uliță.

Bat vrăbii în geam. Vrăbii cenușii ca văzduhul. Mai cenușii decât văzduhul. Uite, una are gușă popistrată cu boabe roșii.

Iarnă. Zarvă. Latră câinii. Un rumân pătrunde în casă. Își scutură căciula. Căciula, mare, dintr'un miel tărcat. Dă bună seara. Apoi :

— Bine v'am găsit sănătoși...

— Bine ai venit, nepoate.

E vărul Pascu. Intinde părinților o ploscă pântecoasă, roșie, cu dungi late negre. Le dă să guste.

— Vă poftim deseară la nunta vecinului Stan. M'a pus frate de mână...

— O să venim.

Merge tata. Merge mama. Merge soră-mea Evanghelina, soră-mea Rița. Merge frate-meu Ion. Mă leg și eu de coada lor. Nunta e aproape de tot. Pot să dau cu piatra din bătătura noastră în bătătura cu pricina.

Ginerele, nenea Stănică, e frate cu nenea Mihalache care s'a însurat mai demult cu dada Mitra. Amândoi sunt băieții tușii Petra, văduva, care ne dă să bem gaz cu lingura când ni se umflă gâtul. Şi în fiecare an ni se umflă gâtul. In fiecare an bem câteva linguri de gaz.

Harnici băieți. Muncesc, ca şi noi, pe trei moşii. Pe Belitori, pe Saiele, pe Secara. Nenea Mihalache și-a luat nevastă tocmai de lângă Olt, dela Râioasa. Voinică nevastă. Unii spun prin sat, cam prea voinică, bună de muncă și de tăvăleală. Duce sacul de șase duble pe umăr, ca pe-un fulg. Are strungăreață și vorbește gros, ca un bărbat siteav. Seara, flăcăii mai cutezători dau ocol bordeiului tușii Petra. S'a cam dus vestea că muierea cu strungăreață ar fi rea de muscă. Dă târcoale bordeiului și văru-meu Vasile, băiatul lui unchiu-meu Voicu, fratele mai mare al tatii.

Tata îl ceartă, deși suntem în dușmănie cu mătușă-mea, cu Bâzârca...

— O să te omoare Mihalache cu parul... Abia te-ai însurat și umbli după nevasta lui...

— Pe mine?

Se înfoaie ca un cocoş prost. Numai că n'are creastă. Numai că n'are pene. Are câteva tuleie în barbă și nu vrea să le radă.

— Pe tine...

— Da ce, eu n'am par?

Norocul lui nenea Vasile și al altor zăltați e că nenea Mihalache nu se sinchisește. S'a dovedit a fi stearpă nevastă-sa. Ori poate, ce s'a socotit, el o fi sterp. Dacă o să-i îngădue să-și facă mendrele — l-au povățuit babele — s'ar putea întâmpla ca norocul să-i aducă în casă un copil. Ce răsare în grădina ta, al tău este, nu al altcuiva. Și pe urmă, dada Mitra a venit ca mireasă cu salbă de șase galbeni. Și din șase, salba a crescut la nouă galbeni. O să mai crească. Vred-

nică femeie. Astă toamnă, de pildă, când s'a dijmuit munca, Cristofor burduhănosul i-a făcut dadei Mitra semn cu cravaşa lui cu moţ verde.

— Vino până'n conac.

Dada Mitra, dece să nu se ducă? Muierile, lângă stivele de porumb, râzând, şuşotind, aşteptând-o mirate. N'a întârziat mult dada Mitra. A ieşit potrivindu-şi boşcelele. Muierile — pe ea.

— Ce ţi-a făcut, fa ?

— Ce să-mi facă!... Mai nimic. E prăpădit. Numai gura de el...

Nenea Mihalache s'a întors cu carul acasă încărcat cu porumb până la loitre. Gâfâiau boii. Parcă duceau piatră. Ceilalţi oameni, cu cinci-şase baniţe pe fund.

Muncesc rumânii învoiţi pe moşie. Nu poate nimeni să are peticul lui de pământ până nu ară, până nu seamănă la boier. Poartă grijă jandarmul să-ţi aducă aminte, dacă ai uitat cumva, se strădue să te scoată el la arat, la semănat, chiar dacă n'ai avea tu poftă. Culegi porumbul şi-l faci grămadă, lângă magazii, la conac. După ce s'au isprăvit de cules tarlalele toate, vine boierul cu logofeţii la dijmă. Ia boierul trei părţi, ar trebui să iei şi tu o parte. N'o iei. In postul Crăciunului nu mai ai ce duce la moară. Apuci drumul conacului să te împrumuţi cu bucate. Te împrumută boierul după ce te ţine un ceas două la scară.

— Câţi saci de porumb îţi trebue, Tudore ?

— Trei, boier Gogu...

— Mi-i plăteşti în bani ori îmi dai, la toamnă, porumb din partea ta, la dijmă ?

— N'am bani, boier Gogule...

Pentru trei saci întorci nouă. Câteodată, doisprezece. Inaintea Crăciunului porumbul are preţ ridicat. Toamna, preţurile sunt de râs. Totuşi, pe aceste preţuri de râs rumânii îşi vând bucatele. Perceptorul nu-i slăbeşte din chingi. Birurile trebue plătite. Le plătesc rumânii. Cui nu plăteşte i se iau cu toba vedrile, căldarea de mămăligă, aşternutul...

Nenea Mihalache are chipul roşcovan. Plesneşte de gras. Nenea Stănică e mărunt, îndesat. Parcă i-a tot

dat cineva cu obada în creştet şi nu l-a lăsat să crească în sus cât ar fi trebuit. Nasul îi cade peste buze, ca un cioc de pasăre. Ochii vicleni, cam sbanghii. Şi-a ales mireasă din cătun, cu zestre. Fir'ar ea să fie! O fetişcană spălăcită, pistruiată, cu coade lungi, galbene, ai zice fire de grâu copt, subţiri, împletite. Fusta îi este înflorată, încreţită. Peste cămaşa cu altiţe albastre şi-a pus cojocel, semn că taică-său are şi oi, oi multe, o turmă, nu numai pământ. Dealtfel, în zestre, au intrat şi şase bârsane cu miel în burtă şi plăvană cu viţel legat de curmei. Başca un car de ţoale. Başca pământurile din luncă, unde-şi plivesc grădinile de zarzavat bulgarii veniţi de peste Dunăre.

— Brava lui, auzi flăcăii aciuiaţi pe gârlici. Mai rar aşa podoabă.

Parcă sunt un snop de iaca-cine! Râd de se prăpădesc.

Bordeiul are două odăi şi două coşuri. Intr'o odaie, nunta. In alta, pregătit, gătit, patul mirilor. Căpătâi umplut cu lână. Peste rogojina de toate zilele, scoarţă. Tărăboi mare. Nunta abia a început. Mâine o să fie ce-o să fie după ce tinerii au să tragă cu degetul în condicile primăriei şi după ce-o să-i cunune popa la biserică. Pe lângă pereţi, mese şi scaune lungi făcute din scândurile patului care, pentru o zi, a fost descheiat. Fierb pe vatră oale mari de pământ, burticoase. Miroase a sarmale de porc şi a grăsime de berbec fript. Nuntaşii beau ţuică fiartă. Beau din ulcele de lut ars, negre, şi mănâncă din străchini, cu degetele, sarmale, varză cu carne. Pâinea e caldă şi spoită cu ou. Cimpoiul cântă. Clarinetul îl îngână. Ţiganul cu pielea ciupită de vărsat scarpină la piept mustăţile cobzei. Flăcăilor de pe gârlici, veniţi după obicei pe nepoftite, li se dau să înfulice deanpicioarelea găvane cu varză, coltuce de pâine. Li se dau şi ceşti de rachiu. Unii ies în prag şi dau chiot lung, hoţesc. Noapte neagră, s'o tai cu fişca. Se strecoară afară din bordei fetele, câte una, câte două. Intârzie pe lângă şura de paie, pe lângă căpiţele de coceni. Se întorc cu fustele mototolite, cu obrajii muşcaţi — de ger muşcaţi.

A trecut în sus, gâfâind, aruncând foc pe nări şi s'a

pierdut în tăietura dealului trenul de miezul nopţii, cu luminile aprinse. Scânteiele cad, roi de bondari roşii, albaştri, peste sat. Cad şi se sting în nămeţii uriaşi care cresc mereu puful afânat.

Miezul nopţii. Mirele şi-a luat aleasa de mână s'o ducă în culcuşul care-i aşteaptă.

— Hai, Măricică... O soarbe cu ochii.

— Dacă vrei tu... Tremură ca o salcie.

Mă uit printre fustele muierilor la ochii miresei. Spălăciţi. Ochi de mânzată care ştie că e dusă la tăiere. Ciupitul gâdilă mai tare mustăţile cobzei şi stropeşte printre dinţii galbeni cântec de ruşine.

Când eram la mama fată...

Soacra mare, cu băbătiile, cu muierile, cu fetişcanele, de pază lângă uşă. Naşa aduce cămaşa de borangic, subţire de te vezi prin ea, moale, s'o tai cu limba. I-o dă miresei :

— Ţine-o, Măricico, şi... să nu ne roşeşti obrazul.

Au trecut prin deschizătură. Uşa s'a închis. S'a auzit tras ivărul de lemn.

Mă apucă una de ureche, a lui Boboc, dada Nastasia, grasa...

— Ce te vâri, drace ?...

— Iaca, mă vâr...

Pe vatră, într'o oală nouă, dada Mitra adună cenuşă cu vătraiul şi-o îndeasă — cenuşă fierbinte, spuză. Dă oala flăcăilor pe gârlici.

— O să bubue ca o puşcă, mai tare ca o puşcă... Ca tunul.

Cimpoiul se desumflă, se umflă, se desumflă, geme. Clarinetul leapădă sunete piţigăiate. A înnebunit şi cobza şi Ciupitul care-o strânge în braţe şi-o sgândără.

— Hii ! Hii ! Cântă, cioară...

Ciorile, ciori, cântă cât le ţin puterile.

— Bauuuu... poc... poc...

Au trântit oala cu cenuşă sub fereastră. Au descărcat spre slăvi pistoale vechi turceşti, cu ţeava lungă şi mâner de os. Dealurile au prins pocnetele şi le aruncă îndărăt. Incet, mai încet...

Mirele iese furtunos. Trânteşte uşa. A luat foc bordeiul ori s'a cutremurat din ţâţâni pământul?... Nu. Nici vorbă. Alta e tărăşenia.

— Cămaşa, dă-ne cămaşa miresei, strigă soacra.

— Să vedem cămaşa miresei, cerşeşte naşa.

— Ce cămaşă? N'am să vă dau nicio cămaşă. Demult nu mai e fată. Muiere în toată legea, asta e mireasa mea...

Nevestele, buzna peste mireasă.

Măricica stă ghemuită în pat. Se ţine cu mâinile de coastă. Se vaită:

— Mi-a frânt oasele, blestematul...

In jurul ochilor cearcăne vinete.

Cu pumnii, cu picioarele, pe înfundate, a stropşit-o.

Incepe haiul: Mirele — să tacă lăutarii şi să împlinim legea. S'o ducem la tata socru. Pe grapă. Să i-o lăpădăm în bătătură. Altfel îmi bate piatra grânele şi-mi mor boii de splină...

— Cu cine, cu cine te-ai cotârcit? întreabă soacra. Cine a fost pramatia?

Măricica tace. Ce i-ar folosi dacă ar mărturisi...

Ies toţi în arie cu felinarele aprinse, scot boii şi-i înjugă la grapa atârnată de pătul. Grapa: un maldăr de mărăcini prinşi cu rădăcinile între două lemne.

Măricica îşi pune cojocelul în spinare, îşi acoperă capul cu tulpanul. Işi acoperă şi obrazul. Au s'o ducă la tăicuţa, la măicuţa, pe grapă, cu nuntaşii, cu lăutarii. Ştia că aşa are să fie. O să se scuture satul din somn să întrebe ce s'a petrecut. Ei, acum nu se mai schimbă nimic, orice s'ar întâmpla.

In brânci o scot din casă şi-o aruncă pe grapă. Pleacă alaiul. Lăutarii îşi fac meseria. Acum şi-o fac în râs. Cimpoiul parcă e buhai. Cobza hârâe. Clarinetul sughiţă. Pe buza clarinetului înghiaţă scuipatul.

Se deschid uşi. Scârţâe porţi. Câinii, ca loviţi de turbare, latră, latră...

Ninge. Ninge mereu. Peste zăpada de jos cade nouă, proaspătă, altă zăpadă, din cerul pe care nu-l vezi şi nu poţi să ştii cât e de înalt. Gârla a trecut-o alaiul pe ghiaţă.

Intuneric orb la casa Măricichii. Alaiul aprinde lu-

minile. Iese în poartă socrul mic. Ies fraţii miresei. Iese şi maică-sa înfofolită în broboadă.

— Ce-i, mă? Au dat tătarii?

— Ţi-am adus fata, socrule mic, nu e fată.

Socrul mic, o clipă năuc, se desmeticeşte, pricepe. Işi ia muierea de păr şi mătură cu ea oborul. Noroc că e zăpada moale.

— Ai ştiut. Tu ai ştiut...

A snopit-o bine. Sar şi nuntaşii.

— Las'o mă, Vătui, c'o omori...

— Apăi, dacă. E muierea mea. Ce vă băgaţi...

A lăsat-o... Măricica pe grapă, cu inima cât bobul de mazăre. Ii bate inima tare.

Ginerele, fratele de mână, nuntaşii intră'n casă. Soacrele, amândouă lângă mireasă, pe grapă, şoşotesc. N'au s'o ucidă pentru atâta lucru. Li s'a mai întâmplat şi altora.

— Să mai îmi dai două pogoane şi şase oi şi un bou, cere ginerele, care de ciudă s'a afumat oleacă.

— Nimic nu-ţi mai dau, desbrăcatule. Vrei să-mi scoţi sufletul din mine. Nimic nu-ţi mai dau. Dacă-ţi place, bine. Dacă nu...

Au încălzit, la foc de paie, o cană de rachiu. Ciocnesc şi se înjură. Gata-gata să se ia în pumni.

— Mai dă ceva, cerşeşte nenea Stănică.

— Mai dau, ca să nu zică satul că sunt inimă acră, un pogon şi trei bârsane. Altceva nu-ţi mai dau, tâlharule.

— Să nu mă faci tâlhar...

— Ba te fac. Dece să nu te fac, dacă aşa îmi place mie? Dacă nu vrei, găsesc om pentru fata mea şi mai bun...

— Cât ai spus că mai dai?

— Un pogon şi trei oi...

— Bine. Fie şi aşa. Mi-e prea dragă, că nu mă lăsam cu atât de puţin. Da oile, cu miei în burtă...

— Cu miei în burtă...

Nuntaşii fac drum îndărăt. Plânge Măricica pe grapă. Nu se uită nimeni la ea. Lăutarii iar şi-au dat în petic.

Fierbe satul. S'a luminat de ziuă. Văzduhul e mo-

horît. Cerul atârnă, puhav, deasupra ulițelor, ca o burtă.

— A dracului mai e și sărăcia. Cum îl ticăloșește pe om.

— Nu pe toți, vericule, numai pe unii...

Pe Măricica n'o mai dor coastele...

Dar prin sat, le mai dor coastele pe altele. Dela horă pleacă băieții cu fete pe deal când dealul e verde. Iși fac mai înainte vorbă.

— Mergi cu mine pe deal, Ilinco?...

— Nu merg...

— Dece?

— Așa, că nu vreau. Mă duc cu Gheorghiță...

— O să-ți spoiesc la noapte poarta cu păcură.

— Spoește-o, dacă ai poftă să te ciomăgească taica.

— Mergi cu mine pe deal, Petruțo?...

— Da, merg, dar să te porți frumos...

Se sparge hora la chindie. O apucă înainte băieții. Cântă, unul, în frunte, cu clarineta. Văru-meu Pârvu Găbunea cântă cu armonica. Se laudă taică-său, la cârciumă:

— Deștept foc, Pârvu-al meu... Cântă din ghiare... Mânca-l-ar taica... Din ghiare cântă.

— Lasă Tudose, nu te mai lăuda atâta. Mai cântă și alți băieți.

— De cântat, cântă ei, nu zic nu, dar nu ca Pârvu-al meu... Auzi-l, parcă te seacă la inimă...

Cete-cete fetele urcă după băieți poteca. Ne luăm după ele. Se oprește una. Se întoarce la noi:

— Ce vă țineți, mă, după noi?

— Ce? Dacă ne ținem?

Incearcă să ne alunge cu bulgări. Ți-ai găsit! Nu ne nimerește. Știm să ne ferim. Trec bulgării pe lângă noi, cad, se sparg. Se lasă păgubașă. La salcâmi și-o ia de braț fiecare pe a lui. Se răspândesc. Le întind pe iarbă, le strâng în brațe, le sărută. Vorbesc de nuntă. Sgâim ochii la ei. Ne mai înjură câte un flăcău. Il înjurăm și noi. Nu rămânem datori.

— Să ieși diseară la poartă când oi fluiera.

— Ies, dacă adoarme mama devreme. O să doarmă...

Auzi în sat:

— A rămas grea a lui Ivănuş...

— Cu cine, fa?

— Cu al lui Beldie...

— A dat norocul peste al lui Beldie. Fata lui Ivănuş are pământ. S'a întâmplat cu voia ei. Altfel n'o lasă taică-său să ia un sărăcan.

Anghelus Beldie e frumos, să-l bei într'un pahar cu apă, dar de sărac, n'are pereche. Ba are una: pe nenea Picică...

— O să-l bage ginere 'n casă Ivănuş, că n'are decât o fată... Nu e urâtă, dar nu dărâmă pământul cu frumuseţea...

— Frumuseţea trece... Pământul rămâne. Şi cine are pământ, nu-l doare capul...

— Dar Aposta lui Cuclea ?

— E cu burta la gură. Nu spune făptaşul...

A născut pe furiş Aposta lui Cuclea.

A văzut-o dintrodată, satul, subţire... S'a iscat un svon.

— L-o fi lepădat...

— De unde. L-a născut şi l-a omorît... Au chemat-o la primărie. A luat-o Juvete şi-a dus-o la post.

— Să spui ce-ai făcut cu copilul...

— Care copil?

— Copilul pe care l-ai născut...

— N'am născut niciun copil...

Au strâns-o cu uşa. A mărturisit. Copilul a fost îngropat în bălegar. Au pus-o şi l-a desgropat. Era un boţ de carne. Pe gât se vedeau, negre, urmele mâinilor.

— N'am vrut să-l îngrop de viu. Mi-a fost milă. Avea ochii albaştri ca Miluţă.

— Cu Miluţă ai păcătuit ?

— Cu Miluţă, când a venit în vacanţă. A făgăduit că mă ia de nevastă. Pe urmă, când a aflat că am rămas borţoasă, n'a mai trecut noaptea pe la poarta noastră. Mi-a spus să mă descurc cum oi putea. Mi-a fost ruşine să-l arăt lumii. Cu un copil de gât, şi fără

o palmă de pământ, fără salbă de aur, cine să se uite la mine...

Sgârcit, copilul stătea desfăşurat din petice, pe bălegar, în mijlocul ariei... Aposta lui Cuclea l-a privit lung, cu ochi de piatră. Pe urmă s'a repezit de parcă ar fi văzut că vrea cineva să i-l fure, l-a luat în braţe, a început a-l lului:

— Băiatul mamei, băiat...

Ii curgeau lacrimile pe obraji, şuroaie...

S'a dus la închisoare Aposta...

Miluţă e băiatul morarului Isopescu, din cătun. Când vine în vacanţă, dela oraş, unde învaţă carte, se plimbă prin sat cu bicicleta. Sperie copiii, sperie orătăniile cu goarna bicicletei...

III

MĂRUNTE

E un om aproape bătrân, Florea Pancu. Are boi buni şi car mare, încălţat de curând cu fier.

Şi-a măritat o fată. Mai are trei în casă. Trei fete şi-un băiat care a plecat sănătos şi s'a întors dela oraş orb de amândoi ochii, buştean. Lucra la o bina. I-a intrat un cui în ochi. L-a pierdut şi pe celălalt.

Orbul e povara casei.

Povară sunt şi cele trei fete care nu se mai mărită, dar mare povară e pentru Florea Pancu, mai ales nevasta.

Astă toamnă i-a murit vecinul. A rămas numai vecina. Să tot aibă douăzeci de ani. Cârnă, albă, cu draci. Pancu s'a învăţat să-i ducă seară de seară făină, mălai, untură, găini, ce se găseşte prin casa şi prin curtea lui. Nu ştie cum să-i mai intre în voie. Muieruşca se ţine tare.

— Dacă divorţezi şi te însori cu mine...

La început, Florea Pancu a crezut că tinerica glumeşte. Apoi a băgat de seamă că nu glumeşte deloc. S'a sucit, s'a învârtit, s'a socotit, s'a hotărît.

— O să divorţez.

A găsit un avocat care i-a băgat formele la tribunal. A primit citaţie. Umblă cu citaţia prin sat, fudul, se laudă :

— Am să dau divorţ. Imi iau nevastă tânără. Am

cu ce s'o țin. Satul râde. Florea Pancu, merge, ca bătut în cap, pe drumul lui.

In ziua sorocită pe citație, își urcă femeia în car și pleacă la târg. Stau amândoi în fața tribunalului și după ce se deschide ușa, în sala de așteptare. Femeia e mică, negricioasă, cu sânii uscați, cu spinarea adusă, dăulată de munci, de nașteri.

Ii strigă aprodul.

Florea Pancu își ia nevasta de mână și-o împinge înăuntru. Rămâne semeț, mândru de ispravă și nu se miră nici de judecători, nici de Isus-ul răstignit pe cruce. A mai avut judecăți.

Femeia, ca venită de pe altă lume.

Președintele : — De câți ani ești căsătorit cu femeia asta ?

Florea Pancu : — De treizeci și cinci de ani, domnule președinte.

Președintele : — Câți copii aveți ?

Florea Pancu : — Cinci copii, domnule președinte.

Neîntrebată, femeia adaugă : — Am avut mai mulți. Trei ne-au murit de mici, unul a murit astă toamnă...

O podidește plânsul. Un plâns tăcut de vită care știe să rabde.

Președintele : — Și dece vrei să divorțezi de femeie?

Florea Pancu : — E urâtă, să trăiți, domnule președinte.

Președintele : — Și abia acum, după treizeci și cinci de ani, ai băgat de seamă?

Florea Pancu : — Dela început am văzut, domnule președinte, dar acum am găsit alta mai frumoasă.

Președintele : — Și mai tânără nu?

Florea Pancu : — Da, să trăiți, domnule președinte, mai tânără.

I se aprind ochii de fericire. Zâmbește și-și duce mâna la mustață.

La întoarcerea dela târg, de necaz că nu i s'a dat slobod divorțul, Florea Pancu și-a stâlcit femeia în bătăi.

Peste două săptămâni a îngropat-o.

Aurii, ruginii, vinete, roşcate se desprind din arbori şi cad răsucindu-se, legănându-se, frunzele. Le-a muşcat gura toamnei. Câmpurile s'au golit. Nu-şi mai spune numele'n răzor, pitpalacul ascuns la rădăcina steblei de măceş. Sângeră măceşii. Deslănţuite, aleargă vijeliile. Se lovesc de case, de ramuri. Chiue. Chiuim şi noi. Mai chiuim, mai dârdâim. Picioarele desculţe le moroim prin noroi. Până la genunchi suntem una cu noroiul. Ne jucăm de-a caii, de-a capra şi hoarda noastră numără un cap mai puţin. A murit adineaori. Ilie a murit, fratele lui Iţicu.

Mai adineaori mă socoteam prieten cu amândoi — şi cu Ilie şi cu Iţicu. Dar Ilie muri. Cum o să fiu prieten cu un băiat care a înghiţit gutuia ? Dacă nu mai e viu, gata, nu mai e viu. Mâine, nu mai târziu, o să-l îngropăm. I-auzi cum sună clopotul! Frumos sună când pentru altul sună şi tu-l auzi şi el, mortul, nu-l aude. Poate îl aude sufletul mortului dac'o fi suflet...

— Mamă, e adevărat că omul are suflet ?

— E adevărat.

— Şi sufletul trăieşte după ce moare omul ?

— Trăieşte.

— Asta nu poate s'o ştie nimeni, femeie. Ce ştim e că după ce murim, ne topim în mormânt, ne facem una cu ţărâna...

Cât s'a răcit Ilie, făcut covrig, au încălzit în căldarea cea mare apă. S'au înfierbântat şi vatra şi ţestul deodată. De pe mort abia au scos hanţele în care se jucase, dormise, bolise. Moale ca o cârpă, despuiat, Ilie s'a lăsat luat în braţe, întins în albie, lung şi subţire, numai oasele de el, frecat cu coaja neagră de săpun, spălat cu leşie. Şi noi suntem numai piele şi oase. Noi, care trăim... Da el c'a bolit şi-a murit ? Curgea, Dunăre zoaia de pe el. Bietul ! Dacă ar fi avut un strop de suflare, s'ar fi sbătut, ar fi ţipat, ar fi scăpat. Dar aşa... Cum au vrut, l-au ferchezuit... Mortul, după ce a fost trecut prin scăldătoare, mare, mic, e primenit cu straie curate. Asta la cei care au... Pe Ilie au pus tot hanţele-i vechi.

Frământată, dospită între timp, coca din căpistere

o fost întinsă pe cârpător și aruncată sub țest. S'au copt și colăceii.

— Ițicule, chiamă copiii din uliță la praznic...

Ne aflam pe aproape. Ițicu, fudul că are mort în casă, ne chiamă. Mâncăm pâine, pâine caldă — o mâncăm cu vin. Inainte de a duce la gură codrul, îl muiem în vinul acrișor din strachină. Ne lingem buzele, ne săturăm. Cu pântecul doldora, întins ca toba — să ucizi puricele cu unghia pe el, — ieşim în arie. Să ne doboare vântul! Ei, nu ne doboară. Ba încă ne cocoțăm pe gard, ne uităm mulțumiți, în uliță... S'au adunat o droaie de copii urduroși, sdrențeroși. Din droaie se dau mai în față Gângu și Tudorache. Gângu e 'nalt, ca mine, şi tot ca mine are părul ciufulit, sburlit. Il ține de mână pe Tudorache care e mai mic și poartă o rochie de fată, a soră-si, cu petice, lungă până'n pământ. Ochii lui Gângu, holbați. Ochii lui Tudorache mai holbați, mai sticloşi. Le lasă apă gurile, la toți. A colaci calzi miroase. Miroase a vin.

In dinți își ia inima Gângu.

— Ițicule, îngădue-mă și pe mine la voi în casă, pâine cu vin, să mănânc și eu, c'o să moară și Tudorache al nostru și-o să te îngădui și eu pe tine la noi, să mănânci și tu pâine cu vin...

Ni-l arată pe Tudorache cu mâna...

— Da, o să moară și Tudorache-al nostru...

Tudorache așteaptă, flămând, cu priviri hulpave, lângă Gângu...

Ițicu nu se înduplecă. Nu crede că Tudorache va muri atât de curând.

In capul uliței noastre, la şosea, aşezată deacurmezişul oborului, casa lui Marin Danciu, care a făcut armata cu taică-meu la călăraşi cu schimbul. Nevastă-sa, leica Bălașa, vine mereu pe la maică-mea.

Două fete are Danciu și doi băieți. Stana e de-o seamă cu soră-mea Evanghelina. Linca, de-o seamă cu soră-mea Rița; băiatul ăl mare, Minică, e mai mare decât fratele meu Gheorghe, care a plecat de-acasă și de care nici nu-mi mai aduc aminte cum arată la

faţă ; celălalt, Dinică, tovarăş de puşlamalâc cu frate-meu, cu Ion.

Fetele lui Danciu sunt înalte, bălane, străvezii. De-ar fi ceva-ceva mai străvezii, te-ai putea uita prin ele ca prin geam, seamănă maică-si. Doi bani nu fac la muncă. Au o arie mare, plină de duzi. Vara întind ţolul la umbră şi zac. Nu sunt bolnave, dar parcă n'au snagă în oase, putere. Nu le doare nimic, dar dacă merg la câmp numai mersul le şi oboseşte.

Băieţii sunt voinici : două matahale. Minică a fost până anii trecuţi flăcău. Ca un urs de voinic, mai voinic decât un urs : ia sacul de şase duble într'o singură mână şi-l duce la spinare, fără să icnească, asemeni ţaţei Mitra, vecina. Merge domol, vorbeşte domol. Se întâmplă ceva ciudat cu el : când hălădue noaptea pe uliţă, nu-l latră niciun câine. Vorba lui, moale, blajină. Nevastă şi-a căutat în sat şi nu şi-a găsit. Peste vreo patru sate şi-a dibuit nevastă Minică al lui Danciu. S'a dus înpeţit singur şi s'a întors cu mireasa de mână acasă. Sida o chiamă pe nevasta lui Minică şi cam până la brâu îi ajunge bărbatului cu creştetul. E o femeie slăbănoagă, o mie de dinţi parcă ar avea în gură. Dinţii i se văd când râde. Ochii îi sunt negri, ascunşi sub frunte sub stuful desfăcut al sprâncenilor. N'are deloc astâmpăr, nici la masă n'are astâmpăr... Inghite doi-trei dumicaţi, se scoală, trebălueşte, se aşează iarăşi. Muierile au poreclit-o, Zvâca !... Mie-mi place să-i zic dadă, dada Zvâca...

Măruntica îşi face loc pe marginea patului, vorbeşte cu mama. Fereastra vânătă. Vânăt văzduhul...

— Ce zici, tuşă Mărio, ai văzut ce păţi Măricica ? Se mărită cu ruşine ! Acum trăieşte bine cu bărbatu... Lacom e omul la pământ. A fost o proastă. Dacă m'ar fi întrebat, aş fi învăţat-o să-şi ascundă pozna... In noaptea nunţii, bărbatul nu e în toate ale lui. Bea un pahar, e'nfierbântat de joc, de cântec. Numai dacă eşti proastă nu-l poţi păcăli. O păţisem. Cu băiatul arendaşului. Mă prinsese pe'nserat, singură, pe câmp. A trebuit să-l păcălesc pe Minică !... Cu sânge de porumbel în beşică de crap... Să-ţi spun : când a venit să mă ceară de nevastă, când l-am văzut aşa mătă-

hălos, nu mi-a plăcut. Nu mi-a plăcut nici cum a vorbit: moale, moale, abia-i ieşeau cuvintele din gură... Ce să fac eu cu namila asta de bărbat, mi-am zis. Mi s'a părut prostălău. Era numai scump la grai. M'a întrebat: Mă iei, Sido? Mai lasă-mă să mă gândesc, i-am răspuns. Mai vino peste o săptămână... Gândeam că n'o să mai vină, ori, dacă o veni, n'o să mă găsească. Plănuisem să plec în ziua aceea pe la rubedenii. In poartă, la despărţire, mi-a dat mâna, mi-a strâns-o într'un anumit fel, mi-a frecat palma cu degetul ăl gros... M'a uluit. A plecat. Am intrat în casă, m'am răzgândit: ăsta nu e prostălău... Ştie multe. I-am spus lui taica să se ia după el, să-l aducă îndărăt. S'a dus taica. L-a ajuns la marginea satului, l-a adus îndărăt.

— Te iau, Minică. M'am hotărît.

Mi-am făcut o legătură cu ţoale, am venit după el... Nu-mi pare rău...

Zvâca îşi desface zăbunul la piept, îşi descheie cămaşa, scoate afară botul ţâţei. Cât mărul e ţâţa, cu sfârcul negru. Alăptează copilul.

In trei ani, Zvâca a născut trei copii. Are de gând să nască cel puţin doisprezece — aşa se laudă... E măruntă — numai şoldurile le are largi. Bună de prăsilă, spun muierile când o văd.

— O ştii pe cumnată-mea, Stana, lingava. Ce i-o fi venit? Vrea să se mărite cu al lui Orceag.

— Cu Tăsică?

— Cu Tăsică. Ălălalt al lui Orceag e însurat.

— Uitasem.

In neamul lui Orceag toţi bărbaţii răsar pe lume mărunţi, aproape pitici. Fiecare dintr'alde Orceag caută să-şi ia nevastă cât mai înaltă. Fiecare îşi ia nevastă înaltă. Degeaba! Băieţii se nasc mărunţei, tărtăcuţe, ceapă mică, orceag...

Tăsică e grefier la judecătorie, e acritură. Umblă îmbrăcat nemţeşte, cu scârţ la pantofi. Pleacă dimineaţa de acasă, ajunge pe jos la Cârligaţi. Seara se întoarce acasă, tot pe jos — lipa, tipa, tipa, lipa...

O place pe Stana lui Danciu fiindcă e albă, înaltă. Tase Orceag e oacheş ca un fund de căldare. Stana se

gândește să-l ia. Grefierul n'o s'o ducă la câmp, la muncă. I-a făgăduit c'o să-i pună, ca la cucoane, pălărie!...

Zvâca râde de se prăpădește:

— Vreau s'o văd și pe-asta cu pălărie

— Parcă Polina n'are?

— Are, și nu-i stă rău.

Polina a venit în sat acum un an. Dela Ruși a venit. E nevasta vărului meu, Niculae Dimozel, dirigintele poștei.

Ah, câți unchi și câte mătușe am! Câți veri și câte verișoare! Dacă o apuc pe Călmățui în jos, dau numai de neamuri. Dacă o apuc pe Călmățui în sus până unde m'ar putea duce picioarele, neamuri, neamuri!... Rar îmi place mie vreo rudă, dar când îmi place una, îmi place!... Uite, mi-e drag un frate mai mare al tatii. E bătrân, cu părul alb. Poartă barbă și barba lui e albă. Poartă mustăți și mustățile lui sunt albe. Are casă în cătun, în Viorica, dincolo de gârlă. Il chiamă Alisandru Nasta. Și băbuța lui îmi place, mătușă-mea Luluța.

Au o arie lungă, plină cu zarzări și corcoduși, cu meri, cu nuci și în fund, unde pământul e totdeauna umed și mâlos, a crescut înalt stuful. Dintre frații și surorile tatii e singurul care știe carte. A învățat când era copil, dela un țârcovnic.

— Păi în sat nu era școală?

— Ferit-a sfântul! Școli se aflau numai pe la orașe pentru plozii negustorilor, pentru plozii boierilor, ai arendașilor...

Mă duc deseori la unchiul Alisandru Nasta. Iarna, ca să mă uit în cărțile lui cu poze. Vara, ca să mă urc în pom să mănânc poame.

— Bună dimineața, bâtule!...

— Bună dimineața, Darie...

— Ce mai faci, bâtule?

— Bine, Darie... Vrei corcodușe?

— Vreau...

— Urcă-te, umple-ți burta... Vrei și zarzăre?... S'au copt câteva pe vârf în zarzărul ăsta... Sue-te și le culege...

Cătunul a fost clădit pe sărătură, pe luncă. Sapi trei coţi, dai de apă. Apa fântânilor, în cătun, e mereu turbure, sălcie. Pe alocuri, vatra cătunului a fost aşezată pe limbi de pământ bun, gras, în care nu numai salcâmii şi sălciile şi plopii, ci şi pomii roditori pot prinde rădăcini. Bâtul Alisandru şi-a ridicat casă pe o asemenea fişteică sănătoasă. Şi-a plantat grădină. Meri şi nuci, zarzări şi corcoduşi, peri şi piersici. Nu trăiesc mult pomii. Dela un timp se usucă. Bătrânul îi scoate, sădeşte alţii. Are mereu grădină tânără, primăvara cu flori, vara şi toamna cu fructe, în pârg unele, coapte altele. Uleie cu albine ţine două-trei, nu le poate înmulţi, să aibă miere în casă pentru spoit bradoşii, bolindeţii, colacii, să dea un vârf de lingură la un bolnav... Mă urc în vârful zarzărului. Se clatină vârful zarzărului cu mine... Parcă m'aş da uţa. Nu ameţesc. Mă îmbată mirosul fructelor coapte, dulce şi tare.

A avut necazuri mari de tot cu băieţii lui. Numai doi i-a născut nevasta, amândoi răi, fuduli, păcătoşi. Le-a dat locuri, le-a dat case, le-a dăruit pământuri. A păstrat pentru el, bătrânul, o bucată de ogor lângă gârlă pe care cultivă zarzavaturi. Băieţii, nu şi nu, să le împartă şi locul acela. Duşmănie mare. S'au sfătuit să-l omoare. L-a poftit la masă băiatul lui ăl mare, văru-meu Neagu. E un om negricios la faţă, tare vorbăreţ. Bâtu Alisandru i-a clădit casă la drum. Văru-meu Neagu şi-a deschis prăvălie şi în dosul prăvăliei în care nevastă-sa vinde mărunţişuri, are un atelier de croitorie. Croieşte haine ca la oraş. Şi-a adus o maşină cu care brodează pe şorţurile femeilor flori de toate felurile. I-au dat să bea ţuică în care topiseră şoricioaică. Simţiseră copiii. Când să bea, un băiat s'a repezit şi l-a lovit pe bătrân peste mână. Nu bea, bâtule, taica a turnat otravă în cinzeacă...

A fost buh mare în sat. De atunci, bâtul Alisandru n'a mai călcat prin casele băieţilor lui. E amărît din pricina asta.

— Faci copii, te necăjeşti, îi creşti să ai o bucurie în viaţă, un sprijin la bătrâneţe, să nu-ţi închidă ochii

şi să te ducă la groapă străinii. Şi când colo, caută să te omoare pentru avere. De-ar fi săraci le-aş mai crede. Dar nu sunt. Sunt lacomi.

— Nu te supăra, nene!

— Nu te supăra, nu te supăra... toţi spuneţi aşa... Tu ai copii buni. Ai mei, sămânţă afurisită. Cine ştie căruia dintre strămoşi or fi semănând. Parcă nu sunt os din osul meu şi al Luluţii...

Mama crede că bâtul Alisandru Nasta trebue să fi făptuit în tinereţe un păcat. Altfel nu-şi închipue pentruce bătrânul şi-a lăsat barbă ca popa şi citeşte mereu, în cărţile lui cu poze, despre vieţile sfinţilor. Cât e iarna de mare, bâtul Alisandru citeşte. Citeşte cele trei cărţi pe care le are şi parcă nu s'ar mai sătura de citit. Poartă ochelari. Când îi obosesc ochii, s'apucă de altceva. N'are vite, numai două capre. Baba îngrijeşte de capre şi de păsări.

Bâtul Alisandru, alături de cărţile lui cu sfinţi, are pe poliţă şase bricege cu mânere de metal, ascuţite ca briciul, de felurite mărimi. Mă duc iarna la el, mă lasă să mă joc cu bricegele.

— Nu le deschide, Darie, să nu te tai la degete...

Mâinile îmi sunt pline de semne. Am şi eu un briceag, ca fratele vitreg tatii. Nu ştiu încă să citesc. O să învăţ când o să mai cresc. Dar bricegele îmi plac. Numai că n'am briceag cu mânerul de os, cu mânerul de metal. Briceagul meu este ieftin, cu mânerul de lemn, cechie... Bătrânul ciopleşte în lemn de nuc şi scoate din mâinile lui cruci mici, pe care încrustează semne ciudate. In capătul de jos al crucii sapă litere pe care nu pot să le citesc.

In postul Paştelor, bâtul Alisandru duce un coş de cruci, la biserică şi le aşează lângă altar. Şase săptămâni le lasă acolo. Le slujeşte popa. In dimineaţa de Paşte stă în faţa bisericii, împarte oamenilor cruci. De ani şi ani face treaba asta. Nu se află o singură casă în sat fără o asemenea cruce atârnată lângă icoană. Impletesc colaci pentru morţi femeile, iau crucea, o stropesc cu aiasmă, o împlântă în mijlocul colacului. Dacă e mare colacul, o împlântă şi pe margine. Colacul poartă pe coaja lui semnele de pe par-

tea de jos a crucii. Inainte de a duce crucile la biserică, le vopseşte cu roş, cu albastru, cu galben, după cum îi vine lui poftă.

Cu mulţi ani în urmă, înainte de a mă fi născut eu, pe vremea când bâtul Alisandru avea car şi boi, a mers la târg şi şi-a cumpărat două cruci înalte, două troiţe cu sfinţi frumos coloraţi. S'a dus cu ele la cimitir, a ales la margine un loc, a înfipt crucile una lângă alta. I-a spus lui popa Bulbuc :

— Când oi muri, părinte, aici să fiu îngropat ; alături de mine, nevastă-mea...

— Da dece te grăbeşti să-ţi pui cruce la cimitir ?

— Ştiu că băieţii mei n'o să-mi pună, aşa că-mi pun eu singur.

Crucile se vedeau de departe, erau cele mai frumoase din cimitir. Le-a bătut ploaia şi vântul, crucile au putrezit. Intâi a căzut crucea pe care scria : *Aici odihneşte Alisandru Nasta.* Pe urmă a căzut şi crucea pe care scria : *Aici odihneşte Luluţa Alisandru Nasta.* Crucile au început să putrezească deabinelea... Putrezesc deabinelea.

Fratele tatii se ţine bine. Se ţine încă bine şi nevastă-sa. Când o fi să-i îngroape, vor trebui date laoparte crucile vechi pentru a li se săpa mormintele. Peste morminte oamenii au să aşeze culcate crucile.

— Dece asta, mamă ? Dece să nu le înfigă în pământ încă odată ?...

— Multe nu ştii, Darie. Crucea care a căzut, nu trebue să mai fie ridicată. Trebue să zacă aşa până se face una cu ţărâna...

Zvâca o vorbeşte de rău pe cucoana Polina, nevasta lui văru-meu Niculae Dimozel :

— Auzi, dadă, auzi, dadă. Vine Niculae dela gară cu franzela subsuoară şi-o găseşte acasă pe maică-sa. Cucoana Polina, pe scaunul mare, la masă ; maică-sa pe un scaun mic, lângă uşă.

— Ce e mamă ? Venişi pe la noi ?

— Venii, maică.

— Cu ce ocaziune ?

— Cum ziseşi, maică ?

— Cu ce ocaziune?
— Nu înţeleg, maică...
— Cum o să înţelegi, dacă eşti proastă!...
— Oi fi, maică...
— Te'ntreb dece-ai venit pe la noi...
— Să vă văd, maică...
— Te pomeneşti că ţi-era dor de noi!...
— Mi-era, maică.
— Păi... să nu-ţi mai fie...

Văru-meu Niculae, de când a intrat la poştă, s'a îmbrăcat nemţeşte, poartă pălărie cafenie — pălărie tare, şi guler la gât. Şi-a adus nevastă dela oraş, nevastă care umblă în vârful picioarelor. Ca'n papainoage... Cu mijlocul strâns în cordon, ca o viespe, nu place nimănui Polina. Are ochii roşii pe margine. Pare albă ca hârtia. Nasul ei parcă n'ar avea rădăcină, parcă ar avea numai vârf, un vârf lung, îndreptat în sus. Vorbeşte sâsâit. Toată ziua îşi perie, îşi lustruieşte unghiile... Pe nimic nu pune mâna. I-a adus bărbatul o fată dinspre munte, să-i facă treburile în casă. Slugă, de!

Stă baba Dina lângă uşă. Aşează servitoarea masa. Ciorba de găină miroase frumos. Franzela adusă dela oraş cu trenul, miroase mai frumos...

Văru-meu Niculae, cu nevastă-sa la masă, mănâncă... Aburi calzi se ridică din farfurii. Babei îi tremură nasul.

O gâdilă mirosul ciorbei pe la nări. Miroase ciorba, miroase franzela...

Niculae, de o parte a mesei; nevastă-sa, de alta. Lângă uşă, pe scaun, cocârjită de spate, cu picioarele crăpate şi negre, — maică-sa...

După ciorbă li se aduce dela cuptor pasăre friptă. Mănâncă boierii, mănâncă şi ciocnesc paharul cu băutură. Vin la masă plăcinte, după plăcinte cafeluţe...

Văru-meu Niculae Dimozel aprinde ţigara, nevastă-sa aprinde ţigara. Dau fumul pe nas. Fumul se înalţă albastru, spre tavan.

A strâns servitoarea masa.

— Aoleo, mamă, uitai să te 'ntreb: tu ai mâncat?...

— Mâncai, maică, înainte de a pleca de acasă, mâncai o strachină de colarez...

— Ce oroare! spune cucoana.

— Țărani!... spune văru-meu Niculae Dimozel.

Bătrâna mângâie cu ochii băiatul. Are ghete lustruite și pantaloni negri cu dungi albe, feciorul ei... Poartă jachetă până deasupra genunchilor și guler tare, scorțos. Mâinele băiatului ei sunt albe și frumoase. Albe și frumoase sunt mâinele noru-si...

E fericită bătrâna. Plămada ei a ajuns cineva. Odorul ei își trăiește viața ușor. Are noră dela oraș.

— Apăi, să vă las sănătoși, maică.

— Adio!...

Zvâca râde, râde de văru-meu Niculae, râde de nevastă-sa...

— O fandosită, spune ea.

Mătușa-mea Dina e fericită. Se întoarece acasă și povestește bătrânului ce bine trăiește fiul lor cu femeia adusă dela oraș...

Mama încruntă puțin sprâncenele:

— Parcă sămânța lui bărbatu-meu, Gheorghe, când o să se facă ditamai popă, crezi că o să se uite la vreunul din noi? O să se poarte și el ca Niculae al lui Dimozel...

Mi-aruncă o privire mama:

— Și tu, mă, și tu la fel ai să faci!

Pleacă Zvâca.

O descos pe mama.

— Mamă, cum vine asta? Dece bâtul Alisandru nu e frate bun cu tata? Și dece rudele noastre sunt rude cu noi, unele după tată, altele după mamă, altele după bunic, altele după bunică!...

— Dumnezeu mai știe. E'ncurcătură mare. Incurcătura a făcut-o bunicu-tău, tatăl lui taică-tu, ăla bătrânul...

— Tu l-ai văzut?

— Odată, când eram fată. Semeni cu el, Darie. Ai ochii lui. Poate o să ai altă soartă. A avut o viață, să n'o mai aibă nimeni! De șapte ori s'a însurat, de șapte ori i-a murit nevasta...

— Cum asta?

— Aşa a fost să fie ! La cimitir e un colţ întreg — colţul dinspre alde Floria — cu nevestele lui bunicu-tău, una lângă alta, şapte — el la margine, al optulea... Ii jelesc pe toţi când mă duc la cimitir să tămâi morţii noştri.

— Avem mulţi morţi la cimitir, mamă ?

— Aproape tot cimitirul e plin cu neamurile noastre. Mai e ceva : fiecare nevastă, afară de a dintâi, a venit în casa lui bunicu-tău cu copiii dela alt bărbat, aşa că prin casa asta au trecut mai mult de douăzeci de copii, atâţia fraţi şi surori a avut taică-tău. Neamuri : sute, unii mai trăiesc, alţii au murit. Până la urmă murim toţi...

— Dece murim, mamă ?

— Tot ce se naşte moare, Darie. Iarba trăieşte o vară. Răsare primăvara şi se veştejeşte toamna. Iarna putrezeşte sub zăpadă. Copacii trăiesc cât omul, unii mai mult decât omul... Fluturii numai câteva zile.

IV

BĂRCI DE SALVARE

Cât casa, nămeţii. Nu mai ninge, nici soarele nu se vede... Ciuciţi în casă, pe lângă sobă, stăm cât putem. Ni se urăşte, luăm sdrenţe pe noi, mai ieşim puţin pe uliţă. S'au croit pretutindeni pârtii. Câteodată, seara, vine un vătăşel dela primărie, bate cu ciomagul în poartă. Câinii, pe el, să-l sfâşie.

— Care e, mă?

— Eu, nene Tudore — Geantă.

— Ce vrei?

— Inhamă caii să duci un grec la Balta Sărată.

— Acum noaptea?

— Acum. Are grabă mare grecul.

— Spune-i că vin...

Se bucură tata. Are de câştigat un leu, un leu rotund, de argint. Inhamă caii la sanie, pe întuneric, pleacă. Se înfăşură în tot ce avem mai gros în casă. Noapte neagră afară. Auzim cum porneşte sania, clopoţeii îi auzim.

Balta Sărată e departe... Grecul trebue dus acolo. Sunt o mulţime de greci în târgul de lângă Dunăre. Umblă prin sat, iarna, vara şi cumpără bucate dela bogătani. Tata îi cunoaşte pe toţi. Ii poartă cu sania, cu căruţa. Din drumurile lui se alege cu mai nimic.

Abia când se luminează de ziuă se întoarce acasă. Ingheţat tun se întoarce. Aprinde focul în vatră, foc de

paie, se încălzeşte. Injură, înjură şi se potoleşte. Are cu ce-şi cumpăra tutun. Are cu ce-şi cumpăra tutun şi are cu ce cumpăra câteva ciurele de făină. E tare scumpă făina, iarna, şi făină, oricum, trebue la casa omului. Ne apropiem de Paşte şi atunci nu este îngăduit nimănui să nu ducă la biserică, pentru morţi, câţiva colaci. Avem un ciurel de făină în casă. Face mama colaci şi-i duce la biserică — jumătate rămân popii, jumătate ni-i aduce nouă. Infige câte un muc de lumânare în fiecare. Trece cu ciobul cu tămâie peste ei, miroase frumos în casă, miroase a tămâie. Tămâia aminteşte de morţi... Nu-mi place să avem morţi în casă... Fumul e cald, colacii reci, îngheţaţi. Ii mâncăm. Parcă n'am mâncat nimic...

Popa, cu carul duce colacii acasă. Ciocăne în poarta popii o femeie — nevasta lui Ivan Ţânţu, Titilina...

— Părinţele, dă-mi un colac. De astă vară copilaşii mei n'au gustat pâinea...

Popa — din prag:

— N'am, fă, n'am...

— Acu aduseşi carul încărcat cu colaci dela biserică. Părinţele, fă-ţi pomană cu mine...

— N'auzi, fă, că n'am! Colacii îmi trebue...

Popii îi trebue colacii. I-a pus sluga popii în saci şi popa a dus sacii cu colaci în pivniţă. A luat cu el cheia. In fiecare dimineaţă popa umple ciurelul cu colaci, merge în grajdul vitelor, dă boilor colaci, boii îi mănâncă. Are trei cai popa. Şi cailor le dă colaci. Şi cailor popii le plac colacii...

Zăpadă. Nu chiar atât cât casa de înaltă, dar aproape. Salcâmii trosnesc, le crapă coaja de ger, pe unii îi pătrunde gerul până la miez, li se despică trunchiul de parcă ar fi izbiţi cu tăişul securii. A crăpat furca fântânii. A crăpat cumpăna. Plopul din fundul ariei noastre a îngheţat până în vârf. A rămas înţepenit plopul, parcă ar fi de sticlă. La cea mai uşoară adiere a vântului crengile de lângă vârf,nuieluşe, se rup, se prăvălesc. Se aşează ciori pe moţul plopului.

Moţul pârâe, se frânge, cade. Işi iau sborul ciorile, cârâind. Fântâna e adâncă, adâncă, dar tot prinde o pojghiţă de ghiaţă ca o oglindă subţire. Cine scoate dimineaţa apă întâi sparge ghiaţa cu ciutura. A cules tata sdrenţe, boarfe vechi, saci rupţi, a învelit în coşar boii, caii. Câinilor le curg ochii. Le-am făcut culcuş în tindă, culcuş de paie. Am adus în casă găinile şi capra cu barbă, ciută, dela care mulgeam vara, după ce înjunghiem iedul cu corniţe abia răsărite — două noduri ca doi năsturaşi negri — o ulcică de lapte.

Peste stropii de lapte mulşi, toarnă mama câteva căni de apă, adapă laptele, îl fierbe până dă în clocot, îl pune în strachină, dumică mămăligă în el, ni-l dă să-l mâncăm dimineaţa. Il mâncăm. Se bat hoarde de netoţi la gura noastră, ne amăgim foamea. Da. Ne amăgim foamea. De săturat niciodată nu ne săturăm. Cum o fi aia — să fii sătul ? Nu ştim !

Toamna seacă ugerele caprei, nu mai dă lapte capra, o ducem, în turmă, la ţap. Bicoi ţine ţap — un ţap negru, lucios, cu pete galbene pe la vintre, cu coarne mari, răsucite. Dacă nu te fereşti îţi bagă coarnele în burtă, te găureşte, dai ortul popii...

— După mine s'a luat odată ţapul lui Bicoi... Era să mă împungă. Am fugit de-am rupt pământul...

— Apoi, cine mai e ca tine !... Toate ţi se întâmplă...

— Ce să fac ! Dacă mi se întâmplă !... Parcă eu vreau...

— Nu vrei. Dar parcă le cauţi cu lumânarea. La mână ce ai ?

— M'am tăiat cu cuţitul. Am vrut să cioplesc un cal dintr'o bucată de salcie...

Caprele din sat le adună toamna Bicoi. Dela unele mai stoarce dimineaţa câte o picătură de lapte, închiagă brânză, umple putinica, mănâncă toată iarna, mai şi vinde. Dă zăpada. Se duc oamenii să-şi ia caprele îndărăt. Ii plătesc câte ceva lui Bicoi pentru osteneala ţapului...

— Dela nouăzeci şi şase n'am mai pomenit aşa ger, spune tata. Am lucrat atunci la zăpadă. Abia se

deschisese linia ferată. Tăietura o umpluse zăpada până sus, o răsese, nu mai puteau umbla trenurile cu boieri. Aproape goi ne-au scos dorobanţii să despotmolim trenul. L-am despotmolit. Unii au rămas pe viaţă cu picioarele degerate, alţii cu degetele mâinilor. Eu era să-mi pierd ochii... După secetă, aşa se spune din bătrâni, vin ierni grele, cu zăpezi înalte, cu geruri de până şi pietrele crapă...

Bagă paie, le împinge cu vătraiul în soba oarbă de care stăm lipiţi cu spinările, să ne încălzim. Gerul se strecoară pe sub uşa care nu se închide bine, ne pişcă de picioare. Ne mai sgribulim. Vara trecută nu ne sgribuleam. Soarele aprindea pământul. Deloc n'au căzut ploi. A rămas mereu uscat cerul, limpede ca sticla, albastru ca un nesfârşit lan de cicoare înflorită. Când înfloreşte cicoarea vântul adie cu miros amar. Miros acrişor aduce vântul dinspre câmpuri când se coace orzul, miros dulce când dă grâul în copt şi când porumbul începe a prinde boabe. Satul e copleşit mereu de adierile ce vin dinspre câmp. Dar, când înfloresc sălcâmii, ca la o auzită numai de ei poruncă, într'o noapte, vântul trece peste sat şi duce departe, departe de tot, mireasma ameţitoare, dulce veştedă, a florilor de salcâm. Rămân mai mult pe deal atunci. Satul pare un lac cu apele albe, numai spumă. Inalţ smeul peste sat cu prietenul meu Marin Iepure care e mai mărunt decât mine, dar mai îndesat, mai puternic, mai vânjos, mai vânos. Dela el am învăţat să fac smeu, dela el am învăţat să-i pun gură, să vâjâe. E lungă coada smeului. O fâlfâe vântul. Ii dăm aţă şi smeul se înalţă în slăvi. Acum e deasupra bisericii. Acum e dincolo de sat, a ajuns tocmai deasupra bălţii pe care a secat-o seceta, de-o treci cu piciorul. Trage cu putere smeul. Abia îl mai ţinem. Foamea ne taie pântecul. Chemăm smeul la noi. Incet, înfăşurăm sfoara pe băţ.

— Hai să ne urcăm în salcâmi, Darie...

Culcăm cu grijă smeul în şanţ, să nu-i sfâşiem hârtia, să nu-i rupem spetezele. Mă urc eu într'un salcâm. Al lui Iepure se urcă în altul. Culegem flori

de salcâm şi le mâncăm. Sunt dulci amărui... Ni se umflă burţile. Uităm foamea...

Asta a fost când au înflorit salcâmii. Pe urmă soarele s'a aprins mai tare. A alungat răcoarea. Salcâmii s'au scorojit. Frunzele s'au înnegrit, au căzut. A mai rămas puţină verdeaţă în frunzele sălciilor de pe lângă gârlă. Grâul a crescut numai de o palmă, a rămas veştejit, chircit, boabele puţine, seci în spicul pitic. Nu-l prindea secerea, nici coasa, l-am jumulit; cu o traistă de boabe, mai mult mălură şi neghină, ne-am ales. L-a spălat, l-a trecut mama prin câteva ape, l-a uscat pe aşternut în bătătură, păzind să nu-l ciugulească găinile, — grâu de-o colivă, de-o cocoace... Nu ne-au mai scos logofeţii şi jandarmii la secerat. Boierii au lăsat grâul să ardă în bătaia soarelui, să putrezească, să îngraşe pământul.

— Când or veni ploile tocmai, spuneau logofeţii boiereşti, şi-o muia pământul, o să duceţi plugurile pentru arătură...

Aşa s'a şi întâmplat. Porumbul, până la genunchi a crescut, apoi s'a scorojit şi el, n'a prins floare, n'a prins legătură. Spre toamnă câmpurile, satele, erau negre, arse; trecuse peste el pârjolul duşman al soarelui. Am mâncat ştevie, pe urmă s'a sfârşit ştevia. Am scormonit cu săpăligile după rădăcini, le-am scos, le-am fiert — era amară fiertura, dar am dat-o pe gât. Ne-am gălbejit cu toţii. S'au sfătuit părinţii ce să vândă, să cumpere bucate, să scăpăm cu viaţă din foamete.

— Dacă vând boii, spune tata, nu mai avem cu ce munci... Pierim.

— Şi dacă nu-i vinzi omule, pierim şi noi, pier şi vitele. Ceva trebue să vinzi...

Boii sunt costelivi. La şolduri le înţeapă oasele pielea. Injugaţi, gâfâe, duc greu carul gol. Cailor le tremură genunchii. Li s'au lungit mai mult capetele. Ducem vitele pe luncă la păscut. S'au uscat smârcurile. Sângeră boturile vitelor căutând rădăcini. Le sângeră şi gingiile...

— Mai bine vând pământul, vorbeşte dărâmat tata.

Are numai două pogoane. Mai are un sfert de pogon în luncă... Pământul mamei nu poate fi vândut, e al copiilor ei dela bărbatul dintâi, copiii sunt mici.

— Mi-l cere Iordache Diman, îngaimă tata. A mai cumpărat şi dela alţii... Imi dă pe două pogoane trei saci de porumb şi doi saci de grâu. Dacă legumim ajungem la primăvară...

— Şi pe urmă ?....

— Pe urmă, om vedea...

Ne-a luat Iordache Diman pământul, ni l-a furat. Ne-a prins la greu. L-a mai luat şi pe al altora. Am adus acasă unul câte unul sacii cu grâu, cu porumb... Gâfâe sleiţi boii. Mămăliga e mică. Fiecăruia ni se dă o felie. Dimineaţa, seara, mâncăm pâsat. Odată pe săptămână frământă mama pâine — duminica. Nu cerne făina. Ba, mai aruncă în căpistere mălai peste făină să iasă pâinea cu spor. Pâinea cu mălai e neagră-galbenă, cu coaja groasă şi miezul moale, crud. O ! Ce bună e ! Ne lingem buzele după fiecare fărimitură.

S'au îmbogăţit şi mai mult bogaţii satului. Săracii şi-au vândut bogaţilor pământurile pe bucate. Bogaţii, oamenii cei puţini, i-au despuiat, i-au jupuit pe cei mulţi, pe cei săraci. Cu legea în mână. După dreptatea lor.

Actele le-a încheiat notarul Stănescu, le-a întărit cu semnătura judecătorului. La boieri n'a găsit nimeni să ia cu împrumut o baniţă... Aşteptau încă un an de secetă. Păstrau recolta veche s'o vândă cu preţ şi mai mare. Bogătaşii satului, cu hambarele, cu pătulele pline din celălalt an...

După prăpădul secetei a căzut peste lume prăpădul iernii aspre. Şi-a croit drum prin nămeţi până la noi văru-meu Dumitru Pălică din cătun. A luat-o cu el şi pe nevastă-sa, pe dada Mariţa. Au cinci copii. Văru-meu Dumitru Pălică n'are vite. Munceşte cu palmele şi el şi nevastă-sa, pe la boieri, pe la bogătaşi, pe unde găsesc de lucru. A avut vite mai înainte. Le-a pierdut. S'a împrumutat iarna cealaltă la Toma Ocî. Ştie carte. I-a dat poliţă iscălită la mână cârciumarului.

N'a putut întoarce la timp datoria. Toma Ocî i-a vândut vitele.

— Praful și pulberea să se aleagă de tine, nene Tomo, blestema dada Marița. Ne lăsași lipiți pământului... Nu ne mai puteai aștepta?...

— Dece să vă aștept? V'am dat la nevoie... Nu mă tem eu de blesteme. De nimic nu mă tem...

Cu burta plină, cu punga și mai plină, omul nu mai vede nimic înainte. Se crede tare și mare. Se crede fără moarte!... Ei, dacă n'ar fi moartea...

Ne cad în vatră neamurile din cătun. Iși încălzesc la focul de paie care scoate fum gros, și negru, mâinile mari, noduroase, asprite și mai mult de gerul năpraznic.

— Nu ne lăsa, nene Tudore, începe femeia. Am aflat că ați vândut pământ lui Iordache Diman și că ați luat în schimb bucate. Dați-ne cu împrumut măcar jumătate de bănicioară de mălai. Ne mor copiii. Cu zile ne mor copiii.

Muierea, mititică, făcută ghem, vorbește, se căinează și se uită cu ochii stinși în flacăra galbenă, puțină a focului. Văru-meu Dumitru Pălică tace. Tace și tata. Boabele porumbului sunt ca și numărate, socotite să ne ajungă până s'or topi zăpezile.

— N'am pus nimic în gură de două zile. Noi ca noi! Păcat de copii, mai spune muierea.

Mama, trasă la față, galbenă, se ridică. Ia o dăsagă. O umple cu mălai.

— Dă-mi șorțul Mariţo, să-ți pun și un găvan de făină, să faci copiilor o cocoace, să fie de sufletul morților.

Tata o privește. Ar dojeni-o. Nu-l lasă inima.

— N'o să uităm, nene Tudore.

— Ei, lasă asta. Mă gândesc ce-o să vă faceți până la vară. Mă gândesc ce-o să ne facem noi toți...

— Poate că o să punem mâna pe par, spune văru-meu Dumitru Pălică, și să dăm la cap. Așa nu poate să mai meargă... Muncim până dăm pe brânci și nu ni se ajung de nici unele.

— O s'o facem și pe asta într'o zi, dar dacă n'o s'o

facem cu socoteală, o să fie şi mai rău pentru noi pe urmă. Nu e destul să crapi câteva capete...

— Măcar să mă răcoresc, nene Tudore, că nu mai pot răbda, nu mai pot îndura...

Foametea a aruncat sărăcimea satului în suferinţe ce nu pot fi închipuite. Oamenii spun în gura mare : să ne răcorim ; măcar să ne răcorim...

Neamurile se ridică, se duc. Ii petrece până la poartă tata. Au trecut pe lângă câinii lungiţi în bătătură. Câinii au ridicat boturile. Nu i-au lătrat. N'au avut putere să-i latre.

Noapte. Noapte lungă de iarnă. Lampa atârnată în cuiul din perete luminează cu flacără slabă odaia. Mai schimbă vorbe părinţii. A venit să-i aducă tatii o lulea de tutun, frate-său, unchiu-meu Voicu, bărbatul Bâzărcăi, vecin cu noi. Tutunul are şi puţin miros de tutun, mai mult iarbă uscată. Vorbeşte tata de văru-meu Dumitru Pălică.

— Ar vinde pământ acum, dacă ar mai avea Pălică. Cine are un petic de pământ, din sărăcime, îl dă pe ce apă nu curge, ca să scape de foamete, de moarte. Burta nu iartă. Rabdă cât rabdă şi dacă nu-i arunci ceva, măcar de amăgeală, te lungeşte la pământ. Şi altădată erau ani de secetă, dar omul tot se mai ajungea. Nu cuprinseseră ciocoii tot pământul, ca acum. S'au întins ca pecinginea, o brazdă nu le-a scăpat. Din ce în ce sunt mai ticăloşi, mai nesătui. Uite-l pe ăsta dela Băneasa, pe Gherasie. E'n pragul bătrâneţii, un pas doi şi haiti, îl înghite groapa pe veşnicie. Cucoană-sa e şi ea femeie în vârstă. Pentru cine s'or lăcomi atâta amândoi ? Copii — o singură fată. Au măritat-o cu smintitul lui Drăculea care-a ajuns prefect. Al lui Drăculea are avere s'o mănânce cu lingura şi tot n'o termină. Nu s'au îndurat să aibă mai mulţi copii, să nu le strice tihna şi odihna. Că de ! Ai copii, ai necazuri. Moare unul. Se bolnăveşte altul... Dar bucuriile tot copiii ţi le dau. Ii vezi cum cresc de când deschid ochii, cum se târăsc deabuşilea, cum încep a sta copăcel şi apoi merg ca omul, în două picioare, cum se ridică până la genunchi, mai sus de genunchi, cum trec dela gângăvit la vorbă, la înţelegere. Nu bagi de

seamă cum curge vremea, te pomeneşti cu ei gogeamite rumânii... Omul care nu prăseşte copii, dece mai vieţueşte? E ca pomul fără rod pe care-l tai din rădăcină şi-l arunci la uscături...

— Apoi, mulţi oameni sunt lacomi de averi, dar lacom ca boierul nu e nimeni pe lume, îşi dă cu părerea unchiu-meu Voicu.

— Parcă bogătanii au vreun cusur. Iarna asta s'au repezit ca ulii pe stârv asupra noastră, a săracilor. Ne-au luat pe nimic pământurile. Ne-au prins la strâmtoare şi ne-au despuiat chiaburii. Din foamea noastră şi-au rotunjit averile. Din munca noastră şi le-au crescut. Te duci să munceşti la bogătan cu ziua. Nici mâncare nu ţi dă cât îţi cere stomacul. Dar de stors de puteri te stoarce de când răsare soarele până ce apune. Te mai ţine şi după scăpătat. Il auzi: — Hai, bă, să dăm zor, c'a mai rămas o postaţă de secerat şi e... ruşine. El se plimbă cu mâinile la spate şi tu dai zor...

S'a umplut de fum casa. Două lulele pufăe, fumegă. Fraţii, surorile, s'au culcat. Mă frec cu mâna la pleoape.

— Ce ai, Darie?

— Mă ustură ochii, tată...

— Culcă-te...

— Nu mi-e somn...

Mama cârpeşte o cămaşă. E aşa de ruptă cămaşa că nu ştie de unde s'o însăileze mai întâi...

— Când au venit la noi alde Pălică m'am uitat la ei cu duşmănie. Bănuiam că au înfruntat nămeţii împinşi de nevoie. Nu e uşor să dai din puţin. Ca să avem cu ce potoli estimp gurile copiilor, am vândut pământul. Pământul nu se vinde. O vită mai cumperi, da pământ!... Şi cine să cumpere vite! Pe urmă mi-am zis, şi cu un rac tot sărac... Mi-am adus aminte că acum doi ani, la trei zile după ce-i născuse nevasta pentru a cincia oară, Pălică a fost trimis cu sila pe moşia colonelului Pienaru, la Secara, la secere. A luat-o şi pe nevastă-sa cu el, că altfel nu prididcau. Plângea copilul să se spargă, mai multe nu, pe postaţă, culcat în iarbă, cu muşte la gură. Logofeţii, cu biciul la spate. A trecut pe acolo călare, cu faţa ferită

de soare de pălăria de paie, cu marginea lată, al lui Pisicu, logofătul Filip...

— A cui e broasca asta din iarbă ? a întrebat logofătul.

— A mea e, domnule Filip, şi nu e broască, e fată, a răspuns Mariţa.

— Dece orăcăe ?

— Fiindcă nu mă lasă oamenii voştri să-i dau ţâţă...

— Nici nu trebue să te lase. Trebue să zoriţi. Timpul nu aşteaptă. Dacă grâul nu e secerat la timp, se scutură şi iese cu pagubă pentru boier, pentru domnul colonel Pienaru...

— Dar o să-mi moară fata, a aruncat o vorbă Pălică...

— Mare pagubă, a spus Filip Pisicu, o să-ţi fete nevasta alta, la anul, că nu i s'o fi stricat gaura.

N'a mai răbdat batjocura Dumitru Pălică. L'a înjurat printre dinţi pe făt-logofăt. Atât i-a trebuit Pisicului. L-a înfăşurat de câteva ori în bici. Cât o trăi o să poarte Pălică semne pe piele.

— Cumplit om e Filip Pisicu. Parcă l-ar plăti cu aur colonelul. Nu e rumân care să fi muncit pe Secara şi pe care logofătul să nu-l fi ars cu biciul...

— Arde-l-ar focul să-l ardă, blestemă mama...

— Pe el şi pe stăpânu-său, adăugă fratele mai mare al tatii. Ticăloase sunt slugile boiereşti, dar mai ticăloşi sunt boierii. Slugile iau năravurile boierilor. Implinesc poruncile boierilor. Am cărat o săptămână grâu cu carul dela Saiele la Dunăre, la şlep. Logofătul pentru o singură zi mi-a plătit. M'am plâns boierului. Mi-a răspuns că între ce spun eu şi ce spune logofătul el pe logofăt îl crede, că în logofăt are nădejdea nu în noi, desculţii, care nu ştim ce să mai scornim ca să-i sărăcim.

— Aşa o fi, cucoane, i-am zis, dar eu văd că noi suntem săraci şi dumneata bogat. Iată că nu te-am sărăcit cu munca noastră.

— Tu eşti dela Omida ?

— Dela Omida, cucoane, Voicu...

— Imi închipuiam. Toţi dela Omida sunteţi colţoşi, vă ştiu eu. Nici n'o să vă mai învoiesc pe moşia

mea. Mă furaţi şi tot voi vă plângeţi. Hai, şterge-o... Am plecat, ce era să fac. Dar tare aveam poftă să-l pleznesc între ochi cu resteul...

— Poate o să vină o vreme când o să putem face şi asta, mi se pare că s'a şi apropiat, îngână tata. Ne-a ajuns cuţitul la os, la măduvă.

— Drept spui, Tudore. Iarna trecută, la Crăciun, am tăiat porcul. Am desprins muşchiul porcului, l-am înfăşurat în şervet curat şi am luat drumul Bănesii. Plină de rumâni era curtea boierească. La uşa conacului înghesuială, ca la pomană. Intrau oamenii în cancelarie pe rând cu muşchiul porcului. Al lui Gâlcă, Axente logofătul, primea muşchiul, îl cântărea, scria în condică, arunca muşchiul în coş — trei coşuri erau încărcate, altele aşteptau goale. Tolănit în căruciorul lui, cu picioarele moi aşezate pe perne, boier Gherasie măsura carnea din ochi.

— Slab muşchi, Voicule.

— Slab, boierule, c'a fost porcul mic. Mai curând groştei.

— Dece mic? Dece n'ai avut un porc mare?

— Ăsta ar fi putut fi mare la anul... Dacă-l lăsam să crească, n'aveam ce da acum copiilor...

— Sunteţi leneşi, măi, leneşi şi nepricepuţi. Nu ştiţi să vă gospodăriţi, a rostit boier Gherasie Colarez. Ce să-i mai spui, pierzi vremea degeaba. El tolăneşte şi noi ne spetim muncind şi tot leneşi... La Paşte, când îi duc ouăle, le măsoară cucoana boierului la inel. Care trece prin inel nu-l primeşte...

— Ăsta e mic, o auzi. Adu altul mai mare.

— Aşa l-a ouat găina, cucoană. Dacă-l ouam eu era mai voinic...

— Ieşi afară, neruşinatule...

Am ieşit afară. Cum să te pui cu cucoana... Anul ăsta nu i-am dus nici muşchi, că n'am avut porc, n'o să-i duc nici ouă la primăvară, s'au prăpădit orătăniile...

— Te cruceşti de câte auzi că se petrec în casele boiereşti, rosteşte mama.

A cusut două petice mari pe cămaşa tatei. Mai are de cusut câteva. Ii trebue un petic mare s'o cârpească

în spinare, acolo unde bate mai aprins soarele, acolo unde cămaşa putrezeşte mai repede de năduşeală şi unde se rupe mai întâi.

— Spunea fata lui Pracă Dera care-a slujit la curte la Belitori, la Gogu Cristofor : cucoana vine rar la moşie, trăieşte mai mult la Bucureşti unde au un palat cu peste cincisprezece slugi ; sparge farfuriile în capul boierului. E sărită rău. Nu sufere să-i vorbească nimeni. Boierul vinde bucatele şi-i dă cucoanei bani în pachete să meargă la doctori în străinătate să se caute. S'a izăltat şi băiatul boierului care a fost ofiţer şi a plecat din armată fiindcă petrecea bătând şi călcând în picioare soldaţii. Se linişteşte numai când joacă în cărţi pe parale. Ce munceşte un sat într'o vară, pierde la cărţi într'o sară, coconaşul. Asta îl amărăşte pe boier şi-l îndeamnă să ia şapte piei de pe rumân. Altfel ar lua numai cinci... Grec o fi, român o fi, cine ştie.

— Boierul n'are naţie, spune tata, nici lege. El e boier şi atât... Ori din ce neam s'ar trage la fel ne asupreşte...

— Tii ! Da s'a lăsat afară ger grozav, mormăie fratele tatii. Işi potriveşte zăbunul pe umăr şi pleacă.

— A început să fiarbă satul, femeie, îl aud pe tata. Oamenilor le-a ajuns răbdarea la capăt. Primăvara o să vie cu sânge şi cu prăpăd...

— De-ar veni cât mai curând primăvara, şopteşte mama. Atunci ies verdeţurile. Cu verdeţuri fierte, oricum, nu mori... Incolo, ce-o fi să fie, o să fie...

Nămeţii, înalţi. S'a apropiat primăvara. Zăpezile nu vor să se topească.

O aud pe mama :

— S'au bolnăvit fetele lui Iliuţă de anghină.

Il aud pe frate-meu Ion :

— S'au bolnăvit copiii ţaţei Zvâca de anghină.

O aud pe soră-mea Evanghelina, care a dat o raită prin vecini :

— Alde Tutanu s'au bolnăvit toţi de anghină... La primărie notarul sudue de mama focului. Su-

due şi doctorul Ganciu. Sudue mai ales agentul sanitar, Cireş.

— Pe mine, se plânge Cireş, pe mine o să cadă tot greul...

Frate-meu Ion nu mai poate de bucurie:

— S'a închis şcoala, mamă. Am pus-o de mămăligă...

Nu-i place lui frate-meu cartea. Tata se uită la noi şi ne spune:

— Măi copii, a venit molima în sat. Nu mai ieşiţi, taică, din casă...

— N'o să mai ieşim...

A doua zi ne căţăram pe gard. Il vedem pe Juvete jandarmul, pe doctorul Ganciu, pe Cireş, cu vătăşeii dela primărie. Ceata lor umblă din casă în casă. Inghiaţă în prag ceata. In casă intră numai Cireş:

— Aveţi bolnavi?

— N'avem bolnavi.

Merg mai departe. Unde găsesc copii bolnavi, poruncesc părinţilor să-i ducă la şcoală.

Băncile au fost scoase din clasă, grămădite în curte. Au descărcat în şcoală un car de paie. Peste paie, culcă bolnavii unii lângă alţii. Vin părinţii să se uite pe fereastră să-şi vadă odraslele. Intre fereastra şcolii şi uliţă, gardul înalt de uluci; la poarta şcolii, straja. Cireş e singurul care pătrunde în şcoală.

— Cireş cu vătăşeii primăriei.

— Câţi au murit astăzi, Cireş?

— Şase, domnule doctor.

— Să-i ducă.

Pun morţii în cutii de scânduri şi-i duc la cimintir. După morţi, la distanţă, jelesc mamele. Cât pot jelesc...

Au murit copiii ţaţei Zvâca, toţi trei. Lui Iliuţă i-a rămas unul singur. Lui Tutanu, din cinci, i-au scăpat doi. Cam trei sferturi din copiii satului au murit până'n primăvară.

— Copiii boierului nu s'au bolnăvit? Pe ei aş fi vrut să-i văd lungiţi pe paie, în şcoală, în frig, şi-apoi duşi în cutiuţe, la cimintir...

— Boierii au copii puţini, şi câţi au îi ţin la Bucureşti, în palate. Dacă se bolnăvesc îi scapă doctorii, cu doctorii scumpe.

Iacă, ce-a fost mai greu, a trecut. A venit primăvara, s'au risipit norii, de parcă i-a luat cineva cu mâna. Soarele a început a pripi nămeţii — s'au topit repede nămeţii... Au pornit apele. Şuvoaiele cresc, se scurg spre gârlă. Se umflă mai în sus de satul nostru gârla...

S'a potolit boala în sat. Numai câţiva copii au rămas să mai zacă pe paie, în şcoală. S'a sfârşit anul ăsta cu şcoala; până s'o cureţe, până s'o spele, o să intrăm în vară. Invăţătorul Gheorghe Popescu-Bragadiru umblă din casă în casă. Chiamă copiii. Le spune:

— Măi copii, măi, nu uitaţi, cartea. Mai citiţi, mai scrieţi, mai faceţi socoteli...

Se arată la noi un rumân, unul Petre Rădoi, chiabura ş, pui de căţea, megieş, din josul uliţei. Sunt ani mulţi de când a rămas văduv, dar niciun om din sat nu umblă mai bine îmbrăcat ca el, mai curat, mai dichisit... Are totdeauna opincile fără petice, nojiţele fără noduri, brâu alb, nădragi de lână fără nicio pată, cojoc cu flori, cămaşă albă, parcă tocmai atunci a fost luată depe frânghie. Căciula lui e fără scame, fără paie. Casa lui Petre Rădoi, mândră, făloasă, plină de fete. A avut şapte, mai are patru...

Se tocmeşte cu tata şi cad la învoială: o să ne dea trei duble de grâu — în schimb, la vară, noi o să-i secerăm lui trei pogoane de grâu...

— Nu e scump, nene Petre? întreabă tata.

— Scump o fi, dar ai nevoie şi dacă ai nevoie, trebue să te învoieşti, că altfel plesneşti şi tu şi ai tăi.

Au trimis la cârciumă pe frate-meu Ion şi le-a adus o litră de ţuică. Beau adălmaşul. Asta este contractul lor. O să ne ţinem cuvântul.

Petre Rădoi nu munceşte. Muncesc oamenii pentru el. Are pământ că abia îl mai ştie. Vite n'are. Fetele îl îngrijesc.

— Muriră copiii satului!

— Păcat de ei!

— Nu e niciun păcat. Să mai moară şi la alţii, că mie îmi mor şi nu mă plânge nimeni...

In casa lui Petre Rădoi s'a cuibărit oftica. Primăvara, la Paşte, o fată a lui se prinde în horă. Toamna, când încep ploile, o duce satul la cimintir şi o îngroapă în rochie albă de mireasă. Toate fetele care mor înainte de a se mărita sunt îngropate în rochii albe, în rochii de mirese. N'au apucat să ajungă la măritiş. In trei ani, a îngropat trei fete: pe Lina, pe Ioniţa, pe Măriuca. Lina şi Ioniţa au murit fete cuminţi, se cuvenea să fie îngropate în rochii albe, Măriuca...

Şi-a avut, totuşi, şi Măriuca, rochia ei albă. Ştia că-i vine timpul să se prăpădească. Cânta pe linia trenului la umbră deasă de salcâm, când se lăsa, cu răcoare, seara fumurie... Răsuna dealul de glasul ei limpede. Ochi mari, cenuşii, cu spaima pierzării în luminile lor, avea Măriuca şi obrajii albi-galbeni, cu roşeaţă vie, de măr, în pomeţi.

— Nu vreau să mor fără să ştiu ce e viaţa, Evanghelino...

— Mărită-te, Măriuco, i-a răspuns dada.

— Nu mă ia nimeni. Ce om cu mintea întreagă îşi ia oftică în casă?

— Atunci...

— Imi place Petrişor...

— Şi el? Ce zice?

— Spune că-i plac...

S'a dat, în văzul lumii, în fapt cu el. N'a certat-o nimeni.

— Tot o să moară... O să se ducă...

Şi s'a dus. In pământ s'a dus.

— La primăvară, care fată o să ţi se prindă în horă, nene Petre?

— Iordana...

Ştim că la toamnă Iordana o să moară. Peste patru ani, Petre Rădoi o să rămână singur-singurel în casă. Abia aşteaptă să treacă anii ăştia. Atunci o să se însoare şi o să-şi ia nevastă tânără. Asta e gândul care-l bucură, care-l ţine tare. Il mărturiseşte la petrecere.

Curg şuvoaiele. Se umflă gârla, bate ogrăzile oamenilor. S'au topit zăpezile, sus pe dealuri, spre munte.

Inşiraţi pe malurile gârlei, ne uităm. Apele curg repezi, tulburi. Au început să aducă resturi de garduri, poduri, lemne. Ne facem căngi lungi şi pescuim lucrurile pe care le aduce apa. O să avem ceva lemne de foc.

— Dacă o veni apa mai mare, o să înnece şi satul nostru...

— Aşi ! Asta nu s'a întâmplat niciodată. Dece să se întâmple tocmai acum ?

Apele cresc. Au trecut peste maluri. Parcă s'au rupt undeva, departe, zăgazuri uriaşe. Şi astăvară, ce pârjol !... Câmpurile strigau după ploaie. Copacii strigau după ploaie. Rumânii căutau cu ochii pierduţi pe cer scame de nori. Rădăcinile ierburilor cereau ploaie, ploaie. Cereau ploaie şi paparudele.

Câteodată trec prin sat, dinspre munte spre Dunăre, sălaşe de ţigani bălani, cu ochi verzi ori albaştri — lingurarii care vând linguri, găvane, albii. Ţigănci cu păr de orz bat satul — linguri, linguri, găvane, pieptenî avem... Altădată trec căruţe cu ţigani negri ca funinginea, cu plete slinoase pe umeri căzute, cu bărbi stufoase, negre măslină, prin care n'a ţăcănit nicicând foarfeca — lăieţii, hoţi de cai, cu ţigănci care-ţi fură cămaşa de pe tine cât ai clipi din ochi ; te îmbie să-ţi ghicească norocul în ghioc alb care auie dacă-l pui la ureche... De cele mai multe ori însă vin şi capătă învoire să poposească o săptămână la margine, între sat şi gârlă, ţigani vătraşi care trăiesc iarna în casele lor şi pleacă primăvara, spre a se întoarce toamna târziu, cu căruţele, după lucru. Vătraşii sunt fierari — nevestele, fetele lor, vând cuţite, pirostrii, verigi. Intind corturile. Hărmălaie de şatră — puradei goi, pântecoşi, în jurul focurilor seara, unde se aud fluiere, dible, cobze.

In toiul secetei au picat vara trecută vătraşii. Au umplut uliţele satului paparudele... Noi, droaie după paparude... Ţigăncile, copilandre goale puşcă, îşi arătau pielea arămie. Cu cununi de bozii pe cap, cu

bozii în jurul şoldurilor, se opresc la poartă, încep jocul. Le însoţeşte un ţigan bătrân care cântă:

Paparudă, rudă,
vino de te udă.
Ca să cadă ploile,
cu găleţile,
paparudele;
să dea porumburile
cât gardurile,
paparudele;
să crească spicele
cât vrăbiile,
paparudele;
să sporească grânele,
să umple pătulele,
paparudele;
să pornească ploile,
paparudele...

Plesnesc paparudele din palme, strigă şi ele într'un glas cu bătrânul *paparudele* şi saltă în joc repezit de parcă ar fi apucate de iele. Işi frământă mijlocul. Le sfârâe picioarele. Plesnesc din palme — răsună cântecul. Muierea în faţa casei căreia joacă paparudele, iese cu căldarea cu apă, udă din creştet până în tălpi ţigăncile arămii, goale. Se potolesc paparudele. Bătrânul primeşte plata — un găvan de mălai răsturnat în desagă... Toată vara au jucat paparudele prin sat... N'a plouat. Notarul Gică Stănescu a aruncat o vorbă la primărie:

— Poate ar fi bine să dea fiecare om câte ceva, să adunăm o sumă mai mare, să-l plătim pe popa Tomiţă Bulbuc, să ne citească o rugăciune pentru ploaie...

L-a luat în răspăr Ududui:

— Dacă se roagă popa Bulbuc abia n'o să plouă. Apoi am auzit că s'a făcut o rugăciune pentru ploaie la Stănicuţ. Dacă plouă pe Stănicuţ plouă şi pe Omida, că satele se ţin de mână.

Când nu plouă vara, un timp, şi începe a se arăta secetă, popa spune oamenilor la biserică, la cârciumă:

— Ar fi nimerit, taică, să facem o procesiune, să ne rugăm pentru ploaie, să se îndure cerul de noi...
— Să facem, părinte. Uite, chiar săptămâna asta...
— Păi, adunaţi ceva gologani, taică...
— Pentruce gologani, părinte ?
— Pentru slujbă, taică...
— Ori pentru ţuică. Ai şi dumneata, părinte, semănături. Dacă se usucă ale noastre se usucă şi ale dumitale.
— Mie nu-mi prea pasă, taică. Am hambarele pline de bucate. Pentru vite am nutreţ cât îmi trebue. Slujba neplătită nu găseşte ascultare la sfinţi, taică. Ne ostenim degeaba...
— Parcă altfel...

Intâi mi s'a umflat mie gâtul, pe urmă i s'a umflat soră-mi Riţa, a treia zi s'a umflat şi gâtul lui frate-meu Ion. Ne-a luat mama de mână şi ne-a dus la Dioaica. S'a uitat Dioaica în gâtul nostru, apoi ne-a apucat cu mâna de ceafă. Mie mi-a venit întâi rândul. Mi-a ridicat faţa în sus.
— Deschide gura !
Am deschis gura. Până în fundul gâtului şi-a băgat degetul Dioaica, mi-a apăsat cu vârful degetului ei umflăturile. S'au spart bubele. Am început să vărs.
— Spală-ţi gura cu gaz...
— Cu gaz ?
Dau s'o şterg. M'a prins mama de şulfe, m'a ţinut bine. A pus Dioaica gaz într'o cană, mi-a desfăcut gura, mi-a turnat gaz pe gât.
— Inghite, ghiavole...
Am înghiţit de câteva ori gaz, pe urmă a înghiţit frate-meu Ion, soră-mea Riţa...
— Acum, a hotărît Dioaica, ai să te duci cu ei acasă şi-ai să le dai să bea gaz de trei ori pe zi. Nu aşa mult cum au băut acum. Cu lingura să le dai. O lingură de gaz dimineaţa, una la prânz, una seara. Şi să-i legi la gât cu cartofi...
A cumpărat tata o traistă de cartofi, i-a curăţat mama, ca şi cum ar fi vrut să-i pună în tigaie să-i prăjească. Nu i-a pus în tigaie. I-a aşezat, cum aşezi

cărămizile când vrei să faci un zid, în jurul gâtului și mi-a înfășurat gâtul peste cartofi, cu o cârpă lungă.

Umblu prin casă. Mă doare devla. N'o mai pot mișca deloc. Gâtul parcă mi-ar fi prins într'un burlan. Țin bărbia sus, înghit în sec, simt cum bubele sparte de Dioaică mă dor încă.

Imi schimbă mama seara cartofii cu alții. Mi-i schimbă dimineața...

Ne-a trezit pela miezul nopții din somn clopotul bisericii bătut repede și în dungă — bang, bang, bang, — un singur clopot din două, clopotul cel mare, cu glas gros, ușor răgușit. Semn de primejdie. Se încalță tata în grabă, se îmbracă. Dă fuga la primărie, să afle. O apucă și frate-meu Ion după tata...

— Tu să te întorci numaidecât, să ne spui și nouă, îl roagă dada Evanghelina...

— O să mă întorc.

— Dacă sună clopotul noaptea, nu-i a bună, îngână mama. Or fi venit apele mari. Or fi înnecat partea satului dinspre gârlă. Nu ne-ajungeau necazurile. Bine zice cine zice că un necaz nu vine niciodată singur, mai trage după el altele. Poate o fi război.

— Ce e războiul, mamă ? întreabă sora-mea, Elisabeta...

— Necaz mare, ce să fie ? Se ceartă regii și împărații între ei, pentru averi, pentru pământuri, și pun soldații să se ia în spăngi, în săbii, să se împuște, să se omoare... Stăpânii se bat și pe slugi le doare părul... Rămân slugile fără viață...

S'a și întors frate-meu Ion.

— Ce s'a întâmplat, Ioane ?

— Caraulele au băgat de seamă că a crescut și mai mult gârla. A înnecat toată partea satului de lângă gârlă. A înnecat tot cătunul. A rupt și podul. A bătut clopotul ca să se trezească oamenii să nu-i ia apa din somn, să se surpe casele peste ei. Am vrut să mă duc să văd. Tata nu m'a lăsat. Mi-a tras două scaltoace după ceafă. M'a trimis acasă.

Cască frate-meu. Se desbracă și intră în așternut.

— Credeam că sunt înnecați ! Nu s'a înnecat nimeni...

Tata se întoarce la ziuă. Ne găseşte ronţăind boabe coapte.

— Prăpăd nu altceva. Apele bat marginea şoselei. Lui Cărăbaş i-au luat târla cu oi. Altora le-au luat vitele. Mai rău în Viorica. Plângeau şi se văicăreau oamenii bâjbâind prin întuneric. N'am avut cum trece la ei să-i ajutăm. Acum, la ziuă, o să facem un pod plutitor, de scânduri, să ajungem în cătun. Mulţi s'au urcat cu copii, cu neveste, pe case, au ieşit din pod pe cucumea...

O sbughesc pe uşă. Merg pe linia ferată spre gară. Nesfârşire de ape!... Gârla — ce gârlă, Dunăre — a adus copaci, coteţe de păsări, şuşleţe de care, chiar acoperişuri de case. Vin din susul apei hoituri de capre, hoituri de oi, păsări înnecate, tot ce a putut să prindă apa, în năvala, în furia ei.

Cătunul e îngropat în apă. Unele case s'au dărâmat. Altora le-au mai rămas afară acoperişurile. Oamenii din cătun — goi, cu copiii în jurul lor, pe dealul din partea cealaltă a satului. Intr'o noapte apele le-au luat casele, hambarele, vitele. Au rămas cu viaţă.

— Tată, ce s'a întâmplat cu bâtul Alisandru?

— Nu ştiu. După cât se vede şi la el au ajuns apele. O să aflăm astăzi.

Urcaţi pe linia ferată, sorb cu ochii priveliştea, doctorul Ganciu, notarul Stănescu, popa Bulbuc, Juvete jandarmul!

— Trebue să întreprindem ceva, spune notarul.

— Am şi întreprins, notare, răspunde Juvete. Am cerut dela prefectură bărci de salvare.

— Ce să facem cu bărcile? Parcă mai e ceva de salvat?

— Avem inundaţie?

— Avem.

— Dacă avem inundaţie, trebue negreşit să avem şi bărci de salvare.

Primarul Bubulete îşi face şi el de lucru pe lângă doctor, pe lângă notar, pe lângă jandarm. Suge ţigara, scoate fum pe nări, murmură:

— Ce prăpăd, domnule, ce prăpăd!...

Logofătul Oprea Căţui Strâmbu se tângue de-ai crede că i se rup bojocii :

— Ce păcat că boier Gherasie e bolnăvior ! Ar fi venit cu trăsura şi-ar fi privit din rampă. Aşa frumuseţe de apă nici la o sută de ani nu se vede odată pe meleagurile astea...

— Intr'adevăr, mare păcat, rosteşte şi notarul.

Râd cu gurile întinse până la urechi.

— Tiii ! Da chisnovat om eşti, măi Strâmbule, chisnovat om eşti... Bată-te să te bată...

— Cine să mă bată părinţele ? Are careva curaj să se-atingă de mine, să mă bată pe mine ?

— Are, taică, are...

— Cine, părinţele, cine ? Că-l mănânc cu nădragi cu tot...

— Norocul, taică, norocul...

— Aşa da, părinţele, aşa da...

Din cătunul acoperit pe jumătate de apă încep a se auzi strigăte.

— Ajutor !

— Ajutor !

Glasuri spăimântate de bărbaţi, de femei. Tac un timp, pe urmă se aud iarăşi :

— Ajutor !

— Ajutor !

— Ajutor !

Ingrijoraţi, rumânii se adună, se strâng, se frământă.

— O mai fi luat apa niscaiva acoperişuri cu oameni.

— Sunt în primejdie.

— Acoperişul se lasă, când nu te aştepţi, într'o parte şi luneci.

— Odată ce-ai alunecat în apă, dumnezeu cu mila...

— Şi noi, ce facem, Tiţă Uie? Lăsăm oamenii să se înnece ?

— Asnoapte ne înţelesesem să alcătuim un pod, două, din scânduri.

— De unde scânduri ?

— Dela depozitul de lângă gară.

— Depozitul e al boierului.

— Nu ne putem atinge de el.
— Să mergem la primar, la notar.
— Uite-i pe linia ferată.
Rumânii au urcat în fugă panta.
— Domnule primar, se aud țipete în cătun.
— Păi ce vrei să se audă? Cântece? Satul e năpădit de ape. Mai țipă oamenii, mai se vaită, a dat bucuria peste ei...
— Sunt oameni acolo care se înneacă, primarule.
— Și ce? Vreți cumva să mă duc la ei înnot și să-i scap?
— Nu-ți cerem asta. Dar vrem să facem un pod de scânduri. Ne ducem noi.
— Și cine vă oprește?
— Vorbiți cu logofătul Strâmbu. Să ne îngădue să luăm din depozit un braț de scânduri și o căciulă de cuie. După ce cercetăm cătunul și scăpăm oamenii care se află în primejdie desfacem podul și ducem scândurile la loc.
— Eu nu mă pot băga în averea boierului. Sunt primar pe primăria mea; cu averea boierului n'am nici în clin, nici în mânecă.
Pe notar nu-l rabdă inima să tacă.
— Vreți să faceți pod? Dece? Noi, autoritățile, am avut grijă. Am cerut bărci de salvare din port, dela Turnu. Sosesc cu trenul de ora 1.
— Și până atunci?
— Până atunci, nimic. Dacă cei din cătun nu s'au înnecat astănoapte când era întuneric beznă, cum o să se înnece, acum, pe lumină?
Doctorul Ganciu, groscior și grăscior, cu fața bucălată, plină, rumenă măr, s'o tai cu'n fir de păr, crăcănat, stă lângă popa Tomiță Bulbuc, își freacă mâinile grăsune și albe, cu degete scurte, una de alta. Ii joacă ochii în cap a zâmbet. Oprea Cățui Strâmbu s'a încruntat de cum a auzit că e vorba de scândurile din depozitul de cherestea al boierului și încruntat a rămas. Notarul Gică Stănescu, ca și mai înainte, galben șofran.
— Fraților, ce mai stăm noi și ne milogim la câinii ăștia? Dincolo, peste apă, în cătun, mor oamenii și

dumnealor, autoritățile, au chef de glumă. Om găsi noi scânduri în sat. Desfacem paturile pe care dormim, care avem paturi, și facem podurile.

— Are dreptate Tiță Uie, are dreptate...

— Să-ți fie rușine, primarule.

— Să-ți fie rușine notarule.

— Și dumitale, domnule doctor.

— Am să vă fac la toți proces de ultraj, mămăligarilor, urlă jandarmul Juvete, scos din sărite.

— Se ne faci !...

Rumânii aleargă spre sat. Alergăm și noi, copiii, după ei. Mi se desface legătura dela gât.

— Darie, îți cad cartofii.

— Cadă...

Fugim de parcă ne-ar goni cineva din urmă cu beldia. Nu ne gonește nimeni.

Rumânii intră în case, desfac paturile,ies cu scândurile la spinare, le pun grămadă în șosea.

— Repede niște cuie — și-o teslă, două.

A adus Lișcu Stângaciu o căciulă de cuie.

— Le țineam să-mi întocmesc un coteț pentru păsări.

Alții au venit cu tesle, cu toporașe. Picică a făcut cine știe de unde rost de câțiva bulumaci. Petre Zgămâie a cules dintr'o arie câteva prăjini. Intr'o clipă au și fost înjghebate două poduri lungi și largi.

— O să ne ție.

Le iau la spinare rumânii, le duc la marginea apei, le așează jos, le împing pe apă. Plutesc. Pe fiecare pod se urcă trei oameni.

— Voi, copiii, nu vă băgați.

— Nu ne băgăm. Ne uităm numai.

Rumânii împing podurile cu prăjinile. Apele umflate le clatină. Podurile înaintează. Au ajuns la jumătatea apei. Au trecut dincolo de jumătatea ei. Au intrat în cătun. Nu se mai văd. Se aud mereu strigăte:

— Ajutor !

— Ajutor !

— Ajutor !

Oamenii de pe podurile plutitoare răspund :

— Venim, fraților, venim. Țineți-vă bine.

Ascultăm cu sufletul la gură. Ascultăm şi privim apele spumoase cum se lovesc de marginea înaltă a şoselei. In luncă, doi stejari bătrâni. Apele nu-i clintesc. Bat furioase în trunchiurile lor şi trec mai departe.

Doctorul Ganciu şi cu ceilalţi nu se mai văd. Au intrat în cârciuma lui Bucur de lângă gară. Parcă-i văd. Ronţăe covrigi, beau ţuică fiartă cu zahăr, pălăvrăgesc de câte 'n lună şi 'n soare.

Spre amiază podurile plutitoare s'au întors la şoşea.

— Pe frate-meu Lisandru, spune tata, l-am găsit pe acoperiş. Stătea liniştit pe creasta casei cu cumnată-mea Luluţa. Işi aşteptau amândoi sfârşitul. I-am dus pe deal la alde Moise Berbec. Ne-au spus bogdaproste.

— Aţi scăpat mulţi oameni, nene Uie?

— Douăzeci şi doi. Copiii se speriaseră şi tremurau de frică. Unii abia-şi mai ţineau firea.

Cu trenul de amiază au sosit, însfârşit, şi bărcile de salvare. Erau trei bărci negre, înguste şi lungi. Au venit cu ele şi trei barcagii. Le-au dat jos din tren şi le-au purtat pe umeri până la apă rumânii care se aflau prin gară.

— Ei, ce avem de făcut? Incotro mergem mai întâi?

— Primejdia a trecut, a spus primarul Bubulete. Am luat noi, autorităţile, măsuri. Că până să veniţi voi se prăpădeau oamenii... Dar, fiindcă v'aţi ostenit până aici, fiindcă se abătu şi pe la noi, ca să spunem aşa, Dunărea, hai să facem o plimbare, să nu se cheme c'aţi bătut drumul degeaba.

Intr'o barcă s'a suit notarul Gică Stănescu cu doctorul Ganciu, într'alta primarul Bubulete cu jandarmul Juvete. Intr'a treia logofătul Oprea Căţui Strâmbu.

Cele trei bărci, lungi, negre şi înguste au început a pluti pe faţa turbure a apelor. Au trecut pe lângă stejarii pe care-i băteau valurile şi care rămâneau neclintiţi în mijlocul urgiei, au plutit legănându-se pe lângă cătunul înnecat şi s'au pierdut, departe, spre Băneasa la marginea dealului unde marea vie a

boierului olog dormea îngropată sub muşuroaie de pământ, pe coastă.

— Aşa an să nu mai trăim niciodată. Astăvară ne-a pârjolit seceta; iarna a fost aspră; foametea cumplită; primăvara a venit cu ape mari, cu înnecuri. Ce ne mai aşteaptă?

— Incercări şi mai grele, nene Tudore.

Tiţă Uie se uită în pământ. Privirile lui sunt aspre. Faţa lui, ca a noastră, a tuturor, neagră, uscată, scofâlcită.

Şi lângă Tiţă Uie rămân o clipă în drum, cu picioarele înfipte în noroi, Lişcu Stângaciu şi nenea Picică, Petre Zgămâie şi văru-meu Dumitru Pălică, Ivan Ţânţu şi frate-meu Ion cu ochii lui negri, de smoală fierbinte.

V

BRAZDĂ ÎNGUSTĂ ȘI ADÂNCĂ

Apele au crescut într'o săptămână, s'au scurs într'o lună. Uite gârla!... Iar o treci cu piciorul. Dacă n'ai vedea partea satului dinspre baltă și cătunul fără garduri, cu casele rupte, cu pereții luați de ape; dacă n'ai vedea tot prăpădul pe care l-a lăsat în urmă înnecul, parcă nici n'ai crede că a fost pe aici atâta nenoroc...

Iși fac oamenii coverci și bordeie și se aciuiază cum pot. Au rămas și fără bruma de mâncare pe care o mai aveau, fără vite, fără păsări. Unii au rămas și fără țoale. De nicăieri nu li se trimite oamenilor o lescaie. De nicăieri nu li se întinde o mână de ajutor. Hambarele boierilor sunt pline cu grâu, cu porumb. Rumânii n'au cu ce să cumpere. Sunt înglodați în datorii.

Nimeni nu se mai uită la ei.

— Dă-mi un ciur de mălai.

— Nu pot.

— Ți-oi munci pe el.

— Ți-am mai dat...

Pământul e plin, în urma apelor, de mâl gros, gras, în care ne vârîm, până mai sus de genunchi, picioarele goale... Nici urmă de zăpadă pe câmpuri. Primăvara, a sosit devreme. Suntem abia la începutul lui Mărțișor... O săptămână numai a trecut de când a început luna. N'au venit berzele, n'au venit nici rândunelele, nici cocorii...

Seara se lasă frig. Pământul e negru. Iarba nu şi-a scos bonţul afară. Umblăm desculţi, dârdâim de frig — primăvară timpurie... Prin cătun, ne uităm la oamenii rămaşi fără case!... Bine că n'a murit nimeni!... Ne uităm mai ales cum, la marginea cătunului, lângă gară, au rămas pe pământ trei matahale netrebnice, bărcile de salvare. Barcagiii au plecat la locul lor de baştină.

Se adună rumânii pe la cârciumi mai mult să schimbe vorbe decât să bea. Cârciumarii, parcă s'au înţeles între ei, nu mai deschid condicile cu datornici, le-au pitit.

Vara trecută, a bântuit seceta. Acum a năvălit peste sat prăpădul apelor, a luat garduri, case şi vite şi păsări.

— Dă-mi un pachet de tutun pe datorie, nene Toma...

— Nu pot, neică, nu mai dau pe datorie niciun cap de aţă până nu încep să scot ceva din vechi... Ce-am avut gologani i-am băgat în pământ, am cumpărat pământ...

Toma Ocî îşi răsuceşte mustaţa cu vârfurile spice albe. Le spune limpede, tuturor, să nu-l mai bată nimeni la cap:

— Aşa, să ştiţi. Nu mai dau pe datorie. Eu, unul, nu mai dau. Incercaţi la Mareş, el e poate mai milostiv, n'are nici copii, ori la Buciuc...

Mareş spune la fel. Buciuc aşijderea...

— N'am ce vă face, neică, pe datorie nu e niciun aliş-veriş, acum. Trăim timpuri grele. S'aude a rău. Nu ştie nimeni ce-i poate aduce ziua de mâine...

— S'o ivi vreun război, îşi dă cu părerea Gheorghiţă Târîş...

Târîş avea casă lângă malul gârlei. I-a luat-o apa. Trăieşte cu nevasta şi copiii într'un bordei săpat în grabă în coasta dealului. N'are pământ, n'are vite. Munceşte cu mâinile, cum muncesc cu mâinile şi alţi rumâni din sat — cam un sfert.

— Ce război, nu e vorba de niciun război, dă Ududui cu gura. S'aude că în Moldova s'au ridicat satele împotriva curţilor boiereşti, dau foc conacelor, îşi împart rumânii moşiile boierilor între ei. Noi stăm cu

dosul pe cămaşă. Ar trebui să ne sculăm şi noi... Destul am răbdat.

Intre genunchii tatii, ascult. Mi s'a desumflat gâtul. Deasupra tejghelei spânzură de tavan două şiruri de covrigi uscaţi.

— Tată, cumpără-mi un covrig.

— N'am parale, taică.

Mă aude Toma Ocî.

— Nu sunt buni covrigii pentru copii, spune el, umflă burta.

Poate mi s'ar umfla burta dacă aş mânca mai mulţi. Dar eu vreau un covrig, unul singur. Mai an i s'a umflat într'adevăr burta de covrigi lui Beşcu, beţivanul satului. A făcut prinsoare cu notarul Stănescu. Era băut şi Beşcu, era băut şi notarul. Beşcu, rezemat în ciomag, a glumit:

— Eu, cu o lovitură sparg toţi covrigii dintr'un şir de o sută.

— Dacă îi spargi pe toţi, a ţinut prinsoare notarul, eu plătesc şi tu îi mănânci. Ii spargi pe toţi, să nu rămână unul întreg. Ii mănânci pe toţi să nu rămână o fărâmitură.

A izbit Beşcu o singură dată şirul de o sută de covrigi. I-a spart în ţăndări. I-a adunat de pe duşumea. I-a mâncat ronţăindu-i... Să moară noaptea şi mai multe nu. A băut un pahar mare de untdelemn. A zăcut. A ajuns alb ca varul. A scăpat...

Invăţătorul Gheorghe Popescu-Bragadiru l-a certat pe notar.

— Cum de ţi-ai pus mintea cu el? Era băut!... Dacă murea?

— Pagubă'n ciuperci, i-a răspuns notarul. Un desculţ mai mult ori mai puţin nu înseamnă nimic.

Beşcu, de când cu pătărania, s'a lăsat de băutură. Intră în cârciumă. Cumpără tutun. Pleacă.

Acum însă, Beşcu nu pleacă. Aude şi nu e sătul de ce aude. Parcă ar vrea să audă mai mult. Toţi vor să afle, să ştie ce se petrece pe acolo pe unde s'au aprins conacele boierilor. Umblă svonuri fel de fel, svonuri care vin de departe.

— Am auzit, grăieşte Pracă Dera, că se apropie de

noi răscoala, că s'a lăsat mai jos de Moldova, c'ar fi ajuns chiar până prin Vlaşca.

Cade, peste gândul rostit tare al lui Pracă Dera, popa Tomiţă Bulbuc.

— Bună ziua...

— Bună ziua, părinte.

— Dă-mi o cinzeacă de drojdie, Tomo.

— Mare, Părinte ?

— Mare, taică, mare, că una mică nu-mi ajunge nici măcar pe-o măsea.

— Şi ai cam multe măsele, părinte, şugue al lui Zgămâie, Petre, tuciuriul...

— Douăzeci şi patru, taică, douăzeci şi patru, că suntem de neamul nostru olteni, olteni de dincolo de Olt...

Râd rumânii. De slabi ce sunt le stă rău când râd. Nici altfel nu le stă prea bine. Popa Tomiţă Bulbuc şi-a pierdut demult măselele. Numai trei dinţi i-au rămas în gură. I se clatină şi aceia, gata să sboare.

— Ai auzit ceva despre răscoale, părinte? întreabă al lui Ovedenie. Cică ar fi pornit revoluţie rumânii prin Moldova, s'ar fi ridicat împotriva boierilor...

Popa Bulbuc dă cinzeaca pe gât, dintrodată. Gâlgâe drojdia în pâlnia popii. Alunecă pe beregată în jos. Strânge ochii popa. Il arde pe dinăuntru băutura.

— Mai pune una, taică...

Ocî îi mai toarnă o drojdie. Popa o cumpăneşte în mână.

— Am auzit, taică, dar nu ştie nimeni care-o fi adevărul. Nu e bine când oamenii ridică parul contra stăpânirii.

— Păi oamenii n'au pornit contra stăpânirii, părinte. Au pornit contra boierilor, spune Şontrocan, ciobanul, care poate mânca o oaie friptă la o masă, numai să i-o dea cineva.

— Dacă tăceai, mai bine o nimereai, Şontrocanule, zice Tiţă Uie. Păi stăpânirea a cui este ? A noastră sau a boierilor ? De o pildă, aici la noi cine-mi este prefect ? Ginerele lui boier Gherase, ologul dela Băneasa, Dinu Drăculea, băiatul răposatului boier Barbu Drăculea dela Furculeşti... Boierii sunt una cu stăpâ-

nirea, asta e limpede. Dar tot atât de limpede este că boierii sunt puţini şi noi suntem mulţi. Dacă o să ne ridicăm toţi deodată o să isbutim să-i stârpim.

Popa Tomiţă Bulbuc răstoarnă în tâlvul gurii a doua cinzeacă de drojdie.

— Tii, că tare e, afurisita!...

— Cine, părinte, revoluţia ?

— Nu, taică, nu, drojdia... Cu revoluţia, taică, să nu vă încurcaţi. Boierii sunt şi ei lăsaţi de dumnezeu. Aşa e scris, unii să aibă mult, unii să n'aibă nimic. Dar cerul, taică, cerul e al săracilor. Raiul, taică, raiul e al săracilor...

— Nu s'ar putea, părinte Bulbuce, să mai dăm ceva rai şi pe la ciocoi ? Să mai luăm şi noi ceva pământ ? Tare ne-ar prinde bine...

— Măi, Uie, taică, mie, iacă nu-mi place cum vorbeşti tu. Câte vorbe ai rostit acum, tot cu atâtea păcate ţi-ai încărcat sufletul... Mai treci pe la biserică, taică, să mai auzi cuvântul lui Hristos...

— L-am auzit, părinte, şi nu odată. Mi se pare că Hristos nu era cu boierii... ca sfinţia ta...

— Mai toarnă-mi o cinzeacă, Tomo, că mă ard măruntaiele... Cum spuneam, taică. Nu vă puneţi cu stăpânirea, cu boierii. Sunt tari, taică, boierii, sunt tari. Dumnezeu a lăsat aşa. Ia gândiţi-vă! Dacă toţi ar fi boieri, cine ar mai scurma, taică, prin ţărână cu ghiarele să semene şi să culeagă bucatele !... Diavolul vă îndeamnă la răscoală, taică, diavolul.

— Setea de dreptate, părinte, şi burta. Burta noastră şi burţile copiilor noştri, nu diavolul...

— Bine, taică, bineee ! Bineee ! Să nu ziceţi că nu v'am spus...

Se duce popa. Vântul îi umflă sutana neagră. Oamenii fierb între ei. Cârciuma e plină de fum...

— Aşa ! Să dăm cer la ciocoi, să-i trimitem în cer pe ciocoi. Să mai trăim şi noi pe pământ. Să ne mai slăbească popa cu lumea de dincolo, cu iadul şi cu diavolii... Mai diavoli ca boierii nu se află !...

Se întoarce seara acasă tata, cu mine de mână. A întârziat la cârciumă...

— Mă, copii, mă, ia ieşiţi afară! Se vede foc mare spre răsărit.

Ies toţi, buluc, pe prispă. Ne uităm spre răsărit. Cerul e roşu de parcă s'a aprins într'acolo o pădure. Nu e nicio pădure pe aproape. Ca să vedem mai bine, ne urcăm pe linia ferată. Tot nu vedem bine. Ne suim pe vârful dealului. De acolo, într'adevăr, focul se vede în toată frumuseţea lui sălbatică. Acum ştim. Arde conacul dela Secara. Ce s'o fi întâmplat? Poate a dat cineva foc şurelor de paie... Se întoarce soră-mea Riţa spre miazănoapte:

— Tată, şi pe Belitori se arată foc.

Spre Ruşi, în sus, departe, în fundul nopţii, s'a aprins alt foc. Intâi, două şuviţe se ridică şovăitoare. Apoi dintrodată se fac una, se lăţesc, se înalţă deasupra lor — o coloană roşie de fum.

Noaptea e fără nori, fără lună. Focurile au alungat pe alocuri întunericul. Un foc spre Secara, spre răsărit — altul spre Ruşi, spre miazănoapte. Focurile au rupt noaptea.

Dar iată, spre apus izbucnesc alte focuri: unul spre Cârligaţi, unul spre Dunăre, pe lângă Olt, la Saiele. Se mai ridică un foc înalt Ştim că acolo e moşia Furculeştilor, moşia prefectului Drăculea...

Acum noaptea a fost spartă pretutindeni. Câmpul —luminat. Focuri ard şi mai departe. In toate părţile se văd pâlpâind focuri mai mici, focuri pe care numai depărtarea face ca noi să le vedem mărunte.

— Parcă auzisem eu ceva în sat, spune tata. Auzisem ceva despre răscoală, că s'ar fi apropiat de ţinutul nostru...

Focurile ard. Limbile lor sfâşie noaptea, sunt departe de noi, nu ne încălzesc. Tremurăm.

Satul întreg s'a urcat pe deal şi priveşte. Il aud pe nenea Mihalache:

— Incotro, nene Tudore?

— Să duc copiii acasă, i-a pătruns frigul.

— Să nu te culci, nene Tudore...

— N'o să mă culc...

Cine poate să se mai culce pe vremea asta!... Numai copiii...

Dacă pot să doarmă şi copiii...

Ne vârîm în pat să ne încălzim. Totuşi, nu ne încălzim. Dârdâim întruna, şuşotim între noi. Incepe vorba frate-meu Ion :

— Au dat foc la conacele boierilor. O să-i spintece pe boieri, rumânii...

Sare din aşternut, se încalţă gata s'o sbughească. De-ar fi mama acasă, l-ar opri. Nu este. Mama a rămas pe deal cu muierile, cu bărbaţii...

— Dacă în satul nostru s'ar afla un conac, oamenii i-ar da foc, spune soră-mea Evanghelina. Păcat, păcat că n'avem boieri în sat...

— O să ne ducem prin vecini, grăieşte şi frate-meu Ion. Cum ne-am dus cu munca, ne-om duce şi cu răscoala. Băneasa e la o palmă de loc. N'o să-l scăpăm pe boierul olog care ne-a pus botniţe... Pleacă...

Au privit focurile până s'au săturat. Apoi rumânii au coborît dealul în pâlcuri. Câţiva s'au adunat la noi. Ne strângem picioarele şi le facem loc să se aşeze pe marginea patului. Unii rămân, pe lângă uşă, pe lângă ziduri. Le aduce mama din tindă scaune mici, cu trei picioare, scobite.

— Staţi pe scaune.

Se aşează. Privesc în pământ. Lampa fumegă. Prinde să vorbească tata :

— S'a iscat revoluţie în toată ţara. Au fost şi mai demult răscoale. Până la urmă răscoalele s'au stins înnecate în sânge de stăpânii moşiilor. Dar de pe urma burzuluirii norodului totdeauna a rămas şi ceva bun; un timp ciocoilor li s'a sălăşluit spaima în oase, s'au purtat mai cumsecade cu rumânii. Acum nici noi nu putem să stăm cu mâinile în sân. Prea am îndurat mult. Poate avem norocul să-i răsturnăm pentru vecie pe ciocoi. De mulţi suntem mulţi care vrem schimbarea, n'am ce zice. Dar parcă ne-ar lipsi ceva ! Răscoala n'are o căpetenie. Merg oamenii sătui de asuprire în bobote, dau foc, poate şi ucid...

— Eu unul nu mai pot aştepta, răsuflă din fundul inimii văru-meu Dumitru Pălică. Copiii mei parcă sunt schelete. Sufletul le stă la gură, gata să iasă, de foame. Am măcinat paie cu râşniţa şi din măciniş am

pregătit fiertură... Uitați-vă la mâinile mele, au început a se jupui. Știți ce înseamnă asta : pelagră ! Se jupoaie și mâinile neveste-mi... Pelagra aduce nebunie și nebunia aduce moarte... Cu ce suntem noi vinovați ? Am muncit până am căzut sleit... Spinarea îmi este tăiată de bice... Și-a nevestei la fel. O viață are omul. Și-o moarte. Decât să pierim ca vitele, fără să spunem nimic, mai bine să murim bătându-ne pentru dreptul nostru la o viață mai bună. Poate așa o să le fie mai bine copiilor noștri...

— Nene Dumitre, spune Picică, eu trăiesc de unul singur. N'are cine să mă plângă la o adică. De un trai ca ăsta pe care l-am dus până acum sunt ca și sătul, trai de câine, nu trai de om. Zic să adunăm mâine satul disdedimineață, să pornim răscoala...

— Să-l adunăm — asta e bine, își dă cu părerea unchiu-meu Voicu, bărbatul mătușă-mi Bâzărca, dacă nu s'o aduna singur. Răscoala trebue negreșit pornită. Dar am auzit vorbindu-se de studenți. Or veni mâine și la noi studenții ?

— Studenți, neștudenți, poate să fie numai așa, un svon. Fapt este că ard conacele. Le-au aprins rumânii. Arde toată țara — țara boierilor. Nu se poate să nu ne ridicăm și noi. Altfel pierim... Pierim noi și pier copiii noștri. Ni se stinge sămânța...

Atât a avut de spus David Floroiu. Stătea lângă ușă, rezemat în ciomag, privea în pământ ori, poate, își privea opincile potlogite, fără cheutori, înfășurate cu sfoară în jurul labelor. Mustățile groase, lungi, i se împreunau, mai jos de colțurile gurii, cu barba colilie. Pe urmă i-a mai trecut prin minte un gând pe care și l-a turnat în cuvinte :

— Am șapte feciori. Merg în fruntea lor la răscoală. Să dăm iureșul împreună. Izbutim ori pierim...

— Să mergem, nene Tudore, chiar acum, la Tiță Uie, să ne sfătuim. Să-l chemăm și pe Lișcu Stângaciu și pe Ivan Țânțu.

— Bine ar fi să-l chemăm și pe Zgămâie și pe Ovedenie, și pe Ududui. E mai bine când își dau mai mulți cu părerea.

Au plecat să se sfătuiască.

A plecat şi tata cu ei.

Lampa fumegă. Pe-ai casei, încep a-i vedea ca prin ceaţă. Adorm, adorm adânc şi visez încăierări de oameni, case aprinse. Visez că ard până şi arborii satului. Gem în somn. Gem şi mă întorc de pe o parte pe alta. Mă trezeşte mama.

— Darie, ce e cu tine?

— Visez urît...

Deseori mi se întâmplă să mă răsucesc în somn, să gem, să rostesc cuvinte pe care nimeni nu le înţelege de parcă aş vorbi o altă limbă. Se face că plutesc pe o apă albastră, fără hotare, cum n'am văzut niciodată, şi că pe această nesfârşire de ape, din senin, se iscă furtună. Butucul scobit în care stau făcut ghem e prins în vârtejuri. Se clatină. Stau gata să mă răstorn. Peşti, ciudaţi, mai mari decât boul, înnoată în jurul meu cu gurile deschise, să mă sfâşie. Ţin dinţii strânşi. Cât pot îi ţin de strânşi dar spaima mă copleşeşte. Dau strigăt.

— Darie, ce e cu tine?

— Visez urît, mamă...

Alteori mă aflu în vârful unui copac. Mă leagănă vânt cald. Şi mie îmi place că vârful copacului mă leagănă, îmi place că vântul e cald. Sub mine, o pădure uriaşă îşi freamătă frunzele late, cu marginile adânc tăiate... Imi lunecă picioarele. Mă prăbuşesc. Ţip cât mă ţin puterile.

— Darie, ce e cu tine?

— Visez urît, mamă.

Odată am visat că m'au alungat un fel de urşi negri, mai mari decât urşii ursarilor. Am scăpat strecurându-mă printre pietre, pe brânci, într'o peşteră în care mocnea un foc. Am dus lemne aprinse la gura peşterii...

Intr'altă noapte, trenul a sărit de pe şini, s'a luat după mine, m'au prins roţile, m'au tăiat. Fochistul m'a adunat bucată cu bucată, m'a lipit la loc. Atunci am râs în somn. Ştiam că visez...

Mi-a descântat Dioaica de sperietură. Mi-a descântat şi Petria. Nu mi-a trecut. Am avut mai departe somnul încărcat de tot felul de vise...

Lampa fumegă încă. Am rămas numai noi, ai casei. Frate-meu, lângă sobă, trage tutun. Aruncă fumul pe nas. Nu poate să doarmă.

— Culcă-te, Darie, și dormi...

— Mi-a fugit somnul, nene...

— Atunci stai cuminte, nu te mai răsuci în așternut că-i trezești și pe ceilalți...

— Are să fie și la noi răscoală, nene...

— Are să fie.

— Astăzi ?

— Poate chiar astăzi.

Bat zorile fumurii, alburii, gălbui, în geamul aburit. Scârțâe cumpăna fântânii. Aud mugetele boilor care ar voi să molfăe între dinți iarbă proaspătă. N'a răsărit încă iarba...

Dimineața umblăm toți, cârduri, pe ulițile satului. Ne adunăm la primărie.

Unde s'o fi ascuns notarul ? Unde s'o fi ascuns primarul ? Primăria e goală. Ii caută oamenii și nu-i găsesc. Aflăm că șeful postului de jandarmi stă la gară de pază, cu pușca încărcată. N'avem nicio treabă la gară. Il lăsăm să-și piardă vremea acolo.

Jandarmii dela Băneasa, unde e secția de plasă, patrulează prin sat, călări, cu armele încărcate. In fruntea lor, plutonierul scurt, gros, mustăcios. Alții fac de pază la ca[illegible]a cu etaj a boierului olog.

— La Bănesa, [illegible]umânii n'au să se poată mișca. Paza e puternică.

— Scapă boierul Gherasie Miliarezi.

— Scapă și logofătul Oprea Cățui Strâmbu.

— [illegible] să vedem...

— Noi ce facem ? întreabă Tiță Uie. Noi nu începem revoluția ? A sosit revoluția la Secara, au dat foc curților boierești. In toate părțile, după câte s'aud, oamenii au iscat revoluție. Vrem noi pământ ?

— Vrem ! răspunde mulțimea într'un glas.

— Atunci ! Trebue să facem revoluție. Nu iau pământ dela boieri decât cei care merg la revoluție, cei care se răscoală...

Se desprinde din grosul mulțimii Gheorghe Cărăbaș. E un om gros, voinic, cu pământuri multe, cu oi,

cu vite. Sălăşlueşte lângă gârlă, spre Stănicuţ; acopere cu aria lui jumătate din luncă. Satul spune despre Cărăbaş că dacă n'are avere cât un boer are ceva-ceva mai multă decât un boerinaş.

— Ce revoluţie, mă nemernicule, ce revoluţie? Credeţi că dacă daţi foc la conace, o să moară boierii? Dacă i-oţi putea prinde şi ucide o să le puteţi lua pământul? Călcaţi legea, mă, şi legea e sfântă, nu trebue călcată...

Rădoi chiaburaşul îi cântă în strună. Se aruncă cu gura pe ei al lui Zgămâie:

— De lege nu ne pasă. N'am făcut-o noi. Cine-a făcut-o nu ne-a întrebat de ne place ori nu...

Petre Zgămâie, sărăcanul, e când pândar, când porcar, după cum îl ia în sâmbrie satul. Proptit în ciomag, nimeni nu l-a văzut cu mâinile goale. Ciomagul în care se sprijină face una cu trupul lui. Când doarme, doarme cu capul pe ciomag. Parcă ar avea chimirul plin cu galbeni şi s'ar teme ca nu cumva să vină cineva să i-l fure. Ce e pe el, şi pe culme... Mai are ceva: nevastă şi cinci copii, opincile sparte, zăbunul rupt, cârpit, nădragii — petic de petic.

— Apăi, Cărăbaşule, tare ţi-ar place să nu fi aprins oamenii revoluţie. Te temi. Noi avem ce-avem cu boierii şi nu tu o să ne opreşti să ne răfuim cu ei. Nu tu, şi nici alţii ca tine...

— Cum o să facem revoluţie? îi trebă Niţă Proca. Revoluţie fac numai oamenii care au boieri în satul lor. Noi n'avem boieri, nu facem revoluţie.

Se bagă şi Şontrocan în vorbă:

— N'avem boieri în sat. Dar de muncit pe moşii boiereşti muncim.

— Aţi văzut azi noapte focurile? Le-aţi văzut se amestecă în fierbere Mărin Raru. Dacă la noapte n'o să se vadă foc în satul nostru, au să vină oamenii dinafara satului şi au să ne dea foc la case, ca să ne pedepsească că nu ne-am legat cu ei. Acum, noi, opincarii, trebue să fim legaţi toţi. Nu se poate să-i lăsăm numai pe alţii să izbească şi să dea foc şi noi să rămânem cu braţele încrucişate, ca apoi, la o adică, să putem spune: uite, noi suntem nevinovaţi. Nu este drept aşa, fraţilor rumâni...

— Ce să facem atunci ? întreabă o muiere. Cui să-i dăm foc ?

— Să-i dăm foc lui Cărăbaş !... Are case mari, are acareturi. O săptămână poate să tot ţină focul...

— Da dece să-mi daţi mie foc ? Ce sunt eu, boier ? Mai bine să-i dăm foc lui Mareş...

Ioviţă Mareş e cârcimar în sat. Nu-i localnic. A venit dela oraş, după ce au pierit din sat fraţii mamei şi-a deschis cârciumă. A adunat avere mare. Oamenii sunt datori la el, îl pismuesc, îl suduesc.

— Asta ar fi o părere !

— Parcă nu ne-am înţeles aşa aseară. Altceva am pus la cale, spune văru-meu Pălică.

— Nu. Nu aşa ne-am vorbit, grăieşte Picică.

— Noi trebue să făptuim ce ne-am înţeles. Să nu mergem aşa : brambura.

Glasurile lor se pierd în gloată. Rumânii vor să treacă numaidecât la faptă. Nu mai au răbdare.

— Nu facem bine ce facem, spune Ivan Ţânţu. Intâi boierii, s'o sfârşim cu boerii.

Strigă cât îl ţin puterile. Dar glasul lui se pierde în mulţimea care pare nesfârşită.

Cârciuma lui Mareş e la doi paşi de primărie. Au şi ajuns la ea. Negustorul e bucuros că atâta lume îi intră dintrodată în cârciumă când mai sunt şi altele în sat, una chiar peste drum.

— Poftiţi !... Cu ce să vă cinstesc ?

— Păi, spune Ghioacă, noi n'am venit să ne cinsteşti. Noi am venit să facem revoluţie.

— Să facem, fraţilor, dece să nu facem ? Şi eu sunt pentru revoluţie. Să se ducă la dracu toţi boerii...

— Vezi că, spune unul lălâu, puţin la minte, noi aici am venit să facem revoluţie.

— Cum adică ?

— Iaca, am venit să te ciomăgim o leacă şi să-ţi dăm foc la acareturi.

— Ce ? Nu sunteţi în toate minţile ? Dece să mă ciomăgiţi ? Dece să-mi daţi foc la acareturi ?

— Dacă n'avem alt boier !...

— Măi oameni buni, eu nu sunt boier, eu sunt om de-ai voştri... Am purtat, ca şi voi, opinci...

— Dacă eşti de-ai noştri, spune Beşcu, dece dormi în pat cu saltea şi mănânci stafide cu cucoana ?...

— Dacă eşti de-ai noştri, aruncă o vorbă Ilie Gâscanu, dece porţi haine ca notarul ?

— Dacă eşti de-ai noştri, dece ne iei dobânzi mari când ne dai pe datorie mărfuri ? strigă la cărciumar dada Zvâca, măruntă, pitulată printre oameni.

Mareş pricepe despre ce e vorba.

— Uite, eu văd ce e cu voi. De fapt, n'aveţi nimic cu mine. Nu v'am făcut niciun rău.

— Dar nici nu ne-ai umplut de fâşcă, murmură careva din mulţime.

— V'am încărcat eu socotelile, dar de, aşa e negustoria, fără asta nu se poate. De undeva trebue să scoţi şi ce n'ai păgubit şi ce vrei să câştigi. Voi acum vreţi să aprindeţi o pălălaie mare, să se vadă de departe. O să ne sfătuim, să ne chibzuim cui trebue să dăm foc la noapte...

— Ţie o să-ţi dăm foc...

— Bine, bine, mie. Nu mă supăr, dar dece să-mi ardeţi casa ? Ce vreţi voi : să vadă ceilalţi că şi în satul nostru arde ceva. Uite, am în fundul ariei o şură de paie. O să-i dăm foc la noapte. Voi o să-i daţi foc şi pe urmă o să stăm împrejurul ei, toţi, cu câte o găleată de apă, să nu se întindă pârjolul. E bine ?

— E bine, grăieşte uşurat Cărăbaş.

— Ba nu-i deloc bine, spune Tiţă Uie. Bine ar fi dacă ai face dumneata altceva...

— Ce ?

— Să-mi dai mie s'o arunc în flacări condica în care ne-ai însemnat datoriile.

— V'o dau, neică, dece să nu v'o dau !...

Se domoleşte şi lălâul.

— Dar la afacerea asta, ce adălmaş bem noi ?

— Ce vreţi să beţi ?

— Un butoi cu vin...

Mareş, ajutat de mocancă şi de slugă, opintindu-se, scoate butoiul în faţa cârciumii.

Tata, Pălică, Picică, moşul David Floroiu cu cei şapte feciori ai lui, Tiţă Uie, Lişcu Stângaciu, Ţânţu, Ududui, rămân deoparte, privesc cum s'au prostit oa-

menii. Aşteaptă să se desmeticească singuri rumânii. Uite, singuri, nu se desmeticesc.

Câţiva, cu gâtul în vâlvori, se apropie de butoi. Intind mâinile spre cănile pe care le aduce pe o tavă mare de lemn mocanca, nevasta cârciumarului. Intre ceata celor însetaţi de vin şi butoi se aşeză dada Zvâca, argint viu, svârlugă. Ochii, care până mai adineaori păreau stinşi, uscaţi de plâns după copiii ei morţi în toiul iernii, s'au aprins. Poartă şorţ negru, ghiurt negru, cimber negru, dada Zvâca. E galben gutuie obrazul ei. Mai galbene buzele. Parcă s'a aprins dintr'odată în făptura ei măruntă, puţină, un foc cu flăcări înalte, mistuitoare, care-o frige, o înviază din toropeală, îi dă puteri, îi dă glas. Ridică mâinile în sus, se repede, îmbrânceşte rumânii de lângă butoi. Cât o ţine gura o aud strigând:

— Indărăt, daţi-vă îndărăt, nemernicilor. V'a momit coada de topor a ciocoilor c'o balercă de vin. O să daţi fiecare câte o cană de băutură pe gât! Asta e ispravă de bărbaţi? Ruşine să vă fie!... Ne-au murit copiii de foame astă iarnă şi nu ne-a întins nimeni o mână de ajutor. Şi acum, uitaţi-vă, potaia asta de mocan vă dă vin de pomană, olercă otrăvită, poşircă acră... Şi voi vă arătaţi gata să primiţi târgul. Iată ce fac eu cu pomana mocanului. Ptiu! Ptiu!

A scuipat în butoiul desfundat, în vinul roşcat... De două ori a scuipat. I s'a părut că asta nu e deajuns. S'a aplecat, a cules din mijlocul drumului o balegă mare, proaspătă, de vită, şi a aruncat-o în vin. Apoi a svârlit în butoiul deschis scârnă de câine, bulgări. Şi-a spălat mâinile în vin şi le-a şters pe şorţul negru...

— Beţi vin acum, dacă vă mai place... S'a întors către femeile care stăteau deoparte, cu mâinile la gură, mirate:

— Ce staţi, fa, ca proastele? Veniţi încoace. Ajutaţi-mă să răstorn butoiul spurcat. Muierile sar în ajutorul dadei Zvâca. Se opintesc odată, de două ori, rostogolesc butoiul, îl varsă, îl dau deadura până-i plesnesc cercurile şi-i sar doagele... Vinul e înghiţit de ţărâna sbicită de vântul primăverii, de vântul iute

și rece încă ce suflă aprig dinspre soare-răsare clătinând vârfurile salcâmilor, scormonind șindrilele acoperișurilor.

— Afurisită muiere, murmură unul din gloată.

— Cârciumarul s'a topit. S'a topit și nevastă-sa.

— Au tras în grabă obloanele. S'au zăvorât pe dinăuntru.

— Să le fie de bine, spune Tiță Uie, acum nu avem noi a ne răfui cu cârciumarii. O să fie timp pentru asta mai pe urmă. Acum a sosit ceasul răfuelilor cu ciocoii. Nu avem ciocoi în satul nostru. Dar noi muncim pe trei și patru moșii. Muncim pe Băneasa, la Gherasie, ologul care ne-a pus botnițe când ne-a chemat să-i culegem via de pe coastă, pe Belitori, la Gogu Cristofor ; pe Cârligați, la State ; pe Secara, la colonelul Pienaru unde ne taie cămașa cu gârbaciul logofătul Filip Pisicu, ăl cu brazda îngustă și adâncă. Ba unii dintre noi muncesc tocmai pe Saiele, lângă Olt. Cu cinci ciocoi avem de încheiat socoteli. Să mergem să le încheiem cu parul, cu focul și pârjolul...

— Așa e, așa e bine, strigă acum, într'un singur glas parcă, rumânii îndârjiți strângând în mâini ciomegile noduroase.

— Ciocoii ne scot cu jandarmii la muncă...

— Ne silesc să muncim întâi pământul lor...

— Ne bat de ne smintesc logofeții pentru nimica toată, ca pe hoții de cai...

— Mi-a chemat fata la curte și și-a râs de ea Gogu Cristofor...

— Ne dijmue porumbul în Martie, după ce-l strică zloata și zăpada, colonelul Pienaru...

— Ne stoarce cu corvezile...

— Ne pune botnițe când îi culegem joardele de struguri, ologul...

— Ne fură la dijmă...

— Ne încarcă de cinci ori datoriile...

— Ia ciocoiul nouă piei după rumân...

— Ne vinde porumb stricat și ne cere în schimb bucate sănătoase...

— Ne mănâncă la Crăciun mușchiul porcului...

— Ne cere ouă şi le trece prin inel, la măsurătoare...

— Ciocoii nu sunt oameni.

— Sunt câini.

— Câini turbaţi...

— Să-i omorîm...

— Să le dăm foc...

— Să le stârpim sămânţa...

— Ce o fi o fi...

— Dacă ne ridicăm toţi deodată o să-i biruim...

— N'o să ne omoare stăpânirea. Ar trebui să omoare toată ţara...

— Cioclovinele sunt puţine...

— Puţine dar grase...

— Dacă sug snaga noastră...

Se îmbulzesc. Se frământă.

— Să mergem. Acum să mergem...

Văzduhul miroase a vin acru, a cenuşă, a fum... Primăria e goală. Notarul s'a ascuns. S'a ascuns şi primarul Bubulete. Iorgu Gâdea, perceptorul care umblă din casă în casă cu toba, a încălecat pe cal şi a fugit peste câmp, ocolind drumurile, la Turnu.

A intrat spaima în acrituri! Văru-meu Niculae Dimozel şi-a lăsat acasă gambeta; pentru întâia oară îl văd trecând spre poştă cu căciula în cap. A împrumutat căciula dela frate-său, dela Iancu, poreclit de sat Ureche... Polina a tras perdelele la ferestre, nu cutează să treacă peste prag, în arie.

— S'au răsculat ţăranii, Niculae. O să ne omoare...

— Dece să ne omoare?

— Nu ştiu dece. O să ne omoare...

S'a prefăcut bolnavă, s'a legat la cap cu şervet ud.

Aflăm toate astea dela mătuşă-mea, Dina, mama vărului-meu Niculae Dimozel, care a venit de cum s'a luminat de ziuă la noi.

Rumânii se îmbulzesc în jurul lui Tiţă Uie, al lui Lişcu Stângaciu, al lui Dumitru Pălică.

— Să mergem!... Dar vorba e unde să mergem mai întâi?

— Eu zic să'ncepem cu Cârligaţul, că e mai de-

parte. Pe urmă ne întoarcem la Băneasa, la Gherasie...

— Hai, spre Cârligați...

Ca să ajungi la Cârligați, trebue să treci prin două sate. Satele, ca și cum ar fi legate, dai cu praștia dintr'un sat în alt sat, cam jumătate ceas de mers. Șoseaua care leagă satele, șerpuită. Dacă au grabă, oamenii o iau peste deal, trec Gorganul, coboară valea, mai urcă un dâmb, gata Cârligații...

Tiță Uie în frunte, după el Pălică, Țânțu, Șontrocan, Zgămâie, Ududui — după ei alții... In urmă, satul întreg, cu cățel, cu purcel. După bărbați, femeile...

Uie, către nevastă-sa — Floarea:

— Ce dracu te ții după mine, muiere?

Vrea s'o întoarcă din drum. Femeia s'a încruntat:

— După tine mă țiu? Nu mă țiu după tine, merg și eu la revoluție. Eu nu sunt om? Muncim pământul împreună!... Trebue să facem și isprava asta împreună...

— Așa e! se aud glasurile femeilor.

— O să rămânem mai în urmă, dar o să ne ținem după voi. O să fie ceva de făcut la curtea boierului. O să vă ajutăm să faceți...

Printre bărbați, printre muieri, noi, copiii...

Uite-l, a tăiat dealul, a luat-o înainte frate-meu Ion cu prietenii lui: cu Avendrea, cu Dinică, cu Ispas. Sunt pe aproape și eu, cu ceata mea. O sbughim după ei, îi ajungem, ne aflăm în vârful dealului. Ca'n palmă ne uităm în satul cu răscoala. Am văzut foc mare ridicându-se aseară într'acolo. Au ars numai paiele... Grăbim pasul, ajungem, ajung după noi bărbații, ajung femeile. Harababură. Satul e adunat în fața curții boierești.

E împrejmuită cu ziduri înalte curtea, cu ziduri de cărămizi. Poarta înaltă e de fier, încuiată cu ivăre groase pe dinăuntru. Dincolo de poartă, logofeții cu puștile încărcate. Cârligățenii îi înjură de lună, de stele, de grijanie.

Noi, toți cei din Omida, ne amestecăm cu cei din Cârligați, să fim mai mulți, să fim una.

— Măi, deschideţi poarta să intrăm la boier!
— Nu e acasă boierul.
— Deschideţi porţile.
— Nu deschidem.
— O să le spargem cu bulumacul.
— Dacă vă apropiaţi de poartă, se aude glas buhăit dinăuntru, tragem cu puştile...
— Dacă trageţi cu arma, urlă oamenii, şi atingeţi pe vreunul dintre noi, vă măcelărim...
Au adus din curtea primăriei un stâlp lung. S'au aşezat în faţa porţii. Zece oameni ţin stâlpul. Se dau câţiva paşi îndărăt şi reped stâlpul cu toată puterea în porţi. Bubue din ţâţâni porţile, nu se deschid.
— Inc'odată! Inc'odată! Inc'odată!
Porţile se clatină. Mai trec câţiva oameni să ajute. Ajută şi muierile. Cât e de mică, dada Zvâca nu lipseşte.
Nu lipseşte nici ţaţa Mariţa, nevasta vărului Dumitru Pălică.
— Haide, măi!...
Cu toată puterea reped bulumacul. Porţile trosnesc. Ivărele sar. Porţile se deschid. Fug trei-patru slugoi. Unul poartă pe umăr o puşcă de vânătoare. L-au ajuns oamenii, l-au atins, l-au doborît. Cu ciomegele l-au doborît. Au trecut peste trupul lui, au mers mai departe. Năvălim înăuntru, amestecaţi, bărbaţi, femei, copii...
Casele boiereşti, spoite cu var. N'am mai fost niciodată pe aci. Au ferestre înalte, mai înalte decât ferestrele şcolii din sat dela noi. Scări de piatră duc la intrare. Dăm iureş, împingem uşa, pătrundem, răsturnăm tot ce întâlnim în cale.
Câţiva s'au îndreptat spre grajduri. Grajdurile sunt pline de vaci, de cai. Lungi şi largi sunt grajdurile...
Aprind oamenii şomoioage de paie, le vâră sub acoperişuri. Podurile grajdurilor îndesate cu fân. Dau foc fânului. Arde fânul, ard acoperişurile. Cât sunt de mari grajdurile, dintrodată le învălue flăcările. Bate vântul. Dinspre răsărit bate vântul. Scânteile, flăcările, fumul urcă spre slăvi. Suflă vântul mai tare.

Flăcările se îndoaie, ling pământul. Din lăuntrul grajdurile răzbesc răgete de cornute, nechezături de cai înspăimântați.

Se desmeticesc din fierbințeală unii, se reped spre ușile grajdurilor. Le deschid. Grajdurile sunt o mare de flăcări. Din când în când, din grajduri iese câte un cal aprins. Se învârtește de câteva ori năuc prin curte. Trece nălucă printre oameni. Se împiedică. Se prăvale. Arde carnea. Sfârâe pielea. Calul svâcnește odată din copite, îi tremună botul ars, se liniștește. Mă uit la calul căzut lângă mine. I-au plesnit ochii. I-a ars carnea. Pântecul e prăjit ca și cum l-ar fi ținut cineva de viu pe grătar. Incepe a mirosi a scrum, a scântei, a carne arsă. A luat foc și casa cea mare a boierului.

— Vedeți, strigă unul din Caravaneți, care s'a băgat și el în ciorbă, înalt, mustăcios, nu cumva să fie oameni înăuntru, să piară.

— Nu-i nimeni înăuntru. Când au simțit fumul, rumânii s'au năpustit afară, pe scări.

Un băiat și-a pus pe umeri o haină cenușie care îi vine până la genunchi. Se uită la picioarele lui desculțe, la genunchii jupuiți și, mai sus, la haina cu nasturi lucioși, pe care a îmbrăcat-o. Mângâie într'una haina, spune ca prostul :

— Astăzi sunt și eu boier. Am luat jantilica boierului... jantilica boierului...

— Bagă de seamă să nu-i fi luat și năravurile...

Băiatul se apropie de casa boierului, pe care o mistue focul. Desbracă jantilica. O aruncă în flăcări.

— Ce faci, măi, dece arunci haina în flăcări ?

— Decât să iau odată cu jantilica boierului și năravurile lui, mai bine rămân tot gol.

A rămas într'adevăr gol. Cămașa lui, numai petice. Peste cămașă poartă o flanelă spălăcită, de bumbac, cu găuri mari, rotunde, pe spinare, în coate...

Ard grajdurile. Ard vitele. Arde casa boierului, casa lui State Pantazi.

Slugile, nevăzute. Boierul a plecat la oraș înainte

de a se fi mişcat satele. Iarna boierii stau mai mult pe la oraş decât la moşii.

Au pierit logofeţii. Au pierit pândarii. De cucoana boerului, nici urmă. Au dat, cu toţi bir cu fugiţii. Parc'au intrat în pământ. Ei, n'ar fi fost rău să intre...

Tiţă Uie strânge oamenii...

— Am făcut revoluţie. Acum, fraţilor, să ne întoarcem acasă... Să ne mai sfătuim. Să vedem încotro ne îndreptăm paşii mâine...

Ne întoarcem acasă. Ii lăsăm pe cârligăţeni să ducă mai departe revoluţia...

Firele telefonice sunt tăiate din loc în loc. Ne urcăm pe stâlpi şi spargem cu pietre ulcelele. Nu ne-a spus nimeni să facem asta, dar noi socotim că e bine să facem tot ce ne trece prin cap. Spărgeam ulcelele de marmoră dela firele telefonice, dela firul telegrafic, care merge pe lângă calea ferată, şi înainte de răscoală. Ne luam la întrecere cine sparge mai multe ulcele într'o zi. Ne feream de picheri, de jandarmi. Acum nu se mai văd pe linie nici picheri, nici jandarmi.

Gloată, în mijlocul satului. Ne bucurăm că am ajutat să se dea foc curţilor boereşti dela Cârligaţi! Dar peste bucuria noastră cade o supărare. Aflăm că în timp ce noi aprindeam acareturile boierului State Pantazi la Cârligaţi, la Băneasa, cu toată paza jandarmilor, rumânii i-au dat foc ologului. Nici aci n'au avut noroc să-l prindă pe boier. Au pus mâna numai pe logofătul Oprea Căţui Strâmbu. L-au trimis pe lumea cealaltă. Dac'o putea, o să le pună pe acolo botniţe diavolilor. Dac'o putea... N'o să poată...

Asfinţeşte soarele. Cerul rămâne roşu. Până departe ard conacele, ard toate conacele, toate curţile boiereşti.

Târziu, ne potolim. Frate-meu Ion a adus dela curtea boierului din Cârligaţi un fier de plug. Greu fierul. El totuşi l-a purtat peste dealuri în braţe. Il arată tatii.

— Iată ce fier de plug am luat, tată! Oţel curat.

Dacă îl punem pe ăsta la plugul nostru, să tot avem pământ să arăm...

— Nu vezi, măi prostule, că e mare? Asta e fier de plug boieresc. Nu se potriveşte la plugul nostru...

Incearcă frate-meu să potrivească fierul boierului la plugul nostru. A avut dreptate tata. Fierul e prea mare. Nu se potriveşte. Degeaba l-a purtat frate-meu în braţe atâta timp.

— Ce să fac cu el, tată?

— Nu ştiu! Ingroapă-l undeva, în arie... Poate tot o să ne trebue într'o zi.

Frate-meu se duce cu cazmaua în arie, sapă o groapă,aruncă în ea fierul de plug. Il acoperă. Imprăştie ţărână peste el, să nu se cunoască locul — ţărână şi paie.

— Măi omule, o aud vorbind pe mama, crezi tu că faceţi bine voi cu răscoala asta? O să aducă boierii armata, o să ne omoare fără milă.

— S'ar putea să fie aşa. Dar cum să ne purtăm altfel! S'au sculat toate satele pentru pământ. Trebue să isprăvim odată cu boierii şi cu slugile lor, altfel pierim. Nu vezi câţi suntem în jurul mesei? Şi nu vezi că pe masă nu se află mai nimic?

Zece, doisprezece suntem în jurul mesei!... Masa e mică, rotundă, stăm înghesuiţi. In mijlocul mesei, răsturnată, mămăliga pe care mama o taie cu aţa, felii. Luăm fiecare câte o felie în dreptul nostru. Mama pune o strachină şi în strachină ciorbă de praz. Nici n'avem atâtea linguri câţi suntem în casă. Eu mănânc cu aceeaşi lingură cu care mănâncă soră-mea Evanghelina. Inghit eu odată şi-i trec ei lingura, înghite ea odată, mi-o trece mie, ne mânăm, cum se spune...

Se găsesc oameni în sat care, la opt guri, au o singură lingură. Şi-o trec din mână în mână. Noi, se chiamă că suntem oameni cu stare. Avem patru-cinci linguri în casă...

— Dar, spune mama, credeţi voi că boierii o să se lase aşa, omorîţi? O să-i omorîm pe ăştia pe care-i prindem. dacă prindem vreunul, dar ce facem cu cei care au fugit? Au să vină cu soldaţi.

— Şi eu m'am gândit la asta...

N'are nicio lumină pe faţă tata. Azi a luat parte la revoluţie. Mâine iar o să se ducă să dea foc...

A căzut noaptea, întunecoasă, apăsătoare.

— Hai să ne culcăm. Om vedea ce-o mai fi.

Oamenii se culcă. Caraulele se plimbă pe uliţi şi bagă de seamă că nimeni nu doarme. Mereu scârţâe o uşă. Mereu ies oamenii pe afară, tăcuţi, căutând să prindă cu urechea sgomote neobişnuite. Niciun sgomot neobişnuit nu se aude. Numai zările, din loc în loc, pâlpâe — conacele ard, curţile boiereşti ard.

Deasupra lumii, cerul rece, de sticlă, spuzit de stele. Cerul se uită la oameni cu mii şi mii de ochi, cu ochi de stele, cu ochi aprinşi.

Peste tot avem neamuri, pe lângă Dunăre chiar, pe Olt, de unde se varsă Oltul în Dunăre, în susul lui, până dincolo de Slăviteşti. Ne vedem rar cu neamurile de lângă Dunăre, mai des ne vedem cu cele de lângă Olt. Sunt zăvoaie pe lângă Olt, păduri.

Mergem câteodată toamna la Olt, cumpărăm un car de crăci şi-l aducem acasă. Nu-l cumpărăm cu bani. Niciodată n'avem bani. Se sue tata în car, mă sui eu lângă el şi o luăm spre Saiele. Drumul, moale, trece printre mirişti, printre porumburi... Ajungem la Olt. Spre seară ajungem. Tata, cu pădurarul :

— Să-mi dai un car de crăci.

— Să-ţi dau.

Aprindem foc lângă car, ne încălzim. Toamnă vânătă; coacem porumb, mâncăm porumb copt, bem apă, pe urmă ne culcăm. Pe mine tata mă povăţueşte să dorm în car. Ii e teamă să nu răcesc. Mă acopăr cu'n ţol. Tata se înghesue lângă foc. Işi trage căciula pe urechi, se înfăşoară în zăbun şi adoarme după ce a fumat câteva ţigări. Boii, legaţi de car, îngenunche, se culcă şi ei, îi simt cum rumegă.

Intr'un luminiş ne petrecem noaptea. Imprejurul nostru — pădurea prin care şuieră vântul. Imprejurul nostru — pădurea în care păsările se chiamă pe limba lor. Imprejurul nostru — pădurea cu arbori

înalţi şi strâmbi, cu tufişuri prin care se strecoară guşteri, şopârle, şoareci de câmp, gadini...

Noaptea, pădurea îşi trăeşte adevărata ei viaţă. Mi se pare că prin văzduhul mohorît văd cu ochii închipuirii. Cu ochii mei nu văd decât cerul care lunecă deasupra noastră.

Zori de zi. Mă trezesc devreme. Pădurea mă trezeşte. Un chiot nesfârşit dă pădurea. Iarba gălbuie, de toamnă, e udă. Umblu prin iarbă cu picioarele goale. Iarba îmi spală picioarele. Trec cu mâinile prin iarbă. Iarba îmi spală mâinile. In văzduhul care la început e fumuriu, pe urmă galben, pe urmă albastru, din ce în ce mai albastru, se ridică vioi, umed, soarele, ca şi cum înainte de a se ridica, undeva departe, acolo de unde el răsare, s'a tăvălit prin iarbă, şi-a spălat faţa rotundă în umezeala ei.

Pădurarul, cu puşca pe umăr. Călare umblă pădurarul. Il cunoaşte pe tata. Ii arată o postaţă de pădure.

— Uite, Tudore, copacii ăştia să mi-i tai şi să mi-i cureţi. Câte crengi ai să poţi curăţa de pe copacii tăiaţi, le iei în car şi pleci sănătos acasă.

— Mulţumesc...

— Ai adus o gâscă pentru boier?

— Am adus...

— Dă-o încoace...

Ia gâsca pădurarul şi pleacă.

Işi suflecă tata mânecile, începe să taie copacii dela rădăcină. Securea se înfige adânc în trunchiuri. Până departe ajung aşchiile. Mă feresc când copacul, cu vuiet, se prăbuşeşte cât e de lung. Pentru mine, tata a luat un topor. Incalec pe copacul doborît şi-l curăţ de crengi. Iau crengile, le duc la car, le grămădesc lângă car.

Aşa ne trecem toată ziua.

A mai spus tata pădurarului:

— Măi Ghiţă, treci pe la văru-meu Găbunea şi spune-i că sunt la pădure, să vie să ne vedem.

Vine vărul tatii cu securea pe umăr, îl ajută la tăiatul arborilor. Sporovăesc între ei, de-ale lor.

Unchiul Tăchiţă Găbunea îl întreabă pe tata de toate

108

neamurile pe care nu le-a văzut de ani şi ani. Tata culege ştiri despre neamurile noastre de pe valea Oltului ; cine a răposat, cine şi cu cine s'a însurat, câţi copii a mai câştigat fiecare.

— Muri şi Iovan...

Incepe tata cu unchiu-meu Tăchiţă povestea celuilalt unchi al meu, Iovan Găbunea.

Caut cuiburi. Mă urc în arbori după cuiburi. Le găsesc goale. Toamnă !... Puilor le-au crescut aripi. Au sburat. S'au dus în pădure, în lume...

De anul trecut nu l-am văzut pe unchiu-meu Tăchiţă Găbunea. Nici tata nu l-a mai văzut. Parcă Oltul e lângă noi, să ne ducem oricând ! Odată pe an ne ducem, dacă ne ducem...

Latră câinii noştri. Mai latră şi câinii megieşilor. Au prins putere. Au murit vite. Oamenii au târît hoiturile la marginea satului. Câinii, câţi au ieşit din iarnă, s'au înfruptat. Bate om în poartă, iese tata să-l întâmpine, îl aduce în casă.

— Aprinde lampa, muiere.

Unchiu-meu, Tăchiţă Găbunea, îşi scoate cojocul şi-l pune lângă pat. Se aşează pe marginea patului.

E miezul nopţii. Am scos capetele de sub ţol, noi copiii. Niciunul nu dormeam. Nu dormea nici mama, nu dormea nici tata. Nu dormea nici frate-meu Ion somnorosul, care doarme deanpicioarele, ziua 'n amiaza mare.

— Ce-i cu tine, Tăchiţă ?

E mai tânăr decât tata unchiu-meu Tăchiţă Găbunea.

— Rău, nene Tudore. Am venit să mă pitesc la voi. E prăpădenie mare pe Olt...

— Ce s'a întâmplat ?

— Cu răscoala, de ! A fost şi pe la voi ?

— A fost, la Cârligaţi. Mâine o să fie la Secara. Am văzut noi nişte focuri pe Olt alaltăieri seara...

— Păi, se vedeau, cred, şi dela Craiova, cum să nu se vadă dela voi !... Abia am scăpat. S'a lăsat urgie mare pe valea Oltului...

— Ei, cum a fost ?

Mama a ieşit în tindă, s'a întors cu un codru de mămăligă.

— N'oi fi mâncat, Tăchiță...

— N'am mâncat, leică Mărie, de alaltăieri n'am mâncat nimic.

Pe colțul patului, mama întinde un șervet...

— Strângeți-vă, măi, picioarele!

I-a adus mama, ceapă, un ciob cu sare. Sparge cepele cu pumnul unchi-meu, întinge cu foaia de ceapă în sare, mănâncă. Ii trosnesc fălcile.

Ei, sunt tari cepele! Mă ustură ochii. Pe unchiul Găbunea nu-l ustură ochii. Mănâncă. Inghite dumicat după dumicat. Printre dumicați, povestește.

— Am văzut dincolo de Olt focuri. Am trimis pe unul călare să afle ce se întâmplă pe acolo. S'a dus al lui Jiganie. Mai repede, mai încet, cum a vrut el. A văzut că oamenii din Leul au pornit răscoala. Au omorît pe boier, au dat foc curților boierești. Ne-a venit știre că în satele de dincolo de Olt oamenii s'au răsculat, i-au ucis pe boieri, să nu mai fie robi, să intre în stăpânirea pământurilor... S'a întors al lui Jiganie în goana mare, să plesnească sub el calul, mai multe nu. A străbătut satul urlând cât îl țineau puterile:

— La revoluție, măăăăăă, la revoluție! Să-i omorîm pe boieri! In toate satele ai noștri îi ucid pe boieri. Dacă nu ne ridicăm să-l tăiem pe boierul nostru astăzi, au să vină ăi de peste Olt să-l omoare și-au să ia ei moșia să și-o împartă.

Atât ne-a trebuit. Asta a fost, cum se spune, picătura care a făcut să se reverse paharul. Gândeam demult să facem isprava asta. Dar ce ziceam. Să mai așteptăm. S'or mai ridica și alții. Un sat, dacă se răzvrătește, îl rade stăpânirea cu tunul. E altceva dacă se răscoală țara toată dintrodată. Am aflat că acum s'a răsculat dela un cap la altul. Il știi, nene Tudore, pe ciocoiul dela noi...

— Parcă-l știu...

— E puternic al dracului. Trăiește mai mult la București boierul nostru, conu Zagoriț, cum îi zicem noi. Dă pe la moșie numai când are de luat socotelile dela logofeți, mai des vine fiu-său, căpitanul. Ei, ce ne-am spus noi!... Ne-am adunat la primărie, ne-am sucit,

ne-am învârtit. Nici chip să mai pierdem vremea. Al lui Jiganie adusese vestea spre seară. Curtea boierului, împrejmuită cu ziduri de piatră. Ușile de stejar. Inăuntru, câini, lupi nu câini. Dacă nu te cunosc, te rup. Ca fiarele sălbatice te rup. In curtea boierului, felinarul mare luminează peste tot. Ne-am înțeles să lăsăm să cadă bine întunericul... A trecut chindia, a trecut seara. A căzut noaptea. S'a lăsat o noapte neagră, ca venită de pe altă lume. Ne adunasem la primărie, ca două sute de rumâni. Aș fi vrut să merg la curtea boierului și parcă n'aș fi vrut. A venit Iancu Dachin. Il știi pe al lui Dachin : oamenii îi spun nebunul. Nu e nebun. E numai curajos. Nu cunoaște frica. Lângă el, Dinu Dincă, Ion Giampalie... S'a suit pe-o capră de tăiat lemne din curtea primăriei, al lui Giampalie. Veniseră și nevestele cu noi. Veniseră și copiii la primărie, pe întuneric. Al lui Giampalie a ridicat glas :

— Mergem la curte să-i dăm foc ! Nu este boierul acasă. Dacă l-am fi prins aci l-am fi sdrobit. O să-l prindem pe administrator. O să-l omorîm pe javra de Ștefănescu. Revoluție trebue să facem. E careva care nu merge ? Să se dea pe față...

Am auzit lângă glasul lui Giampalie, glasul lui Dârju... Nu-l știi pe Dârju !... Nimeni nu e mai înalt ca el în sat, înalt, voinic, gros...

— Cum să nu-l știu. Am făcut armata cu el la călărașii cu schimbul... Când încăleca, se aducea calul de spinare sub greutatea lui, da drumul la vânturi pe sub coadă...

— Care nu merge, mă ? Care e ăl de-i este frică ? Să văd că rămâne unul în urmă, l-am și pălit la moalele capului cu beldia. După noi !... După noi...

Au luat-o ei în frunte, noi după ei, pe ulițele satului, strâmbe și întortochiate ; pe la colțuri, s'au mai dosit unii după garduri, au rămas în urmă, dar la curte tot am ajuns ca o sută cincizeci de rumâni, bașca muierile, bașca plozii... Am ridicat lângă zid scară vie din oameni, ca la armată. S'au urcat pe spinările noastre câțiva. L-au ridicat pe Iancu Dachin până sus, l-au svârlit peste gard. I-au svârlit numaidecât și ciomą-

gul. Din sbor a prins ciomagul, Dachin. Intâiul lucru care trebuia făcut era stingerea felinarului. Parcă ai timp să te urci pe stâlp până la el și să-l stingi! Câinii, să-l sfâșie!...

Roată cu ciomagul a pocnit câțiva peste bot. Chelălăe câinii loviți, dar nu se lasă. Apărându-se cu ciomagul a mers al lui Dachin la felinar. A spart felinarul, lampa s'a răsturnat, s'a stins. A căzut întuneric, peste curtea boierului. Am mai sărit câțiva în curte cu ciomegele. Am alungat câinii. Ne-am dus la poartă. Am deschis-o. Au năvălit toți înăuntru. Ne-am repezit — cum și trebuia — întâi la case. Slugile, luate pe neașteptate, fugeau, le sfârâiau călcâiele. N'aveam noi nicio socoteală cu slugile. Le-am lăsat să fugă, să se ascundă, să sară gardul, s'o ia spre pădure. Ducă-se dracului!... Noi îl căutam pe Ștefănescu. Dar, vezi drăcovenie! Dumnealui simțise ceva de cu dimineață prin firul telefonului, plecase la oraș de cum se luminase de ziuă. Am dat într'o odaie peste nevastă-sa, beteagă, în pat, în cămășuță subțire, în jurul ei copiii — trei fete mici: Gica, Sica, Milica. A început cucoana să se vaiete, fetițele să bâzâe. Al lui Giampalie a vrut să le terciuiască scăfârlia cu bâta. L-am oprit. Măi Giampalie, i-am spus, noi am venit să omorîm muieri și copii?... Bagă-ți mințile'n cap, netotule!... Dece să omorîm când nu avem nevoie să omorîm? Dacă l-am fi prins aci pe boier, l-am fi omorît. L-am fi omorît și pe Ștefănescu. Cu neroada asta, cu plozii ei, n'avem noi dece să ne încărcăm sufletele!...

— Așa e, l-am auzit pe Dârju. A scuipat al lui Giampalie spre cucoană, i-a întors spatele; oamenii, după el.

Am dat-o pe nevasta logofătului în grija mueri-mi s'o ducă în sat. A urcat-o nevastă-mea pe muiere într'o căruță care se afla pe-acolo, a dus-o la un pândar, a ascuns-o. Mulțumesc lui dumnezeu că am putut să fac cuiva un pic de bine. Am scăpat patru suflete dela moarte. Asta e una la mână. A doua, nu mai e la mână. E pe spinare. Am dat foc conacului. Am dat foc grajdurilor. Inainte de a da foc conacului am spart oglinzile. Am găsit niște farfurii. S'au repe-

zit muierile la ele şi le-au spart. Am dat foc la şurele de paie, la hambarele cu cereale. Erau pline ochi, până sus. Şi satul pătimea şi se stingea de foame. Focul s'a ridicat până în slava cerului. L-aţi văzut!...

A ars repede curtea boierească. Am spart pivniţele. Il ştii pe Tănăsoiu, ăla îndesat, care când umblă parcă şi-ar târî curul pe pământ. Tănăsoiu a furat trei raţe. Trei raţe a furat nenorocitul, auzi, nene Tudore? Am isprăvit revoluţia. Am aşteptat. Nici noi nu ştiam ce aşteptăm... Poate am aşteptat să vie studenţii să ne dea pământul boierilor. A venit altceva. Ieri dimineaţă, ne îmbulzeam pe uliţa satului, cârduri-cârduri. Am zărit venind pe muchia dealului pe Afanazie Zagoriţ, căpitanul de cavalerie, băiatul arendaşului. După el, escadronul de călăraşi, cu carabinele la spinare. Mergeau în rânduri dese şi-şi legănau suliţele. Au coborît în galop spre sat, pe rusca mică. Acum ştii: când cobori rusca, în dreapta, stă al lui Răducu, Ilie al lui Răducu. A muncit pe la oraş cu ziua şi s'a întors astă toamnă acasă cu ceva bani. Ce s'a gândit el: să iasă din bordei, să-şi facă o casă deasupra pământului, ca oamenii. Stâlpii, i-a pus astă toamnă, acoperişul tot astă toamnă l-a pus. Acum trebuia numai s'o învelească, să-i lipească zidurile cu pământ amestecat cu paie. Nici nu venise la revoluţie Ilie al lui Răducu. Se afla călare pe creasta casei, bătea cuie în şindrilă. A ajuns în dreptul lui, Afanazie Zagoriţ, a oprit calul, a pus carabina la ochi, a tras. S'a rostogolit omul de-a'nboul de pe acoperişul casei în bătătură, ghem de carne însângerată. A ieşit nevastă-sa din bordei când a auzit foc de puşcă. La început, nici n'a ştiut ce s'a întâmplat, pe urmă l-a văzut pe bărbatu-său horcăind, scăldat în sânge, l-a văzut pe Afanazie Zagoriţ, în uliţă cu arma întinsă. Lângă nevasta lui Răducu, copiii. Patru, nu mai puţini. Copiii s'au repezit spre mort: tată! tată! Il întorceau, îl mângâiau, s'au mânjit cu toţi de sânge. Muierea, ca o fiară, spre ofiţer:

— Mi-ai ucis omul! Mi-ai ucis omul! Nu te-ar mai răbda dumnezeu...

Cu latul săbiei a plesnit-o. Peste obraz a plesnit-o

pe Ilinca. I-a tăiat obrazul. A căzut muierea, s'a târît ca o cățea în bordei, și-a pus făină în tăietură, a oprit sângele. N'o să-i treacă semnul niciodată. Au început călărașii să se plimbe pe uliți. Oamenii au intrat în bordeie, au stins vetrele, să nu se vadă fum ieșind pe coșuri. L-au căutat pe primar gradații.

L-a găsit conul Afanazie și l-a adus la primărie. L-a adus și pe popă. Ca și primarul, popa e omul boierului.

— Să-mi faceți lista tâlharilor răsculați.

A făcut lista primarul. Cu popa a făcut lista. Au plecat călărașii și vătășeii să-i culeagă pe oameni. Pe câți i-au găsit i-au mânat spre curtea primăriei. Eu m'am pitit. A stat pitită și nevastă-mea. Am izbutit să fug din sat. Până în pădure m'am târît pe brânci. In pădure, dela pădurar am aflat că pe Iancu Dachin l-au legat în fața primăriei de stâlpul felinarului. Căpitanul a pus călărașii să-l bată.

— Vă ordon să-l bateți cu parul, a spus căpitanul.

— Nu putem să-l batem, domnule căpitan, au răspuns călărașii. Noi doi suntem de alături, din Plopi. Omul legat de stâlp e văr cu noi. Cum o să-l batem!... Nu putem să-l batem. Dacă nu eram sub arme făceam și noi revoluție... Nu ne lăsam mai prejos decât ăștia din Mândra...

— Așa. Chiar așa...

Căpitanul Zagoriț crescuse aci, în sat, o bună bucată de timp. Cunoștea pe fiecare rumân în parte. Venea destul de des pe la moșie. Niciodată nu i s'a întâmplat ceva neplăcut. Niciodată oamenii nu i-au dat un motiv de îngrijorare. Iși mârâiau ei uneori nemulțumirile, dar de aci și până la a ridica glas, până la a pune mâinile pe pari, a trece la răscoală, era un pas mare pe care el nici măcar nu-l bănuise. Dintrodată rumânii căpătaseră altă înfățișare, alt grai. Parcă erau alți oameni. Nu-i mai recunoștea. Răscoala, s'a gândit el și alții ca el, trebue să fie strivită cu armata — cu armata care totdeauna a ascultat ordinele ce i s'au dat. De zece ani și mai bine slujea în armată căpitanul Zagoriț și nu i se întâmplase în toată această vreme să i se pună cineva împotrivă nu cu fapta, dar nici

cu cuvântul. Și acum... Acum, în fața răsculaților înconjurați de armată doi soldați, doi soldați pirpirii, neștiutori de carte — îi răspunseseră : — Nu putem să-l batem... Ordinul lui sunase limpede, dar tot atât de limpede sunase și răspunsul soldaților...

— Vasăzică voi țineți cu răsculații ? A scos pistolul și i-a împușcat. S'a împleticit și a căzut întâi un soldat. S'a împleticit și a căzut și al doilea...

S'a îndreptat spre ceilalți.

— Sunteți rudă cu răsculații ? Vă privește. Acum purtați haină militară. Trebue să ascultați ordinul.

— Nu putem să-l ascultăm, domnule căpitan. Cu răsculații noi nu suntem rude de sânge. Numai ăștia pe care i-ați împușcat erau rude, că se trag de pe aci, de pe Olt. Noi suntem, cei mai mulți, de pe Argeș. Dar ne gândim la altceva. Noi suntem toți oameni dela țară. Acum s'au răsculat toate satele de aci împotriva boierilor. S'au răsculat și părinții noștri și frații noștri. Dacă împușcăm răsculații de aici, e ca și cum am împușca părinții și frații noștri de pe Argeș. Așa că noi ne-am hotărît să nu tragem în oamenii ăștia cu armele și să nu-i batem...

— Care „noi", sergent Amariei ?

— Noi, trupa, domnule căpitan.

S'a rostogolit în țărână sergentul.

A urlat căpitanul.

— Mai vrea cineva gloanțe în scăfârlie ? Soldații tremurau. S'au supus. La unii frica de moarte e mai tare ca orice. Au ieșit din rânduri doi ostași chemați de căpitan, l-au bătut pe-al lui Dachin cu parul peste trup. L-au bătut până când al lui Dachin a murit.

Pe Dinu Dincă, pe Ion Giampalie, pe Dârju, fiindcă a văzut căpitanul că soldații se tem de ei și că nu-i vor putea ține să fie bătuți, i-a legat în răscol. A trimis călărașii să aducă lemne lungi și frânghii. I-a întins pe jos și le-a prins picioarele între două lemne. A legat bine lemnele la un capăt și la celălalt capăt. Le-a prins apoi gâturile între alte două lemne. Mai mișcă dacă poți ! Cu spatele în sus i-a culcat pe toți trei, la rând, și cu gura în țărână. A pus soldații să-i fărâme cu parul. I-au bătut până când legații în răscol

au murit. Dacă i-ar fi lovit dela început în cap, ar fi fost mai bine. Da nu. Nu i-au lovit deloc în cap. I-au luat la bătut dela mijloc, cu parul, până la gât, apoi până la tăipi. Santimetru cu santimetru, de parcă ar fi vrut să-i facă zob. I-a făcut zob... Au ţipat oamenii ce-au ţipat. N'au mai putut ţipa. Muşcau pământul cu dinţii. Ceilalţi, strânşi, înghesuiţi. Imprejur, călăraşii, cu mâinile pe carabine. Muierile bătuţilor nu cutezau măcar să-i jelească. A ţinut mult bătaia. Cei care mureau erau aruncaţi, aşa legaţi, în dosul primăriei. A omorît căpitanul Zagoriţ peste treizeci de oameni. Pe câţi i-a prins, i-a ţinut legaţi, i-a bătut. A înnodat firul rupt al telefonului, a vorbit cu oraşul. A raportat colonelului.

— Am trei sute de prinşi...

Colonelul a sbierat prin telefon la căpitan:

— Nu-mi spune numărul celor închişi, spune-mi câţi ai omorît. Ce? Ţi s'a muiat inima, căpitane?

— Dimpotrivă, domnule colonel, nu mi s'a muiat deloc inima. Dimpotrivă...

Mai cumplite au început a fi caznele. Căpitanului Zagoriţ i s'a părut că schingiuirile şi omorurile nu sunt deajuns pentru a băga spaima în oameni, S'a înconjurat de ofiţeri şi de reangajaţi şi a plecat, călăuzit de popă şi de jandarm, să dea foc satului.

— Mi-aţi ars conacul, urla Zagoriţ, am să vă ard casele... Jumătate de sat a pârjolit. A scos muierile şi copiii din case, cu latul săbiilor i-a fărâmat, a aprins casele, i-a lăsat pe oameni pe drumuri. Câţi n'au murit, o să-i ducă la Turnu, spune ruda noastră de pe Olt.

— Acum, ne povăţueşte tata, voi să vă ţineţi gura. N'are niciun rost să împrăştiaţi în sat ce-aţi auzit. Nici tu să nu mai vorbeşti, Tăchiţă. Să nu înfricoşăm oamenii. O veni ce-o fi să vină! Noi trebue să mergem mai departe cu revoluţia, să nu ne lăsăm. Că acum, tot una e.

Cum s'a luminat de ziuă, satul întreg, ca înnebunit, tot în păr, pe şosea, în faţa primăriei.

Tiţă Uie : Să mergem la Secara. Să ajutăm şi acolo la răscoală !

Găină : Ce să mai căutăm la Secara? Am auzit că pleacă soldaţi dela Turnu să potolească satele. N'am făcut destul ?

Tiţă Uie :. Nu, n'am făcut destul. De unde ştim noi că vin soldaţii ?

Găină : Aşa se aude.

Tiţă Uie : Multe se aud. Să nu ne luăm după câte se aud. Să mergem la Secara.

Satul îl ascultă. Au înţeles toţi că Tiţă Uie trebue să fie căpetenia.

Intr'adevăr, multe se aud. Ştirile sboară mai repede ca pasările. Unele ştiri sunt bune şi oamenii le primesc cu bucurie. Boierii, câţi n'au fost prinşi de rumâni la curţi ori la conace, şi-au luat tălpile la spinare, au fugit rupând pământul. S'au ascuns, la adăpost, la oraş. Unii, mai fricoşi, au trecut cu luntrile, Dunărea, dincolo, la bulgari, în ţară streină. N'au să se mai întoarcă. Popa Tomiţă Bulbuc a ieşit din casă. Din aria lui nu cutează să calce un pas afară.

— Palavre, taică, palavre... Se întorc boierii. Vreţi pământ ! O să vă sature boierii, taică, de pământ. O să vă umple gurile cu pământ, taică. Măi, Costică, taică, adu-mi, măi, tăiculiţă, o jumătate de drojdie dela Buciuc. Mai bine un litru, taică, un litru...

Costică, băiatul lui Ţânţu, se uită lung la popă.

— Dar ce ? Sunt slugă la sfinţia ta, părinte ?

— Uite parascovenie ! Şi'n copii a intrat diavolul...

Rămâne agăţat de gard, popa Bulbuc.

Băitul lui Ţânţu priveşte în lungul şoselii înţesată de oameni.

Nu vin în sat numai veşti bune. Vin şi de celelalte. Ba că armata pârjoleşte satele şi omoară lumea la întâmplare, pe cine pun mâna gradaţii, ba că soldaţii nu vor să tragă în răsculaţi şi, la rândul lor, pornesc revoluţia...

— Dacă soldaţii ar trece cu armele lângă noi, îl aud pe tata, am câştiga... Dacă...

Oamenii ascultă, împing căciulile pe ceafă, se scarpină în cap nehotărîţi, iarăşi nehotărîţi.

Tiță Uie, Ududui, Picică, moș David Floroiu, Ovedenie, îndeamnă rumânii :

— Să mergem la Secara ! La Secara !

Dada Zvâca, năpârstoaca, le ține hangul...

Pornim spre Secara. Ajungem când e soarele de două suliți. Curtea boierului — vraiște. Câțiva oameni trebăluesc pe acolo. Ferestre sparte, grajduri arse.

— Unde sunt oamenii dela voi ?

— Sus, la conac.

Conacul e deasupra satului.

Zarvă mare la conac. Ard șurele de paie. De trei zile ard. Ard hambarele. Ard casele slugilor. Oamenii, toți cerc. La mijloc, logofătul Filip Pisicu prins, lungit la pământ.

Avea un obicei logofătul ăsta : umbla călare pe câmp și-i atingea pe rumâni din fugă, cu sfârcul biciului.

— Brazdă 'ngustă și adâncă, 'tu-ți mormântul cui te-a fătat...

E bună brazda 'ngustă și adâncă. Câmpul dă mai mult rod dacă îl ari cu brazdă 'ngustă și adâncă. Dar asta n'o poți face decât dacă boii sunt voinici, bine hrăniți, dacă plugul e plug adevărat. Dacă plugul e de fier bleau, dacă boii sunt motoci, nu poți trage brazda nici îngustă, nici adâncă. O faci mai lată, mai puțin adâncă, după puterile boilor. Logofătul Filip Pisicu nu te iartă. Ai boi buni, n'ai boi buni, brazda pe care o tragi pe pământul boierului trebue să fie 'ngustă și adâncă. Asta e voia boierului. Logofătul trebue să vegheze ca ea să fie împlinită.

Stăpân peste Secara e colonelul Pienaru care, deobicei, locuește la București. Aici îl are pe Filip Pisicu și mai are administrator pe Dimofte Știrbu. Nu l-au prins oamenii pe Dimofte — l-au prins numai pe logofăt. In curtea conacului l-au prins.

E om din sat. Nevastă-sa umbla desculță. Acum umblă cu pantofi dela cucoană, cu rochii boierești. Nici logofătul Filip nu mai poartă opinci, poartă ghete. Poartă ce-i dă boierul și boierul nu-i dă lucruri de lepădat. Legăturile dintre el și sat s'au rupt. Prinde

pe câmp oamenii, îi înjură, îi bate. Nu numai pe câmp îi bate — îi bate şi la maşina de treierat şi pe uliţele satului, unde-i întâlneşte.

— Dece n'ai ieşit, mă Cârstea, la ogor, astăzi?

— Mi-s boii bolnavi, domnule Filip...

Logofătul nu crede. Il plesneşte pe Cârstea cu cravaşa, cu biciul, cu ce are în mână. Se vaită omul. Se vaită şi... tace.

Are doi fraţi şi doi cumnaţi logofătul. Ii înjură mai abitir ca pe străini. Nici nu se mai ţine rudă cu ei.

— Voi ştiţi, mă, cine e dumnezeul meu? Cine-mi dă pâine, mă. Şi pâine nu-mi daţi voi, îmi dă boierul, colonelul Pienaru, auziţi?

— Auzim!

L-au înconjurat şi l-au prins oamenii la conac. Au năvălit peste el. Călare, în aria conacului, cu biciul în mână, i-a aşteptat.

— Ce e, mă, ce vreţi? Aţi dat foc conacului? Aţi dat foc curţii? V'am văzut şi v'am însemnat. Mâine pică şi colonelul dela Bucureşti cu armata. Ca pe javrele turbate o să vă împuşte. Ca pe javrele turbate... Aţi turbat cu toţii...

— Ne mai şi batjocoreşte, a răcnit unchiu-meu Uţupăr. Pe el!...

Au ridicat furcile, ciomegele, topoarele.

Nu-i venea să creadă logofătului. A crezut. S'a apărat cu biciul cât s'a apărat, nu se mai ferea nimeni de biciul lui. L-au apucat de mijloc, l-au dat jos de pe cal, au vrut să-l omoare cu bâtele.

— Nu, nu cu bâtele, nici cu pumnii. Altfel să-l omorîm! a rostit unchiu meu Uţupăr. Am eu o socoteală...

Dacă unchiu-meu Uţupăr are o socoteală, rumânii trebue să-l asculte. Il ştiu cât e de chisnovat.

— Ţineţi-l bine, fraţilor!...

L-au întins la pământ, l-au tăvălit prin noroi. Unchiu-meu a umblat pe la hambare, s'a întors cu un fier de plug, ascuţit, în mână.

In curtea conacului sunt fierării, fierăriile unde ţiganii dreg plugurile, grapele, treierătoarele — fieră-

riile unde primăvara ţiganii ascut, înainte de a se topi zăpada, sute de fiare de pluguri boiereşti.

A luat un fier mare, nou, ascuţit de puteai să tai cu el un fir de păr, un fier de plug „Mistreţ“ — plug mare, plugul „Mistreţ“...

— Brazdă 'ngustă şi adâncă, ne spuneai. Nu, logofete ?

Logofătul, ceară la faţă, se ţinea tare, să nu-i scape o vorbă.

— Brazdă 'ngustă şi adâncă ! Uite, o să ai acum brazda 'ngustă şi adâncă pe care ai vrut-o... Au înţeles oamenii. Il trece pe fiecare un fior rece. Nu se găseşte unul printre ei pe care logofătul Filip Pisicu să nu-l fi lovit de câteva ori, să nu-l fi suduit. Nu se găseşte o femeie în sat pe care logofătul să n'o fi înjurat, să nu-i fi spus măscări. Nu se găseşte un copil pe care logofătul să nu-l fi plesnit cu sfârcul biciului pe obraz...

— Ţineţi-l bine de mâini şi de picioare...

Ingenunche lângă logofăt unchiu-meu şi-i desface haina, haina lui boierească, la piept. Ii desface şi cămaşa, nasture cu nasture, să nu se strice. Când ajunge pe la buric, îşi pierde răbdarea, îi sfâşie cămaşa până la boaşe. Ii slăbeşte cureaua, îi trage nădragii'n vine, gata să-i dea la iveală ruşinea. Ii dă laoparte cămaşa. Se vede pieptul logofătului. E păros pieptul logofătului. A început să îmbătrânească logofătul. Jumătate din părul de pe pieptul lui e alb. Mustaţa, numai câteva fire albe are. Părul de pe piept însă e aproape alb. Brâul îi ascundea burta. Acum, când brâul a fost desfăcut, burta logofătului s'a răsfrânt rotundă, albă, grasă.

— Trei caturi ai la burtă, spune unul din rânduri şi scuipă lângă obrazul logofătului.

— Dece strici, mă, scuipatul pe el ? De scuipat îţi arde ?

Unchiu-meu Uţupăr ia fierul plugului şi-l înfige adânc, adânc de tot, sub beregata logofătului. Gâlgâe sângele. Uţupăr nu se înfricoşează. Faţa lui e cruntă, aspră, de pământ, e neagră cum e pământul. Şi mâinile îi sunt negre, aşa cum pământul e negru. Infige

și mai adânc fierul. Logofătul dă un țipăt scurt, dar puternic. Atât. A început să horcăe. Sângele gâlgâe. Omul îngenunchiat peste logofăt îl încalecă. Se așează bine, cu curul, pe picioarele lui. Fierul apăsat îl ține cu amândouă mâinile. Mișcă fierul încet spre buric. Trage fierul încet spre buric. A ajuns la buric ascuțișul. A coborît mai jos de buric.

— Căutați o mămăligă, urlă unchiu-meu Uțupăr, o mămăligă.

Aleargă femeile spre bucătăriile slugilor pe care nu le-a atins pârjolul. In fruntea lor, mătușa-mea Marghioala Uțupăr și fata ei cu buză de iepure, vară-mea, Dița...

Se întorc muierile. Aduce Dița o mămăligă mare, caldă încă, făcută mai mult cu tărâțe decât cu mălai, o mămăligă roșcovană, aspră, plină de cocoloși. Alta aduce o oală mare cu fasole. Fasolea e răsturnată în burta mortului. Și mămăliga e răsturnată în burta mortului... In urma femeilor, un copil vine cu o lingură, se strecoară printre cele două femei și înfige în burta mortului lingura. Cu coada în jos o înfige...

— Să mănânce și logofătul Filip Pisicu mămăligă cu cocoloși...

Oamenii spun într'un singur glas :

— Brazdă 'ngustă și adâncă, logofete !...

— Brazdă 'ngustă și adâncă, logofete !...

Ne uităm. Nu ne pică nicio lacrimă din ochi. Niciunul nu se bucură. Niciunul nu râde...

Rândurile se sparg. Unchiu-meu Uțupăr se apleacă. A luat noroi în mâini, se spală cu noroi pe mâini. Noroiul îi curăță mâinile de sânge. Noroiul de pe mâini îl șterge pe nădragi...

Oamenii coboară spre sat.

Vrem să coborîm și noi.

Il auzim pe Tiță Uie :

— Mă, eu zic să nu mai coborîm în sat, să mergem la noi acasă.

O apucăm pe drumul de peste deal, pe poteca pe care vine la noi bunica din Cârloman. Trecem pe lângă Cârloman, pe lângă cimitirul cârlomănenilor.

Ajungem în creasta dealului. Vedem de departe, pe şanţul viilor uscate, o ceată de rumâni. Să tot fie vreo zece, doisprezece. Ajungem lângă ei.

— Ce faceţi, mă, aici? îi întreabă Zgămâie.

— Uite, ce-am avut de făcut am făcut, îi răspunde unul care se încheie la pantaloni. Ceilalţi sunt mânjiţi de noroi de sus până jos. Sunt mânjiţi de noroi, mai ales dela brâu în jos.

— Ei, da, ce-am avut de făcut, am făcut...

In şanţul viilor, o femeie mototolită, strânsă ghem, aproape leşinată. Fustele sfâşiate. Părul despletit, amestecat cu mâzgă. Lângă femeie doi copii de-o şchioapă, muţi de spaimă. Le curg mucii, sunt tăvăliţi prin noroi. Numai în ochi n'au copiii noroi. Pe pleoape au noroi.

— Cine e asta? întrebă Tiţă Uie...

— Nevasta administratorului, răspunde unul, coana Veta. O coţăirăm niţel.

Rumânii duhnesc a băutură. Au ochii turburi. Aflăm că au văzut-o pe femeia lui Ştirbu fugind cu copiii din sat, peste câmp, spre gară, în timp ce ardea conacul. S'au luat după ea, după ce băuseră. Au ajuns-o. Au tăvălit-o în şanţ, au culcat-o pe rând...

— Ruşine să vă fie, mă! Ruşine! le spune Tiţă Uie. Ruşine să vă fie! Aşa vreţi voi să câştigaţi pământ?

Costache Turturică şi Trăcălie iau femeia de subsuori. Muierile prind copiii în braţe. Copiii tremură, se feresc, încep să chelălăe...

Mărgărita lui Chiru Lache se uită la cucoana lui Ştirbu cu milă:

— De! se mai întâmplă şi de-astea la vreme de răscoală, că oamenii nu sunt îngeri. Aştia care-şi bătură joc de ea fură turmentaţi de băutură. Nici nu ştiură bine la ce ticăloşie se dedau. Dar bărbatu-său, Dimofte Ştirbu, ca să nu mai vorbesc de ciocoi, când era tânăr, câte fete n'a răsturnat cu sila în iarbă, câte muieri... Nu le-a întrebat dacă vor ori ba... Le-a siluit cu ştiinţă, hârbarul. N'au murit fetele. Cel mult au rămas cu burta grea. N'au murit muierile. N'o să moară nici asta. Vorba ceea, ce ţie nu-ţi place, altuia nu face.

Pe cucoana lui Dimofte Știrbu am dus-o la gară. Am dus și copiii la gară. Și-a venit în fire. A purtat-o trenul la oraș, la fereală...

De toate câte s'au petrecut a doua zi, și în zilele multe care au urmat, desculții satelor n'au avut nici cum se feri, nici unde se feri...

Seara au sosit călărașii. Pâlcuri-pâlcuri s'au împrăștiat prin sate. In fruntea lor, ofițerii. Primarii, popii, jandarmii, întocmesc listele de răsculați.

Oamenii sunt duși la primărie, întinși pe șanțul șoselei, bătuți cu ciomagul dela grumaz până la tălpi. Unii mor pe loc. Alții, cu oasele sdrobite, sunt legați câte opt, zece, cu mâinile la spate, de prăjină.

Din sus, dinspre Dorobanți, dinspre Crângeni, oameni, sute și sute, abia își târăsc picioarele. Nerași, nemâncați, sdrențuiți, desculți!... E frig. E încă frig... Mulți sunt în cămașă și izmene, cu picioarele goale, cu capul gol, cu mâinile legate la spate. Câte opt, zece, câte doisprezece legați de-o prăjină, trec pe ulița mare a satului. Ii mână din urmă, ca pe boi, cu biciul, gradații, reangajații mai ales. Ii plesnesc cu latul săbiei, când îngenunche câte unul și dă să cadă, ofițerii...

Pitiți pe după gardurile mai dese, la șosea, privim cum trec, nesfârșite, convoaiele.

— Aștia sunt dela Cârligați, îmi șoptește Turturică. Ii cunosc dela muncă, de pe moșia lui State Pantazi...

Ne apucăm să-i numărăm. Sunt optzeci și șase de bărbați. Se găsesc printre ei flăcăi fără mustață. Se găsesc și băiețandri ceva mai mari ca noi. In urma cârdului de bărbați târăște picioare goale prin noroi o ceată de douăzeci și una de femei. A rămas, coadă, o bătrână gheboasă care se împiedică și cade odată la cinci pași. Se împiedică, se prăvale, încearcă să se ridice. Nu-i ajung puterile. O ajută un gradat. Și înainte de a o sprijini să se scoale, îi repede un bot de cismă în coaste, o stropește cu o ploaie de înjurături.

— Na răscoală, căzătură ! Na revoluție ! Lumânarea și luna ta de oașcă !...

Bătrâna aruncă priviri speriate în toate părțile. Nu vede decât pământul negru, noroios, frământat de o sumedenie de picioare desculțe, noduroase, ca și ale ei. Nu vede decât garduri vechi, putrede și dincolo de garduri cocioabe afumate, pustii. Ridică ochii în sus. Deasupra satului, cerul e vânăt, posomorît, încruntat, amenințător, gata din clipă în clipă să slobozească șuvoaie de ploaie. Se ridică. Merge bălăbănindu-se. N'o să ajungă prea departe. Din convoiul care a trecut ieri spre oraș, câți au căzut, i-au lăsat în șanțuri. Le dau câinii ocol...

— Uite, Darie, au îngenunchiat doi bărbați, îngaimă Mărinică Iepure.

Mă uit. Doi bărbați din convoi au îngenunchiat în noroi. Nu mai pot merge. Au fețele vinete, umflate de lovituri. Au oasele sparte în țăndări. Se închină și se roagă de soldați... Amândorura le-au crescut, mari, bărbile.

— Omorîți-ne, măi taică, mă. Omorîți-ne ! Avem și noi feciori în armată, soldați ca voi...

Soldații pun mâinile la frunte. Iși acoperă ochii, să nu-i mai vadă. Grăbesc pasul. Unul dintre călărași se închină :

— Iartă-mă, doamne ! Iartă-mă, doamne !...

Altul plesnește calul peste pântec cu cravașa. Infige adânc pintenii ascuțiți în coapsele lui. Calul sângeră. Se ridică în două picioare. Apoi, simțind frâul liber, se așterne drumului într'o goană nebună, sălbatică.

Călărașul rupe calul de convoi. O apucă pe o uliță lăturalnică. Scapără copitele calului...

Ofițerul care conduce arestații se uită lung după fugar. Se apropie apoi de soldatul care tot se mai închină și-i lasă pe obraz două fulgere cu cravașa.

— Ostaș ! Și te-a cuprins mila... Fleoarță, nu ostaș...

Trece de câteva ori cu calul lui înalt, șarg, sprinten peste bătrânii îngenunchiați. Ii culcă la pământ. Descarcă pistolul în trupurile lor care mai svâcnesc odată, de două ori, de trei ori. Se potolesc trupurile. Rămân

sgârcite în șosea. Ploaia începe să se cearnă — o ploaie deasă și repede, de primăvară...

Auzim tunurile bătând spre Zimnicea.

— Mai e pe undeva răscoală? o întreb pe mama.

— Dincolo de Alexandria bat tunurile, la Udup și la Găurici. Oamenii de acolo s'au socotit mobilizați între ei, ca la armată, și, când au venit călărașii în sat, i-au primit cu împușcături. S'au tras îndărăt călărașii și au adus tunuri. Au încercuit satele cu soldați și ochesc cu tunurile în case. Așa se aude... Acum se aud mii și mii de vești. Se povestesc mii și mii de întâmplări una mai grozavă decât alta. Drumurile sunt păzite de soldați, dar nopțile sunt întunecoase, câmpurile moi și oamenii desculți ori încălțați cu opinci potlogite, calcă ușor, ca pisicile, nu le aude nimeni pasul. Fug dintr'un sat în altul, pe cărări, numai de ei cunoscute, se ascund pe la rubedenii, să li se piardă urma.

— La Belitori, spune mama, au adus ostași cu trenul. Gogu Cristofor a năvălit cu armata în sat. Au împușcat ofițerii patruzeci și șapte de rumâni. I-au îngropat ieri, la Adâncata, în buza dealului, lângă șosea. Pe ăi din Balta Sărată i-au înnecat ofițerii în lac — e un lac îngust și adânc la Balta Sărată — să nu mai strice gloanțele pe ei...

Au venit și la noi în sat călărașii. L-au luat pe tata. L-au luat și pe frate-meu Ion. Au fost legate și duse la primărie și femeile. Au pus-o în lanțuri pe dada Zvâca. Tiță Uie, Ududui, Țânțu, Picică, moș Floroiu cu toți cei șapte feciori ai lui, Lișcu Stângaciu, Ovedenie, văru-meu Dumitru Pălică și mulți alții gem bătuți, legați, ferecați, lângă zidul primăriei. Trece prin fața lor popa Tomiță Bulbuc care s'a afumat cu câteva drojdii la cârciuma lui Toma Ocî — s'au deschis iar toate cârciumile de cum a sosit în sat armata — se oprește, le aruncă vorbe:

— Vă spuneam eu, taică, să nu vă luați de piept cu stăpânirea, că stăpânirea e dela dumnezeu lăsată, nu m'ați ascultat. Suferiți, acum, taică, suferiți... Nu

e rău. O să vi se ierte mai uşor păcatele că... dumnezeu e bun, taică, iartă.

— Mai tacă-ţi gura, părinte, nu-ţi bate joc de noi, spune printre buzele umflate, plesnite de bătăi, moş Floroiu... Că nu ţi-o astuparăm cu pământ alaltăieri...

O ia din loc popa Tomiţă Bulbuc. Pe trei cărări o ia din loc popa. Printre cei cărora încă nu le-a venit rândul la bătaie, închişi în sala şcolii, se află şi tata. Il cercetează un sergent-major, reangajat:

— Cu ce te-ai ales din revoluţie?

— Am răsuflat, îi răspunde. Am răsuflat şi eu odată. Că nu mai puteam îndura...

— Tu ce-ai furat? îl întreabă pe frate-meu Ion, alt sergent.

— Un fier de plug dela Cârligaţi.

— Unde e fierul de plug?

— L-am îngropat.

Vin doi soldaţi, cu frate-meu, care are mâinile legate la spate. L-au bătut măr. Frate-meu îi duce în fundul ariei, lângă plop, le arată:

— Aici am îngropat fierul...

Soldaţii desgroapă fierul şi-l duc la primărie. Acolo îl bat pe frate-meu cu fierul în cap până leşină. Il învie cu apă. Apoi iar îl bat. Majurul şi cu un sergent îl bat...

Gradaţii, soldaţii, cu baionetele la puşti, păzesc arestaţii.

La Secara, a venit cu armată dela Bucureşti, însuşi colonelul Pienaru. Treizeci şi şapte de oameni au fost împuşcaţi într'o singură dimineaţă. Printre ei şi câţiva băieţandri. Printre ei unchiu-meu Precup Urban Uţupăr...

Colonelului Pienaru i-a plăcut să se joace niţel de-a războiul. A poruncit să se sune goarna şi să strige să iasă oamenii în uliţi cu femei, cu copii, că el iartă pe toată lumea, că vrea numai să se adune satul la primărie să spună el, colonelul, câteva cuvinte. Au ieşit rumânii în uliţe, soldaţii i-au împins spre primărie, au făcut lanţ în jurul lor. S'a arătat colonelul călare în-

conjurat de ofiţeri. Lângă colonel, mâna lui dreaptă, căpitanul Cantacuzin.

— Să iasă în faţă, a strigat colonelul, toţi acei care au luat parte la răscoală.

Rumânii s'au strâns unii într'alţii, n'a făcut unul un pas înainte.

— Am poruncit să iasă în faţă toţi cei care au luat parte la răscoală. Nu s'aude?

— Ba se aude, domnule colonel, a răspuns unchiu-meu Uţupăr, iacă, eu am început aci, în sat, răscoala... A ieşit din rânduri. Păstra căciula pe ceafă, o căciulă veche cu fundul spart, roasă pe margini de atâta purtat.

— Şi eu am luat parte la răscoală, a spus mătuşă-mea Uţupăr.

A trecut lângă bărbatu-său.

— Am fost şi eu pe-acolo, a sărit cu gura Diţa, vară-mea, cea cu buză de iepure.

Gloata a înaintat. I-au înconjurat oamenii pe-alde Uţupăr.

— Se laudă ăştia, domnule colonel. Nu numai ei au făcut răscoala. Răscoala am stârnit-o noi toţi, satul întreg, satul pe care îl storci şi-l beleşti dumneata...

— Care eşti tu, măi, ăla de vorbeşti cu atâta necuviinţă? Ieşi mai la margine să-ţi văd mutra...

— Nu numai mutra să mi-o vezi, boierule, să-mi vezi şi spinarea.

Spunând acestea, Radu Turcu s'a apropiat de colonel. Dintr'o svâcnire şi-a desbrăcat cojocul peticit. A ieşit la iveală pielea goală, neagră, păroasă, întinsă pe ciolane.

— Vezi-mi spinarea boierule... E plină de semne. Unele mi le-ai lăsat dumneata când eram flăcăiandru. Altele mi le-a scris pe spinare câinele de Filip Pisicu. Altele jandarmul când am cântat la o nuntă un cântec scornit de răposatul flăcău a lui Uţupăr...

A tăcut Radu Turcu. Satul priveşte spinarea bălţată de semne adânci, săpate în piele, a omului care aşteaptă să fie sdrobit...

— Toţi avem semne pe spinare, boier Pienaru, stri-

gă oamenii cu ochii cărbuni aprinşi. Ucide-ne pe toţi, că acum ne ai în mână...

— Omoară-ne, ucigaşule, strigă mătuşă-mea Uţupăr. Acum ne-am răsculat pe negândite. Altădată o s'o facem cu mai multă chibzuială...

— Aştia au înnebunit, domnule colonel, l-a auzit satul spunând pe căpitanul Cantacuzin.

— L-au uitat pe dumnezeu, au uitat sfânta biserică, — a grăit şi popa Mitiţă Luncescu, mângâindu-şi barba ciumpăvită cu foarfeca. A intrat diavolul în cugetele lor...

Soldaţii, aduşi de prin părţile Moldovei de sus, priveau în pământ. Ii înghioldeau majurii cu pumnul...

Şi-a încleştat fălcile colonelul. A izbit cu vâna de bou spinarea îndoită a rumânului. A crăpat pielea. A ţâşnit sângele. S'a prăbuşit omul fără să geamă.

A scos colonelul batista. Şi-a şters fruntea de sudoare.

— Citeşte lista netrebnicilor, căpitane. Cantacuzin a citit însemnările făcute de popă pe o foaie ruptă din ceaslovul cel mare din biserică. Douăzeci de rumâni au fost scoşi din grămadă. Nu lipsea unchiu-meu Precup Urban Uţupăr.

La Secara, şcoala e peste drum de primărie. I-au dus pe cei douăzeci şi i-au aşezat lângă zidul şcolii umăr lângă umăr.

Rumânii se uitau dârji în ochii colonelului.

— Căpitane, ia comanda plutonului de execuţie...

— Eu zic să-i împuşcăm noi, domnule colonel, adică eu cu gradaţii. Văd că soldaţii se cam uită în pământ. Să n'avem vreun bucluc.

— Bine...

Cantacuzin a strigat gradaţii. Au ieşit din rânduri majurii, deşcele bătrâne ale oştirii. A descălecat şi căpitanul. Au luat la ochi pe cei de lângă zidul şcolii...

— Foc!... a poruncit colonelul.

Au căzut şapte numai...

— Foc! A poruncit din nou colonelul.

Au mai căzut doi...

— Mizerabililor! Aţi uitat să trageţi cu arma la ţintă. Treceţi şi-i împuşcaţi dela un pas...

Au izbutit până la urmă să-i împuşte pe toţi.

Câteva muieri au dat chiot lung, prelung, sfâşietor. Lanţul soldaţilor a rămas strâns. Nimeni nu l-a putut rupe, să iasă din el. Au trebuit să rămână, să vadă măcelul. Cel din urmă, a murit unchiu-meu Uţupăr. Treceau gloanţele pe lângă el, nu-l nimereau, când se trăgea mai de departe. Cât îl ţinea gura striga :

— Ne împuşcaţi pe noi. O să mai împuşcaţi şi pe alţii. Dar n'o să puteţi împuşca toată ţara pe care o asupriţi şi-o mulgeţi, voi, ciocoii... Degeaba holbezi ochii, colonele!... Mai mult decât viaţa n'ai ce să-mi iei... De moarte nu mă sperii eu dacă nu m'am speriat de viaţa pe care am îndurat-o...

Şuierau gloanţele. Majurii trăgeau strâmb. Le tremurau mâinile.

Glasul lui Uţupăr s'a înălţat mai puternic :

— O să-ţi vie rândul, colonele, să plăteşti sângele nostru cu sânge. Cu sângele tău şi al neamului tău de ciocoi. Toţi ciocoii o să plătească...

Cantacuzin şi-a ieşit din fire. S'a apropiat. L-a împuşcat pe Uţupăr. Pe urmă, după ce omul s'a prăbuşit, a descărcat câteva gloanţe în trupul lui care încă era cald...

Mulţimea a fremătat. S'au aplecat rumânii, muierile, copiii, au cules de pe jos bulgări şi pietre. Le-au svârlit huiduind în colonel, în căpitan, în majurii care-i slujiseră de călăi.

O piatră l-a izbit pe colonel în obraz. Colonelul, cuprins de mânie, a poruncit grupului de majuri să tragă în mulţime. Fără ordin, soldaţii au desfăcut lanţul viu.

— Fugiţi!... a strigat un soldat. Gloata a prins a fugi. S'a pornit focul armelor. S'au risipit rumânii. Nu toţi. Au rămas, cu gurile în ţărână, să-şi doarmă somnul de veci, şaptesprezece oameni — opt rumâni, trei muieri, şase copii. I-au adunat soldaţii. Pe toţi morţii i-au adunat soldaţii. Au săpat o groapă largă, adâncă. Cu feţe de pământ au săpat groapa soldaţii. Pe cei morţi, pe cei ucişi lângă zidul şcolii şi pe cei împuşcaţi în grămadă, i-au îngropat laolaltă, la marginea satului, lângă şanţul şoselei care duce spre

Turnu, să ştie toţi câţi vor trece pe acolo că pe cine se răscoală împotriva boierului, moartea îl aşteaptă.

Am aflat mai târziu — tot dela unchiu-meu Găbunea — că pe Olt, când a fost întrebat Tănăsoiu dacă a furat ceva dela curtea boierului Zagoriţ, acesta a spus : — Trei raţe am furat...

— Ce-ai făcut cu ele ? Le-ai fript ?

— Nu, le-am îngropat.

— Unde ?

— Lângă lacul lui Gale.

— Du-ne acolo !

I-a dus Tănăsoiu pe soldaţi. Au desgropat raţele de lângă lac. Incepuseră a putrezi. Puţeau. Căpitanul Zagoriţ l-a silit pe tâlharul de raţe să mănânce păsările împuţite.

Tănăsoiu le-a mâncat.

Pe tata şi pe frate-meu Ion, şi pe văru-meu Dumitru Pălică şi pe Tiţă Uie, şi pe mulţi alţii, i-au legat de prăjini şi i-au dus la târg, la Turnu. I-au suit pe şlepuri. In mijlocul Dunării, pe apă, i-au ţinut luni şi luni. Au ţinut-o până la judecată, pe şlep, şi pe dada Zvâca, şi pe mătuşă-mea Uţupăr, şi pe vară-mea Diţa...

Mama a rămas singură cu noi. Nu plânge. Ne povesteşte. Ne povesteşte seara, când suntem gata de culcare, toate câte le aude cu privire la răscoală şi la ce se petrece cu rumânii acum, după răscoală...

— Să ţineţi minte, copii, să nu uitaţi, să spuneţi mai târziu copiilor voştri.

— N'o să uităm, mamă, răspunde soră-mea Evanghelina.

— Să nu uiţi, Darie. Nimic să nu uiţi...

— N'o să uit, mamă.

Acum mama are obrazul ca pământul — negru, negru. I-au fugit în fundul capului ochii. Buzele i-au plesnit. De vânt i-au plesnit mamei buzele.

Mă culc. Mă acopere mama. Trece cu mâna peste fruntea mea. Şopteşte numai pentru mine:

— Să nu uiţi, Darie. Nimic să nu uiţi. Să spui copiilor tăi. Şi copiilor pe care-i vor avea copiii tăi să le spui... Auzi, Darie? să nu uiţi... Să nu uiţi, Darie...

VI

IARBĂ

Vântul dinspre Dunăre a adus nori și norii au adus ploaie grasă de primăvară.

Și pământurile, care au fost semănate cu semințe și lacrimi și îngrășate cu sânge, au înverzit.

Și satele s'au îmbrăcat peste noapte în straie proaspete.

Unde n'a fost semănată sămânță de grâu, unde n'a fost semănată sămânță de mei, ori de secară, ori de orz, ori de rapiță, a răsărit iarbă.

Iarbă cu vârful subțire.

Iarbă lucioasă, sticloasă.

S'au întors unii oameni care fuseseră purtați pe la orașe, legați, cu mâinile la spate, de prăjini — câte opt, câte zece, câte doisprezece de-o prăjină.

Au venit deslegați.

Deslegați s'au întors la casele lor.

Cu oasele sdrobite, cu pielea sfâșiată.

Umblă pe ulițele satului, parcă ar călca pe ghimpi.

Nu sunt ghimpi pe ulițele satului.

Au tălpile pline de bube.

Au tălpile sparte.

Merg ținându-se cu mâinile de burtă.

Oasele îi dor.

Au șalele rupte.

In fiecare sat muieri cu cimbere negre.

Dar nu toate muierile care au rămas văduve poartă cimbere negre.

Cu ce să cumpere muierile cimbere negre şi de unde atâtea cimbere negre, dintrodată !...

A venit vântul dinspre Dunăre, vânt cald.

Şi vântul a adus nori.

Şi norii au adus ploaie, ploaie grasă, ploaie caldă, ploaie de primăvară.

Ploaia bună a înviorat pământul.

Câmpul nesfârşit a înviat.

Pretutindeni miroase a iarbă proaspătă, a iarbă nouă, a frunze noi şi a grâu care a crescut mai mult de două palme deasupra pământului.

Peste oamenii împuşcaţi şi îngropaţi adânc a răsărit iarbă, iarbă nouă, iarbă proaspătă.

VII

URȘI

— Un' te duci, dadă?
— La dam...
— Mă iei și pe mine?
— Nu te iau...
— Am să viu după tine...
— Dacă ai să vii după mine, am să-ți rup urechile...
Soră-mea!... Să-mi rupă soră-mea urechile!... N'o să mi le rupă. Cel mult o să mă tragă de ele. Atunci am să mă apăr, am să-i trântesc ghionți în coaste. Pe toți câți nu-mi înplinesc voile în casă îi împung cu ghionți. Numai pe tata, pe mama, nu. Atât mi-ar mai trebui!... Dacă un copil ridică mâna și-l lovește pe tată-său sau pe maică-sa, i se usucă mâna din umăr până la degete...

Cu dobândă mare mi se'ntorc pumnii pe care-i dau. Asta e plăcut — știi să dai, trebue să știi să și primești. Imi este înflorită scăfârlia de semne — fulgerături de ciomege dela prietenii mei. Poartă și ei semne. Ne-am gâdilat unii pe alții cu bâtele. Spinarea e bună, nu păstrează urme, cel mult umflături care după o săptămână pier. Cu capul, mai rău... Pielea, subțire, crapă, sângele țâșnește șuvoi. Rana, cu țărână o acoperim. Dacă e mai adâncă, o astupăm cu făină, cu mălai. N'avem alt leac.

S'a gătit soră-mea Evanghelina; fir de busuioc uscat și-a înfipt în păr, după ureche...

A trecut Crăciunul... S'a dus şi Boboteaza... Până la primăvară mai e, mai e...

Umbli pe drum. Zăpada se macină sub tălpi. Apeşi mai tare, de sub tălpi izvorăşte apă. Leoarcă ne sunt picioarele...

Până mai an, soră-mea Evanghelina era bondoacă. Cincisprezece ani a împlinit astă toamnă şi dintrodată s'a lungit, s'a deşirat. Pare mai slabă, mai naltă, mai subţire... Are ochi codaţi şi în ochi i-a răsărit o lumină mare. Sprâncenele soră-mi sunt lungi — ca ale mamei, genele prelungi.

— Mă iei la dam?...

— Ţi-am spus că nu te iau...

Ca o paparudă se băcăneşte cu roşu pe obraz, se uită într'un ciob de oglindă, unde l-o fi găsit!...

Până acum în casa noastră nu se afla oglindă. Niciodată mama nu s'a uitat într'o oglindă. Dece să se uite!... Să vadă cum i se veştejeşte faţa? Destul că vedem noi...

— Mamă, dada nu mă ia la dam.

— Las-o să se ducă singură.

— Nu vreau s'o las.

— Dacă nu vrei...

Soră-mea Evanghelina pleacă la dam. Din când în când se opreşte, prinde în mâini zăpada, o face cocoloş, se întoarce, svârle'n mine.

— Intoarce-te acasă, Darie!

— Nu mă întorc.

— Intoarce-te!

— Nu vreau!

Mă fugăreşte. Dacă m'ar ajunge, m'ar pune jos, m'ar bate. Alerg mai repede decât toţi copiii din sat. Incepe să mă roage cu frumosul:

— Intoarce-te acasă, Darie. Nu te ţine după mine astăzi. Am să te bat când o să intri în dam.

— O să-ţi fie ruşine să mă baţi.

— Dacă te întorci acasă, o să-ţi aduc... covrigi.

— Nu te cred, n'ai bani să cumperi covrigi.

O apucă spre dam; eu, după ea.

Damul e un bordei părăsit, fără uşi, fără ferestre, la marginea satului, dincolo de casa unchiului meu Păune Vacă.

Ajunge soră-mea la dam. Ajung şi eu. Intră sorămea Evanghelina înăuntru. Intru şi eu. Ne-au luat-o alţii înainte, au fost mai vrednici...

La dam vin băieţi, vin fete mai mari, care au să se prindă la primăvară în horă. Vin să înveţe să joace. N'au lăutari. Cântă unul cu fluierul ori cu clarineta.

Noi, cei mici, ne ţinem după fraţii, după surorile noastre. Ne aşezăm pe lângă ziduri, ne uităm la ei cum horesc — unii mai sprinteni, alţii mai greoi. Mocofanii abia mişcă picioarele, parc'ar avea buturugi legate de ele.

Flăcăii şi fetele care s'au prins în horă nu calcă pe la dam. Nici n'au ce căuta. Ei îşi leagă hora în faţa cârciumii. Cu şapte cârciumi e pricopsit satul şi cârciumarii toţi sunt certaţi între ei. Fiecare cârciumar vrea ca hora să se'ntindă în şosea în faţa prăvăliei lui. Pentru asta tocmeşte şi plăteşte lăutari. Socoteala nu e rea: la cârciumă oamenii beau, şi dacă beau, plătesc...

Fruntea flăcăilor hotărăşte la care cârciumă să se rotunjească hora. Primesc în dar dela cârciumar o vadră de ţuică, una de vin, un şir de covrigi, un ciurel de mere aduse de mocârţani cu căruţele dinspre munte. Zarvă mare în dam.

Când se opreşte hora — şi hora se opreşte numai când mânzul cu fluierul a ostenit — băieţii înghesue fetele prin colţuri, le ciup, le pupă, le strâng de mijloc. Nouă ne lasă gura apă. Le mototolim şi noi pe cele de seama noastră. Câte unul, cu tuleie pe buză, se răsteşte la noi :

— Nu vă e ruşine, mucoşilor ?

— Dar ţie nu ţi-e ruşine ?

— Eù sunt... flăcău...

— Şi noi o să fim...

— O să, neică, dar acum nu sunteţi.

S'a lăsat seara. Ceaţă. Parcă undeva, sub pământ,

ard focuri care nu se văd. Din pământ răsare ceața ori poate vine de sus. Nu știe nimeni de unde vine cu adevărat ceața. Parcă vine de pretutindeni și scurtează ziua mohorîtă.

Se sparge damul. A plecat băiatul cu fluierul. Cântând a plecat. După el, turmă, noi.

In fața damului, în drum, așteaptă o căruță cu patru cai. Trei băieți în căruță. Uite-l pe Avendrea, prietenul fratelui meu Ion. Uite-l pe Verde. Uite-l pe Alviță...

Trecem pe lângă căruță. Alviță — rezemat de loitre. O țigară îi atârnă de colțul gurii. O strigă pe soră-mea :

— Evanghelino, fă-te'ncoa — vreau să te întreb ceva...

Se oprește soră-mea, se uită la el :

— Am să-ți spun o taină la ureche...

Soră-mea se apropie de el. Eu, ca mânzul după iapă, mă țin de coada soră-mi.

Nici nu s'a apropiat bine soră-mea de Alviță. Flăcăul se repede, o apucă de mijloc, o ridică în sus. Cum ai ridica un snop, o ridică și-o aruncă în căruță. O prinde în brațe Avendrea. Dă chiot soră-mea. O singură dată. Tare. Avendrea îi astupă gura cu palma.

— Dumnezăii mă-ti. Ce urli așa?...

Sare Alviță în scara căruții. Verde arde bici cailor. Fulgeră copitele. Căruța sfârâe la deal. Alviță scoate pistolul din buzunar și trage focuri în aer. Căruța se pierde în susul dealului.

— Au furat-o! aud în jurul meu. Au furat-o! Hai la Alviță acasă ! O să fie zaiafet mare astăseară...

O rup fuga spre casă.

— Mamă, a furat-o pe dada...

— Cine a furat-o?

— Alviță...

Iși trage postalii în picioare, își pune broboada pe umeri, mama.

— Hai cu mine, Darie, să-l căutăm pe tata.

Il găsim la cârciuma lui Toma Ocî.

Bate în roșu obrazul tatii. Oridecâteori bea o cin-

zeacă de ţuică ori un pahar de vin, i se roşesc obrajii şi urechile...

Mama îi face semn, tata iese afară, puţin îngrijorat. Niciodată mama nu l-a căutat la cârciumă.

— Ce s'a întâmplat?

— Au furat-o pe Evanghelina dela dam.

— Cine ?

— Alviţă...

Işi muşcă tata sfârcul mustăţii.

...Soră-mea Evanghelina şi frate-meu Ion sunt copiii mamei. Pe dealul dintre Stănicuţ şi Adâncata are mama, dela bărbatul ei dintâi, un lot de pământ. Pământul de pe dealul Stănicuţului e sărac, dă roade puţine. Totuşi, un lot e un lot. Cine are boi buni şi plug care poate să înfigă adânc fierul în brazdă, scoate mai mult. Pământul nici nu este al mamei. Lotul o să fie împărţit în două : o jumătate o va lua dada Evanghelina, o jumătate frate-meu Ion — când vor împlini vârsta...

Dada Evanghelina aştepta să crească, apoi să se mărite. S'a grăbit Alviţă. A furat-o. Li s'a mai întâmplat şi altora, obicei vechi.

Se sfătuesc părinţii, începe să le treacă supărarea.

Ion Suciu, căruia satul îi spune Alviţă, e un flăcău chipeş, sprinten. Locueşte împreună cu maică-sa în cealaltă parte a satului. Peste drum de popa Tomiţă Bulbuc locueşte Alviţă. Are casă, are pământuri. O să înceapă să aibă şi copii. Or să înceapă să muncească. Cu ce are soră-mea Evanghelina, cu ce are Alviţă, au să fie în stare să lege două în tei.

Mai neînduplecat pare tata. Nu-l supără că soră-mea a fost furată. Il supără altceva: că n'a ştiut el mai înainte ce-o să se întâmple, că n'a bănuit nimic. Caută mama să-l împace :

— Ginerele, spune ea, o să aibe acum mai puţine pretenţii. N'o să mai ceară şi altă zestre.

— Cum? Vrei să lăsăm fata fără ţoale? Trebue să-i facem ţoale...

Amândoi croiesc planuri. Stambă pentru rochie au să cumpere pe datorie dela Şerbu, lumânărarul. Suro-

rile mai mici au să coasă cămășile de nuntă pentru ginere, pentru nași, pentru fratele de mână... Au să împrumute ceva bani de pe la boierii de primprejur, pe moșiile cărora muncim. O să le secerăm la vară două, trei postațe de grâu mai mult, pentru împrumut... Incălțăminte au să cumpere dela oraș... O să fie greu la vară cu atâta muncă, cu atâtea datorii, dar dacă trebue, trebue...

Aud în partea cealaltă a satului pocnind puști, pistoale. Aud lăutari. O sbughesc într'acolo.

Aria lui Alviță e plină de lume. Peste drum, se urcă pe gard popa Bulbuc și preoteasa. Râde în barbă popa. De necazul tatii râde. Nu știe că tatii i-a și trecut necazul.

Mă strecor printre picioarele oamenilor, intru în tindă, întreb femeile care jumulesc găini :

— Unde e dada ?

Imi răspunde Fioarea, nevasta lui Tiță Uie:

— In odaie. Cu Alviță...

Din odaie se aud râsete subțiri. E bine, dacă râde soră-mea... Mi-e totuși ciudă pe Alviță — căruia de acum înainte o să fiu nevoit să-i spun nenea Ion. Am ciudă pe nenea Ion că nu m'a luat și pe mine în căruță odată cu soră-mea. M'aș fi plimbat...

Habar n'ai ce bine te simți într'o căruță cu cai care fug în goana mare, alături de băieți care trag cu pistoalele. Habar n'ai...

N'am așteptat mult nunta, numai trei săptămâni. Altfel ar fi trebuit ca nunta soră-mi Evanghelina să se amâne tocmai după sărbătorile Paștelui. Rumânii n'au atunci timp de nuntă.

Câmpul începe dela marginea satului și se întinde departe — și câmpul se cere muncit.

Nunțile se sorocesc în sat între Crăciun și sfântul Toader — lăsata secului de brânză pentru postul cel mare.

Ziua lăsatului de sec, ce zi!... Ce seară mai ales!...

In seara lăsatului de sec, stau oamenii în jurul mesei, mănâncă. Brânzeturi mănâncă. Dacă n'au, mă-

nâncă ce găsesc, praz, ceapă, varză... Cu ce au se îndoapă. Beau țuică până amețesc.

Să te ferească dumnezeu să ai fată în casă care să fi rămas nemăritată, fiindcă până la iarna viitoare nimeni nu se mai însoară : muncesc oamenii, n'au timp de așa ceva. Și dacă nu ți-ai măritat fata, auzi cum ți-o strigă de sus, din vârful dealului, flăcăii, cu strigături de rușine...

Așteptăm strigăturile, să facem haz.

Se împart flăcăii în cete. Unii se urcă pe dealul dinspre răsărit, alții pe dealul dinspre apus.

Auzim glasul gros al lui Radu Tănase :

— Aoleo! Aoleo!

Ii răspunde de pe celălalt deal, pițigăiat, Guinea Rotaru :

— Ce ț'ă, măre, ce ț'ă ?

— Băăă, are Toma Ocî o fată umflată, îmborțoșată, rămasă nemăritată...

— Dece, bă, dece?

— Nu i-a dat tat'su pogoane...

— Aș povesti alte strigături. Vrei?

— Nu ți-e rușine, Darie?

— Mi se pare că-mi este.

— Atunci...

Ascultăm măscări. Ne bucurăm. Pe fiecare prag oamenii au ieșit cu nevestele, cu copiii. Ciuciți, ascultă și râd. Dar râsul fiecăruia nu ține mult. Nu scapă unul nebatjocorit. Unii fac haz de necaz, înjură printre dinți. Intră în casă să nu mai audă. Alții, mai colțoși, pun mâna pe ciomag, urcă dealul să-i caute pe flăcăi. Pe care-l întâlnesc îl ating la moacă. Flăcăii, mai fug, mai se apără... Dimineața vezi prin sat flăcăi sau oameni mai în vârstă cu capul legat în ștergare. Asta e tot..

Soră-mi Evanghelina n'au avut când să-i scornească strigături. S'a măritat înainte de a ieși în lume, înainte de a se prinde în horă...

Pe flăcăii rămași neînsurați, în seara de lăsata secului, cei tineri îi caută, îi găsesc, și-i plesnesc pe spi-

nare cu burduful. Să le fie ruşine! Au rămas becheri, burlaci... Flăcăi ungureşti!... Burduful bubue...

— Darie, ce-i burduful ?

— Ce să fie, o piele de viţel cusută, lipită, umflată cu aer. Ca o tobă sună burduful...

In seara lăsatului de sec se mai petrece ceva: ai avut fată şi ţi-a rămas nemăritată... Nu numai că ţi-o strigă băieţii de pe vârful dealului; îţi prind câinii — îi ademenesc şi-i prind — le leagă o tinichea de coadă şi-i bodogănesc cu ciomagul : îi dau în tivic. Câinele nedat în tivic în ziua de sfântul Toader s'ar putea să şi turbeze în timpul anului. Vrei să ai câine turbat în arie ? Nu. Atunci să nu te supere tivicul...

Un câine nu rămâne nebătut în sat, nedat în tivic ! Totuşi, mai turbează câte unul primăvara. Primăvara turbează câinii...

Tot primăvara câţiva oameni pleacă din sat cu mâinile legate la spate, însoţiţi de jandarm, la spitalul din oraş. Mâinile lor sunt jupuite : pelagră. Au mâncat mălai stricat...

In fiecare primăvară câţiva bărbaţi şi câteva femei se bolnăvesc de pelagră. Jandarmul îi leagă, îi duce la oraş, la spital. Vin scrisori c'au murit, c'au fost îngropaţi..

Merge lumea înainte şi fără ei.

S'au bolnăvit de pelagră cei doi fraţi — vecinii noştri care au un al treilea frate, pe nenea Sandu, nebunul. Popa Tomiţă Bulbuc a văzut cum îi duce Juvete legaţi de mâini la gară, să-i pornească la oraş.

— Ce e cu ăştia, domnule şef?

— Au înnebunit, părinte, din pricina pelagrei.

— Nu, taică, nu. Nu pelagra le-a luat minţile. N'au fost daţi în tivic taică, asta e...

— Dar oamenii nu se dau în tivic, părinte, că doar nu sunt câini — a rostit vătăşelul satului, Dârâială.

— Aştia erau câini, taică, erau câini, nu veneau la biserică... Trebuia să fie daţi în tivic, în tivic, în tivic...

Peste o săptămână după ce au furat-o pe soră-mea, a venit Alviţă cu ea la noi acasă.

Soră-mea, mai subţire parcă, mai albă, cu cearcăne la ochi. Alviţă, cu mustaţă pe buză, cu ţigara atârnată sub mustaţă. Aprinde ţigară dela ţigară. Asta nu-i prea place mamei.

— Bună seara, tată.

— Bună seara, mamă.

— Bună seara, Ioane. Imi furaşi fata...

— Ce, eram prost s'o las s'o ia altul! Imi place...

— Păi, bine, mă, Ioane, nu te gândeşti că e prea crudă ?

— Aşa îmi place mie să fie nevasta, crudă.

— Bine, măi Ioane...

— Asta spun şi eu, bine...

Soră-mea Evanghelina, lângă el. Nu-l pierde din ochi. De când s'a măritat nu mai are priviri pentru niciunul din noi — nici pentru fraţi, nici pentru surori, nici pentru mama, nici pentru tata, numai pentru bărbatul ei.

— Tată, am venit să sorocim nunta.

— S'o sorocim. Când?...

— Peste două săptămâni...

— Nu suntem gata cu zestrea...

— Nu-i nimic. Până în două săptămâni o să fiţi...

— Pe cine pui naş?

— Pe-al lui Găină...

Al lui Găină e vecin cu Alviţă.

— Bun naş ţi-ai găsit, spune tata. Om de treabă... Şi... cât pământ vrei, măi Ioane, să-ţi dau?

— Păi, m'am gândit, tată, jumătate din cât are Evanghelina, jumătate vă lăsăm vouă. Dacă om avea copii mai mulţi, o să ne luăm şi partea aia mai târziu.

La asta nu ne aşteptam.

Incepe tocma pe ţoale.

— Ţie, tată, spune Alviţă, o să-ţi cumpăr o pereche de cisme. Lui Ion o să-i dărui o pereche de postali. Ne-am gândit şi la cumnatu-meu Gheorghe : o să-i cumpăr o pereche de ghete şi o să i le trimitem cu poşta. Fetelor, câte o pereche de papuci. Aşteia mici — o arată pe soră-mea Elisabeta — papuci şi rochiţă.

Se ciupe singur de mustăţi, ne arată dinţii albi ca

laptele. E frumos Alviţă. Are ochii cum sunt tăciunii al căror miez arde încă.

— Mulţumesc frumos, spune tata, noi o să-i dăm fetei pământul ei şi ţoale : cămaşă de mireasă, cămaşă de ginere, cămaşă pentru naş şi naşe. Ne-am socotit să-i dăm o cămaşă şi ălei bătrâne, că te-a crescut, de...

Aia bătrână e baba Rada, mama lui nenea Alviţă, soacra soră-mi Evanghelina : scurtă, groasă, cu mustăţi, satul îi spune Groasa. Tot Groasa îi spune şi soră-mea când vorbeşte cu noi despre ea.

— Zi-i, fă fată, mamă !

— Cum o să-i zic mamă? Ce, ea m'a crescut? Dă-o-'ncolo. Parcă e mută. Abia îi scapă cuvintele din gură. Stă mai mult pe la fie-sa, pe la Nichişia, decât pe-acasă.

A venit şi ziua nunţii. Incep de vineri seara să ne sosească neamurile. De pretutindeni sosesc. Cea dintâi îşi arată faţa, bine înţeles, mătuşa Uţupăr cu vară-mea Diţa. Tocmai dela Secara vin.

Băieţii, ca deobicei: lae-gae pe-a lui Uţupăr, pe vară-mea Diţa, care-a mai crescut şi pe care a ofilit-o niţel puşcăria.

Dela Cârloman vin bunicii şi fratele mai mic al mamei, nenea Dumitrache cu dada Anica, nevastă-sa. Abia acum doi ani s'a însurat nenea Dumitrache. A luat o femeie bălană cu obrazul rotund şi cu ochii tare albaştri. I-a trântit un copil, un băiat. Dada Anica arată băiatul înfăşurat în scutece, mamei, pe vatră.

— Nu-i aşa, leică Mărio, că Ionică al meu seamănă cu Dumitrache?

Nenea Dumitrache e înalt, roşcovan. Pruncul e cârn, negricios, parcă ar fi spoit cu cenuşă pe faţă. Mama se uită la copil. S'a mai uitat la el şi altădată.

— Da, fă, da. Seamănă leit cu frate-meu, cu Dumitrache...

Ne face cu ochiul. Lui nenea Dumitrache îi creşte inima de bucurie.

— Dadă Mărio, Ionică al meu seamănă leit cu mine, băiatul tatei, băiat...

Il ia în brațe, îl leagănă.

Plodul seamănă leit cu un vecin al bunicilor dela Cârloman, Niță Liță, poreclit Läețul... Toată lumea a băgat de seamă, numai nenea Dumitrache nu.

Mai sosesc dela Cârloman, la nuntă, verii mamei, alde Ciurea. Mătușa Sica Ciurea are albeață într'un ochi. Opt băieți a născut și toți opt i-au trăit. I-a 'nsurat. Lângă casa veche au mai ridicat trei case la rând, ultima pe malul gârlei. Din casa asta dacă scoți mâna pe fereastră prinzi trestiile bălții de moț. Acolo balta e largă, acoperită cu stuh. Au și o barcă alde Ciurea, o luntre cu care trec la vie. Cârlomănenii au sădit vii pe coasta roșie, de dincolo de baltă, vii în care cresc numai struguri roșioară, cu boabe mici, bătute, dulci ca mierea...

Mătușa Ciurea a fost anul trecut la spital, la oraș. Așezată pe un scăunaș cu trei picioare, și jumulind deasupra căldării cu apă fiartă o găină opărită, își povestește pățaniile :

— Auzi, Mário ? Aveam un tren în cap, tot îmi duduia, tot îmi fluiera. Toată ziua, toată noaptea, duduia și fluiera. Am umblat pe la vraci, câte leacuri n'am băut, degeaba a fost !... M'a luat fiu-meu ăl mare, Cociu, m'a dus la Turnu, la doftor. La un doftor cu barbă m'a dus. Barba, mai mult țăcălie. M'a întins doftorul pe masă, m'a adormit. Nu știu ce mi-a trecut pe la nas că-mi venea greață. M'a povățuit înainte de-a mă adormi să n'am nicio grijă, fiindcă-o să-mi cresteze capul, să-mi scoată trenul din cap. Nu știu cât oi fi dormit, dar parcă am dormit o veșnicie. Așa mi s'a părut. M'am trezit, eram legată la cap și lângă mine, pe pernă, un trenișor de tinichea. A luat trenișorul doftorul, mi l-a arătat :

— Uite, băbuțo, asta aveai în cap. Eu ți-am desfăcut capul și-am scos trenul. Pe urmă am cusut capul la loc. Te doare ?

— Nu mă doare, maică.

— Nici nu trebue să te doară, băbuțo. Mai simți duduituri în cap ?

— Nu, maică...

M'a ținut câteva zile în spital, pe urmă mi-a dat

drumul, m'am întors acasă sănătoasă tun... Meşter doftor...

— Şi trenul unde e, mătuşă Ciurea ? o întreb eu... Aş vrea să mă joc eu el...

— Trenul ? A rămas la doftor. Mi-a spus că o să-l ducă la muzău...

Cei opt băieţi ai mătuşii Ciurea au venit la nuntă cu nevestele şi cu copiii mai mari. Cu patru căruţe au venit. Bine că au venit !...

— Aştia or să ne mănânce urechile...

— Nunta e nuntă... Chemi omul, trebuie să-l omeneşti...

De pe valea Oltului ne-a căzut oaspete numai unchiumeu Găbunea, cu ţaţa Aretia, nevastă-sa. De pe Călmăţui au sosit surorile şi nepoatele tatei. Unde o să-i mai culcăm ! Ii culcăm pe la megieşi, pe la oamenii din sat... Odată se mărită soră-mea Evanghelina !... Odată îi facem nuntă !...

Iată-ne sâmbătă seara ! Au rămas neamurile la noi. Pe mâncare şi pe băutură au rămas. Pentru petrecere au rămas...

Lăutarii sunt la ginere acasă... O întind într'acolo cu soră-mea Riţa, cu soră-mea Elisabeta care e numai de-o şchioapă ; în cap, soră-mea Riţa.

S'au adunat la nenea Alviţă rudele lui mai apropiate, verii. Naşa n'a venit încă. Poftirea la nuntă a făcut-o Verde, pe care Alviţă l-a pus frate de mână. A umblat prin sat fratele de mână cu plosca plină, a poftit rubedeniile la nuntă.

A trecut noaptea. Până spre ziuă au cântat lăutarii la casa ginerului.

Am tras cu toţii un pui de somn spre ziuă.

Incepe nunta duminică dimineaţa. După amiază o să fie nunta în toi, după amiază şi diseară. Eu, pe lângă soră-mea Evanghelina. Nicicând nu mi s'a părut sorămea Evanghelina atât de frumoasă. Prietenele au venit la ea acasă. Verde a adus din luncă o creangă mare de cireş, a tăiat vârful unui cireş. Fetele împodobesc crengile cireşului cu fire de busuioc, cu panglici colo-

rate, leagă firele cu panglici de beteală albă. Lucesc panglicele de beteală, parcă ar fi de argint. Nu sunt de argint.

— Acum îmbracă bradul pentru mireasă, o aud pe soră-mea Riţa. Când o să mai cresc, spune ea, o să mă mărit şi eu. Atunci o să-mi îmbrace şi mie bradul de mireasă...

Au îmbrăcat bradul miresei... In tindă l-au îmbrăcat... Il scot în faţa casei. Satul tot, adunat la uluci, priveşte.

— Frumos brad are mireasa !...

O duc pe soră-mea Evanghelina în odaie. Mă vâr printre fete, ca un diavol mă vâr. Gaiţele, scai pe soră-mea, o despoaie la piele, o gâdilă, o ciup, o înveşmântează cu cămaşa scoasă din lacră. Peste cămaşă îi pun rochia ei albă de mireasă, din pânză subţire. Ciorapi albi în picioare, pantofi albi ; o piaptănă şi-i împletesc cozile. Ii înfig fire de busuioc în cozi, peste cap îi pun sovonul cumpărat dela târg, alb, străveziu. Mireasa arată ca o magaoaie — zău, ca o magaoaie...

Iată că stă în picioare soră-mea. O strâng pantofii. Pe toate fetele din sat, când se mărită, le strâng pantofii... Pantofii sunt înguşti, cu tocuri înalte. Picioarele lor, groase, late. Dacă umbli desculţ, piciorul creşte butucănos, cu degete noduroase, groase.

Până la pământ îi ajunge soră-mi Evanghelina sovonul. Fruntea i-au împodobit-o cu o coroană albă cu flori de hârtie roşii, galbene, verzi, albastre...

Nici nu se poate aşeza pe scaun, soră-mea, mireasa... Până diseară, când o să intre în aşternut, aşa o să rămână : împodobită, dreaptă, de parcă ar fi înghiţit un băţ...

Mireasa e gata. In faţa casei bradul îmbrăcat. Vine Verde, fratele de mână, o apucă pe soră-mea Evanghelina de braţ, o duce la fântână — la fântâna din faţa primăriei, la fântâna dela care de acum înainte ea o să tot aducă apă, la casa ei.

De când s'a măritat, soră-mea Evanghelina a luat apă în fiecare zi dela fântâna asta. Acum, fratele de mână o aduce la fântână. Poartă cât poate de sus bradul îmbrăcat al miresei. In faţa lor, lăutarii, patru la număr, patru lăutari care cântă întruna. Răsună satul.

N'am mai văzut la nicio nuntă lăutari dela oraş. Acum îi văd. La nunta soră-mi Evanghelina îi văd...

— Al dracului Alviţă, fudul, îşi face nuntă cum nu şi-ar fi făcut nici băiatul popii...

— Dacă are cu ce, dece să nu-şi facă !...

— Ii place mireasa, pesemne...

— Poate-i place, poate vrea numai să se fudulească...

Soră-mea Evanghelina duce pe umăr o cobiliţă nouă. De cobiliţă atârnă una în faţă, alta în spate, vedrele pe care le-a căpătat de zestre şi pe care le-a lăsat roşii, să se vadă că sunt de aramă curată, să se vadă că sunt noi. O să le costorească, o să înceapă să le întrebuinţeze după nuntă. Astăzi satul trebue să afle că mireasa a adus la casa ei, dela părinţi, vedre de aramă, vedre noi, şi într'una din vedre, în cea din faţă, căuş de aramă cu coadă lungă. Căuşul este aşezat în aşa fel să i se vadă cât mai bine coada pe care, meşterul dela oraş, a scos, din bătaia ciocanului, înflorituri.

O duc fetele şi fratele de mână pe soră-mea, la fântână, cu alai, cu lăutari, ca să ştie şi ea că de acuma înainte ăsta este drumul ei de acasă până la fântână şi că asta este fântâna dela care trebue să aducă apă în casă, la gospodăria ei.

Apucă ciutura soră-mea şi lumânarea fântânii... A ajuns ciutura la fund, s'a umplut cu apă, o scoate afară, umple o vadră. Mai scoate o ciutură şi umple şi cealaltă vadră.

Ia căldările în mână soră-mea Evanghelina. Cobiliţa e rezemată de buduroiul fântânii. Depărtează vedrele de fântână câţiva paşi. Le pune jos. Lăutarii încep a cânta. Mireasa, cu fratele de mână, cu fetele, cu flăcăii care s'au adunat, încing hora, o singură horă. Ocolesc de trei ori vedrele. Sparg hora. Apucă soră-mea vedrele, le ia la spinare pe cobiliţă. Spinarea i se cujbeşte. Sunt grele vedrele, sunt de aramă, au pereţii groşi, fundul gros, sunt pline cu apă. Asta îi arată că în căsnicie ea o să ducă greul. Acum se învaţă să ducă greul. Se îndoaie sub greutatea vedrelor soră-mea Evanghelina, dar îşi adună puterile, toate puterile, şi calcă înainte, dreaptă, mândră. Ajunge în poarta casei. O întâmpină

Groasa în prag, cu pâine, cu sare. Pune vedrele jos soră-mea, gustă pâinea — după ce a întins cu ea în sare. Ca o nătângă începe să plângă. Lăutarul care sgândără ţambalul cântă :

Taci mireasă, nu mai plânge,
Că la mă-ta mi te-oi duce,
Ori atunci, ori nici atunci
Când o face plopul nuci...

Pleacă lăutarii. In vecini pleacă să-i aducă pe naşi cu cântece la casa lui cumnatu-meu Alviţă. Fratele de mână — cu ei.

Au întins masa de prânz. O urcă pe soră-mea într'o căruţă. Mă urc şi eu, colac peste pupăză.

— Parcă poate să scape cineva de tine...

— Vreau să văd...

— Vezi, n'ai mai vedea...

Căruţa durue până la noi acasă. Mama scoate zestrea soră-mi, o pune în căruţă: lacra boită cu roşu, pe care i-au cumpărat-o dela oraş şi'n care sunt aşezate ţoalele ei, câte le are.

Deasupra lacrei, căpătâiele, pernele, aşternutul. Fratele de mână, lângă soră-mea. Căruţa, ciucure de flăcăi. Au loc şi doi lăutari în căruţă. Cântă lăutarii, le sbârnâe coardele. Căruţa se plimbă prin sat. Până după prânz se plimbă.

A trecut soarele de amiază. In aria ginerelui au venit neamurile noastre, au venit toţi câţi au vrut să vie. Lăutarii cântă până năduşesc. Hora se întinde, se întinde... Se apropie chindia. O mai plimbă pe mireasă, pe ginere... Căruţele, şir, una după alta. Sună zurgălăii cailor, pocnesc bicele, pocnesc pistoalele. Alaiul se opreşte la primărie. Intră însurăţeii, cu naşii, în primărie. I-a scris primarul în condică. Trec la biserică. I-a cununat popa. S'au întors acasă...

Acasă, hora în toi. Lăutarii încep nuneasca. Ginerele în dreapta, mireasa la mijloc, fratele de mână în stânga. Lângă ei naşii cu lumânări mari aprinse în

mână. Lumânările, albe, legate la mijloc cu panglici roşii. De trei ori se învârte hora mare.

Când e gata să se spargă, mulţimea, adunată în jurul horei, se despică în două. Prin despicătură ajunge lângă horă o laie de ţigani cu urşii în lanţuri. Copiii se sperie, dau chiote, fug. Se lărgeşte despicătura. Hora se rupe într'un singur loc. Intră în mijlocul horei, lângă lăutari, ţiganii cu urşii lor. Număr urşii : doisprezece.... In jurul lăutarilor ursarii duc urşii şi încep să bată cu degetele tobele lor cu clopoţei pe margine. Urşii mormăe, se codesc, ţiganii le şoptesc la ureche vorbe ciudate, îi îndeamnă, îi împing cu genunchiul, îi ating, de parcă i-ar mângâia, cu ciomagul, dela ceafă în jos pe şira spinării. Prind urşii curaj şi se ridică în două labe. Işi dau labele aşa cum îşi dau oamenii mâinile... Lăutarii cântă întruna. Cântă ursarii. Hora mare continuă să se învârtească. Mulţimea a făcut iarăşi zid gros în jurul horei. Urşii joacă de parcă ar fi oameni. Ursarii, grijulii, bat tobele, sună lanţurile.

Sparg hora urşii. O sparg şi oamenii.

Cine nu-l cunoaşte pe Gruia Dudău, ursarul bătrân ! Ceilalţi ursari sunt băieţii lui, ginerii lui... Doisprezece urşi are şatra... Dudău o ţine în lanţ pe Didina, ursoaica. Cunosc ursoaica. Are labele cu unghiile tocite de umblet, pielea galbenă se vede pe unde i-a căzut ursoaicei părul... Ochii ursoaicei, căprui, cu pleoapele roase pe margini. E bătrână Didina — bătrână şi voinică, fruntea urşilor şatrei. Urşii ceilalţi, unsprezece, mai mărunţi, mai tineri, mai vioi...

— Să fie cu noroc nunta, spune Gruia Dudău. Işi ia căciula din cap şi i-o dă ursoaicei. Fac şi ceilalţi ursari la fel. Urşii, toţi, în două labe, întind căciulile ursarilor spre oameni. Rumânii aruncă bănuţi în căciuli. Urşii mormăe. Le-a trecut spaima copiilor. Se înghesue în urşi şi le smulg fire de păr. Bun de leac, la sperietură, e părul de urs. Ii dai foc, te afumi cu el, vine vindecarea.

— Haidem în casă, Didino, să faci pe mireasa...

Gruia Dudău trage ursoaica de lanţ, intră cu ea în casa lui nenea Alviţă... Ginerele, mireasa, nuntaşii, după ursoaică. Se'ndeasă unii la ferestre să vadă. Ur-

soaica se urcă în patul miresei dintr'o săritură. Ii cântă Dudău cântece de mireasă. Se face ursoaica ghem în pat. Işi strânge picioarele din urmă. Işi acoperă faţa cu labele. E ruşinoasă tare. Gruia îi cântă. Dudue toba. Sună zurgălăii. Se întinde Didina. Mormăe. Se întoarce cu pântecul în sus, îşi arată pântecul cu păr roş, ţâţele bătrâne, uscate, negre. Se gudură, tremură toată... Iar îşi astupă faţa cu labele. Mormăe încet. Se strecoară jos, cu botul atingând pământul.

— Ai să naşti copii frumoşi şi sănătoşi, mireasă, îi spune ursarul soră-mi Evanghelina. Ursoaica ţi-a binecuvântat culcuşul.

O poartă Dudău, pe Didina, la coşarul vitelor, la coteţul păsărilor — să alunge bolile. O poartă la hambare, să crească pe câmpul ginerelui, din belşug, rodul...

Beşcu se culcă în bătătură.

— Mă dor oasele, Dudău, pune ursoaica să mă calce... Ursoaica îl calcă. Se sue pe spinarea omului, uşor. Dela grumaz până la călcâie îi pipăe oasele cu labele, se lasă greu, trosnesc oasele omului întins... Se ridică omul, pârâind din încheieturi...

— Mi-a luat durerea.

Aruncă în căciula ursarului o băncuţă...

Groasa a umplut două copăi cu tărâţe. Mâşâe urşii cu boturile lor în copăi, mănâncă tărâţele. Ursarii beau vin din căni de pământ ars...

Intuneric peste sat. La cumnatu-meu Alviţă masă mare, rudele lor, rudele noastre, prietenii. Masă mare, cu daruri. Oamenii mănâncă şi beau şi când li se pare că s'au săturat ies în tindă, în bătătură, cu lăutarii după ei şi joacă până nu-i mai ţin picioarele.

Ceasul darurilor. Naşul primeşte cămaşă. Naşa primeşte cămaşă. Pe lângă cămăşi mai primesc câte un ştergar lung, lat, cusut la capete cu flori mari, roşii. Din pânză de borangic sunt ştergarele. Naşul scoate din pungă o rublă de argint şi o aşează pe talerul acoperit cu şervet. Mesenii iau pildă dela naş. Fiecare

scoate din chimir cât poate, o firfirică, o băncuţă, o dau în dar. Din daruri se scot cheltuielile nunţii.

A trecut noaptea. S'a apropiat ziua. Inainte de a se lumina, două femei şi doi bărbaţi pornesc cu lăutarii la socrii mici. Cu vestea pornesc. Duc vestea acolo că mireasa a fost găsită fată mare. Li se dă vestitorilor să bea. Vestitorii prind două găini albe, le boiesc cu roşu, se întorc chiuind, cu hărmălaie, la casa ginerelui. Când vestitorii ajung la casa ginerelui, mireasa cu ginerele, cu naşul şi cu naşa, cu fratele de mână, fac drum întors la noi acasă. Intre timp mama a pregătit masa — rachiul roşu. Mănâncă toţi. Noaptea a fost lungă. S'a jucat mult. Fiecăruia îi e foame.

In timp ce la noi se bea rachiul roşu, la nenea Alviţă acasă, în bătătură, cu o parte din lăutari, flăcăii joacă târna lângă focul aprins în faţa casei. Strigă Avendrea:

Oţopoc, hoc, poc,
A luat mireasa foc...

Până spre amiază se bea şi se mănâncă la amândouă casele. Acum e luni seara. Se adună socrii la un loc. Fac socoteala nunţii. Incheie socotelile şi îşi dau seama ce avere au însurăţeii. Rudele, neamurile au plecat la casele lor.

Nu s'a terminat nunta.

Marţi dimineaţa soră-mea Evanghelina pregăteşte trei plocoane; unul îl aduce la noi acasă, pentru iertăciune ; tot pentru iertăciune duce un plocon la naş ; al treilea i-l duce fratelui de mână, pentru osteneala prilejuită de nuntă.

După câteva zile o vedem pe soră-mea Evanghelina intrând pe uşă. E slabă, are faţa trasă şi un semn mare, negru, sub ochiul drept.

— Ce ţi s'a 'ntâmplat ţie, fato ?...

Soră-mea se aşează pe marginea patului, lângă mama. Işi prinde obrajii în mâini şi plânge. Plânge pe tăcute. Din belşug plânge.

— Ei, ce ţi s'a 'ntâmplat ?

— Ion...

— Te-ai certat cu el ?

— Nu. A venit azi noapte beat acasă. L-am întrebat unde a fost. Mi-a rupt oasele. Dacă nu mă feream rămâneam fără vedere.

Postul Paştelui !... Postul Paştelui — post lung... Mâncăm numai mămăligă cu ciorbă de praz.

Aşteptăm primăvara.

Primăvara asta oamenii n'au să se mai răscoale ca anul trecut. Morţii de atunci n'au fost uitaţi. Mulţi dintre cei scăpaţi cu viaţă au rămas cu beteşuguri, cu păsuri, cu racile.

Jandarmii stau cu ochii pe fiecare rumân.

Aşteptăm primăvara.

Atunci o să mâncăm mai bine. O să mâncăm mămăligă cu ciorbă de urzici, cu ciorbă de ştevie.

Pe şanţul din fundul ariei noastre creşte din belşug ştevia, cresc din belşug urzicile.

Primăvara vin muierile la noi tocmai din partea cealaltă a satului, intră în arie, trec pe lângă plop, culeg urzici, culeg ştevie, cât vor ele să culeagă.

VIII

ULCELELE

Din vreme am intrat în secere cu alde Beca, cu alde Misirliu, cu alde Uie. Cu ei nu cu alţii am intrat în secere pentrucă alde Beca au o secerătoare nouă, uşoară; numai cu o pereche de boi o duci dealungul lanurilor, un „Albion“. Taie ca briciul secerătoarea şi sună, sună... O asculţi de departe : „I-auzi „Albionul“ lui Beca...“ Cu alde Misirliu că au, ca şi noi, zece braţe de muncă. Cu alde Uie că sunt harnici : doi lucrează cât ar lucra patru.

— Mă Uie, da tu ai nevasta cu burta la gură...

— Ce, dacă... Ne-am socotit. După seceriş câştigăm copil...

— Atunci, bine, te luăm în ceată. La treierat ne-om descurca noi...

— Mulţumim...

Mergem la secerat tocmai pe Băduleasa, o jumătate de poştă, cu carul. Pe la miezul nopţii ne trezim. Tot satul se trezeşte. Cocoşii ne trezesc — cocoşii, ori grija să nu întârziem şi să dăm de bucluc cu boierul...

— Dii, boală...

Drumul e moale, alb. Carul ţăcăne, sdroncăne. Cu somnul lipit pe gene, acoperiţi cu ţoale, picotăm.

— Dii, boală...

Scapără tata şi aprinde o ţigară. Deasupra, cerul adânc, boltit. Pe ramurile unui copac nevăzut — copacul nopţii — atârnă, fructe coapte, stelele. Unde e

luna ? Nu e lună. Când nu e lună văzduhul pare fumuriu. Când nu e lună stelele par mai mari. Când nu e lună stelele sunt mai aproape de pământ. Dacă te urci în plop, în vârful plopului, şi întinzi mâna, poţi cumva să iei una ? Nu poţi! Atunci dece spui că sunt aproape de pământ? Ca să spun ceva. Unele sunt albe, stau să cadă — mingi de zăpadă. Altele gălbui — gutui. Până acolo unde cerul se împreună cu pământul. Mii şi mii de stele. Puzderie...

Sus stele,
Jos stele,
Umblă vântul printre ele;
Umblă neica printre ele,
Umblă şi mândrele mele...

— Ce sporovăeşti, Darie ?

— Nimic. Mamă, uite Calea robilor, uite Cloşca, uite Hora, uite Carul mare. Dincolo, Carul mic. Dadă, unde e Leul ? Vreau să văd Leul...

— Mai tacă-ţi gura, diavole...

Mi-a tăcut gura. Cade o stea. Lasă în urmă o coadă luminoasă, albastră. Lasă o coadă. Piere steaua. Se destramă, se topeşte. Piere şi coada. A murit cineva. Cade o stea, una, încă una... Mereu cad stele. Cad şi din Calea robilor.

— Nene, am găsit Leul...

— Apucă-l de coadă...

— Auuu !...

Un pumn în coastă. Mi l-a repezit frate-meu Ion de ciudă că i-am sfărâmat somnul. Se dă jos frate-meu şi vine după car. Nu mai poate dormi. Să se încălzească, să se trezească deabinelea cel puţin...

— Dii, boală...

Am trecut de linia ferată. Urcăm dealul.

— Aţi umplut butoiul cu apă ?

— L-am umplut.

— Şi boata ?

— Şi boata.

Inaintea noastră, în urma noastră, la dreapta noastră, la stânga noastră, pe toate drumurile, sue carele spre inima câmpului. Nu cântă niciun băiat. Nu cântă

nicio fată. Nicio muiere. Cântă, cât e de larg, câmpul. Poate cântă şi cerul. Nu-l auzim.

— Care eşti, mă?

— Eu, Niculae...

— Ai un foc? Pierdui cremenea...

— Am...

Ei, nu mai cad stelele. Pălesc şi fug în sus. Poate se duc să se culce dincolo de pânza cerului. Ziua, stelele dorm. Sunt treze noaptea. Ies seara din aşternutul lor şi se uită peste pământ să vadă cum se odihnesc oamenii şi văile şi dealurile şi câmpurile şi pădurile...

— Aşa e, tată?

— Aşa o fi... Cine poate să ştie! Numai domnul... Dac'o fi pe undeva.

Spre răsărit zarea, lăptoasă. Bate în galben, în roşu. Grăbim.

— Dii, boală...

Boii măresc pasul. Se mângâie singuri cu sfârcurile cozilor pe şolduri.

Ajungem. Dejugăm. In grabă smulgem smocuri de iarbă şi le dăm vitelor să le mănânce. Cum ar mânca boii grâu!... Cum le-am mai da, măcar câteva spice!... Nu e voie. Nu e grâul nostru. Scapi boii în grâu, o iei după ceafă... Am păţit-o vara trecută. Pe mirişte păşteam boii, la amiază. Priveam cerul cu ochii mari. Se 'mbulzeau norii şi mi-era drag să-i privesc cum se'mpung, negri, ca taurii. Bălţatul a rupt o gură de grâu. Mesteca grâul... Vâjjj... Fiuuu... Plici...

— Auleuuu... M'a şi plesnit Gânţă logofătul cu harapnicul. Ca un şarpe de foc m'a înfăşurat harapnicul lui Gânţă. S'a băşicat, s'a umflat, a sângerat pielea pe spinare. Ustură harapnicul. Nu-i ştiam gustul. I-l ştiu. Mai am semnul. Poate vrei să-l vezi? Scot haina. Scot cămaşa. A fost ca un fulger care şi-a lăsat urma dela umărul drept la coastele din stânga. Nu vrei să-l vezi! Mai bine. A pus tata mâna pe resteu. Resteul — de fier.

— Vascrisu' mă-tii... Mi-ai omorît băiatul...

Gânţă, călare: — Nu l-am omorît. L-am bătut...

A dat călcâie pintenogului şi-a plecat în buiestru.

Dacă nu fugea se pomenea cu tâmpla crăpată. A fugit, norocul lui. Fiecare cu norocul lui. Ii ştia tatii de frică. De mânie nebună mă lovise, nu de altceva. Pe tata nu-l înjură nici boierul, necum un logofăt, necum Gânţă, pocitania. Il suduise mai anţărţ pe tata, Juvete jandarmul. De pomană îl suduise. Nu-şi luase tata căciula înaintea lui. Nu se apucase la harţă cu el. Nici nu-i ceruse socoteală de suduială. Tata, cu băţul în mână, să se apere de câini, o nuieluşă de salcie, jandarmul cu arma la spate. Da noaptea tata-l pândise la pod, când ştia că are drum spre cătun. Il zobise 'n picioare. Puşca i-o svârlise în gârlă şi pe jandarm, după ce-l zupuise sdravăn, îl târîse lângă apă şi-l aşezase cu cismele în gârlă, să prindă peşte 'n carâmbi. N'avea de gând să facă moarte de om, măcar că trebuia. L-au găsit pe Juvete caraulele, leşinat, şi l-au purtat, moale, la spinare, la post. S'a trezit Juvete din leşin.

— Cine te-a bătut ?

— Nimeni. Am călcat alături de pod, pe 'ntuneric, şi m'am prăvălit. Tâlharilor... N'aţi pus speteze podului.

— Are speteze podul... domnule şef...

— Dacă spun eu că n'are, n'are...

— N'are...

Gemea Juvete şi-şi muşca buzele. Işi muşca mustaţa. A zăcut. Când s'a 'nsdrăvenit s'a dus la secţie şi şi-a cerut mutarea. I s'a dat mutarea. In locul lui Juvete a venit Mieluşel, jandarmul plutonier Niculae Mieluşel. Nici cu ăsta nu ne avem bine.

— Hopa !... Ne-au luat-o alţii înainte. Beca unge secerătoarea. Ca un mecanic se pricepe. Vine şi Misirliu cu nevasta, cu fetele, cu băiatul. Nevasta, poamă bună. O chiamă Ilina, da toţi îi zic Şapte burice. Fetele, poame bune şi ele. Le pupă, le mototolesc, flăcăii. Le ridică şi fustele. Parcă nu s'a mai văzut ? Buun... Da de cerut de neveste nu le cere nimeni. Băiat, unul singur are Misirliu. Băiatului îi spune satul Căţeaua. Surorile-i zic, dacă vine vorba de el, „frate-meu"; maică-sa, „fiu-meu" ; taică-său, „amărîtul ăsta al meu"... Dacă are careva treabă cu el îl strigă simplu :

„Ei, tu". Căţeaua aude tot, înţelege tot. Numai nu poate să vorbească. Din gât scoate sunete sparte, rupte, care nu se leagă în cuvinte. Nu-ţi dai seama: gâgâe o pasăre sălbatică, ciudată, de baltă, latră un câine... Copiilor li s'a părut că latră o căţea, şi l-au poreclit pe băiatul lui Misirliu, Căţeaua. Numele adevărat i s'a pierdut. Câte nu se pierd, câte nu se prăpădesc, şi iaca, lumea merge 'nainte. Cât o mai merge. Vie a rămas porecla. Îi spun şi eu Căţeaua, băiatului lui Misirliu, şi nu se supără pe mine.

Are suflet bun. E frumos, lovi-l-ar tunetul!... Sprâncenele: dungi, lungi, prelungi, groase, stufoase. Ochii: verzi, de guşter.

Cu duşmănie munceşte Căţeaua. Buhul i s'a dus.

— A venit Uie?

— N'a venit Uie... O să vie...

Iarba e udă. Grâul e ud. Parcă şi cerul e muiat cu rouă, cerul din care azi noapte a picurat roua. Din senin picură roua.

— Pit-palac...

Cântă undeva în grâu prepeliţa. Sus, ca atârnată de slăvile cerului de un fir nevăzut, se leagănă şi fluieră ciocârlia. Macii ridică deasupra spicelor pălării roşii cu măciulii negre. Măciulii negre peste pălării roşii, cu foi late — asta sunt macii. Culeg maci să-i pun la pălărie. N'am pălărie.

— Injugă boii că ne prinde soarele trândăvind...

Se măsoară postaţele. Ne-a înnecat, ca o apă limpede, lumina. „Albionul" lui Vasile Beca sună, sună... Sună pe aproape şi alte secerători. Grâul cade, polog pe care-l aşezi peste alt polog. Mai adaugi un polog. Le strângi la un loc pe toate trei, le strângi bine şi le înfăşori cu o legătură de spice. Aşezi snopul cu spicele în sus, să le mai bată soarele până-nspre seară când vor fi clădite clăile.

Dacă n'am fi intrat în secere cu alţii ar fi trebuit să secerăm cu mâna. Am fi ţopăit, ca broaştele, săptămâni de-a-rândul cu genunchii goi prin ţepile miriştii, cu pojarul soarelui în spinare, în creştet... Acum ţopăim mai puţin. Dacă n'aţi secerat grâu, nu cunoaşteţi preţul pâinii. Numai dulceaţa i-o cunoaşteţi...

Năduşit, a venit Ţiţă Uie. A venit şi nevastă-sa, în urma lui, suflând greu, ca o iapă lihnită, cu traista cu merinde la spinare — ce merinde, o mămăligă, un ou, o chită de ceapă verde. Uie a adus ulciorul cu apă. Frumos ulcior, cu două ţâţe.

— Unde e postaţa noastră ?

— Mai încolo...

Cât prinzi cu privirea spre Dunăre, grâu, numai grâu. Grâu cu spicul roşcat, cu spicul cât vrabia. Spre miazănoapte se întind, până la drumul Ruşului, păduri de porumb, înalte, verzi. Vântul le foşneşte foile, ştiuleţii cu dinţii acoperiţi de mătase.

— Hai, măăă.

Glasul lui Gânţă. Gura logofătului n'are buze. Deaceea i se văd totdeauna fasolele printre care scuipatul i se prelinge pe bărbie. N'are buze Gânţă. I le-au mâncat orătăniile când era copil.

— Daţi-i drumul, măăă...

— I-am dat demult...

Frânţi de mijloc, adunăm poloagele, legăm snopii. Soarele arde. Miriştea frige. Spinarea, mereu îndoită, doare. Mâinile, picioarele, sângeră. Acoperim tăieturile cu ţărână fierbinte. Sângele se 'nchiagă, amestecat cu ţărână, se opreşte. Carnea julită, despicată, se închide. Dacă tăietura e adâncă, până la os, te dai la o parte din văzul celorlalţi şi slobozi udul peste rană. Doare. Scrâşneşti din dinţi. Doare şi... trece.

— Hai, măăă, daţi zor..

Dăm zor. De departe a strigat Gânţă. Ii e încă teamă de resteul tatii. Nimic nu uită tata. Nimic nu iartă. Plăteşte cu dobândă datoriile. Cu dobândă mare. Ca la bancă. Altfel l-ar fi călcat în cisme jandarmii, logofeţii. L-ar fi călcat, în ghetele lui cu scârţ, până şi notarul care e târgoveţ şi poartă la gât burlan alb, lucios, slinos.

Cămaşa e leoarcă. Toată se lipeşte de piele. Mâinile ard. Ard picioarele. Pielea arde. Capul greu, atârnă. Sudoarea — şiroaie. Cum s'o ştergi... Cu ce s'o ştergi. Se prelinge şi o sugi cu buzele. E acră, sărată... Las-o să cadă, să ude ţărâna, poate-o răcori-o. De unde ? N'o răcoreşte.

Urcă soarele, urcă. Ilina o apucă spre codrul de porumb. După ea, Ion, frate-meu. Nu stau ei mult în porumb, cât ai fuma un muc de ţigară. Dece s'or feri? Ies din porumb unul pe o parte, altul pe alta.

Işi iau locul pe postaţă şi lucrează de zor, cu spor.

Schimbăm boii la secerătoare. Până acum au tras ai lui Beca. E rândul să mai tragă şi-ai noştri. După ce-o trece amiaza, o să tragă şi-ai lui Misirliu, toată după amiaza, că boii lui Misirliu sunt mai puternici, boi de Fălciu, ca nevastă-sa, moldoveni.

Când a venit în sat, Ilina vorbea altfel. Avea o voce ca un flaut. Acum s'a deprins. N'o mai cunoşti c'a venit de departe. Grăeşte ca toţi oamenii de pe la noi. Dar nu e ca toţi oamenii, mai ales nu ca toate muierile. Spune că o arde mereu pântecul şi că-i trebue sbânţ. Misirliu o lasă 'n doaga ei — şi fiindcă-i arde mereu pântecul, muierile i-au scornit vorbe c'ar avea şapte burice, i-au zis Şapte burice...

Ea 'şi arată mereu pântecul bărbaţilor care vor să i-l vadă, mai pe lumină, mai pe 'ntuneric, să spulbere odată scornitura.

Un buric are, scornitura i-a rămas. Pacostea e că cele trei fete ale ei îi seamănă.

— Dii, hăis, hăis, cea... Dii, bălţatule... Diii...

Mân boii. Eu îi mân. Sunt îndeajuns de mare ca să mân boii. Tot dau ocol lanului care se 'ngustează. S'a lărgit mirişte. Snopii stau în picioare ca oamenii, mai groşi ca oamenii şi mai scurţi, cu perii spicelor sburliţi spre cer. Trec pe lângă Ilina şi mă 'mbie :

— Hai la porumb, Darie, să-ţi arăt ceva...

— Ce să-mi arăţi ? Buricul ? Ai şapte, lele Ilina... Ne aude Uie.

— Nu ţi-e ruşine, fa ? Eşti muiere bătrână. Te legi şi de copii...

— Ei, lasă, că nu e chiar copil, şi-apoi nu sunt bătrână. Hai, Darie...

— Du-te cu altul, îi spun şi mân boii mai departe. Sună „Albionul“ lui Beca, sună...

Ilina se duce la porumb cu băiatul lui Beca, — cu

băiatul ăl mare, cu Gogoi, care are faţa mâncată parcă de gândaci... Până spre seară o să se mai ducă şi cu alţii...

Incearcă nişte scame de nori să se'nchege. De-ar veni o răpăială de ploaie... Să vină şi să treacă repede. Să ude văzduhul. Să potolească arşiţa. Să răcorească pământul care-mi frige tălpile. Picioarele mi-au devenit două răni care dor. Degeaba le mai presar cu ţărână. Sângele curge, se sleieşte, din nou curge.

De-ar veni pânza de apă a ploii... De-am avea la car o cergă mare şi două prăjini lungi să le'ntindem spre cer şi să acoperim soarele. Pace bună...

Norii au luat-o spre Dunăre. Au trecut Dunărea. S'au pierdut spre Balcanii pe care în zilele cu cer limpede, dacă mă sui pe măgură, îi văd lucind, scânteind în lumină spinări gheboase, pietroase, sive, grive, pleşuve.

Niciodată n'am trecut Dunărea la bulgari. M'am scăldat în Dunăre. O să mă scald peste o lună spre toamnă, după treierat.

Nu-i ajung hambarele boierului. Nu-i ajung nici magaziile gării. N'are unde-şi păstra tot grâul. O parte din el îl duce repede la Dunăre. Adică, el dă poruncă să i se ducă grâul la şlepuri. De dus, îl ducem noi, îl duc alde Beca, alde Misirliu, toţi învoitorii care au car şi boi. Tiţă Uie n'are car, n'are boi. Păcat. N'a văzut nici şlepurile, nici Dunărea. Şlepurile sunt negre, burticoase, şi arunci întruna în ele saci cu grâu. Dunărea e lină, adâncă, turbure. Pe mijloc face spume când o ia vântul în răspăr...

Duci grâu la Dunăre, capeţi bani. Câţiva gologănaşi mărunţi de sac poţi să capeţi. La un drum, cu dusul, cu întorsul, cu descărcatul, câştigi un leu şi ceva. Dacă n'ai opinci poţi cu banii ăştia să-ţi cumperi o opincă. Mai duci grâu odată, poţi să-ţi cumperi opincă şi pentru celălalt picior. Dacă vrei flanelă sau cojoc trebue să cari cinci tarlale de grâu la Dunăre. Cum să cari atâta belşug!... Mai umbli cu

pălăria găurită, bleojdită, mai umbli fără pălărie. In loc de cojoc, porţi zăbun, da nu mori de asta. Dai banii perceptorului, dări la stat, — ori cârciumarului. Dacă-i duci toţi cârciumarului, nu e rău. O seară'ntreagă uiţi de necazuri.

Imi place Dunărea. Apă câtă vrei, te scalzi după poftă. Te dai ca peştele afund. Să bagi de seamă să nu rămâi la fund chiar dacă ştii să înnoţi. Unii băieţi rămân. Şi mai rămân la fund şi oamenii cărora de oboseală le scapă piciorul alăturea de scândura care leagă şlepul cu malul pe piatră. Se rostogolesc cu sac cu tot între şlepuri. Căutaţi-l !... Logofătul Ganţă înjură de mama focului. Nu vă speriaţi. Nu 'njură Gânţă pentru omul pe care până la urmă îl scot apele umflat cine ştie unde. Gânţă înjură pentru sacul pierdut, de care are de dat socoteală, al cărui preţ, administratorul i-l opreşte din leafă.

— N'ai avut grijă, Gânţă, de sacul boierului...

— Am avut grijă, dom'le administrator. S'a întâmplat...

— Să nu se fi întâmplat...

— Hai, măăă, daţi zor...

Am dat zor. Nu mai putem să dăm zor. Câmpul s'a prefăcut în iad. Ni s'a aprins carnea. Simţim cum ne plesnesc, în ţăndări subţiri, oasele, cum ni se desfac încheieturile. Capul fierbe, ca o oală în clocot. Din boi izvorăsc aburi, aburi fierbinţi. Gâfâim. Gâfâe şi boii. Li se moaie genunchii. Cum poţi să-i mai biciui...

— Diii, hăis, cea ! Diii, boală !...

— Hai, măăă. Daţi zor...

Astupar'ar clisa gura văduvă de buze a lui Gânţă...

— Ho...

S'a oprit sunetul secerătoarei. Toate secerătorile şi-au oprit sunetul. Zac cu aripile întinse ca nişte mori de vânt, pe zăpuşeală, fiare moarte.

— La masă, băăă...

Trag aerul în piept, parcă beau jar dintr'o găleată, parcă beau flacări...

— La masă, băăă...

Căutăm umbră lângă care. E umbră la car. Pentru lăcuste. Pentru șopârle. Pentru gadinele buruienilor. Destupăm butoiul și adăpăm, cu căldarea, boii căzuți pe brânci. Dintr'o înghițitură sorb apa. Le frecăm spinările cu șomoioage de paie. Din mână'n mână trece boata. Apa e caldă, clocită. Pe nemâncate o bem, să umplem stomacul, să-l amăgim.

Se'ntinde și masa — șervete puse cap la cap. Misirliu scoate din traistă — pentru șase guri — trei ouă fierte, o mămăligă, câteva fire de ceapă verde, un castravete, o sticlă de oțet — poșircă vânătă. Bogată masă. Misirliu e om cu stare. Are și lot. Vasile Beca, mai cevașilea, lângă mămăliga lui pune cepe mari, cu bulbi rotunzi, și pe fundul unei străchini, un pumn de urdă. Pisăm în găvan — pisăm cu pisălogul — trei căpățâni de usturoi. Le stropim cu sare și turnăm deasupra o ulcică de apă. Gata mujdeiul. Intingeți cu bulzi de mămăligă în mujdei și duceți la gură. Feriți buzele, că sunt plesnite. Mestecați, dacă aveți vreme de mestecat. Eu unul n'am. Inghit mămăliga cu mujdei de usturoi... Poșirca în care se dumică mămăliga e grozavă — pentru cine are poșircă. Aci, în câmp, mănâncă fiecare ce și-a adus de acasă. Uie sparge oul, îl cojește. Jumătate îl mănâncă el, jumătate muierea lui, care abia răsuflă cu burta la gură...

Să-și uite de-ale lui, Uie aruncă sămânță de vorbă:

— Bună seceratoare ai, nene Beca...

— Iancu Agana să trăiască... Și nevastă-mea...

Nevasta lui Beca sparge bulbul cepei, îl ronțăe între gingii și soarbe, cu lingura, poșirca din strachină. Șapte burice râde...

— Și cum fuse povestea cu „Albionul", Radă...

— S'o spue el — că-i place s'o spue...

Arată cu capul spre bărbatu-său.

— Păi, cum să fie. Iarna trecută vine nevasta și-mi spune că se leagă de ea Agana. Buun ! îi zic. Are prăvălie peste drum de noi. Ține și cârciumă. Ține și cojocărie. E doldora de bani. Poftește la tine ? Să vie la noapte 'n coșarul oilor, pe ușă. Câinii-l cunosc. N'o să-l latre. O să fiu și eu pe-acolo, cu bâta'n mână. Să-i spui că dorm buștean. M'a ascultat nevasta.

Agana s'a tuns, s'a ras, s'a primenit — ca omul. A venit cum se 'nțeleseseră. Câinii nu mârâe — se și gudurau, că le aruncase oase.

— Aici ești, Radă?

— Aici, nene Iancule...

— Nu-mi zice nene, că nu se potrivește. N'am îmbătrânit încă. Sunt om în puteri...

Ies și eu din cotlon și deschid ușa să intre lumină de afară. Lumina zăpada.

— Bună seara, nene Iancule. Cu nevastă-mea, hai?

A înlemnit. Eu, cu bâta ridicată, să-l ating la moacă, păzeam ușa.

— Nu mă omorî, vere.

— Nu te omor. Desbracă-te de cojoc...

A desbrăcat cojocul și l-a pus jos.

— Desbracă nădragii.

A desbrăcat nădragii.

— Pune și căciula peste nădragi.

A pus și căciula jos.

— Scoate cismele.

— Iartă-mă, vere.

— Scoate cismele, îți spun, că mă apucă dracii și izbesc...

A scos cismele — cisme noi, abia și le-a scos. Dârdâia de frig.

— Acum ce-mi faci, vere?...

— Nimic nu-ți fac. Te repezi până acasă și-mi aduci trei sute de lei să-mi cumpăr un „Albion"...

— Să-ți aduc două sute să-ți iei un „Clayton" dacă vrei... secerătoare...

— Nu vreau „Clayton", vreau „Albion"... Până acum numai boierul are „Albion". Vreau să am și eu un „Albion", dacă ai poftit să te drăgostești cu „cucoana" mea...

— Vere...

— Niciun vere...

S'a dus și mi-a adus banii. A intrat în casă tiptil, a ieșit tiptil... Am numărat leu cu leu, argint curat...

— Mai du-te odată.

— Ce mai vrei?

— Doi polișori.

— Pentru ce?

— Să mă duc la oraş, să-mi cumpăr „Albion" şi să beau odată cu muzică, la birt, ca avucaţii...

— Vere...

— Niciun vere...

Clătinam bâta. Ce să facă. S'a dus şi mi-a adus încă doi poli.

— M'ai sărăcit, hoţule...

— Eu hoţ? Tu eşti hoţ, că vinzi scump la prăvălie...

A plecat cu cojocul în spinare, cu căciula în cap, în izmene. Ducea cismele într'o mână, nădragii în alta, în ciorapi, pe zăpadă...

M'am dus şi am cumpărat dela târg „Albionul". Am mâncat şi am băut la birt. Mi-a cântat şi mozica. Nevasta să-mi trăiască...

Ne sugrumă zăpuşeala. Scuturăm şervetele. Am ridicat masa. Pe fărâmiturile de mămăligă au dat năvală gândacii, muştele, furnicile...

Iar începe să sune „Albionul" lui Beca. Până departe de tot sună secerătorile.

Uie strigă şi face semne mari cu mâna.

— Veniţi încoa...

A leşinat nevastă-sa. Pământul, cuptor. Văzduhul, flacără. Ne adunăm horă. Femeia se trezeşte, se ridică. Prinde grai.

— Cred că mi-a sosit ceasul...

Muierile o desfac, o pipăe.

— Nu acum. Spre sară ai să te uşurezi...

Mare meşteră în treburi de astea se dovedeşte a fi Şapte burice. Lumea vorbeşte că şi-a 'nvăţat fetele să-şi arunce pruncii înainte de născare.

— Du-mă acasă, Tiţă.

— Să te duc, muiere...

Tiţă Uie îşi ia nevasta de mână.

— Să-mi aduceţi voi ţoalele, cu carul.

Femeia se clatină. Toropeala din afară e copleşită de toropeala din lăuntru. Omul ei o sprijină. O duce aproape pe sus.

— Apă, geme femeia.

— Darie, fugi şi du-le ulciorul. Până acasă să le duci ulciorul...

Mare pacoste. Drumul e lung şi ţărâna, nu e ţărână — e spuză. Le duc ulciorul care mai are câţiva stropi pe fund. Din când în când ne oprim, facem popas de-o clipă, femeia îşi udă gura cu apă.

— Ţi-e rău, Floare?

— Rău, omule...

Rămân în urmă, departe, secerătorile, carele. Nu mai auzim decât bâzâitul muştelor care ne însoţesc, roi, decând am plecat. Mai e până 'n sat. Mai e drum de mers. Mergem. Ei doi înainte, eu după ei, mânz. Mă feresc să nu mă împiedic, să cad, să sparg ulciorul. Atât mi-ar trebui...

— Apă, geme iar femeia.

Ii dăm apă. Mai avem de mers. Mai avem... Lângă salcâmul care 'nseamnă hotarul moşiei, femeia lui Uie îngenunche şi scoate un ţipăt. O aud eu. O aude Tiţă Uie. O aud ierburile şi vietăţile din ierburi. O aude pământul negru, ars de soare. O aude văzduhul. Dacă ar fi noapte ar auzi-o şi stelele. Acum e ziuă. Stelele dorm ziua. Numai noaptea sunt treze stelele...

— Apă...

Dintre genunchii ei se aud scâncete. De sub fusta ridicată până la brâu, Tiţă Uie scoate la lumină un boţ viu de carne.

— Leagă-i buricul, Tiţă. Caută un fir de aţă şi taie...

Scoate Tiţă Uie cichia din brâu şi taie buricul. Cămaşa omului e neagră zoaie, de sudoare. Ii rupe poalele. In cârpa ruptă din cămaşă înfăşoară copilul.

— Ce e?

— Fată...

Plodul abia respiră. Soarele lunecă spre seară.

— Să nu moară păgână.

— S'o botezăm.

— Darie, mai e apă 'n ulcior?

— Nu mai e...

— Nicio picătură?

— Niciuna...

— Ține-o tu în brațe, femeie... Am să fac eu pe popa...

— Fă-l.

Femeia strânge copilul în brațe și caută țâța pământie s'o scoată, prin gura cămășii, să stoarcă primii stropi de lapte, colastra...

— Te lepezi de Satana? întreabă bărbatul.

— Mă lepăd, răspunde femeia.

Bărbatul se apleacă de mijloc, culege un pumn de țărână din câmp și-l presară pe capul copilei — un cap lung, țuguiat, chel...

— O botez cu numele Dumitra — ca pe maicămea...

Plecăm mai departe. Incepem coborîșul. Și soarele e în coborîș. Lipăim cu picioarele prin praf. In urmă se târăsc, legate de picioarele noastre, trei umbre lungi. Umbra copilului nu se vede. Face una cu umbra lui Tiță Uie care-l ține în brațe.

— Bărbate...

— Ce e?

— Mi-e rău...

Iau copilul dela Uie. Rămân cu el în brațe. Il legăn. E mai ușor ca o lubeniță.

— Poate arunci afară soarta.

Femeia a îngenunchiat din nou. Alt țipăt a sfâșiat aerul cald, vâscos. In vale, tăcut, satul cu colibe, cu salcâmi, cu sălcii lângă zăgazul gârlei, unde mai e o moară de apă... Intre noi și sat: linia ferată, gara cu felinare și magazii, cu rampă, cu fântână adâncă cu roată...

Scâncet între genunchii femeii...

— Nu te uita, Darie...

— Nu mă uit...

Imi leg ochii de celălalt deal. De acolo începe alt câmp, care se întinde neted până la Olt și dincolo de Olt. O lului în brațe pe Dumitra.

Femeia șoptește:

— Tot fată?

— Tot...

Aud iarăși:

— Te lepezi de Satana?

— Mă lepăd...

Pe al doilea cap ţuguiat, chel, boţit, Tiţă Uie presară ţărâna.

— O botez cu numele Dobra, ca pe maică-ta...

Acum Tiţă Uie nu mai are ce rupe. Işi scoate deabinelea cămaşa şi înfăşoară în ea al doilea copil. Omul a rămas gol până la brâu. Izmenele sunt peticite, slinoase. Pieptul păros e ars de soare.

Cu amândouă fetele în braţe coboară spre sat. Drumul e prăfos, moale, alb. Femeia mai în urmă, sleită, se clatină. Aci, aci să cadă. Nu cade... Umbrele se lungesc, se lungesc...

Pătrundem în sat pe la margine. Uite casa lui Uie... Coliba, gardul viu, de salcâm, dudul cu coaja crăpată în care şi-au făcut sălaş neturburat furnici mari, roşii...

Lehuza se aşează la rădăcina dudului şi-şi sprijină mijlocul de trunchi.

Tiţă Uie caută prin vecini o femeie să-l ajute. A găsit-o pe Grădina, muierea fierarului.

— Să le spălăm, să le 'nfăşăm, să chemăm pe popa să le boteze...

— E la câmp boaita, le-am botezat eu, cu ţărână.

Vârfurile salcâmilor au îngălbenit. Se apropie cu paşi mari, de catifea, amurgul. Văzduhul miroase a grâu copt, a grâu proaspăt. Satul e ca o insulă într'un ocean de grâu...

Tiţă Uie aduce un măldăr de gunoaie şi aprinde focul, să 'ncălzească apa de spălat plozii. Grădina, ţiganca, scotoceşte prin casă după boarfe curate.

Lehuza stă lângă dud. Stă lângă dud. Genunchii, fusta, gleznele năclăesc în sânge. Are ochii uscaţi, faţa sleită, pământie. Infofolite în resturile cămăşii lui Uie, fetiţele caută bonţurile ţâţelor.

Ingână ceva lehuza. Poate un cântec. Poate o rugăciune. Poate o jelanie.

— Ulcelele mamei, ulcele, cu ce să le crească mama pe ele. Ulcelele mamei ulcele...

Şi-a întins picioarele a odihnă femeia. Se odihnesc două tălpi mari, butucănoase, cu unghii negre, cu călcâie crăpate adânc, să cânte greierii în ele. Se odihneşte Floarea, lehuza...

O găină prăpădită, costelivă, cu moţul sbârcit, scormone în aria goală, uscată.

— Uşiuăăăă... strigă lehuza, s'o alunge. Apoi începe să molfăie iar, între buze, jelania ei.

— Ulcelele mamei, ulcele, cu ce să le crească mama pe ele. Ulcelele mamei, ulcele...

IX

ALELUIA

Aleluia. M'am speriat de pomană. Am tăiat repede apa cu brațele. Am ieșit țipând, urlând aproape, cu noroiul pe piele. Aoleo — se înneacă Ion.

Ca prostul mă văietam. Ion al lui Cleșie se și așezase pe fund cu gura, ori poate cu ceafa, în nămol. Sătul de apă. Cu burta umflată de apă.

Am mai văzut înnecați. Când îi aruncă talazul la mal, sunt vineți înnecații și împrăștie duhoare. Duci mâna la nas și te apropii să-i vezi — dacă vrei.

Mi-am cules cămașa din iarbă, leoarcă de nădușeală. M'am îmbrăcat. Soarele de dincolo de Gorgan, aruncă spre noi snopi roșii. Aruncă soarele și în baltă snopi roșii. Bate în roșu balta. Și în galben. Și în fumuriu.

Lângă mine, dârdâind, Gângu cu frate-său Tudorache. Tudorache nu face un pas, dacă nu-l ține Gângu de mână. Parcă ar fi lipiți. Se țin de mână și când se duc în poiană.

Cum vă spun, lângă mine Gângu și Tudorache, Nacu și Ițicu, Tutanu și Turturică — toți prieteni ai mei.

A rămas pe mal, mototolită, mânjită cu păcură 'n poale, c'un petic mare albastru, în spinare, de stambă, cămașa lui Ion. Cămașa înnecatului. Dacă o atingi numai, aduce nenoroc. Aduce noroc dac'o îmbraci.

O s'o îmbrace Ştefan, băiatul cel mic al lui Cleşie, pe care până mai deunăzi îl chema Gheorghe.

Nu l-au dus la biserică să-l boteze a doua oară, nici la primărie, să-i schimbe 'n condică numele. Nu era cu putinţă nici una, nici alta. Odată te vâră boaita cu ţăcălie în hârdău şi te unge cu mătăuzul şi-ţi cântă, măcar că tu, proaspăt venit pe lume, ţipi şi te sbaţi şi nu înţelegi nimic, „botează-se robul lui dumnezeu" cutare sau cutărică, după naş. Odată te scrie notarul în condică şi trage taică-tău cu degetul, când te declară şi ţi se aşterne numele pe hârtie. Adică nu odată. Uite, eram gata să mint. De trei ori treci pe la boaită: când vii pe pământ, când faci nuntă şi când mori, de moarte bună 'n pat, de moarte rea, cum muri acum, înnecat, Ion.

Lui Gheorghe însă, i-au schimbat numele părinţii după sfatul vraciului Anghel Năbădaie.

Gheorghe are boala copiilor. O mai au şi alţii în sat. La noi în casă, nimeni n'o are. Decе s'o aibă!

Ne jucăm pe uliţi. Ne jucăm în arii. Ne jucăm pe luncă. Se joacă şi Gheorghe cu noi. Vine boala nevăzută şi-l apucă. Gheorghe se'mpleticeşte. Cade. Svâcneşte din mâini. Din picioare svâcneşte. Se încovrigă. Dă ochii peste cap. Spume albe la gură. Ca apa'n vârtej, face spume la gură. Se repede câte unul mai curajos, băiat sau fată, îl apucă de degetul cel mic dela mâna stângă, şi-l strânge, îl strânge, să se trezească, să-şi vină în fire. Dar parcă simte el ceva!

Cum vor îl chinuesc împieliţaţii pe tărâmul celălalt. Îl împung cu coarnele. Il bat peste obraji cu cozile îmbârligate. Se trezeşte apucatul când îi e lui dat să se trezească. Când se satură şeitanii cu el de joacă. Se satură repede şeitanii, că au mult de colindat. E mare lumea.

Trezit, slobozit din chingi, din căpestre, apucatul îşi vine, într'ale lui... Deschide ochii mari, obosiţi şi la'nceput nu-şi dă bine seama ce i s'a întâmplat. Pare lihnit, năclăit tot, de puteri sleit. Parc'ar veni de departe. De departe s'a şi întors. De unde?... Işi şterge gura cu mâneca. Se ridică şi, întremat, pleacă

împleticindu-se, ruşinat. Nici nu ne prea uităm la el, după el. Ducă-se. Ne vedem de jocul nostru.

Degeaba i-au schimbat părinţii numele. In loc să-i spunem ca mai înainte îi spunem altfel. Dar boala îl cunoaşte — n'o putem păcăli. Când e să dea peste el, gata, vine şi dă peste el. Acum, că s'a înnecat ăl mare, o să-i dea ăstuia mic cămaşa înnecatului, să-i poarte noroc. Haram de aşa noroc. Cum o să-i poarte noroc o cămaşă, ba încă o cămaşă slinoasă, cu petic în spinare? Inţelegeam una nouă...

Ţipetele noastre au adus lume pe mal.

Mă'ntorsesem dela câmp pe jos cu Tiţă Uie, cu nevastă-sa, Floarea, cu plozii lor care încă n'au deschis ochii şi-i ţin mereu închişi ca puii de pisică — Dumitra şi Dobra.

Cu tot zăduful zilei în trup, cu toată zăpuşeala câmpului, mă'ntorsesem dela câmp.

Să-mi caut ceata. Să mă răcoresc. Să ne răcorim. Să ne sbenguim. Să alungăm osteneala. O raită pe uliţi. Ceata s'a strâns.

— Mergeţi la scăldat?...

— Hai!...

Am luat-o, ciurdă, spre baltă. Când să trecem şoseaua, ne taie calea o matahală: batoza. Patru perechi de boi o trăgeau în luncă s'o potrivească lângă vapor.

O să 'nceapă curând treieratul grâului. Mai curând, o să treierăm orzul, secara.

Cleşie mâna boii rotaşi la batoză. S'a desprins Ion de lângă taică-său. S'a luat după noi. A intrat în cârdul nostru. Ion e bucuria maică-si — adică era până mai adineaori — cu toate că e cam natantol, cam gângav, cam ştirb la minte. Bucuria lui Cleşie e fiică-sa, Mărina, care nu arată ca neoamenii. Se ţin flăcăii lae după ea. Nu atât pentru pământ. N'are Cleşie cine ştie ce pământ. Şi apoi, chiar dacă ar avea tot nu l-ar da ginerului. E niţel hapsân. E niţel mână strânsă. Satul ştie însă că sub vechiul pătul din aria lui Cleşie, sunt îngropaţi din vremuri trecute, bani mari de argint, bani mari de aur. Un cazan plin pâ-

nă'n toarte, cu garboave, de argint, cu mahmudele de aur.

Uneori banii joacă. In miez de noapte joacă. Au văzut vecinii flăcări albastre lingând butucii pătulului, lingând gratiile. Flăcările au izvorît de sub pătul, au fâlfâit, s'au stins, pătulul nu s'a aprins. La flăcările banilor, când joacă banii, nu te pârleşti, dacă treci mâna prin ele. Nu poţi s'aprinzi nici ţigara. La banii îngropaţi sub pătulul lui Cleşie nimeni nu umblă. Sunt legaţi banii cu jurământ. Singuri au să iasă la suprafaţă, când le-o veni timpul. O să le vie şi lor timpul.

Din pricina banilor au cusururi băieţii lui Cleşie. A călcat femeia pe deasupra lor, când a fost grea cu ei. Uitase să se ferească. Pe urmă a ridicat Cleşie pătul deasupra să nu mai calce nimeni peste blestem.

Am mers la scăldat la baltă, cu Ion după noi, între noi.

De sus de tot, dinspre dealuri, dinspre munţi, pogoară o funie de apă lişteavă, nămoloasă, printre maluri mărunte. In dreptul fiecărui sat oamenii au ridicat un zăgaz de pământ. Cu pari, cu gratii, e întărit zăgazul. Oprită, lişteava şi-a adâncit matca. Unul de altul s'au tot depărtat malurile. Dacă ai mână puternică poţi arunca piatra de pe un mal pe altul. Numai dacă ai mână puternică. Altfel arunci piatra cu praştia.

Mai în susul satului, unde n'o turbură nimeni, gârla a prins la suprafaţă pânză de lintiţă verde. Sparg pânza liştevei, gâştele, raţele, şi alte orătănii care urcă după ciuguleală. O mai sparg broaştele când scot la soare boturi albe, creştete dungate, ochi holbaţi. Ochii broaştelor s'au holbat de mirare, de câte minuni văd ele noaptea în fundul apei unde mişună raci cu craci roşii, şerpi lungi, negri, vineţi, bălţaţi, crapi cu spinări pământii, svârlugi sprintene şi sprinţare ca fulgerul, plătici cu solzi de zăpadă, buhai cu cojoace de cărbune, mormoloci străvezii cu cap mare şi coadă subţire, vermişori ca nişte fire de aţă, vişinii, albaştri, verzui, roşii — şi de cât văd broaştele noap-

tea între lună și apă, între apă și stele. Noaptea, stelele pogoară și se scaldă în unde. Pogoară și cerul. Tot cerul. Când e lună pogoară la scăldat și luna. Sălciile dorm, adânc, mai adânc decât dorm oamenii. Somnul crengilor, somnul frunzelor, îl sună vântul. Sălciile dorm adânc, adânc. Le îndulcește somnul adânc vântul. Nu dorm niciodată apele. Niciodată. Intruna curg, întruna. Poate nu dorm niciodată nici sălciile...

Lângă zăgaz scăldăm boii. Scăldăm caii. Porcii îi scăldăm. Tot lângă zăgaz ne scăldăm și noi. Acolo apa e mai adâncă, mai limpede. Dacă ne scăldăm mai mulți deodată, o turburăm. Asta se întâmplă deobicei duminica. Azi nu e duminică. E altă zi. O zi ca oricare. Zi lucrătoare.

Socoteam c'o să fim singurii stăpâni ai bălții. Când colo, de unde. Ne-a luat-o înainte un ciopor de babe, de muieri, de codane. Le-am auzit cum chițăiau, cum chirăiau, când ne-am apropiat de mal.

— Se scaldă muierile lângă zăgaz...

— Să mergem mai sus, la Cotul Sârbului...

Ne-am oprit din drum. Ne-am adus aminte că lângă Cleșie e poșta și lângă poștă casa lui Ruțu.

Ruțu a intrat macagiu la drumul de fier anul trecut. S'a cam boierit. Poartă haină cu nasturi de alamă, lucioși nasturi, și șapcă cu betelie roșie de jur împrejur. S'a mutat la gară cu nevastă, cu copil, cu cățel, cu purcel. Casa și-a închiriat-o picherului Dimache Micu, bărbat oacheș, cu mustață neagră deasupra buzelor cărnoase. Picherul e om dela oraș. Ingrijește șoseaua cu hârtoape, cu găuri, cu rupturi. Mănâncă la cârciumă cu doctorul Ganciu, cu Popescu-Bragadiru învățătorul care cântă frumos, și cu alte acrituri trecătoare ale satului. N'are nevastă, picherul. Are un ochian cu coadă lungă, o lunetă. Mă duc seara câte odată la picher și privesc cu ochianul lui stelele, luna, Calea robilor, tot ce-mi place mie să privesc. Fundul ariei lui Ruțu dă spre gârlă. Când e soarele la chindie și muieretul aleargă la scăldat, aleargă și picherul Dimache Micu în loboda, în ștevia, în cucuta de lângă gard, mai înaltă decât ulucile, cu ochianul subsuoară.

Potriveşte ochianul şi se uită. Se uită până îi lasă gura bale.

Au aflat muierile. S'au supărat? Mai abitir ca mânzatele sar, se fugăresc, se stropesc, chiuesc. Sar mai ales şi-şi arată alte alea, babele, grasele...

— Ce spuneţi, mă, se uită picherul cu ochianul la muieri?

Am mers şi am cercetat. Am dat cu pietre'n buruieni, cu bolovani. Am rupt câteva uluci. Am scuturat câteva moţuri de cucută. Niciun semn, nicio văicăreală. Nu se uita picherul cu ochianul spre baltă. Ne-am îndreptat într'acolo. Stol.

— Hai la Cotul Sârbului...

— Nu... a stăruit băiatul lui Cleşie. Să m-m-ergem la ză-ză-gaz. Să vedem, mu-muieri.

Ce să facem. Ne-am luat după nătâng. Muierile se bucurau în voie de răcoare. Ne-am aruncat depe noi cămăşile, izmenele, ne-am afundat în apa turbure, cleioasă... Muierile nici nu ne luau în seamă. Vezi. Asta ne-a cam întărâtat. Ne-am băgat printre ele şi-am început, pe dedesubt, să le apucăm de pulpe, de coaste, de unde nimeream şi noi, să le ciupim. Ne drăcuiau râzând, ne plesneau cu palmele ude, ne mai prindeau de câte un picior şi se făceau că ne înneacă. Petreceam în lege. Din haiul nostru gălăgios s'a desprins Petricica lui Ivănuş. A luat-o spre malul celălalt, în larg. Innota ca un băiat. Ion al lui Cleşie, după ea. I-au scăpat picioarele în gol. O fi strigat el ceva, dar cine să-l audă. Strigam cu toţii. Nu ştia să înnoate Ion. Poate să fi ridicat capul deasupra apei. Poate să fi bătut balta cu palmele. N'am văzut roata de bulbuci. S'a dus. Dus a fost. Până să ne dumerim bine ce s'a întâmplat cu el, am ţopăit oleacă. Apoi odată dumeriţi, ne-am speriat şi am ieşit repede la mal. Uiuuu... s'a înnecat al lui Cleşie... S'au speriat şi ele, muierile. Ion, aleluia, pe fund. Au venit oamenii. Uite-i... îşi aruncă repede cămăşile şi sar. Incep să-l caute.

— Cam pe unde s'a scufundat, măi?

— Pe ici, nene Simioane, unde e groapa...

— Ba ici, nene Petrache, că aici e groapa aia mare...

— Nu, nu acolo. Nici dincolo. Aici e groapa în care a lunecat băiatul...

Gropi sunt pretutindeni. Oamenii închid ochii şi se dau la fund până ajung cu creştetul în nămol. Ca orbii dibue fundul, cu mâinile, cu picioarele. Li se sfârşesc puterile. Svâcnesc atunci şi răsar la suprafaţă. Respiră. Iar se dau la fund. Mereu. Mereu. Dacă ai privi balta de departe şi n'ai şti ce caută bărbaţii aceia, ai crede că au născocit un joc nou, nebunesc, joc pe care îl joacă sub privirile uimite, încremenite, năucite ale noastre, ale celor ce stăm pe mal cu inima în gât, cu sufletul la gură.

Se apropie dinspre sat, c'o prăjină lungă în mână alergând de parcă-l alungă din urmă moartea, Cleşie. După el gâfâind, jelind, Iana, nevastă-sa, cu zăvelcile ridicate. Au auzit că li s'a înnecat băiatul.

— L-aţi găsit ?

— Nu l-am găsit...

Cleşie îşi svârle straiele de pe el şi intră cu prăjina în apă. Incepe să bâjbâie.

— Aduceţi cârlige.

Satul a năvălit pe malul gârlei. Unii se uită. Alţii se alătură celor ce s'au despuiat mai înainte. Forfotă balta de lume. Se aduc furci, cârlige. Se aduce şi o plasă mare de prins peşte. Strigă Cleşie : — Aici e... Aici. L-am găsit...

Se adună în jurul lui cei isteţi la înnot. Il prind pe înnecat de picioare şi-l trag la mal. Ion e moale, cârpă. Ochii deschişi sticlesc. Burta, doldora de apă, umflată. L-au întins pe mal... L-au acoperit cu ierburi. Au adus lumânări. Au aprins lumânările. Intr'un ciob cu jar fumegă tămâia.

Dincolo de Gorgan a pierit, s'a stins soarele. Acum balta licăre, dungi cenuşii, dungi negre. Deasupra bulucesc nori de vară. Am văzut ce-a fost de văzut.

— Hai acasă...

Aria e goală. Uşa casei, închisă. S'au culcat găinile. N'am luat nimic în gură, dela prânz. Drumul spre sat

pe baltă broaştele, le prinde şi le aduce berzei în plisc pân'o satură. Noi am şi scornit un cântec. I-l spun vărului meu Mişu :

Ui, ui, ui,
pe Călmăţui,
unde scoate barza pui
şi bărzoiul n'are loc
şi vine la noi la foc,
să-i dăm cu tăciuni pe cioc...

Puii berzei ies ca şi puii de găină, ca şi bobocii de raţă ori de gâscă, din ou. Viţelul îl fată vaca. Iedul îl fată capra. Mielul îl fată oaia. Pe copil îl naşte maică-sa. Deaceea plâng femeile când nasc. Văru-meu se uită la mine ca prostul. Nu 'nţelege nimic. Băiat dela oraş...

Adormim. Dormim. Ne trezim...

Trei zile s'a sbătut mama. Şi trei nopţi ! Tata îşi frământă'n mâini căciula.

La prânz, seara, dimineaţa, aceeaşi mâncare : pâsat...

Muierile au venit, au plecat, iar au venit. Au venit şi de prin alte sate.

A patra zi, dimineaţa...

— O ia moartea pe mama !...

— N'o ia moartea...

Pe prispă, pe la geamuri, pe la uşă, ascultăm.

Mama a născut un băiat. Năvălim în odaie să-l vedem. E gras, gros, cu capul mare. Mătuşa Stana îl apucă, ud tot, şi-l pupă pe frunte. I se mânjesc buzele...

— Uche, pe ăsta o să-l botezăm noi. O să-i dăm numele lui fiu-meu Ştefan...

Cine să se împotrivească ?

La mama nu se mai uită nimeni. Albă ca hârtia, lungă, deşirată, subţire, zace în pat acoperită cu un ţol. Parcă doarme. Se apropie de ea tata. Ii sărută obrazul. Mama deschide ochii. Zâmbeşte.

— A fost greu...

Cât a stat la noi, Uche a scociorît cu vârful cuţitului şi ne-a mâncat vatra. Ne-a mâncat şi un sfert din ţest... Dacă-i place ei să mănânce pământ... O să lipim vatra la loc. O să schimbăm ţestul. Mai avem câteva sub pătul...

A rămas bolnavă mama, cu oasele desfăcute. Nu se poate da jos din pat. Nu poate duce cana cu apă la gură. Când trebue totuşi să se mişte o apucăm de mijloc şi-o ajutăm...

— Ce te doare, mamă ?

— Nu mă doare nimic. Am sfârşeală la inimă.

Ne arată cu mâna burta în care abia dacă poate păstra câteva linguri de zeamă. Intre brâu şi burtă, umple golul care se adânceşte, cu gheme de cârpă. Ochii i s'au stins aproape, au fugit în fundul capului. Sânii i s'au muiat, au căzut — izvoare goale, seci. I se văd coastele.

L-a chemat tata pe doctorul Ganciu.

S'a uitat doctorul la mama, din prag, şi a plecat fluierând. La poartă s'a oprit din fluierat şi i-a spus tatii :

— Să'ngrijeşti de scânduri. O să ai nevoie de ele pentru coşciug. Până la Crăciun o să-ţi moară nevasta...

Incepuse iarna. Se apropia Crăciunul. A venit şi a trecut Crăciunul. A venit şi a trecut Anul nou. A venit şi a trecut Boboteaza. La Crăciun am plecat prin sat după bolindeţi. De Anul nou m'am dus cu sorcova. Am strâns bani şi-am cumpărat cofeturi dela băcănie. La Bobotează am îngheţat lângă fântâna unde se ţinea slujba. Frate-meu Ion a mers la fântână cu caii şi când s'au sfinţit apele şi-au slobozit jandarmii puştile, s'a luat şi el la întrecere cu ceilalţi băieţi din sat. Caii aveau în coame şi în coadă, împletite, fire de busuioc uscat.

Au aruncat maldăre întregi de busuioc, oamenii, în fântână. In sticlele de aghiasmă plutesc foi de busuioc.

In ziua Bobotezii satul, câmpul, pădurea, miroase a busuioc — a busuioc şi a zăpadă.

Până la gară au alergat caii. Cântau băieţii. Caii: numai spumă.

Şi iată, a trecut Boboteaza şi-au începu să se topească nămeţii. S'a apropiat Paştele — a venit Paştele. Acum satul miroase a sălcii înflorite. Miroase a sălcii satul, a plopi şi a salcâmi. Miroase a verde proaspăt.

N'a murit mama. A tot bolit. Pe noi nu ne mai spală nimeni în albie. Tatii i-a crescut barba. I s'au înnegrit obrajii. Acum şi tatii încep să i se ducă ochii în fundul capului.

Câmpul, până unde l-am colindat, e plin de măguri. Are un nume fiecare măgură. Se ară peste măguri şi se seamănă. Toamna, înainte de căderea zăpezilor, când trecem cu caii spre cişmele, spre vii, găsim măgurile săpate la poale cu cazmale ori înţepate cu fierul. Svonul spune că sub măguri s'ar afla ascunşi bani. Câteva măguri au fost răvăşite. Bani nu s'au găsit, dar s'au găsit sub măguri suliţi, pinteni, chivere, oase de oameni şi oase de cai. Rumânii însă nu şi-au pierdut nădejdea. Mereu împung măgurile şi le răvăşesc. Intr'o zi poate au să găsească unii mai norocoşi comorile ascunse.

E o măgură pe câmpul dinspre Turnu. Mai demult s'au găsit acolo burdufuri de piele înţesate de galbeni, de zloţi, de firfirici, măgura Furnicii.

A venit în sat, după răscoale, un domn, într'o birjă care avea coşul ridicat. Caii aveau hamuri negre şi clopoţei la gât care sunau. S'a dat jos din birjă şi a pus să se bată toba şi să fie chemaţi oamenii la primărie. Toba a sunat şi cum era duminică şi mai nimeni n'avea treabă s'au adunat oamenii. Domnul gros, mărunt, se sprijinea în baston. Le-a spus oamenilor că la Turnu s'a întemeiat o bancă nouă, Banca Furnica. Cine vrea, n'are decât să iscălească o hârtie, să-şi pună un gir şi să arate de câte parale are nevoie. In măgura Furnica, oricât ar mai căuta oamenii n'au să mai găsească bani. La Banca Furnica însă, bani berechet... S'a urcat în trăsură domnul, vizitiul a dat bici cailor.

A plecat birja pe Călmăţui în sus să ducă fericita veste mai departe.

Satul a intrat în fierbere. Fiecare avea nevoie de bani. Dar era o încurcătură la mijloc. Puţini ştiau să iscălească. Domnul cu baston, care spusese că-l chiamă Săvescu, rostise răspicat : — Numai cine ştie să iscălească poate căpăta bani dela Furnica...

Frământarea oamenilor n'a ţinut mult. Notarul Stănescu a făgăduit să-i înveţe să-şi scrie numele pe hârtie — pe acei care vor voi să înveţe...

In primărie e o masă mare. Au pus teancuri de hârtie pe masă. Au adus o călimară şi câteva condeie în care s'au înfipt peniţe noi. Li s'au dat oamenilor scaune. Li s'au pus în faţă coli de hârtie. In susul coalei, notarul a scris un nume. Lămureşte notarul oamenilor : — Nu e nevoie să învăţaţi literă cu literă. Domnul Săvescu nu e pretenţios. Trebue să vă obişnuiţi numai să mâzgăliţi pe hârtie câteva semne care să semene a iscălitură...

Oamenii au luat condeele în mâini, le-au muiat în cerneală. Au repezit peniţele pe hârtie. Hârtia s'a pătat, s'a rupt. Greu să scrii cu căciula în cap. Şi-au pus oamenii căciulile pe duşumele. Greu să scrii cu cămaşa încheiată la gât. Şi-au desfăcut cămăşile la gât, ca la coasă. Tot ca la coasă şi-au sumes, până mai sus de cot, mânecile. Greu să scrii cu cojocul ori cu zăbunul în spinare... I-au cuprins năduşelile. Toţi — lac de apă. Şi-au scos cojoacele, şi-au scos zăbunele, şi-au scos flanelele şi le-au aşezat alături de căciuli pe duşumelele primăriei.

Cu răbdare notarul i-a învăţat în câteva săptămâni să-şi sgârie fiecare măcar pe sfert, numele, fără să rupă peniţa, fără să păteze hârtia.

Care cum putea să prindă învăţătura îşi căuta o pereche. Imprumutau bani dela cârciumar, dela popă, dela notar şi alergau la gară. Cumpărau biletul şi plecau la oraş.

In faţa băncii, nesfârşite pâlcuri de oameni, doi câte doi, la rând, ca la miliţie. Inăuntru îi primea Săvescu. Iscălea unul, iscălea şi celălalt — girul. Numai atâta trebuia să facă omul: să semneze de două ori două

hârtii. Cu hârtiile iscălite în mâini, treceau la casă. Casierul le privea prin ochelari iscăliturile, zâmbea şi-i întreba :

— Cât ?...

Unii împrumutau o sută, alţii două, alţii chiar cinci sute de lei. Dela bancă, cu pungile umflate de arginţi, treceau la birt. Beau oamenii, mâncau, cântau. Pe uliţa mare a târgului negustorii îi prindeau de coate şi-i trăgeau în prăvălie...

— Să-ţi dau stambă să-i faci nevestei fustă...

— Ce umbli, mă, cu opinci ? Vino să te încalţ cu ghete cu scârţ...

— Ai căciula spartă, bade... Vino să-ţi dau o căciulă de dorobanţ...

— Vin' să-ţi vând un bariş pentru fie-ta...

— Nu vrei o pereche de papuci ?

Intrau oamenii în prăvălii şi se întorceau seara, acasă, chiuind, ca dela nuntă. Desagii pe umăr, doldora de mărfuri.

— Mare noroc avem cu Furnica...

— Să-i dea dumnezeu sănătate domnului Săvescu...

— Bani la noi, ca la boieri...

Boii noştri erau mărunţi, bătrâni. Abia târau plugul. Carului îi săriseră obezile, i se strâmbaseră şuşleţele... Greu să duci munca pe trei moşii cu boi mici, cu car care scârţâe din toate încheieturile şi stă să se rupă sub încărcătură, să te lase în drum tocmai când ai treabă mai multă.

S'a apucat şi tata să înveţe să se iscălească. Nu eram încă la şcoală. Nu se afla în casă nici toc, nici cerneală, nici hârtie. Le-a adus într'o zi în sân văru-meu Sorean Militaru, dela Stănicuţ... Nenea Sorean ştia carte. Nu i-a fost greu tatii să înveţe a se iscăli. Intr'o săptămână putea să-şi scrie numele întreg, chiar cu ochii închişi. Il scria cu degetul pe zăpadă. Dacă ar fi fost vară l-ar fi scris cu codirişca pe ţărână.

A plecat tata cu nenea Sorean la târg şi s'au împrumutat la Banca Furnica. Cu împrumutul am schimbat boii mici şi am luat în locul lor boi mari, cu coarne largi, boi tineri. Carul vechi l-am desfăcut în bucăţi şi

l-am pus sub hambar. Am cumpărat dela oraş un car nou, pe care ni l-a încălţat cu fier meşterul satului, Oanţă. Din ce bani i-au mai rămas, tata a cumpărat o jumătate de sac de făină. Dela moara boierului a cumpărat pe bani făină să nu ne mai încarce vara, la socoteli, logofătul.

Peste un timp, numai chiaburii din sat nu primeau cărţi poştale dela bancă. Toată ziua împărţea poştaşul cartoane mici, cu litere tipărite. Oamenii care se îndatoraseră erau chemaţi acum la bancă să plătească dobândă şi să dea şi ceva din capete.

De unde să iei bani în toiul primăverii!... Cine avea oi vindea câteva şi plătea dobânzile. Pentru capete trebuia să vinzi cel puţin un cârlan. Banca Furnica şi-a închis casa. Nu mai împrumută pe nimeni. Oamenii aleargă, muncesc, se sbat, vând ce au pe lângă casă şi tot nu pridideşc să plătească dobânzile, capetele.

Vine şi acum în sat, cu aceeaşi birjă, domnul Săvescu. Chiamă oamenii cu toba la primărie şi-i bruftuleşte.

— Am să iau şi pielea de pe voi. V'aţi împrumutat când aţi avut nevoie. Acum trebue să plătiţi...

Jandarmul, popa, notarul, lângă burticos.

— Dacă aţi luat bani, trebue să-i daţi îndărăt...

Domnul Săvescu a început să-şi facă drum prin sat cu portărelul. Portărelul merge din casă în casă însoţit de şeful postului de jandarmi Niculae Mieluşel.

In faţa fierăriei lui Oanţă carele stau lanţ. Nu mai sunt ale oamenilor. Sunt ale Furnicii; le-a strâns banca şi le vinde celor ce le pot plăti cu bani ghiaţă. Adună portărelul cu jandarmii vitele satului. Cirezile, mânate din urmă de argaţi anume tocmiţi de stăpânii băncii, iau drumul oraşului.

Carul nostru cel nou, care suna atât de frumos, se află şi el în faţa fierăriei lui Oanţă. Boii noştri cu coarnele larg desfăcute au apucat şi ei drumul târgului amestecaţi în cireadă.

Mama boleşte întruna. Tatii i-a crescut barba. I s'au stins ochii. Aria e pustie. Prin pătul fluieră vântul a

gol. Am rămas cu un singur cal. Incalecă tata pe el și umblă cât e pământul de larg pe la vraci. Pe unde n'a fost? Pe valea Oltului, la Izbiceni, dincolo de Rușii de Vede, la Scrioaște, unde un popă știe să citească dintr'o carte sfântă. Altădată s'a dus pe Călmățui în jos până la Piatra. S'a întors purtând în sân o sticluță cu apă în care era stins un tăciune. Apa descântată a mestecat-o tata cu un pai rupt din coada măturii până s'a topit tăciunele.

A dat mama apa neagră pe gât, a înghițit buruieni fel de fel, dulci, amare, sălcii.

Leacul n'a venit...

Acum e primăvară. Am scos-o pe mama la umbră, sub duzi. Ca o umbră e mama. Muștele — roi, deasupra ei. Se apără de muște cu un smoc de pene. Alături de mama, în copaie, izînit la față, frate-meu Ștefan. Noi ne jucăm cu copiii prin arie, pe uliți, pe luncă. Suntem zoioși, cu straiele sdrențe. Astă iarnă ni le mai cârpea dada Evanghelina. Acum a ieșit la câmp cu bărbatu-său. Nu mai are vreme de noi.

Dela Cârloman a venit de câteva ori bunica. Nu ne-a spălat. Nu ne-a cârpit. Gătită ca o fată mare, cu toiagul în mână, a stat pe scăunel lângă mama și-a întrebat-o:

— Cum îți mai este, Mărio?...

— Cum mă vezi, mamă...

Și-a dus bunica mâna la nas și-a spus:

— Ai început să miroși a mort, Mărio...

— Oi fi început, mamă...

Și-a luat toiagul și a plecat, peste deal, la ea acasă. Are o casă mică bunica, curată ca un pahar. Aria bunicii — gură de rai. Pom lângă pom. Floare lângă floare. In fund, hățiș de sălcii, perdea înaltă de plopi. Prin mijlocul ariei trece subțire pârâul pe care-l varsă pe trei guri cișmeaua de sub coastă...

Zace întinsă pe țol, sub duzi, mama. Frate-meu scâncește alături, în copaie.

A poposit în luncă lângă gârlă un sălaș de țigani. Țigăncile bat ulițele satului.

— Căldări, ciurele, undrele, vindem... Căldări, undrele, ciurele...

— Nu-ţi trebue un piepten, leleoo?...

Mama le face semn cu mâna să intre în arie. Intră ţigăncile. Unele îi ghicesc în cărţi, altele în ghioc, altele în palmă. E sbârcită tare palma mamei în care se uită ghicitoarea.

— N'ai să mori, muiere...

— Daţi-i niţică ţâţă băiatului meu...

Ţigăncile care au puradei, scot prin despicătura cămăşii ţâţe mari, negre, umflate, cu sfârc roşu.

Hulpav, frate-meu se repede şi suge. Mă uit şi văd cum îi joacă fălcile... Se satură şi lasă ţâţa. Ţiganca îl pune în copaie. Il culcă.

— Flămând fuse, mânca-l-ar maica...

— Să mai treci şi mâine. O să-ţi dau o găină...

Trec şi a doua zi ţigăncile, şi a treia zi.

Nu mai avem găini. Nu mai avem nicio pasăre în curte, numai în podul casei câteva cuiburi de hulubi jucători. Hulubii jucători se ridică până în slava cerului. Acolo încep să joace. Când le place lor se strâng sus, ghem, şi vin până lângă pământ cu aripile strânse de-ai spune că sunt pietre. Lângă pământ desfac aripile şi o iau din nou în sus. N'au cum să-i prindă ţigăncile.

— Ce facem cu băiatul ăsta, femeie? O să moară lângă tine. Eu zic să-l dăm cuiva de suflet.

— Să-l dăm de suflet, îngână mama. Cuvintele i se opresc în gât. O înnăbuşă plânsul...

S'a dus vestea că vrem să-l dăm pe Ştefan de suflet — că vrem să-l dăm cuiva să-l crească.

Au venit multe muieri. Mama a vorbit cu ele. Niciuneia nu s'a îndurat să i-l dea. Dacă ar fi avut puteri, s'ar fi ridicat din culcuşul ei, ar fi pus mâna pe dârjală şi le-ar fi alungat până la marginea satului.

— Na băiat! Na băiat! Fă-ţi copil dacă-ţi trebue...

Dar într'o zi a pogorît din deal, dela canton, o femeie scurtă, îndesată, cu dinţi mari, albi. Bună de gură, Tudoriţa, nevasta cantonierului Mărin Foamete.

— De zece ani sunt măritată. Imi sfârâe inima după un băiat. Dă-mi băiatul tău. O să-l cresc ca şi cum ar fi al meu. O să ţi-l aduc din când în când să-l vezi.

Sleită, mama deschide ochii. E hotărîtă. Frate meu s'a izînit de tot. Ţi-e şi scârbă să-l vezi.

Ne-a chemat pe toţi mama. A venit şi tata. Tudoriţa l-a luat pe Ştefan în braţe şi a plecat cu el la canton. A uitat să ni-l mai aducă. Mergea câteodată tata călare să-l vadă. La întoarcere îi spunea mamei, cu glasul pe jumătate:

— E sănătos băiatul. O să crească mare...

Aria noastră e goală. E pustie. A năvălit toamna peste câmpuri. Plouă. Pădurile de porumb, cât vezi cu ochii, foşnesc, foşnesc. O să înceapă curând culesul porumbului. N'avem ce culege.

Pe frate-meu Ion l-au băgat părinţii slugă la un chiabur, Şoavă, unde munceşte de cum se luminează până spre miezul nopţii. Se abate în fugă frate-meu Ion pe la noi.

— E rău să fii slugă...

In schimbul muncii lui capătă mâncare. La primăvară o să capete o pălărie şi o pereche de opinci. Dacă o să dovedească hărnicie o să-i dea Şoavă şi obiele peste tocmă...

Tudoriţa ne-a vestit:

— Sâmbătă seara să veniţi cu naşii băiatului şi cu rudele la canton. Implineşte sorocul Ştefan şi vrem să-i luăm moţul... o să fie o petrecere!...

Mama, lungită în pat, se bucură. Dacă e băiatul sănătos!... Are de ce să se bucure.

— Să vă duceţi, maică, ne îndeamnă. Să te duci şi tu, rumâne, î' spune tatii.

— O să mă duc şi eu...

Sâmbătă seara aşteaptă trei căruţe în faţa casei noastre. S'au adunat neamurile. Au venit şi naşii. Cine nu e dornic să petreacă pe degeaba!

Il văd în căruţă pe nenea Ştefan, îl văd pe unchiul Păune Vacă, o văd şi pe Uche, nevastă-sa. Uche şi-a luat în sân câteva gloduri de pământ roşu. Scoate glodurile din sân, le ronţăe, le mestecă, le înghite.

Ne urcăm şi noi în căruţă. Caii pornesc în pocnete de bice. Au fost urcaţi în căruţa din frunte şi trei ţigani — lăutari.

Cerul de toamnă a pogorît jos de tot. Plouă mărunt. Ne-am întors straiele pe dos. Nu ne pasă de ploaie.

Ajungem la cantonul învelit cu ţiglă roşie. Lângă canton, bariera, fântâna. E mare cantonul. Are două încăperi largi şi la mijloc o tindă şi mai largă. In tindă, la foc, oale pântecoase şi înalte. In oale : varză cu carne de berbec.

S'a lăsat întunericul. Ploaia sună în geamuri. Se opreşte ploaia. Vine vântul şi sparge norii. Cimpoiul cântă. Cântă clarinetul. Intre ele, vioara cu trei coarde vorbeşte altă limbă.

Din mână în mână trece ţoiul de ţuică, ulceaua cu vin. Se încinge chef mare. Din străchini oamenii mănâncă cu degetele varza şi carnea grasă de berbec. Doi berbeci bătuţi a înjunghiat Mărin Foamete. Petrec oamenii. Petrecem şi noi copiii. Nouă ni s'au dat bucăţi fripte şi câte un codru de pâine. Mâncăm pe lângă ziduri în picioare. Dacă n'avem loc la masă, n'avem şi pace.

Ne uităm şi ne minunăm. Intr'un colţ al tinzii, pe un maldăr de coceni, înfăşurat în scutece, gătit cu o rochiţă nouă roşie şi în cap cu o căciulă de postav cu pană, frate-meu. E tot atât de izînit cum era atunci când l-am dat de suflet Tudoriţei. Nu se uită nimeni la el. Numai eu mă uit. Mi-e frate, trebue să mă uit la el. In gingia de sus i-au răsărit doi dinţi. Mă apropii şi-i deschid gura cu degetele. Ii pipăi gingia de jos. Aci i-au răsărit trei dinţi. Cu cinci dinţi ar putea să mănânce şi pâine. Ce-o fi având ? Ţine pâinea în mână şi n'o mănâncă. Ii curge nasul. S'a spoit pe obraz. Cu ochii deschişi se uită şi el la mine. Nu mă cunoaşte. Se uită la toate câte se întâmplă în încăpere. Se uită şi la flăcările focului din vatră. Flăcările joacă. Lumina lor se împleteşte cu lumina felinarului atârnat în tavan.

Pe prispa cantonului, sus, lângă acoperiş, trei clopote de metal. De trei ori le loveşte ciocanul : bang, bang, bang...

Mărin Foamete ia felinarul din tavan şi iese afară.

Ies și eu cu el. Impinge rampa deacurmezișul drumului. Trenul, cu toate ferestrele luminate, trece despicând noaptea, pe lângă noi, ca fulgerul.

Deasupra s'a limpezit cerul. Stele de toamnă, mari, se clatină. Vântul a sbicit iarba. Când să intre în canton, pe un maldăr de fân, Mărin Foamete vede o mogâldeață. Cantonierul se apropie cu felinarul.

— Care sunteți aci, mă?

Țâșnește din fân și o ia spre porumb ca o sălbăticiune, un bărbat. Rămâne pe maldăr cu picioarele desfăcute, cu cămașa ridicată peste pântec, Tudorița.

— Tu erai?

— Eu eram, Mărine...

— Ține, măi, felinarul...

Țin felinarul și mă uit și eu să văd ce-o să fie... Mărin Foamete o apucă pe Tudorița de coade.

— Vino în casă...

— Vin, dece să nu vin...

Cum duci un cal de căpăstru să-l adăpi la jghiabul fântânii, așa o duce cantonierul pe nevastă-sa înăuntrul cantonului.

Eu, luminez poteca. O luminez cu felinarul...

In canton, petrecere, nu glumă! Hora e'n toi. Din dușumele până'n tavan s'a ridcat praful. In dârdora jocului, nimeni n'are vreme să bage de seamă înghesuiala...

— Opriți lăutarii, strigă Mărin Foamete. Desfaceți hora. Vă spun: așezați-vă pe lângă pereți și să nu vă amestecați. Casa e a mea. Nevasta tot a mea. O știu c'are nărav. Astăseară i-am spus: să fii cuminte, Tudorițo, măcar astăseară. Să nu-mi strici petrecerea. Astăseară tăiem moțul băiatului... Ca pe dumnezeu am rugat-o să fie cuminte măcar astăseară. Mi-a făgăduit, ursoaica. O prinsei cu unul în fân. Trebue s'o tăvălesc nițeluș.

Zurbagii, pe lângă ziduri, cu fețele sgâite, c'au să vadă ce nu se așteptau.

— Să te tăvălesc, Tudorițo?

— Tăvălește-mă, Mărine. Tăvălește-mă bine. Tăvălește-mă cât te țin curelele...

Mărin Foamete îi ia cimberul de pe cap şi-l întinde soră-mi Evanghelina, să-l ţie. O desbracă de rochie. O lasă în cămaşă. Ii scoate şi pantofii din picioare, şi ciorapii. Dacă nu i-ar fi ruşine de oameni i-ar scoate şi cămaşa. Vrea s'o tupungească. Dar e grijuliu să nu-i strice straiele...

O ia de coade, o ridică în sus şi o izbeşte de duşumea. Dudue duşumeaua. Femeia tace. Rămâne ciucită pe vine. Bărbatul se năpusteşte asupra ei cu pumnii, cu genunchii, cu boturile, cu călcâiele ghetelor. Femeia tace. O ia, ca pe un bolovan, o ridică şi o izbeşte cu putere de duşumele. Iar se năpusteşte asupra ei. Tudoriţa are faţa toată umflată, vânătă. Din buzele plesnite, din nas, ţâşneşte sângele. O apucă, o stropşeşte, o înghesue, o fărâmă. Femeia tace.

— Nu spui nimic?

Femeia — printre buzele însângerate:

— Ce vrei să spun, turbatule?

Turbat într'adevăr, cu ochii ieşiţi de sub pleoape, omul o înghioldeşte, o loveşte, o pocneşte cu şi mai mare sete. Femeia se întinde pe duşumele. Când sta în picioare părea măruntă. Intinsă, pare mai lungă. Cămaşa i s'a făcut ferfeniţă. Pete mari de sânge îi înfloresc cămaşa. Se întoarce cu spatele în sus şi se bate cu palma peste şezut. Il întărîtă.

— Loveşte-mă şi-aici apucatule. Aici nu m'ai lovit... Bărbatul se urcă cu picioarele pe ea, şi-o loveşte în locul în care până atunci n'o atinsese.

— Şi pe-aici loveşte-mă, neputinciosule — îşi arată umerii — şi pe-aici, şi pe-aici...

Ii face voile. Ii face toate voile bărbatul.

— Tot nu plângi, muiere?

Printre dinţii spoiţi de sânge, muierea şopteşte:

— Iată, nu plâng. Nu vreau să-ţi fac pe plac. Omoară-mă dacă eşti în stare, dar de plâns nu plâng...

Mărin Foamete îşi loveşte iar muierea cu picioarele, în coaste o loveşte.

A muiat-o. Femeia dă ochii peste cap. Mărin Foa-

mete iese să se răcorească. Pe Tudoriţa o adună muierile şi-o duc în cealaltă odaie a cantonului.

Frate-meu Ştefan, în tindă, cu aceeaşi bucată de pâine în mână, cu ochii miraţi, priveşte forfota.

Au început din nou să cânte cimpoiul, clarinetul. Zumzăe şi vioara. Hora, mai aprinsă. Parcă au intrat o mie de draci în trupul fiecăruia. Ulcelele cu vin trec din mână în mână.

In mijlocul horei, îmbrăcată în ie curată, cu cimber galben pe cap, cu faţa toată vânătae, Tudoriţa joacă de zor. Joacă şi strigă :

— Băiatul meu a împlinit anul. Să-mi trăiască băiatul. O să-i tăiem moţul... Zi mă, zi mai repede.

Mă apucă tata de mână.

— Hai, Darie...

Mă lasă în prag tata. Se întoarce şi-l ia pe frate-meu Ştefan în braţe. Iese cu el afară. Işi desbracă zăbunul şi înfăşură pe frate-meu Ştefan în zăbun.

— Vino după mine...

Mă duc după tata. Desleagă un cal dela căruţă şi mă sue călare.

— Ţinte-te bine de coama calului...

Mă agăţ bine de coama calului.

Incalecă şi tata la spatele meu. Pe frate-meu Ştefan îl ţine lângă piept. Strâns îl ţine.

— Dii, bălane...

Pornim, toţi trei pe acelaş cal, printre porumburi. Poteca ne-o luminează slava cerului. Calul ne poartă la pas. Copitele calcă drumul ud.

In braţele tatii Ştefan a adormit. In mers, căciula lui de postav, cu pană de cocoş, s'a desprins, a căzut.

Nu ne oprim s'o căutăm, s'o culegem.

Moţul atârnă... O să i-l tăiem mâine dimineaţă, cu foarfeca...

XI

DUDE DE TOAMNĂ

A rămas în urmă cantonul cu petrecerea. Mă uit îndărăt. Ferestrele luminate, ochi galbeni, abia clipesc.

S'au făcut mici de tot. Calul, la pas, coboară dealul. Ocolim pe la marginea cătunului, trecem podul peste gârlă — podul unde s'a făptuit de curând un omor. Pintenogul sforăe, capul și-l ridică. Poate miroase încă a sânge omenesc. Calului, nu nouă.

— Ţin'te bine, Darie...

— Mă ţin, tată...

Cu mâna strânge căpăstrul. Vânătă, curge domol gârla umflată de ploile toamnei. Au căzut în apă stelele miezului de noapte și umbrele gheboase ale sălciilor.

— Să nu cădem și noi... Mi-am spus fără voie gândul cu glas tare.

— N'avea grijă, rostește tata.

S'a potolit calul. Am trecut podul. Ne latră dulăul roşcovan al lui Ivan Negoajă. Frate-meu s'a trezit. Plânge încet. A tăcut. L-a legănat, l-a adormit iar mersul.

Ce oameni alde Negoajă! A tunat și i-a adunat... Negoajă e scurt, îndesat, slinos, negricios, mustăcios, cu buze roșii — carne vie. Numai Buzulică mai are buze atât de roșii — roșii și groase, de trei ori cât degetul cel mare. Aidoma lui Negoajă e nevasta lui

Negoajă. Până și la negii de pe nas se potrivesc. Dacă ar fi frați gemeni n'ar semăna mai mult. Copiii, doi, băiatul și fata, leit părinții. Li s'a dus vestea. Au o casă măruntă, cu o singură odaie, albă ca un ou pe dinafară și pe dinăuntru. In casă nu intră nimeni la Negoajă cu opincile în picioare ori cu postalii. Se intră numai în ciorapi.

Or fi neam de turci, spun câte unii. Ași, de unde, răspund alții. Neam de turci sunt la noi alde Ulmaz. Neamul Ulmăzeștilor se trage dintr'un cavaf. Neam de turci mai sunt alde Daudescu din Secara... Ăștia seamănă mai mult a arapi...

In jurul casei, Negoajă are o arie mare pe care a schimbat-o în grădină de zarzavat.

— Ce s'or fi apucând alde Negoajă de grădinărit? Numai bulgarii cunoșteau meșteșugul grădinăritului...

Negoajă și-a săpat fântână în arie. Scoate mereu apă și-și udă verzele, pătlăgelele, ardeii. Seara iese la drum cu marfa și-o vinde. N'are boi, n'are car. Lucrează cu palmele. N'a muncit niciodată pe moșii.

— Nu muncesc decât la casa mea, spune. Să nu-mi fie nimeni stăpân. Nimeni...

Dumineca, alde Negoajă stau toți la uliță, pe banca de lângă portiță, primeniți, gătiți, cu straie albe ca hârtia. Nu se amestecă deloc cu ceilalți oameni. Nici măcar nu intră în vorbă cu ei. Numai când au de vândut spun prețul și se tocmesc. Intre ei, alde Negoajă se înțeleg mai mult din ochi, parc'ar vrea să facă economie până și de cuvinte. Satul îi vorbește mereu, uneori de bine, alteori de rău.

Cu gândul la alde Negoajă ajung acasă.

Descălecă tata cu frate-meu în brațe. Descalec și eu. Vin câinii și ne miros picioarele. Leagă calul tata. Intrăm în casă. S'a scurs demult miezul nopții. In alburiu bate cerul. In alburiu. Vântul clatină frunze veștede, clatină ramuri ce încep a se usca. Aprinsă — lampa în casă.

Stârcită într'un colț al patului, mama se luptă cu noaptea care nu-i aduce nici somn, nici ostoire. E încinsă cu brâul ei lat și roșu care-i ține strânse oasele

trupului şi, ca deobicei, îşi ghemue în faţă, între brâu şi pântec, un smoc vechi de căpătâi. Are un gol acolo înăuntru pe care nu-l poate astupa cu nimic, gol care o mănâncă şi o macină.

Tata, cu frate-meu în braţe.

Inchid uşa după mine cu spatele. Răcoare în casă.

— Darie, fă lampa mai mare.

Răsucesc uşor rotiţa lămpii. Creşte flacăra. Mama deschide ochii.

— Băiatul meu...

Incearcă să plângă... Ochii uscaţi n'au lacrimi, gâtul n'are putere. Ingaimă cuvinte pe care nu le înţeleg. I-au căzut obrajii. I s'a încreţit fruntea. E galbenă cum sunt sloiurile de ceară din care lumânărarii fabrică lumânări.

Când am prins a deschide ochii şi a-mi da seama despre ce se petrece în jur, de multe am avut a mă mira. Mă miram că oamenii vorbesc şi se înţeleg între ei prin cuvinte şi mă miram că vitele mugesc numai, că păsările ciripesc. Mă miram că sunt atât de tăcuţi copacii, că sunt atât de tăcute ierburile şi atât de minunat colorate florile câmpului. Şi mă miram că în sat vedeam două feluri de oameni : oameni jerpeliţi, care umblau de cum se topeau zăpezile şi până toamna târziu când îngheţa clisa, cu picioarele goale şi oameni îmbrăcaţi ca oamenii, încălţaţi cu ghete lustruite, chiar în mijlocul verii. Noi purtam căciuli, pălării, ori hălăduiam cu capul gol — cum se întâmpla. Acriturile satului aveau haine închise cu nasturi lucioşi şi pălării tari — gambete.

Treceau de câteva ori pe zi, pe lângă casa noastră, trenuri iuţi, de pasageri, şi trenuri lungi, de marfă, cu mers greoi. Mă uitam la lumea aceea care venea dinspre Dunăre şi urca spre Ruşii de Vede, în vagoane, sau venea dinspre Ruşii de Vede spre Dunăre cu trenul care uruia şi alerga de nu-l puteai ajunge nici cu praştia...

O acritură şi-a scos odată capul pe fereastra unui vagon. Gambeta i-a luat-o vântul. S'a rostogolit gam-

beta. Ne-am repezit și am cules-o din iarbă. Era o pălărie neagră, tare ca o căldare. Ne-am așezat-o pe rând pe cap. Ne intrau capetele în ea ca într'o oală. Apoi am pus-o jos și ne-am urcat cu picioarele pe fundul ei. Dacă am văzut că nu se mototolește am început a o lovi cu bâtele. Sbârnâia !... Nici chip să se mototolească ori măcar să crape. Suna ca o tobă.

A venit între noi Voicu, poștașul, și ne-a luat-o. A șters-o de praf cu mâneca flanelei și și-a pus-o pe cap. Și acum o poartă. S'a înverzit pălăria tare, pe margini — dar atât. Nici ploile, nici zăpezile n'au muiat-o...

Gambeta aceasta, ajunsă din întâmplare în mâinile noastre, era întâia pe care o pipăiam, dar a cincia care umbla prin sat. Purta gambetă văru-meu Niculae Dimozel, dirigintele poștei, Miliarezi, boierul schilod din satul vecin, care trecea și pe la noi cu gabrioleta. Mai purta gambetă și morarul din cătun, Gună Isopescu și, câteodată, Popescu-Bragadiru, dascălu care ne învăța carte.

Notarul Stănescu și frații mamei, Tone și Lisandru, purtau ca și flăcăii satului, ori ca oamenii mai avuți, pălării moi, negre. Cine purta gambetă era poreclit acritură. Acritură li se mai spunea și celorlalți — notari, cârciumari, perceptori, care se învesmântau în haine nemțești. Dar fruntea acriturilor era negustorul Gherasim Șerbu, care fusese lumânărar mai înainte. Acum nu era numai lumânărar.

Venise în sat, dinspre munte, ca și Mareș, cârciumarul cu care se aveau la cuțite frații mamei, cu căruța cu mere dinspre Pitești. Văzuse sat mare și se pripășise aci. Inchiriase o casă și trimisese scrisoare să-i vie ajutoare. Satul se pomenise într'o zi cu o liotă întreagă de băieți blonzi și înalți cu chici de ie băteau umerii, cum la noi purtaseră pe vremea lor numai bătrânii. In căruțe lungi, mocănești, aduseseră scule, cazane și cutii. S'a svonit repede noutatea; mocanul o să facă fabrică de lumânări.

Infiripaseră repede fabrica. Până noaptea târziu lucrau. Ne adunam la ferestre și-i priveam cum frământă ceara și cum scot din fabrica lor, mai curând

din mâinile, lor, lumânări moi şi subţiri de mort, ieftine şi lumânări mari, groase şi albe, pentru botezuri şi nunţi.

Mergea bine negustoria lumânărarului. Casa închiriată pe o iarnă o cumpărase şi-o înzestrase cu acoperiş nou, cu uşi şi cu ferestre noi. Cu albastru erau acum vopsite ferestrele şi uşile. In curte construise Gherasim Şerbu magazii.

Nevastă-sa, căreia tot satul îi spunea piteşteanca, venise aici desculţă, pricăjită, înfofolită într'un cojocel unsuros şi în pestelci boţite. La numai un an purta în picioare papuci noi, cu tocuri înalte, rochii cu flori mari, şi se lăuda că în curând o să-i cumpere lumânărarul pălărie dela oraş. Era o femeie înaltă, albicioasă, uscăţivă. Se uita de sus la muierile rumânilor. Duminica se ducea în vizite la orăşence, adică la nevasta notarului şi la ţaţa Polina, nevasta vărului meu Niculae Dimozel.

Mureau oamenii — Gherasim Şerbu vindea lumânări de mort. Se năşteau copii — Gherasim Şerbu vindea lumânări pentru botez. Aveau loc nunţi—Gherasim Şerbu vindea lumânări de cele mari şi albe pentru nunţi. Başca ce mai vindea pentru pomeni, pentru parastase. Nu unui sat, ci tuturor satelor din jur Gherasim Şerbu le vindea lumânări. Strâns la mână, a adunat în scurt timp avere. Fabrica de lumânări şi-a mutat-o în magaziile din fund, iar în casa cu faţa la uliţă a deschis prăvălie cu de toate. Baloturi întregi au adus căruţele lumânărarului dela oraş. Prăvălia a deschis-o de Paşte, şi-a dat svon în sat: — vând ieftin. Oamenii s'au îmbulzit ca la pomană. Oricât de sărac ar fi cineva, aşa e obiceiul pământului, trebue să-şi îmbrace copiii de Paşte. Crăciunul sătul, Paştele fudul.

Ne-a luat şi pe noi tata şi ne-a dus cu cârdul la prăvălia lui Şerbu. Surorilor le-a cumpărat pantofi, barişe. Nouă, ghetuţe, flanele şi câte o pălărioară. Pălăria mea era o grozăvie: la betelia care o înfăşura era cusut în dreapta un pistol albastru, de tinichea. A adunat avere mare Gherasim Şerbu. Intr'o zi a luat-o din loc ca şi fratele mamei care plecase la oraş.

Nu-i mai plăcea nici lui Gherasim Şerbu, şi mai ales nevestei lui, satul...

Unei singure muieri din sat i-a părut rău de plecarea lui Gherasim Şerbu şi a piteştencei — nevestei lui Păscuţu, orăşeanca dela marginea Ruşului de Vede, oploşită în sat. E o femeie mică, bălană. Parcă e spoită cu lapte. Păscuţu e bătrân. Nevastă-sa, Papelca, tânără. Moşneagul n'o duce la muncă. La muncă merge cu taică-său.

— Dece nu-ţi iei muierea la muncă, Păscuţule?

— Să n'o ardă soarele. Nu vreau ca nevastă-mea să fie pârlită de soare şi să aibă mâini urîte. Vreau să-mi gătească de mâncare cu mâinile curate...

Intr'adevăr, Papelca are mâinile albe şi mici, cu unghiile totdeauna curăţate, tăiate scurt.

I-a născut trei copii. Unul seamănă cu nenea Gigoi, altul cu Dumitrache Vătui, fetiţa, Dina, seamănă cu prietenul fratelui meu Ion, cu Avendrea, hoţul de cai.

— Cu cine prinzi tu copiii, Papelco? o întreabă câte o muiere care-i caută râcă.

— Cu cine pot, fa, cu cine pot...

Păscuţu are două case. Una mică, în fundul ariei, alta mare şi nouă, în faţă, lângă uliţă. Păscuţu stă cu nevasta şi cu copiii în casa mică. In tindă, pe o rogojină, doarme taică-său. In casa din faţă locuesc ofiţerii care au venit să măsoare câmpurile. In coşarul vitelor, care demult nu mai e locuit de vite, dorm soldaţii, ordonanţele.

Locuesc doi ofiţeri în casa lui Păscuţu. Amândoi tineri, cu mustaţă subţire pe buză. Numai unul are nevastă. Ofiţerul însurat şi-a adus şi servitoarea. E dinspre munte. Parc'ar cânta când vorbeşte. O chiamă Zinca.

Ziua, în amiaza mare, auzim dinspre casa lui Păscuţu, ţipete sfâşietoare. Părăsim jocul şi dăm năvală într'acolo. Zinca e tăvălită în ţărână. Zizi, cucoana ofiţerului, o calcă în picioare. O loveşte cu călcâiele pantofilor unde nimereşte. In coaste, în obraz. Inainte de a o tăvăli a plesnit-o cu palmele peste gură. I-a

smuls părul din cap — şuviţe de păr negru ca pana corbului. O loveşte şi o ocăreşte. Urcată pe gard, Polina, nevasta vărului Niculae Dimozel :

— Dar ce-ţi făcu cucoană ?

— Mi-a vărsat cafeaua, tâmpita...

Ne adunăm şi privim. Cucoana ofiţerului o uită pe Zinca. Culege bulgări din mijlocul drumului şi ni-i asvârle în cap. O luăm la goană. Cucoana ofiţerului după noi. Zinca a scăpat. Se adună singură din ţărână şi vine spre fântâna din faţa casei. Se scutură de praf, se spală pe obraz, pe mâini, pe picioare. Ii sângeră gura. Intră la noi în arie. O oblojeşte cu alifii, soră-mea Riţa...

— Dece nu pleci dela curviştina asta ?

— Unde să plec? N'am pe nimeni pe lume. La alţii aş nimeri-o şi mai rău.

Oblojită, se întoarce acasă. O vedem venind peste câteva clipe. Ţine în mâini o farfurie albă, întinsă.

— M'a trimis coniţa să-i culeg dude...

— Culege-i.

Se urcă într'unul din duzii noştri Zinca. Culege dudele una câte una. Culege dude şi cântă. Când şi-a umplut farfuria, coboară încet şi i le duce cucoanei.

Seara ofiţerii se întorc cu ordonanţele dela câmp. Un ofiţer cântă la vioară. Cel neînsurat cântă la vioară. In faţa casei lui Păscuţu cântă.

Ascultăm de departe. Dacă ne-am apropia, ofiţerul şi-ar înceta cântecul şi ne-ar lua la goană. Nu-i place să ne vadă în apropierea lui.

Ordonanţele vin seara pe la noi. Scoate soră-mea Evanghelina un ţol curat din casă. Il întinde sub dud. Un soldat se urcă, scutură dudul. Ca bătute de grindină cad dudele. Le adună soldaţii într'o strachină. Se aşează pe prispă şi mănâncă. Mai stau de vorbă cu tata ; cu noi toţi stau de vorbă ordonanţele. Aflăm că amândoi ofiţerii sunt băieţi de moşieri dinspre partea Brăilei. Căpitanul Suditu e cel însurat. Sublocotenentul Andreescu, cel cu vioara, e băieţandru, boboc, abia ieşit din şcoala militară. Ordonanţa lui, soldatul Ghenciu Marin, din Udup, a rămas ştirb. Numai câţiva dinţi are în gură.

— Pe ceilalţi, spune, i-am scuipat de când am fost dat ordonanţă la ofiţer. Din orice îi sare ţandăra. Cu cravaşa mă bate. Când îi trag cismele din picioare, seara, nu uită să mă izbească peste gură cu botul uneia — bivole, îmi spune, trage mai încet că mă dor bătăturile... Dacă trag mai încet, cisma nu iese din picior. Poartă cisme strâmte; e fudul ofiţerul...

Cioroiu, ordonanţa căpitanului, e moldovean. Are părul gălbui şi ochii albaştri. Râde cu gura până la urechi. Nu uită să-şi spună mulţumirea:

— Aici mă bat numai căpitanul şi cucoana. La Bucureşti mă bătea cu lemnul de scuturat covoarele şi saltelele soacra căpitanului, că stă la soacră căpitanul. A căpătat zestre case mari, lângă Cişmigiu. Aprigă muiere soacra căpitanului. Dă odăi cu chirie. Işi muştruluește chiriaşii mai abitir decât ne muştruluesc pe noi majurii la cazarmă. Umblă bieţii oameni prin casă în vârful picioarelor. Stau o săptămână, două, şi-şi iau lumea în cap. Sunt arătoase casele, vin alţii. O păţesc şi pleacă. Vin alţii. Şi tot aşa mereu... Plimb căţeii coanei mari prin grădină. Ii port legaţi cu cureluşă... Am ajuns, vorba ceea, să tai frunză la câini... I-a murit râsul pe buze. I s'a întunecat, i s'a strâns, i s'a boţit faţa.

— Dacă n'am ştiut termina cu boierii la 907!... S'ar fi schimbat multe în ţară dacă am fi izbutit atunci...

— Pe aici a fost foc mare la 907, îngână tata. Pe noi ne-au ţinut trei luni închişi pe şlep, în mijlocul Dunării. Ne mâncau ţânţarii, păduchii, ploşniţele. Guzganii mai-mai să ne roadă ciolanele. Vai şi amar. Unora, mai bolnăvicioşi, începuse a le putrezi carnea pe unde fuseseră bătuţi, rupţi. Ii mâncau viermii de vii. Ne-au mai ţinut şi la puşcărie pe urmă. Ne-au batjocorit, ne-au purtat pe la judecăţi... Se chiamă că până la urmă, tot ei ne-au iertat. Aşa căuta să ne împuieze capul ginerele lui Miliarez, Drăculea, prefectul... N'aveau ce să ne ierte. Noi nu căzusem în greşeală. Ne căutam dreptatea noastră, atâta tot. Dacă are cineva păcat, i-am spus atunci lui Drăculea, apoi nu noi îl avem. Păcatul îl aveţi dumneavoastră. La

dumneavoastră, la boieri, e biciul și puterea. Cu puterea statului ne țineți în robie. Cu biciul ne loviți. Ne furați munca și ne lăsați muritori de foame. Apoi vorbiți de iertare... S'a mâniat Drăculea și s'a băgat în mine. A început să sbiere: — Nu te-ai săturat pe șlep? Acuș te trimit iar pe șlep!... — Apăi, i-am spus, acum, nici acasă nu mi-o fi mai rău ca pe șlep...

A început a albi părul tatii. Pe la tâmple, pe la mustăți a prins a albi tata. Suge cu sete o țigară răsucită din tutun verde tata. Fumează și ordonanțele. Fumul alungă muștele. In bălăriile din arie a sădit tata câteva semințe de tutun. A răsărit tutunul, a crescut. Foile tutunului sunt verzi, păroase, late. In fiecare zi, rupe tata câteva foi, le pune la uscat, le pălește soarele, sunt bune de frecat în palmă, de pus în brâu, în bășica de porc.

— Eram băiețandru la 907, grăiește Ghenciu. La noi, la Udup, au adus ofițerii tunuri. Răscoala se iscase dintr'odată. Dădusem foc curților boerești, erau ale unuia, Dumba, care trăia la Viena și era prieten cu împăratul austriac. Nici n'au apucat să ardă bine curțile că ne-am și pomenit cu armata. Cam știau oamenii ce-o să-i aștepte. Ne-am adunat care cu puști, care cu pistoale, care numai cu ciomege și am așteptat armata la margine.

A ieșit un bătrân înaintea armatei și le-a spus ofițerilor să ne lase în pace, că satul n'are nimic de împărțit cu armata, că satul s'a ridicat și a dat foc la curțile boerești și că o să intre oamenii cu plugurile, să are pământul. Ofițerii au tăbărît cu săbiile pe bătrân. Atunci, Gurădulce, care fusese sergent în armată, a luat comanda satului. Oamenii s'au ascuns pe după garduri, prin șanțuri și-au început a trage ochind în ofițeri și în reangajați. A căzut un ofițer. Au mai căzut niște majuri. S'au risipit soldații. A fost un adevărat război. S'a sunat și goarna. A doua zi, în zori, veniseră alți soldați, cu tunuri. Trei zile au tras cu tunurile în sat ochind bordei cu bordei. Au pierit oamenii ca muștele. Și salcâmii i-au ras din rădăcină cu tunurile. Dintr'ai mei am scăpat numai eu cu

tata... A murit la 913, tata, de holeră, dincolo de Dunăre...

Ordonanţele sunt desculţe. Miriştele pe care umblă ziua le-au sângerat picioarele. Peste răni soldaţii au presărat ţărână...

Tata îl desbracă pe frate-meu şi-l aşează lângă mama. Frate-meu se trezeşte. Il aud îngânând :

— Iapă, iapă, iapă...

— Ce spune ăsta, tată ?

— Adu-i o cană de apă.

Aduc apă. Soarbe frate-meu câteva picături. Apoi capul îi cade.

Mama îi mângâie părul, obrazul. Il mângâie încet, cu degetele ei lungi şi subţiri, numai vine şi oase.

— Dragul mamei, drag...

Ii e teamă să nu-l trezească. Mă bag în culcuş.

Dinspre casa lui Păscuţu auzim zarvă. Ce-a putut să mai spargă Zinca la ceasul ăsta ?

La vară am să mă urc în dud. Am să scutur dude. Frate-meu o să se poată ridica în picioare. Ba chiar o să meargă câţiva paşi. O să culeagă dude şi-o să le mănânce. O să-şi mânjească obrajii de dude — de dude timpurii, de dude de vară, de dude de toamnă.

— Sunt dulci dudele ?

— Dulci...

XII

PISICA

La fântâna de sub salcie, prietenii mei, ciopor pe buduroi. Pe lângă jghiab, la rând, caii. Scoatem apă cu ciutura, o răsturnăm în scobitură.

Caii sorb, tobă li se fac pântecele.

Dacă ne-ar luneca unuia piciorul, ne-am prăvăli în fântână. Abia vedem fundul licărind. Cumpăna e înaltă. După înălţimea cumpenei, cunoaştem adâncimea fântânii. După înălţimea cumpenei, ştim dacă apa e sloi ori cocleală în miezul verii.

Apa care gâlgâe în fântâna din faţa casei noastre e totdeauna rece şi bună

Vin femeile de pe alte uliţi şi iau la amiază şi seara apă de băut în ulcioare.

Bărbaţii la şanţ, la cârciumă, la primărie. Femeile la gard, la fântână stau de vorbă.

Se duc băieţii cu caii, să-i pască, departe, pe mirişti... Nu s'a început culesul porumbului. O să înceapă, peste o săptămână, peste două. Nu toate miriştile au fost arate...

— Hai cu caii, Darie...

— Hai...

Caut o căciulă, o ruptură, o pun pe cap. Arunc în spinare un zăbun al soră-mi — sdreanţă, zăbunul.

Toamnă. Noapte răcoroasă. Am cu ce să mă încălzesc. Desleg bălanul şi-l duc la fântână. Adăp bă-

lanul și-l încalec. Ceilalți, au și plecat. Ating bălanul cu nuiaua, bălanul fuge. Mă țin cu mâinile de coamă, mă ciuciulesc. Capul mi-l așez dealungul coamei. Aleargă bălanul, mănâncă pământul. Dacă drumul ar fi așternut cu piatră și bălanul potcovit, bălanului i-ar scăpăra potcoavele... Nu-i scapără, că nu le are. Drumul, drum de țărână...

Iacă-tă, i-am ajuns, trec în rând, cu ei, domol mergem, domol.

— Unde paștem caii la noapte ?

— Lângă crâng, la Adâncata, răspunde Avendrea...

Dacă mă satur de joacă și sunt mort de oboseală și totuși somnul nu vine să se lipească de mine, să-mi adoarmă dracii, apuc pe ulița care duce spre gară și mă duc la unchiul Burdulea. E cel mai vechi din neamul nostru, unchiul Burdulea. Acuși apropie suta. I-a murit baba. Din șapte băieți îi mai trăiesc doi, Mărinică și Dănică. Din cinci fete, una mai mare. Nepoți, o droaie i-au rămas. Dacă ar veni duminica să-l vadă i s'ar umple aria de lume, unchiului Burdulea. Nu vin decât la zile mari, când unii, când alții.

E nesuferit bătrânul. Mereu povestește de când era ei tânăr și... frumos.

Că unchiul Burdulea a fost odată tânăr, nu mai încape nicio îndoială. Oricine e odată tânăr, după câte am apucat și eu să aflu. Că a fost frumos, greu să-l crezi. Uite — o arătare de om e unchiul Burdulea. Când umblă îi vine tatii cam până la chimir. I s'a îndoit mijlocul, n'are barbă, n'are mustăți. N'are nici păr pe cap, n'are pe nicăieri pe trup, a rămas spân. S'a trezit într'o dimineață fără gene, fără sprâncene. Părul — grămadă, pe căpătâi.

Mă duc pe la unchiul Burdulea pentru pricina care-i face pe ceilalți să-l ocolească. Povestește despre oamenii ale căror oase s'au topit sub buruieni.

Mă duc și pentru altceva — unchiul Burdulea cântă. Îmi plac oamenii care cântă. Unchiul Burdulea însă cântă cu glas tare, ceeace nu cutează niciun lăutar să cânte decât la ureche și încă, unuia cu chef. Trec mu-

ierile, fetele, în stol, pe uliță, dela prășit ori dela secerat. Unchiu-meu, la poartă, cât îl ține gura :

Noaptea pe'ntunericu'
Pipăii cu degitu'
Găsii lelii peticu...

Muierile fac haz — fac haz fetele. Una mai șugubeață :

— Sărut mâna, babo...

Burdulea se supără. Supărat, le spune niște vorbe Le face și pâhănii.

Multe am aflat dela unchiul Burdulea.

Altădată șesurile erau îmbrăcate până la marginea lumii de păduri. S'a tot înmulțit sământa omenească, și-a tăiat copacii. Rădăcinile, smulse din pământ, luminișurile, lărgite. Au ieșit câmpuri bune de semănat mei, orz, secară, porumb... Cu securile, cu târnăcoapele, cu cazmalele, oamenii au alungat pădurile, le-au lovit, pădurile au pierit. Ici, colo, câteva ochiuri. câteva zăvoaie la Olt, la Dunăre. O fișteică de pădure a rămas la Crângeni, alta spre Rușii de Vede, dincolo de Adâncata, mai mult rariște.

— S'au lărgit câmpurile, povestește unchiu-meu Burdulea spânul — au pierit pădurile, au început rumânii a prinde chiag în munca lor. Atunci s'au repezit boierii peste sate, au scornit că sunt pământurile lor. Au căzut rumânii în robia boierească. Nici până azi n'au scăpat. S'au mai burzuluit din când în când satele. Le-au înnecat în sânge stăpânirile, câte au trecut, prin vremuri, peste oameni.

Acum nu mai cântă cântec pentru muieri bătrânul cu fața de babă. Altceva cântă, mai curând îngână. Dintre buzele lui subțiri, uscate, picură nume vechi, de haiduci care au ridicat paloșele grele și-au retezat capete ciocoiești, nume vechi de boieri peste a căror amintire rumânii aruncă blesteme...

La Adâncata, între miriști, bostănării. S'a cam dus vremea bostănăriilor. Covercile încă n'au fost doborîte. Vrejurile n'au fost smulse. Trântoresc încă în

țărâna udă, culcate, lubenițe lungi, vărgate, târzii; lâncezesc încă, pe sub foi pe jumătate scorojite, pepeni rotunzi care nu vor să se coacă. Adunați, îngropați în saci de grâu, pot fi scoși, copți gata, de Crăciun — copți, vorba vine, mai degrabă păliți, veștejiți, dulcegi...

Capul nostru e Avendrea, prieten cu frate-meu Ion. S'ar fi dus cu caii, frate-meu — nu e acasă. Nu e nici la stăpânul lui, la Șoavă. Ar fi venit cu caii lui Șoavă la păscut.

Bunicul dela Cârloman s'a bolnăvit. S'a dus frate-meu Ion — de două zile, îl păzesc să moară.

N'o să moară bunicul, cum n'a murit nici mama — bolește, boala lui o scoate din sărite pe bunica. E țanțoșă bunica și umblă dreaptă ca o fată mare. Nu-i plac bolnavii, bunicii. Duminica trecută am fost eu să-l văd pe bunicul — țipa la el bunica:

— Mai taci odată. Mereu te vaieți. Parc'ai fi muiere, așa te vaieți...

Il dondănea la cap. Bunicul Delcea, lungit în pat, își trecea degetele prin barba galbenă, gemea:

— Mă vaiet și eu, că mă doare. Toate oasele mă dor. Și carnea mă doare. Aș vrea să mor...

Atât i-a trebuit bunicii s'audă — că spune bunicul că vrea să moară. Tăiase nenea Dumitrache o găină. Bunica o opărise și o jumulea pe vatră. Lângă bunica, cuțitul cel mare, cu care avea să desfacă ea pieptul găinii, s'o taie în bucăți, înainte de a o arunca în oală pentru ciorbă. I-a sărit țâfna. Ce-o fi vrând cu cuțitul? Să-l taie pe bunic?

— Spui că vrei să mori? Iată cuțitul. Bagă-ți-l în piept. Infige-ți-l în inimă. Ai să mori numaidecât și-ai să te liniștești. N'o să te mai vaieți. Moartea e lângă tine. Ajut-o să te ia...

Avea fața cumplită, bunica. Nu glumea. Ar fi vrut într'adevăr ca bunicul Delcea să-și înfigă singur cuțitul în inimă? Eu, cam speriat, mai mult de fața ei decât de cuțit. Un zâmbet bun s'a revărsat din ochii și de pe buzele bunicului.

— Afurisită muiere ești! Semeni cu turcul de taică-tău. Nu te speria, Darie. N'am să-mi pun mintea

cu vorbele ei. Niciodată omul nu trebue să-şi dea moartea, nici măcar să şi-o cheme. Omul are moartea în măduva oaselor, din clipa în care s'a plămădit... Vezi tu, Darie, în viaţă poţi să chemi norocul şi norocul poate să vină sau să nu vină. Poţi să chemi, dacă eşti nesdravăn la minte, şi moartea. Moartea ori o chemi, ori n'o chemi, tot vine când îţi este dat să vină şi... te ia...

Bunica ţinea în mână cuţitul.

— Nu mai pălăvrăgi. Nu mai turbura mintea băiatului. Vrei să mori? Ia cuţitul. Nu vrei să mori, fă bine şi încetează cu văicăreala...

Ne-a întors spatele şi s'a dus la vatră, la găina ei.

Cu sete, cu duşmănie, a despicat pieptul găinii. Parc'ar fi vrut să despice, să ciopârţească trupul schilav, uscat, al bunicului.

A scos burta găinii afară şi-a aruncat-o câinilor care aşteptau în prag, cu limbile roşii-vinete, atârnând. Inima şi ficatul, calde încă, le-a pus pe jar. S'au fript măruntaiele pasării. Le-a presărat cu sare, le-a pus pe un taler de lemn şi ni le-a adus în odaie. S'a uitat încruntată la noi:

— Mâncaţi-le, sunt bune de mâncat...

Miroseau frumos. A luat o bucăţică de ficat bunicul şi a molfăit-o în gură. Restul l-am mâncat eu. Mi-am lins buzele. Cum să nu mi le ling!

Acum, dacă astăseară o să mai taie bunica o pasăre, măruntaiele o să le mănânce frate-meu Ion, fir-ar el al dracului...

Nici mie n'o să-mi meargă rău. Avendrea e priceput la toate. O să ne pună pe noi, ăştia mai micii, să adunăm balegi uscate şi ierburi, să aprindem focul. Pe urmă, tot pe noi, o să ne trimită să alegem de pe unde s'o nimeri, porumb cu bobul moale şi, tot pe noi, o să ne pună să coacem porumbul la foc. Lui, fiindcă ştie să dea porunci, o să-i dăruim, cu voie, fără voie, fiecare, jumătate din câţi porumbi o să coacem. Pentru atâta lucru nu ne supărăm. Toată noaptea o să coacem porumb. Dacă ni s'o face sete, fântâna din fundul văii o să ne astâmpere setea.

Sare cu gura pe Avendrea, natantolul de Gângu:

— Ne-ne-ne A-ve-vendrea, o să mâncăm și lubenițe astăseară ?

— Poate...

Avendrea se ține de furtișaguri. Din pricina lui Avendrea, frate-meu Ion ia câte o chelfăneală dela tata.

Se strâng băieții, iarna, pe la câte unul din ei acasă, la clacă, și curăță porumbul pentru moară. Până spre ziuă își dau în vorbă curățind porumb, spunând basme, mâncând boabe fierte, ciupind fetele chemate din vecini.

Avendrea aduce sub zăbun o găină, o gâscă, o curcă — ce poate să înhațe din cealaltă parte a satului. I se cunoaște obiceiul. Tatei îi este teamă să nu-l învețe Avendrea și pe frate-meu cu nărav. Avendrea, dacă are cu cine se înhăita, fură și cai. Nouă ne-a furat odată un cârlan. A intrat noaptea în coșar, a deslegat cârlanul dela iesle, l-a scos afară din curte de căpăstru, a sărit pe el și pe-aci ți-e drumul. L-a vândut rudarilor la târg. Până să-i luăm urma, s'a dus calul. N'a mai călcat hoțul prin casa noastră o lună. Pe urmă a venit la frate-meu, ca și cum nu s'ar fi întâmplat nimic.

— Bună sara, mamă Mărie...

— Bună sara, Avendreo. Ne furași cârlanul !...

— Eu ?

— Cine altcineva !...

— Mamă Mărie, să fie al dracului — din creștet până'n cer și din tălpi până'n pământ — cine v'a furat cârlanul...

A început să râdă mama, a râs și Avendrea.

— Cel puțin de acum înainte să nu ne mai furi vitele...

— N'o să vi le mai fur. E mare satul.

Nici nu ne-a mai furat de atunci Avendrea.

Vitele le-a vândut la târg, tata, când i-a ajuns cuțitul la os și n'a mai avut cu ce să cumpere mălai să ne scoață din iarnă, să nu murim cu zile. Ne-a rămas bălanul.

Țin minte. Când eram mic, crângul la marginea căruia descălecăm și dăm drumul cailor să pască îm-

piedicaţi, era pădure. Drumul spre Ruşi tăia, ca şi acum, în două pădurea. Mergeam toamna la târg cu tata, ghemuit, lângă el, în căruţă. Mergeam, după cum era drumul. Aveam grijă să pătrundem în pădure cu caii odihniţi. Nu ştiai niciodată ce ţi se întâmplă. Puteau să-ţi iasă în cale, dintre copaci ori din şanţul şoselei, hăidămacii, cu pistoalele întinse, cu bâtele ridicate, să-ţi strige: Stai!... Te purtai după măsura curajului. Ardeai bice cailor, o luai la goană. Auzeai în urmă împuşcături, înjurături. Puteai să mori, puteai să scapi cu viaţă, după noroc. Te puteai alege numai cu capul spart, cu oasele fărâmate. Asta nu mai era după noroc, ci după meşteşugul hoţilor. Legau hoţii frânghia de copaci, stăvileau tainic şoseaua. Voiai să fugi. Caii se împiedicau în funii. Poticniţi, cădeau în bot. De ciudă că ai încercat să scapi nejefuit, te desbracau la piele, te sdrobeau în ciomege, te lăsau lat în marginea drumului şi o luau spre adâncul pădurii. Până la ziuă aşteptai alţi călători să te ridice, să te oblojească. Hoţii se ascundeau în tainiţele lor... Multora li s'a întâmplat. Nouă, nu.

Pădurea a fost tăiată. Copacii bătrâni au fost culcaţi la pământ, curăţaţi de crengi, făcuţi stive, încărcaţi în care şi duşi la oraş. Din rădăcinile vechi a răsărit crâng tânăr. Pădurea o să fie iarăşi pădure în putere mai târziu.

Odată cu pieirea pădurii, au pierit şi hoţii. In porumburi, în grâne, mai greu să se ascundă hoţii, să-şi piardă urmele...

Bătătorim pământul cu picioarele şi adunăm ierburi. Facem claie din ierburi, să stăm pe moale. Astăseară, Avendrea e capul. Ne porunceşte.

— Duceţi-vă spre tarlaua bănăsenilor. Au semănat porumbul mai târziu. E încă verde porumbul lor. Veniţi fiecare cu poala plină...

O luăm spre tarlaua bănesenilor. Intrăm în lanurile de porumb. Sună foile. Le sunăm noi când le lovim, le sună vântul. Pipăim ştiuleţii, despicăm foile la vârful ştiuletelui. Incercăm boabele cu unghia. Dacă sunt moi, rupem porumbul şi-l punem în poală. Dacă sunt

tari boabele, lăsăm porumbul să rânjească, încercăm altul.

A plouat, s'a făcut porumb destul...

Am împlinit porunca. Am descărcat prada la picioarele lui Avendrea.

Dinspre Belitori s'a ridicat şi urcă încet spre cumpăna cerului un sfert de lună. E pătată luna, astăseară. Parc'a umblat cineva cu degetele mânjite de smoală pe obrazul ei. Degetele, podul palmei au lăsat urme — urîte urme... Lumina — mohorîtă, fumurie, albastră. Cerul toamnei e limpede ca sticla. Calea Robilor, alburie.

Cad stelele...

— Acum adunaţi balegi uscate, ne porunceşte iarăşi Avendrea.

Ne răspândim pe mirişti, pe unde au păscut ieri şi alaltăieri caii... Dacă dăm peste balegi uscate, ne aplecăm, le culegem, umplem poala...

Lângă grămada de porumb ridicăm altă grămadă. Avendrea ia un smoc de buruieni, face şomoiog şi acoperă şomoiogul cu balegi. Scoate din sân cârpa în care păstrează înnodate laolaltă, amnarul, cremenea, iasca. Potriveşte, scapără, roi de scântei. Se prind scânteile în iască. Flacările cresc în urma fumului. Acum focului i se ivesc aripi. Ne strângem în jur. Spre Belitori au mai licărit alte focuri — două, trei, patru. Au licărit focuri şi spre Caravaneţi. Cete de băieţi, ca şi noi, cu caii, la păscut...

Tăiem nuiele din crâng şi avem frigări. In vârful lor înfigem ştiuletele. Coacem porumbul la jar. Nu uităm să aruncăm mereu alte balegi pe foc.

Opt suntem în ceată. Am copt patruzeci de porumbi şi i-am făcut căpiţă. Incepem să-i mâncăm. Avendrea ni-i împarte. Işi opreşte cincisprezece. Calzi, aproape fierbinţi, sunt buni porumbii. Boabele au must dulce. Ni s'au umflat burţile. Ne-a cuprins setea. Plecăm peste mirişti, la fântână. Fântâna e mai în vale. Lângă fântâna, un plop. In plop, cineva, cu ani în urmă, a bătut în cuie o icoană. Era lucioasă icoana. Acum e vânătă de ploi. Omizile au lăsat dâre de bale pe faţa

icoanei. Hristosul slab este nu numai răstignit în cuie, pare şi legat, de crucea lui, cu frânghii.

Bem apă până ne săturăm. Tutanu se vâră sub nasul lui Avendrea. Se vâră sub nasul lui Avendrea şi Gângu.

— Ne-ne-ne A-ven-ven-drea, mâ-mân-căm lu-be-beniţe astăseară ?

— Dacă vreţi voi !...

Ne oprim la sfat. Sunt câteva coverci, câteva bostane prin apropiere. Trebue să mergem călări, la primejdie să fugim.

Avendrea are bâtă, noi ceilalţi, numai nuiele cu care îndemnăm caii la mers.

Ne ducem la furat pepeni, ne trebuesc bâte. Cuţit are Avendrea. In crâng ne tăiem bâte. Acum suntem înarmaţi. Incălecăm pe cai şi plecăm spre bostane. Ajungem. Eu şi cu Iţicu rămânem la marginea bostanului şi ţinem opt cai de căpestre. Patru cai îi ţin eu, patru îi ţine Iţicu. Caii sunt cuminţi, nu nechiază. Răsuflă pe nări. Aburul cald îmi scaldă faţa. Ceilalţi au plecat deabuşilea pe răzoare. Abia îi mai vedem — mototoale, cum se mişcă. Nu ne temem. N'auzim lătrat de câini, nici glas de om. Bostanele par părăsite. O să ne burduşim pântecele cu pepeni, cu lubeniţe. Ne-a şi venit altă foame...

Noaptea e cenuşie. Ciotul de lună, tot pătat, s'a urcat mai sus. Zumzăit de greieri, de gângănii. Pe sus, în noapte, începe să se tânguie un stol de cocori: crau-crau-crau. Tânguitul lor seamănă cu al oamenilor.

— Poc, pac...

Două fulgere scurte, două pocnete, sparg noaptea. Rup pământul spre noi tâlharii de pepeni. Cinci mogâldeţe aleargă spre noi.

— Dece dai, mă ?

— Dece să nu dau ? Ai vrut să mă'mpuşti...

O izbitură scurtă, ca într'un sac plin. Niciun vaiet. Al şaselea din ceata noastră vine fără să se grăbească. E Avendrea. A ajuns lângă noi. Are poala plină de lubeniţe, de pepeni...

— Voi ce-aţi făcut cu pepenii ?

— I-am aruncat...

— O să vă dau să mâncaţi coji...

Incălecăm pe cai şi ne întoarcem la locul nostru. Mai fumegă focul. Il înviem. Focul bate întunericul cu aripile lui.

Pepenii lui Avendrea sunt cruzi, amari. Ii spintecă, muşcă din ei, îi aruncă peste umăr. Lubeniţele — nişte gâgâlici cât pumnul. Nici ele nu sunt coapte. Le încearcă, le aruncă...

Caii, împiedicaţi, la o aruncătură de piatră, pasc iarba. Ne lungim pe maldărul de buruieni, ne tragem căciulile pe urechi. Avendrea a adormit.

In sat n'avem judecătorie. Avem numai gară şi poştă. Judecătoria este peste două sate în sus, pe Călmăţui, la Cârligaţi. Vine odată pe săptămână judecătorul cu birja. Notarul scoate dosarele din dulap, le'ntinde pe masă. Judecă judecătorul procese mărunte — furturi de găini, furturi de oi, bătăi între neamuri şi, uneori, certuri pentru pământ. Procesele mai grele le trimite judecătorul mai departe, la Turnu.

Judecătorul e tânăr. Are un cap frumos, oacheş. O chiamă Agripina pe nevastă-sa. Muierile din sat îi zic Pipina... Treaba lor... Lumea spune de judecător că şi-a adus lăzi cu cărţi şi că, atunci când nu e la judecătorie, stă, ca un nebun, cu nasul între foi. Mai mult îi ceartă pe împricinaţi decât îi judecă.

Vorbeşte cu glas moale judecătorul, cu glas dulce...

— Cine e reclamant ? întreabă judecătorul.

— Gogu Lincă, răspunde notarul.

— Şi pârît ?

— Stoenescu.

Stoenescu e numele adevărat al lui Avendrea, Nicu Stoenescu...

— Care e pricina ?

— Furt de găini.

Lincă şi Avendrea ies în faţă. E plină primăria de oameni.

— Dece-ai furat, mă, găinile omului ?

— Să vedeţi, domnule judecător...

Niciodată Avendrea nu mărturiseşte faptul. Niciodată reclamanţii n'au probe. Judecata e începută numai pe bănuieli. Fără dovezi nu poate fi osândit nimeni. Avendrea nu capătă osândă... Numai scatoalce dela Mieluşel, la cercetări...

Intră Ciocoşa. Intră şi maică-sa, Unturica. Ciocoşa e frântă de spinare. Are şaptezeci de ani. I-au murit copiii, băieţi şi fete, de oftică, afară de unul. I-a murit şi bărbatul, demult, tot de oftică. Abia şi-l mai aminteşte.

Ciocoşa, peste drum de primărie are case — case mari, vite, slugi. Are vii şi pământuri, Mai spre fundul ariei, într'o cotineaţă, maică-sa, care apropie suta, ca şi unchiul Burdulea, îşi duce traiul.

Ciocoşa a dat-o pe maică-sa în judecată pentru nişte pământuri. Unturica n'are alţi moştenitori. N'o are moştenitoare decât pe Ciocoşa. I-a spus c'o să-i lase pământurile toate, după moarte. Ciocoşa nu e mulţumită. Ar vrea să le aibă de pe acum, cu act iscălit la judecătorie. Avocatul a învăţat-o să facă proces. Se găseşte pe lângă judecătorie un avocat : Vică Georgescu. Umblă spârnel şi-i povăţueşte pe oameni să se judece. Unii îi râd în nas.

— Ca să muncim noi şi să-ţi dăm dumitale câştigul...

Alţii îl ascultă şi pornesc procese. Pârîtul trebue să se ducă la târg, să-şi caute avocat. Deobicei, avocatul care se ceartă în faţa judecătorului cu Vică Georgescu este unul şi acelaş, avocatul Ovidiu Ursu, din Ruşi.

In faţa judecătorului se ciondănesc, sbiară, se ameninţă, numai de mamă nu se'njură. Ai spune, privindu-i, că acuşi-acuşi au să-şi înfigă mâinile în beregată, au să se sugrume. De unde !... După ce pleacă judecătorul, amândoi, ca doi buni prieteni ce sunt, se duc la cârciuma lui Bucur, comandă să li se frigă două-trei găini, o raţă, mănâncă, petrec.

Se vorbeşte că-şi împart frăţeşte câştigurile. Şi le-or fi împărţind... Parcă poţi să ştii tot ce fac, tot ce gândesc acriturile...

Vică Georgescu e băiat de popă ca şi Ovidiu Ursu. Mai toţi avocaţii sunt băieţi de popă.

— Dacă trăiesc uşor !...

— Dar ce ? Popii trăiesc greu ?

— Nu trăiesc greu nici popii. Avocaţii însă au mai mult câştig. Incurcă iţele. Dau cu gura. Jecmănesc oamenii, ziua, în amiaza mare. Legea, întocmită de ei, le ţine partea. Poţi să le faci ceva ?

Vică Georgescu e băiatul popii din Balta Sărată. S'a aciuiat pe lângă judecătoria de pace din Cârligaţi.

— Ce proces ai, nene ?

— M'am certat cu frate-meu şi ne-am încăierat. Mi-a spart capul şi, uite, l-am dat în judecată...

— Te apăr eu. Dacă vrei ţi-l înfund eu la ocnă, să taie sare pân'o rămâne orb.

— Nu vreau să rămână orb. Ar fi păcat. Are copii.

— Ei, orb ! Cum o să rămână orb ? Aşa vine vorba... Dar o să-l frec să mă ţină minte...

— Dece să te ţină minte pe dumneata ? Dece să-l freci ? Ţi-a făcut ceva ? Ca fraţii ne-am certat, ca fraţi o să ne împăcăm — dacă mi-o da despăgubire...

— Despăgubire ?

— Păi, nu mi-a spart capul ? Mi l-a spart. Am fost la doctor şi-am scos certificat. Mi-a luat doctorul o pataşcă, başca timbrele şi hârtiile...

Până la urmă avocatul îl hotărăşte pe împricinat să-l ia apărător. Procesul se amână. Procesul se amână mereu.

Speriat, să nu cumva să se aleagă cu luni, ori poate şi cu ani de puşcărie, celălalt împricinat şi-a pus şi el apărător.

Procesul de bătaie al fraţilor Drâmbă din Balta Sărată i-a purtat noroc şi lui Vică Georgescu şi lui Ovidiu Ursu.

A prins a le ploua cu procese. Avocatul Georgescu şi-a cumpărat întâi casă — spre a dovedi clienţilor că e om cu temei în sat. Şi-a cumpărat apoi o gabrioletă şi doi cai. Procesele mai grele se judecă la Cârligaţi, dar judecătorul umblă în timpul săptămânii

prin alte sate, zece, douăsprezece — şi dă, în cazuri mai mărunte, hotărîri pe loc...

Avocatul Georgescu se ţine după judecător cu gabrioleta, are, n'are procese, aşa, să-l vadă lumea, să-l cunoască, să ştie omul unde să alerge la nevoie.

— Asta e avocat, aude vorbe în urma lui.

Acum îl cunosc şi copiii. Scoate pălăria. Salută în dreapta, salută în stânga. Muierilor mai în vârstă le spune:

— Sărut mâna, măicuţă, sărut mâna...

Moaşă-mea Dioaica s'a uitat la el, l-a înfruntat:

— Coşgogea boierul, îmi săruţi dumneata mie mâna? Nu mi-o săruţi!... Apoi, dacă nu mi-o săruţi, dece mi-o spui? Mâna mea, maică, nu e mână de sărutat... Am umblat cu ea prin multe — hai să le zicem burţi...

I s'a umplut oala de bani. S'a revărsat. Avocatul a dat sfoară'n ţară că e amator să cumpere pământ. Unde se află o bucată de pământ, bună, rea, aproape, departe, avocatul Vică Georgescu o cumpără. Ii muncesc, toate aceste pământuri, pe gratis, clienţii.

— De unde eşti, taică?

— Tocmai din Băcăleşti.

— Vrei să te apăr?

— Să mă aperi, taică.

— Imi dai doi poli pentru proces.

— Iţi dau, taică, numai să mă scapi de belea.

— Nicio grijă... Dar, ce-ai făcut?

— Eu n'am făptuit nimic, aracan de zilele mele, că nu mai sunt în stare, am îmbătrânit...

— Atunci?

— Fii-mea...

Lângă bătrân, cu legăturica cu merinde pe mână, o fetişcană oacheşă, cât nodul, îşi strânge gura pungă, îşi frământă buzele şi le muşcă...

— Ce-a făcut fata...

— Apăi, nu e fată, domnule, e muiere, c'a fost măritată...

— E vorba de divorţ?

— Nu. Nu e vorba de divorţ. Că, să vezi dumneata, de măritat a fost ea măritată, da'nu cu forme,

că n'am apucat să băgăm formele la primărie. A fugit dela bărbat...

— Atunci e simplu...

— Ba nu e semplu, că atunci când a plecat dela bărbat, că nu-i plăcea, că spune că e mai mult fătălău decât bărbat şi că ea cu un fătălău nu vrea să ducă mai departe casă, şi-a luat şi ţoalele...

— Erau ţoalele ei...

— Erau ţoalele ei, bine înţeles. Ginerele însă, de necaz că muierea l-a lăsat de ruşine, spune că e cazul de furt, că printre bulendrele ei muierea a încurcat şi bulendre de-ale lui... Aşa, fa ?

— Aşa e, tăicuţă...

Avocatul Vică Georgescu rămâne pe gânduri.

— E mai greu decât crezusem...

— Şi nu mă aperi ?

— Ba te apăr — adică o apăr pe fată...

— Ce fată, domnule, muiere, că a fost măritată, chit că a rămas întreagă că bărbatul era fătălău...

— Muiere, de. Am să apăr muierea asta... Mai dai ceva pe deasupra.

— Bani ?...

— Bani !...

— Nu pot să dau mai mult.

— Boi ai ?

— Am...

Bătrânul se dă un pas îndărăt.

— Adică, dece mă întrebi de boi ? Nu cumva vrei să-mi ceri boii ? Boii sunt viaţa mea. Ce mă fac eu fără boi ? N'ai boi, n'ai putere, nu poţi munci — eşti ca un ciung, ca un olog. Mai bine o trimet pe fii-mea îndărăt, la fătălău...

— Nu mă duc, tăicuţă, să ştiu bine că mă omori. Nu mă duc...

— Nu te speria, moşule. Nu ţi-aş lua boii pentru nimic în lume. Ce sunt eu, câine ? Ce ? N'am inimă? Păi dacă n'aş avea inimă aş locui la oraş, moşule, nu mi-aş pierde vremea în satul ăsta păcătos care-mi scurtează zilele. M'am aşezat aici să vă uşurez, pe voi, pe ţărani, când aveţi procese, să nu vă trimeată

pentru orice fleac, la puşcărie, judecătorul. De unde spuseşi că eşti ?

— Dela Băcăleşti...

— Plug ai ?

— Acum te legi de plug...

— Am o fişteică de pământ la Băcăleşti. Am cumpărat-o dela Stroe Geambaşu...

— Parc'am auzit eu... Lotul lui Stroe Geambaşu e lângă măgură. E lot, nu e fişteică...

— Zi-i lot, dacă vrei să-i zici aşa... Dar e fişteică...

— Să stăpâneşti sănătos lotul, domnule, e pământ bun lângă măgură, pământ ca untul. Al meu e pietros. Semăn grâu şi răsare... dracilă. Semăn porumb, tot dracilă răsare... Moştenire dela soacră-mea, arz-o focul...

— A murit, tăicuţă, bâta Glaiira, cum o s'o mai ardă focul...

— Focul iadului, la asta m'am gândit...

— Aşa, da...

— Şi, cum spuneam, ia firul vorbei avocatul, am o bucăţică de pământ la Băcăleşti. Eu o să-ţi scap fata din proces...

— Nu fata, muierea, că...

— Ştiu — că a fost măritată...

— Cu un fătălău, domnule, cu un fătălău păcatele ei...

— O să ţi-o scot din proces basma curată. Dai doi poli.

— Am spus că dau...

— Mai e ceva, dela om la om, dela inimă la inimă. Polii sunt pentru timbre. Eu ostenesc cu procesul. O să fii bun să osteneşti şi dumneata cu pământul meu, să-l ari, să-l semeni — sămânţa o dau eu — să-l culegi şi să-mi aduci rodul... Paiele îţi rămân dumitale. Mă cinsteşti pentru ele cu doi groştei.

— Doi am cu toţii.

— Acum, dar până la vară mai fată purceaua odată.

— Nu mai fată.

— E stearpă ?

— Nu. Nu mai am purcea.

— Ai tăiat-o ?

— Am îngropat-o. A dat brânca în porci. I-am descântat, i-am găurit urechea, am spânzuit-o, degeaba. A murit...

— Condoleanţele mele!

— Cum?

— Imi pare rău că ţi-a murit purceaua.

— Păi, zi aşa, ca să te înţeleg. Adică dece să-ţi pară rău, dumitale, domnule avocat? Chiar dacă nu murea, nu apucai să mănânci din ea. Asta s'a întâmplat când era Mălina de-o şchioapă.

— Cine e Mălina?

— Eu... Pe mine mă chiamă aşa, spune bondoaca...

— Atunci ne-am înţeles. Imi dai doi poli şi doi groştei şi-o scap pe Mălina de bucluc. E caz grav: furt. Pentrucă eu pun inimă în proces, îmi munceşti locul... Cum spusei, îţi opreşti paiele...

— E lot de şapte pogoane...

— Şi procesul e greu, moşule. E caz de furt...

— O să-l muncim, tăicuţă...

Nu e sat în împrejurimi în care avocatul să nu aibă acum pământuri. Şi-a cumpărat chiar un zăvoi pe Olt. Dă bani cu împrumut. Stoarce dela nevoiaşi dobânzi grele. Cârciuma din Cârligaţi, de peste drum de judecătorie, care face dever mare, e tot a lui Vică Georgescu, deşi deasupra uşii scrie: *Cârciumă comunală „La cumpăna dreptăţii", proprietar Barbu Căuş...* Ştie lumea, şi cine bea „La cumpăna dreptăţii" şi cine nu bea, că Barbu Căuş e numai un prepus al avocatului.

— E bună băutura?

— Nu e bună. In schimb e scumpă.

— Dacă în loc să scrie pe firmă „Barbu Căuş" ar scrie „Vică Georgescu" ar fi cumva băutura mai bună şi mai ieftină?

— Nu.

— Atunci...

Avocatul o apucă pe fetişcană de bărbie. Cu glas dulce o îmbie:

— Să treci peste un ceas pe la mine, Mălino, să-mi povesteşti de-a-fir-a-păr cum a fost, ca să pot să te apăr mai bine. Inţelegi! Dacă ştiu cum a fost cu ade-

vărat, chibzuesc din timp cum să înfăţişez chestiunea că să-l zăpăcesc pe judecător, să ne achite.

— Aşa a fost, cum a spus tăicuţa. Mi-am luat ţoalele mele. N'am luat nimic din ce nu era al meu, nici cât negru sub unghie...

— Ai luat, n'ai luat, să treci pe la mine, să mă lămureşti.

— Cu tăicuţa ?

— Ar fi mai bine să vii singură.

— Tăicuţa o să stea pe prag... Ştii... Eu... Mi-e frică...

Bătrânul, ostenit, stă mai departe. S'a aşezat pe vine lângă un gard, şi-a aprins luleaua, şi-a pus, în faţă, între genunchi, căciula mare, cu ţuguiul turtit. Părul, netuns de luni de zile, s'a împreunat cu barba încâlcită.

— Dece ţi-e frică ?

— Eu, să vezi dumneata, vreau să mă mărit fată...

— Păi, ai fost măritată...

— Am fost, dar e ca şi cum n'aş fi fost...

— Eşti proastă...

— Se poate, dar vreau să rămân proastă...

— Vino cum ţi-am spus. O să vorbim şi despre asta...

— Vin cu tăicuţa. O să stea pe prag...

Umblă bătrânul în traistă. Scoate un codru galben de mămăligă. Il presară cu sare. Muşcă din el, mestecă, înghite.

— Ţi-o fi foame, Mălino...

— Nu, tăicuţă, nu mi-e foame...

Aprodul strigă din pragul judecătoriei numele oamenilor.

— Pe-al nostru, mai spune bătrânul, o să-l amâne avocatul până-i aducem gologanii.

Lângă uşă, stârcit, aşteaptă un găligan cu faţă de var, cu gât lung, subţire, boţit, tăvălit parcă printr'o leasă de ciulini... Mălina se uită lung la el de parcă acum îl vede pentru întâia oară. Il priveşte. Il cântăreşte.

— Cu târţăul ăsta m'am măritat eu, tăicuţă, pentru pământ, să am casa casă, masa masă. L-am lăsat pe Dănilă... Mai bine mănânc sare şi mă uit în soare...

— Mănâncă...

Mălina, lângă tăicuţul ei, muşcă din codrul de mămăligă. Inainte de a muşca întinge în sarea care fusese legată în colţul şervetului.

— O să mă ia Dănilă. O să mă bată poate, dar o să mă ierte şi-o să mă ia de nevastă... Am vorbit şi-aseară cu el, la poartă, tăicuţă...

— De-am scăpa odată de pacostea asta...

Lunganul se apropie de ei. Işi arată dinţii.

— Şi aşa, Vâlcule, ne porţi pe la uşile judecătoriei...

— Dacă mi-ai furat ţoalele...

— Să i se usuce mâna cui te-a furat cu un cap de aţă. Tu ştii bine că nu te-am furat cu nimic, că nu m'am bulguit la ce e al vostru, dar spui aşa ca să-mi căşune necazurile pe cap. Uscaţi-s'ar limba, Vâlcule, limba, cu care rosteşti minciuni...

— Blestemă cât oi vrea, dar eu de judecată nu mă las. Merg şi la tribunal... Dacă mi-ai furat ţoalele...

— Ţoalele !... Vedea-te-aş îngropat cu ele, că numai la ţoale te gândeşti...

— Păi...

Ii strigă aprodul. Intră în judecătorie toţi trei. Ies repede. După ei, avocatul Georgescu:

— Când spuneam că amân procesul, ştiam eu ce vorbesc. Iată !... L-am amânat... Cu clienţii după el intră „La cumpăna dreptăţii".

— Să ne întărim cu câte o prăştină. Am mult de muncă azi...

— Ce muncă ! Dai cu gura !... La secere să te văd, domnule avocat...

Avocatului îi plac glumele. Râde.

— Aur îmi curge din gură. Aur curat... Dă-ne trei prăştini, Barbule, plăteşte dumnealui...

Cârciumea geme de lume. Beau cei care au câştigat procesul. De bucurie beau. Beau cei care au pierdut procesul. De necaz beau...

— Nu era mai bine să ne împăcăm, vere ?... Tot acolo ajunserăm... Luai cinci lei amendă.

— Intrase duşmănia în noi...

— Şi-a vârît dracul coada, asta e... Avocatul Vică Georgescu o apucă iar pe Mălina de bărbie.

— Vii?
— Cu tăicuța... Cum am spus.
— Dar dece nu te însori, domnule avocat? Casă ai, bani câștigi, tânăr ești, întreabă, mirându-se, bătrânul.
— Ce? Sunt nebun? Nevasta, moșule, cere cheltuială. După nuntă, vin copiii... Alte cheltueli.
— Dacă făcea socoteli de-astea sfinția sa, tatăl dumitale, nu vedeai niciodată lumina soarelui...
— Alte vremuri, moșule, alte vremuri. Acum trăim timpuri grele...
Vara, după treierat, din satele din jurul judecătoriei aduc rumânii carele pline până la loitre, cu grâu, și le descarcă în magazia avocatului. Toamna, porumb aduc rumânii în carele lor. Bucatele le vinde avocatul primăvara când prețul e mai ridicat, când crapă măseaua rumânului după o baniță de mălai, după o strachină de făină...

Ciocoșa l-a ascultat pe Vică Georgescu, a pornit proces împotriva maică-si. Apărătorul băbuței, Ovidiu Ursu.
Judecătorul tânăr cere să se deschidă dosarul. E un dosar gros, jerpelit. Le strigă pe împricinate. Unturica, sfoegită, vede numai cu un sfert de ochi. Se sprijină, ca și Ciocoșa, în toiag. Intră amândouă în primărie ținându-se de mână. Avocații le despart. Bătrânele stau în picioare, rezemate cu mâinile de grilajul care împarte odaia cea mare a primăriei în două.
Judecătorul le pune aceeași întrebare:
— Nu vreți să vă'mpăcați?
— Nu, răspunde Ciocoșa, și se uită cu dușmănie la maică-sa.
Dacă ar putea, ar înghiți-o de vie pe maică-sa.
— Nu, răspunde ca din fundul unei gropi adânci, Unturica, uitându-se și ea cu aprinsă dușmănie la fii-sa. Și continuă: Vrea să-mi ia pământul, domnule judecător, să mă lase pe drumuri, muritoare de foame, vrea să-mi ia pământul. N'așteaptă să mor...
— Cine muncește pământul acum? întreabă judecătorul.
— Eu îl muncesc, răspunde Ciocoșa.

— Şi câştigul cine-l ia?
— Bucatele le iau eu, răspunde Ciocoşa.
— Şi maică-ti ce-i dai? întreabă judecătorul.
— Ii dau să mănânce, domnule judecător...
— Şi nu eşti mulţumită?
— Nu, domnule judecător.
— Dece nu eşti mulţumită?
— Dacă n'am pământul cu acte!... Mama nu vrea să moară. Mi-e teamă, că înainte de a muri să nu cumva să facă vânzător pământul altcuiva. Umblă mulţi cu plosca pe lângă mama să le facă vânzător pământul. Alde Rişcă sunt neamuri cu noi, neamuri de departe. Băiatul lui Rişcă i-a adus mamei un cornet cu stafide... Să le dea lor pământul, ci-că...

Procesul se amână. Procesul se amână mereu. Avocaţii par furioşi.

— Dece l-aţi amânat, domnule judecător?
— Nou termen pentru împăcarea împricinaţilor, dictează judecătorul. Notarul Stănescu scrie în condică: nou termen pentru împăcarea împricinaţilor...

Ciocoşa o apucă pe maică-sa de mână. Ies din primărie. Ies din curtea primăriei. Trec drumul uitându-se în dreapta şi în stânga să nu le calce vreo căruţă. Intră în aria lor. Se aşează pe prispă.

— Ce să-ţi dau să mănânci, mamă?
— O strachină cu lapte — terciueşte bine mămăliga...

Avendrea sforăe. Iţicu se trezeşte şi mai aruncă pe foc câteva balegi. S'a făcut frig, se deşteaptă şi ceilalţi din somn.

Il trezim pe Avendrea, adunăm caii, le scoatem piedicile, încălecăm şi plecăm spre sat. Avendrea fluieră.

Pe la prânz a venit veste în sat că la Adâncata l-au găsit mort în bostan, cu tâmpla crăpată, pe băiatul cel mare al lui Păpuşoi. L-au găsit mort, c'un pistol în mână.

Vestea a trecut din gură în gură.

— Aţi auzit? L-au omorît astănoapte tâlharii pe Câtică...

— L-au omorît pe-al lui Păpuşoi...

Parc'ar bate clopotul. Bat numai limbile muierilor...

Jandarmul Niculae Mieluşel s'a urcat într'o căruţă cu notarul, cu primarul, cu doctorul Ganciu. Au pornit în goana cailor la Adâncata... La amiază l-au adus pe mort la primărie, l-au întins în faţa primăriei, l-au acoperit, i-au pus strajă. Satul — mirat, pe ulucile primăriei, se uită ca la urs...

Au învârtit manivela şi au vorbit cu oraşul. Doctorul a ieşit din primărie frecându-şi mâinile.

— Să vie Cireş...

Vătăşelul s'a dus şi l-a adus în goana mare pe Cireş. Cireş e cel mai înalt om din sat — cu două capete mai înalt decât oricare altul. E agent sanitar...

— Adu cutia, i-a spus doctorul.

S'a dus Cireş la casa doctorului şi-a venit subsuoară cu o cutie mare de piele. Au scos masa cea mare pe care scrie notarul — masa unde lucrează judecătorul când judecă oamenii — şi-au aşezat-o sub salcâmi, în curte.

Mieluşel, cu arma la spinare, să nu intre nimeni în curte.

Numai doctorul cu Cireş, primarul şi notarul, două străji.

L-au luat pe mort, l-au întins pe masă, l-au despuiat. Mortul — negru, nespălat dela botez.

Urcat pe gardul primăriei, mă uit... Dracu m'a pus să mă uit. M'a văzut Ganciu. Mi-a făcut semn:

— Vino lângă mine. Vrei să vezi cum fac autopsia cadavrului ?...

— Dece să nu vreau...

— Stai lângă mine, să ţii cutia în braţe...

Am stat lângă doctorul Ganciu, am ţinut cutia în braţe. Cutia de piele. In cutie : cuţite, foarfeci, undrele... Mai era în cutie şi-un ferestrău mic. Cireş tremura vargă. Ca un plop pe care-l sgâlţâe, din tulpină până'n vârf, vijelia. Ganciu se uita la el şi zâmzâmbea.

— Ce e, Cireş ? Ţi-e frică ?

— Nu, domnule Doctor...

Ingălbenise... Cum îngălbeneşte frunza salcâmului, aşa îngălbenise Cireş...

A apucat doctorul Ganciu instrumentele şi a măcelărit mortul ca pe-o vită. Pe urmă l-a cusut la loc. Apoi s'a spălat pe mâini.

— Luaţi-l !...

Alde Păpuşoi aşteptau în drum. Şi-au urcat mortul sfârtecat în căruţă şi l-au dus dincolo de gârlă, la ei acasă, în cătun.

Am purtat cutia acasă la doctor. Pe urmă mi-am adunat prietenii şi ne-am jucat. De-a ţurca ne-am jucat.

Jandarmul Niculae Mieluşel a început cercetări în legătură cu omorul.

— Cine s'a certat pentru fete cu al lui Păpuşoi ?...

Răspunde primarul:

— Nimeni nu s'a certat. Pe Câtică nu-l plac fetele, e sărac lipit. Alde Păpuşoi sunt săraci. Dac'ar fi trăit, Câtică ar fi trebuit să-şi caute nevastă în alt sat.

— Cine a fost azi noapte cu caii ?

— Cine n'a fost !... Toţi băieţii satului...

— Să mi-i aduceţi aici pe toţi cei care au fost azi noapte cu caii pe mirişti...

Au plecat străjile, ne-au adunat. Eram mulţi, mai mari, mai mici. Ne-a bulucit în primărie. Era şi Avendrea cu noi, era şi văru-său Roşu. Guţă Roşu are mustaţă galbenă şi faţa vânătă... Era şi-al lui Treaşcă.

— Care l-aţi omorît, mă, pe-al lui Păpuşoi ?

Am ridicat din umeri.

— Nu l-am omorît noi...

— Dar cine l-a omorît ? Tata ?...

— L-or fi omorît băieţii din Stănicuţ, îngână al lui Treaşcă.

— Or flăcăii din Caravaneţi, adăugă Avendrea.

— Cine poate să ştie ? îşi dă Guţă Roşu cu părerea.

Lui Mieluşel îi sare ţandăra. Intră între noi, ridică vâna de bou, să ne înfricoşeze.

— Spuneţi-mi tot ce ştiţi, că vă teşmenesc în bătăi...

— Nu ştim nimic...

— Nu ştiţi nimic ?

— Nu, răspundem într'un glas.

Se năpustește. Vâna de bou vâjâe — vâjâe și pocnește la întâmplare, peste mâinile cu care încercăm să ne acoperim fața, peste față, peste spinare. Ne scaldă în sânge.

Au năvălit oamenii în curtea primăriei.

— Domnule primar, ne omoară Mielușel copiii.

Mielușel aude gălăgia. Iese în prag, întinde arma.

— Vreți să mă împiedicați să fac cercetări! Ăsta e caz de răzvrătire. Plecați! Dacă nu, trag!...

Cine nu-l știa de sărit! Putea să tragă! Părăsesc oamenii curtea primăriei; rămân amenințători lângă uluci.

Mielușel se 'ntoarce între noi. Vâna de bou vâjâe, pocnește, sfârâe carnea.

A răgușit Mielușel, nădușelile îl trec de oboseală.

Ne-a bătut, ne-a stropit cu apă, iar ne-a bătut...

A venit și a trecut noaptea. Lumina zorilor a pătruns prin geamuri și-a căzut, albă, peste noi.

Mielușel a ciocănit în oblonul cafenelei. A sculat-o pe Lenca, să-i pregătească de mâncare.

A mâncat, a băut, iar a venit.

— Tot nu spuneți?

— Dacă n'avem ce spune!...

A trimis straja să-l aducă pe notar. A venit notarul somnoros, țâfnos c'a fost luat din pat înainte de răsăritul soarelui.

Notarul Stănescu are casa gard în gard cu primăria. Din curtea notarului sare gardul și se plimbă ziua prin curtea primăriei, prin primărie chiar, o pisică mare, grasă, roșcovană, cu mustăți. Când scrie, notarul o ține pe genunchi și-o mângâie. Dacă-i lasă păr pe haină, o apucă de ceafă și dă cu ea în dușumele. Cade totdeauna în picioare pisica.

— Unde ți-e pisica, notarule?

— Eu știu!... Trebue să fie prin bucătărie...

— Du-te și caut-o. Vin'aici cu pisica...

Se duce notarul acasă, se întoarce cu pisica în brațe.

Trimite Mielușel o strajă s'o trezească și pe nevasta notarului și să-i ceară, cu împrumut, o undrea, o ață groasă, de cusut cergile.

— O să te ocărască nevastă-mea, spune notarul.

— N'are decât. E în interesul cercetărilor...

Nevasta notarului doarme cu obloanele trase, până târziu de tot. Notarul, care face ochi mai de dimineaţă, umblă, până pleacă la primărie, în vârful picioarelor, să n'o supere.

Straja aduce undreaua, sfoara.

Şeful postului, Niculae Mieluşel, apucă pisica de ceafă şi-o bagă în sânul lui Guţă Roşu. Vâră aţa în undrea, coase gura cămăşii până sus, la gât. Mânecile cămăşii i le leagă strâns deasupra cotului. Il povăţueşte pe băiat să-şi strângă chimirul. Işi strânge băiatul chimirul. Mieluşel izbeşte cu vâna de bou pisica. Vrea să scape, pisica. N'are pe unde. Ghiarele sfâşie adânc pielea. Urlă Guţă Roşu. Cămaşa i se înroşeşte. Mai loveşte Mieluşel pisica.

— Nu spui ?

— Spun, domnule jandarm.

— Cine l-a omorît pe Păpuşoi ?

— Eu l-am omorît...

— Cu cine mai erai ?

— Singur...

— Minţi...

Loveşte încă şi încă. Pisica a turbat. Guţă Roşu leşină. Scoate Mieluşel pisica şi-o vâră în sânul lui Treaşcă.

Mărturiseşte şi al lui Treaşcă. El l-a omorît pe-al lui Păpuşoi.

— Cu cine erai ?

— Cu Roşu...

— Şi cu mai cine ?...

— Numai noi...

— Minţi...

Leşină şi-al lui Treaşcă.

De trei ori a căzut, ca mort, Avendrea ; de trei ori l-a înviat Mieluşel. Nu i-a ieşit un cuvânt din gură.

Noi dârdâiam de frică, de frig. Dârdâiam în lege. Pe Guţă Roşu şi pe-al lui Treaşcă i-a legat Mieluşel cu mâinile la spate şi i-a trimis, cu străjile, la oraş, pentru omor.

Se uită la noi cu milă, Niculae Mieluşel. Ne spune:

— Vă bătui degeaba.

— Degeaba, domnule, îi răspunde Avendrea, degeaba...

Pisica s'a tolănit între picioarele jandarmului. Are botul și ghiarele pline de sânge. Niculae Mielușel încrețește buzele a scârbă. Saltă piciorul și lovește cu sete, cu vârful cismei, în burta pisicii. Pisica sboară. Cade lângă ușă. In picioare cade. Se strecoară pe ușă și fuge.

Ieșim din primărie. O găsim cocoțată pe uluci.

Pisica și-a tras ghiarele în teci. Iși linge labele...

XIII

SFINȚI FĂRĂ OCHI

In susul liniei ferate, a treia casă dela noi, trăiește Dioaica, descântătoarea. Fraților și surorilor mele, Dioaica le-a tăiat buricul. Numai mie nu. Dar și pe mine, ca și pe ceilalți, Dioaica m'a scăldat, Dioaica m'a oblojit când am fost bolnav; în casa Dioaicii am fost dat cu capul de grindă, iarna de sfântul Vasile până am împlinit trei ani. Am socotit-o și eu pe Dioaica drept moașă-mea.

E o femeie măruntă, măruntă, tare adusă de spate. Ai crede că are un gheb în spate. Niciun gheb n'are, sau dacă are unul e ghebul anilor pe care Dioaica i-a trăit și care, unul după altul, ca niște pietre grele, i s'au lipit dedesubtul cefei. Ochii Dioaicii sunt mici, rotunzi ca niște ochi de viezure, luminoși ; sunt partea cea mai vie din ființa ei. Dacă a-i putea să-i vezi numai ochii ! Dacă nu te-ai lovi cu privirile de nasul care îi atârnă peste buze, ca un cioc de vultan, de fălcile căzute, de gura ei sbârcită fără nici un dinte, ai crede că abia are douăzeci de ani. Dincolo de ochi îi arde poate cu vălvătăi mari, sufletul, despre care oamenii spun că și l-a vândut, din tinerețe, diavolului.

Nu numai pe mama a moșit-o Dioaica. A moșit cam un sfert din muierile satului. E văduvă. Are un singur băiat, pe Tobei. Aria lor, goală. Casa, mai mult colibă. Zidurile, strâmbe, de paiantă, o fereastră șoldie, o

uşă care nu se închide niciodată cum trebue. Acoperişul de paie. Te miri cum n'o suflă vântul de pe faţa pământului. Uite că n'o suflă... E aşezată sub coastă casa. Un şanţ adânc o apără de şuvoaie, vara când se întâmplă să plouă cu găleata, ploaie repede, răpăială deasă, bogată... In toată aria, doi salcâmi, bătrâni, sfrijiţi, cu trunchiurile strâmbe, noduroase. Până şi pământul de sub ierburile din aria Dioaicii e sărac, pământ aspru, pietros. Sgârii cu băţul pământul şi dai de humă galbenă, nisipoasă, văroasă, de clisă care opăreşte rădăcinile buruienilor.

Tobei a intrat la linia ferată. Pleacă dimineaţa din gară cu un sac de scule la spinare. Poartă în mână un ciocan cu coada lungă. Merge dealungul liniei ferate în aşa fel încât mereu o şină se găseşte între tălpile lui. Loveşte şina la încheieturi cu ciocanul. Şina sună bine. Tobei face câţiva paşi, sună din nou. Dacă îi spune sunetul că s'a slăbit un şurub, caută beteşugul, îngenunche lângă linie, scoate cheia, strânge şurubul slab. Mai departe porneşte. Mereu sună. Mereu loveşte şinele cu ciocanul, îngenunche, se opinteşte la strânsul şuruburilor de mii de ori pe zi. E şi asta o treabă. Iarna îl spulberă, îl pătrunde vântul, îl înghiaţă. Vara, Tobei hălădue lac de apă.

Pleacă din gară pe şina din stânga. Pe la amiază ajunge la primul canton dinspre Ruşi. Acolo mai stă de vorbă cu nevasta cantonierului, se aşează la umbra unui salcâm, îşi înfulecă bucatele din traistă. Bogate bucate: un codru de mămăligă, o ceapă pe care o sparge cu pumnul şi dintr'un colţ al unei cârpe desface sarea în care întinge cu mămăliga, cu foaia de ceapă. Sunt zile când ceapa e înlocuită cu usturoi, sunt zile când usturoiul este înlocuit cu un fir gros de praz. Asta, se întâmplă spre primăvară. Oamenii desgroapă atunci snopul de praz din bordei şi-l mănâncă, înainte de a ieşi de sub coaja pământului verdeţurile.

Tobei se întoarce la gară pe cealaltă şină. Ii place munca la căile ferate. La sfârşitul lunii primeşte un pumn de gologani, de trei ori mai mult decât ar primi dacă s'ar fi băgat argat la arendaş sau dacă s'ar fi dus la oraş să muncească cu ziua. Nici duminica n'are

odihnă. Atunci şesul e pustiu. Tobei îşi face munca în grabă şi, înainte de chindie, dă cheia în primire picherului din gară, coboară la cârciuma lui Bucur, trage pe gât câteva ţuici. După asta se întoarce acasă hăulind pe şoseaua satului. Se opreşte câteodată în faţa primăriei şi dă cu căciula în pământ.

— Ai ceva cu mine primarule? Pe mine nu mă poţi scoate cu jandarmii pe moşia boierului. Eu sunt om al statului, auzi?

Nu se fereşte, dacă şi-a întrecut măsura la băut, să-l înjure de luceferi, de anafură, pe primar.

Intr'adevăr, primarul n'are ce-i face, nu se află sub mâna lui.

Când i s'a urît să trăiască numai lângă maică-sa, Tobei s'a însurat.

Ca şi maică-sa, Tobei e mărunt, răsucit, vânos şi când te uiţi la el ţi se pare că e închegat numai din oase şi sgârciuri. Are mână ageră, ochi albaştri şi faţa suptă toată, trasă spre ceafă.

Cine să-l i-a de bărbat pe Tobei! Peste cinci sate şi-a găsit nevastă! Bâca o chiamă pe nevastă-sa. Tot cât el de măruntă. Ii găteşte mâncare şi Tobei aşteaptă ca nevastă-sa să-i nască prunci. O să-i nască.

— Câţi copii vrei să-ţi nască nevasta, Tobei?

— Câţi o fi ea sorocită să nască...

— Cu ce o să-i creşti?

— Cu palmele. Cu palmele astea amândouă...

Palmele lui Tobei sunt îngroşate de bătături. Dacă dă toată ziua cu ciocanul în şinele trenului! Nici nu i-ai putea ghici în palmă. Pielea s'a umflat, s'a jupuit — se umflă, se jupoaie mereu...

In sat, cu cât e un rumân mai sărac, cu atât are mai mulţi copii. Unde cresc doi, pot să crească şi trei. Păi, dacă te-ai apucat să faci trei, cu al patrulea nu e greu. Creşte din ce rămâne dela ceilalţi, fărâmituri la masă, sdrenţe cârpite pentru îmbrăcat... Copiii pot umbla şi goi, vara. Iarna, mai stau în casă lângă soba afumată, călduţă...

— Patru, mai înţeleg! Dar nouă?

— Ce? Nouă ţi se pare un număr mare? Tudor are

zece, Beşcu unsprezece, Măciucă treisprezece — i-au murit patru...

— Şi vă mai plângeţi că vă mănâncă sărăcia ! spune Iordache Diman. N'am lăsat muierea să-mi nască decât doi copii — un băiat şi-o fată...

— Şi dacă mor ?

— Cum o să moară ? Copiii mei sunt sănătoşi tun...

Ne bolnăvim de deochi, ne lungim pe prispă ; ne doare capul şi obrajii ne ard, aprinşi — dă cineva fuga, o chiamă pe Dioaica. Vine în grabă. Ne aşează cu capul în poala ei, ne trage pe la tâmple, ne trage pe grumaz, apoi ne frământă încheieturile mâinilor, degetele. Intre timp, printre buze, rosteşte descântece :

Plecai pe cale, pe cărare,
mă'ntâlnii c'o fată mare.
Fata mare cu o tiugă la spinare,
în tiugă — o barabulă...
— Unde te duci, fată mare?
— Spre soare răsare,
să arunc boala băiatului
în pustiu,
unde nu se află ţipenie de om viu.
Să rămână băiatul curat,
luminat,
ca steaua din cer,
ca roua din câmp,
ca poalele maicii Precista...

O milue cu ceva mama. Pleacă Dioaica. Mai zăcem un ceas, două, câteodată zăcem o zi, două, o săptămână, până ne săturăm de zăcut şi ne facem bine...

Ne bolnăvim de friguri — în fiece vară ne bolnăvim de friguri, toţi copiii din casă, toţi copiii satului. Dinspre baltă vine boleşniţa. N'ai cum s'o opreşti. Doctorul Ganciu spune că frigurile se vindecă uşor cu chinină. Dar el n'are chinină la dispensar — are numai câteva borcane de sticlă, goale. S'au păstrat cândva, mai demult, în borcane, alifii. La gura borcanelor păianjenii au ţesut pânză. Praful a tot căzut şi-a îngroşat,

a înnegrit pânza de păianjen. Se află destulă chinină la oraş, e scumpă foc, n'o cumpără rumânii. Vin totuşi, odată pe an, în toiul verii, la dispensar, câteva pachețele de chinină. Cireș, agentul sanitar, cumpără cretă dela prăvălie, o pisează, o amestecă cu chinina — să fie mai multă chinină — o împarte la oamenii care au copiii bolnavi — și cine nu-i are, numai popa Bulbuc și cârciumarii — și cere în schimb, pentru el și pentru doctorul Ganciu, ouă proaspete. Bei amestecătura topită în apă, amăruia amestecătură, o verşi îndată, o aruncă stomacul afară, cu nimic nu te-alegi.

Mai bine bei zeamă de salcie...

Curăță dada cu cuțitul coajă de salcie — avem o salcie mare, în arie, în fața casei, lângă fântână, pe care cresc omizi groase, verzi, cu boabe albe pe spinare... Taie în bucăți coaja, o pune la fiert în ulcică. De trei ori dă fiertura în clocot. Se răcește.

— Bea, Darie!...

— Câte linguri, dadă ?

— Până te saturi...

Culege dada de pe câmp, de pe răzoare, sunătoare. Buruiană rea sunătoarea, până și botul boului o ocolește. Ne lipește două foi late pe mână, deasupra încheieturii, ne înfăşoară mâna, peste foi, cu cârpă — strâns ne-o înfăşoară. Parcă n'ai avea nimic la început. Peste un ceas locul legat arde, foaia a început să frigă pielea. Te ustură parcă și măduva oaselor...

— Simți ceva ?

— Mă ustură, dadă...

— Dacă ustură o să te vindeci. Mai stai legat...

— Nu mai pot îndura...

— Trebue.

A căzut legătura. Deslipim sunătoarea. Pielea e roșie, crăpată, umflată — carne vie unde a fost frunza, rană în toată legea... Umblăm cu rana deschisă o săptămână, mai mult de-o săptămână, o ferim de muște.

— Buba mea a prins coajă...

— Să nu rupi coaja, diavole...

— N'am s'o rup...

Singură se desprinde sgaiba. Pielea a rămas albă,

proaspătă — piele nouă, semn pe toată viața — dar de friguri ai scăpat? Am scăpat!

Scăpăm de friguri. Dă peste noi năjitul. Ni se umflă gingiile — gingia de sus și gingia de jos. N'ar fi nimic dacă s'ar umfla și-ar trece. Sub umflătură răsar bube mici, cât măciulia chibritului, cu vârful alb. Se sparg, răsar altele. Gura toată e o singură rană. Doare carnea, putrezește, sub putreziciune tot carne bolnavă. Nu doare numai carnea. Dor dinții. Dor și rădăcinile dinților. Ne descântă Dioaica de năjit. Ne descântă Petria. Ne clătim gura cu leșie de dimineața până seara târziu când, istoviți, izbutim să adormim. Ne trezim. Ne svârcolim. Adormim iar. Așa somn!... Trece și năjitul...

Îl ia vântul și-l duce departe, în alte ținuturi.

Ai fată și e cam urîtă, nu poți s'o măriți. O chemi pe Dioaica și-ți spui păsul. Dioaica pregătește farmece. Rămâne mulțumită mama fetei. Și Dioaica e mulțumită, și fata. Dioaica le-a spus că o să pice pe drum de seară pețitori. Pică și pețitori uneori, alte dăți nu pică nimic, dar femeile care au fete de măritat, fete care nu se mai mărită — nu-și pierd nădejdea și cred în puterea farmecelor bătrânei.

Peste multe sate i s'a dus Dioaicii vestea.

S'a măritat o fată frumoasă și, pe lângă frumusețe, pe lângă tinerețe, fata a adus la casa bărbatului lacra cu țoale, zestrea, într'o sfoară de pământ, în vite. Poți să te miri cât vrei, dar lumea e cum e lumea. Flăcăul abia însurat își uită nevasta frumoasă acasă și începe să alerge după altele. Te duci la Dioaica să deslege descântecul de urît pe care ți l-au făcut dușmancele.

Și din asta se alege cu ceva Dioaica.

Alde Măciucă stau vreo șaptesprezece-optsprezece într'o odaie, Măciucă ăl bătrân cu baba, cu trei băieți însurați, cu nevestele, cu copiii lor, băieți și fete mai mari mai mici, claie peste grămadă. Au casă mare, da'n celelalte odăi bagă oile iarna, să fete la căldură miei grași. N'au pat în odaie — piei uscate, de oaie, întinse pe jos, căpătâie pe lângă pereți, fereastra prinsă'n cuie, să nu se deschidă niciodată, să nu pătrundă

gerul înăuntru. Dorm pe piei cu lâna netunsă. Goi dorm — Fiecare cum l-a născut maică-sa, să nu strice, să nu rupă cămăşile. Au puţine cămăşi, una de om, toate miroase a urdă, a zer, a oaie plouată...

Iubeşti o fată şi ea nu te bagă în seamă, deşi eşti, cum nu se mai poate închipui, ditai cruce de voinic! Iei drumul casei de sub coastă.

— Ce mă fac, mamă Dioaico? Nu se uită a lui Măciucă la mine.

— Care din ele?

— Paraschiva...

— Să-ţi facă baba de dragoste — dar ce te găsi pentru a lui Măciucă, maică? Alta nu văzuşi?

— Uite că nu văzui, mamă Dioaico...

Moare mama! După atâta zăcere am ajuns cu toţii să credem că acum i-a venit sfârşitul. Nu mai poate nici să vorbească. Zile întregi nu deschide gura. Buzele plesnite, umflate, le mai poate mişca, semn că vrea o înghiţitură de apă... Pieptul i se ridică, se lasă în suspinuri... O păzim cu lumânările aprinse. Surorile îi şi doresc moartea. Au obosit de atâta veghiat...

Tata a mers la negustor, a vorbit să-i dea peste un ceas ori peste o zi câteva scânduri pentru un sicriu, un lemn pentru cruce.

Moare mama!... Moartea ei, acum, e privită ca o uşurare. Nu e deloc plăcut să stai luni şi luni în casă cu un om care abia respiră, cu cineva care a şi început să putrezească.

Dar uite, mama nu moare. A deschis ochii. A început a mişca mâinile. A prins grai.

— Daţi-mi ceva să mănânc...

I se dă să mănânce. Trece un ceas,mai trece unul, şi mama cere iarăşi de mâncare.

Incepe să capete puteri. Umblă prin casă proptindu-se de ziduri. Iese în faţa casei. Se sprijină de stâlpi. O ţin picioarele, minunea minunilor...

Mama umblă prin arie. Stă pe vatră şi ajută la pregătitul prânzului.

A început să şi râdă mama, ea care înainte de a fi bolnavă râdea atât de rar.

Viaţa, era gata s'o părăsească, i s'a întors dintrodată în trup.

Se miră doctorul Ganciu, se miră Dioaica, se miră toţi oamenii şi vin s'o vadă ca pe cineva care s'ar fi întors după o lungă călătorie de pe celălalt tărâm.

Mama nu poate să răspundă întrebărilor care i se pun. Ştie că a fost bolnavă. Ştie că zile întregi nu şi-a dat seama de nimic. Ştie şi altceva : că niciodată n'a crezut că sfârşitul ei este aproape.

— Aveam copii. Trebuia să mă fac sănătoasă să-i cresc. Cui era să-i las ? Cine să-i spele ? Cine să-i cârpească ? Cât am fost bolnavă m'am gândit mult — şi la multe. Numai la moarte nu m'am gândit. Şi, uite, nici moartea nu s'a gândit la mine. A trecut pe lângă patul meu şi nu s'a oprit... Cred că omul, dacă nu e prea bătrân, moare dintr'o boală numai dacă îi e frică de moarte, dacă se gândeşte el la moarte... Dece să mă fi gândit eu la moarte?... M'am gândit la viaţă. La viaţa mea, la viaţa copiilor mei... E bună viaţa...

Pielea obrazului, întinsă pe oase, e galbenă, e de un galben care bate în negru...

Oamenii dau din umeri, se minunează, pleacă. Ducă-se...

Se pare însă că sănătatea mamei nu-mi prieşte mie. Dela un timp sunt mereu bolnăvicios... Câteodată mă doare capul. Câteodată mă dor mâinile, picioarele. Nu fac nimic şi totuşi mă simt tare obosit. A început să nu-mi mai placă niciun fel de mâncare. Burta mi s'a umflat. Mereu mi se umflă burta, abia mă mişc.

Am fost luat în braţe de tata şi dus la doctorul Ganciu.

— Ce e, mă ? Te-ai bolnăvit ? Dracul te-a luat ! O să mori !...

Imi ridică până la gât cămaşa, mă întinde pe canapea, începe să bată pe pântecul meu, cu degetele, toba. Burta mi-e umflată într'adevăr ca o tobă.

Caută într'un dulap şi dă câteva prafuri tatei.

— Să le bea cu apă.

Mă prind de tata ciuş, mă duce acasă. Topeşte prafurile într'o ulcică şi mestecă doctoria până se face albă, ca apa de var.

— Bea, Darie...

Beau apa lăptoasă. E amară. Imi face greață. O arunc afară.

Am tot băut apa în care au fost topite prafurile doctorului Ganciu. Sănătatea s'a depărtat și mai mult de mine. Au chemat-o și pe moașă-mea Dioaica. Și ea m'a bătut cu degetul pe burtă, m'a bătut cu degetul pe spinare, m'a pipăit pe la vintre, pe la subsuori și și nu s'a dumerit cu ce-ar putea să mă lecuiască. M'au scos în tindă și m'au așezat pe un maldăr de paie, lângă foc. Dioaica a cerut o bucată de tinichea și a făcut din ea un fel de tingire. A înfipt-o în vârful unui băț crăpat la cap. L-a trimis pe tata să caute câteva bucăți de plumb la prăvălie.

S'a întors tata cu plumbul. Dioaica a pus plumbul în tigaie și l-a topit deasupra focului.

Lângă mine, o strachină mare, plină cu apă. Dioaica o să răstoarne plumbul topit în apă. In formele pe care o să le ia plumbul răcit în apă, o să citească leacul care-mi trebue.

Răstoarnă Dioaica în strachină plumbul topit. Plumbul pârâe, plesnește, o bucată mare de metal fierbinte îmi sare în obraz, mi se lipește de obraz. Iacă leacul. Mă ustură obrazul de arsură.

Boala a trecut singură. Singură a venit — ca boala mamei — singură a plecat. Diavolul s'o ia pe Dioaica! Nu cred în vrăjile ei. Nici mama nu crede în vrăjile ei, dar când e strâns în chingi de suferință rumânul începe să creadă în orice.

Țârcovnicul — Florea Floacă a pus ochii pe o fată din satul vecin. E slab și sbârcit țârcovnicul. Oftica îi mănâncă pieptul pe dinăuntru. Cântă în strană și cântă frumos. E și bun de gură și scrie ca nimeni altul în sat. Ar putea să se facă notar, dar are două păsuri : fetele îl văd că i-a cam trecut vremea însuratului și știu că-l paște moartea. Nu-l vor de bărbat. E numai țârcovnic, altceva nu mai e. Câștigă ceva dar nu destul. Dacă-l ia una, cu tot beteșugul care ar putea să o lase văduvă înainte de vreme, cel puțin să fie cineva. Altfel ar sta lucrurile, dacă țârcovnicul ar putea deveni

și notar. Pacoste! Postul de notar nu e gol. Gică Stănescu are într'adevăr sănătatea cam șubredă dar slujba și-o face. Poate să-l ducă țârcovnicul pe notar la groapă. Asta e o socoteală. S'ar putea întâmpla însă și deandoaselea — adică să-i scrie notarul țârcovnicului actul de moarte în condica primăriei.

Astea le gândește și le vorbește satul. Țârcovnicului i-a intrat ca un cui în cap, un gând : el ar putea grăbi prin farmece moartea notarului.

Serile, s'a tot dus la Dioaica și s'a sfătuit cu ea.

— Treabă grea, i-a spus Dioaica. Până acum n'am omorît cu farmece pe nimeni. Păcat mare să omori omul cu farmecele, dar dacă plătești bine am s'o fac și p'asta...

Țârcovnicul a plecat la oraș, s'a îndatorat la bancă și i-a adus moași-mi Dioaica punga cerută.

Dioaica i-a descântat farmecele.

Numai Dioaica și târcovnicul știu taina. Dela cine a aflat satul? Poate țârcovnicul să nu-și fi ținut gura. Gura Dioaicii parcă ar fi cusută. O vorbă nu-i iese mai mult decât vrea ea să spună. Și asupra îndeletnicirilor ei vrăjitorești n'ar da o lămurire chiar dacă ai pica-o cu ceară.

Spre gară, sub un deal, cimitirul, al cărui cuprins, de când cu holera, s'a lărgit. Sub linia ferată, la cincișase pași numai, vechea biserică de lemn. Din gură în gură se știe că biserica a fost clădită dintr'un singur lemn, dincolo de Dunăre, mai demult, pe vremea turcilor, de un meșter de prin împrejurimile Plevnei.

Au plecat oamenii cu săniile, iarna, au trecut peste Dunărea înghețată și au adus-o gata. Meșterul a venit, a încheiat grinzile, a încheiat acoperișul. Apoi a venit, tot de dincolo de Dunăre, alt meșter care a zugrăvit câteva icoane de lemn și le-a prins pe pereți.

Asta e toată biserica. Pot să încapă în ea până la douăzeci de oameni, atât o fi fost satul pe vremea când s'a clădit biserica.

Pământul s'a scufundat sub ea și biserica din cimitir a rămas și mai măruntă. In clopotniță își au

cuib bufniţele care se vaită noaptea pe stâlpii de telegraf ai liniei ferate.

Numai morţii sunt duşi la biserica asta. Acolo le cântă popa slujba. Un copil urcat în clopotniţă trage clopotele. Bufniţele se sperie şi ies năucite în lumină. Icoanele vechi au fost mâncate de carii. Când moare cineva în sat, oamenii se duc să-şi însoţească mortul, cu popa, în biserica din cimitir.

A murit un băiat de două săptămâni cu fălcile încleştate, de apucat. L-au dus acolo să-i cânte slujba. S'au aprins lumânările. Oamenii au tresărit : sfinţii nu mai aveau ochi. Cineva venise, cu vârful cuţitului, scosese ochii sfinţilor.

— Cine a putut să facă asta ? se întreba popa.

Sfinţii au rămas fără ochi. Gândurile oamenilor s'au îndreptat spre Dioaica.

— Dioaica a scos ochii sfinţilor...

Jandarmul Niculae Mieluşel a chemat-o la post, a tupungit-o, a stâlcit-o, a călcat-o în picioare şi i-a spus că are s'o trimeată legată la oraş.

Dioaica a rostit :

— N'am scos eu ochii sfinţilor. Dacă nu i-am scos, nu i-am scos, iaca, omoară-mă ! Incarcă-ţi sufletul de păcate ! Omoară-mă ! Să mă porţi în spinare pe lumea cealaltă, cum îl poartă Cain pe Abel...

Niculae Mieluşel s'a mulţumit s'o ia de spate şi s'o arunce ghem în ţărâna din faţa postului.

A plecat Dioaica târîndu-se. S'a oblojit, s'a însănătoşit.

Sfinţilor, cât sunt ei de sfinţi, ochii de vopsea albastră, odată scoşi, scoşi au rămas !...

— Ei şi ? spune domnul Dumitrescu, dacă sunt sfinţi, pot să vadă şi fără ochi. De ochi n'au nevoie decât oamenii.

După răscoale, — putreziseră cei împuşcaţi, în morminte fără cruci, se veştejise şi putrezise deasupra mormintelor rânduri-rânduri de iarbă ; se întorseseră betegi, dar se întorseseră, pe la casele lor şi osândiţii la puşcărie în procesele care au urmat răscoalei — s'a dat jos din tren, în gară, într'o noapte, cu un gea-

mantanaş în mână, un bărbat înalt, roşcovan la obraz, cu mustăţi lungi cu sfârcurile răsucite în sus. Plecase trenul cu ferestrele luminate. Spre Dunăre plecase. Rămăsese pe peron bărbatul roşcovan. Lumina peronul un felinar în care pâlpâia o lampă cu gaz. De jur-împrejur noaptea. L-a întrebat Ruţu, acarul :

— Incotro aveţi drum ?

— Am treabă în satul ăsta, mâine. Aş vrea să dorm undeva, pe aici, până dimineaţă.

— Cam greu. Satul n'are han. Numai cârciumi. Nu prea se opresc pe la noi călătorii. Trec numai...

— Dar aşa, la un caz ca ăsta, nu se află undeva un pat, oricum ar fi, să-mi întind oasele ? Plătesc pentru găzduire. Plătesc şi pentru osteneală.

— Să căutăm. Să cer voie domnului şef să te însoţesc în sat, în cătun. O să batem la o poartă. Poate că avem noroc.

Au coborît amândoi malul, au trecut podul, au intrat în cătun. Acarul a spus :

— Stă pe aici o fată bătrână, singură. Are casă cu două odăi. Să dormi dumneata într'una din odăi până mâine dimineaţă.

A bătut la poarta fetei lui Pandele Ciuşcă, fată îmbătrânită fără măritiş. L-a primit fata bătrână pe mosafir pentru o noapte. Acolo a rămas. Satul a aflat că-l chiamă Dumitrescu. Un timp a stat mai mult în casă, pe urmă a ieşit în arie, pe urmă în uliţă, la vorbă cu rumânii.

— A aşteptat Ştefana cât a aşteptat. Norocul şi l-a aşteptat.

— Ba încă noroc, nu glumă !... Să se mărite cu un târgoveţ...

— Asta ştiu bine că n'o s'o scoată la câmp, la muncă...

Dumitru Dumitrescu a trândăvit o vreme căutând mereu să găsească de lucru, să-şi făurească un rost. Rumânii îi spuneau :

— Ar fi bine să te faci perceptor, domnule Dumitru, că pari om de ispravă, n'o să ne pui în frigare dacă o să mai întârziem în anii răi cu plata birului.

— Vă mulţumesc de încredere, dar eu la stat nu intru.

— Dece? Mare treabă nu e. Şi leafa e leafă. Munceşti ori nu munceşti, o primeşti, întreagă, la capul lunii...

— Sunt bani care frig mâinile...

— Banii pe care îi mănâncă jandarmul, de pildă...

— Şi logofeţii...

— Şi primarul...

— Dar nici ai popii nu sunt mai breji...

— Numai banii dascălului sunt curaţi, că-şi sparge capul pentru ei cu copiii noştri să-i înveţe carte...

— Când şi-l sparge...

— La răscoală unii jandarmi au trecut de partea norodului...

— Puţini. Cei mai mulţi au tras în norod...

— Grădină fără uscături nu se poate...

— Prea multe uscături se află în grădina noastră...

— Boerii...

— Nu puturăm scăpa de ei...

— Era şi greu. Ei cu puşti, cu tunuri, noi cu ciomagul...

— Ne răcorirăm cel puţin sufletul. Ne sărarăm cel puţin inima...

— Dar şi l-au răcorit şi ei pe al lor...

— Câţi boieri să fi murit la răscoale, pe ţară?

— Câţiva. Pot fi număraţi pe degetele dela o singură mână, spune domnul Dumitru Dumitrescu care pare a şti multe.

— Şi logofeţi?

— Puţini. Pot fi număraţi pe degetele dela amândouă mâinile. Mai rămân degete.

— Şi câţi desculţi au omorît boierii după răscoale?

— Unii spun unsprezece mii, alţii cincisprezece, alţii spun că ar fi fost împuşcaţi şi ucişi în bătăi şaptesprezece mii de ţărani — bărbaţi, femei, copii... I-au omorît fără să-i scrie în condici, ca să nu li se facă niciodată socoteala, spune domnul Dumitru Dumitrescu...

— Au măcelărit ţara, ticăloşii. Au s'o măcelărească oridecâteori o să ridice fruntea.

— Asta atârnă de noi toţi.

— Cum adică?

— Dacă ţara o să se ridice ca acum câţiva ani, fără legătură dela om la om, fără legătură dela sat la sat, fără conducere şi fără plan, o să se întâmple la fel. Boierii, cu jandarmii, cu armată, au să măcelărească ţara.

— Cine să ne conducă?

— O să se găsească la timpul potrivit oameni potriviţi, mai spune domnul Dumitru Dumitrescu.

— Acum unde sunt?

— Se vor fi aflând ei pe undeva. Dacă nu se vor fi aflând pe nicăieri, au să se nască...

— Adu-i, doamne! Adu-i, doamne, mai curând, se închină Stoian Gonciu, veteran, ca şi gornistul Diş, din războiul dela 77...

— Apoi, moş Gonciule, n'o să-i mai apuci.

— O să-i apuce ăştia care acum se joacă in pulberea drumului...

Eu mă jucam în pulberea drumului. De-a caii mă jucam. Cu Iţicu, cu Tutanu, cu Turturică, cu Gângu mă jucam. Iţicu era calul meu. Calul lui Turturică era Tutanu. Gângu nu era nici cal, nici călăreţ. Fugea ca mânzul, pe lângă herghelia noastră. Dacă Iţicu era calul meu, mă urcam eu în spinarea lui. Il atingeam cu nuiaua. Ca pe un cal adevărat îl ardeam cu nuiaua. Iţicu fugea, necheza... Apoi, Iţicu ostenea de atâta alergătură. Deveneam eu cal. Iţicu devenea călăreţ. Era rândul meu acum să alerg, să nechez, să-l port în cârcă pe Iţicu. Cal nărăvaş eram. Nechezam, sforăiam pe nas, mă speriam, îl trânteam pe Iţicu în ţărână Plângea:

— Nu mă mai joc cu tine, Dinţosule...

— Să-ţi fie de bine...

Oamenii vorbesc fel de fel de lucruri despre Dumitru Dumitrescu, ginerele lui Pandele Ciuşcă.

— O fi spion, trimis de boieri să ne încerce...

— Ori un răufăcător care s'a ascuns aci, între noi, de poliţie...

— Ori un cap al răsculaţilor care caută să-şi piardă urma...

— Cine știe !... Vorba aia : hoțul cu un păcat, păgubașul cu o mie...

Dumitru Dumitrescu, până la urmă, și-a găsit rostul : face misitie pentru greci — cumpără pentru greci cereale dela rumânii care au cereale de vânzare. Sunt rari rumânii de acest soi, dar totuși, sunt — cei care au pământ mai mult...

De când s'a măritat, Ștefana lui Ciușcă a întinerit. Umblă sprintenă. Cântă prin arie, printre pomi, cântece de dragoste...

Câteodată o cuprinde întristarea.

— Ce ai tu, fată ?

— Mă gândesc la omul ăsta al meu. Ciudat om !... Mi-e teamă să nu rămân fără el. Acum n'aș mai putea îndura singurătatea. A venit într'o noapte. Nu vorbește de mamă, de tată, de soră, de frate. Nu mi-a spus nici măcar unde a trăit înainte. Nimic nu mi-a spus...

— Dacă nu-ți spune, nu-l întreba. Poate într'o bună zi o să-ți spună, totuși. O avea socotelile lui, ca orice om.

S'a apropiat toamna. A început toamna. A fost cules porumbul. Viile, câte au sădit rumânii după molimă, au fost îngropate, să nu degere mlădițele sub zăpadă.

S'a deschis școala. Arborii își leapădă frunzele galbene. Vânt. Ploaie. Vânt schimbător. Ploaie măruntă, deasă. Ploaie de toamnă...

Țârcovnicul Florea Floacă scuipă sânge. Nu poate să mai cânte. Nu poate nici să iasă din casă. L-a chemat pe popa Bulbuc la spovedanie.

— Părinte Bulbuc, eu am pus-o pe Dioaica să scoată ochii sfinților. A făcut vrăji să-l omoare pe Gică Stănescu. Voiam să-i iau locul ! Voiam să ajung și notar... Acum, pământ mă fac, părinte Bulbuc...

I-a dat boaita împărtășanie.

La cârciumă, după ce a tras pe gât câteva bardace de vin, popa s'a spovedit cârciumarului... Satul a aflat îndată vestea.

Ţârcovnicul a murit. Un copil i-a tras clopotele. M'am dus cu droaia de băieţi la îngropăciunea lui.

Ţârcovnicul, galben, în sicriul lui, fără nicio picătură de sânge în obraz.

De pe pereţii bisericii dintr'un lemn, se uitau la el sfinţii cu găurile ochilor care fuseseră vopsiţi, cine ştie când, în albastru.

Se uita şi notarul Gică Stănescu, cu ochi vii, cu ochi adevăraţi, cu ochi de om...

XIV

O FĂRÂMĂ DE PÂINE

Am ajuns în ultima clasă. S'a deschis școala! Bucuria noastră e mare: învățătorul Gheorghe Popescu Bragadiru s'a reîntors la noi...

Am învățat cu Popescu Bragadiru clasa întâia. Când am trecut într'a doua, dascălul nostru cu ochi frumoși, mustăți groase și glas limpede, puternic, ne-a părăsit. A plecat la oraș și a devenit profesor de muzică la liceu, profesor cu suplinire. In locul lui ne-am pomenit la începutul anului cu domnul Pake Iliescu, om între două vârste, cu haine tare lucioase, cu pălărie de paie. Nu ne-a plăcut cum arăta la înfățișare. Avea o față gălbuie, trasă, ochii mult prea triști. Ne-a răspuns la „bună dimineața". S'a așezat sfios pe catedră, a strigat catalogul. Vorbea pe nas, fonf, ca Bâca lui Tobei, și trebuia să ne ascuțim auzul ca să pricepem ce spune. Am prins numaidecât a ne mișca, a ne da cu coatele, a vorbi tare. Pe loc am băgat de seamă că e surd. Am început să facem lecțiile. Noul nostru dascăl nu cunoștea cine știe ce carte... Asta s'a văzut îndată.

— Ce aveți astăzi? ne întreba...

Ii spuneam numele lecției.

— Copiați lecția pe caiete...

Copiam lecția pe caiete, după cum ne îndemna.

Ieșeam afară, ne jucam, intram în clasă, dascălul rămânea ore întregi cu ochii pe jurnal. Cine voia să

învețe, învăța ; cine nu voia să învețe, n'avea de dat nimănui socoteală. Știai ori nu știai, în catalog ți se însemna aceeași notă : 5...

Ne-am pomenit la sfârșitul anului că am trecut toți clasa, cei care știam să scriem și cei care uitasem să scriem, să citim, să socotim.

Am aflat curând că învățătorul Iliescu studiase... o clasă de liceu. Treceam prin apropierea catedrei : ne lovea în nas duhoarea care izvora din trupul și din hainele lui. Băieții spuneau :

— Mă, ăsta nu s'a spălat dela botez, de când l-a cufundat popa, de trei ori, în cristelniță. Miroase ca un hoit de cal.

— Nu l-a băgat popa în cristelniță, că nu s'a lăsat. A făcut gălăgie. Popa s'a mulțumit să-l stropească cu aghiasmă de departe...

— Parcă tu te-ai spălat, Veve... Fugi pe uliță când te chiamă maică-ta să te bage în albie. Râde ciob de oală spartă...

— Dece să mă spăl ? Ce ? Eu sunt dascăl ? Dac'aș fi dascăl m'aș spăla. Dar așa ? Mă spăl, mă murdăresc iar... Mai bine nu dau deloc cu apă, nici pe obraz.

— Se vede...

— Parcă eu zic că nu se vede...

Ii spun tatii :

— Ne-a venit un dascăl nou.

— L-am văzut pe linia satului.

— Nu ne învață nimic. Mi se pare că nici nu știe ce să spună și cum să se poarte în clasă. Dece ni l-or mai fi trimis ?

— O fi având proptele, taică.

Știu că numai zidurile șubrede au proptele. Și gardurile vechi pe care, fără proptele, le-ar trânti vântul. S'a învechit gardul. Au putrezit bulumacii. Nu poți ridica gard nou. Il întărești pe cel vechi cu proptele. Asta știu. Dar oameni cu proptele ! Nu știu cum vine asta...

— Ce sunt proptelele ?

— Rude la Ierusalim, băiete...

— Mă luminași buștean, tată.

— Neamuri măi Darie, neamuri sus puse. Dacă ai

neamuri sus puse n'ai nevoie nici de minte, nici de învăţătură. Te milogeşti niţel şi te milue neamurile cu leafă dela stat.

— Şi Iliescu are proptele? Are neamuri la Ierusalim?

— Are. Altfel, neisprăvit cum e, ar plesni pe drumuri de foame. I-au aruncat şi lui, acolo, un oscior să roadă... Dacă n'ai sfinţi, oricâtă învăţătură ai fi băgat în căpăţână, nu se uită nimeni la tine. Mori cu zile. Poate nu mori. Dar bine n'o duci.

La şcoală, greu fusese începutul. Trecuse un om dela primărie, bătuse în poartă şi îi spusese tatii:

— Să-l trimţi pe Darie la şcoală...

— Dacă o vrea să se ducă, răspunsese tata. S'a întors spre mine: cum ţi-o fi voia... Mă încerca...

Nu mi-a spus nici să mă duc, nici să nu mă duc.

S'a deschis şcoala, m'am luat şi eu după ceilalţi...

In casa noastră învăţase carte, mai înainte, frate-meu Gheorghe. Invăţase cu sete. Fusese pe atunci învăţătoare în sat o femeie bătrână, venită de dincolo de munţi, de prin ţara Moţilor. Berta o chema. Avea un băiat cam de vârsta lui frate-meu Gheorghe. Băiatul învăţătoarei trăia şi învăţa la Bucureşti, la neamuri. Frate-meu Gheorghe, ager, i-a plăcut învăţătoarei. L-a tot ţinut pe lângă ea şi i-a dat cărţi să citească. Primăvara, lipsea frate-meu cu săptămânile dela şcoală. Il lua tata la plug. Era doar băiatul lui cel mai mare, singurul pe care-l putea folosi la muncă. Toamna îl lua la culesul porumbului, pe moşie la făcutul ogoarelor şi numai după căderea zăpezii frate-meu venea la şcoală, cu geacul subsuoară, ca şi cum n'ar fi lipsit o singură zi.

A terminat frate-meu şcoala. Invăţătoarea a plecat toamna cu el la Bucureşti, la rudele ei şi l-a dus pe frate-meu la examen, la seminar. A trecut examenul şi a rămas la oraş să înveţe carte. La internat a rămas să doarmă, să mănânce. Dar înainte de a se duce să dea examen, frate-meu Gheorghe a şi făcut o boroboaţă — boacănă boroboaţă. Rudele Bertei aveau un

băiat, un împelițat, la care țineau ca la lumina ochilor. Era cam de-o vârstă cu frate-meu, diavolul. Au ieșit băieții să se joace în curte. Din una, din alta, s'au luat la harță. Orășanul l-a înjurat pe desbrăcat. Atât i-a trebuit lui frate-meu. Până să bage boierii de seamă, până să iasă în curte și să-și scape odorul din mâinele sălbaticului, măturase frate-meu lespezile cu el.

— Ne pricopsiși, Berto!... Ne aduseși în casă un barbar, să ne omoare copilul.

— E băiat bun, Gheorghe. E drept, cam iute la mânie. Poate l-a întărâtat cu ceva Sandu. Să-i chemăm pe amândoi, să întrebăm cum a fost, ce s'a întâmplat.

I-au chemat.

— Dece l-ai bătut pe Sandu, Gheorghe?

— M'a înjurat de mamă. Și mama mea e moartă. Dece m'a înjurat de mamă!...

— Dece l-ai înjurat, Sandule?...

— Mi-a plăcut să-l înjur... S'a înfuriat și a sărit la bătaie. M'a bătut.

Plângea. Se văicărea, bătutul.

— Asta e dela țară, e prost, nu știe de glumă. La noi înjurătura e glumă.

— Oi fi! a răspuns, țâfnos, frate-meu. Dacă mai mă înjură, îl smintesc în bătăi, să știți.

Peste câteva zile au scăpat de el. A intrat frate-meu bursier. Când termină — mai are nițeluș — o să-și lase barbă, o să se facă popă... „Doamne miluește, miluește, miluește"... „cunună-se robul lui dumnezeu"...

Al doilea frate al meu — frate numai după mamă, frate-meu Ion, s'a bucurat de aceeași grijă din partea doamnei Berta. Fără niciun folos. In patru ani, frate-meu Ion n'a putut să calce în clasa doua. Venea învățătoarea dimineața, îl lua din culcuș, îl ducea la școală. Rămânea în clasă cât rămânea, o sbughea pe fereastră, dacă fereastra era deschisă...

Din sat a plecat Berta. A venit în locul Bertei un bătrân cu barbă roșie, Raimont Cucu. S'a așezat cu amenzile pe oameni, să-și trimită copiii la școală. A

plătit tata amenzi cât a plătit, pe urmă n'a mai putut să plătească. In fiecare dimineaţă tata l-a luat pe frate-meu în cârcă, l-a dus la şcoală.

Venea frate-meu la prânz cu palmele umflate de lovituri, cu obrajii negri de pumni, cu coastele rupte. Zăcea, gata-gata să dea ortul popii. Părul pe jumătate jumulit de Barbă Roşie...

La nimic n'au slujit pedepsele. La nimic n'au slujit bătaia, ocara. Până la urmă, Raimont s'a lăsat păgubaş. L-a luat pe frate-meu de turul pantalonilor şi l-a aruncat afară, pe uşă...

— Să nu te mai prind pe aici !...

— Mulţumesc frumos ! i-a răspuns frate-meu. Ion din mijlocul şoselei. Apoi a luat o piatră şi-a svârlit-o în fereastra şcolii. A spart un geam. A plătit tata geamul.

A încetat Barbă Roşie să-l mai amendeze pe tata...

— Nu e nicio pagubă. Mai mult de trei sferturi din copiii satului nu ştiu carte. Pentru atâta lucru nu se prăbuşeşte cerul peste oameni. Fetele, una dintr'o sută dacă ştiu să se iscălească...

Mă întorc dela şcoală, după prima zi, stau cu mama de vorbă pe vatră şi-i povestesc cu deamănuntul tot ce am auzit, tot ce am văzut în ziua aceea la şcoală.

Mama mă ascultă, se uită la mine. Văd cum pe obraz îi înfloreşte bucuria, ca un bujor.

— Cu Gheorghe ai să semeni tu, nu cu Ion. Tu ai să'nveţi carte.

— Te bucuri ?

— Fireşte că mă bucur. Destulă inimă rea mi-a făcut Ion. Măcar tu să înveţi.

— Poate am să învăţ, mamă. Dar îmi trebue un leu şi zece bani. Trebue să duc mâine banii ăştia la şcoală. Ne-a cerut dascălul pentru tăbliţă, pentru abecedar, pentru condeie.

— Să vie taică-tău, să-ţi dea.

Seara a venit tata dela muncă. I-am spus povestea cu leul, la masă.

— De unde să găsesc eu atâţia bani ! N'am de unde. Mai aşteaptă...

De câte ori se vorbeşte în casă de bani, parc'ar fi

luat casa foc, se iscă zarvă, ceartă mare. Mama rabdă cât rabdă. Izbucneşte.

— Mi s'a urît cu sărăcia. Până când o s'o ducem aşa!... Bani nu. Mâncare nu.

— Muncesc cât pot, spune tata. Toţi muncim. Nu ni se ajunge, asta e. Orice-am face, nu ni se ajunge. N'o să m'apuc să fur...

La şcoală a doua zi, a treia zi...

Dascălul s'a dus la oraş. L-am aşteptat la gară, la întoarcere. Au adus pachetele cu cărţi şi tăbliţe la spinare copiii. Am adus şi eu un pachet... Doi am rămas fără cărţi : eu am rămas fără cărţi şi un băiat din cătun, cu gâtul plin de gâlci, de bube, unul al lui Coş, hoţul de păsări.

Al lui Onofrei Coş nu se sinchiseşte.

— Ori cu carte, ori fără carte — cugetă el cu glas tare — totuna e...

Onofrei Coş şi-a ales drept meserie furtul păsărilor. Trece noaptea peste garduri, aruncă amăgeală câinilor, să nu-l latre, intră pe brânci în coteţ, culege găinile, pleacă.

— Dece-ai furat găini, Onofrei ?

— Să le mănânc cu copiii. Dacă nu fur n'am ce mânca.

— Munceşte !

— N'am unde.

— La boier. Sunt atâţia boieri.

— Or fi ! Vor muncă pe nimic...

Avendrea tăinue furturile. Onofrei Coş le mărturiseşte cu gura plină. Merge la puşcărie, la oraş, rămâne, se întoarce acasă, fură, pleacă iar la puşcărie.

—Nu mă satur, la puşcărie, de mâncare, dar ceva tot prind în gură. Mai greu de nevastă şi de băiat că-i las fără de niciunele... Pe băiat o să-l fac hoţ. Nu hoţ de găini. Hoţ de boi, hoţ de cai o să-l fac. Să i se ducă vestea...

— Fă-l !...

— Să mai crească...

Stă lângă mine, în bancă, feciorul lui Onofrei Coş, hoţul de păsări. Ieri i s'a spart o bubă. Azi alta.

— Tu când aduci bani, Coş Haralambie ?

— Niciodată, domnule.

— Dece ?

— Nu-mi trebuesc cărţi. Nu vreau să învăţ. Cu carte, fără carte... Ce mi-e laie, ce mi-e bălaie.

— Când ai să aduci bani să-ţi cumpăr cărţi, Darie ?

— Nu ştiu, domnule.

M'a pus să stau într'o bancă din fundul clasei. Am stat unde mi-a spus să stau.

Au început lecţiile: întâi scrisul, linii drepte, linii plecate, ovale, puncte, virgule.

Pe urmă copiii au deschis abecedarul şi au început a citi : o, i, oi...

Mă uitam şi eu în paginile abecedarelor. Aş fi scris, n'aveam cu ce să scriu, n'aveam pe ce să scriu. M'am dus pe la băiatul lui Bucur, cârciumarul de lângă gară. Patru băieţi avea cârciumarul. Unii mai mari decât mine, alţii mai mici. S'au îndurat de mine şi mi-au dăruit un ciob de tăbliţă. Condei nu mi-au dat, nici nu le-am cerut.

Pe tăbliţă se putea scrie şi cu un vârf de cui.

Casa noastră e învelită cu şindrilă. M'am urcat pe casă şi am scos un cui. Am pus tăbliţa pe marginea patului şi, în genunchi, am început să însemn literele, cum le văzusem. Am învăţat a le cunoaşte repede. Şi socotelile am învăţat a le face.

Abecedar şi tăbliţă mi-am cumpărat abia după sărbătorile Crăciunului. Umblasem cu sorcova şi-mi adunasem ceva bani. Niciodată, cât am învăţat la şcoala primară, nu mi-am cumpărat cărţi decât după sărbătorile de iarnă.

Ce mare mi se pare şcoala ! Are patru pereţi înalţi ; în stânga, lângă uşă, o tablă pătrată şi neagră, sprijinită pe trei picioare. In dreapta, un piedestal de scânduri şi pe piedestal catedra şi scaunul învăţătorului. Pe catedră, catalogul, o călimară, condeiul dascălului...

Trei ferestre are şcoala. Trei ferestre uriaşe faţă de ferestrele caselor în care vieţuesc oamenii. Pe pereţi, hărţi cu toate ţările lumii, hărţi cu toate apele, cu toate mările pământului.

Mai e ceva pe catedră : un glob. Oceanele şi mările

sunt însemnate pe suprafaţa globului cu albastru — cu un albastru care seamănă cu albastrul cerului. Câmpurile — cu galben, munţii — cu dungi negre.

Toate lucrurile astea, atât de noi pentru mine, atât de minunate, mi le lămureşte un băiat din cătun care e'n clasa patra, Baboi Elefterie. E înalt, înalt ca un plop, subţire şi tare galben la faţă. Tuşeşte. După ce tuşeşte scuipă în batistă. Copiii râd de el :

— Uitaţi-vă la Lefterie ! Scuipă în batistă ca să nu spurce pământul !... Scuipă, mă, jos, că e destul de spurcat pământul şi fără scuipatul tău...

— Pământul nu e spurcat... Numai unii oameni sunt spurcaţi, răspunde Lefterie.

— Oliolio ! Tică ! Parc'ar vorbi din carte, ofticosul lui Baboi.

— Nu mai citi, mă, că te duci pe urmele lui taică-tău...

— Lasă-l bă, să citească. Poate nu moare. Sunt ofticoşi care o duc până la bătrâneţe. Trag să moară şi nu mor. Să citească ! Poate se face secretar ori telefonist la primărie. Lefterie nu e ca noi, sdravăn...

— Uite, tu, Tutanule, o să fii unul din cei ce spurcă pământul cu umbra.

— Eu, mă ? Eu ?

Umflat în pene ca un curcan, Tutanul se apropie de Baboi.

— Măi Lefterie, mi-e milă de tine, măi, mi-e teamă că dacă-ţi dau o palmă mori şi-ţi mănânc coliva. Dac'o avea ţaţa Rozica în casă grâu de-o colivă.

— N'are !...

— Umblăm cu desaga prin sat, după pomană, nu te lăsăm noi fără colivă dacă mori.

Tatăl lui Baboi a murit mai demult. Şi-a ieşit din minţi, l-au dus la oraş la spital, a murit acolo. Muncea la câmp pe locurile lui şi pe moşia Pienarului. Işi luase nevastă dela oraş care croia şi cosea muierilor din sat fuste, bluze, rochii. Tatăl lui Baboi Elefterie avea un raft de cărţi. Citea mereu, mai ales iarna, când zăpezile erau înalte şi treburile puţine. Când a înnebunit, popa Tomiţă Bulbuc a dat sfoară în sat :

— Baboi şi-a pierdut minţile din pricina cititului.

Cine citeşte mult, taică, spunea popa oamenilor, înnebuneşte. Cartea nu e bună, strică mintea omului. Eu nu citesc decât la biserică, taică.

— Lasă, că nici acolo nu te omori cu cititul, părinte! i-a spus al lui Ududui.

— Asta e adevărat, taică. Mai săr, pe ici, pe colo câte-o pagină, două, că prea e lungă slujba. A dracului de lungă e slujba bisericească...

Lefterie a crescut cu ochii pe cărţile rămase dela taică-său.

— Dacă aş avea bani, Darie, i-aş da toţi pe cărţi. N'o să mă satur niciodată de citit...

Mă strecor câteodată înaintea celorlalţi în şcoală. Mă apropii de catedră, învârtesc globul. Il învârtesc încet şi cuprind toate marginile pământurilor şi apelor cu ochii. Mi se pare că nu bietul glob de carton se învârteşte în faţa mea, sub degetele mele, ci că eu însumi călătoresc dealungul şi dealatul lumii. Călătoria aceasta prin ţara uriaşă deasupra căreia scrie cu litere mari „China", o fac într'o căruţă de ţară la care sunt înhămaţi doi cai mărunţi, cu picioarele groase, cu copitele butucănoase, care ţin la drum.

Mi-a vorbit Baboi despre ţara asta. Oamenii poartă pălării ciudate, ţuguiate, şi haine largi, au ochii încrucişaţi... Călătoresc pe drumurile lor. Trec prin satele şi prin oraşele lor. Văd munca şi viaţa lor şi le ascult glasul şi încep a le înţelege graiul...

Partea aceasta de sub cercul polar, însemnată cu alb, ştiu că este o pustietate de ghiaţă, dar o pustietate în care trăiesc totuşi oameni înfăşuraţi în cojoace, oameni mărunţi, oameni care dorm în corturi şi care se hrănesc cu peşte. Prin ţara lor, călătoresc alunecând cu sania, şi la sanie e înhămat un cerb cu picioare subţiri şi cu coarne rămuroase, cu coarne care parcă ar purta în vârful lor cerul... Munţii îi trec pe poteci întortochiate... Mările le trec cu barca... Oceanele le străbat ascuns în fundul unui vapor... Imi pare rău că nu văd apele fără hotare.

— Ce faci aici, Darie?

— Mă uit şi eu la glob, domnule...

— Iţi place?

— Imi place.

— Vino după masă la mine.

Invăţătorul trăieşte într'o odaie mică, la Voicu Buciuc, negustorul dela răscrucea de drumuri. Odaia învăţătorului are rafturi, pe rafturi, cărţi.

— Tu vrei să citeşti şi altceva decât scrie în citirea ta ?

— Vreau.

Imi dă două cărţi dascălul. Le iau. Le citesc până seara. Le mănânc cum mănânci atunci când eşti flămând codrul pe pâine. I le duc îndărăt.

— Le-ai citit ?

— Da.

— Povesteşte cuprinsul lor.

Ii povestesc învăţătorului cuprinsul. N'am uitat nici mărunţişurile.

Imprumut o carte mare, groasă, cartonată, o carte cu poże, cu multe poze. Găsesc acolo tot ce vreau despre orice ţară din lume.

— E o geografie pentru băieţii care învaţă la liceu, mă lămureşte Baboi.

— Poate o să mergem şi noi la liceu.

— Poate tu o să mergi. Eu nu. Eu o să mor. Curând o să mor. Oftica nu iartă.

Setea mea de a cunoaşte creşte, creşte.

Ştiam multe lucruri când am trecut în clasa a doua şi-mi făurisem un plan întreg ca până la sfârşitul şcolii primare să citesc toate cărţile din rafturile dascălului.

Dascălul şi-a pus lacăt la uşa odăii lui şi a plecat la oraş.

Iliescu nu citea decât jurnale.

Am trecut în clasa a treia.

A plecat şi Iliescu. Ne-a fost trimis alt învăţător. Asta are altă boală: umblă seara prin sat după muieri, după fete. Il ciomăgesc flăcăii, îl ciomăgesc bărbaţii.

Fusulan vine dimineaţa la şcoală bătut măr. Strigă catalogul. Ne dă să scriem ceva. Pe urmă ne lasă singuri. Pune pe unul din clasa cincia să ne noteze, dacă facem cumva nebunii. Cine e notat de monitor că n'a fost cuminte e desnodat în bătăi de Dudu Fusulan.

Invăţătorul se îndeletniceşte cu altceva. In cafe-

neaua de peste drum de şcoală, în cafeneaua ţaţei Lenca, învăţătorul joacă în cărţi. Cu cumnatu meu Alviţă, cu perceptorul, cu notarul, cu popa, cu agentul de percepţie joacă. Uneori câştigă şi când câştigă bea tot ce a câştigat. De cele mai multe ori pierde. Se întoarce furios în clasă.

— A vorbit cineva?

— Aştia, domnule, răspunde monitorul, şi-i dă lista. Ia nuiaua, strigă băieţii, îi scoate lângă tablă, îi bate de-i svântă. Ne dă drumul să ne întoarcem acasă. Din nou merge la cafenea învăţătorul.

Nu învăţăm nimic. Mi-e sete de cărţi, dar în tot satul numai Lefterie are câteva cărţi. I le-am citit. Am descoperit la el pe rafturi o cărţulie pe scoarţa căreia scria „Asia". O cărţulie întreagă despre un continent despre care ştiam atât de puţin!

— Imprumută-mi-o s'o citesc, Lefterie.

— Ia-o!...

Am luat-o. Am început a o citi — era o duioasă poveste de dragoste — „Asia" lui Ivan Turgheniev...

— Dece suspini, Darie?

— Nu ştiu, mamă...

— Cartea te face să plângi?

— Da.

— Caută cărţi care să-ţi deslănţue râsul. De plâns, ai să tot plângi în lume! Asta dacă ai inimă slabă şi-ţi lipseşte curajul. Nu te ştiam fricos...

— Nu mi-e frică de oameni.

— Dacă nu ţi-e frică de oameni, n'are dece să-ţi mai fie frică...

— Mi-era frică de trăsnete, când ploua. Acum ştiu ce e trăsnetul. Am învăţat la şcoală, anul trecut, dela Bragadiru.

— Ştii ce e trăsnetul? Când e cerul înnorat şi nu plouă iese sfântul Ilie la plimbare prin nori cu căruţa lui. Căruţa sfântului are roţi de foc. Şi caii sfântului sunt tot de foc — năluci de văpăi. Copitele cailor, roţile căruţei sgudue norii şi-i scutură de ploaie. Diavolul se ascunde. Sfântul Ilie, cu ochii pe el. Il vede şi trage cu săgeată de foc în el. Asta e trăsnetul. Il nimereşte săgeata pe Sarsailă, îi pârleşte pielea. După

trăsnet miroase totdeauna a pârlit... Coşi un petic la cămaşă duminica, ori baţi un cui în perete. Acolo se ascunde iaca-cine. Sfântul îl ia la ochi. Porţi cămaşa cu petic pus duminica, te-a ajuns trăsnetul. Casa trăsnită ia foc. Ia foc şi copacul trăsnit.

— Dar sare, dece pui pe prag, când plouă ?

— Numai când plouă prea tare, când se rup zăgazurile cerului şi ploaia cade puhoi, pun sare pe prag. Sarea aşezată pe prag domoleşte ploaia...

— Mamă, crezi tu în toate astea ?

— Toată lumea crede. Au crezut şi mama şi bunica. Poate că bătrânii ştiau ei ceva. Dacă ştii tu altfel, uite, spune-mi să aflu şi eu... Nu-ţi mai este teamă de trăsnete ?

— Nu.

— Să nu te adăposteşti sub copaci când plouă cu trăsnete şi tunete. Trăsnetul cade uneori pe copacii înalţi...

— Din pricina lui Aghiuţă care se adăposteşte şi el de ploaie la rădăcina copacului?

— Ei! Cu tine văd că n'o mai sfârşeşte omul...

Mai se găsesc câteva cărţi la biserică, ceasloavele în care citeşte popa slujba. Nu mi-e poftă să-mi bag nasul în ele. Nici nu mi-l bag...

Pe la mijlocul iernii dascălul nostru s'a făcut nevăzut. Unii au spus că s'ar fi înnecat în gârlă, că s'a rupt ghiaţa sub el noaptea, când a vrut să treacă după muieri, în cătun. Alţii, că şi-a luat lumea în cap...

Ne-a venit alt dascăl — unul tare bătrân, trecut poate de şaptezeci de ani. Abia îşi târăşte picioarele. Poartă barbă şi ochelari prinşi după ureche. Are nas lung, subţire, căzut peste mustaţă. Aude ca o pisică, numai de văzut nu vede bine. Haine ponosite, ghete scâlciate, căciula roasă pe margini — iată tot ce are domnul Inocenţiu Cocuz.

— Mă copii, mă, să învăţaţi carte, mă... Omul fără ştiinţă de carte e orb...

— Da, domnule...

Se ridică al lui Cărăbaş — vorbeşte :

— Mie nu-mi place să'nvăţ. Mie-mi plac oile. Am

lapte, am brânză, am cojoc. Oile ştiu să mi le număr. Dece să învăţ? A citit tatăl lui Baboi şi-a înnebunit din pricina citaniei, l-au dus la balamuc...

Lui Inocenţiu Cocuz i se întinde gura până la urechi. De râs i se întinde. Zâmbim şi noi câţiva.

— Taică-tău e bogătan, Cărăbaşule...

— Dacă e harnic, domnule...

— Câte slugi aveţi, Cărăbaşule?

— Multe, domnule, vreo cincisprezece. La câmp, când avem zor, mai luăm sărăcani cu ziua. N'au ce să mănânce şi vin să lucreze la noi pe mâncare...

— Şi la noi tot pe mâncare vin, domnule! sare cu gura, neîntrebată, băloasa lui Iordache, cea cu obrazul totdeauna plin de bube dulci...

— Bine, Cărăbaşule, tu să nu înveţi carte, dacă nu vrei. Nu e vorbă, nici nu te prea ajută capul. Dar ăştia trebue să înveţe ca să nu mai muncească la tine, când o să-l moşteneşti pe taică-tău, pe mâncare..

Se uită la noi dascălul. Se uită la mine şi ştiu că mă vede ca prin ceaţă.

— Darie, ţie-ţi place să înveţi?

— Da, domnule...

Şi lui Turturică îi place să înveţe, şi lui Iepure Marin care vrea să plece la oraş şi să înveţe meşteşug bun, şi fetişcanei acesteia cu coade pe spate şi cu sprâncene groase, care scrie mai frumos decât noi toţi şi tuturor problemelor le găseşte răspunsul fără să însemne cifrele pe caiet şi să socotească, care e trecută în catalog sub numele de Lazăr Filofteia...

— Eu, spune Filofteia, aş vrea să mă fac doctoriţă, să lecuesc oamenii de boli. Aş vrea... Dar pentru asta ar trebui să mă duc la oraş la şcoală. N'o să mă duc. N'are cu ce mă trimite tata...

Casa lor e lipită de malul pe vârful căruia trece calea ferată — o casă cu acoperişul ţuguiat, mai curând un coteţ de păsări. Cu fraţi, cu surori, sunt nouă la masă. E tânără maică-sa. O să le mai sporească numărul.

— Eu aş vrea să învăţ să construesc poduri, se laudă David Bociu, care ştie a socoti orice din cap.

Iepure Marin se uită la ei cu milă.

— Vorbiţi în bobote măi. Voi nu ştiţi că nu se poate merge la şcoală fără bani? Cine dracu o să vă dea vouă atâţia bani să plătiţi la oraş gazde, şi haine şi cărţi? Eu mă duc la meserie. Mecanic o să mă fac. Să lucrez fierul şi să umblu cu maşinile. O să cunosc toate şuruburile dela toate maşinăriile din lume... Am vorbit eu ce-am vorbit la gară, cu un mecanic de tren...

Zăbunul lui Iepure e bălţat de petice. I-a îngheţat nasul. Ii pică mucul. Işi şterge nasul cu mâneca zăbunului. Ni le ştergem şi noi pe ale noastre.

— Tăcere!... strigă dascălul. Astăzi o să vorbim despre Ion Vodă cel Cumplit căruia i s'a mai spus şi Ion Armeanul...

Inocenţiu Cocuz e însurat. Cu nevastă tânără e însurat. Cucoana Doxi, nevastă-sa, să tot aibă treizeci de ani — voinică, albă, grasă, frumoasă. Lată în umeri, în şolduri lată, înaltă încă odată aproape cât Inocenţiu Cocuz. Perechea are trei copii, trei băieţi.

— Mari ?

— Nu, mici...

— Cu cine i-o fi plămădit cucoana Doxi?

— Cu Cocuz, cu cine altcineva!...

— Ei, aşi...

Pe uliţă Inocenţiu Cocuz a ieşit cu săniuţa, trage săniuţa... Trei băieţi în săniuţă, băieţii lui Inocenţiu Cocuz — unul să tot aibă cinci ani, al doilea trei, al treilea un an. Toţi trei aidoma lui Inocenţiu Cocuz.

— Cum îi chiamă, domnule dascăl, pe băieţi ?

— Pe ăsta, măricelul, Primus Inocenţiu Cocuz, pe mijlocaş Secundus Inocenţiu Cocuz, pe prâslea, Terţius Inocenţiu Cocuz...

— Apăi astea nici nu sunt nume de creştini. Nume de păgâni sunt.

— Or fi, oameni buni. Dar ce! Păgânii nu erau şi ei oameni ?

— Nu zicem că nu erau...

Nici Inocenţiu Cocuz n'a făcut purici la noi în sat... Din lecţia pe care ne-a ţinut-o despre Ion Vodă cel Cumplit, zis Ion Armeanul, i s'a tras. S'a auzit în sat. Din sat, purtată din om în om, vorba a ajuns la oraş.

Ne-am pomenit într'o dimineață că intră un domn negricios, cu mustățile vrabie, peste noi, în clasă. Inocențiu Cocuz încerca să desluşească literele în catalog, să ne strige pe nume. A pătruns om străin în clasă, ne-am şi ridicat în picioare.

— Sunt inspectorul şcolar Paraschiv I. Paraschiv, s'au rostit, pițigăiate, mustățile vrăbii.

— Mă rog, mă rog, dacă spui dumneata... Poți să fii şi papa dela Roma. Poți să fii şi fratele papii. Cum vrei.

L-a apucat tremuriciul — ca pe epileptici — pe inspectorul Paraschiv I. Paraschiv. S'a stăpânit:

— Am venit să cercetez cazul cu Ion Vodă cel Cumplit.

— Şi cazul cu Vodă Cuza, nu? Am vorbit şi de Cuza Vodă.

— Să lăsăm glumele — ai o păsărică sub pălărie — Ion Vodă.

— Am mai multe, a spus glumind Inocențiu Cocuz. Pe Ion Armeanul, pe Cuza Vodă, pe Tudor, pe toți câți au încercat să ridice poporul...

Clasa rămăsese în picioare. Ascultam. Priveam cu ochii sgâiți la cei doi care se certau.

— Stați jos, copii! ne-a îndemnat Cocuz. Paraschiv I. Paraschiv a trântit geanta pe catedră. A răsturnat călimara. S'a mânjit şi podeaua de cerneală violetă. A urlat:

— Asta e necuviință.

— Nu eu sunt necuviincios, a răspuns Cocuz. Ați venit pentru anchetă. Faceți, vă rog, anchetă, domnule inspector. Sunt învățat cu anchetele, ca sacul cu peticul.

Inspectorul a scos un teanc de hârtii. A început a mâzgăli hârtia.

— E adevărat că ai vorbit copiilor despre Ion Vodă cel Cumplit?

— E adevărat. Trebuia să vorbesc. E în programă.

— E adevărat că ai spus că Ion Armeanul i-a tăiat pe boieri şi chiar pe prea sfințitul mitropolit al Moldovei, în ziua de Paşte?

— E adevărat. Scrie la carte.

— E adevărat că ai povestit copiilor cum l-au vândut boierii pe domnitor, turcilor?
— E adevărat. Scrie la cartea de citire.
— E adevărat că ai stăruit asupra faptului că Ion Armeanul îi iubea pe ţărani şi-i ura pe boieri ?
— E adevărat. Scrie...
— Ştiu. La cartea de citire...
— Atunci...
— E adevărat că la această lecţie ţi-ai dat osteneala să le vorbeşti copiilor frumos?
— E adevărat. Cum să nu fie adevărat?
— Dece-ai făcut asta ?
— Păsărica! Ştiţi! Păsărica mea! Slăbiciunile! Păsăricile...
— Domnule!
— Da, domnule inspector, e timpul să isprăvim cu gluma. Sunt lecţii care îmi plac. Pe acestea le predau cu căldură, cu pasiune chiar...
— Plângeau copiii...
— Nu toţi. Dar unii, într'adevăr plângeau. Se înfierbântaseră. Alte lecţii le predau uscat, acelea care nu-mi plac, de pildă Mihai Viteazul, care i-a legat pe ţărani de pământ, robindu-i şi mai mult boierilor. Nu-mi place Constantin Brâncovanu care a jupuit ţara şi-a adunat averi nemăsurate...
— Şi toate astea le-ai spus copiilor de pe catedră...
— Le-am spus.
— Dar la cartea de citire scrie altfel...
— Fals. Fals. Cartea de citire e falsificată în multe locuri. Cunosc adevărul din documente...
— Cu asemenea documente, cu asemenea învăţători, n'avem ce face. Eşti pensionar?
— Da. Cu prelungire în activitate.
— Ţi-am tăiat prelungirea... Părăseşte şcoala.
— O s'o părăsesc...
— Acum!...
S'a întors cu obrazul spre noi, Inocenţiu Cocuz.
Avea un obraz bătrân, sbârcit, nas mare, vulturesc. Sub ochelari — ochii umezi.
— Să trăiţi, copii! Să rămâneţi sănătoşi şi să nu

uitaţi a citi cartea cum nu e scrisă, cum v'am învăţat eu...

— Duceţi-vă acasă! ne-a strigat inspectorul Paraschiv I. Paraschiv. O să vă trimitem alt dascăl. Poate pe Bragadiru...

Am ieşit din şcoală. A trecut pe lângă noi Inocenţiu Cocuz. L-am salutat cu căciulile. Ne-a mai privit odată. Şi-a ridicat şi el căciula. A şoptit:

— Adevărul, să căutaţi adevărul în cărţi. Sunt şi cărţi mincinoase. Multe. Să învăţaţi a le deosebi pe cele bune de cele rele...

Vestea întoarcerii lui Bragadiru ne-a bucurat. L-am primit cu urale. Vechiul nostru dascăl era înduioşat.

S'a uitat la fiecare dintre noi, s'a uitat şi la mine. Cam prin fundul clasei stam parcă.

— Tu, Darie, cât am lipsit eu de aici, ai mai citit ceva ?

— N'am prea avut ce să citesc, domnule.

— Să treci pe la mine.

Trec în fiecare zi pe la învăţător. In fiecare zi îmi dă o carte. O citesc, i-o dau îndărăt, îmi împrumută alta...

Mă scoate la tablă, mă ascultă la aritmetică. Inşir socotelile, adun, împart, înmulţesc. Mi-a ieşit rezultatul...

Din băncile din faţă izbucneşte un hohot de râs. Râde Mitică — Mitică, băiatul lui Toma Ocî.

— Dece râzi, Mitică? întreabă dascălul.

— De cismele lui Darie, domnule...

— Treci la loc, Darie.

Trec la loc. Mai râd şi alţii, molipsiţi dela băiatul lui Toma Ocî...

Dascălul îl scoate pe Mitică Ocî la tablă.

— Dece ai spus că râzi?

— De cismele lui Darie. A venit încălţat în cismele lui taică-su...

Intr'adevăr, de când căzuse iarna, veneam la şcoală încălţat cu cismele cu care făcuse tata armata la călăraşi. Erau mari cismele pentru picioarele mele, mult prea mari. In fiecare cismă îmi intra piciorul

până sus, la încheietură. Abia le târam. Căpătasem între picioare răni. Mă frecau carâmbii cismelor. Veneam la şcoală cu ce puteam. Zăbunul era rupt în coate, rupturile nu mi le cârpea nimeni. Căciula îmi cădea peste urechi — o căciulă veche, culeasă de prin pod.

Râdea Mitică de cismele mele!... Asta l-a înfuriat pe dascăl. Niciodată până atunci nu-l văzusem atât de crunt. L-a ascultat pe băiatul cârciumarului. N'a ştiut să răspundă la nicio întrebare...

Era frumos, spălat, cu unghile tăiate, cu ghetuţe potrivite pe picioare şi cu haina croită după comandă, la oraş.

Invăţătorul l-a plesnit la palme. Mitică tot a râs. A râs până l-a podidit plânsul de usturime... Se frângeau nuielele pe palmele lui. Bătea rar Bragadiru, numai când îşi ieşea din ţâţâni. Dar atunci, ţin'te bine, băiatule! Nu scăpai uşor... Totuşi, nu ne prea sinchiseam cine ştie ce. Cu bătaia eram învăţaţi de acasă, unde ne atingeau părinţii, fraţii şi surorile mai mari, cine se nimerea, cine se întâmpla. Vinovaţi eram, îndoială nu încăpea. Până a nu intra în clasă învăţătorul, ne îmbrânceam, ne păruiam, varul de pe pereţi îl luam pe zăbune. Ne mai loveam peste gură, peste nas, ne podidea sângele. Avea dreptate Bragadiru să ne mai ciocănească azi pe unul, mâine pe altul... Dar Fusulan nu. Din senin îi căşuna.

— Mitache, spune-i soră-tei să iasă diseară la poartă.

— Iliuş, ce face maică-ta? Tot văduvă? Aş vrea să-ţi devin tată pentru o noapte.

El, Dudu Fusulan dascăl, trimis de stăpânire să ne lumineze — noi, copii. Greu să te iei cu el de păr.

Tot atât de bine gătit ca Mitică e şi băiatul cârciumarului de lângă gară, băiatul lui Bucur. Invăţătorul ia masa câteodată la ei, cu doctorul Ganciu şi cu alte acrituri ale satului. Era slab la minte băiatul. Dascălul m'a aşezat cu el în bancă. Il ascultă. Am voie să-i şoptesc lui Micu Bucur şi să-l ajut să răspundă cât de cât. Primesc pentru asta drept plată un co-

vrig pe săptămână. Lucru mare, să primeşti un covrig pe săptămână...

Sună clopotul de recreaţie. Ne aflăm în mijlocul iernii. Ieşim în curte şi ne jucăm. Am plecat de acasă, dimineaţa, nemâncaţi. Fiecare scoate din geacul lui ce şi-a adus. Unii o bucată de mămăligă prăjită pe tăciuni, alţii boabe de porumb coapte. Suntem peste optzeci în clasa asta care acum nu mi se pare atât de mare — optzeci de copii înghesuiţi câte zece-doisprezece într'o bancă. Din optzeci de copii, doi scot în fiecare zi, la recreaţie, din geac, din sân, câte o bucată de pâine. Unul din copiii aceştia e din neamul Cărăbaşilor. Cărăbaşii sunt bogătani: au pământuri, au oi, au bivoli, au vaci. Niculae Cărăbaş e singurul dintre băieţi care vine cu pâine la şcoală. In fiecare zi vine cu pâine la şcoală!...

Mai vine cineva cu pâine la şcoală: fata lui Niţu, mecanicul de lângă gârlă, care şi-a adus nevasta de dincolo de hotar şi care are maşină de treierat. Pe fată o chiamă Orzu Margareta. E singura dintre copii care umblă totdeauna încălţată. Da. Incălţată, îmbrăcată cu rochie de oraş, pieptănată, cu bariş albastru pe cap şi cu ghiozdan de piele. Are ochii albaştri, Orzu Margareta şi buzele puţin ţuguiate. Maică-sa e nemţoaică. Pâinea pe care o mănâncă e albă ca zăpada.

Ne strângem în jurul lor şi ne uităm cum se îndoapă cu pâine!... Ne lasă gura apă după pâine.

Dela venirea toamnei, în casa noastră, nu se mai frământă şi nu se mai coace pâine.

Il aud pe al lui Ciuciumiş, pe ăl mic, pe Călin...

— Dă-mi, măi Cărăbaşule, o fărâmă de pâine.

— Dece să-ţi dau?

O aud pe Pietricica, fata pândarului:

— Dă-mi, fă Margareto, o fărâmă de pâine.

— Tu n'ai părinţi să-ţi dea? Dece să-ţi dau eu?...

O fărâmă de pâine... O fărâmă de pâine...

Tata a întârziat în sat. S'a dus să-şi cumpere tutun şi a întârziat. Mâncăm fără el, ne culcăm, aşteptăm să adormim.

Lampa arde. Cu lumină mică arde lampa. Il aud pe tata cum intră în casă. O văd pe mama cum se ridică din pat şi-i dă să mănânce, să înghită ceva.

Tata îi vorbeşte mamei:

— Dascălul vrea să-l trimitem pe Darie la şcoală. O să-i facă el rost de bani de drum. Ofiţer o să-l facem pe Darie...

Scot capul din aşternut şi-l întreb:

— Dece numaidecât ofiţer?

— Fiindcă la şcoala la care o să te ducă dascălul nu se cere nicio cheltuială. O să dai examen şi dacă o să reuşeşti, o să stai acolo pe contul statului până când o să ieşi ofiţer. O să ai leafă. La altă şcoală nu pot să te trimit. Cu ce să te ţin...

Niciun băiat din sat n'a ajuns ofiţer până acum. Unul, de dincolo de luncă, din cătun, de-alde Cârlig, s'a lipit de armată. A fost făcut căprar, sergent, pe urmă plutonier. A rămas să-şi facă veacul în oştire până o îmbătrâni. Vine câteodată în sat să-şi vadă părinţii, rudele. Se mândresc cu el alde Cârlig. Sabie în teacă, cu ciucuri atârnând la mâner, tunică lipită de trup de parcă ar purta pe dedesubt corset ca ţaţa Polina, cismele oglindă, lună. Sabia: sdronc, sdronc... Cismele: scârţ-scârţ. Trece pe uliţă. Il priveşte lumea. Muierile se ţârcâe pe ele de poftă. Dada Zvâca le ocărăşte.

— Ce vedeţi, fa, la el? I-a crescut guşă sub gât de gras. Stau bucile să-i plesnească de atâta osânză. Potaie. Trântor. Ptiu!

Scuipă în urma lui, dada Zvâca.

— Ca să dea conced la soldaţi — o zi-două — îi pungue.

Poate că aşa va spune şi de mine dada Zvâca, dacă mă voi face ofiţer.

Imi acopăr faţa. Vasăzică, o să pot merge la şcoală! Că o să mă fac sau nu ofiţer, asta e altă poveste. Ceeace-mi place este că o să pot merge la şcoală într'un oraş îndepărtat, să învăţ carte...

Din noaptea aceea nu am mai trăit decât cu un gând: la toamnă o să mă duc la şcoală... O să mă duc la şcoală...

Il întâlnesc pe Elefterie Baboi, a doua zi dimineaţa. Am venit amândoi la şcoală mai devreme decât trebue. Aş vrea să tac, să nu-i spun o vorbă. Parcă mă sgândără cineva. Eu am venit la şcoală să învăţ, Lefterie, de mână cu frate-său.

— Lefterie, eu o să mă duc la şcoală, la liceul militar. Mi-a spus tata.

— Imi pare bine. Mie mi-a trecut vremea. Aş fi fost acum în clasa patra dacă m'ar fi dat maica, dacă ar fi putut să mă dea...

A crescut înalt Lefterie Baboi, s'a deşirat. Tuşeşte tot mai des. Scuipă în batistă, scuipă roşu.

— Tuşeşti...

— Ce să fac! N'am scăpat de boală. Mă roade. Mă sapă. La primăvară, la toamnă, cine ştie, mă potolesc pe vecie. Se preface vesel — e de o veselie sgomotoasă, neadevărată.

— Dece vorbeşti aşa?

— Cum să vorbesc altfel... Imi vine să turbez de ciudă. Auzi? să nu-mi găsesc eu leacul!... Să mor! Să rămân, ţeapăn, îngheţat. Să mă acopere groparii cu pământ. Să nu mai văd, să nu mai aud nimic. Şi lumea să meargă înainte. Câmpul să înflorească. Să-l lumineze ziua soarele, noaptea luna şi stelele, şi eu, eu să nu mai ştiu nimic, să nu mai simt nimic...

— Tot omul moare, îngân eu.

— Moare, nu zic că nu moare, dar moare după ce a trăit. Eu n'am trăit. Abia am început să pricep viaţa. Auzi? Să mor!... Şi să rămână atâtea cărţi necitite de mine!... Să se fi întâmplat şi să se întâmple atâtea pe lume — atâtea — de care n'am mai avut timp să aflu, să aud. Imi vine să urlu!... Şi totuşi! Nu trebue să-mi pierd capul. Trebue să mă ţin tare, să mă bucur de viaţă până la ultima clipă...

Lângă Elefterie Baboi, frate-său, ăla micu, Matei. Se sgribuleşte. Se înneacă. Tuşeşte din adâncul pieptului.

— Tuşeşti şi tu, Matei?

— Şi eu.

— Stăm toţi într'o odaie, nu ne putem feri. Boala se ia, mă lămureşte Lefterie. Ştii, Darie, am găsit câ-

teva cărţi grozave la băiatul lui Isopescu. M'a chemat şi mi le-a pus în braţe: „Mă, al lui Baboi, ia cărţile astea, că mă încurc în ele prin odaie. Nu-mi trebue". Le-am luat. Să treci pe la noi, să ţi le împrumut şi ţie...

— Când se mai usucă noroiul, îi spun. In cătun noroiul e până la burta calului. Cum îl aduci pe Matei la şcoală?

— Ciuş, până urc şoseaua la Buciuc...

Grijuliu, al lui Bucur, mă îndeamnă după ce pleacă Baboi şi intrăm în clasă:

— Nu împrumuta cărţi dela Lefterie. Le-a citit, a suflat în pagini. Iei şi tu oftica. Dă-le încolo de cărţi!... Decât învăţat ofticos mai bine măgar sănătos...

Ferestrele şcolii sunt fumurii. Pereţii, coşcoviţi, gălbui. Scoate fum soba de tinichea. Numai până se înfierbântă scoate fum soba. Pe urmă, dudue. Trosnesc buturugile în ea.

Dincolo de ferestre arborii goi, cerul vânăt, spart, peticit...

XV

LEACURI

Intâi a înflorit salcia de lângă poartă. Pe urmă au înflorit duzii, salcâmii, corcodușii. Au înflorit câmpurile. Berzele, rândunicile au venit. E răcoare încă. Dar odată ce au venit berzele, nu mai purtăm încălțăminte. Lepădăm cismele, postalii, opincile. Umblăm desculți. In primele zile simțim frigul cum ne pătrunde în oase. Pe urmă ne învățăm cu el și nu-l mai luăm în seamă.

— Mamă, nu mă mai încalț. Azi mă duc la școală desculț.

— Dacă vrei să te duci desculț, du-te desculț...

Ar trebui să mă spăl pe picioare. A plouat. Ulițele sunt noroioase. Cum ies din casă, până mai sus de gleznă mi se umplu picioarele de noroi. Dece să mai mă spăl!... Abia am trecut pragul și m'am împiedicat. Mi-au sângerat degetele dela piciorul stâng. Dece m'oi fi împiedicat? Să merg mai încet.

Ajung la școală. Mă așez în bancă. Scriu lecția.

Ieșim în recreație. E cam lungă recreația.

Ascult.

— Hai să ne jucăm de-a gaia...

Fugim. Incă odată mă împiedic. Incă odată îmi stropșesc degetele dela piciorul stâng. Mai rău de data asta.

Mă trag deoparte și mă uit cum îmi sângeră dege-

tele. Sângeră și ustură degetele. Nu-mi dau seama ce se întâmplă cu mine. Gândesc: trebue să merg mai cu chibzuială astăzi, poate că sunt ostenit. Toată iarna avusesem sănătatea șubredă, dar nu bolisem greu. Ii spusesem mamei: — Mamă, mă doare capul! Imi răspunsese: — Altceva nu te doare? Vezi poate te mai doare și altceva...

— Nu...

— Du-te și te joacă. Mai ieși la aer...

Mă mai duruse câteodată capul. Nu mai spusesem nimănui nimic. Părinții n'au multă grijă de noi. Dacă ne bolnăvim, ne culcăm într'un colț al patului și zăcem. Zăcem până ne facem bine. Părinții nu ne mângâie... Numai dacă facem vreo boacănă, ne bat cu nuiaua. Asta se întâmplă destul de des.

Cu frate-meu Ion și cu soră-mea Rița mai ales. Pe frate-meu Ion caută Avendrea să-l nărăvească la furtișaguri — păsări, berbeci, cârlani. Ce șterpelesc vând cârciumarilor pe băutură.

— Te-ai dus spre ziuă acasă, Ioane. S'a plâns Șoavă de tine.

— Am fost cu Avendrea.

— Unde?

— La fete.

— Miroseai a băutură.

— I s'a părut lui Șoavă, tată.

Minte de se opresc apele în loc, frate-meu Ion.

— O să te prindă într'o zi caraulele.

— O să vii să mă scapi, tată.

— Nu. O să viu la primărie, dar nu ca să te scap. O să viu să te bat în fața lumii, să te dau de rușine.

Făgăduește cumințenie, frate-meu Ion.

— Dar cu fata asta ce ne facem, rumâne? I se năzare de măritiș. Nici n'a împlinit paisprezece ani și-i sfârâe târtița după băieți. Mi-e frică să nu pățim vreo rușine. Mi se pare că s'a înhăitat cu al lui Crăciun, cu Brătilă. Așa e, fa?

— Și tu, mamă, ce-ți trece prin minte! I se roșește obrazul. Și gâtul i se roșește. Bărbia îi joacă a plâns.

— Nu e rău băiatul. Dar trebue să mai aștepți, Rițo, să mai crești.

— Dar mama nu s'a măritat la paisprezece ani? Ea nu era mică? S'a măritat. Şi, uite, n'a murit din măritiş. Nicio fată nu moare din măritiş...
Dacă o prinde tata ori mama, seara la poartă, cu al lui Crăciun, soră-mea capătă câteva scatoalce. După ceafă le capătă.

Mă întorc dela şcoală. Mă împiedic din nou. Ce-oi fi având!...
După masă, rămân în bătătură. Stau la soare şi citesc. Soarele a sbicit noroiul.
Mă duc la jghiabul fântânii şi acum îmi spăl picioarele. Până sus la genunchi le spăl. Am răni la degetele piciorului stâng.
S'a uscat poteca. Rămân cu picioarele curate. Vine frate-meu Ion din sat şi se aşează pe ţol lângă mine. Scoate o ţigară din buzunarul flanelei, o aprinde şi pufăe. Se uită la picioarele mele.
— Ce-ai la degete, mă?
— M'am lovit.
Se uită frate-meu Ion la piciorul meu. Se apropie şi mi-l pipăe.
— Ia mişcă talpa...
Incerc să mişc talpa piciorului. Incep să râd.
— Nu pot să mişc talpa piciorului, nene.
— Cum nu poţi, mă, să mişti talpa piciorului ?
— Uite, nu pot. Caut s'o mişc şi talpa nu se mişcă!... Are haz întâmplarea asta!...
Frate-meu o chiamă pe mama:
— Mamă, ăsta a rămas şchiop. Nu poate să-şi mişte piciorul...
Râzând, îi arăt piciorul şi parcă nu-i vine să creadă.
— Darie, nu te prefaci?...
— Dece m'aş preface?...
Află şi tata noutatea.
— Asta îţi mai trebuia acum, îl aud, să mai fii şi schilod... Numai schilozi n'aveam în casă. Ne pricopsirăm. Căpătarăm şi schilozi...
Sunt înalt şi subţire. Am obrazul gălbejit şi părul blond. Obrazul mi-e plin de pete. Dacă mă iau la trântă cu băieţii, cei mai mulţi dintre ei mă pun jos. Am

totuşi pumnul destul de tare. Intru în ceartă cu unul, mă păzesc să nu fiu lovit. Lovesc eu întâi şi pumnul meu e destul de greu. Imi pune altul piedică; mă prind de el în cădere și-l răstorn lângă mine. Sar deasupra, îl gherăi, îl mușc. Am dinţii mari, mai mari decât îi au băieţii de vârsta mea. Din cauza asta mă și poreclesc copiii Dinţosul...

— Asta îţi mai trebuia, repetă tata, să rămâi și schilod.

O văd pe mama abătută.

— Acum, spune ea, acum n'o să te mai poţi face ofiţer...

Dascălul meu se vorbise cu doctorul Ganciu şi se mai vorbise şi cu judecătorul cel tânăr dela Cârligaţi, să adune ei bani pentru tren, să mă trimeată la liceu la Mânăstirea Dealului. Pentru la toamnă era vorba. Acum înţelegerea a căzut. Am rămas șchiop. La școala militară nu pot fi primiţi decât copiii sănătoși...

Se sfătuesc părinţii. Mama spune:

— A dat ielele peste el, trebue să-i căutăm leac băiatului...

Tata nu crede în leacuri, dar nu se poate împotrivi. Spune cu îndoială :

— Poate vor fi bune şi leacurile la ceva...

M'au luat de mână şi m'au dus la vraci. La Anghel Năbădae m'au dus.

Vraciul e blond, de un blond uşor întunecat, cum sunt la faţă rudarii care aduc dinspre izvoarele Argeşului linguri, fuse, albii de lemn. Se spune despre vraci că face minuni, că a descântat orbilor și orbii şi-au recăpătat vederea, că din Putinei a fost adus la el un copil mut şi că vraciul l-a făcut să vorbească limpede, că într'un miez de noapte, popa era să moară de izdat şi că vraciul, cu descântecul lui, l-a întors la viaţă.

Trăieşte la marginea satului, spre baltă, într'un fel de coşar pentru vite. N'are nevastă, n'are copii. Singur. De primăvara până toamna târziu, cu târbocul, pe malul bălţii, prinde juveţi şi cu asta se hrăneşte. Mălai şi făină capătă dela oamenii care vin şi-i cer leacuri pentru bolnavii lor.

Anghel Năbădae mă culcă pe laviţă şi-mi frământă cu degetele lui piciorul. Descoperă beteşugul şi hotărăşte:

— Au dat ielele peste băiat. Leac uşor. Să umblaţi prin sat după căpătat şi cu banii pe care îi veţi aduna, să vă duceţi la oraş la un meşter să vă toarne în tipar un picior de argint. Să duceţi piciorul la biserică şi să-l atârnaţi la icoana maicii domnului. Băiatul o să-şi vină în fire. O să'nceapă a mişca piciorul.

Mâhnit pleacă tata prin sat după căpătat. Unii îi dau o strachină de orz, alţii o strachină de mălai. Tata adună totul în desagă şi când a umplut desaga de bucate o aduce şi-o vinde la greci.

S'a întors acasă cu o monedă de doi lei. Ajunge pentru un picior. Incalecă pe cal, pleacă la oraş. Intârzie două zile. Vine acasă cu un picior mic de argint în pungă. Il scoate şi-l arată mamei. Mi-l arată şi mie.

— Ăsta-i piciorul meu, tată?

— Ăsta-i, taică.

Cum suntem certaţi cu popa Bulbuc, piciorul de argint a fost dus la Stănicuţ şi spânzurat la icoana maicii domnului dela altar. Acolo a rămas...

Piciorul de argint a rămas atârnat la icoană, iar mie, talpa piciorului stâng mi-a rămas tot bolnavă. Umblu mai încet decât înainte şi totuşi mă împiedic. La câţiva paşi mă împiedic odată. Dacă nu sunt atent, se 'ntâmplă să şi cad. Am acum nu numai degetele piciorului stâng rupte şi julite, am şi genunchii juliţi, şi coatele... Sunt plin tot de răni...

Copiii au uitat că până mai deunăzi îmi spuneau Dinţosul. Mi-au schimbat porecla: acum îmi spun Şchiopul.

Joacă mingea. Stau deoparte şi mă uit la ei. Joacă oina. Tare m'aş juca şi eu. Stau deoparte şi mă uit numai. De-a caii se joacă prietenii mei. Rămân deoparte şi privesc. Cu jind îi privesc.

— Vrei să te joci cu noi, Darie? mă întreabă Tutanul.

— Vreau, cum să nu vreau.

— Sâc, nu te lăsăm la joacă. Eşti şchiop...

— Vrei să joci cu noi oina, Darie?
— Vreau, cum să nu vreau.
— Sâc, nu te luăm la joacă. Eşti şchiop.
— Vrei să te joci cu noi de-a caii, Darie? mă întreabă Veve, băiatul Papelcăi.
— Nu. Nu vreau să mă joc cu voi...
— Ba cum te-ai mai juca! Dar eşti şchiop. Ţi-am spus aşa ca să-mi bat joc de tine...

Aleargă după minge Veve, băiatul Papelcăi şi în fugă începe să şchioapete în glumă. Prinde mingea, o aruncă, iar începe să şchioapete. Tutanul râde să se prăpădească. Râde şi Gângu, râde şi Tudorache şi Iţicu. Toţi râd şi toţi încep a şchiopăta. Care de care prinde a se scălămbăia, a merge mai şoldiu.

— Uite-aşa, uite-aşa mergi Darie... Uite-aşa, uite-aşa... Se târăsc pe şezut, apoi deabuşilea ca ologii de amândouă picioarele...

Trec câteodată prin sat, venind dinspre dealuri, din susul Călmăţuiului, ori din jos, dinspre Dunăre, căruţe şubrede, mărunte, trase de câte un catâr chior, cu spinarea carne vie de răni pe care le sug muştele. Câte două-trei, la şir, trec căruţele cu schilozi, cu betegi. Unii sunt orbi, cu pleoapele buboaie coapte; unii cu două cocoaşe, una în faţă, alta în spate; alţii cu mâinile ori cu picioarele lovite de dambla, negre, uscate, fără viaţă în ele. Cântă schilozii cât îi ţin gura. Intrerup cântecul la răspântii. Ii auzi tânguindu-se:

— Miluiţi-ne, oameni buni, miluiţi-ne!...

Ii miluie fiecare cu ce-l lasă inima. Pleacă mai departe căruţele. Până ies din sat li se tot aude jalea. Intorc capul şi se feresc de betegi numai muierile borţoase.

Dacă nu s'ar feri ar naşte copii betegi.

S'a întâmplat. Mai multora li s'a întâmplat.

Au fost muierile cu bărbaţii lor la bâlci, la Turnu, toamna. La bâlci se adună schilozi, milogi, betegi de pretutindeni. Se tăvălesc în ţărână. Se vaietă. Işi arată, să moaie inimile, cioturile mâinilor, resturile de picioare, rănile cu puroi. S'au văzut muieri care au lepădat după ce i-au privit pe milogi, la bâlci. Altele

au născut copii cu cap de broască, cu aripi, ca peștii, scurte, în loc de mâini, ori cu picioarele lipite...

— Ilinco, ești grea, intră în casă că trece o căruță cu milogi...

— Uite că intru...

— Mi-mi-milog ai s'ajungi, Darie, spune Gângu. Mi-mi-milog ai s'ajungi...

Am ajuns să râdă de mine Gângu, bâlbâitul... De acum înainte, cum o să vrea unul, o să mă și batjocorească. — Milog ai s'ajungi... Milog... Milog!... Parcă o mie de ciocane mă lovesc în creștet. Milog!... Soră-mea Rița îmi spune:

— Acum, că ești șchiop, să nu te mai ții după mine la horă. Mă faci de râs. Șontâc-șontâc, să nu te mai prind pe unde mă duc eu, că te părui.

— Milog ai să ajungi, Darie, repetă Gângu, milog...

Mă apropii de fântână. Aleg pietrele mari, cu colțuri ascuțite. Umplu sânul cu pietre. Mă întorc lângă băieți și svârl cu pietre în ei. Cu sete svârl cu pietre în ei, doar voi sparge un cap. Opresc jocul prietenii mei.

— Iotă-te! L-a cuprins vitejia pe șchiopârlea!...

Tutanul a vorbit...

— Pe el, măi, pe el...

Mai furios arunc cu pietre. L-am lovit pe Tutanul în tâmplă. Se împleticește. Cade. Incerc să fug. M'am împiedicat. Trei au sărit pe mine. O ploaie de izbituri primesc în cap, pe spinare. Dacă nu izbutesc să mă întorc cu fața în sus au să mă omoare... Imi adun puterile. Mă răsucesc. Mă ridic puțin dela pământ. Mâinile mele apucă grumazul lui Veve, îl țin tare, îi aplec spre mine fața, îi înfig dinții — dinții mei mari și lați între care pot sparge și sâmburi de piersică — în umăr. Mușc. Simt sărătură între dinți — sânge. Băiatul Papelcăi chiue ca din gură de șarpe, se moaie. L-am aruncat în țărână. Se svârcolește... Ceilalți doi sar în lături, se depărtează. Arunc câteva pietre după ei. Le sfârâe picioarele. S'a cules din țărână și Tutanul. Se culege și Veve. Mai departe se adună ceata întreagă... Spune careva dintre ei:

— A turbat şchiopârlea, a înnebunit, o să-l ducă la balamuc...

Cu faţa umflată, cu buzele mânjite de sânge, cu mâinile sgâriate, mă întorc în bătătură. Mă întreabă mama :

— Cu cine te încăieraşi, maică ?

— Cu nimeni...

Imi vine greu să stau singur, mereu singur. Acum. Acum şi mai târziu. Toată viaţa. Noaptea visez căruţele schilozilor. Mă visez schilod în căruţă. Mă visez strigând cu glas plângător :

— Miluiţi-mă, oameni buni, miluiţi-mă. Gem şi plâng în somn. Mă trezeşte mama.

— Ce e cu tine, Darie? Trezeşte-te!

Mă trezesc. Sunt lac de sudoare.

— Am visat urît, mamă...

— Iar... Parcă nu mai visai urît.

— Nu mai visam. Dar acum iar visez...

— Culcă-te... Linişteşte-te...

Am pierdut somnul. Arunc o ţoală pe mine şi ies afară, în arie. Arborii foşnesc. Mai dulce decât toţi arborii foşneşte plopul. La un pas de casă e linia ferată. Dincolo de ea, dealul şi câmpul. Urc poteca. Şi câmpul foşneşte. Aduce vântul răcoare şi miros adânc de verde crud, de verde proaspăt. Cerul, limpede ca sticla. Noapte de sfârşit de primăvară. O şopârlă rece îmi trece printre picioare. Am simţit cum m'a lovit cu sfârcul cozii. Şopârla e rece. Şi şerpii sunt reci. Altădată, când mă duceam ziua cu caii pe câmp, pe lângă şanţurile viilor, prindeam şerpi. Le dădeam să muşte o bucată de cârpă. O muşcau şerpii. O ţineau strâns între dinţi. Svâcneam repede cârpa şi odată cu ea smulgeam dinţii şerpilor. De ceafă îi ţineam să nu ne muşte. După ce le smulgeam dinţii ne jucam cu ei cât voiam. Apoi îi omoram.

Le stropşeam capul. Şerpii, lungi, vărgaţi, cu burta cenuşie, se sbăteau până la scăpătatul soarelui. Svâcneau. Se potoleau după scăpătat. Mă jucam cu şerpii. Ii încolăceam în jurul trupului. Ii simţeam, curele reci...

— Şerpii au sângele rece, Darie...

— Dar șopârlele, nene?
— Și șopârlele, și gușterii și broaștele...
Pun mâna pe piciorul drept. E cald. Pun mâna pe piciorul stâng, pe piciorul bolnav. E rece. Rece ca un șarpe...
A nechezat un cal prin apropiere. Ii văd și făptura înaltă, sveltă. A ridicat capul sus calul ca și cum ar vrea să soarbă văzduhul mohorît al nopții. Nechează lung, tremurat.
— Care ești, măi?
— Eu, nene Târîș...
Lângă cal, tolănit în iarbă, picotă de somn pândarul.
— Ce cauți noaptea pe câmp, măi?
— Mă doare capul. Ieșii să mă mișc puțin...
Târîș scapără. Aprinde o țigară. Vârful țigării lui: un punct roșu, de foc, în întuneric.
— Mișcă-te, neică, mișcă-te cât ți-e poftă...
Mă întorc și mă așez lângă linia ferată. Nenea Sandu, nebunul, s'a trezit. Umblă prin aria lui, bodogăne vorbe neînțelese, se ceartă cu șeitanul.
Cum o să trăiesc? Dece să trăiesc? Greu poate viețui aici un om sănătos, dar mi-te un beteag!... Fluieră pe tăietură, departe, un tren. E trenul care aleargă spre Dunăre la douăsprezece noaptea. Il aud venind, zuruind în goană, devale, cu luminile aprinse. Dacă m'aș întinde pe șini, gândesc, trenul m'ar tăia, bucăți m'ar face. Până spre ziuă n'ar băga de seamă nimeni. S'ar sfârși odată cu toate.
M'a întâlnit ieri fata cea mică, buboasa lui Iordache Diman. S'a uitat lung la mine. M'a întrebat:
— Dece șchioapeți? Nu te-ai făcut bine?
— Nu, i-am răspuns.
— Nici n'o să te faci. Taica spunea c'o să te ceară să intri la noi, cioban la oi. Pe mâncare. Poate o să se îndure să-ți dea și niște țoale purtate de-ale lui fratemeu...
Da; dacă m'aș întinde pe șini, peste câteva clipe n'aș mai ști nimic, n'aș mai fi. Am văzut odată o femeie tăiată de tren — una din Stănicuț. Era o muiere tânără, uscățivă, osoasă. O gonise bărbatul de acasă. N'o mai plăcea. Indrăgise pe alta. O certase, o bătu-

se, să plece. S'a dus la gârlă și s'a spălat între sălcii. S'a primenit. Apoi a venit și și-a făcut de lucru pe poteca de lângă linia ferată. Când s'a apropiat trenul s'a aruncat înaintea lui. A fluierat locomotiva. S'a oprit... După ce trecuse trenul, cât era de lung, peste ea, s'a oprit. Au cules-o oamenii într'un coş de nuiele...

— Unde eşti, Darie?

— Aici, mamă.

— Vino de te culcă.

— Vin, mamă...

Trece vâjâind pe lângă mine trenul de douăsprezece noaptea.

— Dece tremuri?

— Am înghețat, mamă...

— Dacă stai noaptea afară, aproape desbrăcat...

In joaca noastră intrau mai înainte şi fetele. Intră şi acum fete în joaca băieților de seama mea. Stau deoparte. Chiar dacă unii tac și nu-mi spun nimic, eu citesc în privirile lor batjocura. Nu vă mirați. La sate schilozii n'au niciun preț. Am înțeles curând de tot asta.

Am început a rămâne din ce în ce mai mult singur. Nu e plăcut să vezi cârduri de copii care apucă drumul crângului după brânduşe şi tu să stai cățărat pe uluci, să te uiți după ei, să nu poți deschide poarta să alergi, să-i ajungi din urmă, să faci și tu parte din cârd. Nu e plăcut să vezi cum frații și surorile tale te privesc cu milă și, de cele mai multe ori, cu un fel de scârbă.

Imi spuneau Dințosul. Asta îmi dădea un fel de mândrie. Acum îmi spun Şchiopul. Asta arată un adevăr care n'ar trebui să mă supere. Totuși mă supără, mă mâhneşte, mă împinge să cad uneori în tristețe, să mă feresc de oameni.

Turturică a băgat de seamă că nu sunt în apele mele. Mă întreabă :

— Te doare piciorul, Darie?

— Nu mă doare. Nimic nu mă doare.

— Te văd abătut.

— Ți se pare.

— Nu te mai preface, îmi spune. Ştiu eu ce e cu tine. Crezi că e o mare nenorocire că ai rămas şchiop. Plăcut nu e. Putea să-ţi lipsească procopseala asta. Da, se întâmplă. Leac, dumnezeu cu mila... Trebue să te înveţi cu gândul ăsta. Dar ce? Nu mai sunt oameni cu beteşug pe lume? Sunt. Şi trăiesc.

— Milogii, îi răspund.

— Dă-i în brânza măsii de milogi. Nu de ei e vorba. Am văzut la Băduleasa un cocoşat. E notar la primărie. Nu-i pasă de cocoaşă. Scrie în condică şi primeşte leafă. Trăieşte. Se poate trăi şi cu un picior năvleg.

— Şi tu crezi că eu trebue să mă fac notar?

— Nu numaidecât notar.

Merg tot mai des la dascălul meu şi-i cer cărţi. Mă afund printre salcâmii din arie şi citesc. Mereu citesc. In cărţi încep să găsesc bucurii noi. Şi, dintrodată, mâhnirea îmi piere. Pot să-mi spună cum or vrea, pot să-şi bată joc de mine cât or vrea. Imi dau seama acum că ştiu lucruri pe care ei sunt departe de a le cunoaşte, că înaintea mea s'a deschis un drum mai larg decât al lor, o altă viaţă. N'am să mai pot merge la şcoala militară. Un şchiop nu poate deveni ofiţer. Asta mi-a spus-o şi dascălul. Il întreb :

— Dar la seminar m'aş putea duce, domnule?

— Nici la seminar n'au să te primească, Darie.

— Dar la şcoala normală? Aş vrea să mă fac învăţător ca dumneavoastră...

— Nici acolo n'au să te îngădue. Slujitorii statului nu trebue să aibă niciun cusur trupesc. Te-ai putea duce la liceu. Pentru asta însă ţi-ar trebui bani mulţi. Nimeni n'o să-ţi dea atâţia bani câţi ţi-ar trebui.

— Am să mi-i câştig singur.

— O să fie greu de tot.

— Nu mă sperii de greutăţi, domnule.

Dascălul mă chiamă lângă el. Imi prinde capul între mâini şi mi-l mângâie :

— Mare păcat! Mare păcat, măi Darie, că orândui-

rile lumii nu sunt bune. Au să se schimbe cândva orânduirile. Ești copil. Poate că o să le apuci!...
Mă rup de el și-o sbughesc.

Am terminat școala. Am luat certificatul. L-am pus în lacră, la păstru. A terminat școala și prietenul meu Turturică. Amândoi am răspuns la examen la toate întrebările. Dascălul nostru și dascălul venit din satul vecin pentru examen ne-au lăudat. Ne-au dat și niște coroane de flori. Am luat coroana, m'am dus la gârlă, m'am scăldat. Coroana am aruncat-o pe baltă, să meargă la vale, spre Dunăre...
Coroană i-a dăruit învățătorul și fetei oacheșe, sprâncenate, Filofteii. Chiar i-a așezat-o pe cap. Ii ieșeau coadele și-i cădeau pe spinare, lungi și negre, de sub cununa săracă împletită din ierburi de câmp. Se roșise toată de bucurie. Dascălul nostru ne privea. Avea ochii umezi. Ca să nu băgăm de seamă că s'a înduioșat a scos batista din buzunar, și-a suflat nasul tare, și-a șters obrazul și fruntea de sudoare. Și ochii și i-a șters.
— Ei, copii, acum ne despărțim. Să fiți cuminți. Să nu uitați puținul pe care l-ați învățat dela mine.
Am plecat. S'a închis în urma noastră ușa școlii.
Al lui Bucur, Micu, a început a se lăuda :
— La toamnă, eu mă duc la oraș, la liceu.
— Și eu mă duc la oraș, la școală, a adăugat Mitică Ocî.
Pe urmă Mitică s'a apropiat de mine:
— Intri la noi, la cârciumă? Să speli tejgheaua, să mături dușumeaua. Ori faci nazuri... Curg peticile după tine și te mai ții fudul...
Rânjea. Cu un pumn bine repezit l-aș fi silit să-și culeagă dinții din țărână.
Iepure Mărin l-a scăpat.
— Dă-l dracului de berbec bătut, Darie. Nu te mai încăiera cu el.
Nu m'am încăierat.
Era o zi caldă de vară, ziua în care terminam școala... Se copsese grâul pe câmpuri — grâul altora.
Și lui Turturică i-au dat o coroană. S'a întâmplat

ca în ziua aceea să moară tată-său. A pus coroana în sicriu, Turturică, peste mort. Peste mâinile mortului a aşezat-o... A rămas maică-sa cu şapte copii. Dintrodată Turturică s'a pomenit cap de familie. Maică-sa, slabă, bolnavă. Umbla ca năucă.

Turturică n'a plâns. A venit la mine...

— Darie, hai să tragem tatei clopotul...

Ne-am suit în clopotniţă şi toată ziua i-am tras clopotul lui taică-său. I-am tras a doua zi și clopotul cel mic din biserica de lemn din mijlocul cimitirului, clopotul din biserica cu sfinţi fără ochi. Am văzut pe faţa lui o asprime, o dârzenie.

— Ce ai să te faci, Turturică?

— Am să găsesc de lucru, s'o ajut pe mama.

— Cum?

— Oi vedea.

Turturică e scurt şi îndesat. Are faţa pătrată, mâinile mari, groase.

— Vezi, măi Darie, mi-a spus el, noi amândoi am învăţat bine la şcoală. Noi am citit şi alte cărţi decât cărţile de şcoală şi nici unul dintre noi nu poate să plece la liceu. La liceu nu poate să plece decât băiatul cârciumarului, tontul ăsta, care deabia a trecut clasa. La şcoală n'au plecat decât băieţii popii. Amândoi slabi la minte. A mai plecat frate-tău Gheorghe. Dreptu-i asta?

— Cred că nu e drept.

— Noi nu trebue să ne lăsăm. Noi doi trebue să mergem mai departe, înţelegi?

— Ca să mergem la şcoală ne trebuesc bani. Ne trebuesc bani ca să învăţăm carte...

— Noi nu trebue să ne lăsăm. Noi doi trebue să câştigăm bani şi să-i păstrăm. Mai trage clopotul pentru taica. A fost tare necăjit...

Mă agăţ de frânghii şi-mi dau drumul. Mă legăn în clopotniţă, parcă m'aş da în scârcium. Clopotul sună. Dealurile dimprejur sună şi ele... Dealurile pe care o viaţă de om tatăl lui Turturică le-a urcat, le-a coborît...

Şi mai înainte se întâmpla dacă murea un om, mai

ales dacă mortul era din neamul nostru, să vină cineva şi să-mi spună:

— Darie, a murit văru-tău Oncică, ori mătuşa-ta Chiva, ori nen-tău Pârvan, du-te şi trage-i clopotul...

Biserica e aproape de noi, numai trei arii ne despart de ea, şi clopotniţa se înalţă la un pas de uşa bisericii. Mă duceam, mă urcam în clopotniţă, trăgeam de frânghii. Bogat era sunetul clopotului mare. Dealurile prindeau sunetul, îl aruncau înapoi moale, auit, dulce. Clopotul mic avea sunet subţire, de copil. Bang! Bang! Bing! Bing! Pentru mort clopotul se sună rar. Făuream în gând un cântec trist, trist. Incercam să-l cânt cu glasul clopotelor. Fiecărui mort îi sunam altfel clopotele. Fratelui mai mare al tatei, bătrânului Alisandru Nasta, îi cântasem cu clopotul blajin, aşa cum era graiul lui. In vreme ce-i băteam clopotele mi se părea că-l văd urcând spre cer, înveşmântat în alb, pe trepte albe de nori. Blajin, domol, urca, fără să se grăbească, parcă ştiind prin câte vămi ale văzduhului are să treacă, parcă ştiind că drumul pe care a pornit e fără sfârşit. Dinuţii i-am bătut numai clopotul mic în sunete mai dese, ca paşii ei, sprintene, un râs gâlgâit, înnăbuşit dintrodată în plâns. A murit şi Bâzărca, mătuşă-mea, care o duşmănise pe mama din ceasul sosirii ei în casa tatii şi căutase a-i face mereu zile fripte. Destule zile fripte îi şi făcuse mamei, o clevetise, o duşmănise, o urîse. In ajunul morţii ei se împăcase cu mama. Bolea de mult. Scândură ajunsese. Işi chema moartea şi moartea nu venea. A povăţuit-o Dioaica, vrăjitoarea, care îi aştepta sfârşitul s'o scalde, să-i ia fustele, să i le poarte.

— Nu-ţi iese sufletul din trup fiindcă nu te-ai împăcat cu muierile pe care le-ai duşmănit. O să te chinui mult.

Iarnă era. Şi nopţile în care somnul nu i se lipea de pleoape erau lungi. Şi în odaia în care bolnava trăgea să-şi dea duhul şi nu şi-l mai dădea, ar fi trebuit să doarmă şi nu puteau dormi, văru-meu Vasile şi nevastă-sa, copiii şi unchi-meu Voicu.

A chemat mătuşă-mea muierile din vecini, megieşele

cu care se păruise, şi s'au iertat. Şi-a călcat pe inimă şi, la urmă, a chemat-o pe mama. S'a dus mama.

— Să mă ierţi, cumnată...

— Te iert...

Şi-au dat mâinile.

— Ce nătângi suntem noi, oamenii, spune mama, după ce s'a întors acasă. Ne certăm, ne duşmănim, ne amărîm viaţa unul altuia pe degeaba. Băgăm de seamă când e prea târziu.

Tot n'a murit mătuşă-mea. Şi-a adus aminte de mine. Mă ocărîse, mă fugărise pe uliţă, mă şi gâdilase cu nuiaua pe spinare de câteva ori.

— Chemaţi-l pe Darie, să mă ierte. Numai el nu m'a iertat.

— Doarme. Să-l chemăm mâine dimineaţă.

— Acum chemaţi-l...

M'au trezit din somn, m'am îmbrăcat, am intrat în casa unchiului Voicu, gard în gard cu a noastră, o casă în care nu mai călcasem până atunci. Mătuşă-mea Bâzărca, galbenă, ceară, cu ochii galbeni aproape stinşi, zăcea în ţoale. Copiii lui văru-meu Vasile, culcaţi pe jos, chinuindu-se cu osteneala. Sub pat, căldarea pentru nevoile bolnavei — duhnea.

— Să mă ierţi, Darie, să mă ierţi că te-am ocărît, că te-am oropsit, că te-am drăcuit, că te-am bătut. Să mă ierţi, Darie, nepoate...

I-am sărutat mâna. Am început a plânge...

Am căzut cu fruntea pe pieptul ei, în care îi bâcâia suflarea. Mi-a mângâiat capul, gâtul, obrajii, cu mâini reci, aproape putrede.

S'a liniştit spre ziuă. Pentru totdeauna s'a liniştit.

— A murit mătuşa-ta, Darie, mergi şi i sună clopotul.

Lumina zilei m'a spălat de înduioşare. I-am sunat clopotul scurt, svâcnit, repezit, a ceartă, aşa cum vorbea de pe gard, când mă blestema — usca-ţi-s'ar picioarele, Darie, n'ai mai avea parte de lumina ochilor, Darie, — mătuşă-mea Bâzărca. De lumina ochilor am încă parte. N'am pierdut-o. Dar picioarele! Am pierdut un picior, mi s'a uscat un picior. Uite-l! Atârnă mort,

fără viață, de genunchi... Bang! Bang! Bang! Dealurile învelite cu plapoma de puf a zăpezii răspund.

Acum, de când am rămas beteag, cum moare cineva în sat, aud un om întrebând din uliță, la poartă :

— Măi, Darie, ești acasă ?

— Acasă, răspund.

— Au pierdut un copil alde Belitu din cătun. Mergi și trage-i clopotul.

Bine c'a mai murit un om! Mă duc și-i trag clopotul. Parcă am altă treabă!... Mi se dă plată: o monetă rotundă, găurită, de zece bani. La zece răposați adun un leu și cincizeci de bani. Mi se mai dărue, la îngropare, o pomneată — o batistă albă care are legat într'un colț un ban de cinci. Din patru batiste, croite, înseilate, m'am ales cu o pereche de izmene. Sunt bune de purtat izmenele. Cu izmene, pantalonii nu rod pielea, țin mai bine de cald.

— Dece mă pun oamenii să trag clopotul pentru morții lor ?

— Le este milă de tine. Vor să te ajute, ca pe un neputincios ce ești, să câștigi și tu un ban. Că la muncă, la câmp, nu te ia nimeni.

Soră-mea Rița mi-a dat lămurirea.

Deasupra satului, nori adunați, nori pe care nu-i alungă vântul.

— Mai trage clopotul pentru taica, Darie.

Trag clopotul mare. Turturică trage clopotul mic. Deasupra clopotniței norii se sparg, se risipesc. Cade peste sat lumina limpede a soarelui.

— De s'ar însenina până mâine, spune Turturică, să-l îngropăm pe taica pe soare. Să-l mai vadă odată soarele... Că pe urmă tot la întuneric o să se odihnească...

S'a măritat, în sfârșit, și vară-mea Dița dela Secara. Ne-a trimis mătușa Uțupăr vorbă ca nu cumva să lipsim dela nuntă.

— Incalecă pe cal, Darie, și du-te la Secara. Spune-le să nu se supere. Spune-le că suntem prea necăjiți și că nu putem merge la nunta Diței. Să petreacă sănătoși și să le fie nunta cu noroc.

Ca să iei drumul în picioare, să te duci la nuntă la neamuri peste trei sate, trebue să ai măcar cu ce să te îmbraci ca lumea. Nimeni din casă nu mai are acum un strai întreg. Ne spală mama cămăşile peticite. Rămânem goi în casă. Dacă pică atunci om străin la noi, îl ţine mama, ori tata, de vorbă în tindă. Noi ne închidem în odaie. Ne ascundem în dosul sobei. S'ar duce frate-meu Ion. A scos untul din el Şoavă, bogătaşul la care frate-meu a intrat mai demult, pe timp de foamete, argat. S'a lungit frate-meu. I s'a întins pielea pe os. I-au ieşit, i s'au ascuţit umerii obrajilor. Parcă i s'a subţiat şi gâtul. Ii atârnă nodul gâtului.

— Mă chinue Şoavă, spune frate-meu când trece la două-trei săptămâni să ne vadă în fugă, că simt că nu mai pot răbda. O să spăl într'o zi cuţitul în el.

— Păstrează-ţi cuţitul, băiete. Nu te pripi. O să vie o zi când o să ai nevoie de el, să-l speli în mai multe burţi, nu într'una...

S'ar duce soră-mea Riţa la nunta vară-mi. N'are iie. i s'au scâlciat postalii... De mama nici vorbă nu poate fi. Cu atât mai puţin de tata.

— Spune-i mătuşă-ti să ne ierte.

Calul mă leagănă. N'am grabă. Cioca-cioca. Cioca-cioca... Copitele nepotcovite bat blajin pământul moale. Mi-a spus odată moşul Burdulea:

— Oameni, băiatule, pe-aici au trăit dela începutul veacurilor. Iei o mână de ţărână în palmă. E ţărâna celor care au vieţuit altădată pe aici. Oamenii sunt trecători. Numai ţărâna e veşnică, numai ţărâna nu moare...

Copitele calului bat blajin ţărâna. Cu milă parcă. Cioca-cioca. Cioca-cioca... Se mai opreşte calul. Mai rupe o gură de iarbă din marginea potecii. O clefăe.

— Dii!...

Mătuşa Uţupăr a fost ţinută şi ea pe şlep la 907. A trecut prin puşcărie. A avut şi proces. I-au tăiat bucile când au chinuit-o. A răbdat. Păstrează semnele. Şi ţine minte. A dus-o pe Diţa la spital şi i-a cusut doctorul buza. Nu mai are buză de iepure — numai o dungă subţire, albă..

S'a măritat Diţa cu un băiat din sat, care-a intrat ginere în casă la mătuşă-mea.

— S'avem şi noi un rumân la casă, lămureşte mătuşă-mea. N'am avut parte de băieţi. Mi se topeşte sufletul când mă gândesc la Pantilie...

— Ei, mamă, nu te mai gândi şi tu, o îndeamnă Diţa.

— Dac'aş putea să nu mă mai gândesc! Câteodată uit. Trece ce trece şi mi-aduc iar aminte. Şi când mi-aduc aminte...

— Mătuşă Uţupăr, m'a trimis tata să vă spun că nu putem veni la nuntă...

— Bănuiam eu. S'au prăvălit peste voi necazurile. Dar ce e cu tine? Ţi-a îmbătrânit obrazul. Parcă n'ai mai fi copil...

— Şchioapătă, mamă. L-am văzut după ce a descălecat şi-a venit spre casă.

Ii arăt piciorul. Il pipăe îndelung.

— Asta e fără leac, hotărăşte mătuşa Uţupăr. O să-ţi fie greu să trăieşti. Trebue să înveţi o meserie.

— O să învăţ, mătuşă.

La întoarcere mă opresc la Cârlomanul, s'o văd pe bunica. Doarme sub pământ bunicul, cu barbă cu tot. Pe fereastră au rămas ceaslovele lui. Nu le umblă nimeni prin foi. Nenea Dumitrache nu s'a învrednicit să înveţe a citi.

Intru cu calul în curte. Bunica stă pe prag, sprijinită în toiagul ei lucios. Ţanţoşă, cu bariş albastru, cu cămaşa zăpadă, scrobită, cu zăvelcile înflorite, cu picioarele în papuci.

— Scoate mârţoaga afară din arie! îmi strigă. Să nu-mi spurce iarba...

Vreau să leg calul de gard, în uliţă.

— Nu-l lega de gard! strigă iar. Imi rupe gardul şi nu vine taică-tău să mi-l dreagă. Du-l în poiană şi leagă-l de salcâm. Duc bălanul departe, în luncă şi-l leg de salcâm. Grădina bunicii — gură de rai. Pomii se îndoaie sub povara fructelor date în pârg. S'au copt corcoduşele. Crengile corcoduşilor gem de atâta rod. Prin mijlocul ariei uriaşe pârâul lat îşi mână mai departe apele clipocind...

— Ce e, măi beteagule, ai venit după poame!... Ţi s'a făcut poftă de poame!... Ai încălecat pe mârţoagă şi ţi-ai spus: mă duc la bunica să-mi umplu burta!... Ei bine, nu!... N'ai să-ţi umfli burta!... Nu-ţi dau nici de gustare... Spune-i lui taică-tău să sădească pomi...

— O să-i spun, bunică...

Poteca pogoară spre gară pe lângă via cea mare a boierului olog dela Băneasa. E înalt gardul. Numai păsările pot trece în sbor pe deasupra. Şi gângăniile din ierburi pe dedesubt. Totuşi, via o păzeşte albanezul fără somn, cu puşca cu două ţevi totdeauna încărcată cu cartuşe de lup. Pe albanez îl chiamă Ismail Medin. Poartă fes roşu, cu ciucure căzut pe-o ureche. Satul îi spune simplu, turcul. E prieten cu tata. Dacă se întâlnesc, dacă amândoi au ceva vreme de pierdut, rămân la taifas. Păzeşte via boierului, turcul. Odată la doi ani trece Dunărea. Se duce dincolo de Dunăre, în munţi, îşi vede nevasta şi copiii — patru fete'n şalvari — iernează, se întoarce primăvara. Le lasă câştigul lui, ca să aibă cu ce trăi.

— Bună ziua, Ismaile...

— Bună ziua... Măi, dumiata eşti al lui Tudor, bre...

— Al lui Tudor sunt...

— Ăla mic care ai fost bolnav...

— Da.

— Stai, bre, să dai eu la dumiata, ceva...

Pătrunde în vie pe poarta numai de el cunoscută. Intârzie mult. Se întoarce cu braţul plin de struguri.

— Asta copt devreme. Dulce struguru. Ia, bre. Mănâncă. Ismail are copil — patru fete. Nu mănâncă strugur fetele lui Ismail. Sărăcie multă la noi, piatră goală, bre...

— Mulţumesc, Ismail...

— Ai fost bolnav, bre... Spune la tata dumitale sănătate. Mai vii dumiata la Ismail...

Rămâne în marginea potecii cu ochii după mine. Cu fesul pe ceafă rămâne...

Turturică a intrat argat la popa Bulbuc. Trece pe lângă casa noastră călare pe calul popii, mână din

urmă, cu nuiaua, boii popii, vacile popii. Cu asta se'ndeletniceşte Turturică.

Ii dă mâncare popa şi trei poli pe an. Polii i-a şi luat maică-sa, înainte, să cumpere mălai pentru copii.

— Tu unde intri, Darie ?

— Nu ştiu, deocamdată.

I-am scris fratelui meu o scrisoare, fratelui meu cel mare care e preot într'un sat de lângă munţi. Răspunsul n'a întârziat:

„Doi copii mi-a născut până acum nevasta, dragul meu. Al treilea e pe drum. O duc greu de tot. Cu nimic nu pot să te ajut. Ajută-te singur. Te sfătuesc să intri la un cismar, la un zăbunar, la un cojocar, ucenic. Invaţă meserie. In timpul nostru, nu faci nimic cu cartea. Am învăţat atâţia ani şi abia am cu ce-mi duce zilele. Oamenii din parohia mea sunt săraci, lipiţi pământului".

Am citit scrisoarea. Nu i-am uitat cuprinsul. L-am întrebat pe tata:

— Ce faceţi cu mine? Duceţi-mă undeva, să muncesc.

A mers tata cu mine la Niţu, mecanicul. L-a rugat să mă primească ucenic, să învăţ a mânui ciocanul, să-mi pot câştiga pâinea.

— N'are de alergat, spunea tata. E sănătos băiatul. O să poată face treabă, domnule Niţule...

Duhnea a rachiu meşterul. S'a oţărît.

— Cum crezi, mă omule, că din beteagul ăsta să scot eu fierar? La fierărie trebue rumân voinic, nu glumă... Face cineva sită din coadă de câine? A?...

Orzu Margareta lângă taică-său, gătită, cu flori în coade, încălţată. Eu, jerpelit, desculţ, gălbejit, cu unghiile mari şi negre, la mâini, la picioare, cu răni sângerânde la degetele piciorului bolnav.

Am trecut şi pe la cismarul satului, un om care citea jurnale. Avea în casă câteva cărţi. Jandarmul Niculae Mieluşel, cu ochii pe el. Mereu îl chema la post să-l înjure.

— Să nu te prind că întărâţi oamenii împotriva stăpânirii, cârpaciule, că te zobesc în călcâie.

Dacă era cu chef, jandarmul îl şi plesnea cu cravaşa peste obraz pe cârpaci.

Cismarul era venit dela oraş. Se aşezase printre oamenii satului şi le lucra cu cinste, când avea ce să le lucreze.

— L-aş lua, îi răspunde tatei cismarul, pe băiatul tău şi l-aş învăţa cismăria, dar nu mă lasă inima. Nu sunt un meşteşugar prea bun. Am fost odată. Am cam uitat meseria. Aici nu fac decât pe cârpaciul. Băiatul n'ar ieşi decât cârpaci. Asta nu e meserie. Du-l la oraş, nene Tudore...

M'a dus tata la oraş. Cu căruţa m'a dus. Cunoşteam drumul. Il mai bătusem de atâtea ori!... Trecea pe lângă măgură drumul, trecea prin pădurea dela Adâncata, pădure tăiată, în locul căreia se înalţă acum crâng tânăr. Trecea pe lângă cetate. La marginea Ruşului, spre răsărit, se ridicau valurile vechii cetăţi. Când mergeam la oraş opream lângă cetate. Coboram şanţul, urcam dealurile, unde au fost cândva zidurile, pătrundeam în ocolul ei. Scormoneam cu băţul în pământ şi găseam vârfuri de suliţă, arme vechi, nasturi, câte altele. Se bătuseră pe acolo ostaşi şi oasele lor le tot scoteau în lumină plugurile ruşenilor.

In noaptea aceea, pe ladă, în căruţă, moţăiau tata şi mama. Caii, la pas. Eu, sgribulit, înfăşurat în ţoale, îngropat până mai sus de brâu în paie. Lumina albastru luna. Inainte şi în urma noastră alţi căiători curgeau spre târg. Auzeam hăuituri, vorbe, fluierături. Noaptea, vorba oamenilor se aude mai de departe şi mai desluşit. Pesemne unde aerul e mai subţire, mai limpede. Luna urca spre creştetul cerului şi stelele păleau. Era plină luna. Nici urmă de nori pe cer. Dintrodată, marginea lunii a început a prinde cocleală. Creştea pata, lumina scădea.

— Tată, cine muşcă din lună?

Intoarce tata capul, opreşte caii:

— Ei drăcie! Luna o mănâncă vârcolacul!

Se uită şi mama şi-i văd cum amândoi încep a se cruci. Grăbiţi şi speriaţi se crucesc.

S'a lăsat peste câmp o tăcere adâncă. Auzeam care

şi căruţe uruind în noapte. Acum nu mai auzim nimic. Parcă a împietrit aerul. Intr'o clipă aerul parcă a împietrit.

Tata se dă jos, trage căruţa la marginea şoselei.

— Vino'ncoa, Darie...

Cobor şi eu. Tata ia un braţ de paie şi-l face ghem. Scapără — iasca ia foc. Aprinde foc cu flacăra înaltă — foc de paie la marginea şoselei! Şi dintr'odată, înaintea şi în urma noastră, pe şosea, vedem cum s'au aprins sumedenie de focuri. Caii noştri n'au clopot la gât. Asta nu e bine. E bine totuşi : au clopot caii altora.

Auzim acum sunete de clopote de cai, tălăngi de acelea pe care le poartă la gâtul lor vacile. Oamenii au dejugat boii, au deshămat caii, au aprins focuri şi se dedau la zurbă.

Câmpul — hărmălaie. Flăcările se ridică mai înalte, sgomotele străbat până sus văzduhul. Vârcolacul nu se sperie. Gura lui muşcă mai adânc din trupul lunii. Uite, luna e acum pe jumătate... A rămas un sfert din lună... A rămas mai puţin de un sfert. O limbă subţire şi îndoită ca secera mai atârnă galbenă, negricioasă, în văzduh. Asta e... luna. Oamenii tremură pe lângă căruţe. Nu de frig tremură. Nu pentru a se încălzi au aprins focurile. Luna nu mai are nicio putere. Oamenii dârdâe. Mi se pare ciudat, dar eu nu tremur deloc. In cărţile pe care le-am citit, am aflat şi unele din tainele cerului. Ştiu ce înseamnă asta. Incerc s'o lămuresc pe mama.

— Nu există vârcolaci, mamă. Să vezi...

— Aşa o fi, Darie...

— Aşa o fi, spune şi tata. Dar cine mănâncă luna ?

Ii văd neliniştiţi. Neliniştea nu începe să le treaca decât atunci când marginea subţire a lunii prinde din nou a se îngroşa.

— S'a speriat vârcolacul, îl aud pe tata. Lasă în pace luna. O să crească la loc luna. Se apropie ziua. Vârcolacul se întoarce şi intră în trup...

Inhamă caii la căruţă, le dă bice. Ii povesteşte ma-

mei despre un neam al nostru, un unchi mort mai demult, care era vârcolac...

— Eram copilandru, spune tata, mai erau păduri cu luminişuri largi, creştea sipica înaltă cât omul, nu te vedeai din ea, pe dealuri nu intraseră plugurile, păşteam oile pe lângă un văr de-al tatii — unul Bădoi Găbunea. Se apropiase bătrâneţea de el. Se mai aflau şi alţii pe la târlă, pe Saiele. Il ştiam că e vârcolac. O ştia şi el. Plină lucea luna pe cer. Lumina aproape ca ziua. Ii venea timpul bătrânului. Se scula, îşi lua ciomagul şi pleca. Se ascundea într'un tufiş. Cădea în somn adânc. Pleca vârcolacul din el să mănânce luna. Se întorcea peste un ceas, două, vârcolacul în trupul lui năduşit, ostenit, stors de puteri, ca după o călătorie lungă. Se trezea, venea la târlă.

— Ştii că vârcolacul a mâncat luna, unchiule?

— O fi mâncat-o...

Căuta să schimbe vorba. Nu-şi aducea bine aminte de nimic. Mărturisea numai că e ostenit, că i se pare că în timpul somnului a făcut un drum lung prin văzduh.

— Sus, deasupra pământului, mi-a fost frig, văzduhul e rece. Atât îmi amintesc din tot visul... Se întindea lângă foc, îşi încălzea oasele bătrâne...

Caii măreau pasul. In vale, oraşul cu lumini aprinse, se trezea din somn.

XVI

PELIN

Tragem la fratele mamei, la unchiul Tone, care ţine măcelărie în piaţă. Unchiu-meu pleacă la treburile lui înainte de a se lumina de ziuă. La măcelărie pleacă. Ne primeşte în portiţă ţaţa Finica, nevastă-sa — o femeie neagră, măruntă, puţintică la trup, cu ochi negri, lungueţi. Nu mai puţin de nouă copii i-a dăruit unchiului Tone. Copiii — verii şi verişoarele mele — năpădesc căruţa. Se caţără pe roţi, pe şuşleţe, pe loitre.

— Ce ne-ai adus dela ţară, nene Tudore ?

Le-a adus ceva tata : bucuria lor — un coş mare plin cu porumbi verzi, buni de copt, buni de fiert... Iau porumbii, îi curăţă de foi, îi pun în căldare, pun căldarea la foc. Vară-mea cea mică, Vastea, adună cu grijă mătasea porumbilor, să nu se piardă un singur fir.

— Ce faci, Vastea, cu mătasea asta ?

— Imi trebue. Păpuşile mele au rămas chele. Le-am tras de păr că n'au fost cuminţi. Am să le lipesc alt păr pe cap din mătasea porumbului...

Are două case unchiul Tone, în aceeaşi curte — una mare, la stradă, alta mică, măruntă, în fund. Intre case — pompa de apă, un măr cu ramurile răsucite, betege, şi... umblătoarea care miroase urît. Imprejur case atât de înalte că niciodată soarele nu cade mai mult de un ceas, la amiază, în curtea unchiului Tone.

Mai târziu, peste un an, când tuşă-mea Finica urma să nască al zecelea copil, i-a venit lehamite de atâţia plozi — ostenise tot spălându-i, tot alăptându-i, tot pierzând nopţi de veghe pe lângă câte unul bolnav de pântec — s'a dus la mahala, a căutat o moaşă care-a tras-o, i-a pus oala să lepede.

Dela târg a venit, mai demult, până la noi, la ţară, obiceiul ca muierile, atunci când nu mai vor să nască, să se ducă la o moaşă, să le tragă sau să le pună oala pe burtă, să lepede copilul.

O vezi pe una pe uliţă, cu pântecul umflat ca şi cum deasupra betelor, în sân, între piele şi iie, ar ascunde o lubeniţă. Merge încet, cu grijă. Se fereşte să sară peste pârleaz. Se aşează jos, cu grijă, să nu sufere trupul nicio sdruncinătură.

— Sunt în a treia lună, daică...

Intr'a noua lună pântecul e şi mai gros, şi mai umflat. Dar femeia tot merge la treabă. Dacă n'are cine să i-o facă, şi-o face singură.

Mai ales rumânii care au pământ mai mult şi ceva avere agonisită se feresc să înmulţească numărul copiilor. Unul, doi, ajunge! Ce trebue atâtea guri la masă!... Al treilea ori al patrulea, au luat nevestele înstăriţilor obiceiul să-l lepede. Petria, Dioaica, sunt marile meştere. Incălzesc o căldare cu apă pe foc. Despoaie muierea, ca şi cum ar trebui s'o vâre în gârlă, o întinde pe pat. Işi spală mâinile în căldare, udă şi săpuneşte burta muierii. Pe urmă, se apucă s'o frământe.

— Acuşi îl desprindem...

Femeia simte dureri. Ar vrea să chiue. Parcă i-ar umbla cuţite tăioase prin burtă.

Pune degetele groase Dioaica la rădăcina ţâţelor. Apoi, apăsând cu ele coboară în jos, spre vintre, odată, de două ori, de o sută de ori. Femeia îşi strânge dinţii, îi încleştează, îşi muşcă buzele şi limba. Nu ţipă. Bordeiul e aproape de uliţă. Nu trebue să audă nimeni un ţipăt. Altfel află satul. Şi altminteri află satul. Ieri, nu mai departe, ai văzut muierea cu mijlocul mătă-

hălos și acum, uite-o, subţire cobiliţă, cu faţa galbenă, trasă, abia târându-şi picioarele.

Pe vatră, cu gura în jos, se încălzeşte, acoperită cu cenuşă fierbinte oala. După tras îi pune oala pe burtă. Peste oala fierbinte, bine lipită de pielea burţii, lipeşte cârpe ude. Oala suge burta înăuntrul ei. Rămâne un timp oala pe burta muierii. Pe urmă Dioaica o desprinde încet băgându-şi, între buza oalei şi piele, degetul gros.

— Uite ce mai roată ! Vânătă ! Umflată ! Frământarea trupului începe iarăşi.

Pleacă muierea acasă. Ca bătută pleacă. Intr'o zi, două, leapădă copilul.

Se întâmplă de multe ori ca odată cu lepădarea copilului, muierea să-şi lase şi zilele. Asta s'a întâmplat şi nevestei unchiului Tone. Aşa a murit mătuşa-mea Finica...

A lepădat pruncul mort apoi şi-a lepădat viaţa. Pământului şi-a lepădat-o... „Că din pământ ne naştem şi în pământ ne întoarcem", cântau trei popi bărboşi, cu sutane lucioase, negre, lungi, deasupra coşciugului ei îmbrăcat cu chimbrică cernită... Aveau feţe evlavioase, îi plătise unchiu-meu, măcelarul, bine, slujeau frumos, mai şi lăcrimau. Popii dela biserica sfânta Vineri erau, aceia, chiar aceia care, cu ani în urmă, când bolnav, mă purtau părinţii şi pe la biserici nădăjduind să mă vindece prin rugăciuni, îmi puseseră patrafirele în cap şi-mi făcuseră maslu. Nu-i ajunseseră atunci tatii doi lei să plătească ţârcovnicii. Zăceam fără puteri pe rogojina întinsă peste lespezi. Lângă mine plângea mama care nu se îndura să mă piardă. Popii, veselindu-se, îl înjurau pe tata, îl batjocoreau c'a venit să-mi caute leacul cu punga goală. M'au ţinut zălog în biserică până s'a dus tata şi s'a împrumutat cu doi lei şi întorcându-se cu arginţii în palmă a achitat ţârcovnicilor plata pentru osteneală... Aici, la înmormântarea mătuşi-mi, erau în lume — oraşul îi privea. Blăjinătatea şi-o zugrăviseră neţăsălaţii pe obraz. Pe lângă coşciug copiii, nouă, smiorcăiau nasuri umede plângeau cu hohote fetele măricele. Venise la moartă s'o vadă şi bunică-

mea dela Cârloman. A rugat-o unchiul-meu Tone după înmormântare :

— Rămâi la mine, mamă, să-mi ajuţi să-mi cresc copiii. Măcar până ajung mai măricei...

— Nici dacă mă pici cu ceară nu rămân, Tone. Mi-e scârbă de oraş. Mi-e silă şi de casa ta. Uite, la un pas de pompa de apă... umblătoarea. La mine acasă e rai... Aici până şi aerul miroase urît.

— Măcar o săptămână, mamă, până găsesc o femeie...

S'a repezit unchiu-meu Tone până la măcelărie. Bunica şi-a luat toiagul şi a plecat pe jos acasă cale de o poştă şi jumătate, cu peste nouăzeci de ani în spinare. Dreaptă, ca o fată mare, dârză, cu zăvelcile suflecate, a străbătut drumul fără să se aşeze odată, să se mai odihnească, în iarbă. Cumplită muiere, spunea tata, afurisită sămânţă de om...

Pe drumul pe care bunica a mers spre casa ei dela Cârloman, singură, am însoţit-o odată pe mama, când eram mic de tot. Dar nu chiar atât de mic să nu mă pot ţine cu paşii mei mărunţi după ea şi după celelalte muieri cu care mama plecase la târg.

O născuse de câteva săptămâni pe soră-mea Elisabeta... Era atât de tânără, atât de frumoasă. Cu toate muncile la care era supusă, mai găsea timp să plece câteodată, când avea câţiva gologani strânşi în colţul cimberului, să cumpere dela oraş câţiva coţi de stambă, să-şi facă ei, ori soră-mi Evanghelina, o fustă creaţă, un ghiurt înflorat.

Mă tot ţineam de poalele ei. Am auzit-o vorbind cu una dinspre gârlă şi cu una din marginea dinspre cătun a satului :

— Când s'o lumina mâine de ziuă, plecăm la Ruşi.

— Mă iei şi pe mine, mamă ?

— Nu. Nu te iau. Mă duc pe jos. Nu pot să te port în braţe atâta drum. Ai crescut. Eşti greu.

— Am să merg şi eu pe jos, mamă.

— N'ai să poţi. Drumul e lung. O poştă !...

A venit seara, pe urmă noaptea şi noi ne-am culcat. Şi toţi ai casei au adormit, afară de mine. Am rămas

cu ochii deschişi, privind întunericul, şi m'am gândit în noaptea aceea la tot ce se poate gândi un copil. Dorinţa de a vedea oraşul, teama ca nu cumva zorile să mă găsească adormit, m'au ţinut treaz. A început să albească fereastra la apropierea zorilor. Am rămas nemişcat, să nu-i trezesc pe ceilalţi. Am auzit pe cineva bătând în gard. Cel dintâi care s'a trezit a fost tata. A trezit-o şi pe mama.

— Scoală, muiere. Au venit femeile să plecaţi la oraş.

M'am ridicat şi eu din pat.

— Merg şi eu, mamă.

— Te-ai trezit acum ?

— Nu. Nici n'am închis ochii.

— Dece ?

— De frică să nu adorm şi să mă laşi acasă.

— Prostule !

A trebuit să mă ia. Intâi am mers pe jos. Pe urmă m'a purtat o vreme mama. Pe urmă iarăşi am mers pe jos. Apoi m'au purtat femeile pe rând în braţe.

La mijlocul drumului dintre sat şi târg, crângul, care pe atunci era pădure ! Se luminase. Soarele se ridicase de două suliţi. Drumul care străbătea pădurea era plin de oameni. Acolo a poposit mama. Acolo au poposit odată cu ea şi celelalte femei. Dar nu la marginea pădurii. Au intrat în pădure şi s'au aşezat pe iarbă, într'un luminiş, roşu tot, de bujori. Puţin s'au odihnit. Au cules bujori. Cu braţele încărcate de bujori, drumul până la oraş le-a părut mai scurt.

Când văd bujori mi-aduc aminte de o zi de început de vară, o zi înaltă şi albastră. Şi în faţa mea apare un drum prăfuit. Şi pe acel drum merg trei femei tinere. Printre fustele lor, un băiat cu faţa plină de pistrui, cu părul sburlit, un băiat cârn, se căzneşte să le ţină pasul. Pulberea drumului e caldă...

Verii şi verişoarele mele de aci au feţele mai galbene decât a mea, Unii, măricei, sunt născuţi la ţară, la Omida. Tuşa Finica n'a mai vrut să locuiască la sat; l-a adus pe unchiu-meu la oraş. La Omida de toate aveau. Aci sărăcia nu le dă pas. Nu li se ajunge dela

mână până la gură. Dar vorba e: stau la oraş? Sărăcie cu lustru!...

Mă îmbie văru-meu Mişu:

— Hai să-ţi arăt târgul...

Mă poartă prin târg văru-meu: prăvălii, dughene, cârciumi; în piaţă — gheretele măcelarilor.

— Aici e măcelăria noastră...

Are glasul încărcat de mândrie. Văd o gheretă îngustă, de scânduri, plină de sânge. Pare spoită cu sânge ghereta. De grinzi, de cuie, atârnă cârlige şi, în cârlige, spânzuraţi boi, berbeci, viţei despicaţi.

Unchiu-meu Tone taie cu satârul carnea, o cântăreşte, o înfăşoară în hârtie, o dă cumpărătorului. Banii îi aruncă în tejghea. Are mâinile boite de sânge şi de grăsime, până mai sus de coate, unchiu-meu Tone. In faţă, poartă şorţ lung, de piele care a fost cândva galbenă...

La obraz seamănă cu bunicu-meu, unchiu Tone; la glas şi la inimă cu bunica dela Cârloman seamănă. Ca un câine rău se uită la mine. Mârâe. Ii văd colţii.

— Ce e, mă! Nu cumva ai venit să-mi cazi plocon pe vatră?

— Nu te speria, unchiule. Vreau să intru la stăpân...

— Uite cine mai lipsea din oraşul ăsta!... Să nu te mai prind pe aici că-ţi frâng picioarele...

— N'ai să mă prinzi, unchiule...

— Şterge-o...

Cât stau de vorbă cu bunătatea, cu dulceaţa de rudă, văru-meu Mişu se strecoară în măcelărie şi jupoaie de pe un picior de porc o fâşie de şorici. Prinde de veste unchiu-meu Tone şi-l păleşte peste ceafă cu o halcă de carne... Mişu fuge de-i sfârâe picioarele. Eu, după el, mai încet. Ne-am depărtat de primejdie. Văru-meu Mişu împarte cu mine prada...

Tata, mama, vorbesc cu mătuşa-mea Finica, unde să mă ducă, la ce stăpân să mă bage... Se înţeleg până la urmă. Se îmbracă de ieşit în oraş tuşa Finica.

Pe maşina de gătit, oala de fasole. Vineri! Zi de târg. Zi de post...

Plec cu mătuşă-mea şi cu tata în partea cealaltă a târgului, unde se află grădina publică şi piaţa unde-şi vând rumânii vitele...

— Urît miroase, mai urît ca în orice altă parte a oraşului...

— Aici sunt tăbăcăriile şi cojocăriile — mă lămureşte ruda.

Mă simt împins într'o prăvălie îngustă, lungă, întunecoasă, încărcată cu piei uscate, curăţate. După mine intră tuşa, tata. Jupânul stă pe scaun, la tejgheaua lui, răsfoieşte nişte condici. Prăvălia e plină de săteni. Rămânem în picioare. Il aud pe jupân cum se ceartă cu rumânii, cum se tocmeşte.

Forfotă mare în dosul prăvăliei. Băieţi mai mari decât mine intră, ies. Dă comenzi jupânul. Coboară în pivniţă băieţii şi aduc maldăre de piei. Ţăranii plătesc tăbăcitul, îşi iau pieile, pleacă la cojocării.

A văzut-o jupânul pe mătuşă-mea.

— Cu ce vă putem servi, madam Brătescu ?

Mătuşă-mea se apropie de el, mă arată :

— Aş vrea să-mi faci un serviciu, jupâne Moţatu.

— Care ?

— Să-l iei pe nepotu-meu la dumneata. Să-l iei ucenic...

Tata, cu căciula în cap, se uită. Strâmbă nasul, nu-i place cum arată jupânul, nu-i place cum arată prăvălia. M'ar lua de mână. Ar pleca în altă parte cu mine. Unde să mă ducă !...

Jupânul m'a cântărit dintr'o privire.

— Cam slăbuţ...

— Eu, totuşi, te rog să-l iei, stărue mătuşă-mea, să înveţe şi el o meserie...

— Am să-l iau, dacă mă rogi dumneata... Am nevoie de băieţi aici...

— Dar să nu te superi că nu ţi-am spus, adaugă mătuşă-mea, băiatul e şchiop...

— Da ? Ia mergi măi, copile, prin prăvăile...

Intind prin prăvălie câţiva paşi. Jupânul priveşte.

— N'are nimic, coană Finico, doar n'o să-l pun să alerge. Numai să fie muncitor şi să nu-l sperie, la început, mirosul. Că meseria noastră nu e... parfumerie...

— De asta ne punem noi garanţi — eu şi cu Tone. Omul ăsta e taică-său...

— Are şi tată ?

— Are.

Pleacă mătuşă-mea Finica. Pleacă şi tata odată cu ea.

— Cum te chiamă, puiule ?

— Darie...

— Porţi nume rar, mă... Ia făte'ncoace...

Mă apropii de jupân Moţatu.

Două scatoalce sdravene îmi trage. Uiuiu !... Imi fluieră urechile !...

Mă dă pe mâna unuia cu mustăţi groase.

— Luaţi-l pe puişorul ăsta şchiop. Vrea să înveţe tăbăcăria. Tăbăciţi-l puţin. Ştiţi voi cum. Numai să nu-l omorîţi...

Pe sus m'a luat mustăciosul. M'am pomenit în curte, în dosul prăvăliei. I-a chemat şi pe ceilalţi. Erau zece găligani — cu băiatul jupânului, unsprezece.

Dinspre grădina publică se auzea cântec. Cineva suspina la pian. Venea cântecul dintr'o casă albă, cu etaj, cu toate ferestrele deschise. Ca o apă lină şi dulce venea cântecul, mă înfăşura, mă pătrundea...

— Ne-a poruncit jupânul să-l tăbăcim, a spus mustăciosul.

Tata plecase din prăvălia jupânului, abătut. Işi trecuse mâna aspră, uşor, peste ceafa mea, de parcă ar fi vrut să mă mângâie, şi-mi şoptise :

— Să fii cuminte, băiatule...

Nu cutezase mama să vină să vadă unde am să lucrez. Dacă m'ar fi însoţit până aci, gândeam, nu m'ar fi lăsat. Plecasem din curtea unchiului Tone. Se uitase după mine lung, apoi dintrodată întorsese capul să nu-i mai văd ochii. Nu-i văzusem ochii dar îi simţisem umezi.

Jupân Moţatu spusese calfelor să mă tăbăcească bine, fără să mă omoare însă. Din capul scării calfa mustăcioasă îmi dăduse brânci. Mă rostogolisem în

curte deaberbeleacul. Mă ridicaseră în picioare. Făcuseră cerc în jurul meu unsprezece băieți. Strâmt cercul. Strâmt și strâns. N'aveai cum să-l străbați. Apoi, chiar dacă l-ai fi rupt și ai fi trecut dincolo de el, cum să fugi... Era o curte înconjurată pe trei laturi de ziduri înalte, oarbe. A patra latură era despărțită de ulița strâmtă care — asta am aflat-o curând, ducea în fundătura cu case cu fete — de un gard de uluci. Pe deasupra ulucilor, sârma ghimpată ferea, noaptea, prăvălia și pivnița de hoți. M'am uitat în ochii fiecăruia să văd dacă nu cumva vor să glumească. Câinii aveau ochii mai blânzi. Mi-am ridicat umerii. Mi-am acoperit obrajii cu mâinile. Mi-am spus: să nu-mi stâlcească fața. L-am auzit pe mustăcios întrebând:

— Ei, care începe ?

— Ca deobicei, eu, a răspuns Minache, feciorul jupânului Moțatu.

— Arde-l...

Ploaie de palme peste obraji. Ploaie de pumni în coaste. Peste picioarele mele goale, năvală de picioare încălțate.

— Gata, a spus mustăciosul. I-ai făcut safteaua. Acum lasă-ni-l nouă...

— Numai odată să-l mai plesnesc, Gogule...

Pe mustăcios îl chema Gogu.

Mă svârcoleam în țărână. Imi ardea capul. Tot trupul îmi ardea. Acum — îmi treceau gândurile prin minte cu repeziciunea fulgerului — acum mă sbat aci cum se sbăteau câinii la țară, câinii bătrâni care-și pierduseră văzul, mirosul și auzul, câinii care se giovliseră și nu mai aduceau niciun folos, nici măcar nu mai lătrau, și pe care, fără milă, noi, copiii, îi omoram cu bâtele. Au să mă omoare? Nu! Au să mă smintească în bătăi, atâta tot. Țineam fălcile strânse, să nu strig, să nu gem. De câteva ori m'au ridicat în picioare, m'au ținut de subsuori, au vrut să-mi mute fălcile. M'au lăsat să cad. Ca o cârpă am căzut.

— A leșinat, Gogule. Dați-l dracului, lăsați-l. Să

nu moară. Dăm de bucluc. Mi se pare că are nişte rude în oraş.

Unul m'a luat de cap, altul de picioare. M'au dus în odaia unde dormeau ei, unde de aci înainte aveam şi eu să dorm multe, lungi, nesfârşit de lungi, nopţi. Se aflau acolo două paturi de scânduri acoperite cu rogojini rupte, cu papura tocită, destrămată. M'au aruncat într'un pat. Au plecat. Au tras după ei uşa. Fereastra da spre curte. Geamurile, vinete de praf, nespălate de ani. Prin colţurile odăii, aproape de tavan, pânze de păianjeni. S'a desprins din tavan un păianjen, negru, burticos. Şi-a depănat firul. S'a pogorît deasupra mea. La o palmă depărtare s'a oprit. S'a legănat câteva clipe în aerul pe care răsuflarea mea deasă, sughiţată, îl tremura. A început a-şi strânge ghemul păianjenul. Uite-l! Sue!...

Când mă aflam la ţară — până aseară mă aflam la ţară, la noi acasă — mă jucam uneori pe câmp, singur. Descopeream, în iarbă, găuri de păianjen. Căutam un surcel, înfăşuram la unul din capetele surcelului puţin bumbac scos din zăbun. Răsuceam bumbacul. Măciulia surcelului o udam cu scuipat. Cufundam beţişorul în gaură. Păianjenul din fund se prindea cu picioarele de bumbacul ud. Scoteam afară surcelul. Păianjenul, orbit de lumină, se desprindea şi începea să alerge năuc prin iarbă. Ii urmăream goana nebună. Ii număram picioarele subţiri. Ii priveam trupul fragil, capul. Erau păianjeni negri ca păcura. Erau păianjeni albi, vineţi, roşcaţi. Odată am găsit un păianjen albastru ca floarea inului. Cui omoară un păianjen i se iartă un păcat... Aşa cred rumânii... Cu multe păcate ar fi trebuit să fiu încărcat ca să am ce să mi se ierte.

— Vezi, Darie, îmi spunea dascălul meu Bragadiru, oamenii cred o mulţime de lucruri la ţară din pricina 'neştiinţei lor. Cred în descântecele babelor şi ale vracilor. Cred în puteri nevăzute. Cred că undeva există o lume unde ajung, după moarte, sufletele oamenilor. Nu există nicio putere nevăzută care să hotărască soarta oamenilor pe pământ. Oamenii

hotărăsc singuri de soarta lor. Dincolo de moarte nimic nu există. Invățătura ar risipi neștiința, superstițiile. Trăiesc oamenii ca într'o noapte cu întuneric adânc. Tu ai citit ceva. Să citești mereu, să ți se deschidă bine ochii asupra lumii...

A ajuns la plasa lui păianjenul negru. Și-a strâns picioarele. Nemișcat a rămas, ca un punct.

Dece m'or fi bătut? Intrebarea mă sfredelea. Nu găseam răspunsul. Avuseseră grijă găliganii să nu-mi frângă niciun os. Mă tăbăciseră numai — așa cum le poruncise jupân Moțatu.

Imi pipăi carnea. Mă ustură. Imi vâjâe capul.

S'a înserat. Cineva a deschis ușa. A aprins lampa. Unul din cei zece se apropie de mine. Se așează pe marginea patului. E un băiat lung, subțire, cu fața galbenă, cu umerii obrajilor mult ieșiți în afară.

— Te doare trupul?

Dece m'o fi întrebând! A fost și el doar printre cei care m'au bătut! Poate mi-a auzit gândul. Nu. Gândul omului nu-l aude nimeni. Ar fi greu de trăit în lume dacă oamenii și-ar auzi gândurile. Iși aud numai vorbele. Poate că în tinerețe părinții mei s'au iubit. Acum! Acum trăiesc sub acelaș acoperiș. Intre ei, alături de ei, noi, liota... O prind pe mama uitându-se cu ochi răi la tata. O aud: — Cum spui tu, omule, așa să fie. Pare blajină. Dar sărăcia a înrăit-o. Și pe tata l-a înrăit sărăcia. Mama gândește că tata, dacă ar fi fost mai isteț — și ea știe bine că e isteț, desghețat, chibzuit, dar mânia, supărările, îi întunecă judecata uneori — și-ar fi putut făuri o stare mai bună, să nu sufere ea, să nu suferim noi toți, și tata laolaltă cu noi, atâtea lipsuri. Izbucnește câteodată:

— Uite-l pe Iordache Diman, are de toate.

— A moștenit pământ dela ăl bătrân...

Dar frații și surorile? Trăim înghesuiți în aceeași casă, mâncăm ce bruma găsim, la aceeași masă și parcă nimic nu ne leagă. De când s'a măritat, dada Evanghelina n'are ochi decât pentru bărbatul ei care o înjură, o bate. S'a înstrăinat de noi. Poate totdeauna a fost străină de noi. Am rămas șchiop. Au găsit

în asta prilej de glumă, de batjocură, mândri că ei au avut noroc că boala a trecut prin casă, nu s'a lipit de ei, i-a lăsat sdraveni, numai pe mine m'a izbit.

Nu. Gândul omului nu-l aude nimeni. E mai bine așa. Totuși eu o iubesc pe bunica dela Cârloman fiindcă nu-și ascunde gândurile. Gândește ceva, dă drumul gurii, o trântește omului în față... Dacă i-aș spune că mi-e dragă, nu m'ar crede, ar pune beldia pe mine. Parc'o aud:

— Dar ce-ți veni, așa, hodoronc-tronc, să-mi spui asta? Vrei ceva dela mine. Spune-o limpede. Nu mai umbla cu fofârlica...

— Nu vreau nimic, bâtă!...

— Minți...

Dacă mi-e drag cineva îl ocolesc, să nu mă afle...

— Tu, Darie, îmi spune mama, ești un om sanchiu, închis. Parc'ai avea sufletul zăvorît cu lacătul. Greu să intre cineva în inima ta...

Lunganul gălbejit continuă:

— Eu, să știi, m'am prefăcut că te-am lovit dar, de fapt, te-am atins numai așa, de ochii celorlalți. Dacă aș fi stat deoparte s'ar fi legat și de mine. M'ar fi tăvălit. M'ar fi călcat în picioare. M'au bătut și pe mine acum doi ani când am intrat aci ucenic. Mai rău ca pe tine m'au bătut. Tu ai venit cu taică-tău. Mi se pare că ai și niște rubedenii în oraș. Eu n'am pe nimeni. Am venit singur, singurel...

Avea glas dulce și privirea tristă, tristă...

— Sunt dela Balaci, dinspre Costești. Mă chiamă Dobrică Tunsu. Voi câți copii sunteți acasă?

— Zece, îi răspund.

— Noi, doisprezece. Eu sunt cel mai mare. Am plecat. Mi-am luat lumea în cap. Nici nu i-am spus lui taica unde plec. A aflat mai pe urmă. A trecut odată prin târg și-a venit să mă vadă. Mi-a cerut bani pentru gurile de-acasă. I-am dat tot ce aveam...

Imi stă pe limbă o întrebare. O slobod.

— Dece m'au bătut?

— Așa e obiceiul casei. Ți se dă la început, când vii, o bătaie bună, soră cu moartea. Câte le primești mai

pe urmă ţi se par fleacuri pe lângă prima, nici nu te sinchiseşti de ele.

— Fără bătaie nu se poate?

— S'ar putea. Dar obiceiul e... obicei. Greu să se lepede oamenii de obiceiurile pe care le-au moştenit. Multora, în lipsă de altceva, le face plăcere să bată. O să vezi multe cât o să stai aici, dacă o să poţi sta.

— O să stau, îi răspund, nu mă tem de bătaie...

Şi gândesc să-i cunosc bine, pe toţi. Dacă se va mai atinge cineva de mine mă voi apăra cu cuţitul.

Pieile argăsite se curăţă cu cuţitul. Cuţitele sunt mari, cu limba lată. Ca briciul taie fiecare cuţit de aici...

Dobrică Tunsu îşi freacă mâinile. Sunt arse mâinile ucenicului. Şi fără unghii. Arse şi umflate. A căzut pe gânduri. A tăcut.

Zac. Ţin dinţii strânşi, să nu gem. Am să învăţ tăbăcăria. Am să ajung calfă. N'o să mai mă bată nimeni. Cel mult jupânul dacă nu mă voi pricepe să-i ocolesc mânia... Miros acru vine din pivniţă, din curtea în care sute de piei stau în soare, pe frânghii, la uscat. Acum, acasă, pe bătătură, vântul aduce dinspre câmpuri miros amar de pelin care a prins a se veşteji în lumină. Dintre noi patru — eu, Turturică, Filofteia şi Iepure Marin, numai Turturică se bucură de mirosul amar al pelinului veşted — Turturică bondocul, cutezătorul, care a intrat slugă la popa Tomiţă Bulbuc.

Pe Filofteia, cum a terminat şcoala, au luat-o, au dus-o la oraş, la Turnu, au dat-o servitoare.

Iepure Marin, mai îndrăzneţ decât noi, s'a urcat într'o seară pe vagon, s'a pitulat acolo, pe acoperiş, fără bilet. A ajuns la Bucureşti. A plecat cu gândul să înveţe o meserie bună, să lucreze fierul, să umble cu maşini. Nicio ştire n'am primit dela el. Nici n'o să primim atât decurând. O să se întoarcă în sat să-şi vadă părinţii când o să izbutească să fie îmbrăcat, când o să poată să le aducă ceva bani părinţilor.

— Desculţ, mi-a spus Iepure, n'o să mai mă vadă nimeni aici. Nici jerpelit. Au ăştia, bogătanii, pământ. Eu am numai palmele. O să le dovedesc că sunt mai avut decât ei. Le arăt eu lor câte parale-mi face pielea...

Târziu, după ce s'a înnoptat, Dobrică Tunsu mi-a adus o strachină cu fiertură, o lingură de lemn, un boţ de mămăligă.

— Mănâncă.

M'am ridicat în capul oaselor. Am mâncat. Au venit găliganii pe rând. S'au culcat.

— Dă-te, măi, mai încolo.

M'am tras la margine. A doua zi, cu carnea toată vânătă, am început a lucra. M'a privit jupânul Moţatu. Mi-a aruncat o vorbă. Dulce vorbă :

— E bine la mine, măi copile ?

— Bine jupâne. Ca'n sânul lui Avram...

— Cum ai zis ?

— Ca'n sânul lui Avram...

— Care Avram ?

— Avram din Biblie...

— O să te bag în bibilica mă-tii...

— Mă rog...

— Mie nu mi se răspunde în doi peri, copile...

— Am înţeles, jupâne...

A plecat jupânul. S'a dus în prăvălie. Dobrică Tunsu mă sfătue :

— Dă-l dracului. Nu te lua cu el în colţi. Iar ne spune să te batem. Nu e om rău, dar nu-i place să i se pună cineva împotrivă la vorbă.

— Nu e rău ? Cine a spus că e om rău? E blajin ca un miel. Numai cornițele îi lipsesc. Pâinea lui dumnezeu, nu altceva...

Işi clătină căpăţâna lunguiaţă şi galbenă Dobrică Tunsu. Cu milă şi-o clatină. Ştie el ce ştie.

— Să nu zici că nu ţi-am spus...

Butoaiele cu argăseală erau înşirate în fundul pivniţei. Intunecoasă pivniţă ! Trebuia să umbli mai mult pe dibuite. Scoteam pieile din butii, două trei, patru, le încărcăm pe spate. Zoaia arde cămaşa, frige pielea. La urcatul scărilor, ne aştepta Minache, băiatul jupânului. Pe noi, ucenicii, ne lovea în cap cu o piele udă. Nu dureau prea tare loviturile. Altceva era neplăcut :

zeama acră, cleioasă, care rămânea pe tâmple, pe obraji, zeama care ne pătrundea în piele.

— Mai repede, vită!...

Ce s'o mai fi întâmplat pe acasă?

Rar de tot îmi trecea prin minte întrebarea. Târgul era aproape de sat; totuși, nu venea nimeni să mă vadă. Nu treceau nici rudele din oraş şi nici măcar văru-meu Mişu care intrase la şcoala de meserii să înveţe lemnăria. Şcoala de meserii se afla dincolo de grădina publică. Băieţii care învăţau acolo nu prea ne luau în seamă. Deprindeau meşteşugul dela meşterii lor şi, pe deasupra, li se mai vâra pe gât şi ceva ştiinţă de carte. Duminica spre seară aveam voie să mă plimb un ceas, două. Mergeam greu dealungul uliţelor, pietre ascuţite îmi sângerau picioarele şi fiindcă nu aveam straie de schimb împrăştiam în jur duhoare grea de argăseală. Jinduiam după un suflet de om cu care să mă împrietenesc. In tăbăcăria Moţatu nu mă puteam lipi de nimeni. Dobrică Tunsu avea inimă bună. Atât. Râvnea să ajungă mai repede calfă, să câştige mai mult, să se poată îmbrăca. Pentru mai târziu se închipuia jupân.

— O să adun ban lângă ban. Să-mi cumpăr casă la ţară. Casă şi pământ. Ştii ce câştig ar aduce o tăbăcărie la Balaci? Aş lucra numai cu ucenici. Nu costă mare lucru la ţară întreţinerea câtorva băieţi. Mi-aş munci şi pământul cu ei că vreau să-mi cumpăr din câştig pământ, mult pământ.

— I-ai mai bate din când în când...

— Vezi cum eşti? Vorbeşte omul cu tine şi dai cu dinţii.

Căzuse toamna cu ploi puhave care nu se mai sfârşeau. Oraşul mărunt şi rar, cu mahalalele întinse până departe, sub dealuri, cădea în adormire. Zilele erau scurte, mohorîte, umede.

Dar nouă nimic nu ne folosea că zilele erau scurte. Lucram la lumina lămpilor, şi fiindcă jupânul era strâns la mână, lămpile aveau fitil subţire şi răspân-

deau o lumină cenuşie, de înserat, care turbura ochii şi aducea dureri de cap.

— Fă lampa mai mare, Dobrică...

— Ce-ţi trebue, măi, lumină mai mare ? Citeşti ?

— Nu! mă dor ochii !...

— Să nu te mai doară ! Uite, noi ne-am învăţat. Pe noi nu ne dor ochii...

— Asta a avut la el acasă lumină electrică...

— N'am avut...

Lângă parcul din apropierea gării — un parc mai mic decât aria noastră dela ţară, cu trei castani tineri, pe jumătate uscaţi — se începuse cu ani înainte o clădire în care, cine ştie când, aveau să fie aduse motoare.

— Când vor veni motoarele, oraşul va fi luminat cu electricitate...

— Până atunci ?

— Până atunci luminează felinarele... şi luna...

Felinarele erau rare, aproape oarbe şi luna deoseori îşi arăta, în slăvi, obrazul. La oraş nu prea ai vreme să cauţi pe cer obrazul lunii. Rămâi şi lucrezi în odaia în care se curăţă pielea de oaie cu cuţitul. Dormi, că eşti ostenit. Dacă te plimbi seara ori noaptea, trebue să te uiţi nu pe cer ci înaintea ta, să nu calci în băltoace, în gropi.

De cum se sfârşeşte centrul — o stradă şi o piaţă — oraşul îşi schimbă înfăţişarea, e mai curând un sat mare. Ogrăzile sunt largi şi casele, scunde, rămân pitite în mijlocul ori în fundul ogrăzilor sub crengile arborilor. La fiecare poartă, o bancă, în uliţă.

— Iţi place oraşul ?

— Imi place, Tunsule...

— Mie, nu ! Abia aştept să mă întorc la Balaci, să-mi deschid prăvălia...

— Nu poţi să împingi din urmă anii, să treacă mai repede...

Minache, băiatul jupânului, care lucrează în celălalt colţ al odăii cu Gogu Şoric, ne ia la trei-păzeşte :

— Ce tot bodogăniţi acolo ?...

— Vorbim şi noi...

— Vorbiţi ! De când au prins grai vitele ?...

Găliganii râd. Râde și Dobrică Tunsu. Băiatul jupânului e fericit c'a rostit o glumă bună...

Din pivniță urcam piele la uscat în pod. Incă o scară de suit. Mă împiedicam uneori, mă rostogoleam. Mă adunam și începeam munca. Gogu Șoric, mustăciosul, mă mai înjura câteodată :

— Mă, șchiopule, măi, nu te mai împiedica, mă băiatule, 'tu-ți burticica mă-tii...

Duminecă seara Gogu Șoric chema băieții :

— Mergem la fete, să iubim...

Se luau după el, plecau landră. La întoarcere își povesteau până dincolo de miezul nopții cum au petrecut.

— E grozavă Mimi...

— Taci, măi, nu te bărbieri. Gica le taie pe toate. A fost nevastă de ofițer, bă. Știe meseria, nu glumă...

— Dar Safta ? Ce cusur are Safta ?

— Aia cu dosul gros ?

— Aia... A fost și la București, într'o casă mare...

Dincolo de casele care închid curtea tăbăcăriei e o uliță fără trotuare, o uliță de pământ, ca la țară. Aci casele sunt mai mărunte și au curți înguste, lungi, în care nu se vede niciun copac, nici măcar un salcâm care să-și arunce umbra peste țărâna încinsă de soare vara, peste smârcurile care prind deasupra sfoiag verde, toamna, când nu mai contenesc ploile. E ulița cojocarilor.

In fiecare din casele acestea mărunte, de aproape intri pe brânci în ele, în odăile mici, pe paturi de scânduri, lucrează cojocarii. Jupânul, la mijloc, cu picioarele vârîte sub el și în jur calfele. Jos nicio dușumea, pământ, pământ galben. Pe resturi de rogojini, aci, ostenesc ucenicii.

Vara te simți mai bine. Pământul e rece, nu te supără prea mult zăpușeala... Iarna e altfel. Casele sunt de paiantă. Frigul intră pe sub uși, înghiață picioarele, mâinele, mijlocul, te prinde adânc frigul și îngheți de tot. Ingheți, dar trebue să lucrezi. Lucrezi.

Ucenicii dela cojocării duhnesc mai puțin ca noi, cei dela tăbăcărie. Pieile au ajuns la ei uscate. N'au

decât se le frece pe o parte și pe alta cu mălai. Mirosul de argăseală trece. Pielea frecată cu mălai devine albă, lâna, moale, ține de cald. Sunt tot ca noi de palizi ucenicii dela cojocării. Ferestrele se închid toamna. Se bat cuie în pervaz. Se redeschid primăvara. Chiar deschise, ferestrele n'ar lăsa să intre aer curat înăuntru. Nu există aer curat... In față o casă, în spate alta! De jur-împrejur case asemănătoare în care se intră pe brânci, case în care oamenii trăiesc înghesuiți, cosând pe genunchi cojoace și pieptare și căciuli. Ulița miroase a acru și pe deasupra smârcurilor roiesc țânțari. La un pas de fereastră, în fiecare curte, — ca la unchiul Tone — umblătoarea, și lângă umblătoare, pompa de apă. Nu știi ce miroase mai urît: ghereta, în care intră și ies ucenicii, calfele, patronul, ori apa pe care o bei!... Toată această parte a orașului miroase puternic a putreziciune. Ne-am învățat cu mirosul acesta, care a pătruns în straiele noastre, ale tuturor, a pătruns în pielea noastră, în plămânii noștri, în întreaga noastră ființă. Ieșim duminica la plimbare — băieții de prăvălie ne ocolesc:

— Ăștia put a argăseală, ne spun. Ucenicilor dela cojocărie le-o aruncă în nas:

— Puțiți a piele de oaie, dați-vă mai încolo...

Pe uliță se înghesue țăranii vinerea când e zi de târg. Duc cojocarilor pieile luate dela noi, dela tăbăcărie. Comandă cojoace, se tocmesc îndelung pentru fiecare para, mai abitir decât atunci când au de cumpărat dela geambași, ori de vândut geambașilor, o pereche de boi... Se cos cojoace simple, numai cu găitan negru, subțire pe la mâneci, și cu găici de sârmă la piept. Se tocmesc cojoace lungi, până în pământ, strâmte la mijloc, largi la poale, ca niște scurteici de muiere, înflorite cu roșu, cu verde, cu albastru, în chip și fel. Numai oamenii cu pământ și cu avere mare pot plăti cinci lei pentru lucrul cojocarilor, să le croiască și să le coase și să le împodobească cu flori un asemenea cojoc.

Lui Dobrică Tunsu i-a crescut și mai mult pofta de avere.

— După ce o să învăț să tăbăcesc pieile, intru uce-

nic în uliţa cojocarilor. Vreau să învăţ şi cojocăria. Inţelegi? La Balaci o să-mi deschid nu numai tăbăcărie. O să deschid alături şi o cojocărie. Mai rup eu o calfă, două, de aici, dela oraş. Am să câştig avere, nu glumă...

— Să câştigi ! Şi pe urmă ?

— Pe urmă o să mă însor. Să iau o fată cu pământ.

— Şi pe urmă ?

— Cum pe urmă ?

Face ochi mari. Nu înţelege că mai poate fi şi un „pe urmă"...

Mă prind uneori, noaptea târziu, ori în plină zi, gândindu-mă la Filofteia, pe care părinţii au dus-o la oraş la Turnu, unde au băgat-o servitoare la un judecător. Filofteia n'a vrut să meargă. După ce au tras-o de coade câteva zile, au hotărît-o. Acum Filofteia e servitoare. Nu ştiu ce va fi făcând pe acolo. Nu ştiu dacă a nimerit la stăpân bun sau la stăpân rău. După câte am apucat să aflu până acum, mi se pare că nu sunt stăpâni buni şi stăpâni răi — stăpânii sunt stăpâni şi atâta tot. Lucrezi până dai în brânci, te alegi, din senin, cu scatoalce la ceafă. Nu întrebi niciodată pentru ce eşti lovit. Dacă întrebi mai capeţi o scatoalcă.

Nu ştiu ce se petrece cu Filofteia. Dar de când trăiesc aci văd ce se petrece cu servitoarea jupânului Moţatu şi cu servitoarele de pe uliţă dela alţi jupâni.

Mariţa o cheamă pe servitoarea jupânului Moţatu. E o localnică. Să tot aibă patruzeci de ani. Il spală pe stăpân şi ne spală şi pe noi, pe toţi. Rufele, când avem, ni le spală. Ni le mai cârpeşte. In zori, pleacă la piaţă cu jupân Moţatu. Jupânul face cumpărăturile, Mariţa poartă coşurile. Din câteva cepe, din câţiva ardei, dintr'un găvan de fasole, dintr'un vârf de lingură de untură, ori din cinci picături de untdelemn — jupânul ţine la ban şi ţine ca banii să nu fie cheltuiţi pe degeaba — ea trebue să gătească mâncarea pentru noi toţi. Nu se ajunge mâncarea ? Rămân găliganii flămânzi? Mariţa nu ştie să gătească !... Mariţa mănâncă, pe furiş, mai mult decât i se cu-

vine!... Mariţa e de vină totdeauna. Mătură curtea, spală pe jos prăvălia lungă şi îngustă în care rumânii aduc, pe opincile lor, tot noroiul de afară.

Odaia Mariţei e alături de odaia noastră. Deasupra odăii noastre, ca un fel de pătuiag la care se poate ajunge pe o scară de lemn, odaia în care doarme jupân Moţatu. Minache are pat în dosul prăvăliei. Nevasta jupânului a murit. Nu şi-a luat alta. Acum jupânul trăieşte pentru prăvălia lui, pentru câştigul pe care i-l aduce. Ii vine chef după o muiere. O chiamă pe Mariţa. N'o ţine mult. Coboară Mariţa scara, în odaia ei, adoarme. Dimineaţa se trezeşte înaintea noastră şi cântă. Cântece de mahala cântă:

Mişule, ce faci tu, Mişule,
Hai, fii cuminte, Mişule,
Nu mă ciupi!...

— Cânţi, ţaţă Mariţo?

— Dar ce? Vrei să plâng? Să fac voia duşmanilor? Mai bine cânt. Omul trebue să cânte...

Uneori cântă cântece de pe la ţară, când e tare amărîtă, când o bruftulueşte jupân Moţatu, când şi-aduce aminte că e singură-singurică pe lume. Spală în tindă, între pereţii coşcoviţi, într'o albie mare, veche, rufele calfelor, cântă, mai mult îngână:

Are 'n lume noroc, are,
Cine moare fată mare,
Are 'n lume norocel,
Cine moare mititel...

Cine moare mititel — are noroc. Halal de aşa noroc! Frate-meu Alexe a murit mititel, când avea câteva săptămâni, ori câteva luni, nu mai ştiu bine, numai mama ştie bine când l-a născut pe Alexe, când a murit Alexe. A durut-o trupul când l-a născut, a durut-o inima când l-a văzut îngheţând, rămânând fără suflare, la cap cu lumânare ieftină, aprinsă. Pe niciunul nu ne mângâie mama, nici dacă ne bolnăvim nu ne mângâie. Rămâne tristă, întunecată la faţă, poate şi din alte pricini. Dar dacă s'ar lega ci-

neva de noi, şi ea ar şti, ar sări, n'ar mai avea pace, omor ar face — omor de om. Cu furca ar veni tata, cu beldia mama, şi l-ar sdrobi pe jupân, pe Gogu Şoric şi i-ar dăula 'n bătăi pe ceilalţi dacă ar afla că m'au stâlcit în pumni, în picioare. N'or să afle din gura mea niciodată. Cu ce s'a ales frate-meu Alexe din viaţă ? A închis ochii înainte de a-şi da seama cât e de dulce lumina soarelui, înainte de a se pricepe să gângurească măcar.

— Ţaţă Mariţo, nu e niciun noroc să mori de mic...

— Parcă eu spun că e noroc ! Aşa e cântecul. L-a scornit careva scârbit, din pricina necazurilor, de viaţă. Necazurile te fac câteodată să-ţi fie silă de viaţă, să-ţi vină să ţi-o lepezi. N'o lepezi. Mai bine pe pământ decât sub pământ. Ne-o suna fiecăruia ceasul. O să tot stăm sub pământ, după moarte...

Pe neaşteptate s'a bolnăvit jupân Moţatu, l-au prins junghiurile. Zace în odaia lui, în pătuiag, întins în pat, se svârcoleşte. Il auzim cum se vaită, cum înjură... Nu-i e necaz că s'a bolnăvit. Ii e necaz că nu mai poate sta în prăvălie. N'are încredere în nimeni, nici în băiatul lui, Minache. Se teme să nu-l fure.

Vin ţăranii să-şi ridice marfa, urcă scările la jupân. Oblojit, înfăşurat în paltonul lui gros, pe care îl îmbracă numai când viscoleşte, jupânul îi primeşte, rezemat cu spatele de perete. Se ceartă cu ei. Printre văitături le ia gologanii. Porunceşte lui Şoric :

— Dă-i pieile...

De când e bolnav, de când nu mai poate coborî din odaia lui, ne mai facem de cap. Lucrăm mai puţin, ne odihnim mai mult. Seara — jupânul nu poate coborî să supravegheze pe nimeni — găliganii pleacă să hoinărească prin oraş. Mă îmbie şi pe mine Dobrică Tunsu :

— Am făcut o şmecherie astăzi !...

— Ce şmecherie ?

— Nu-ţi spun.

— Totuşi, mi-ai spus.

— Ţi-am spus că am făcut o şmecherie dar nu ţi-am spus ce anume.

— Şi ?
— M'am ales cu patru lei.
— Păstrează-i sănătos.
— Păi, asta-i povestea, că nu vreau să-i păstrez. Mâine, poimâine se însănătoşeşte jupânul. Mă pâreşte careva jupânului că am bani. Jupânul mă caută şi-mi găseşte biştarii. O să mă întrebe : de unde ? O să mă bată şi pe urmă o să-i spun tot. Dacă îi spun tot o să mă bată şi mai rău... Aş vrea să ieşim amândoi în oraş să-i cheltuim.

Trebue să-i fi găsit pe uliţă, ori să-i fi furat din buzunarul unui ţăran, Dobrică Tunsu. Bani câştigaţi cu muncă nu i-ar risipi el cu atâta uşurinţă...

— Cum să-i cheltuim ? Eu nu beau.
— Nici eu nu prea beau. Aşa, o ţuică, pot să gust. Tu nu înţelegi ? Am patru lei ! Vreau să-i cheltuim împreună...
— Acum, noaptea ?
— Acum!...
— Ce putem cumpăra ?
— O să vezi !... Hai cu mine...
— Unde ?
— Hai cu mine îţi spun...

M'am spălat pe mâini, pe obraz. Imi vine greu să-l ascult şi-mi vine şi mai greu să nu-l ascult. De săptămâni de zile n'am citit o singură pagină. Mi s'a urît de moarte... Asta se întâmplă totdeauna când zi de zi faci aceiaşi treabă şi când treaba pe care o faci nu-ţi place, când de treaba aceasta nu te leagă nimic altceva decât nevoia de a câştiga o bucată de pâine. Căci acum m'am hotărît. Nu voi rămâne aci pe vecie. Cel mult până la primăvară. M'am legat cu jupânul să-l slujesc patru ani pe învăţătură şi pe mâncare. Meseria am prins-o repede. Ştiu să tăbăcesc piei de oaie. Ştiu să tăbăcesc chiar piei groase, de bou. Nu e mare scofală. Am să plec. Să lucrez în altă parte. Să mai umblu şi cu altceva decât cu piei împuţite. La toamnă o să încerc să merg la şcoală, să învăţ. Simt, de când trăiesc aci, că mintea mi se întunecă, că mă îndobitocesc... Nu. Asta nu...

Mi-aş schimba straiele, n'am altele. Mă uit la mine,

mă cuprinde jalea... Dobrică Tunsu îmi dă curaj:
— Ce naiba tot te priveşti aşa? Ce? Eşti ginere? Sunt alţii mai rupţi...
Ne strecurăm afară în vârful picioarelor. Tragem după noi uşa. O închidem încet.
— Ţine-te după mine, îmi spune Dobrică Tunsu.
O ia în susul fundăturii.

A nins. Incă n'a căzut gerul. Zăpada sub picioare, e moale, pe jumătate topită. Uliţa e luminată slab de felinare şi în fundul uliţei, acolo unde uliţa se închide, un felinar chior stă de veghe.

Să tot fie ora şapte seara. E în ajunul Crăciunului. Pe centru umblă mai multă lume. Pe aici, acum e aproape pustiu...

Parcă ar cunoaşte drumul Dobrică Tunsu!... Deschide o poartă, cu sgomot, ca la el acasă. O trânteşte. Merge spre fundul curţii. Cam înţeleg despre ce e vorba. Mă ţin după el cu inima cât puricele. Imi tremură uşor mâinile. Totuşi, mă ţin după Dobrică Tunsu.

In casa din fund, şi ea măruntă, asemenea caselor din uliţa cojocarilor — veselie... Nu cântă nimeni, dar se aud voci ridicate. Se aud şi râsete. Dobrică Tunsu deschide uşa. Cum sunt la un pas în urma lui, îl ajung. Intrăm amândoi deodată.

Dece mi se părea atât de mică, pe dinafară, casa? Uite ce largă e!... Rămânem lângă uşă.

Odaia e largă, pardosită cu scânduri. Intr'un colţ al odăii, un pian. Intr'alt colţ o masă, încă o masă. Pe lângă pereţi, scaune. La masa din colţ, un băiat, cam de vârsta mea, cu o carte în faţă, citeşte, se opreşte din citit, notează pe caiet. Iar citeşte, în gând, mişcându-şi buzele. Parcă ar şopti. Poate se pregăteşte pentru examen, învaţă o lecţie.

La pian cântă o fată în pielea goală. Numai în jurul şoldurilor poartă o pereche de pantalonaşi de culoare roz, scurţi, care nu-i acoperă nici măcar buricul. Părul ei e lung şi galben, ca părul mamei şi ochii ei sunt albaştri ca ochii mamei... Ii lunecă degetele pe clape. Pe un scaun rotund, fără rezămătoare, lângă ea, un bărbat cu gambetă cenuşie pe cap, dată

puţin pe ceafă, cu mustăţi lungi, groase. O ciupe din când în când de pulpe.

Pe alte scaune, alte fete cu rochii scurte, atât de subţiri... In salon, încă patru bărbaţi, mai tineri, mai bătrâni.

— Bună seara, Salomio.

— Bună, Tunsule. Asta cine e?

— Un prieten al meu.

— Boboc, nu?

— Boboc...

— Luaţi loc.

Salomia se poartă cu noi cum s'ar purta cu nişte domni. Ne aşezăm pe scaune. M'am făcut mic de tot. M'am stârcit pe un scaun şi simt că pe haina mea veche, dacă nu mă astâmpăr, am să culeg varul. E spoită de curând odaia. Suntem în ajunul Crăciunului. Oamenii şi-au spoit casele. Şi casa asta a fost spoită pe dinăuntru.

Salomia e înaltă, voinică, oacheşă, poartă o rochie groasă, lungă până în pământ.

— Mergi cu mine? o întreabă Tunsu pe fata care cântă la pian şi de care bărbatul cu gambetă s'a depărtat. Hai, Mimi, zău, hai...

— Nu pot, dragă. Sunt...

— Şi ce? Dacă... Hai!

— Nu se poate, mă, nebunule. Aşteaptă să iasă Gica dela odaie. Te duci cu ea.

— Până iese Gica, tratează-ne cu ceva, ţaţă Salomio, spune Tunsu.

— Acuş vă fierbe ţaica o cafea...

Pe masa din colţ arde o maşină de spirt. Ne pregăteşte Salomia cafele. N'am băut până acum cafea, îmi spun, o să-i încerc gustul.

Bărbaţii au luat câte o fată. Au trecut cu ele la odăi. Au ieşit. Au plecat. Au rămas cinci fete în salon, cu Salomia şase. Tunsul o aşteaptă pe Gica. Intârzie Gica.

— E cu al lui Cotelici, cu negustorul. Când vine al lui Cotelici scapă greu Gica, abia scapă, săraca...

Se deschide uşa. Coboară cele două scări, în salon, un popă — un popă uitat de moarte coboară în salon.

E bătrân, cu barba mâncată parcă de molii. A fost altădată neagră barba popii, pe urmă a fost albă, acum e de un galben putred. Până la pământ îi atârnă sutana stropită cu noroi. Mâinile îi tremură și într'o mână ține crucea, în cealaltă stebla de busuioc. Umblă cu botezul, prin case, înaintea sărbătorilor. La spatele popii, cu jumătate de pas în urmă, țârcovnicul cu căldărușa. Incepe să cânte pe nas cu glas de înmormântare, popa — o rugăciune. Pianul tace. Fetele, așa cum se găsesc, aproape goale, vin lângă popă. Popa le stropește cu stebla de busuioc, le dă să-i pupe mâna, le dă să-i pupe crucea... Popa aruncă aghiasmă peste cele patru colțuri ale odăii. Mirue clienții care au mai venit între timp, mirue băiatul din colț care învață — băiatul madamei. Vreau nu vreau, mă mirue și pe mine. Imi trece mâna și crucea pe sub nas. Fie!... Pentru altceva mă adusese aci Dobrică Tunsu...

Salomia ridică rochia până sus. I se văd genunchii, pulpele. Poartă ciorapi lungi. Scoate dela ciorap o pungă. Scârmă înăuntru, numără în palmă zece lei — zece lei în bani mărunți numără Salomia în palmă. Ii aruncă pe toți în căldărușa țârcovnicului. Nu vede bine popa. Totuși se apleacă și se uită în căldărușă. Țârcovnicul ridică mai sus căldărușa, până sub nasul popii.

O întreabă popa pe Salomia. Cu glas de dincolo de mormânt, cu glas mâncat de gândaci, de lilieci, cu glas de arătare o întreabă:

— Câți lei ai aruncat în căldărușe, Salomio?

— Zece lei, taică părinte, atâta am avut...

— Numai atât, Salomio? Mă așteptam cel puțin la un pol.

— Să ierți, părinte Cinzeacă. Nu e acasă madama. A plecat în târg, după cumpărături, și, uite, încă nu s'a întors. Atâta câștigară fetele de când se lăsă întunericul...

Popa saltă barba. Ii tremură fața. Ii tremură buzele.

— 'tu-vă mama voastră de pârțotine... Vin eu, preot bătrân, noaptea, să vă botez, și-mi aruncați în căldărușă zece lei, ca la orbeți, zece lei. Să-ți fie rușine...

Să vă fie ruşine la toate... Scârmă-te la ciorap, scârnăvie, şi pune restul, până la pol, în căldăruşă, că te ia mama dracului. Vă ia mama dracului pe toate, auziţi voi ?...

— N'am, părinte Cinzeacă ! Zău, dacă am... Cum îţi spun, atâta câştigară fetele de aseară. Dacă veneai sfinţia ta mai târziu, era mai bine ; mai sunt câţiva bărbaţi la odaie, cu fetele... Ia sfinţia ta loc şi aşteaptă până ies.

— Bine, taică, bine. Iacă, am să aştept... Am să aştept.

Se aşează popa pe scaun. Se aşează şi ţârcovnicul. Salomia pregătise două ceşti de cafea, una pentru Dobrică, una pentru mine. Ne-am spălat pe bot. Cafeaua a servit-o Salomia popii şi ţârcovnicului. Ne spune la ureche :

— Mai staţi. O să vă fac şi vouă după ce pleacă ţapul ăsta bătrân...

Soarbe popa cafeaua. O soarbe şi ţârcovnicul. Pe urmă, popii îi cade capul în piept. Aţipeşte. Aţipeşte numai, nu doarme. Se deschide o uşă. Iese, cu gulerul paltonului ridicat, cu căciula trasă pe ochi, un băiat. Iese o fată în urma lui, ciufulită, şi-i întinde Salomiei doi lei. Salomia pune banii pe masă, în faţa popii.

Până când n'au ieşit cinci clienţi, până ce în faţa popii nu s'au adunat încă zece lei, popa Cinzeacă a avut răbdare, a aşteptat, n'a plecat, A plecat numai după ce Salomia i-a mai aruncat, cu zornăit lung, în căldăruşă, încă o jumătate de pol... Binecuvântând a plecat popa Cinzeacă...

— La ce biserică slujeşte ăsta ?

— La biserica dracului, îmi răspunde Dobrică Tunsu, aici lângă noi, la sfântul Niculae. N'ai auzit toaca ?

— N'am auzit-o...

— Hai, Dobrică, treci la odaie. A plecat al lui Cotelici...

Fetele sunt toate triste. Când râd, parcă rânjesc, râd din gât, nu din inimă. Au lacrimi în inimă. Şi

tristețe. In ochi li se resfrânge tristețea. Mai tristă ca toate, Salomia. Și băiatul din colț care s'a făcut că nu vede nimic, care a citit mereu, a luat note, a șoptit numai pentru el cuvânt cu cuvânt...

Rămân în salon. In urma popii au venit alți băieți. Straiele mele răspândesc miros greu. Fetele sunt obișnuite cu mirosul acesta.

Am băut cafeaua mea. Am băut-o și pe a lui Dobrică Tunsu.

Salomia mă vede stânjenit, vine lângă mine, mă apucă de bărbie.

Degetele ei sunt scurte, groase, boante, aspre. Poate că a fost mulți ani servitoare, a spălat vase, a frecat scânduri...

— Cu cine vrei să te duci, bobocule ? De un ceas te uiți la toate fetele. Pe care ai ales-o ?

— Pe niciuna, îi răspund. Pe niciuna... Auzi ?... Pe niciuna...

M'a podidit plânsul — un plâns greu, adânc, care aștepta demult o izbucnire...

Pe la unchiul Tone, pe la rudele mele din oraș nici nu mă gândesc să trec. Știu ce s'ar întâmpla dacă m'aș duce — s'ar uita fiecare ponciș la mine. Dacă m'ar vedea unchiu-meu Tone, nu s'ar sfii să-mi tragă câteva la ceafă. Parcă îl aud : — Era vorba, nepoate, să nu-mi calci prin bătătură. Ce te găsi ? Hai! Șterge-o ! Șterge-o !...

Pe fetele unchiului Tone le văd câteodată plimbându-se pe strada mare cu băieți. Intorc obrazul, mă uit într'o vitrină, mă prefac că nu le-am zărit. Il ocolesc și pe văru-meu Mișu. L-am întâlnit odată, din întâmplare, și l-am întrebat : — Ce faci, Mișule ?... Parcă nu m'ar fi cunoscut.

Mișu e bine îmbrăcat, i-ar fi rușine să fie văzut stând de vorbă cu un derbedeu. Căci acum, deși am un stăpân la care lucrez, o părticică dintr'un pat în care mă pot odihni — vorba vine că mă pot odihni — o strachină cu mâncare la prânz și altă strachină seara, totuși, semăn la înfățișare cu derbedeii, cu băieții care n'au niciun rost pe lume, care dorm pe lângă

garduri și întind mâna, fie să ciordească ceva dintr'un sac, fie să cerșească. Straiele mi s'au sdrențuit mai rău. Caut seara să le cos. Am învățat să umblu cu acul și cu ața. La început a fost greu. Urechea acului îmi intra în vârful degetelor. Până la urmă m'am deprins să cos. Dar asta nu era deajuns. Nu era deajuns să-mi cos, să-mi peticesc hainele. Mi-ar mai fi trebuit un rând de straie fie ele cât de vechi, cât de rupte, ca să le mai las întinse pe frânghie, la soare ori la vânt, pe acestea vechi, să iasă mirosul din ele. M'am obișnuit cu mirosul straielor mele. Alții nu. Dacă stau mai mult lângă cineva, face un pas îndărăt, să fie mai departe de mine. Cum pot să trăiesc așa ? Pot să trăiesc și așa !... Poți să trăiești oricum. Am auzit odată pe cineva la țară spunând : — Să-l ferească dumnezeu pe om de câte poate îndura !... Ei! Nu îndur mare lucru. Alții o duc mai greu, îndură mai mult.

Târgul e plin de derbedei, de haimanale, de băieți care n'au nici unde lucra, nici unde dormi, care trăiesc cum se întâmplă și care mănâncă ce găsesc, când găsesc, pe undeva, câte ceva de mâncare. Unii dintre ei sunt vlăjgani, alții pirpirii. Ar munci, n'au unde, și când muncesc câștigă atât de puțin că nu le ajunge câștigul nici pentru masă, nici pentru o casă în care ar putea și ei să doarmă ca oamenii. Când nu poți cumpăra nimic de folos cu banii pe care îi ai, te duci la cârciumă. Bei țuică, bei vin, ce-ți poftește inima. Mai curând ce-ți poftește gâtul. Un ceas, două, ți se pare că ești omul cel mai fericit din lume. De nimic nu-ți mai dai seama dacă bei...

Mă feresc de neamuri. Mă feresc și de oamenii din satul nostru, când vin vinerea la târg să vândă ori să cumpere câte ceva. Mă feresc să nu mă vadă. Știu că ar face haz de mine : — Uite-l și pe ăsta, pe șchiopârlea, cum a ajuns !... Nu totdeauna însă se întâmplă ceeace vrei tu să se 'ntâmple. Acasă am tot auzit vorbindu-se despre cei doi frați ai mamei : despre unchiul Tone, despre unchiul Lisandru. Pe unchiul Tone îl cunosc bine acum, nu l-aș mai cunoaște !... Pe un-

chiul Lisandru nu l-am văzut niciodată la față. A murit în toamna în care, departe de sat, spre Belitori, pe moșia lui Gogu Cristofor, în Octombrie, la culesul porumbului, în câmp, în zorii zilei, făcută ghem lângă car pe un maldăr de coceni, m'a născut mama și mi-a tăiat cu secera buricul tata. Cu sfoară mi l-a legat. De aia mi-a și rămas buricul mare de râdeau copiii de mine la scaldă, pe malul gârlei :

— Uitați-vă la Dințosul !... Parcă ar avea două puțe !... Una — în mijlocul burții... O să-ți iei două neveste, vere...

Prinsesem obicei la scăldat să-mi acopăr pântecul cu mâinile până intram în apă.

Murise și nevasta unchiului Lisandru și știam numai atât că de pe urma lor rămăsese un băiat, Iancu, pe care îl luaseră niște rumâni fără copii, de suflet, să-l crească. Mai aflasem dealungul anilor că văru-meu Iancu învață la școala de meserii, că se face mare, că e deștept și frumos și cuminte ca o fată. Numai la văru-meu Iancu nu mă mai gândeam eu. Dacă aș fi vrut să mă gândesc la fiecare rubedenie, apoi n'ași mai fi avut vreme să mă gândesc și la altceva...

Mare mi-a fost mirarea când în pivnița în care îndoiam pieile crude și le așezam în putini, pregătindu-mă să torn peste ele, cu găleata, argăseala, a coborît scările nenea Gogu Șoric, găliganul, și nițel cam speriat s'a apropiat de mine :

— Măi, tu ăsta, șchiopul, te caută cineva. Urcă-te repede în prăvălie. Vezi, mai scutură-te, că prea ești împuțit. Ne faci jupânul de rușine...

Cum să te scuturi, să nu te vadă cineva așa cum arăți !...

M'am gândit că la noi acasă, la țară, s'a întâmplat cine știe ce, că a venit tata ori mama ori frate-meu să-mi aducă o știre, ori să mă ia de aci, să mă ducă în altă parte, să mă bage la alt stăpân.

— Cineva dela țară, nene Gogule ?

— Nu. Un orășean te caută. Unul tinerel...

Am urcat scările, am intrat în prăvălie. Jupânul abia ridicat de pe boală târomea în scaunul lui, galben, firav, și cum nu avea clienți, moțăia. Era spre

seară. In prăvălie mai mult întuneric decât lumină. Inafară de jupânul, am văzut lângă uşă un domn bine îmbrăcat, înalt, svelt, subţire. Am înaintat spre el cu toate sdrenţele puturoase pe mine. Mi-a întins mâna. I-am întins şi eu mâna — o mână roşie, umflată, arsă, fără unghii. Omul mi-a simţit arsurile, abia mi-a atins-o. M'a tras lângă uşă, m'a aşezat în lumină, s'a uitat la mine lung. Pe urmă i-a spus jupânului:

— Te-aş ruga să-l învoieşti pentru un ceas. Vreau să stau de vorbă cu văru-meu...

Văru-meu? Ce văr puteam să fiu eu cu el? La orice m'am gândit numai că el e văru-meu Iancu, băiatul răposatului meu unchi Lisandru nu mi-a trecut în clipa aceea prin cap.

Am ieşit amândoi în uliţă.

— Să mergem să ne plimbăm puţin. Nu mă cunoşti, nu?

— Nu. Nu te cunosc.

Mă uitam la el. Avea o faţă aşa de frumoasă cum n'am mai văzut de atunci faţă de om. Ori poate mi s'a părut... Pielea obrazului lui era albă, bătând uşor de tot în galben, sprâncenele groase şi negre, ochii mari, rotunzi... N'am întâlnit niciodată ochi atât de mari, atât de negri, atât de adânci...

— Sunt văru-tău Iancu, Iancu Brătescu...

Mergea încet. Eu totuşi abia îi ţineam pasul.

— Dar tu ce ai la picior? Dece umbli aşa?

— Am rămas şchiop.

— Mergi greu?

— Nu merg prea uşor. Ţin la drum numai dacă nu alerg...

Iarna era în toi, dar aşa cum se întâmplă uneori, când vânturile îşi schimbă jocul, venise adiere călduţă dinspre miazăzi, cu ceaţă care începuse a muia şi a măcina zăpada. Oraşul, desbrăcat deopotrivă de verdeaţă şi de straiele albe pe care le dăruise ninsoarea îşi arăta, ruşinat parcă, întreaga lui urîţenie. Gardurile vechi, putrede, casele cu varul căzut înfăţişau pereţi buboşi, plini parcă de pecingine. Pe uliţe, noroi negru amestecat cu gloduri de zăpadă şi dedesubt,

frunzele care astă primăvară erau tinere, acum mânjau pământul, îl urîţeau. Nu mătura nimeni uliţele, nici măcar uliţa mare, nici măcar răspântia veghiată noapte şi zi de monumentul generalului Mantu. Copacii goi, fără foi — ca nişte oameni cu braţele întinse în sus, ca nişte oameni în pielea goală, păroasă, buboasă, neagră, îngheţată...

Se lăsa întunericul. Se lăsa întunericul care deopotrivă acoperea şi puţinul care mai rămăsese frumos — o fereastră dincolo de care zâmbea o glastră cu muşcate roşii, un balcon sprinten, un mânunchi de brazi tineri rămaşi încă verzi în pofida morţii de care erau loviţi ceilalţi arbori — şi urîciunea.

Abia îi desluşeam faţa vărului Iancu.

— Ar fi bine să intrăm într'o cârciumă.

— Dacă vrei...

In târg, la tot pasul, cârciumi. Am intrat în cea dintâi care ne-a ieşit în drum. Ne-am aşezat la masă.

— Doi ţapi, comandă văru-meu.

Ni s'au adus doi ţapi.

Văru-meu Iancu Brătescu, dintrodată şi l-a băut pe-al lui. Eu abia mi-am udat buzele.

— Nu-ţi place berea ?

— Nu, e amară...

— Amară ? ! Bea măcar un sfert de pahar. O să-ţi facă bine.

Dusesem paharul la gură şi băgasem de seamă că el priveşte atent mâna în care ţineam paharul. După ce am sorbit, mi-am pus mâinile pe genunchi, sub masă, să nu mi le mai vadă.

— N'arăţi bine deloc la faţă, vere, eşti galben.

Am început să râd.

— Niciodată n'am fost altfel.

— Cine te-a adus la tăbăcărie ?

— Tata şi cu mătuşa-mea Finica.

— Urîtă meserie ţi-au ales.

— Urîtă, frumoasă, asta e.

— Ai fi putut să-ţi alegi alta.

— Nu m'am priceput.

— Ai de gând să înveţi tăbăcăria ?

— Am avut de gând.

— Şi nu mai ai de gând s'o înveţi ?

— Am învăţat-o. Nu-mi place. Aş vrea să fac altceva. Aş vrea să citesc, să învăţ. Aici nu pot citi nimic. Simt că mă îndobitocesc zi de zi.

— Cum sunt ceilalţi ucenici ?

— Băieţi ca şi mine, veniţi dela ţară. Ii roade un singur gând — să treacă mai repede anii de ucenicie, să se întoarcă în satele lor, să devină patroni.

— Şi calfele ?

— S'au îndobitocit, parcă nici n'ar mai fi oameni. Muncesc, mănâncă, beau. Sâmbătă seara, duminică seara, se duc la casa cu fete din fundătură.

— Te-au dus şi pe tine !

— O singură dată. M'a dus unul Dobrică Tunsu.

— Ai putea să te bolnăveşti dacă mai calci pe-acolo.

— N'am să mai calc...

— Ispita e mare. Caută să te stăpâneşti. Oraşul mănâncă oamenii. Vezi să nu te mănânce, Darie.

— N'o să mă mănânce, nene Iancule. Am să caut să nu mă las mâncat...

— Nu mă miră deloc ceeace mi-ai spus despre ucenici şi despre calfe. Mai demult, şi până acum câţiva ani, au fost pe aici, ca în toată ţara dealtfel, organizaţii muncitoreşti. Calfele, ucenicii, muncitorii dela calea ferată, îşi aveau clubul lor. Se întâlneau, citeau, discutau. Se pregăteau pentru luptă şi pentru viitor. Unii şefi ai mişcării au trădat-o, au trecut de partea stăpânirii. Mişcarea însă n'a pierit. De când cu războiul s'au luat măsuri aspre împotriva ei. In unele oraşe mişcarea a fost lichidată. Dar sământa ei a rămas pretutindeni. Trebue să fi rămas şi pe aici. Dacă vrei să nu fii mâncat de oraş caută această sămânţă. Poate ai norocul s'o descoperi într'o zi. Te-aş ajuta dacă aş rămâne mai mult timp aici. Abia ieri am venit dela Bucureşti. Am venit să-mi văd neamurile : pe unchiu-meu Tone, pe mătuşă-mea Finica, pe ceilalţi. I-am văzut. Am aflat dela ei că tuşa Maria are un băiat în oraş. I-am întrebat dacă te-au văzut de curând. Mi-au spus că te ascunzi, că-i ocoleşti. Dece ?

Ţi-ar prinde bine dacă te-ai duce din când în când pe la ei duminica. Ai mai mânca o ciorbă caldă.

Iarăşi am început să râd.

— Vorbeşti, nene Iancule, de parcă nu l-ai cunoaşte pe unchiu-meu Tone.

— Drept să-ţi spun, prea bine nu-l cunosc, dacă i-am vorbit de două-trei ori, în toată viaţa mea.

Viaţa lui!... Avea douăzeci şi unu — douăzeci şi doi de ani şi vorbea de toată viaţa lui! Scurtă avea să-i fie viaţa vărului meu Iancu Brătescu. Scurtă de tot...

— Am învăţat meserie la Bucureşti. Sunt mecanic. Pe limba noastră dela ţară, fierar. Cum am auzit că eşti aici, am venit să te văd, să te cunosc. Ştii! Părinţii mei au murit, de piept. Am dus-o şi eu destul de greu, la şcoala de meserii, dar am biruit. Am crezut în viaţă, într'o viaţă mai bună, şi am biruit boala. Nu m'am lăsat doborît. Acum însă, m'a sfătuit doctorul să nu mai rămân la oraş, să schimb aerul, să mă mut la ţară. Imi trebue aer. O să plec mâine dimineaţă la Omida. Poate găsesc acolo, mai pe deal, să închiriez o casă şi să deschid un atelier, o fierărie.

— Ai să stai singur?

— La început am să stau singur. Apoi, o să mă însor. Vreau să am nevastă sănătoasă. Cu o fată dela ţară o să mă însor. Să-mi nască copii pietroşi, sănătoşi. Vreau să trăiesc în mijlocul ţăranilor dintre care a plecat tata. Să lucrez pentru ei şi să le spun câteceva din ce-am învăţat, din ce-am văzut, din ce-am aflat, din ce-am citit.

Se luminează şi mai mult ochii vărului meu.

In cârciumă au intrat doi lăutari jerpeliţi, sgribuliţi. Unul ţine subsuoară o diblă, altul o cobză. Işi freacă mâinile să şi le încălzească, încep să scârţâe un cântec. Văru-meu Iancu le face semn.

— Nu-i nevoie să ne cântaţi...

Scoate şi le întinde zece bani.

— Poftim!

— Sărutăm mâna, boierule, mânca-ţi-aş...

Duc banii cârciumarului. Aruncă pe gât lăutarii câte un ţoi de spirt...

— A venit iarna şi nu mai vrea să plece — spune unul din ei, m'a pătruns frigul. Mi-au îngheţat cioancili...

— N'ai vrea să ne mişcăm totuşi, nene Iancule?

— Să ne mişcăm.

Pornim pe uliţe.

— La Bucureşti am învăţat multe lucruri. Am învăţat şi altceva decât fierăria. Apoi am urmat seara o şcoală. Ştiu să desenez, să pictez. Dacă o să am timp, la ţară, o să mă ocup şi cu pictura. Am să pictez peisaje, am să pictez uliţele satului şi gârla de care mi-aduc aminte şi arborii, am să pictez oameni.

Merg tăcut pe lângă el şi-l ascult. Îi sorb cuvintele. Mă întreabă:

— Tu ai citit ceva?

— Am citit. Acum n'am timp să-mi trag sufletul. De când am venit la oraş n'am văzut măcar o carte.

— Asta e rău. Cărţile luminează capul şi cugetul omului. Să-ţi cauţi timp şi cărţi, să citeşti.

— E uşor de spus.

— Nimic nu e uşor. Tu să te strădueşti să citeşti. Ai de gând să rămâi mai departe la tăbăcărie?

— Nu, am să mă mut la alt stăpân. Poate chiar săptămâna asta. Vreau să-mi adun ceva bani, să mă duc la toamnă, la şcoală, la Turnu.

— Dacă nu începe la toamnă războiul...

— Războiul?

— Da, războiul. De doi ani oamenii s'au încăierat între ei şi se sfâşie ca fiarele. Puţine ţări au rămas care n'au intrat în război. Printre astea se află şi ţara noastră. Dar n'o să putem rămâne mult timp deoparte. Caută unii să ne împingă să intrăm în război împotriva aliaţilor, alţii caută să ne împingă în război împotriva nemţilor.

— Şi noi trebue să intrăm în război numai pentrucă vor alţii?

— Noi doi nu.

Râde văru-meu Iancu.

— Dar oamenii din oraşul ăsta şi din toate oraşele, şi din toate satele ţării, vor ei să plece la război?

— Nu. Cea mai mare parte dintre ei nu vor să plece la război. Războiul îl doresc mai ales cei care nu merg pe front — oamenii care conduc ţara şi cei care-i sprijină. Pentru aceştia războiul aduce câştiguri mari.

— Dacă o să fie război, o să te duci şi dumneata!...

— Nu cred că am să mă duc. Am recrutat anul trecut şi nu m'au luat la militărie. M'au găsit debil. Nici anul ăsta şi nici la anul n'am să fiu mai sănătos decât am fost anul trecut.

— Eşti bolnav?

— Nu. Nu sunt bolnav, dar nu sunt chiar atât de sănătos încât să merg la război, să duc puşca pe umăr şi să dorm nopţi dearândul, pe pământ, în noroi...

Era târziu de tot când m'a lăsat la uşa tăbăcăriei.

— Plec mâine la Omida. O să ne mai vedem.

Mi-a atins mâinile umflate. A plecat. S'a pierdut în umbra zidurilor. Am stat la uşă şi i-am ascultat paşii cum se depărtează. I-am ascultat paşii până nu s'au mai auzit. M'am strecurat înăuntru în vârful picioarelor. Găliganii adormiseră. Sforăiau. M'am vârît în aşternut.

Aşa cum îmi spusese în seara aceea în care îl văzusem pentru întâia oară, văru-meu Iancu Brătescu s'a dus la Omida şi s'a statornicit acolo. A găsit o casă goală la marginea satului, pe gurgui, în locul unde şoseaua coteşte spre Stănicuţ. Casa avea arie largă şi lungă, cu pământ roşu, nisipos, povârnit pe malul cu zăvoi al gârlei. Dacă ieşea seara pe prispă, vântul adia dinspre gârlă, îi aducea, odată cu ţânţari, aerul lânced al bălţii verzui, mirosul amar al frunzelor de salcie. Sub coasta casei, de seara până'n zori, orăcăiau broaştele, cu botul verde îndreptat spre lună.

Reparase casa, o spoise, o împodobise cu flori pe

lângă uşă şi pe lângă ferestre, dresese gardul spre uliţă şi într'un şopron vechi îşi instalase fierăria.

Ieşea seara în sat şi vorbea cu oamenii. Cu blândeţe vorbea cu oamenii, care se minunau de câte auzeau, de cum le deschidea fierarul tânăr capul. Tiţă Uie se alipise de văru-meu Iancu Brătescu ca de un frate. Se mai alipiseră şi alţii de văru-meu. Mama îl mânca din ochi de drag ce-i era. N'au întârziat rumânii să-i aducă fiarele plugului la ascuţit, să-i aducă uneltele lor de fier la reparat. Luase unul mic de şapte ani, un băiat al lui Ţânţu, al lui nenea Ivan Ţânţu, pe care în sfârşit, racilele cu care rămăsese din 1907 când fusese bătut pe şanţul şoselei, îl doborâse. Ţânţu cel mic trăgea de lanţul foalelor. Dacă foalele nu suflă în cărbuni, cărbunii nu ard.

Cât e ziua de mare, văru-meu Iancu, care avea mâinile lungi şi subţiri şi degetele aproape străvezii, dar tot numai muşchi şi vine, mânuia ciocanul.

Puţină vreme a rămas singur văru-meu. A început a-şi căuta nevastă. A găsit în Stănicuţ, satul vecin.

Nevasta vărului meu Iancu Brătescu fierarul e o femeie voinică — două femei la un loc — tare, sănătoasă ca piatra. Siţa o chiamă. Ii spun cum îi spun ceilalţi fraţi ai mei, îi spun cum îi spun surorile mele — dada Siţa.

S'a bucurat când s'a măritat cu fierarul. — Iancu, spunea ea femeilor când ieşea seara în uliţă la vorbă, nu mă scoate la muncă. Mă iubeşte şi mă alintă. N'am altă grijă decât să-l spăl şi să-i gătesc mâncare. O să mai am în curând altă grijă: să-i nasc copii. Vrea negreşit să-i nasc o droaie de copii. Dar ce crede el? şi-a găsit proasta? Un singur copil am să-i nasc, pe urmă... Işi arată dinţii albi, tăioşi ca dinţii sălbăticiunilor.

— Vreau să trăiesc, nu să mă omor crescând plozi...

Inainte de a se însura, văru-meu Iancu, dacă avea puţin timp, desena. Işi cumpărase dela oraş cartoane şi vopsele şi pensule şi creioane negre şi colorate şi desena. Şi-a pictat casa lui şi casele vecinilor. Şi-a

pictat făurăria. L-a pictat și pe băiatul lui Ivan Țânțu trăgând foalele — jarul cu aripi roșii, de foc, nicovala. A încercat s'o picteze și pe dada Sița. A sărit cu gura pe el :

— Ce, ți-ai ieșit din minți ? Altă treabă n'ai ? Dacă știam că nu ești om în toate mințile nu mă măritam cu tine. De unde eram eu să bănui ! După ce sfârșește munca, mănâncă omul, se culcă și doarme — ori iese în uliță să mai vorbească cu vecinii. Tu te închizi în casă cu ochii pe cărți. O să-ți pierzi mințile. Ce dracu oi fi citind în cărțile astea ? Nu pricep ! Citești și te aduci de spinare !... Văd că mai ai și altă meteahnă — umbli cu vopsele, strici cartoane. La ce-ți trebue astea ? Vrei să-ți vezi casa ? Ieși omule în bătătură și uite-te la ea până amețești... Vrei să vezi balta și sălciile de lângă baltă ? Așează-te colo, pe coastă, și privește până te-i sătura ! Și pe păduchiosul ăsta de plod al lui Țânțu, nu e destul că te sgâești toată ziua la el în șopron când suflă foalele — l-ai zugrăvit pe carton ! Ce-oi fi găsit la el ?... Muierile din vecini se uită la cartoanele pictate de văru-meu Iancu — se uită mai ales la cartonul pe care e zugrăvit Țânțu cel mic, lângă foale, cu obrazul pătat de cenușă.

— Parcă e viu ! Și focul ! Dacă pui mâna te frigi...

O ceartă pe Sița vecinele :

— Iți bați joc de noroc, Sițo. Om ca al tău, mai rar... Are dar de sus...

— Ce-am eu din darul lui ? Ce câștigă el dacă spoește cartoane ? Aș înțelege, dacă le-ar vinde și mi-ar cumpăra pălărie !...

Văru-meu glumește :

— Asta-ți lipsea ! Pălăria. Eu te-am luat tocmai pentrucă nu porți pălărie, nu ești fată de oraș...

— Vreau să fiu ca o fată dela oraș, cucoană, cu pălărie...

— O să fii...

— Când ? Mereu îmi spui : o să fii, o să fii...

De cinci ori pe săptămână mâncăm mămăligă cu

zeamă de fasole ori de linte. Joia şi duminica, pâine şi varză cu carne ori tocană.

— La mine trăiţi ca bimpaşa — se lăuda jupân Moţatu — nu puteţi să vă plângeţi că nu vă port de grijă. Patul e pat, masa e masă, acum iarna aveţi căldurică...

Umblu cu picioarele înfăşurate în cârpe. Când ies să mă plimb, încalţ opincile pe care le-am luat de acasă, în traistă.

Tot colindând duminica după masă prin târg, am intrat într'o zi în vorbă cu un băiat înalt, negricios.

— Eşti dela ţară?

— Nu. Dela Paris...

A izbucnit în râs. Am râs şi eu.

S'a rupt ghiaţa.

— La cine lucrezi?

— La Moţatu...

— Altul mai sgârie-brânză nu găseai?

— Acolo m'a dus mătuşa-mea...

S'a plimbat cu mine spre margine, spre cimitir.

M'a iscodit în chip şi fel. I-am spus numai ce-am vrut să-i spun.

In centrul oraşului, acolo unde se încrucişează cele două străzi largi, cu trotuare, se află monumentul unui general care nu a murit pe niciun câmp de luptă, monumentul generalului Mantu.

Şi în sat la noi se află un monument. Nu la vreo răscruce de uliţe, nici în faţa primăriei sau a şcolii sau a bisericii. Monumentul din satul nostru se află în bătătura casei lui Ispas Capră, în curtea lui Ispas Capră. Capră e bătrân. Ii trăieşte nevasta. Numai copiii i-au murit mai demult, când era tânăr. A avut ceva stare, dar după ce i-au murit copiii, nu l-a mai îndemnat inima să muncească. A muncit numai cât i-a trebuit ca să aibă cu ce trăi. L-au purtat nişte rude îndepărtate la târg, la Turnu, prin judecăţi, pentru nişte pământuri, care până la urmă n'au rămas nici ale lui Capră, nici ale neamurilor cu care se judeca, ci ale avocatului Vică Georgescu care, chipurile, l-a apărat pe împricinat de lăcomia rudelor.

La Turnu, acolo unde se sfârşeşte strada mare şi începe grădina publică, orăşenii au ridicat mai demult o statue în amintirea soldaţilor care la 77 au trecut dincolo de Dunăre şi s'au bătut la Plevna cu turcii, alături de armatele ruseşti.

— Ce este asta ? a întrebat Ispas Capră.

— Monument, i-a răspuns măturătorul care strângea frunzele de pe jos.

— Un monument ? Pentruce ?

— Ca să-şi aducă aminte oamenii de soldaţii care au murit la 77 în războiul cu turcii...

Lui Ispas Capră i-a rămas în minte lămurirea gunoierului : oamenii au ridicat un monument ca să-şi aducă aminte de alţi oameni care au trăit cândva şi care acum au putrezit.

— La ce te gândeşti, Ispase ? îl tot întreba nevastă-sa.

— Iacă, la ce-mi trece şi mie prin cap, mă gândesc.

A vândut bucatele. Şi-a vândut o parte din pământ. Fără să spună nimănui nimic, nici măcar nevestei, s'a urcat în tren şi s'a dus la oraş, la Turnu. La pietrarii care ridică în cimitir cruci şi monumente pentru morţi s'a dus Capră.

— Poţi dumneata, pietrarule, să-mi faci mie un monument ?

— Ţi-a murit cineva ?

— Nu. Nu mi-a murit nimeni. Pentru mine să faci monumentul.

— La cimitir ?

— Nu. In faţa casei mele să-l faci.

S'a mirat pietrarul :

— In faţa casei ?

— Da, în faţa casei mele. Cu faţa spre şosea.

— Şi dece vrei dumneata să-ţi fac eu un monument ?

— Ca să-şi aducă lumea aminte mai târziu că acolo, în casa aia şi pe locul ăla am trăit eu, moş Ispas Capră.

S'a tocmit mult cu pietrarul. Până la urmă s'a înţeles cu el. I-a plătit. S'a întors acasă şi a aşteptat să-i vină pietrarul cu monumentul.

La termenul hotărît, pietrarul s'a prezentat la Ispas Capră însoţit de doi meşteri.

— Unde e monumentul ? a întrebat omul.

— Vine cu trenul !... Fă rost de nişte care să-l aducă dela gară.

A luat cu chirie două care moş Capră şi s'a dus la gară. In lăzi bătute în cuie, mai grele decât pietrele de moară, i-a sosit dela oraş, monumentul. Meşterii, aşa cum le-a cerut, i l-au ridicat în faţa casei, cu faţa spre şosea. E un stâlp înalt de piatră în vârful căruia stă de veghe un vultur de bronz cu aripile întinse a sbor. Pe monument, cu litere săpate în piatră, aurite, pietrarul a scris : *Am ridicat acest monument, eu, moş Ispas Capră, ca să-şi aducă lumea aminte de mine.*

L-a certat rău baba. Pe urmă s'a împăcat cu sminteala bărbatului ei. Acum Ispas Capră e bătrân şi bolnav. Zace în casă. Sărăcia l-a cuprins cu totul. Nevasta îl hrăneşte cu zeamă de fasole iarna, şi vara cu urzici, cu ştevie.

E bolnav pe moarte. Are poftă de o picătură de lapte.

— Du-te, fă muiere, şi cumpără-mi o cană de lapte din sat.

— Când erai în putere nu ţi-ai cumpărat vacă. Ţi-ai ridicat în faţa casei monument. Scoală-te acum din pat şi du-te de mulge cioara din vârful monumentului. Mulge cioara, dacă ai poftă de lapte...

Ispas Capră oftează.

— Nu înţelege. Nimic nu înţelege muierea mea. Eu o să mor, dar lumea o să-şi aducă aminte de mine. Du-te şi cumpără-mi o picătură de lapte...

— Cioara ! Scoală-te din pat şi mulge cioara...

Aici, în centru, unde se încrucişează străzile, se află statuia generalului Mantu, mort mai demult. La nicio bătălie n'a luat parte răposatul. A avut păduri şi moşii în judeţ, care sunt acum ale moştenitorilor, a fost deputat, a fost senator. I-au ridicat neamurile monument, să nu-l uite lumea. Trec oamenii pe lângă chipul lui turnat în bronz, abia ridică unul privirile să-i vadă

barba spintecată în două, mustăţile cu vârfuri răsucite. Se opresc din sbor ciorile, în popas, pe căpăţâna ilustrului, slobod găinaţ alb pe creştetul cu freză. In faţa statuii stau, căzute parcă în genunchi, două prăvălii lipite. Una e librăria „La Papagalul de aur", unde vinde creioane, cretă, hârtie de împachetat şi câteodată cărţi — toamna, când se deschid şcolile — băiatul înalt, negricios, pe care-l chiamă Urmuz Niculescu ; alta e magazinul cu de toate al noului meu stăpân Mielu Guşă, căruia oraşul îi spune Pomneată, magazin care poartă deasupra uşii şi a ferestrelor, scrisă alb pe negru, firma „La înger".

Zăpada se cerne iarăşi deasupra oraşului. Troienele cresc.

— Iarna simte că i se apropie sfârşitul şi se mai încruntă o săptămână, două.

— Poate şi o lună, că nu s'a sfârşit nici Februarie.

Birjarii au înhămat caii la sănii, le-au pus funde colorate pe la urechi, le-au agăţat clopoţei la gât. Aşteaptă săniile lângă monument. Caii clatină clopoţeii. Bat din picioare birjarii golaşi, să nu îngheţe. Rari trecători. Niciun client pentru sănii, pentru „Papagal" pentru „Inger". Negustorii din buze bat.

— Ai dracului ţărani, putrezesc în bordee, nu mai calcă prin târg !... Un picior de om nu vezi...

Jupân Mielu Guşă n'are dever.

— Poate moare cineva. Nu se poate să nu moară cineva pe-o vreme câinoasă ca asta.

Pică un client. Cumpără o lumânare subţire, de zece bani. Are un copil bolnav. Poate moare. Să nu moară fără lumânare.

— Trenul s'a înzăpezit între păduri, sus, spre miazănoapte.

Până la marginea oraşului au venit lupii din vlăsia de lângă Vede. Impotmolite sunt toate drumurile.

— Du-te şi spune să-mi aducă o cafea.

Peste drum de „Inger" a ridicat obloanele cafenelei domnul Miltiade. Trec strada.

— O cafea pentru jupân Guşă...

— Se face !... răspunde un chelner. Strigă peste paravan comanda. — O cafea pentru nenea Pomneată...

Parcă m'ar vedea acum pentru întâia oară domnul Miltiade. Şi ieri m'a văzut.

— Ia-mi stai o leacă, neică. Eşti dela „Inger"?

— Dela „Inger"...

— Ai intrat în slujbă la Pomneată?

— Am intrat.

— Când s'a petrecut minunea?

— Ieri dimineaţă...

— Aha! Mă miram eu...

— Vă rog să trimiteţi cafeaua jupânului.

— Nicio grijă...

Mă petrece cu ochii cafegiul.

— Acuşi se apropie prânzul, spune jupânul. Simt cum mi se face un gol sub curea. Fii drăguţ şi repede-te până acasă. Vino cu sufertaşul cu mâncare. Vezi să nu-mi verşi mâncarea pe drum, că te jupoi de viu...

Casa jupânului e tocmai la marginea dinspre Scrioaşte a oraşului. Am cale lungă de mers. Merg. Opincile scârţâe zăpada îngheţată. Mă ia în pene, mă umflă, mă saltă vântul. Mă mai ţin de uluci. Pe la răspântii mă ghemui.

— Sărut mâna, cucoană. M'a trimis jupânul să iau sufertaşul cu mâncare.

— Dar bani pentru piaţă mi-a lăsat azi dimineaţă? A venit la ziuă dela tripou. Dar ştie că lemnele sunt pe sfârşite? Nimic nu ştie. Nimic nu vrea să ştie, nemernicul... Trimite după mâncare!... Mânca-l-ar pământul să-l mănânce. Otrăvi-m'aş în gura lui...

Cucoana are ochii roşii, plânşi. Ţine în braţe două fete gălbejite, cu bube dulci pe lângă năsucurile mucoase.

— Na! Leagănă-le... Poate-or dormi, dormir-ar până la sfârşitul lunii, că nu pot să am odihnă de ele.

Iau fetele în braţe. Cu stângăcie le iau. Se opresc o clipă din ţipat fetele. Apoi, parc'ar fi fost vorbite, îşi dau amândouă drumul pe mine.

— Afurisitele! Ţi-o făcură. Ieşi afară şi şterge-te cu zăpadă, dar nu te supăra. Asta aduce noroc. Dacă mi-aş fi dat drumul în scăldătoare, după ce m'a născut mama şi m'a băgat moaşa întâi în apă, nu m'aş fi măritat cu Guşă, n'aş fi atât de nenorocită... Of...

La vremea prânzului jupân Guşă a desfăcut sufertaşul, a întins castronaşele pe tejghea, a mâncat.

Seara mă întorc dela „Inger“ singur, cu sufertaşul gol.

Jupânul vine târziu de tot, pe la miezul nopţii uneori, altădată spre ziuă. Dorm într'o odaie cu Zâna, servitoarea. E o fată voinică, pietroasă, cu mâini mari, roşii. Ingrijeşte mai mult de bivoliţe decât de casă. Patru bivoliţe rumegă fân în grajd — trei negre smoală, una albă colilie. Cu bivoliţele ţine cucoana casa. Vinde lapte în vecini. Ciocăne uşor în uşă, în miez de noapte, jupân Guşă. Zâna are somn de pisică, sare, deschide. Caut să mă cufund mai adânc în somn. Nicio mişcare nu-mi îngădui.

— Asta doarme?

— Doarme. Poţi să tai lemne pe el. Nu se trezeşte. Are somnul greu.

Rămâne în odaie. Nu rămâne mult. In vârful picioarelor pleacă. Uşi trântite. Sgomot. Cucoana urlă cât o ţine gura:

— Iar ai fost la Zâna, netrebnicule. De un an, noapte de noapte, te duci la ea, de când am născut fetele. Nu te-ar mai răbda pământul.

Curtea e largă. Casa e cam pe la mijlocul curţii. Uliţa pustie se pierde sub zăpadă în câmp.

— Auzi? mă întreabă prin întuneric Zâna.

— Aud...

— Asta nu e casă, e balamuc curat...

— De câţi ani slujeşti la Pomneată?

— De doi ani...

— Şi nu ţi s'a urît?

— Mi s'a urît, dar, ce să fac? La altul e tot aşa, ori mai rău...

— Cucoana te bate?

— Nu.

— Ce-ai face dacă te-ar bate?

— I-aş scoate ochii.

— Dece-l primeşti pe jupân la tine? Iţi place?

— Nu-mi place. Il primesc ca să-i fac în necaz cucoanei. O urăsc. Pe toate cucoanele le urăsc.

Zâna se ghemue în pat. Se acoperă până sub bărbie cu plapoma.

— Să dormim, spune, că acuşi se face ziuă...

— Să dormim!... Vrem să dormim şi nu izbutim. Prin întunericul odăii somnul, ca o vulpe, ne dă târcoale, se apropie, se depărtează, nu se lipeşte de noi. Patul e mare, dela un zid la alt zid. M'am ghemuit într'un colţ. In alt colţ s'a ghemuit Zâna.

— Dormi ?

— Nu...

— Nici eu...

Mă ridic şi dau la o parte perdeaua. Negura din odaie se subţiază.

— Darie...

— Da...

— Tu ai vrea să vii lângă mine...

— Da...

Imi tremură buzele. Mă acopăr mai bine. Mă strâng. Tremur. S'a lăsat ger aspru afară. S'a răcit odaia...

— Să nu vii...

— N'am să vin...

Uliţa e departe. Se aud totuşi paşii unui întârziat. Câinii, slobozi, sar la gard, latră.

— Sunt bolnavă, băiatule...

Uliţa e plină de zăpadă. Când ninge, uliţa e frumoasă, nespus de frumoasă. Casele cu căciuli de zăpadă, gardurile cu căciuli de zăpadă — fiecare ştachete cu căciula lui. Arborii, cu crengile bogate, îndoite sub belşugul alb. A încetat ninsoarea. Au prins oamenii a umbla pe uliţă. Sub tălpile lor zăpada şi-a pierdut neprihănirea.

— Te-aş nenoroci, puiule...

Se luminează. Mă îmbrac şi mă duc la grajd. Altădată miroseam a tăbăcărie, a piele pusă la putrezit, a argăseală. Acum miros a grajd — a grajd şi a tămâie. La „Inger", dintre toate mărfurile pe care le avem de vânzare nu miroase decât tămâia. Sicriile n'au miros, nici chimbrica. Curăţ grajdul de bălegar, ţesăl bivoliţele, le umplu ieslea cu fân, pe jos aştern paie proaspete. Zâna le mulge — pe cele cu lapte...

Spre marginea oraşului, mai în fiece noapte hoţii

sparg o casă, fură ce găsesc, lasă oamenii goi! Mişună târgul de hoţi.

— Să nu te 'nhăitezi cu hoţii, Darie, mă povăţueşte Zâna. Infunzi puşcăria.

— Nu pentru asta am venit la oraş, îi spun. Am venit să muncesc, să câştig ceva bani...

— Să câştigi bani! Şi te-ai angajat la Mielu Guşă!

— N'o să-mi plătească?

Zâna s'a mulţumit să ridice din umeri. Am simţit că-mi pătrunde un şarpe rece în inimă.

— Pe degeaba, îi spun, n'am de gând să mă sleiesc muncind...

La „Inger" se găsesc de vânzare toate cele necesare pentru îngroparea unui mort — lumânări şi tămâie, haine de postav putred abia înseilate că nu s'ar ţine pe un om viu nici măcar un ceas, papuci şi ghete cu talpă de mucava neagră, lustruită, şi sicrie de toate mărimile — sicrie mici, cât o cutie de pantofi, şi sicrie ceva mai măricele, vopsite în alb, sicrie lungi şi largi, pentru morţi corpolenţi, sicrie înguste şi scurte pentru mărunţei. Sicriile sunt aşezate la rând, stivă, în fundul magazinului. Rafturile gem de viguri neîncepute de chimbrică neagră, de chimbrică albă. Cu chimbrică albă se îmbracă sicriile fetelor care mor înainte de a se mărita.

— Dacă e îndurerat, omul nu se mai tocmeşte. Plăteşte cât i se cere, ia marfa şi se grăbeşte să golească odaia de mort. Asta e negustoria lui Pomneată. Oricât de drag ţi-ar fi cineva, dacă moare trebue să-l îngropi cât mai repede. Morţii supără, vara mai ales când încep a mirosi la un ceas după ce se răcesc.

— Nene Urmuz, dece m'ai îndemnat să intru slugă la Guşă?

— Mai întâi, nu-mi spune Urmuz, nene Urmuz. Spune-mi cum îmi spune tot oraşul, Papagal, nenea Papagal...

— Bine, dar Papagal e... firma...

— Eu sunt una cu firma pe care o servesc. Mi se spune Papagal. Zi-mi Papagal...

— Dece m'ai povăţuit să intru la Guşă, nene Papagal.

— E mai bine aici decât la tăbăcărie.

— Acum trebue să am grijă de bivoliţele lui. Zâna s'a coconit.

— Ingrijeşte bivoliţele. Aici, până la primăvară, când s'or deschide iar drumurile, păzeşti degeaba sicriile... Ruşanii nu se grăbesc să moară. Dacă Pomneată ar avea prăvălie la Alexandria i-ar merge mai bine...

— Cum asta? E oraşul mai mare?

— Nu. Dar la Alexandria toţi oamenii sunt bolnavi de oftică. Cei mai mulţi mor toamna şi primăvara. Dar mor şi peste an. Nu e zi fără cel puţin o înmormântare...

— Sunt şi aici destui ofticoşi...

— Sunt, dar mai puţini ca în alte părţi. Au grădini în jurul caselor, mănâncă ceva mai bine. Nu citesc. Nu citesc o carte. Parcă s'ar teme să nu le frigă ochii literele...

Cade pe gânduri Papagal. Izbucneşte:

— Of! Ce oraş! Ce oraş! Temniţă, nu oraş! N'am vândut nicio carte de anul trecut!... Ce oraş! Ce oraş!

Aş fi vrut să-i cer cărţi, să citesc. Când să citeşti! Dacă m'ar vedea că răsfoiesc o carte, jupânul Mielu Guşă, mi-ar frânge junghietura gâtului.

Nu m'am ales cu niciun câştig dela „Inger". Jupânul, când i-am cerut socoteala, a tras sertarul tejghelei.

— Uită-te! N'am un cinci. Dacă nu moare nimeni!...

Dela tăbăcar izbutisem, câr-mâr, să-i storc, la plecare, doi poli.

Cu cinci poli mă alesesem dela Bănică Vurtejan. Băcănia lui Bănică era alături de tăbăcăria Moţatu. Domnul Bănică era un bărbat înalt, bărbos, oacheş. Avea un singur cusur: se uita cruciş. Adică nu, mai avea unul: vorbea peltic. Stătea crăcănat — parcă pe picioroange — în faţa băcăniei, cu şorţul verde dinainte. Vindea ţăranilor sare, ştreanguri, lumânări. Câ-

teodată le vindea și păcură. Lângă pragul prăvăliei, un butoi mare își licărea în soare smoala.

N'avea băiat de prăvălie. M'a momit pe mine. Față de munca din tăbăcărie, față de drumurile lungi pe care trebuia să le străbat de câteva ori pe zi, dela „Inger" până la marginea orașului și îndărăt, ceeace aveam de trebăluit la Bănică mi se părea glumă. In loc să iei la spinare pieile crude, să le duci în pivniță și să le lași să se împută în butii ca apoi, după câteva săptămâni, să le scoți acre și să le întinzi pe frânghie, la soare, să le curețí, și să fii tot murat până în măduva oaselor de acel miros greu, grețos, înnecăcios ; în loc să ții în brațe două fete buboase care chelălăe întruna, să curețí grajdul, să țeseli bivolițele și să înduri scandaluri la miezul nopții — ia gândește-te, să-ți pierzi vremea în fața băcăniei, la aer, să n'ai altă grijă decât să apuci rumânii de pulpană, să-i tragi în prăvălie cu voia, cu sila...

— Cumpără dela noi, neică ! Vindem mai ieftin ca vecinul !...

Vecinul făcea la fel, fără supărare.

Nici nu era muncă. Jucându-mă mi se părea că am să fac treaba. Am și făcut-o jucându-mă.

Grele erau numai droburile de sare, pe care trebuia să le scot dimineața în fața băcăniei și să le așez, în stivă, lângă zid. Seara le luam, drob cu drob, și le îngrămădeam sub rafturi.

Greu și butoiul cu păcură, care era scos în fiecare dimineață afară și seara așezat din nou înăuntru. Il apucam, eu de-o margine, jupânul de alta. Imi trosneau șalele. Corvoada trebuia făcută. O făceam...

Avea jupânul un băiat, îl chema tot Bănică. Era aidoma jupânului : înalt, subțire, negricios, sbanghiu, peltic. Mă înjura de câteva ori pe zi de mamă, de frați, de surori. Taică-său făcea haz. Dacă venea spre seară la prăvălie, îl luam în cârcă și străbăteam cu el ulița mare, jumătate din oraș, îl duceam acasă... L-aș fi dus, cu câtă plăcere, la cimitir...

Cimitirul se află în partea dinspre apus a orașului, pe coastă. Aproape toate cimitirele câte le-am văzut

sunt așezate pe povârnișul unui deal. Dacă morților le-ar rămâne ochii vii și dacă privirile lor ar putea străbate pânza cu care le este acoperită fața, capacul sicriului, pământul care apasă cosciugul și iarba deasă care năpădește mormintele, ei, morții, ar continua să vadă orașul și casele, ulițele și oamenii, ariile și grădinile.

— Ochii morților nu rămân vii. Grăbește-te să vezi lumea cât trăiești...

— Mă și grăbesc...

Cu Papagal, cu nenea Papagal am colindat o după amiază întreagă cimitirul. E un băiat ciudat vânzătorul de cutii și tăblițe, de bureți și creioane, care s'ar vrea și vânzător de cărți într'un târg de negustori și măcelari în care mai nimeni nu citește.

— Privește, îmi spune el, bogații și după moarte vor să ne înfrunte cu bogăția lor!... Iși clădesc la cimitir adevărate palate, din cărămidă, din piatră, din marmoră chiar. In subsoluri, pe lângă ziduri, ca'n rafturi, la rând, dorm morții și putrezesc în tronuri de metal. Cruci cu litere aurite le arată numele. Spânzură în cavouri coroane cu flori de plumb care nu se veștejesc, care nu prind rugină. Din fotografii vechi zâmbesc chipuri șterse de ani. Nu-mi place cimitirul...

— Mai bine am fi mers dincolo de Vedea, nene Papagal, să ne fi plimbat prin pădure...

— O să ne plimbăm altădată.

Ne-am oprit lângă un cavou uriaș, un adevărat palat, în care ar putea locui câteva familii de oameni vii. In fața palatului de marmoră albă, cu ferestre de sticlă colorată, deasupra lespezilor, plânge un înger împietrit, cu aripile sparte la sfârcuri. E urcat, ori mai curând coborît de sus, din slăvi, pe un soclu înalt, îngerul cenușiu... Privirile lui de marmoră cad pe creștetul unui bust susținut de un soclu mai mărunt. Ingerul e de marmoră. De marmoră sunt și lespezile. De bronz e bustul și înfățișează un bărbat sever, cu obraz buhăit și mustață lungă răsucită la vârfuri, cu barba retează scurt.

— Il vezi, ăsta e bustul lui Amedeu Carac. Avea

moşie lângă râu, la noi, la Merigoala. A omorît la 1907 oameni cu mâna lui. Iţi aduci aminte de 1907?

— Imi aduc. Eram măricel.

— Incepuseră turburările în ţară. Ajunseseră şi la noi. Merigolenii însă nu s'au pripit; oameni băgaţi în sperieţi de boieri, de slugile boierilor, de jandarmi. Au rămas să vadă ce se mai întâmplă, să se mai gândească, să se mai socotească. Ardeau conacele în jurul Merigoalei, numai la Merigoala nu. Până să treacă merigolenii la faptă a trecut ciocoiul, ăsta pe care-l vezi aci turnat în bronz. A chemat soldaţi şi soldaţii au venit. Avea trecere mare la prefect. I-a împărţit pe soldaţi în pichete şi i-a pus să-i apere curtea şi conacele. Grupul soldaţilor îl comanda un nepot al ciocoiului, un locotenent. S'au aşezat amândoi, unchiul şi nepotul, cu caznele pe sat. Pretindea moşierul că sătenii i-ar fi furat un purcel. Poate-i pierise purcelul rătăcit în luncă, dintr'o turmă de peste trei sute, ori poate îl prinseseră şi-l fripseseră soldaţii, uitaţi fără mâncare la curţi şi la conace. Nimeni nu se îngrijise să le dea soldaţilor mâncare. Numai gloanţe li se dăduse. Ciocoiul o ţinea una şi bună — că satul s'a răsculat şi i-a pricinuit pagubă. A strâns cu soldaţii, de prin oboare, porcii oamenilor şi i-a dus la conac. Pentru un purcel de lapte s'a despăgubit Carac cu toţi porcii satului... Pe urmă a ridicat altă pretenţie. Că oamenii i-ar fi spart un hambar şi i-ar fi furat bucatele. Ştii că fusese vara dinaintea răscoalelor secetă. Dar oamenii vânduseră unii pământul, alţii vitele şi-şi mai cumpăraseră bucate. Cu soldaţii a adunat tot ce-a găsit în hambare, în pătule. Unora le-a luat şi sacii cu mălai din case. Soldaţii patrulau zi şi noapte prin sat cu armele încărcate. Pas de te mişcă dacă poţi!... A început măcelărirea răsculaţilor prin satele megieşe. Putea să stea cu mâinile în sân Amedeu Carac? Uite-l!... Acum stă sub lespede. Atunci a prins a umbla călare prin sat cu nepotu-său, cu soldaţii. Intrau în arii, pătrundeau cu pistoalele întinse în casă, împuşcau pe cine nimereau, fără osebire. O săptămână i-a trebuit până să se sature de sânge. Când s'a săturat, când a crezut el că a băgat destulă spaimă în oameni, să ţină oamenii min-

te, să-i asculte poruncile fără crâcnire, s'a oprit, s'a mulţumit numai să-i bată pe oameni şi să-i trimeată legaţi de prăjini la oraş, la Turnu...

Cimitirul e mare. Acolo, sus, pe creasta dealului, luceşte în soare o casă albastră de sticlă. O vezi printre salcâmi, printre plopi, din oraş.

— Câinele ăsta, adaugă nenea Papagal, a împuşcat-o pe mama. Vin aci din când în când să-i scuip mormântul. De câte ori vin mi se face silă, scuip alături, în iarba nevinovată...

Urcăm spre casa albastră de pe muche. Ajungem. E împrejmuită cu gard mărunt casa. Intre casă şi portiţă — potecă pietruită. De o parte şi alta a potecii straturi de flori veştede, putrede toamna, vii şi roşii ca flacările acum, în plină primăvară. Prin zidurile de sticlă privim în cavou. Pe peretele din fund, înrămată, o fotografie mare cât omul. Fotografia e a mortului şi mortul a fost tânăr. Să tot fi avut douăzeci de ani!... Tânăr şi frumos a fost mortul!... Sprâncene arcuite a avut şi deasupra buzelor un puf subţire de mustaţă Deasupra fotografiei atârnă o inscripţie:

CĂLIN CĂTĂLIN BÂZÂC
un meteor

a apărut!

a strălucit!

a dispărut!

L'esprit a tué la matière.

— A fost băiatul farmacistului Bâzâc de lângă „Mireasă“, spune nenea Papagal. S'a aruncat acum doi ani în stradă, dela balcon...

Lângă librăria „La Papagalul de aur“, peste drum de „Inger“, se află două case cu etaj — rarităţile târgului — casa în care e instalată „Farmacia Cătă-

lin Bâzâc“ şi aceea în care stă din zorii zilei până seara târziu deschis magazinul „La Mireasă“ al jupânului Atanasie Guşă, fratele lui jupân Mielu. Nu se concurau între ei fraţii Guşă, căci „Ingerul“ vindea sicrie şi lumânări, tămâie şi vestminte pentru morţi, iar „Mireasa“ vindea, pentru mirese, voaluri albe, sovonuri, jerbe de beteală, pantofi albi şi rochii gata croite, care trebuiau să fie numai potrivite pe trupul cumpărătoarei. Cusătura rochiei se făcea în dosul prăvăliei, într'o odăiţă, unde lucrau două fete...

„Mireasa“ avea clienţi mai ales toamna, când, după culesul porumbului, începeau nunţile la sate. Băieţii de prăvălie dela „Mireasă“ purtau funde de beteală în piept, ca nuntaşii, îşi pierdeau timpul pe lângă prag, pe trotoar, pofteau rumânii să intre, să cumpere, să aibă Atanasie Guşă dever. Dacă voiau să râdă, vânzătorii se legau de câte-o băbătie care amintindu-şi de tinereţea ei îndepărtată sgâia îndelung ochii la vitrine. Se găsea în vitrină o femeie de ghips împopoţonată pentru nuntă, o mireasă ursită să rămână mereu fără ginere... Obrazul îi crăpase de vechime. Soarele îi plesnise buzele vopsite.

— Poftiţi înăuntru, domnişoară. Avem pantofi albi şi cunună de lămâiţă...

— Mânca-v'ar pustia... Pleca băbătia.

— Frate-meu Mielu o duce mai bine, se văita patronul „Miresei“. Eu vând pentru nunţi, el pentru înmormântări. Sunt mai dese înmormântările...

Destul de dese erau înmormântările în oraş. Popii dela patru biserici abia pridideau cu îngropările, cu pomenile, cu parastasele. Copiii, mai ales, mureau. In partea de jos a târgului — şi mai mult de jumătate târg era întins pe vale — se revărsa pe uliţe în fiecare primăvară râul, se întindeau băltoacele prin arii pustii, prin oboare cu case părăsite, rămâneau, se schimbau în smârcuri putrede care durau până începea iarna şi le acoperea zăpada. Piereau slăbiţi, mâncaţi de friguri, copiii. „Ingerul“ vindea atunci sicrie mici, sicrie mijlocii.

A îmbătrânit Cătălin Bâzâc vânzând hapuri şi

pişcoturi, unsori cu care dacă te ungi mor păduchii înţesaţi în cămaşă, în platcă, la brâu, în creţurile izmenelor — şi alifie de râie. Vinerea, când e zi de târg, se înghesue sătenii în spiţeria lui Bâzâc. Intră sfioşi în farmacia care e podită cu piatră. Ii sperie cântarele mici de pe tejghea, două la număr, galbene, lucioase; îi sperie rafturile unde stau aşezate, la rând, borcanele.

— Ce să-ţi dau, moşule?

— Pişcoturi. S'a umflat burta nepotului. Socotim c'o avea limbrici...

— Ce vrei, leleo?...

Lelea se apropie, şopteşte în urechea spiţerului pe jumătate surd:

— Alifie de râie...

Slugile boiereşti care păzesc conacele risipite pe câmp, ciobanii care străjuesc turmele de oi, porcarii, văcarii cer alifie de omorît păduchii. Cei mai mulţi dintre sătenii care intră în spiţerie, cumpără alifie de râie. Le-o serveşte spiţerul în cutii rotunde, cenuşii, de carton.

— Mai spălaţi-vă şi voi, binevoieşte a-i povăţui farmacistul.

— De spălat ne spălăm noi, că oameni suntem, dar n'avem cămăşi de schimb. Şi dacă n'ai cămaşă de schimb nu-ţi prea foloseşte spălatul. Peste pielea spălată pui iar cămaşa cu zoaie veche. E scump bumbacul, domnule. E scumpă şi doctoria dumitale. Numai munca noastă e ieftină...

In farmacie, oamenii ţin căciulile în mâini. In alte prăvălii stau cu ele pe ceafă şi se tocmesc pentru marfă. Aci, cât cere spiţerul, atâta dau. La spiţerie nu încape tocma.

Spiţerul e mărunt, slăbuţ, un pui de om ai zice. Numai capul îl are mare. Mare şi chel, cu ochelari cu sticlele groase. A avut şi nevastă. I s'a prăpădit la un an, de inimă rea, după ce i-a murit băiatul.

— Da, povesteşte mai departe, nenea Papagal, s'a aruncat dela balcon în stradă cu umbrela...

— Dece cu umbrela?

— A vrut să vadă dacă poate să plutească în aer.

— Era nebun?

— Nici sdravăn la minte nu era.

— Nu înţeleg dece unii oameni îşi ridică zilele. De moarte nu scapă nimeni.

— Din slăbiciune, spune nenea Papagal, din laşitate. Nu toţi au curajul să lupte cu greutăţile.

— Dar ce greutăţi putea să aibă băiatul unui farmacist?

— Cât a învăţat la liceu, băiatul lui Bâzâc s'a aflat în fruntea şcolii. Era mândria familiei. Fiu-meu, spunea spiţerul, o să devină învăţat mare. Il credea toată lumea. Băiatul era cumpănit la minte şi ager. L-a trimis taică-său la învăţătură în Franţa. A vrut să facă din el inginer cum nu se află altul în toată ţara. A avut o dragoste la Paris băiatul. A izbucnit războiul. Băiatul farmacistului a fost nevoit să se înapoieze acasă. Nu şi-a putut aduce cu el dragostea. Din pricina asta i s'a slăbit mintea. L-a copleşit tristeţa, apoi disperarea. S'a svârlit pe trotoar, şi-a rupt oasele. S'a tânguit câteva zile, a murit.

Fotografia ni-l arată pe Călin Cătălin Bâzâc frumos, cu ochi mari, luminoşi. Numai în fotografie i-au rămas ochii.

— Dă-l dracului de cimitir, nene Papagal, hai în oraş...

Coborîm dealul. Primăvara e pe sfârşite. Au înflorit salcâmii. Gardul cimitirului e îmbrăcat în spumă albă, frumos mirositoare, ameţitoare.

Soarele cade spre apus. Umblu încet. Acum umblu desculţ şi calc cu băgare de seamă să nu mă împiedic. Am scăpat de straiele sdrenţuite.

A trecut pe la oraş, într'o zi, vară-mea Diţa dela Secara. M'a văzut din întâmplare în faţa prăvăliei lui Bănică Vurtejan. S'a apropiat, m'a privit din creştet până'n tălpi. Din creştet până'n tălpi m'a măsurat de câteva ori cu ochii ei ascunşi sub sprâncenele groase care acum sunt mai stufoase, mai lungi decât altădată.

— Hei, Darie, dar ce faci tu aici ?

Nu mai are buză de iepure. Numai un semn, o dungă uşoară, albă, arată că s'a întâmplat ceva cu buza ei. E muiere voinică, lată în şolduri, cu mâini mari, groase, muiere bună de muncă...

— Vând păcură, îi răspund. Păcură şi sare şi frânghii. Ce-ţi trebue ?

Incerc să râd. Diţa se apropie de mine şi-mi pune mâinile pe obraji. Mi le-a mai pus demult, odată, într'o noapte în care afară se stârniseră toate vijeliile.

— Măi băiatule, măi, pe ce munceşti tu aici ?

— Pe mâncare, îi răspund. Mi-am plecat ochii în jos. Straiele mele, toate, bune de aruncat la gunoi.

— Am să vin vinerea viitoare, spune Diţa, să mă aştepţi.

Vară-mea Diţa se duce la căruţă, se întoarce cu un codru mare de pâine.

— Ţi-o fi foame, ţine pâinea asta. Mănânc-o...

A plecat. Peste o săptămână, Diţa s'a arătat iarăşi în faţa băcăniei. Mi-a întins un pachet.

— Ţi-am adus o cămaşă şi nişte izmene. Ţi-am adus şi-o flanelă. Am găsit-o prin lacră. A fost altădată a lui Pantilie. Să lepezi sdrenţele astea...

Părul, netuns de câteva luni, îmi cădea pe ceafă, peste urechi. Umblam cu capul gol, cu părul sburlit, murdar. Mi-l ciufulea şi mai tare vântul, care în oraş purta printre case nori de praf. Am luat fără voia jupânului o bucată de săpun, am ascuns-o în sân.

— Dă-mi voie, jupâne, să lipsesc un ceas dela prăvălie.

Nu se înghesuia nimeni la băcănie. Mi-a dat voie.

— Mă duc să-mi văd nişte neamuri.

— Du-te.

Cu pachetul dăruit de vară-mea Diţa am străbătut oraşul, am trecut de gară şi de linia ferată şi de zăvoi şi-am ajuns la podul peste spinarea căruia trece şoseaua care străbate pădurea şi duce spre ţigănie. Dincolo de pădure, sus, pe deal, e un sat de ţigani. M'am ascuns sub pod, m'am despuiat şi-am intrat

în apă. Un ceas şi mai bine m'am frecat cu bucata de săpun. Apoi am ieşit în larg, acolo unde apa e adâncă de câţiva stânjeni, am înnotat în voie pe o parte, folosindu-mă numai de un picior, până m'am săturat de scaldă. Apa era rece, dar sburda mă încălzise. Am ieşit la mal. Am aruncat pe apă sdrenţele vechi şi m'am primenit cu straiele aduse de Diţa. Cămaşa era lungă, până aproape de pământ, izmenele largi — largă şi lungă flanela rămasă dela văru-meu Pantilie Uţupăr, dar, mie, toate straiele acestea curate, mi s'au părut fără pereche în lume de frumoase. La întoarcerea în oraş, m'am oprit şi m'am dus la o frizerie. Un coş de păr mi-a cules cu maşina, de pe cap, turcul frizer.

— N'am bani, patroane, o să iau mâine dela jupânul meu şi-o să-ţi plătesc.

Mă cunoştea turcul.

— Bine bre, adu-mi mâine gologanii.

I-am dus a doua zi gologanul de zece, rotund, coclit, găurit la mijloc.

A rămas în urmă cimitirul. A rămas în urmă şi marginea oraşului. Peste târg a căzut seara — o seară caldă, albastră.

— Să mergem la bal, spune nenea Papagal, să ne mai veselim.

— Să mergem. Unde are loc balul ?

— Pe vale, lângă casele Dudescului...

Iarna, la noi în sat, la Omida, între Crăciun şi postul Paştelui, se dădea un bal la şcoală. Seara se dădea balul, sâmbătă seara, pentru ca a doua zi, cei ce şi-au petrecut noaptea dansând, să se poată odihni. Noi, copiii, eram chemaţi să scoatem băncile din şcoală şi să le aşezăm în curte, lângă zidul şcolii. Eram puşi apoi să curăţăm podelele, să le frecăm, cu apă să le spălăm, cu apă fiatră, lună să le facem. De tavanul şcolii atârnau panglici de hârtie colorată şi, pe ziduri, cu hârtie colorată astupam crăpăturile. Mânjeam cu smoală soba de tinichea din colţ şi-i dădeam lustru. Spălam şi scările de piatră ale

şcolii. De peste şapte sate veneau la bal notarii cu nevestele şi fetele lor, perceptorii şi popii, şi toţi cei care purtau haine nemţeşti, gulere înalte la gât, pălării tari. Se întâlneau la bal acriturile. Dela oraş aduceau lăutari şi dela gară până'n curtea şcolii îi purtau în trăsuri cu viorile pe genunchi. Se adunau lămpile dela primărie şi dela poştă şi sala şcolii era luminată ca ziua. Se lăsa întunericul. Incepea balul. Până la ziuă ţinea balul. Căţăraţi pe uluci, priveam pe fereastră. Cântau lăutarii şi perechile se învârteau fericite, până ameţeau.

— Bine petrec!...

— Parcă-i doare ceva? De mâncat, mănâncă, de dormit dorm, treabă n'au, teşchereaua plină la buzunar...

Ne alegeam cu ceva. Invăţam ceva... Spre ziuă se spărgea balul şi'n cârciumile satului se încingeau chefuri. Mergeam şi ne culcam şi visam. Nu totdeauna visam vise frumoase.

— Unde ziseşi că e bal, nene Papagal?

— Lângă Dudescu.

Nu-i nicio sală prin preajma Dudescului. Balul se ţine în faţa unei case, într'o bătătură largă, unde gazda a stropit bine pământul şi l-a măturat. Rămân cu nenea Papagal mai pe margine. Lăutarii cântă „Dunărea Albastră"... Până departe li se duce cântecul. Au venit din toate părţile oraşului băieţi şi fete. A venit şi Dobrică Tunsu, au venit şi trei din fetele jupânului Bănică. Se apropie de mine Boboaca.

— Ce cauţi tu aci?

— Vreau să văd balul...

— Hai, du-te acasă... Nu e de nasul tău...

— Da, nu e de nasul meu...

Peste uliţele largi, cade lumina albastră a lunii.

Jupânul locuia la marginea dinspre gară a oraşului într'o casă scundă, cu trei odăi. O frumuseţe era casa asta. In odaia din fund am intrat odată. Un pat larg acoperit cu cearceafuri albastre. Acolo dormea jupânul cu nevastă-sa. Intre fereastră şi oglindă,

într'un colţ, lavoarul de tinichea, deasupra lavoarului o lampă mare, cu glob alb...

In odaia a doua dormeau cele cinci fete ale jupânului, toate cinci, ca la noi la ţară, într'un singur pat, deacurmezişul. Numai că patul n'avea, ca la noi, rogojină. Era acoperit cu saltea. Fetele dormeau cum veniseră pe lume — într'o parte cea mai mare, la cealaltă margine, cea mai mică, — între ele distanţă bunicică...

Niciuna nu se măritase. Jupânul, cu toată negustoria lui, părea a fi sărac. Purta cămăşi cârpite şi el şi cucoana. Purtau cămăşi şi rochiţe cârpite fetele mai mici. Numai cele mari, de măritat, aveau ceva straie întregi cu care se făleau în lume, când ieşeau la plimbare, când, sâmbăta seara, pe uliţa mare, pe lângă cofetărie, pe lângă statuia generalului Mantu, care lăsase moştenire nepoţilor moşii şi păduri prin apropiere.

Tot în odaia a doua, într'un pat de fier, cum văzusem că are notarul Stănescu, dormea prâslea familiei, Bănică bănicică...

Ajungeam seara acasă, cu Bănică în cârcă. I se părea încrucişatului că nu merg destul de repede. Mă lovea cu călcâiele în coaste.

— Hii, calule! Hii, catârule! Hii, măgarule!...

Mă trăgea de păr, de urechi. Mă sgâria. Cât am lucrat la Bănică Vurtejan am avut obrazul sgăibat, de parcă aş fi dormit într'un culcuş de pisici.

Masa era aşezată în grădiniţă, sub ferestre, o masă lungă, de scânduri, acoperită cu o bucată de pânză cenuşie. Scaune ieftine, de lemn, în jurul mesei. La un cap jupânul, la celălalt cucoana.

Fata cea mai mare servea masa. Supă, mereu supă, ciorbă de zarzavat, chiftele, niciodată altfel de bucate... Ba da, din când în când, fasole...

Rămâneam deoparte... Sfârşeau masa, răsturnau rămăşiţele din farfuriile lor într'o strachină, pentru mine.

Poate mi-era greaţă, foamea făcea minuni. Cunoşteam de acasă povestea ogarului turcului care, după

ce fusese pus la post câteva zile, ronţăise cu poftă mere acre.

Ei! cu câtă plăcere aş fi mâncat, în casa lui Bănică Vurtejan, mere acre! Merele acre mi-ar fi tăiat greaţa. Dar nu se găseau în târg mere acre. Nu se găseau nici mere sălcii...

Casa albă, cu etaj, în care în fiecare după amiază se cânta la pian — am aflat-o curând — era a familiei Marţian. Suspina la pian fata, singura fată a lui Eraclie Marţian, moşierul cu patru moşii, domnişoara Semila, ofticoasa. Cânta în fiecare zi. In fiecare zi încet, mai încet, cu mai puţină putere. Se stingea, se apropia de sfârşit. Târgul îi aştepta înmormântarea. Mereu auzeam: — Când o să moară fata lui Marţian o să vedem ce n'am văzut...

Moşierul era colonel ieşit la pensie. Spusese la club că o să aducă la înmormântarea fiică-sei un regiment de cavalerie s'o ducă la groapă cu defilare cu muzică. N'avea garnizoană oraşul. Fetele duceau lipsa galonaţilor, a pintenaţilor. Se plimbau melancolice cu studenţii veniţi în vacanţă, vara; iarna, numai cu negustoraşii...

Cântecul mă ameţea, mă tortura. Era o tortură dulce care, ziua în amiaza mare, mă lua de pe pământ, de lângă droburile de sare, de lângă legăturile de frânghii, de lângă butoiul cu păcură, şi mă ducea departe, departe, pe alt tărâm. Uitam să apuc ţăranii de pulpane, să-i chem în prăvălie...

— Ce faci, netotule! Ai adormit?

— Nu, domnule Bănică...

De casa lui Bănică altceva m'a scârbit şi m'a îndemnat într'o seară să-mi cer socoteala şi să apuc valea.

Intr'a treia odaie, o odaie îngustă, de doi paşi numai, lângă peretele din fund, un pat din două scânduri, peste scânduri un ţol cârpit şi un căpătâi ţărănesc umplut cu paie, acolo dormeam.

Adânc dormeam. Dar sub patul în care mă odihneam, se găsea o găleată.

Ei şi ? Poate o găleată să împiedice un băiat ostenit să doarmă ? Poate că nu. Totuşi, găleata aceea nu mă lăsa să dorm, mă scârbea de casa jupânului, mă scârbea de viaţă...

Pogora tăcerea în mahala. Se stingeau lămpile în casă. De undeva, de departe, se auzea un şuierat de vardist, fluieratul unei locomotive care manevra în gară. Mă înneca, în apa lui neagră, somnul.

Avea să-mi fie întrerupt curând somnul. Dinspre odaia fetelor auzeam paşi desculţi venind. Auzeam uşa deschizându-se şi, în lumina subţire a lunii care bătea în geam, vedeam o apariţie străvezie.

Asta e Margareta, îmi spuneam, Margareta cu dinţii laţi şi groşi. Margareta, fata cea mai în vârstă a jupânului. Scotea de sub patul meu găleata... Vâjjj... O punea la loc. Pleca.

Incercam să aţipesc, aţipeam chiar. Alţi paşi desculţi, altă apariţie, scundă, rotundă, bondoacă.

Asta e Fify, oacheşa, căreia deasupra buzei de sus i-au mijit mustăţi negre, Fify, care seamănă aidoma cucoanei...

Hai, Darie ! încearcă să dormi. Incercam să dorm. Adormeam. Gândeşte-te : cinci fete care veneau fiecare de câteva ori la găleată până în revărsatul zorilor...

Mă obişnuisem cu vâjâitul şi nu m'aş mai fi trezit. Mă trezea însă mirosul acru, ascuţit, care îmi râcâia nările, mirosul pe care îl răspândea găleata şi care mă făcea să am dimineaţa ochii roşii de usturime.

— Fă-mi socoteala, jupâne !

— Ţi s'a urît la noi ?

— Nu, jupâne, dar te rog fă-mi socoteala...

După câte îmi aminteam că mă tocmisem cu jupânul, avea să-mi dea şapte poli. Mi-a dat mai puţin. I-am luat şi pe aceia.

Cu banii strânşi în mână, am plecat. Ştiam încotro am să merg. Am trecut pe lângă casele Dudescului. M'am oprit o clipă să mă odihnesc. Am pornit mai departe. La marginea târgului am cumpărat dela ultima prăvălie o pâine caldă, o pungă de prune. Am

început să mănânc și am luat-o peste câmp. Am tot mers pe marginea șoselei și pe drumuri lăturalnice până spre seară.

Iată-mă acasă. Mama, pe vatră, pregătește masa de seară.

După ce s'a însănătoșit a mai născut un copil — pe soră-mea Stela. O ține pe genunchi și-i dă țâță...

— Bună seara, mamă.

— Ai venit?

— Am venit.

— Pe jos?

— Pe jos...

— Ți-e foame?

— Mi-e foame.

— Așteaptă până vin și ceilalți.

Am așteptat până au venit și ceilalți. Nu s'a mirat nimeni. Niciodată nu se mira vreunul din ai casei de plecările mele pe neașteptate... Nu mă întrebau nici unde am fost, nici ce-am făcut, nici dece-am venit din nou să le cad în vatră, pacoste, încă o gură la masă...

Am luat un cojoc vechi din cui, m'am înfășurat în el și m'am dus în fundul ariei, să dorm. Parcă nu dormisem niciodată până atunci. Mi se părea că am să mă las furat de somn numaidecât. Au trecut ceasuri și ceasuri până s'a îndurat și a venit somnul.

Vântul foșnea frunzele. Din mijlocul ariei lipsea plopul lângă care crescusem. Mă uitam și așteptam să-l văd ridicându-se svelt și împungând cu vârful lui cerul. Inchideam ochii și așteptam să aud șușotitul frunzelor. Nu-l vedeam, nu-i auzeam frunzele bătându-se. Vedeam numai stelele care înțepau slava și în jurul meu trunchiurile strâmbe, colțuroase, noduroase, ale salcâmilor. Aerul răcoros, umed, mă pătrundea până în măduva oaselor. Parcă mă spălam pe dinăuntru de amintirea orașului. Visam.

Cam pe la jumătatea lui August era. Se terminase secerișul, se sfârșise treieratul. Satul se odihnea, îna-

inte de începutul arăturilor de toamnă, înainte de culesul porumbului...

Gândeam: am şapte poli; şi îi pipăiam, îi ţineam făcuţi ghem într'o batistă, în sân, să nu mi-i fure cineva. Să nu se afle în casă că am bani. S'ar repezi fiecare să-mi ceară o parte din ei.

Peste o lună vor începe şcolile la oraş. Aveam să-mi îndeplinesc gândul. Cu şapte poli puteam să trăiesc şapte luni. Indeajuns. O să mai am nevoie de cărţi şi de îmbrăcăminte. O să mă descurc eu, ce naiba...

O să mă duc la şcoală la Turnu — gândeam. La Turnu nu m'a văzut nimeni purtându-l în spate pe Bănică cel mic. Mâinile îmi sunt tot arse. Unghiile încep să se îndrepte, să crească, limpezi, nodurile se apropie de vârfurile degetelor. Când au să ajungă acolo, urmele trecerii mele prin tăbăcărie au să piară. Pielea o să sfârşească prin a fi iarăşi netedă, fără semnele arsurilor.

Da. Intâmplarea de care amintesc aci a avut loc cu o zi înainte de jumătatea lui August. Iată dece îmi amintesc bine data: în casă era forfotă mare. Frate-meu Ion, cu tălpile pe jar. Mâine e Sântă-Măria, ziua mamei. Nu la mama se gândeşte frate-meu, nu la ziua ei...

In ziua de Sântă-Mărie, la marginea Turnului se întinde şi se înalţă bâlciul cel mare. Un an întreg, băieţii şi fetele din sat se gândesc numai la acest bâlci care le dă prilej de desfătare. Cu şase luni înainte plănuesc ce straşnic au să petreacă la bâlci. Şase luni după bâlci îşi tot povestesc ce au văzut, ce au pătit, ce au auzit şi ce au pătit alţii...

Parcă ar sta pe ghimpi şi soră-mea Riţa!... Şi ea ar merge la bâlci. A crescut. Dintre surorile mele ea e singura grăsună, dolofană. S'a prins în horă astă primăvară. Duminica se duce la deal cu băieţii. Frate-meu s'a prins în horă mai înainte, anul trecut. Când o fată sau un băiat s'au prins în horă, capătă îngăduinţa de a se duce singuri la bâlci, la Turnu, să-şi împlinească mendrele.

Soră-mea cea mai mică, Elisabeta, umblă dela unul la altul, se roagă :

— Nene, să-mi aduci o păpuşă de marmoră. Dadă, să-mi aduci şi tu o păpuşă de marmoră.

Frate-meu Ştefan nu cere păpuşi, îşi face singur jucării. O nuia pe care încalecă, pentru el înseamnă un armăsar care aruncă foc pe nări. Băţul în vârful căruia a legat o sdreanţă culeasă din gunoi, e steagul unui regiment. Au făcut soldaţii manevre în apropiere, în timpul verii. Frate-meu a văzut soldaţii şi steagurile. Se joacă cu copiii de seama lui de-a soldaţii. Nu cere jucării, altceva cere.

— Nene, mie să-mi aduci un caş...

Caşul e un fel de cocă, un fel de piftie mai curând, făcută din făină fiartă şi închegată, în care s'a pus un strop de zahăr. E dulce caşul. Mai înainte îl vindeau prin sat bragagii turci ori bulgari, veniţi dela oraş. De când cu războiul care ne-a adus holera, au pierit şi turcii şi bulgarii. Copiii au rămas cu amintirea caşului. Vor caş, cer caş. Ştefan cere caş, fără să ştie ce e caşul.

Frate-meu Ion şi sora-mea Riţa vor să se ducă la bâlci. Vor bani. Se învârtesc amândoi în jurul meu.

— Tu, Darie, n'ai adus niciun ban dela târg ?

— Niciunul.

Incerc să mă ţin tare. Sunt hotărît să nu le dau niciun cinci măcar. Să-şi caute bani, dacă au nevoie. Nu mai stărue niciunul. Se uită cu scârbă la mine frate-meu Ion.

— Sgârcitule ! Eşti sgârcit ca bâta dela Cârloman...

Soră-mea Riţa e mai crudă. Se uită lung la mine, se uită mai ales la picioarele mele. Se uită la piciorul meu stâng şi-mi vede degetele rupte, cu rănile care sângeră. Un singur cuvânt îmi spune printre dinţi. Un singur cuvânt îmi aruncă : — Şchiopule...

Cuvâtul ei m'ar fi lovit altădată ca un bici. Acum, nu mă doare. Mai demult mi se spune aşa, m'am obişnuit.

— Degeaba, tot n'ai să capeţi bani...

— Vasăzică, ai bani ?

— N'am, dar chiar dacă aş avea nu ţi-aş da...

A plecat îmbosocată.

Nu ştiu ce-au făcut, ce-au dres, până seara le-a trecut supărarea. Găsiseră bani să meargă la bâlci. Am aflat mai târziu că-şi vânduse fiecare câte două săptămâni de muncă popii Bulbuc, două săptămâni la cules de porumb, pentru doi lei ! Nouăzeci de bani costa biletul de tren, dus şi întors. Fiecăruia îi rămânea un leu şi zece bani de cheltuială. Să tot cheltui atât belşug de bănet.

Nu mă iertau că nu le-am împrumutat bani. Se bucurau că au bani, dar pe mine nu mă iertau. Se uitau la mine şi parcă mă loveau cu beldia, cu dârjala, aşa mă priveau...

Soră-mea Riţa şi frate-meu Ion şi mai mult de jumătate din sat, aproape tot satul — în fierbere. Mâine e bâlci la Turnu şi ei vor să se ducă cu orice preţ la bâlci ! Or să se ducă unii...

Numai cucoanei Polina, nevasta vărului meu Niculae Dimozel, nu-i arde de bâlci. A fost anul trecut. A fost şi anul celălalt cu văru-meu Niculae. Acum nu se poate duce. Văru-meu Niculae stă în casă, întins pe pat, ţeapăn, rece, cu gâtul umflat.

Imi spune mama :

— A murit azi dimineaţă văru-tău Niculae !...

— Din ce i s'a tras ?

— S'a otrăvit...

Văru-meu Niculae Dimozel şi-a adus nevastă dela oraş.A îmbrăcat-o bine. Şi el s'a îmbrăcat bine. Şi-a ridicat casă la şosea. Casa, văru-meu Niculae a trecut-o pe numele neveste-si.

— Casa, pe numele meu o faci, Niculae. Dacă ţi se întâmplă ceva, să nu rămân cu mâinile goale. M'ai luat dela oraş şi m'ai adus să trăiesc aici, la ţară. Măcar să mă aleg şi eu cu ceva de pe urma necazurilor pe care le am cu tine.

Putea văru-meu Niculae să nu-i împlinească voia? Nu putea... Aşa că locul de casă a fost cumpărat cu banii lui văru-meu dar pe numele nevestei. Casa a

fost ridicată cu banii lui văru-meu, dar tot pe numele nevestei.

— N'avea nicio grijă, Niculae. N'o să te dau afară din casă ! Ne înţelegem destul de bine...

Intr'adevăr, se înţelegeau bine; cucoana poruncea, văru-meu asculta. Cum să nu se înţeleagă ? Mâncare bună în fiecare zi, rochii, pantofi...

Prinsese un nărav văru-meu. Din pricina gâtului prinsese nărav. Un nărav pe care îl mai aveau şi alţii. Un nărav pe care îl aveau mai ales lefegiii, acriturile satului. Lucra ce lucra la poştă. Simţea că i se usucă gâtul. Poţi să stai toată ziua aplecat asupra mesei, să sgârii mereu pe hârtie când ai gâtul uscat ? Şi când — mai ales, cu puţină osteneală — poţi să ţi-l umezeşti ?

Cum îşi simţea gâtul uscat — şi-l simţea destul de des văru-meu Niculae Dimozel — se ridica de pe scaun şi-i spunea poştaşului, lui Voicu :

— Vezi de răspunde la telefon dacă mă chiamă oficiul...

Oficiul cel mare era la Turnu. De acolo veneau în sat şi pentru toţi oamenii de pe Călmăţui, scrisori dela băieţii plecaţi la armată, avize de plată dela bănci...

Trecea şoseaua — şi peste drum de casa lui văru-meu, deschisă mereu, era cârciuma lui Toma Ocî.

— O tescovină, Tomo !

Arunca tescovina pe gât. Incă una. Incepea văru-meu să se simtă bine.

— Mai toarnă una, Tomo.

Se întoarcea cu gambeta pe creştet la masa lui de lucru. Făcea socoteli. Scria. I s'aprindea iarăşi gâtul. Iarăşi trecea şoseaua şi intra în cârciumă. La început drumurile între cârciumă şi poştă erau rare : de două, de trei ori dimineaţa ; de două, de trei ori după amiază : odată seara, înainte de a se culca... Pe urmă, drumurile s'au înmulţit. La fiecare ceas, un drum. Apoi la fiecare jumătate de ceas, apoi la fiecare sfert de ceas. Leafa, o fi ea mare, dar dacă o fărâmi în bucăţi în fiecare zi şi o vâri în tejgheaua cârciumarului, iaca, nu ajunge... Odată năravul prins, greu să-l

lepezi! Poţi, dacă vrei! Lui văru-meu Niculae Dimozel i s'a părut că nu poate...

A căzut într'o zi peste el un inspector.

— Deschide casa de bani.

A deschis văru-meu Niculae casa.

— Numără!

A numărat.

— Deschide magazia cu tutun.

A deschis magazia cu tutun. A făcut socoteala pachetelor aflate în depozit.

— Deschide şi dulapul cu timbre şi cu poliţe.

Şi acolo s'a împlinit controlul. A adunat controlorul cifrele. Le-a socotit. Pe lângă el, văru-meu Niculae se sbătea de ceasul morţii. Era un prieten mai vechi al lui, controlorul.

— Uite, dragă, n'aş vrea să te nenorocesc. Iţi lipsesc 2022 de lei. Mai întârzii pe aici o zi, două. Fă rost de undeva şi pune gologanii la loc. Altfel sunt nevoit să închei proves-verbal şi să cer să fii arestat pentru delapidare de bani publici.

I-a mulţumit văru-meu Niculae Dimozel controlorului. A trecut în odaia cealaltă, la nevastă-sa, la cucoana Polina şi i-a povestit tărăşenia.

— Şi? Dece mi-o spui mie? Ce vrei să fac eu? Tu i-ai băut, tu să-i pui la loc...

— N'am de unde. M'am împrumutat când am cumpărat locul. M'am mai împrumutat odată când am făcut casa. Datoriile le-am plătit. Atât locul cât şi casa sunt pe numele tău, e adevărat, dar sunt plătite de mine, din munca mea. Nu mai pot să mă împrumut de undeva, aşa, la repezeală cu o sumă atât de mare. Gândeşte-te: 2022 de lei. Cine poate să-mi dea mie, pe simplă semnătură, o sumă atât de mare. Nu avem decât o scăpare. Să împrumut bani dela bancă şi tu, care eşti proprietara unei case, să mă girezi. Punem casa amanet...

— Casa mea?!! Să pun eu casa mea amanet pentru tine?! Dar ce? Mi-am pierdut minţile? Nici nu mă gândesc. Descurcă-te cum ştii...

— Mai gândeşte-te, Polino. Mai gândeşte-te până mâine.

S'a gândit cucoana Polina. Dar nu să-şi pună casa amanet. La altceva s'a gândit. Şi-a schimbat rochia, şi-a schimbat pantofii, s'a pieptănat, şi-a pus pălăria pe cap, gentuliţa şi-a luat-o în mână şi, în fusta ei scurtă şi îngustă în poale, mergând parcă împiedicată, a luat-o spre gară. Şi-a cumpărat bilet. S'a urcat în tren şi s'a dus la neamuri, la Ruşi...

Văru-meu Nicolae Dimozel şi-a ţinut firea. A aşteptat-o să se întoarcă. La fiecare ceas treceau trenuri cu care putea să vină. N'a venit. Văru-meu Niculae s'a dus la cârciumă. Nu ştia încă nimeni taina lui atunci. Ca deobicei, a cerut o tescovină, încă o tescovină, şi încă o tescovină, tot la cinzeacă mare. După ce şi-a potolit gâtul, s'a întors la poştă... Inspectorul plecase. Plecase la cârciuma de lângă gară să mănânce...

A umblat prin bucătărie văru-meu Niculae Dimozel şi a găsit acolo, pe dulap, într'o strachină, un glod mare de sodă. A luat soda, a topit-o într'o cană. A aprins o ţigară. A fumat-o. A aprins altă şi altă ţigară. Pachete întregi de ţigări a fumat. Până spre ziuă a fumat văru-meu Niculae Dimozel.

Mai înainte nu intra nimeni în casa lui. Păzea cucoana Polina uşa cu băţul şi dacă nu te ştergeai bine de tot de praf pe încălţăminte, nu-i treceai pragul. Văru-meu Niculae Dimozel fuma, arunca mucurile de ţigări pe covor. Spre ziuă, covorul era acoperit de sute şi sute de resturi de ţigări — de ţigări pe jumătate arse sau abia începute. Călcate uşor cu piciorul, ţigările erau lăsate să ardă singure odată cu covorul. Când a început a miji de ziuă, a băut soda. N'a murit numaidecât. Poate că şi-a ars gâtul, şi-a ars limba, şi-a ars măruntaiele.

L-au găsit factorii ghemuit în pat, cu pumnii la gură. Au chemat-o la telefon pe cucoana Polina şi i-au spus vestea.

— S'a otrăvit Niculae azi noapte, a suflat notarul în pâlnia telefonului.

— Şi? A murit? a întrebat cucoana Polina dela celălalt capăt al firului.

— Imi pare rău că trebue să-ţi spun, dar n'am încotro. A murit.

— Foarte bine...

A închis cucoana Polina telefonul. A aflat mătuşămea Dina, mama vărului meu Niculae Dimozel. A venit să-şi vadă băiatul — întins, umflat la fălci. Jeleşte cât o ţin puterile. Se opreşte din jelit şi întreabă copacii dimprejurul ei :

— Cu ce să-mi îngrop eu băiatul ? Cu ce să-mi îngrop eu băiatul ?

— Nu-l mai jeli, babo ! O să-l îngrop eu, i-a răspuns Polina, sosită în grabă dela oraş.

— Polina, nu te-ai mira, spune mama, dacă mâine, poimâine — după ce-o să-l îngropăm pe văru-tău, o să vină să-şi vândă casele...

Am luat-o spre gară. Pe linia ferată am luat-o spre gară. La chindie trece un tren spre Dunăre. Mi-am cumpărat bilet. A venit trenul şi m'am urcat pe scări. S'a urcat în tren şi notarul şi învăţătorul. Mergeau şi ei la bâlci. In ziua de Sântă-Măria prea multă înghesuială. Vroiau să vadă bâlciul seara, înainte de a năvăli cu căruţele lor ţăranii din împrejurimi. Au desfăcut jurnalele. Citeau şi schimbau vorbe între ei.

— O să intrăm în război...

Se bucurau că o să intrăm în război. Uitaseră că în urmă cu trei ani oamenii mai fuseseră chemaţi la război, trimişi peste Dunăre, de unde se întorseseră cu holera. Dece or fi uitând oamenii nenorocirile atât de uşor !...

Trenul, ciucure de lume, aleargă. Arşiţa s'a domolit. N'a plouat demult. Câmpul — aspru, uscat. Cât vezi cu ochii se întind mirişti galbene arse până în temelii de soare ; ici-colo păduri de porumb mai înalte decât omul. In depărtări, pâlcuri de salcâmi.

Un stol mare de arbori arată conacul din Secara, conac nou, ridicat de boier în locul celui vechi, ars la 1907, când cu răscoala.

Aleargă trenul. Soarele e aproape de asfinţit. Privesc spre Dunăre. Malul de dincolo, pietros, sterp, ce-

nușiu. Iată și orașul. Trecem pe lângă vii. In goană trecem...

Agățat pe scări, mă țin cu mâna de barele de fier. Dacă mi-ar luneca picioarele, și odată cu ele mi-ar luneca și mâna, m'aș da deaberbeleacul, mi-aș frânge gâtul. Mă țin din ce în ce mai strâns.

XVII

BÂLCIUL

Am văzut şi altădată bâlciul, în anii în care tata avea încă boi şi ne încărca pe toţi copiii în car şi ne ducea de Sântă-Măria la bâlci.

Bâlciul din anul ăsta mi se pare miraculos, bogat. Iată circul cel mare. La dreapta şi la stânga lui, circuri mai mici, panorame. In faţa circului, bărci şi lângă bărci, căişori, carusele...

Imi pipăi banii cu amândouă mâinile, ghemul cu bani.

O să merg şi la panoramă, dar, mai înainte, să-mi cumpăr ceva. Am învăţat să mă tocmesc. N'are să mă păcălească nimeni.

La prăvălie încerc să-mi potrivesc o căciulă. Intorc treizeci şi trei de căciuli până aleg una. O pun deoparte. Incerc apoi flanele groase de lână seină. Incerc şi o pereche de pantaloni — pantaloni negri de aba groasă. Nici cu securea nu i-ai tăia dintrodată. Cer apoi o pereche de postali şi le ciocănesc îndelung talpa cu degetele şi cu piatra : să nu fie de mucava.

Negustorul se uită mirat la mine :

— Ce tot încerci talpa ?

— N'aş vrea să mă păcăleşti...

— N'o să te păcălesc.

Să spună ce-o vrea. Parcă eu îl cred...

Incepem tocma. Pentru toate bulendrele alese de

mine, hulpav, negustorul cu puţini clienţi crede că ar trebui să-i dau patruzeci şi şase de lei. Mă uit în ochii lui. Cu îndrăzneală mă uit în ochii lui.

— Ai să primeşti pe toate boarfele astea şaisprezece lei.

Se repede şi-şi ia marfa în braţe. Vrea s'o aşeze din nou în rafturi.

— Dacă-ţi place, îi spun eu nepăsător. Nu dau un leu mai mult...

Mă înjură de mamă, negustorul, îl înjur şi eu şi mă pregătesc s'o sbughesc, dacă ar cuteza cumva să ridice palma. Ştiu că o să mă mai înjure odată, dar n'o să mă lovească. A rămas cu bulendrele în braţe.

— Treizeci şi şase de lei dai ?

— Am spus şaisprezece... Prăvălii pe aici, câte vrei !...

— Douăzeci şi şase de lei dai ?

— Am spus şaisprezece...

Mă joc de-a cumpărătorul. Am învăţat ceva dela jupân Moţatu care se tocmea un ceas pentru o para. Am învăţat ceva dela „Inger" care vindea pentru morţi marfă proastă — pantofi de meşină cu talpă de hârtie presată, haine de bumbac putred, pălării de hârtie — şi cerea pentru ea preţ ridicat. Cevaşilea am învăţat şi dela Bănică sbanghiul. La cântar vindea funia şi o uda cu apă să atârne mai greu. Avea greutăţi false cântarul şi ulceaua cu care măsura păcura avea fundul înalt, umplut cu mâzgă uscată. In fel şi chip negustorul caută să te înşele, să-ţi ia banul din pungă pe nimic. Nu înşelau negustorii la preţ şi la măsură pe fitecine, numai pe desbrăcaţi. Sunt desbrăcat. Trebue să caut a mă feri...

— Dă douăzeci de lei şi du-te'n mă-ta.

— Iţi dau optsprezece şi cu asta am terminat.

— Dă nousprezece.

— Nu se poate.

— Să fii sănătos...

Ii întorc spatele, mă duc să sgâiesc ochii la circ. Pe estrada spânzurată în faţa circului au ieşit muzicanţii. Unul bate toba şi se scălămbăe. Are nasul vopsit şi haina colorată, peticită. Altul suflă într'un

trombon de mai-mai să-i plesnească foalele. Lângă el se iveşte ca din pământ o momâie cu fustă scurtă şi cu picioarele vârîte în ghete roşii. Are pene în păr. Are ţâţele goale. Şi asta şi-a boit obrazul.

Mă trage cineva de mânecă. Mă întorc.

— Te pofteşte negustorul.

— Care negustor ?

Fac pe afursitul...

— Unde tocmişi bulendrele.

— Ce doreşte ?

— Să cumperi marfa.

— Am s'o cumpăr mâine.

Mă apucă de umeri, mă împinge. Mă las împins. Mă las împins cu plăcere, deşi vreau să-l fac să pară că marfa tocmită nu mă mai interesează.

Negustorul se uită la mine cu compătimire.

— Scoate optsprezece lei şi ia-le...

— Optsprezece lei ? Am spus şaisprezece.

— Optsprezece ai spus, 'tu-ţi mama ta...

— Am spus şaisprezece, domnule. Şi pe urmă de unde ştiu eu că între timp nu mi-ai schimbat marfa aleasă ?

— Poftim, mai cerceteaz-o.

O cercetez bucată cu bucată... N'a schimbat nimic. Scot un pol şi i-l arăt.

— Dă-mi patru lei înapoi.

Imi dă numai trei. Fie...

Cu bulendrele sul subsuoară ies din bâlci. Trec dincolo de leasa de mărăcini să-mi schimb straiele. Arăt altfel la înfăţişare acum. Fără ciorapi, mă ard postalii, mă rod...

Nu-i nimic, o să-mi treacă rosătura. Am înfăşurat vechiturile sdrenţuite într'o bucată de jurnal.

Cu trenul şi cu hainele am cheltuit şaptesprezece lei şi nouăzeci de bani. O să-mi îngădui, cu doi lei şi zece bani, să petrec. Incalec un căluşel. Mă urc şi mă dau ca într'un scârcium uriaş în bărci. Intru într'un circ şi văd cum se iau doi uriaşi la trântă. S'or fi luptând oare între ei cu adevărat ? Namile par, nu oameni. Sunt raşi în cap luptătorii — şi

carnea, la ceafă, în trei cute li se adună. Frunţi înguste şi ochi mici, pitiţi în obrajii umflaţi, trupuri masive, butucănoase, picioare groase au. Şi-au spoit cu uleiuri trupurile voinice, grase. Vor să se prindă, mâinile, unse şi ele, lunecă. N'au cum şi dece se apuca. Seamănă ca gemenii. Gemeni poate că şi sunt. Il ştie naiba. Unul poartă pantaloni roşii, scurţi ; altul, albaştri. Se izbesc cu pumnii pe nimeritelea, se buşesc. Au atâta carne, mormane, pe deasupra oaselor, că oricât s'ar lovi, în glumă sau nu, durerea n'o simt. Ca doi cocoşi îşi dau ocol. Izbutesc, în sfârşit, să se lege de mijloc. Se prăvălesc. Curge de pe ei sudoarea.

Pe linia satului, primăvara, când pământul e svântat dar încă nu se poate ieşi la arat, şi toamna, când încă n'au început ploile, flăcăii se iau la trântă, numai zăbunele şi le aruncă de pe umeri, şi de-adevăratelea. Care e mai slab cade dedesubt, cât e de lung. Şi băieţii mai mici se iau la trântă, să-şi încerce puterile.

Au ieşit din arenă uriaşii şi-au intrat în locul lor trei pitici — un bărbat, o femeie, un copil, mai curând stârpituri hidoase, cu capetele mari. Cu nişte farfurii se joacă învârtindu-le în vârful unor beţişoare... N'au niciun haz. Scamatoria asta până şi eu care nu sunt pitic, ştiu s'o fac... Am prins meşteşugul cu ani în urmă, dela un copil de trupă... Un regiment de piotă şi-a întins atunci pe câmp, mai sus de cimitir, corturile, pe mirişti. In satul vecin, Stănicuţ, pe luncă, în sărături, îşi aşezaseră corturile călăraşii. Toată vara s'au îndeletnicit soldaţii cu instrucţia. Toamna au avut loc manevre. Cânta seara muzica regimentului când se strângeau îmbrăcaţi în tunici croite pe trup, în jurul mesei, ofiţerii... Pe vine, în iarbă, din gamele, fără linguri, se ospătau soldaţii... Nu le cânta nimeni. Dacă murea câte unul — şi mureau mulţi loviţi de boli ori de bătaie — îi cânta popa regimentului la cap... Soldaţii care mureau erau îngropaţi goi, cum veniseră pe lume...

— Dece goi ?

— Hainele sunt ale regimentului...

Pe lângă soldații regimentului creșteau copii de trupă, niște soldați mici, cât nodul. Făceau treabă pe la bucătărie, măturau corturile, umblătorile. După masă ștergeau vasele. Cei mai măricei învățau să sufle în flaute, în goarne, în tromboane, învățau să bată toba mică, toba mare, la muzică. Cine vroia îi altoia, cu palma, cu pumnul, cu nuiaua, cu parul... Vai și amar de ei... Amară era pâinea regimentului... Copiii de trupă — copii fără părinți... Se jucau cu noi, ne învățau drăcii pe care noi nu le știam. Unul bondoc, isteț, știa să arunce cuțitele care se înfigeau în scânduri, cu vârful, unde voia el. Știa să învârtească în vârful bățului, farfurii mai mari, farfurii mai mici. Se pricepea și la scamatorii cu mingea pe care o băga în gură, o înghițea și-o scotea nu din burtă ci din cap, pe ureche... Il chema Alicu Alip. Umblase prin lume cu circul. Fugise într'o noapte dela circ; la regiment nimerise mânat de foame. Sărise, cum se spune, din lac în puț. Mă împrietenisem cu el. Ii furasem meșteșugul în joacă. Nu era cine știe ce... Zău...

Am văzut ce era de văzut. Nu mare lucru. Mă sucesc, mă învârtesc, cumpăr câteva gogoși calde și le înfulec. Beau și un pahar de limonadă galbenă.

Puah! Ce caldă e! Mai bună e apa rece. In bâlci poți să crapi de sete, nu-ți dă nimeni un pahar de apă.

Curiozitatea mă împinge în circul german. Au un elefant, au o girafă cu gâtul lung, două zebre dungate și un leu bătrân, cu labele, cu urechile, tocite, cu dinții știrbi.

Măscăricii se dau tumba și bolborosesc cuvinte pe care eu nu le înțeleg, cuvinte nemțești. Unii oameni râd, alții ar vrea să râdă, alții se prefac că le place...

Mie, îmi plac cu deosebire caii, patru călușei mici, albi ca spuma laptelui, care ies în arenă înhămați la o trăsurică. Vizitiul rotește un bici în mână, căișorii n'au hățuri. Pornesc și se opresc după poruncă.

Căișori care poartă trăsurica, și pornesc și se opresc după poruncă, urcă dealul, pogoară valea fără

hăţuri, s'au mai văzut prin părţile noastre. La boierul Ipolit Drăculea dela Furculeşti s'au mai văzut. Era om rar Ipolit Drăculea dela Furculeşti, şi lumea spunea — dar câte nu spune lumea — că are minte multă dar că nu e toată bună... Işi adusese, cine poate şti de pe unde, şase cai mărunţi, vărgaţi, pe care-i înhăma la o trăsură scundă, cu roţi galbene. Hamurile luceau, străluceau. Lipseau hăţurile. Colinda moşia boier Ipolit şi satele de pe valea Călmăţuiului. In goană, căişorii n'o luau razna, nu-l răsturnau pe boier în şanţ, în râpi. Ca nişte robi supuşi ascultau caii mărunţi poruncile boierului. I se părea lui boier Ipolit Drăculea că o muiere nu s'a ridicat în picioare, că un om nu şi-a luat repede căciula din cap când l-a văzut venind. Halt! striga. Trăsurica se oprea. Sărea la rumân boierul, îl pălmuia, îl năucea. Se târa omul bătut, mai departe, se ridica...

— Vino încoace, îl chema Ipolit Drăculea. Ţine un leu. Dacă m'ai da în judecată că te-am lovit fără pricină, cu atât m'ar amenda judecătorul, cu un leu... Ţine leul... mă amendez singur...

Unii, mai ticăloşiţi de viaţă ori prea flămânzi, primeau pomana... Colţoşii îi răspundeau:

— Păstrează-ţi leul, boierule, nu-mi trebue...

Se mira Ipolit Drăculea, se urca în trăsură, biciuia căişorii, îi alerga, îi fugărea, le scotea sufletul...

In curţile boiereşti păstra, în cuşti mari de fier, maimuţe, de toate soiurile, lupi vineţi, de pădure, de deal, urşi galbeni, de miez de munte şi sălbăticiuni aduse de peste mări şi ţări şi păsări nemaivăzute cu pene colorate...

In cutii cu geam păstra, vii, şerpi de toate neamurile, unii groşi ca stupul şi lungi de câţiva stânjeni... Avea oameni care ştiau ce şi câtă hrană să-i dea fiecăruia... Cu sălbăticiunile îşi mânca rodul moşiei. Din sălbăticiuni i s'a tras sfârşitul... L-a pişcat cu limba veninoasă o viperă...

Cântă muzica. Un vals cântă muzica. Căişorii se ridică în două picioare şi încep să valseze ca boierii, ca acriturile ţopăe şi rânjesc, nechiază.

Se apropie miezul nopţii. Peste bâlci a căzut deodată un aer greu, posomorît, de teamă. Au năvălit norii. Dincolo de marginea bâlciului, păduri de întuneric. Şi vântul a început să bată. Corturile bâlciului îşi clatină steagurile. Poate că o să înceapă furtuna. Mi se pare că nu asta a adus frica în bâlci.

La cârciumi, tarafuri de lăutari dau zor. Au venit şi cântăreţe din oraşe îndepărtate. La una din localite îl văd pe nenea Alviţă, pe jumătate beat, cu o şanteză pe genunchi. Viorile tremură, şanteza îi cântă lui cumnatu-meu :

Uite-l, uite-l, pupă-l doica
Pe-ăl-de mi-a luat scurteica
Şi mi-a ridicat zăvelca...

Ce nefericită e soră-mea Evanghelina ! De când s'a măritat s'au repezit necazurile asupra ei. Luase pe nenea Ion Alviţă, cam fără voie, pe furatelea, flăcău cu casă, cu pământ, cu vite de muncă, pe deasupra frumos coz. Armata l-a stricat. La roşiori l-a luat. A venit de Paşte acasă : tunică neagră cu brandenburguri roşii şi nasturi lungi, răsuciţi, pantaloni cu vipuşcă lată, neagră, cizmele oglindă, cu pinteni şi rozetă, scârţâiau, mustaţa pe buză, neagră, subţire, ochii negri, aprinşi. Au început a-i da ghies muierile. S'a spurcat la Cuculeasa. Fusese luat ordonanţă la ofiţer. Invăţase mai abitir să joace'n cărţi, prinsese năravul băuturii... A vândut boii, şi-a îmbrăcat ibovnica, a pierdut preţul vitelor în cărţi cu notarul, cu popa. Soră-mea, cu un copil în braţe, cu altul în pântec, pământie la faţă, pătată pe lângă nas, veştedă. Cât a făcut milităria a pierdut pământul. Venea, vindea, risipea, pleca. A început gâlceava cu soră-mea să vândă ogoarele ei, bătaia...

Acum se îndeletniceşte cu samsarlâcurile pe lângă grecii care negustoresc grâu, porumb, rapiţă. Acum are copiii soră-mea Evanghelina aciuiaţi, pe la noi ; vin dimineaţa, pleacă seara, aciră la masă.

Şanteza are nasul lat, sdrobit cândva de un pumn puternic. Ii luceşte faţa de făiniţă, de unsori.

Mă bag într'un grup de oameni care fierb : la miezul nopţii o să se sune mobilizarea, intrăm în război... Dela Nicopole o să fie bombardat oraşul. Unii spun că n'au bulgarii tunuri cu bătaie atât de lungă. O tulesc din bâlci, din oraş...

Dorm ai casei. Mă culc mai de o parte, în bătătură, sub duzi. Aştept miezul nopţii...

Uite, a sosit miezul nopţii.

Parcă ar fi acum trei ani...

Dintrodată tăcerea e sfâşiată de dangătul clopotelor. Bat ca înnebunite clopotele bisericii. Veteranul Diş sună goarna în noapte...

Satul se trezeşte. Femeile răsar în prispă, prind să jelească.

— Aoleu, Ioane, Ioane, iar pleci !

Tata s'a dus la primărie. S'a întors.

— O să avem război, ne spune.

Cine pleacă din casa noastră ? Nu pleacă nimeni. Tata, e prea bătrân ; frate-meu Ion, e prea tânăr... Au să plece cumnaţii, nepoţii, rubedenii peste rubedenii.

La toate ferestrele ard lumini. In toate bătăturile plâns.

A trecut noaptea. Fără furtună, fără ploaie. Ziua s'a ridicat înaltă, albastră.

In gară au năvălit trenuri cu vagoane de marfă goale.

Văd cu ochii mai larg deschişi decât cu trei ani în urmă, pâlcuri de oameni ostenind de departe. Jandarmii, cu arma la umăr, îi duc din urmă. Ochii oamenilor sticlesc, chipurile sunt pământii. Mărunte, îndesate, pe lângă bărbaţi, femei rupte, desculţe, nedormite, cu traista de mâncare pe umăr. Printre picioarele lor, copiii. Mamele nici nu-i bagă în seamă. Privirile muierilor nu cuprind decât pe cei ce pleacă.

— Ai să te întorci, Codine...

— Ai să te întorci, Ştefane...

Bărbaţii tac, parcă le-a încleştat cineva gurile. Vorbeşte unul :

— Acum o să fie greu.

Tiță Uie pleacă și el spre gară, desculț, desbrăcat aproape, cu o pălărie spartă 'n fund, pe cap. Se duce să lupte pentru întregirea hotarelor țării, pentru lărgirea lor. Căci așa scriu ziarele care au venit în sat. Așa le spune oamenilor care se duc să se întâlnească cu moartea, notarul cu chip galben, Gică Stănescu.

— Plecați la război, băieți. Sunteți fericiți. O să vă umpleți de glorie. Când s'o termina războiul, țara o să fie mai mare, mai bogată...

— Și ce-o să avem noi din asta?

— Cum ce-o să aveți? Ce fel de întrebare e asta, Tiță Uie?

— O întrebare ca toate întrebările. O întrebare la care dumneata n'o să răspunzi.

— N'o s'avem nimic, nimic. Numai suferință. Și pe urmă moartea.

Ovedenie a vorbit de moarte.

— Dar logofeții boierești dece nu merg la război cu noi, notarule? întreabă Zgămâie.

— Cum o să plece logofeții? Cine să îngrijească via, moșia, inventarul agricol?

— Dar băieții negustorilor și ai bogaților dece rămân acasă?

— Apăi aceștia, măi Pălică, sunt mobilizați pe loc, că știu carte. Trebue să țină socotelile pe la prefectură, pe la regimente, că socotelile trebue să fie și ele ținute de cineva.

— Bine ne-a spus nouă fierarul tânăr. Războiul îl duc săracii, pentru ca cei bogați să se îmbogățească și mai mult.

— Prostii! Numai cu prostii v'a împuiat fierarul capul. De acum înainte n'o să mai aibă cum s'o facă. Pleacă și el la război.

In urma lui Tiță Uie pășește dada Floarea, nevastă-sa, și după ea fetițele, Dobra și Dumitra. Ulcelele mamei, ulcele, au crescut. Au amândouă ochi albaștrii — într'o zi albastră de vară s'au născut în câmp — și codițele împletite, galbene ca spicul grâului. Acasă, în bătătura lui Tiță Uie au mai rămas trei ulcele, ceva mai micuțe. Mai poartă dada Floarea

încă una în pântec. Are obrazul galben — pământiu, dada Floarea, şi pântecul mare, umflat.

— Să-mi scrii, Tiţă, dragule...

— Am să-ţi scriu, Floare.

— Să te întorci, Tiţă, dragule. Pentru copii, pentru fetiţe să te întorci.

— Am să mă întorc, Floare. Pentru fetiţe şi pentru tine. Şi, poate, şi pentru altceva...

Se duc spre gară unde aşteaptă trenurile cu vagoane goale. Inaintea lor, în urma lor, se mai duc şi alţii...

Văru-meu Dumitru Pălică se duce într'o ceată cu Ovedenie, cu Picică, cu Lişcu Stângaciu, cu Ududui. Nevestele, copiii, droaie după ei.

— Suntem toţi într'un regiment, fraţilor, să ne ţinem bine. O să avem de lucru la întoarcere.

— Dacă ne-om mai întoarce.

— Câţiva tot o să ne întoarcem.

Fiecare gândeşte aşa : acum o să fie greu.

Ziua e înaltă, albastră, uscată, parcă ar fi o zi de cenuşă.

Vin trenuri goale, pleacă pline.

Şi trece o zi, trec două, trec trei. Gara e o mare de capete.

Bogat e izvorul oamenilor ! Mereu se adună aici şi pornesc mai departe. In locul celor ce pleacă se iscă alţii, ca din pământ.

Printre bărbaţii care pleacă la război îl văd şi pe văru-meu Iancu. S'a maturizat. Obrazul, ars de soare, bătut de vânt, i s'a înnegrit. Făptura i-a rămas tot firavă.

— Pleci şi tu, nene Iancule ?

— Plec !...

— Parcă spuneai că eşti scutit de armată...

— Eram. S'a răzgândit stăpânirea. Mi-au copt-o ăştia din sat. Le stăteam ca un pai în ochi autorităţilor. Războiul o să fie lung şi greu, Darie. Mulţi oameni or să moară în războiul ăsta. Bine că n'ai împlinit vârsta... Altfel...

Altfel mă urcam alături de ceilalţi în vagoane şi plecam... Mulţi oameni o să moară în războiul ăsta...

Pe el se scotea din socoteli văru-meu Iancu... Vorbea despre moartea altora... A murit peste o săptămână, abia ajuns pe linia frontului...

Intr'o zi, gara rămâne pustie. In sat nu mai sunt decât puţini bărbaţi. Mai mult femei, bătrâni, copilandri. Şi băieţii cârciumarului Buciuc. Şi Miluţă, feciorul morarului Gună-Isopescu — studentul Miluţă Isopescu — dispensat medical.

Peste sat au rămas vătafi notarul şi primarul; a rămas vătaf, popa; a rămas vătaf, perceptorul. In timp de război, mai ales, e nevoie ca birurile să fie plătite.

Aud mereu: războiul se face cu bani.

Cu ai cui bani? Cu banii oamenilor. Au să plătească perceptorilor femeile...

Războiul e departe. Auzim spre Dunăre bubuituri de tun. Ghiulele au căzut în mijlocul oraşului. S'au aprins case. Orăşenii înspăimântaţi şi-au părăsit locuinţele, au năvălit în sate.

Au năvăit şi la noi. Aproape nu e casă în care să nu se găsească o familie de târgoveţi. Dimineaţa, se adună pâlcuri în faţa primăriei, încep să se vaite... Le lipseşte franzela!... Dorm pe rogojini. Ii pişcă puricii. Fiecare orăşean înjură ţăranul în casa căruia s'a adăpostit şi înjură pe toţi ţăranii din ţara asta şi din lume, care n'au ştiut să-şi clădească locuinţe confortabile... Cucoanele roagă muierile să le spele albiturile. Şi, uite drăcie, muierile, desculţe, desbrăcate, nu vor să-şi vâre mâinile în albii cu boarfe străine, chiar dacă boarfele acelea sunt, cum se aude, de mătase. Asta înfurie la culme cuconetul adăpostit în sat.

— Auzi, dragă, neobrăzare! I-am spus Ilincăi, ţăranca la care stau, să-mi spele albiturile. Ştii ce mi-a răspuns? Spală-ţi-le singură, cucoană, că nu ţi-or cădea mâinile dacă le-oi băga şi dumneata odată în albie.

— Le-a zăpăcit războiul, că altfel...

De pe front vin cărţi poştale scrise în grabă, pe genunchi. Vecinii mi le aduc să le deslușesc.

Le citesc. Au toate acelaş cuprins: „Aveţi grijă de boi. Să nu pierdeţi boii. Noi înaintăm."

La început au venit ştiri de acest soi. Au sosit apoi altfel de veşti: „Ne retragem."

Armatele au fost împinse prin trecători în Ardeal. Au înfrânt soldaţii duşmani, i-au alungat. Apoi au fost aduse de pe alte fronturi, trupe germane cu mitraliere, cu tunuri, cu avioane. S'a întors repede soarta războiului. Cu pieptul gol, oricât ai fi de dârz în luptă, cazi. Sumedenie de soldaţi au căzut. Sosesc la primărie veşti că s'au prăpădit cutare, şi cutare şi cutare. Muierile îmbracă doliu, prind un petic de chimbrică neagră pe zidul casei, la vedere. Ar plânge deasupra unui mormânt, dar mormântul e departe, tare departe şi neştiut. In cimitir popa îngroapă sicrie fără trupuri, numai cu straie de-ale mortului — postali sau opinci aşezate acolo unde ar veni picioarele, izmene, cămăşi, căciuli... Pe mormânt se ridică, măruntă, crucea nouă.

— Am şi eu unde mă duce cu ciobul de tămâie aprins sărbătoarea. Am unde jeli.

Duminica dimineaţă, înainte de răsăritul soarelui, se duc văduvele la cimitir, cu ciobul în mână, cu tămâia în sân. Ingenunche lângă morţii lor, aprind tămâie, fumegă tămâia, jelesc femeile după cei duşi pe lumea cealaltă. Satul întreg miroase a tămâie. Adie vântul, risipeşte tămâia, usucă lacrimile...

— Dece ne bat nemţii?

— N'avem arme...

— Au început a sosi prin sate betegii — orbi, ciungi, şchiopi...

— Lui Pătăică i-a tăiat o schijă picioarele. A murit în spital...

— Guţă Roşu a rămas fără mâini. Se ruga de soldaţi să-l împuşte, să nu se mai chinue. Mult s'a chinuit până i s'a scurs tot sângele...

— Ion Ududui a fost pocnit în burtă. Fugea în urmă, ţinându-şi măruntaiele cu mâinile... S'a împleticit. S'a prăbuşit. Nu s'a mai ridicat...

— Din cei şapte feciori ai lui David Floroiu până

acum au murit patru... De-ar da sfântul să i se întoarcă măcar unul...

Moş David Floroiu şi-a cârpit patru petice negre pe căciula țărcată, petice de cârpă neagră. Are fața ca de piatră. Nu plânge. Nu se vaietă. Ciomagul strâns îl ține în mână. Caută parcă un cap vinovat în care să lovească.

Pe uliță, cu o mânecă a zăbunului goală, umblă unul din cătun, ciung. Rumânii se adună în jurul lui îi sorb vorbele.

— Războiul o să țină mult, spune el. O să țină până când au să fie bătuți nemții. Au arme grozave. Mitraliere şi tunuri mai ales. Prinşi în bătaia mitralierelor cădeau ai noştri ca spicele sub secerătoarea lui Beca... Noi n'am avut arme. Ne-au trimis la război cu mâinile goale — puşti vechi, gloanțe puține, desbrăcați... Ca pe vite la tăiere...

— Războiul o să schimbe fața lumii, grăieşte Dumitru Dumitrescu. O să cadă împărații. O să se ridice mulțimile...

S'a refugiat şi subprefectul în sat la noi. Circul nemțesc a pățit-o rău. Bărbații şi femeile cu chip spoit au intrat la răcoare, la gherlă. Elefantul şi girafa au fost dați în grija unui țăran de pe valea Oltului. Caii i-a luat subprefectul Alistar Mânzu şi i-a înhămat la trăsurica lui. N'are încredere în ei, le-a pus hățuri ; când durue pe şosea îi atinge cu sfârcul biciului pe spinările gingaşe.

Toate satele din plasa Călmățuiului le colindă subprefectul Alistar Mânzu care e aproape un băiețandru. A înființat în fiecare sat o comisie de rechiziție. Caii oamenilor sunt adunați în herghelii şi trimişi la oraş. De acolo caii apucă drumul frontului să fie înhămați la tunuri, la chesoane, să care poveri. Mor oameni în război. Mor şi vite. Glonțul nu alege. Nici obuzul. Se rechiziționează şi cornute — boi mai ales...

— Ce vreți să mănânce soldații? Au nevoie de carne...

— Măcar de-ar ajunge carnea de vită până la soldați !... Să nu se oprească toată la popotă...

Cine are trei cămăşi dă două pentru soldați. Cine

are două dă una. Cine are una singură... Cei mai mulţi oameni din sat au o singură cămaşă...

— Săraci sunteţi!... Din pricina trândăviei sunteţi săraci...

Alistar Mânzu se miră de sărăcia oamenilor. Se miră. Şi înjură...

— Dar boierii ce dau pentru război ?

— Ce dă Gherasie ?

— Ce dă Gogu Cristofor ?

— Ce dă colonelul Pienaru ?

— Ce dă State Pantazi ?

— Ce dă Afanazie ?

Intreabă rumânii, cu dârzenie întreabă.

Subprefectul Alistar Mânzu le răspunde :

— Au să deie şi ei, n'aveţi nicio grijă, nu-i iert eu...

— Când ?

— Mai târziu, când o fi mai greu. Acum adun dela voi. Pe urmă o să iau şi dela ei vite, îmbrăcăminte, bucate... N'aveţi nicio grijă...

— Tot noi purtăm şi povara războiului, domnule.

— Păi nu sunteţi voi ţara?

— E bine c'o aflăm...

Obrazul oamenilor este acum mai întunecat. A sosit vestea că frontul a fost spart, că soldaţii mor cu miile, că duşmanul se apropie. Unii spun: nemţii au să fie opriţi pe Olt.

Oltul ! Dacă nu l'aş cunoaşte ! Sunt locuri unde oamenii'l trec deancălarelea. Cum o să se domolească o armată în drumul ei de o piedică atât de uşoară?

Nemţii sunt aproape. Au ajuns în nordul judeţului. Firele telefonice sunt rupte. Mâine vor veni şi la noi. Mâine...

In gară s'a oprit peste noapte, şi n'a mai plecat, un tren cu răniţi. Ne ducem şi-i aducem cu căruţele. Scoatem băncile din şcoală şi umplem podeaua şcolii cu paie. Culcăm soldaţii pe paie. Sunt murdari, bărboşi, cu răni mari pe corp, la mâini, la picioare.

Doctorul Ganciu a plecat la război. A plecat şi Cireş, agentul sanitar... Incercăm să le ţinem locul noi,

copiii... Cerşim pe la case albituri curate, le rupem în fâşii. Spălăm rănile, umflăturile vinete, le oblojim.

Răniţii se lasă în voia noastră. Mulţi trag să moară. Au o singură dorinţă: să le dăm apă, mereu apă. Au buzele mari, albe, umflate, plesnite — bube deschise. Abia pot spune: apă, apă!...

Acesta e războiul! Acum cunosc ce este războiul. Toţi aflăm acum ce este războiul...

In fiecare dimineaţă scoatem, de picioare şi de cap, câţiva morţi. Ii aşezăm într'o căruţă, îi ducem la cimitir, unde săpăm gropi noi. Dacă mor cinci, pe toţi cinci îi aşezăm într'o groapă; dacă mor doisprezece, săpăm pentru douăsprezece trupuri o groapă.

Popa bâlbâe o rugăciune la căpătâiul lor.

Fără sicrie îngropăm morţii.

Ţârcovnicul clatină cădelniţa în care nu mai miroase demult a tămâie. Cam asta e toată slujba.

Are grijă notarul să le ia morţilor livretele militare şi să-i însemne într'un registru al primăriei.

Unii îşi dau duhul lungiţi, alţii făcuţi covrig. Obrazul unora dintre morţi e liniştit, de parcă moartea le-ar fi adus mult dorita odihnă neîmplinită în viaţă. Al altora e sbârcit, încruntat, chinuit. Poate că s'au luptat mai mult cu moartea.

— Au ajuns la Dorobanţi nemţii. Vor ajunge şi la noi.

Dimineaţa e ceţoasă, umedă. Ziua de lăsata secului. La noapte intrăm în postul Crăciunului.

Am dat o raită prin sat, m'am întors la masă. Il aşteptăm pe tata. Intârzie. Ne aşezăm să ne ostoim foamea mereu neostoită. A tăiat frate-meu o găină — e sărbătoare — mama a făcut ciulama. Mâncăm mămăligă cu ciulama. E bună ciulamaua cu mămăligă. Am luat în mână un picior de pasăre. Il rod, îmi ling buzele.

Se arată tata :

— Au venit nemţii. Sunt pe vârful dealului.

Ieşim droaie din odaie şi ne urcăm pe linia ferată.

La o aruncătură de praştie de noi patru nemţi înaintează cu băgare de seamă, călări. Au chivere de metal în cap. Caii sunt voinici, cu cozile până la pământ.

Mai sunt soldaţi în gară. Auzim câteva împuşcături... Patrula nemţească întoarce caii şi o rupe la fugă. Unui neamţ i-a căzut chivăra lucioasă din cap. Ne repezim şi o culegem de pe mirişte. Venim cu ea în băţ, în sat, cum am veni cu un lucru de preţ. Se repede la noi notarul Gică Stănescu, mai străveziu, mai puhav dela un timp, şi grijuliu, să nu se pună rău cu duşmanul, ne-o smulge din mână.

— Nemţii au să sosească astăseară în sat. Au să ceară casca. Trebue să le-o dăm.

O duce la primărie, o şterge de ţărână.

Peste un ceas, pe marginea cealaltă a satului, pătrunde până la şcoală un singur călăreţ. Satul e tot pe uliţi. Sute de oameni stau grămadă în jurul neamţului. Se uită satul la el cu mirare: calul, galben, numai spumă, tremură. Pe nări îi ies valuri de aburi. Soldatul — călare, cu barba nerasă de săptămâni. Barba lui, ca părul calului, galbenă. Ochii verzi. E un neamţ blond, un neamţ mai mult bătrân decât tânăr. In mâna dreaptă ţine un pistol încărcat. Tremură calul neamţului ca varga. Ca varga tremură neamţul bărbos.

Se desface din rânduri un orăşean care ştie nemţeşte, unul Spiru Riga, slujbaş la vămi, şi începe să schimbe vorbe cu străinul.

Neamţul vrea să ştie dacă mai sunt în sat soldaţi.

— Nu mai sunt.

Neamţul vrea să i se spună dacă soldaţii răniţi, care s'au arătat la ferestrele şcolii, au la ei arme.

— N'au arme.

Popa Tomiţă Bulbuc aduce un pahar cu lapte şi-l întinde duşmanului. Neamţul nu vrea să-l bea. Ii e teamă să nu fie otrăvit laptele. Popa Bulbuc gustă laptele. Şi-a albit vârful mustăţilor. Călăreţul a căpătat încredere. Ia paharul şi-l aruncă pe gât. Mai cere un pahar cu lapte. Incă unul. Intoarce calul şi pleacă în galop.

Peste puţin timp, o patrulă călare a ajuns la gară. In urma patrulei, coloana germană ocupă satul.

Ne urcăm pe garduri şi ne uităm la duşmani. Nemţii sunt ori bătrâni, ori tineri de tot, moşnegi care totuşi se ţin bine în şea ori băieţandri ca frate-meu Ion, ceva mai răsăriţi ca mine. Nemţii de vârstă mijlocie au murit... Par obosiţi duşmanii, mai toţi cu feţe galbene de nesomn, nerase, cu ochii turburi, pierduţi în fundul capului. Şi caii, stropiţi până pe spinare de noroi, par obosiţi, deşi sunt voinici, cu picioare lungi şi groase, cu cozi bogate, stufoase. Ofiţerii dau ordine, soldaţii descalecă, trag caii lângă uluci. Se aprinde focul la manutanţe. Grupuri de soldaţi pătrund prin arii, se reped la coteţe, ies cu braţul plin de găini, de raţe. Cotcodăcesc găinile speriate, gâgâe raţele. Ca pământul oamenii tac. Primarul, popa, notarul au ieşit înaintea duşmanului, au spus comandantului neamţ că satul va rămâne liniştit. Subprefectul Alistar Mânzu a plecat, a luat drumul Moldovei spre care auzim că se îndreaptă în grabă în retragere oştirile noastre desbrăcate, flămânde...

— Bătălia cea mare o să se dea la porţile Moldovei...

— Alături de armata noastră se află armata rusă...

— Nemţii vor fi bătuţi...

— Ne vom descotorosi de ei...

Târgoveţii refugiaţi în sat care ştiu nemţeşte au prins curaj. Au ieşit în şosea. Vorbesc cu ofiţerii, cu soldaţii.

Duşmanii sunt flămânzi ca lupii. Sorb ciorba fierbinte, care li s'a împărţit, din gamele cenuşii. Mestecă pâinea, o înghit. Trec la cazan din nou. Fiecare îşi umple de câte ori vrea gamela cu ciorbă de pasăre. In cazane, abia jumulite, au fost aruncate laolaltă găini, raţe, gâşte, curci — tot ce-au putut aduna soldaţii de prin oboare. Au luat din luncă, dela moara de apă, patru boi, i-au înjunghiat. Ii jupoaie la marginea şoselei, taie carnea, o aşează în căruţe. Stăpânii boilor, doi rumâni desculţi din Stănicuţ, stau la o parte, cu căciulile în mâini, plâng de parcă le-ar fi murit copiii — mai tare decât dacă le-ar fi murit copiii:

— Boulenii mei! Ce mă fac eu fără bouleni...

Nu doarme nimeni în noaptea asta.

Nemţii şi-au băgat caii în ariile oamenilor şi, pe maldăre de paie ori de coceni, s'au culcat, sub cerul gol, lângă cai.

Patrule străbat satul, străjile veghiază.

In noaptea asta, luna nu s'a arătat. Nu s'au arătat nici stelele. Nori alburii s'au pogorît până aproape de pământ. Ceaţa iernii înneacă şesurile... Ceaţa iernii înneacă satele.

Spre ziuă s'a lăsat ger. Vântul a împrăştiat ceaţa. A răsărit peste împrejurimi soarele mic şi rotund, soare galben şi rece, de iarnă.

Urcă spre cumpăna cerului.

Coloanele nemţeşti au plecat. Spre răsărit au plecat. In trecere, au spart trenurile de marfă din gară. Au luat ce au socotit că le trebue.

In urma lor, în gară, asupra trenurilor, au năvălit oamenii, au luat pături, mese, scaune, perdele, farfurii. Erau trenuri care ar fi trebuit să meargă spre Moldova, încărcate cu averile târgoveţilor din oraşele de dincolo de Olt, pe care şeful gării Costeşti le trimisese din greşeală, spre Dunăre.

Frate-meu Ion n'are astâmpăr. Ştie că în gară se găsesc şi câteva vagoane cu băuturi. Le-au spart nemţii. Acum, fiecare — nevastă, copil, duce pe umăr damigene, coşuri cu sticle.

Mama s'a aşezat în faţa uşii:

— Cine pleacă din casă trebue să treacă peste mine.

Nu pleacă nimeni.

Frate-meu a vrut să iasă pe fereastră. Fereastra avea giurgiuvele de fier.

In urma coloanelor nemţeşti care au plecat au sosit a doua zi în sat căruţe cu soldaţi nemţi şi austriaci — etapele. Unii au ocupat casa în care până atunci se afla postul de jandarmi — părăsit peste noapte de Nicolae Mieluşel, care s'a făcut nevăzut, nu atât de teama duşmanului, cât a satului — alţii au luat în primire gara.

A trecut spaima oamenilor. Soldaţii austriaci vorbesc româneşte. Sunt de prin Ardeal. Se împrietenesc cu ţăranii. Unii sunt betegi : şchioapătă, au mâinile rănite, cu degete lipsă. Se arată a fi desgustaţi de război. Ii aud spunând : — Ne-a trimis împăratul la război, împăratul şi grofii, lua-i-ar dracu !...

Şeful etapei austro-ungare e Ganz, tinichigiu din Arad. Aproape că a uitat că e militar. Repară sobele, tingirile, burlanele oamenilor.

Mai greu cu nemţii. Comanda etapei germane o are Rudolf Burger, un flăcău înalt, roşcat, buhăit, cu mustaţă subţire pe buză. Străbătea satul în fugă. A fost trimis la etape fiindcă în timpul bătăliilor şi-a pierdut o parte din minţi. Şi Burger vorbeşte româneşte.

Mai târziu s'a aflat că înainte de izbucnirea războiului, feldvebelul fusese ucenic la o cofetărie la Piteşti.

N'a trecut mult şi soldaţii lui Burger au început să rechiziţioneze bucatele oamenilor, vitele, lucrurile de îmbrăcăminte.

Apoi li s'au luat oamenilor căldările, tingirile de aramă. Odată cu arămăria satului, au luat drumul fabricilor de obuze şi clopotele bisericilor.

Frontul s'a depărtat, a trecut dincolo de Bucureşti. S'a auzit că oştirile germane s'au oprit, undeva departe, la hotarul Moldovei, şi că, alături de oştirile germane, au venit să lupte împotriva soldaţilor noştri până şi turcii.

— Ce-or mai fi având şi turcii cu noi? se întreabă lumea.

Notarul răspunde : — Sunt în cârdăşie cu nemţii. Se bat împotriva noastră şi a ruşilor.

Acum, în sat, vin altfel de gazete — gazete scrise pe o pagină româneşte, pe alta nemţeşte. Notarul le primeşte, şi le citeşte la primărie cu glas tare, să audă poporul.

Nu se scrie în aceste gazete decât despre biruinţele pe care le au, pe toate fronturile, oştirile nemţeşti. Se mai scriu cuvinte de laudă şi despre acei boieri care

fac politică nemţească. Nu prea pricep eu bine lucrurile astea : le ascult totuşi, şi încerc să le înţeleg.

Rănitii din şcoală, câţi au mai rămas, au fost ridicaţi pe sus şi trimişi la oraş. Au murit pe drum câţiva. Şcoala a rămas duhnind a sânge şi puroi.

Umblă vorbe prin sat : — Azi noapte a venit Radu lui Tănase ; a venit al lui Ciucă ; a venit şi-al lui Bădoi. In fiecare noapte se întorc în sat şi stau ascunşi prin pătule ori prin pivniţe soldaţi care, în retragere, şi-au părăsit regimentele.

Prinde Rudolf Burger de veste. Se pare că i-a spus notarul Stănescu ori poate Miţa, nevasta cârnăţarului, nemţoaică din Turnu, refugiată în sat, care dela venirea etapelor a trecut tâlmace la comandamentul german.

Rudolf Burger dă ordin: După masă, la patru, soldaţii fugari care s'au întors acasă, să se prezinte la primărie. Să nu rămână ascuns niciunul. N'avem de gând să internăm pe nimeni în lagăr, vrem numai să ştim numărul lor. Ii socotim prizonieri şi vom controla în fiecare seară dacă nu cumva au părăsit satul pentru a se duce din nou pe front. Familia aceluia care va lipsi dela apel va fi arestată.

Veteranul Diş sună goarna pe linia satului şi chiamă lumea la primărie. Notarul răspândeşte ordinul neamţului.

Se face strigarea : optzeci şi şase de bărbaţi au dezertat... Optzeci şi şase de oameni din sat s'au lepădat cu scârbă de război...

— Dece v'aţi întors?

— Ne-am săturat de război. Ne ciomăgeau plutonierii. Ne împuşcau din spate ofiţerii, din ascunziş, să înaităm...

— Asta nu poate fi adevărat, răcneşte noul primar pus în capul satului de Rudolf Burger, bogătaşul Mirea Savu. Trebuia să muriţi, să apăraţi patria...

— Las-o mai moale, cu patria, primarule. Tu ai făcut armata? întreabă ciungul din cătun.

— N'am făcut-o că eram singur la părinţi, aveam pământ, şi pământul trebue muncit.

— Atunci nu mai vorbi. Tu trebuia să mergi la armată, la război, să-ţi aperi pământul. Eu ce să-mi apăr... Păduchii?...

— Totdeauna sări cu gura, ciungule. Te ştiu dela răscoale...

— Bine că mă ştii...

Mirea Savu e scurt şi gros, îndesat. Are pământuri multe şi vite. S'a rugat de nemţi să-l numească primar ca să-şi apere avutul de rechiziţii. Le-a jurat credinţă. Chiamă pe înserat femeile mai tinere, cu bărbaţi plecaţi la război, la primărie. Le răstoarnă pe mese, pe duşumea.

Pe cele care nu crâcnesc le mai scuteşte de dări. N'a lăsat nevasta să-i nască decât un copil — să nu i se împartă după moarte averea în două...

Invăţătorul din cătun era ofiţer de rezervă. A plecat pe front părăsindu-şi casa, nevasta şi doi copii.

Frumoasă nevastă are învăţătorul din cătun! Fată cu carte. Fata unui mic proprietar dinspre Olt. A învăţat la pension, la Bucureşti. Vorbeşte şi nemţeşte. Intâi, a descoperit-o Ganz. Mai pe urmă a descoperit-o şi Rudolf Burger. Ganz s'a ales cu câteva cravaşe pe spinare. Le-a luat, a salutat, a plecat.

In casa învăţătorului Bivolaru face chefuri în fiecare seară feldvebelul Rudolf Burger. Dandanaua ţine până la ziuă. Câteodată, oamenii o văd noaptea pe femeia învăţătorului îmbrăcată milităreşte, plimbându-se la braţ pe uliţă cu şeful nemţilor. Muierile o clevetesc şi-i întorc spatele când o întâlnesc.

Se ştie acum că învăţătorul a căzut prizonier şi se găseşte închis, undeva în Germania.

In fiecare săptămână vin dela el scrisori lungi, în plicuri desfăcute. Le citeşte notarul, le citeşte poştaşul, le citeşte până şi vătăşelul primăriei. Tot satul află cuprinsul lor.

Invăţătorul e bolnav, nu mai trage nădejde de întoarcere. Ii aminteşte nevestei să aibă grijă de copii

și-i spune cât de dragă i-a fost altădată, cât de dragă i-a rămas acum. O îndeamnă să fie cuminte.

S'a spart casa lui Toma Ocî, a cârciumarului. Intâi a murit cârciumarul și la câteva zile după el i-a călcat pe urme nevastă-sa. Fetele mai mari au plecat la oraș. Au apucat pe drumuri urîte. Pe cele mici le-au luat neamurile nevestei. A rămas stăpân peste cârciumă și acareturi, Mitică.

— Te mai duci la școală, la oraș, Mitică?

— Dacă a murit tata, cum o să mă duc...

— Și ce-ai să faci?

— Am să vând tot și am să mănânc.

— Pe urmă?

— O să văd eu ce-o să fac pe urmă.

A vândut pătulele, a vândut hambarele, a vândut lemnele din curte. Vite n'a vândut că n'avea cârciumarul vite. In fiecare zi a mâncat o pasăre friptă pe care a tăiat-o, a jumulit-o, a părpălit-o pe jărăgai singur. S'au terminat și păsările. Ca să aibă ce mânca, băiatul cârciumarului a vândut obloanele prăvăliei. Pe urmă a vândut ușile și ferestrele desprinse cu tocuri cu tot din zid. Pe nimic le-a vândut. Vânduse mai înainte tejgheaua, paharele, sticlele, butoaiele din pivniță. Straiele părinților le-a dat la țigani. Nu le-a putut vinde. Cine să cumpere îmbrăcăminte dela ofticoși?

— Mai ai ce mânca Mitică ?

— Nu mai am...

— Nu vrei să intri undeva să muncești, Mitică?

— Nu vreau. Eu nu muncesc. Taica a fost cârciumar. Eu sunt băiat de cârciumar. Cum o să muncesc...

— Dar ce-ai să faci, atunci ?

— Am să rabd.

— Până când?

— Până când o să mor.

Am crezut că glumește. Mitică Ocî n'a glumit. A trecut toamna și acum e iarnă. Miez de iarnă. Intr'o odaie mai ferită, fără uși, fără ferestre, Mitică Ocî a așternut un coș de paie. Stă întins pe paie și așteaptă.

Lângă el, un ulcior cu apă. Ia din când în când ulciorul, îl duce la gură. Soarbe o înghițitură de apă, îl pune la loc. Apoi iar rămâne întins, nemișcat. Se duce buhu: Mitică a lui Ocî s'a întins pe paie și așteaptă să moară...

— E bolnav Mitică ?

— Nu, nu e bolnav. Dar vrea cu orice preț să moară.

— Cum să moară dacă-i sănătos?

— Păi, dacă nu mănâncă, o să rabde cât o să rabde și într'o zi o să moară... De foame o să moară băiatul cârciumarului.

— Ei, asta nu se poate ! E om ! Cum putem noi să-l lăsăm să moară de foame.

E lipsă mare în sat. Nemții au cules tot ce se putea culege. Au scormonit pământul să vadă dacă nu cumva omenii mai au porumb ascuns. Rumânii se așteptau la asta. Au ascuns în așa fel ce-au avut de ascuns, încât nemții n'au descoperit un singur bob. Totuși rumânii, vecinii mai ales, fac rost de o bucată de pâine, de un boț de brânză, de un codru de mămăligă. Intră în curtea cârciumarului, pătrund în casă, îl caută prin odăile goale pe Mitică. Il găsesc.

— Uite, Mitică neică, adusei o bucată de pâine...

Mitică rămâne întins, nemișcat. Abia catadicsește să răspundă :

— Nu-mi trebue, nene Panaite, nu primesc pomană...

— O să mori, Mitică...

— Asta și vreau...

— Nu-i păcat de tine?...

— Nu-i păcat. Dacă a murit taica, vreau să mor și eu. Nu vreau să fiu văzut muncind. Am fost băiat de cârciumar, nu înțelegi? Cum o să mă întorc la muncă? Să slugăresc pe la unul sau pe la altul? Să mă bată în câmp ploaia și vântul? Nu! Aștept să mor...

— Așteaptă, Mitică, o să mori.

Intră și-l caută și-l găsește o femeie.

— Uite, măi Mitică, ți-am adus, maică, o sticlă de lapte și trei ouă. Ți-am adus, măiculiță, o felie de mămăligă. Mănâncă, maică...

Nevasta lui Țânțu, văduva celui mai sărac om din sat, i-a adus mâncare lui Mitică Ocî...

— Mulțumesc, dadă, nu mănânc. Vreau să mor...

— Mori, Mitică...

Glasul i s'a stins. Ochii i s'au întunecat, i-au căzut fălcile. Oamenii vin, se strâng la fereastra scoasă din zid, se uită la Mitică, îl privesc lung, dau din umeri. Aproape că nu e om în sat care să nu-l fi văzut pe Mitică, să nu-i fi adus ceva de mâncare. Unii au aruncat mămăliga sau pâinea pe paie, lângă Mitică — poate s'o răzgândi când l-o răzbi foamea și o mânca...

Nu s'a răzgândit. Acum, abia mai poate vorbi. Glăsue ca din fundul unei gropi, cu voce subțire, stinsă...

— Tot nu vrei să mănânci, Mitică?

— Tot nu vreau...

— O să mori, măi Mitică...

— O să mor...

Inchide ochii. Nu mai vrea să stea de vorbă cu nimeni. Sunt trei săptămâni de când băiatul cârciumarului n'a pus pe limbă decât apă. Iarna s'a lăsat grea de tot. Gerul e aspru. Vântul fluieră prin casa fără uși, fără geamuri. Fluieră vântul.

Intr'o dimineață l-au găsit pe Mitică mort. I s'a împlinit dorința. Să-i fie de bine!...

— Ce facem cu Mitică, domnule notar?

— Cu nepotu-meu?

Mitică era nepotul notarului.

— Ce să facem? O să-l îngropăm...

Au găsit în podul cârciumii câteva scânduri prăfuite. Dacă Mitică le-ar fi știut, le-ar fi vândut. I-au făcut un sicriu și l-au îngropat.

Fără niciun alai l-au îngropat.

Timpul trece. Acum timpul trece greu, totuși trece. Din nou a nins. Zăpada e înaltă.

Nemții au dibuit magaziile și hambarele boierului dela Saiele, pline cu bucate până în streașină. Rudolf Burger a dat ordin: trei sute de care să meargă mâine dimineață să aducă grâul la gară.

Notarul întocmește lista. Dezertorii de pe front sunt

scutiţi. Sunt scutiţi şi bogătanii satului care au plătit bacşişuri ca să nu fie mobilizaţi.

La corvoadă merg femeile celor care se bat pe undeva, prin Moldova, cu nemţii.

Trei sute de femei, mai tinere, mai vârstnice, lângă boii lor, tremură în zăpadă, pe linia mare a satului.

Notarul controlează cine a venit. Controlul e gata, convoiul, care pare nesfârşit, porneşte.

Urcă dealul convoiul spre conacul Saielelor, boii trag carul prin nămeţi. Desfundă zăpada femeile. Se împiedică şi cad. Se ridică. Plâng muiereşte, înjură ca bărbaţii.

Gerul e aspru. Mâinile şi buzele plesnesc. Vântul taie ca briciul pielea obrazului, picioarele înfăşurate în cârpe. Inainte ! Inainte !...

La cârciuma lui Buciuc, notarul, primarul, consilierii comunali beau şi petrec. Băutura o plătesc scutiţii de corvoadă. Işi află drum pe acolo şi răstoarnă câteva pahare pe gât şi Rudolf Burger.

Primăvară. Ne apropiem de Paşte. Frate-meu Ion aduce în casă o veste.

I-a spus-o întâi mamei.

Ce lucruri se mai petrec la noi în casă !

Suntem unsprezece copii — doi ai tatei, cu nevasta lui dintâi ; doi — frate-meu Ion şi soră-mea Evanghelina — ai mamei, dela bărbatul ei dintâi. Ceilalţi am venit pe lume unul după altul şi suntem copiii buni ai amândurora. Totuşi, de câte ori se vorbeşte de frate-meu Gheorghe ori de soră-mea Leana — de frate-meu Gheorghe, care a plecat de mic, la învăţătură, şi de Leana, care trăieşte peste drum de noi în casa Rimoantei — mama spune : copiii lui tat'tu : iar când vorbeşte de frate-meu Ion şi soră-mea Evanghelina, nu uită să rostească — apăsat — copiii mei.

O întrebăm :

— Numai ei sunt copiii tăi, mamă ? Noi ai cui suntem ?

— Voi mai sunteţi şi ai lui tat'tu.

Se supără câteodată tata, ca omul. Mama îl ame-

ninţă : O să crească băiatul meu mare, o să-l însor şi o să mă duc la el... Te las. Vă las...

Dintre câţi băieţi a născut mama, se pare că numai pe frate-meu Ion îl socotește băiatul ei — băiatul ei — la care, când nu s'o mai putea înţelege cu tata, are să se mute cu aşternutul, să-şi trăiască zilele din urmă...

Se gândeşte la asta în ceasurile ei de necaz, în zilele ei de adâncă mâhnire. Şi iată, sorocul acesta, al căsătoriei lui frate-meu, a venit.

— Cu cine vrei să te însori ?

— Mi-am găsit o fată, la Stănicuţ.

Mamei nu-i place răspunsul. De ani de zile mama se gândeşte să-l însoare pe frate-meu Ion cu o fată din vecini care are pământ, cu a lui Iancu Ban, cu onănăita.

Toate mamele din sat se gândesc să găsească pentru băieţii lor mirese cu pământ. Dar, puţine fete au pământ și băieţii tare sunt mulţi. Şi nu ştiu cum se face că pământ au numai urîtele.

Frate-meu nici nu vrea să audă.

— Pe cine vrei să iei ? Pe a lui Ban ?

— E buzată, nu-mi place.

— Dar cum e fata cu care vrei să te însori ?

— Ai s'o vezi.

— A cui e ?

— A lui Stănică Saftu din Sârbie.

Stănicuţul e sat nou, ceva mai în sus de Omida, pe Călmăţui, jumătate locuit de români, jumătate de sârbi.

Când s'a pus vatra satului au venit, de undeva, de peste Dunăre, şi sârbi.

Oameni mărunţi de statură, negricioşi, sârbii nu şi-au părăsit încă portul lor. La început nu cunoşteau o boabă româneşte, pe urmă au învăţat. Acum vorbesc ca rumânii, nici nu-i cunoşti, decât după port. Intre ei vorbesc tot sârbeşte.

S'au păstrat mult timp sârbi, nu s'au amestecat cu rumânii. Cu timpul, sârboaicele au început a se mărita cu băieţi de români. Românii îşi caută mirese în Sârbie.

— Cât pământ are?
— Eu știu? Trebue să vă duceți voi să aflați.
— E frumoasă?
— Mie-mi place.
Frate-meu Ion e înalt, subțire ca un șarpe, cu fața uscățivă, ochii negri, adânci. Poartă și mustață frate-meu Ion, o mustață subțire lipită pe buză, și-i place să-i răsucească mereu sfârcurile.
Aflăm vestea. Ne bucurăm și nu prea. O să mai avem pe cineva la masă. Unde o să doarmă frate-meu Ion cu nevastă-sa?
Tata găsește răspunsul.
— O să împărțim în două tinda, cu un perete subțire, și o să avem astfel încă o odaie sub acoperiș.
— A cui fată spui că e?
— A lui Stănică Saftu.
— E om cumsecade — își dă cu părerea tata. Il cunosc, are o droaie de copii. Sgârcit om!
Soră-mea Rița intră în vorbă.
— Și cum o chiamă pe sârboaica ta, Ioane?
— Olenca, dar noi o să-i spunem Lina. Eu așa îi spun.
Nu se împotrivește nimeni. Nimeni nu-și arată dorința că ar voi s'o vadă la față.
Părinții sunt înțelegători, nu se amestecă în viața copiilor.
— Și când vrei s'o aduci, mă?
— Mâine seară.
— Ad'o, dar nuntă mare nu putem face.
— Vreau nevastă — spune frate-meu — cu nunta, vom vedea...

Zilele s'au încălzit, zăpezile s'au topit.
Șuvoaiele de apă, câte n'au putut fi supte de pământ, s'au scurs spre gârlă. Câmpurile fumegă. O să răsară curând iarba.
Sărăcia s'a întins. Hambarele — goale. Se găsește greu pâinea și aproape tot atât de greu mămăliga. Câteva ciurele de făină tot au să se afle pentru ziua când frate-meu o să-și aducă mireasa; pentru ziua de mâine, adică.

De cum a trecut amiaza, mama a prins câteva orătănii, a pus pe frate-meu să le taie gâtul, le-a jumulit, le-a băgat în oală.

Sub țest arde focul. In căpistere coca se umflă...

Casa miroase a pâine caldă — a pâine caldă și a ciorbă fierbinte de găină.

S'a apropiat și seara. E sâmbătă.

Incep să se adune, pe uliță, în dreptul casei noastre, băieți și fete. Intră unii în arie. Avendrea s'a înființat cu clarineta subsuoară, dar încă nu dă drumul cântecului.

Pe ușa dinspre linia ferată intră în arie frate-meu Ion, năuc parcă de bucurie, cu mireasa de mână. Soră-mea, cu noi toți, cu tata, în jurul lor.

— Bine-ați venit!

Mama, pe prag, îi așteaptă. Se întunecă ușor la față. Fata pe care frate-meu Ion o duce de mână e scurtă, groasă, ca o putină de groasă. Numai ochii îi sclipesc în cap, vii, ochi de cârlan. Nu se rușinează deloc. Se uită în ochii noștri și râde. Râde ca netoata. Dinții îi sunt mici, ca dinții de pisică. Mici și albi; albi ca laptele.

Hotărît, mamei nu-i place fata. Ii întinde totuși mâna și-i spune: — Bună seara, fato. Poftim în casă!...

Fata o ascultă.

In bătătură, Avendrea cântă. Se prinde hora.

In alte timpuri, prietenii fratelui meu ar fi scos pistoalele și le-ar fi descărcat în văzduh. Acum nu e voie. Rumânii și-au îngropat, înainte de venirea nemților, puștile de vânătoare și pistoalele în pământ.

Dincolo de linia ferată sunt priponiți caii noștri, care scurmă cu boturile în miriște, după rădăcini de buruieni. Tata apucă un topor, se duce să le schimbe locul. Se iau după el ogarii.

Avem doi ogari: unul alb, altul negru, cu șoldurile pătate în cafeniu.

De când frate-meu a crescut, ținem ogari în arie. Iarna, pe zăpadă moale, plecăm cu ei la câmp, la vânătoare de iepuri. Câteodată avem noroc și ne în-

toarcem acasă cu doi, trei iepuri la spinare. Uneori venim cum am plecat, cu mâinile goale, fluierând a pagubă.

Iepurele âşneşte toamna dintre ierburi uscate, galbene ca şi blana lui, o ia la goană în salturi. Ogarii îi apucă urma, îl alungă, îl ajung, îl încolţesc, îl prind de ceafă. Noi, călări, ne ţinem de ogari. Descălecăm, le smulgem iepurele muşcat de moarte, îl aruncăm în traistă. Plecăm mai departe cu ogarii trufaşi, sprinteni. Vânătoarea de iepuri cu ogarii, iarna, pe zăpadă e mai frumoasă. Câmpul, tot alb, până la marginea zării. Cerul limpede, de sticlă albastră. Soarele — soare cu dinţi, muşcă. Iepurii sar atunci dintre răzoare. Dacă sunt graşi, grei, picioarele li se afundă în zăpada moale ca puful. Nu pot alerga în voie, uşor îi prindem.

S'a iscat o zi caldă în miez de iarnă, picură streşinile, spre ziuă plouă, burează, apoi dintrodată se schimbă vântul, bate cu îngheţ, se prinde polei pe arbori, pe poteci. Incălecăm şi plecăm pe câmp, cât mai departe de sat, cu ogarii, la vânătoare de dropii. Grase, cu aripile prinse în pojghiţă de ghiaţă, dropiile nu pot sbura, fug ce fug, le ajung ogarii. Trei zile mâncăm dintr'o singură dropie — când izbutim s'o vânăm... Sunt rare dropiile. Mai rari lupii care n'au loc unde să-şi aciuieze culcuşul şi puii. Pământul e arat, muncit. Au rămas zăvoaie pe Dunăre şi Olt şi-o palmă de pădure la Adâncata. Au pierit şi vultanii. Au rămas ulii, ereţii. Vulpi mai sunt câteva în râpa dela Băneasa din care izvorăsc trei fire reci de apă cleştar... Vulpea încearcă uneori noaptea coteţele, dacă n'o simt câinii. In râpă frate-meu Ion a prins odată o vulpe cu Avendrea. Păşteam caii pe mirişti. Ne-am dus pe înserat să-i adăpăm la cişmea. Malul aproape drept e plin de găuri, de vizuini. Am văzut cum s'a strecurat prin ierburi şi s'a tras în adânc, într'o vizuină, vulpea cu coada roşie — flacără.

— Rămâneţi voi aici, la pândă, ne-a spus Avendrea. Eu mă reped până acasă.

A plecat călare şi îndată s'a şi întors cu un şir de ardei iuţi. Am adunat buruieni şi balegi uscate, am aprins foc la gura vizuinii. Am aruncat ardeiul în foc. Fumul, gros şi înnecăcios, a început a pătrunde în gaura adâncă, a ajuns la nasul vulpii. A răbdat ce-a răbdat vulpea, a scheunat, s'a repezit chefnind spre ieşire. O aşteptam cu bâtele ridicate. Am doborît-o... Pielea i-a vândut-o Avendrea la oraş, în zi de târg... O fi făcut din pielea vulpii, un meşter, guler de palton ori manşon...

Orăşenii care au năpădit satul, de când a izbucnit războiul şi au căzut în mijlocul Turnului câteva obuze svârlite de pe vasele austriace de pe Dunăre, poartă paltoane cu guler de miel ori de vulpe; nevestele lor folosesc, să nu le îngheţe mâinile, manşoane de vulpe. Câte femei cu manşon, câte gulere cu blană, atâtea vulpi prinse, ucise, jupuite... Nu e de mirare că sunt rare vulpile. Refugiaţii se ţin landră pe uliţele satului, se strâng la primărie, stau cu orele tolăniţi pe scaune în cârciumi, în cafeneaua ţaţei Lenca unde joacă în cărţi pe parale. Ninge şi trebuesc desfundate drumurile de zăpadă. Desbrăcaţii, luaţi la corvoadă, le desfundă. S'a umplut, ochi, tăietura, de nămeţi. S'au oprit trenurile. Satul primeşte ordin să iasă cu lopeţile să desfunde linia ferată, să poată umbla iarăşi trenul. Iese satul şi limpezeşte linia.

— Pe orăşeni dece nu-i scoateţi la corvoadă, primarule ?

— Cum o să-i scoatem ? Orăşenii sunt orăşeni... Oameni subţiri, nu pot să care sacul în spinare, nu ştiu să umble cu lopata...

— Să mănânce ştiu...

Au început a-i urî sătenii pe refugiaţi. Pălăvrăgesc întruna. Inainte spuneau că nemţii nu vor intra niciodată în ţară. Acum susţin dimpotrivă — că niciodată nemţii nu ne vor mai părăsi ţara, că nimeni

nu va putea să-i înfrângă... Ascultăm, ridicăm din umeri. Moşu-meu Burdulea a îmbătrânit de tot. Are treizeci şi ceva de nepoţi şi strănepoţi pe front. Vede bine. Aude încă bine. Se sprijină în toiag când merge. Tot se mai leagă cu glume de fete, de muieri... La primărie, nu-l mai rabdă inima, se amestecă în vorbă :

— Intr'o noapte au să plece nemţii. O să-i vedem seara patrulând prin sat şi dimineaţa o să ne pomenim fără ei. N'o să le ducem dorul...

In locul lui Alistar Mânzu, plecat în Moldova — nu ştie nimeni dacă a ajuns ori n'a ajuns cu zile până acolo — a venit alt subprefect, unul Mitiţă Bosoancă, mărunt, ciupit de vărsat, crăcănat. A fost ofiţer, l-au prins nemţii, l-au ţinut în lagăr, l-au făcut să treacă de partea lor. E de prin Turnu, fecior de negustoraş stămbar. Le spune oamenilor :

— Sunt tari nemţii, măi oameni, sunt tari. Au să cucerească toate ţările. E bine să ne dăm cu ei, să fim prieteni cu ei, una cu ei...

— Aşa cum e una calul cu călăreţul — spune râzând moşu-meu Burdulea... Noi calul, neamţul călăreţul... Noi dedesubt, neamţul deasupra. Asta o să meargă un timp. O să svâcnească odată calul şi-o să-l arunce pe călăreţ în şanţ să-şi rupă gâtul. Cine erau mai tari ca turcii... I-au alungat creştinii până dincolo de Balcani... Ehei... Nu ţine mult nici puterea neamţului...

— Atunci, se amestecă în vorbă Lambe Rigopol, învăţător de oraş, refugiat în sat, erau în putere ruşii. Acum, ruşii s'au răsculat, l-au dat jos pe ţar, nu mai vor să lupte soldaţii. Cer pământul boierilor... Au făcut revoluţie...

— Apăi, bine au făcut ; s'or fi săturat şi ei de război şi de asuprire...

Ciungul din cătun a vorbit aşa. Mâneca goală îi atârnă moale.

Subprefectul se supără.

— Dumitale ţi s'a urît cu binele ? Aş putea să te închid...

— Cu asta n'o să potoleşti revoluţia din Rusia, domnule subprefect...

Oamenii au aflat că dincolo de hotarele Moldovei fierbe, cât e Rusia de mare, revoluţia, că împăratul a fost doborît de pe tronul lui de aur şi că revoluţia se întinde, că boierii fug... Au aflat şi aşteaptă să vadă ce-o să se petreacă mai departe.

Deocamdată îi văd pe nemţi îngrijoraţi, sleiţi. Soldaţii care trec spre frontul din Moldova sunt din ce în ce ori prea bătrâni, ori prea tineri. Mereu trec spre front soldaţi mai bătrâni decât bătrânii, mai tineri decât tinerii, care au avut acelaş drum cu o săptămână în urmă...

— Le merge bine nemţilor?

— Le merge. Vorba aceea :

— Mamă !

— Ce e, măi ?

— Nu-i e bine vacii noastre...

— Ce are ?

— Vine tata dela câmp cu pielea ei pe ciomag...

Iarna asta n'am folosit ogarii, nimeni nu şi-a folosit ogarii. N'au îngăduit nemţii.

A schimbat tata pripoanele cailor. Coboară poteca spre casă cu toporul în mână...

Spaima satului a devenit de câtva timp soldatul Franţ, dela comandamentul german. E venit de curând în sat. Scurt, blond, mustăcios, şchioapătă de piciorul drept. A băgat frica în norod. Se plimbă pe uliţa satului, de parcă ar fi întruna ameţit de băutură. Pe cine-l întâlneşte, îl loveşte cu cravaşa în obraz, pe spinare, unde nimereşte.

E necăjit tare : cinci fraţi au plecat pe front. Până acum au murit patru. El e al cincilea şi a fost rănit la picior, a rămas beteag. A nădăjduit că va fi lăsat la vatră. Se pare însă că numărul nemţilor s'a împuţinat. A fost trimis la etape.

Indârjit, îşi varsă necazul pe cine poate. Injură întruna pe limba lui. Târgoveţii refugiaţi în sat, care ştiu nemţeşte, spun că l-ar fi suduind până şi pe

împăratul lor care a pornit focul și prăpădul în toată lumea. Poți să-i crezi ?...

Venind dealungul uliței, îl întâlnește pe tata. Incepe să urle, apoi se aruncă asupra lui cu cravașa, îl apucă de umăr și-l îmbrâncește spre comandatură...

S'a rupt hora. Băieții și fetele s'au ripisit, ca un stol de vrăbii în care cineva ar fi tras cu praștia.

Mă smulg din grămadă și mă iau după neamț... Il duce la comandament pe tata. Rămân pe prispa comandamentului și aud cum Franț îl bate pe tata.

I s'a părut neamțului că tata a vrut să-l omoare cu toporul...

Intru înăuntru și încerc s'o lămuresc pe cârnățăreasă.

Cârnățăreasa îl lămurește pe neamț. Ii vine greu neamțului să spună că a greșit. Ii vine greu să creadă că n'are niciun motiv să lovească.

Cu fața însângerată, tata s'a apropiat de cârnățăreasă, o roagă :

— Scapă-mă, coană Mițo. Am să-ți aduc o gâscă.

— Două să-mi aduci...

— Două o să-ți aduc...

Cârnățăreasa se așează între tata și neamț. Ii turue gura.

Până la urmă, neamțul se moaie. Ne face semn să plecăm.

Plecăm. Tata înainte, eu după el.

Nunta s'a spart. Au rămas numai doi-trei vecini. Frate-meu Ion, de ciudă, a deșertat pe gât câteva ulcele de țuică. I s'a aprins fața. Ochii îi sticlesc ca unui lup. Se plimbă prin odaie, furios.

— Mă duc să-l omor.

Un potop de înjurături îi năvălește pe gură.

— Mai bine te-ai potoli, îi spune tata. Ai putea să lovești unul-doi din ei, apoi nemții te-ar împușca. Cu ce ne-am alege...

Işi spală obrazul de sânge și peste rănile adânci mama îi presară făină.

Au plecat vecinii. Am rămas singuri. Ne culcăm în

odaie. Frate-meu şi-a pregătit culcuşul cu mireasa în tindă.

Să le fie de bine!

De ferestre s'au lipit spinările de întuneric ale nopţii.

Noaptea e neagră, deasă, s'o tai cu cuţitul.

A doua zi dimineaţă soldatul Franţ a intrat în curtea noastră. Ogarii stăteau în bătătură, sgribuliţi pe un maldăr de paie. S'a apropiat de ei şi i-a împuşcat cu pistolul. Am ieşit pe prispă. Ogarii mai svâcneau din picioare. Tata, frate-meu Ion, tremurau, gata să-i sară neamţului în spinare. I-a potolit pe amândoi mama, plângând.

A colindat toată ziua satul soldatul Franţ. A intrat prin oboare, a împuşcat ogarii. A dat ordin ca ogarii împuşcaţi să fie aduşi în curtea şcolii. I-am târît cu cârligul şi noi pe ai noştri.

I-a chemat pe Buzulică şi pe Oanţă, ţiganii satului, şi le-a poruncit să-i jupoaie.

Grădina, nevasta fierarului Oanţă, a alergat la subprefect.

— Scapă-mi bărbatul de ruşine, boierule, pupa-ţi-aş tălpile... Scapă-mi-l...

— Ordinul comandamentului german e sfânt, femeie...

Buzulică şi Oanţă au început a jupui ogarii, a săra pieile şi a le întinde pe frânghie, la uscat. Apoi au îngropat hoiturile... Dar, cu asta, necazurile nu s'au isprăvit. Abia au început.

Nu mai umbla demult moara de apă de lângă zăgaz.

— Ştie cineva în sat să facă săpun? a întrebat Burger...

— Toate muierile ştiu, i-a răspuns primarul. Au adus nemţii dela oraş cazane, au schimbat moara în fabrică de săpun. Oamenii au fost obligaţi să-şi aducă la moară câinii legaţi cu sfoară, să-i ucidă cu bâtele.

Pentru atâţia câini nu ajung doi jupuitori — Buzulică şi Oanţă nu pridideşc cu munca.

— Fiecare să-şi aducă la moară, să-şi omoare şi să-şi jupoaie câinii, a sunat noul ordin...

Acum lunca e plină de piei de câine presărate cu sare, întinse la soare, la uscat. Sub cazane arde mereu focul. Fierb cazanele — cu grăsime de câine, cazanele cu cenuşă, cu leşie. Muierile din sat, alături de copiii lor, muncesc la fabrica de săpun, împlinesc corvoada, fabrică pentru nemţi săpun de câine şi... blestemă.

— Dacă au ajuns nemţii să ne pună să fabricăm pentru ei săpun de câine nu mai au mult până vor începe a se hrăni cu carne de câine... Sfârşitul e aproape...

Nemţii trimit cutii cu ouă acasă, în Germania. Intre ouă aruncă boabe de grâu — în fiecare cutie o străchinuţă de grâu.

— Trebue să fie foamete mare la ei.

— Au să piardă războiul nemţii curând-curând...

— O să pleci odată cu ei, domnule subprefect ?

— Să plec ? Dece să plec ? Nemţii rămân la noi pe vecie...

Suprefectului i-a pierit totuşi ţâfna. A prins a se clătina în inima lui credinţa în biruinţa nemţilor. Nu scapă o vorbă. Dar rumânii îl simt că nu e în apele lui, că nu-i sunt boii acasă...

Valea Călmăţuiului miroase toată a carne de câine, a fiertură de câine. Săpunul închis în lăzi apucă drumul Germaniei. Miros greu lasă în urma lor vagoanele...

Unele femei din sat parcă şi-ar fi uitat cu totul bărbaţii plecaţi departe.

Au trecut luni şi luni din ziua mobilizării.

De dincolo de front nu mai soseşte nicio scrisoare. Dincolo de front nu mai trece nicio scrisoare.

Aflăm din când în când că bătăliile se ţin lanţ şi din ziare, aflăm la primărie că în Moldova oamenii nu mor numai de gloanţe ci şi de tifos.

Bine că n'am plecat în Moldova !

— Ţi-e dor de bărbat, Ileano ?

— Mi-e dor, nene Nae, dar ce să fac !

— Să viu deseară pela tine, să vorbim!
— Vino.
Intâi, i s'a scornit uneia nume rău, pe urmă alteia şi alteia şi alteia.
Dada Mitra, nevasta lui nenea Mihalache Gagiu, e mereu cu sprâncenele încruntate.
— Să viu deseară pe la tine, Mitro?
— Să nu vii, nene Simioane, că pun câinii pe tine.
Trec cu Turturică în susul satului pe lângă aria ei. Dada Mitra la gard:
— Unde te duci, Darie?
— La alde Mănoiu.
— Când te întorci, să baţi, daică, în poartă.
— Am să mă întorc cu Turturică.
— Să bateţi amândoi în poartă, daică...
La marginea dinspre miazănoapte a satului stau alde Mănoiu. Mănoiu a plecat la război. Şi băiatul cel mare al lui Mănoiu a plecat la război. Au rămas acasă, nevasta lui Mănoiu, oarbă, şi fetele lui Mănoiu, trei...
La Mănoiu vorbim cu fetele, ne hârjonim.
Noroc au numai băieţii mai mari, noi ne uităm şi facem zâmbre...
Batem în gardul dadei Mitra. Nici n'apucăm a bate de două ori. — Aici sunt, daică... Intraţi înăuntru.
Deschide poarta ariei şi ne apucă de mână. Ne duce spre şira de paie.
Mă ia în braţe dada Mitra... Ne prăvălim ca din vârful unui munte... Ne prăvălim într'o prăpastie adâncă, adâncă...
Mă ridic ameţit. După mine se prăvăleşte Turturică.
— Să veniţi şi mâine seară.
— Venim şi mâine seară.
— Să mai aduceţi şi pe alţii.
Plecăm, cu obrajii aprinşi de ruşine — numai de ruşine...

Tinda a fost împărţită în două printr'un zid de paiantă. Uşa şi fereastra le-a făcut unchiu-meu, Preda, pe care niciunul dintre noi nu-l poate suferi din cauza minciunilor lui. Spune minciuni cu ghiotura, dar de

lucrat, lucrează bine. In câteva zile, odaia fratelui meu Ion a fost gata. Şi patul a fost gata.

In casa noastră se iscă ceartă.
In noaptea învierii s'a iscat ceartă.
N'am aşteptat să sune clopotul de înviere că biserica nu mai avea clopote. Ne-am culcat devreme şi pe la unsprezece ne-am trezit. Aprindem lampa, ne spălăm pe obraz şi ne îmbrăcăm cu ce avem mai bun. Şi-a luat fiecare în sân ouă roşii. O să le ciocnim şi o să le mâncăm în curtea bisericii, după ce vom fi luat paşte.
Toţi ne-am trezit, toţi ne-am spălat, toţi ne-am îmbrăcat.
Frate-meu Ion, cu Lina dorm duşi. Ciocănim în uşa lor şi-i trezim.
— Voi nu mergeţi la biserică? întreabă mama.
Frate-meu Ion răspunde somnoros:
— Nu mergem, mamă.
— Dece nu mergeţi? Vreţi să vă aducem paşte acasă?
A ieşit în prag cu cojocul în spinare frate-meu.
— Nu, mamă, să nu aduceţi paşte acasă. Eu cu Lina nu luăm paşte.
Mama nu pricepe.
— Cum nu luaţi paşte?
— Iacă, nu luăm.
— Ce vorbă e asta?
— Noi suntem adventişti.
— De când?
— Mai demult...
Mama îşi îndoaie grumazul.
Plecăm spre biserică. Tata începe să glumească.
— Nu ştiam că am păgâni în casă. L-a lăsat nepăsător ştirea...
Popa Bulbuc tot nu vorbeşte cu noi. Ne-a urît, cât ne-a urît, apoi a întins tatii o punte de împăcare. Asta s'a întâmplat acum patru ani.
Frate-meu Gheorghe terminase seminarul. A făcut popa înţelegere cu vărul Niculae Dimozel, dirigintele poştei, care i-a trimis telegramă lui frate-meu: „Vino. Tata pe moarte". A iscălit-o pe mama. Tele-

grama a plecat şi frate-meu Gheorghe a primit-o la un ceas după ce dăduse cel din urmă examen. S'a împrumutat la prieteni, şi-a cumpărat bilet de tren. Ne-am trezit cu el la miezul nopţii, bătând în poartă...

Tata, somnoros, deschisese. Frate-meu Gheorghe aruncase în mijlocul casei geamantanul şi începuse să înjure. Mă uitam la el, buimac de somn.

Era înalt şi frumos. Purta haine negre cu vipuşcă albă la pantaloni. Işi luase şapca din cap şi dăduse cu ea de pământ. Ţipa cât îl lăsau puterile.

— Dece v'aţi bătut joc de mine?

Nu înţelegeam niciunul nimic.

— Cine-şi bate, mă, joc de tine?

Frate-meu Gheorghe a scos atunci din buzunar telegrama şi a citit-o: „Vino. Tata pe moarte".

A început să râdă tata.

— Nu ţi-am trimis nicio telegramă şi, cum vezi, sunt sănătos tun. Să ştii că văru-tău Niculae ţi-a făcut-o, Niculae cu popa Bulbuc. I-am văzut tăinuind la cârciumă la Toma Ocî.

Avea popa fată de măritat, pe Dumitra, şi voia numai decât să-l pricopsească pe frate-meu cu ea.

Incet-încet, frate-meu Gheorghe s'a potolit şi s'a sfătuit cu tata.

— Fiindcă am venit, să mergem mâine la popa, să vorbim despre însurătoarea mea cu Dumitra.

Ne-am mai strâns niţel, i-am făcut loc în pat, la margine, lângă perete.

Tare m'am mirat a doua zi dimineaţă când l-am văzut pe frate-meu că-şi spală dinţii cu o periuţă îngustă pe care întindea dintr'un tub rotund un fel de cocă roşie.

S'a îmbrăcat seminaristul, s'a periat, a plecat cu tata la văru-meu Niculae Dimozel...

Văru-meu Niculae a stat ce a stat cu ei la taifas, apoi s'au cărăbănit la popă.

S'au dus la prânz la popa, la masă, tata, frate-meu, văru-meu Niculae Dimozel. Au venit spre seară. Frate-meu Gheorghe râdea să moară. Ne povestea:

— Mi-a plăcut popa. Ne-a primit de parcă am fi

fost prieteni de când lumea. Preoteasa a întins masa. Ne-a dat țuică. Am băut țuica. Ne-a servit ciorbă de pui. Am mâncat ciorba de pui. Pe urmă ni s'a adus friptură și vin. Am mâncat friptura și am băut vinul. Dumitra copsese și cozonac. Se învârtea prin casă, băcănită pe obraji și mototoală. Inghițea cu noduri. Mă uitam la ea și mă prefăceam că mă uit cu dragoste. Cam pe la sfârșitul mesei, Dumitra a ieșit să pregătească dulceață și cafea.

— Și așa, părinte Tomiță, dorești să-ți devin ginere ?

— Doresc, taică.

— Așa dar, vrei să-mi dai pe Dumitra de nevastă.

— Vreau, Gheorghiță taică, dece să nu vreau.

— Și, pe lângă Dumitra, ce-mi mai dai, părinte Bulbuc ?

— Apăi, Gheorghiță taică, două pogoane de pământ.

— Părinte Bulbuc, îmi dai prea puțin.

— Dar cam ce pretenții ai avea dumneata, Gheorghiță ?

— Nu prea mari, părinte Bulbuc.

— De-o pildă, taică?

— Uite părinte să-mi dai... cincisprezece pogoane de pământ.

— Păi douăzeci am cu toatele, taică.

— Știu, părințele.

— Și altceva ?

— Altceva, părinte Bulbuc, să ne ridici casă nouă, să-mi dai boii și vacile și caii și pe deasupra... parohia sfinției tale.

— Și eu cu ce să mă ocup, taică?

— Să rămâi preot ajutător, pe lângă mine, părinte Bulbuce...

— Mă Gheorghiță, dumneata glumești ?

— Nu glumesc, părinte. Ce ? De glumă-mi arde mie ?

— Mă Gheorghiță, dumneata n'ai băut cumva un pahar mai mult decât trebue?

— Oi fi băut, părinte, dar socoteala asta am făcut-o înainte de a veni la sfinția ta în casă.

Ce mai tura-vura. Popa se svârcolea de parcă ar fi fost tras în frigare, prăjit pe jărăgai.

Dumitra se plimba prin tindă, pe la uşă, auzea tot. A podidit-o plânsul, a ieşit în arie. S'a dus la săiciile dinspre baltă să se ascundă, să-şi jelească amarul...

— Şi popa Bulbuc?

— Popa se făcuse pământiu la faţă. A văzut că-l iau peste picior. Ne-a mai dat să bem câteva ulcele de vin. Ne-am ridicat, ne-am luat ziua bună dela ei.

Frate-meu, seminaristul, a scos din buzunar o fotografie şi ne-a arătat-o:

— Uite, cu fata asta mă însor, cu Mărioara.

Ne-am uitat la poză. Era o fată cu ochii mari, miraţi, cu coade lungi căzute pe umeri.

Seara, frate-meu a plecat la Bucureşti, de unde venise. Ne-a trimis scrisoare că s'a însurat. Nu l-am mai văzut niciunul de atunci. Trăieşte pe undeva, pe aproape de munte.

Din ziua aceea popa Bulbuc a rămas tot supărat pe noi. Nu ne mai urăşte, ca înainte, nici nu ne înjură, nu se uită la noi. La bobotează, tot nu trece cu botezul prin casa noastră, ne ocoleşte. Ne-am obişnuit şi cu asta.

Sunt câţiva ani de când în satele învecinate şi-au făcut apariţia adventiştii.

Ce-or fi adventiştii? Ne-am lămurit, curând.

La Secara s'a preoţit băiatul popii dela noi, care, cu chiu cu vai, a sfârşit seminarul. La Saiele s'a popit văru-meu Laur Daudescu, care s'a însurat cu fata popii Bulbuc, cu Dumitra. La Băneasa e un popă între două vârste. A fost, până mai anul trecut, om de treabă, dar s'a schimbat.

Popii din aceste trei sate asupresc oamenii: le cer preţuri mari la botezuri, le cer preţuri mari la nunţi, le cer preţuri mari la înmormântări. Până nu-i pui popii sfanţii în palmă, nu-ţi ridică mortul din bătătură.

Rumânii s'au adunat, s'au gâlcevit cu popii, au mers la oraş şi s'au plâns. Protopopul i-a luat în răspăr. Le-a grăit:

— Dar cu ce vreţi să trăiască popii? Lefurile sunt mici. Au şi ei greutăţi. Dacă vă place, dacă nu, nu vă cununaţi la biserică, creşteţi-vă copiii nebotezaţi, îngropaţi-vă morţii fără popi!

Protopopul, e un popă înalt şi gros, dela Seaca, de pe valea Dunării. Umblă cu trăsura. Se urcă protopopul în trăsură, arcurile se îndoaie, mai-mai să se rupă, caii, care merg la pas, curând fac spume. Burta protopopului — cât un sac...

Au revenit oamenii necăjiţi pe la casele lor.

Fraţii Ioviţoiu, din Secara, au luat drumul Bucureştilor, toamna, şi s'au întors acasă primăvara. Au adus în desagi cărţi, au început a aduna oamenii şi a le vorbi.

Invăţătura pe care popii o propovăduesc în biserică nu e bună — spun fraţii Ioviţoiu. Altfel scrie în cărţile sfinte.

Ii lămuresc pe rumâni asupra unui altfel de înţeles al cărţilor bisericeşti.

Sunt rumâni care nici nu mai pun piciorul pe la biserică. Le nasc nevestele copii, nu-i mai botează. Se căsătoresc, mor, nu mai chiamă popă. Unul dintre fraţi, deschide cartea şi citeşte rugăciunea.

S'au speriat popii. Invăţătura nouă s'a răspândit repede. Aproape jumătate din fiecare sat a trecut la noua credinţă.

Popii au cerut ajutorul prefectului şi prefectul a dat ordin jandarmilor să-i aresteze pe zăbăuci şi să-i ducă la prefectură.

Prefectul a strigat la oameni şi oamenii, cu neveste cu copii lângă ei, au rămas neclintiţi în noua lor lege.

I-a închis în beciul prefecturii şi i-a ţinut acolo numai cu apă. Rumânii, pe întuneric, au cântat întruna cântecele lor.

Oraşul s'a adunat ca la urs la grilajul prefecturii să-i asculte pe întemniţaţi cum glăsuiau.

Prefectul a fost nevoit să-i trimită noaptea, între santinele, la închisoare.

In câteva zile, toţi puşcăriaşii — hoţi de cai şi de găini — cântau alături de adventişti cântece care treceau departe spre oraş, peste zidurile închisorii.

Cânta cu puşcăriaşii până şi Oică, directorul puşcăriei.

Prefectul i-a luat atunci pe rumâni şi i-a închis la Comandamentul de jandarmi: bătaie dimineaţa, bătaie la prânz, bătaie seara, bătaie la miezul nopţii. Totul a fost zadarnic, oamenii nu s'au înduplecat să se întoarcă la legea veche.

Rupţi, lihniţi de foame, rumânii au fost puşi în libertate.

Asuprirea prefecturii n'a înspăimântat pe nimeni. Numărul adventiştilor creşte mereu.

— Ce vor adventiştii ?

— Nu vor nimic. Ei cred că pământul şi stelele şi luna le-a făcut dumnezeu. Cred că pe lumea asta, bine e să fii cinstit şi drept. Şi mai cred că, pentru a ţi se deschide după moarte porţile raiului, nu este nevoie să plăteşti bir popii şi nici să calci prin biserica cu sfinţi uscaţi, zugrăviţi pe ziduri.

Cumnată-mea Lina purta în ea dorinţa de a se face adventistă, înainte de a se mărita. După măritiş, s'a dus singură la Secara, fără ştirea lui frate-meu, şi când s'a întors de acolo era trecută la legea nouă.

Nu i-a trebuit mult să-l hotărască şi pe frate-meu. Au păstrat între ei taina. In noaptea Paştelui au trebuit să se dea în vileag.

Mama îşi aduce aminte de bunicul, de barba lui galbenă şi de ceasloavele din care citea seara, la lumina opaiţului.

Mama nu prea crede în popi. Ea spune mereu că noi, copiii ei, trebue să ne ferim, să nu furăm, să nu minţim, să nu râvnim la ceeace nu este al nostru. Mama crede că dumnezeu e pretutindeni : în aerul pe care-l respirăm, în ierburile care cresc, în stele, în soare.

Se duce la biserică dintr'o obişnuinţă care s'a înrădăcinat adânc în întreaga ei fiinţă: dacă aşa au crezut părinţii şi bunicii şi străbunicii, poate că aşa e bine.

Lepădarea de lege a lui frate-meu Ion a mâhnit-o, totuşi, adânc.

Ajungem la biserică. Ne strecurăm înăuntru. Abia ne strecurăm înăuntru.

Biserica zumzăe ca un stup. In candelabre ard lumânări de ceară, de seu şi picurii fierbinţi se scurg pe noi, sleindu-se în păr, pe umeri, pe spate. Ard undeva, în fund, lângă altar, câteva căţui cu tămâie. Fumul e gros, dar mirosul de tămâie e plăcut şi îneacă mirosul greu al trupurilor lipite, stropşite aproape.

Nu s'a terminat slujba. In altar, dincolo de catapeteasmă, ţârcovnicii fărâmă pâine, în străchini mari pline cu vin : paşte...

Se cântă rugăciunea cea mare a învierii. Popa spune : — Hristos a înviat !

Satul răspunde într'un glas : — Adevărat a înviat !

Calc peste piciorul nu ştiu cui şi nu mai ştiu cine-mi calcă şi-mi sfărâmă picioarele.

S'a dat drumul la paşte... Ca să ajungi la buza altarului, unde ţârcovnicul ţine în braţe strachina cu dumicaţi de pâine muiaţi în vin şi o lingură de lemn, trebue să treci pe lângă popă. Popa te unge cu mir pe frunte, îţi dă să-i pupi laba, te strecori pe lângă el şi ajungi la ţârcovnic. Acolo, întinzi mâna, iei lingura, o înfigi în strachină şi duci paşte la gură. Mesteci şi înghiţi. După ce ai făcut asta, ai dreptul să spargi oul din sân, să-l cureţi de coajă, să-l mănânci. S'a sfârşit postul cel mare.

Dela o margine la alta a bisericii, popa a zăgăzuit cu un şir lung de mese trecerea spre strachina cu paşte. Nu poţi să iei paşte, dacă n'ai trecut pe lângă popă, dacă nu te-a miruit popa.

Lângă popă, pe masă, un catastif mare deschis. Ajunge lângă popă, capul familiei, scoate un leu din buzunar şi-l dă ţârcovnicului. Ţârcovnicul trece numele omului în catastif. Omul s'a miruit şi i se dă drumul să treacă la paşte. Unul după altul sunt miruiţi şi li se dă drumul spre altar celor din familie. Odată ce ai luat paşte, ieşi în curtea bisericii prin

uşa lăturalnică. Dacă vrei, mai vorbeşti cu unul sau cu altul; dacă nu, spre casă te grăbeşti, să-ţi îndopi pântecul.

Ne înghesuim şi noi şi încercăm să ne apropiem de popă. Dar uite, înaintea noastră e Pavel Iliuţă cu nevastă-sa, cu fiu-său, cu noră-sa.

Un singur băiat are Pavel Iliuţă, pe Raiciu. L-a însurat cu câteva săptămâni înainte de Paşte.

Pavel Iliuţă scoate leul şi-l întinde ţârcovnicului. Trece cu nevastă-sa spre altar. Dă să treacă şi băiatul lui Pavel. Popa îi opreşte :

— Leul!

— A' plătit tata.

— Plăteşte şi tu, că eşti cap de familie.

— Nici nu m'am cununat, părinte, o să plătesc la anul.

— Nu-ţi dau drumul să iei paşte.

— N'am părinte un leu. O să-ţi plătesc altădată.

— Las' că vă ştiu eu, sunteţi nişte tâlhari. Dacă nu plătiţi acum, nu vă mai prind la biserică până la anul. Şi până la anul... Ori moare măgarul ori pierde samarul.

— N'am părinte !

— N'ai, nu-ţi dau paşte.

Flăcăul îşi frământă pălăria în mână şi nu ştie ce să zică. Popa l-a umplut de ruşine în faţa satului. Lumea îl împinge din urmă :

— Dă-i drumul, părinte, că ne apucă ziua. Lasă-l dracului, că o să-ţi plătească el.

Tata lângă noi, fierbe. Se întoarce şi ne spune :

— Dacă mi-ar face mie una ca asta popa, l-aş tăvăli prin biserică, i-aş arăta eu lui paşte, 'tu-l în paşte pe mă-sa !

Lumea care aude ridică glasul la popă :

— Dă-i drumul la paşte, părinte!

Popa se înfurie.

— Dumnezeul mamei voastre! Ţipaţi la mine?! Nu vă mai dau la niciunul paşte. Nu mai vreau să mirui pe nimeni...

Se întoarce spre cântăreţ: — Intră cu paştele în al-

tar, Lazăre, şi închide uşa. Până nu plăteşte satul pentru ăsta, am oprit slujba...

Oamenii se burzuluesc. Intre popă şi mulţime prind a sbura, ca nişte lilieci, înjurăturile.

Popa se ţine tare. A umplut cu propriul lui trup trecerea spre altar. Ridică în sus mâna în care ţine crucea şi mâna cealaltă în care păstrează ulceaua cu mir:

— Dacă nu vă potoliţi, vă blestem, 'tu-vă mama voastră de mârlani...

Rumânii, scârbiţi, se potolesc. Se dau un pas îndărăt. Se scurmă fiecare în buzunar şi, într'o pălărie, adună leul cerut de popă. Aruncă ţârcovnicului o grămadă de bani de cinci.

Popa deschide calea şi continuă miruitul oamenilor. Ne miruim şi noi. Luăm paşte în gură şi-l mestecăm. Tata îl molfăe, îl scuipă.

— Nu mă mai prinzi, popă Bulbuc, nici mort, pe la biserică!...

Popa nu-i răspunde. E grăbit să sfârşească miruitul oamenilor.

Toaca mai sună peste sat învierea.

Răsăritul ne află sătui, adormiţi.

Intre noi şi frate-meu Ion au loc, câteva zile dearândul, schimburi de vorbe. Frate-meu s'a îndârjit. Parcă i s'a aprins în ochi văpaie nouă. Nu credea în nimic înainte. Acum crede în ceva.

Cu toată bătaia luată în timpul copilăriei, nu izbutise să înveţe carte. Abia reuşise să cunoască literele. Acum, stă ceasuri întregi cu cartea pe genunchi, leagă cuvinte, închiagă fraze şi, din ce în ce, citeşte mai bine.

Şi-a cumpărat o tăbliţă, un condei, un burete. Scrie, învaţă să scrie. Işi bate capul şi cu nevastă-sa să scrie, să citească.

Râvna lor o minunează pe mama. In sufletul ei însă s'au turburat apele. Mereu e mâhnită. Pe frate-meu şi pe nevastă-sa îi socoteşte păgâni, spurcaţi.

Frate-meu Ion cu nevastă-sa nu mai au loc la noi, la masă. Nu mai mănâncă din aceleaşi străchini, nu-şi mai gătesc bucatele în aceleaşi vase.

Şi-au cumpărat însurăţeii un ulcior din care numai ei doi beau apă.

Mama nu mai vorbeşte cu niciunul. Atât i-a spus lui frate-meu : — Nu vreau să te mai văd ! Nu vreau să vii nici măcar la înmormântarea mea, când o fi să mor.

Tata s'a mai îndatorat înc'odată şi a tocmit meşteri să-i ridice lui frate-meu casă pe locul moştenit de el dela taică-său, la Stănicuţ.

Casa a fost acoperită; înainte de a i se aşeza uşi şi ferestre, frate-meu s'a mutat acolo cu nevastă-sa.

Zile întregi după plecarea lui, mama a ars tămâie în odaia lor şi a stropit în fiecare dimineaţă zidurile cu aghiasmă.

— Dece eşti atât de supărată pe frate-meu, mamă ?

— Şi-a lăsat legea. Hristos nu poate să aibă decât o singură faţă. El crede că Hristos are mai multe feţe. Aşa cred şi păgânii.

— Şi păgânii nu sunt oameni?

— Oameni sunt, dar nu e bine să-şi lepede cineva legea în care s'a născut. Am fost obişnuiţi din moşi-strămoşi să lucrăm toată săptămâna şi duminica să ne odihnim. Ion lucrează duminica şi se odihneşte sâmbăta.

— Dar sâmbăta nu e zi?

— Este, dar nu e zi de sărbătoare.

— După ce se cunoaşte?

— Ei! Cu tine niciodată n'o scoate omul la capăt.

De mult s'a cuibărit în casă şi stărue mereu un fel de apăsare. Bătrâni şi tineri, copilandri şi copii, umblăm aduşi de spate, de parcă slăvile cerului ar fi fost de plumb, s'ar fi spart şi ar fi căzut pe umerii noştri slăbănogi — cam toţi suntem slăbănogi — să le purtăm. Când vorbim nimicuri unii cu alţii, mai mult ne certăm ; ne apucăm din nimic la harţă ; strigăm, ca şi cum ne-am fi ieşit din minţi, ba ne mai izbim şi cu pumnii, ne mai gheraim, ne mai înghesuim în pereţi. Tata e copleşit de supărare şi de tristeţe cum nu l-am văzut încă niciodată; din fitece îi sare bâzdâcul. Mama rămâne împosocată cu zilele. Nu scoate o vorbă

din gură şi, când scoate una, vorba ei e neagră ca păcura, amară ca zeama de cucută, otravă.

Dada Evanghelina, părăsită ca mai toate nevestele, singură, cu copiii goi şi desbrăcaţi pe cap, a început a se ofili, a îmbătrâni înainte de vreme. Nenea Alviţă se află şi el în Moldova, retras odată cu trenurile cu ostaşi dincolo de linia plină de sânge şi de moarte a frontului pe care bubue zi şi noapte tunurile.

A venit dada Evanghelina pe la noi, cum vine în toate zilele, să ne mai vadă, să mai audă un cuvânt, să-şi mai spue un păs. Parc'ar avea ceva pe suflet, ceva greu care-i răpeşte astâmpărul. Rupe tăcerea, îşi varsă focul, cu glas încet:

— Mamă, pe la voi se află cumva un găvan de mălai? Nu cer pentru mine, ci pentru Floarea lui Tiţă Uie, vecina. Copiii mei se mai abat pe aici, se mai duc pe deal, în cătun, pe la cumnată-mea Nichişia, şi-şi mai potolesc foamea cu ce găsesc. Dar fetiţele Floarei, de două zile nici nu mai pot să vorbească de sleite ce sunt. Stau întinse în pat, cu ochii uscaţi, proptiţi în tavan. Cea mică de tot, ce să sugă? Floarea, de nemâncare, are pieptul ca iasca. Nu mai pot îndura să-i ştiu murind de foame... Nu mai pot îndura. Auzi?

O podideşte plânsul pe dada Evanghelina. Galbenă, mama rămâne nemişcată, ca de pământ. O aud târziu:

— Şi ce vrei să fac eu?

— Dă-mi ceva.

— N'am. N'am ce să-ţi dau, fetiţo.

Iarăşi şi iarăşi tăcere de piatră. Acum, parcă am purta fiecare în spate nu unul, ci şapte ceruri şi toate de plumb. Sorbim aerul şi aerul pătrunde în pieptul nostru greu ca pământul, înnecăcios ca fumul şi amar, amar. Inimile slăbite bat încet şi neregulat ca nişte ceasornice cărora li s'au stricat zimţii dela o rotiţă. Picioarele, când mergem, ne atârnă grele ca butucii. Eu unul nici dacă aş şti că se scufundă pământul sub mine şi aş avea încredinţarea că aş putea scăpa cu fuga, n'aş avea putere să fug.

— Poate, fată, să-ţi dau o strachină de mălai de mei. A adus rumânul ăsta al meu acasă o traistă. Nu

ştiu de pe unde. E bună la nevoie şi mămăliga de mei. Du-i-o Floarei lui Uie.

— Mulţumesc, mamă.

Pleacă soră-mea Evanghelina cu fusta ridicată să nu i-o stropească noroiul. Atât mai are, o fustă. Oamenii au mai avut de-ale îmbrăcăminţii; au tot purtat; straiul, dacă îl porţi întruna, nu-l mai schimbi, se rupe; de cumpărat n'ai nici pe ce, n'ai nici de unde.

Războiul în nicio parte nu-şi înclină cumpăna; pare a se prelungi la nesfârşit. E o maşină uriaşă care toacă şi mănâncă neîncetat carne de om, viaţă de om. Când am intrat şi noi în război, s'a auzit că nemţii vor fi bătuţi, doborîţi pe toate câmpurile de bătaie... Pe urmă, nemţii au năvălit, au despuiat şi au golit satele. Cisma lor e grea, din ce în ce mai grea.

Pe moşii muncesc puţinii bărbaţi care au mai rămas, muncesc femeile şi copiii şi, dela un timp, muncesc prizonierii.

Miliarezi, boierul olog dela Băneasa, şi-a adus pe moşie prizonieri români; îi strunesc logofeţii şi-i storc de vlagă de câtă muncă le dau. Gogu Cristofor dela Belitori şi State Pantazi dela Cârligaţi, la fel au făcut. Muncesc prizonierii români la boierii români, păziţi de soldaţi nemţi.

Prizonierii aceştia sunt de prin părţile Moldovei. N'au cum fugi. N'au unde fugi. Drumurile sunt păzite, împânzite cu gărzi. Nu te poţi mişca. Dacă mergi ceva-ceva mai depărtişor de sat, îţi trebue bilet de voe — ausvais — o hârtie galbenă plină de iscălituri şi de ştampile dela comandatura germană. Decât să te înfăţişezi acolo şi să ceri ausvais, mai bine lipsă. Te învârteşte, te iscodeşte, te suceşte neamţul : unde te duci, pentru ce te duci, n'ai putea să nu te duci ? Sufletul îl scoate din om, nu altceva.

Prizonierii dorm prin grajduri, rupţi, bărboşi, nespălaţi. Li s'a scârbit de viaţă, le vine să-şi lepede zilele, ochii le sticlesc în cap ca haitelor flămânde, încolţite.

La toţi ne sticlesc ochii în cap de sărăcie, de foame...

Cade noaptea şi parcă ar cădea potopul peste lume. Dacă auzim paşi grei pe uliţă ne speriem: ştim

că sunt pașii nemților! Ce-or fi căutând! La cine s'or fi ducând... Ne cuprinde teama dacă auzim fluierături, împușcături, chiot or gemăt de om. Nu ne este îngăduit să ieșim afară din arie noaptea.

Vine ziua și soarele strălucește — soare blând și călduț de primăvară — și parcă ar fi tot noapte. Nicio bucurie nu ne aduce ziua și soarele, nicio bucurie...

Mă simt străin în casa în care am crescut. Sălbăticiți, ne simțim străini unii de ceilalți, deși am viețuit ani și ani laolaltă. Inrăit și eu ca și ceilalți — ori poate mai mult — mi se pare că nu mai am loc la masă, că mi se cântărește din ochi și mi se numără dumicații pe care-i duc la gură.

— Toți mâncați și niciunul n'aduceți nimic în casă.

Incerc să mă apăr.

— Am adus ce-am câștigat la Rușii de Vede, la stăpân.

— Câțiva poli! Ne-ai pricopsit. Ai muncit ca un nătărău mai mult pe deageaba. Te-am băgat la stăpân bun, la jupân Moțatu, să înveți meserie nu glumă, tăbăcăria. O învață atâția și li-i bine, ba unii se și pricopsesc din ea. M'ai făcut de rușine; ai fugit. Ca un câine ușarnic ai schimbat trei stăpâni într'un an. Unde o să ajungi, măi băiatule? Ce-o să se aleagă de capul tău? Ți s'au suit fumurile la cap. Vrei să înveți carte. Invățătura, băiatule, nu e pentru de-alde tine. Mai rămăseși și beteag. Știu eu la ce te gândești tu. Iți spui: dar frate-meu Gheorghe cum a învățat carte? Acela, băiatule, a avut noroc. L-a luat Berta și l-a dus la școală. Pe tine, cine să te ducă ? Și când? Războiul o să țină mult. Până atunci o să ajungi măgădan.

Tata ține la mine. Dacă ar auzi pe altcineva — un om străin vorbind de mine în felul acesta, ar sări la el, l-ar lua de gât, l-ar stropși în bătăi. Dar e necăjit cum poate nu e alt om pe lume. Iși varsă și el necazul pe cine nimerește. Cum mă vede umblând prin casă și prin arie șontâc-șontâc, îl cuprinde mila și, ca să

nu şi-o arate, mă bălăcăreşte cum îi vine la gură. Rabd, dar şi răbdarea omenească are o margine.

Niciunul din cei ce trăiesc în preajma mea nu-şi dă seama că sunt bolnăvicios de sensibil. Dacă mi-ar spune cineva o vorbă bună de trei ori m'aş da peste cap de bucurie, cum se dau clovnii la circ. Cu sudalma şi cu răul nimeni nu izbuteşte să mă înduplece. Mă încăpăţânez, mă îndârjesc, cad la pat bolnav de supărare, dar de muiat nu mă moi. Mă înduioşează salcia când o văd cum îi cad frunzele. Mă face să sufăr amurgul când văd soarele galben şi leşinat. Pe Petre Rădoi, căruia, în sfârşit, i-au murit toate fetele şi a putut să-şi împlinească visul, să se însoare cu muiere tânără adusă de departe, de pe Bercelui, îl urăsc de când am băgat de seamă că nu varsă o lacrimă când îi calcă moartea în casă.

Mi se pare că sunt ca o vioară. Ar mai putea să cânte o vioară în care s'ar bate cuie? Fiecare cuvânt grosolan svârlit în mine mă jigneşte, mă doare. E ca şi cum cineva ar bate în trupul meu viu şi firav cuie. Rabd şi tac. Indur şi tac. Pe urmă, încerc iarăşi să mă apăr, deşi ştiu că o fac în zadar.

— Am mai adus ceva bani în casă acum o lună.

Tata, cu gândurile în altă parte, nici nu mă mai ia în seamă.

In iarnă se ridicase în gară un nou turn de apă lângă cel vechi. Treceau multe trenuri nemţeşti cu soldaţi, cu armament pentru front. Lucrasem la turnul de apă ca salahor, dar lucrul se terminase în două săptămâni. Câştigasem un pol şi-l adusesem bucuros tatii.

Aş fi vrut să mai mă duc şi altundeva să lucrez, dar nu găseam de lucru nicăieri. Eram luat ca şi ceilalţi băieţi de vârsta mea, de nemţi, la corvezi. Pentru corvoadă, bine înţeles, nu se dă nicio plată. Poate mi-aş fi găsit un rost, dacă aş fi intrat slugă la un bogătan, pe te miri ce, cum intrase, pe vremuri, fratemeu Ion la bogătanul Şoavă. Dar mi-era lehamite de slugărit în sat, mi-era şi ruşine. Imi dădeam seama că, de când am rămas şchiop, sunt privit ca un netrebnic, ca o otreapă omenească. Cui ce-i păsa de câte

fierbeau în mintea şi în inima mea? Dacă nu poţi merge după plug şi după raliţă, dacă nu te poţi târî pe genunchi la secerat, cu focul cumplit al soarelui în creştet, dacă nu poţi lua sacul la spinare să-l duci pe scândura îngustă dela mal în şlep, dece să mai trăieşti? Două parale şterse nu mai faci. Pentru neputincioşi nu există milă. Numai batjocură şi scârbă. Şi eu eram un neputincios. Viaţa aspră îşi are legile ei. La drept vorbind, ce să mai ocolesc adevărul, două parale nu făceam, cu toate că prin gând îmi treceau fel de fel de închipuiri.

Plecasem la oraş şi mă întorsesem dela oraş cu hotărîrea de a mă duce — ce neobrăzare! — la învăţătură. Mă îmbrăcasem de iarnă, la bâlci, şi-mi făurisem planuri cum să mă înscriu la şcoală ; cum să-mi caut gazdă; cum să-mi cumpăr cărţi; cum să mă pun cu burta pe învăţătură...

Peste planurile mele se prăvălise războiul, năvala oştirilor străine, ocupaţia germană. Războiul se prelungea. Nu îi întrezăream sfârşitul. Rămăsesem în casă, povară. Mâncam ca un milog, pe nemuncitelea. Fraţii şi surorile mă priveau chiondorîş. Ronciş-ponciş mă privea mama şi nimic nu-mi spunea. Mă simţeam mai prost decât dacă m'ar fi certat ori m'ar fi ocărît, aşa cum făcea uneori tata.

Inghiţeam, când aveam ce bruma înghiţi, şi dumicatul mi se oprea în gât. Beam o gură de apă şi apa mi se părea sălcie. Aerul mă înnăbuşea. Tavanul şi cerul parcă mi se prăbuşeau pe umeri. Nu. Nu mai era de răbdat. Nu mai era de îndurat.

Trebuia să plec. De plecat, trebuia să plec. Mă întrebam numai : încotro. Incotro s'o apuc ? Şi nu ştiu pentruce, dintrodată m'am hotărît: am să plec pe Călmăţui, în jos, spre miazăzi, spre Dunăre.

XVIII

MAI DEPARTE

Dincolo de satul nostru, spre Bulgaria, e Cârlomanul — cătunul îngust şi lung, strâns între râpele roşii ale dealurilor şi între apele, care aci sunt largi şi adânci, acoperite pe lângă maluri de trestii şi papură, ale Călmăţuiului — unde locueşte mătuşă-mea Ciurea cea chioară şi bunică-mea, care a rămas tot mândră, tot ţanţoşă, cu cămaşa mereu albă, scrobită, bunică-mea pe obrazul căreia timpul nu mai are putere să-şi lase urmele, semnele.

Feciorii şi ginerii mătuşă-mi Ciurea au plecat la război. Nici n'au avut loc toţi într'un vagon de cale ferată. Dela niciunul n'a venit, de luni şi luni, nicio ştire, de parcă — flămând — i-a înghiţit pe toţi pământul.

A rămas mătuşă-mea Ciurea, bătrână şi ogârjită, cu fetele şi cu nurorile, cu nepoatele şi cu nepoţii mărunţi. Struneşte herghelia de muieri bătrâna, o ţine în frâu, să nu se dea vreuna în stambă, să păstreze nepătată cinstea casei, până s'or întoarce rumânii plecaţi — dacă s'or mai întoarce.

Bunica dela Cârloman locueşte tot în căsuţa veche şi albă, curată ca un pahar, cu ţaţa Anica şi cu plozii ei — a fost puioasă ţaţa Anica, cinci-şase copii are în bătătură — se mai ia cu ea în colţi, o mai ceartă, o mai împacă, o mai bodogăne — soacră, de!

Nenea Dumitrache, năvlegul, se bate cu duşmanii prin munţii Moldovei — dacă n'o fi muşcat cumva ţărâna cu gura. Prost, de bun ce era, blendărău, l-au luat la armată, şi apoi la război, pe nenea Dumitrache, mai mult ca să-şi facă râs de el gradaţii decât să aducă vreun folos cuiva. Mult s'au mirat oamenii când, dus pe front, nenea Dumitrache s'a dovedit a fi fără teamă de moarte, sărind la atac întâiul şi mânuind cu meşteşug arma. După primele lupte i s'a şi agăţat pe piept o decoraţie. Dac'o scăpa cu viaţă, o să vie cu decoraţia acasă.

Doarme în cimitir bunicul blajin. De mulţi ani doarme. Il plouă, îl ninge, nimic nu mai ştie. Poate e mai bine de el şi de cei de sub pământ, topiţi în pământ lângă el. N'au aflat de câte s'au mai abătut peste oameni.

După Cârloman, mai mergi niţeluş pe şosea ori pe lângă şosea, pe potecă, cât ai trage şapte fumuri din lulea, şi ajungi în Putinei, sat cu popă muieratic şi adunător — popa Ion, fiul cel mare al popii Tomiţă Bulbuc, dela noi din Omida — din pricina purtării căruia cei mai mulţi rumâni, cu neveste şi copii, au trecut la legea nouă la care a trecut şi frate-meu Ion cu nevastă-sa, sârboaica, s'au făcut adventişti.

După ce te-au lătrat cât te-au lătrat câinii în Putinei, urci dealul, o coteşti şi ai ajuns la Secara.

Am vrut să mă opresc la Secara pentru un ceas, la mătuşă-mea Uţupăr, să mă odihnesc, s'o mai văd, să-i ascult glasul şi, dacă oi găsi-o în toane bune, s'o sgândăr, să-şi dea drumul la limbă să-mi mai povestească de câte a trăit ea în vremurile trecute, să-i cer să-mi dea ceva să îmbuc şi să sorb o gură de apă. Aş fi vrut s'o văd şi pe vară-mea Diţa, devenită acum muiere în putere, cu patru copii prinşi de poale.

M'am gândit şi m'am răzgândit. Mi-am văzut de drum mai departe.

Şi bărbatul vară-mi Diţa a plecat la război. Incă o casă, casa Uţupărilor, plină de tristeţe, încărcată de jale...

Merg înainte, să nu mă apuce chindia pe câmp.

Din zori am plecat de acasă. N'am spus nimănui încotro plec, dece plec.

Acum e spre amiază. Dimineaţa a fost friguroasă. Pe urmă, pe măsură ce soarele s'a ridicat, s'a mai încălzit.

Cunosc drumurile şi cunosc satele acestea. Am umblat şi pe aci, înainte de război, cu un negustoraş, de-am vândut peşte cumpărat cu toptanul dela balta cea mare de lângă Dunăre — cu unul din Stănicuţ, de-alde Vancu Vene. Ţin minte că la Dracea se găseşte o curte mare boierească cu multe acareturi şi cu o sumedenie de slugi. Am să mă opresc, am să bat la poartă şi am să cer să mi se dea ceva de lucru. Nădăjduesc să am norocul să şi găsesc.

Neamul boierilor Ghineşti e vechi şi mulţi bărbaţi din acest neam, în vremurile de care ştie povesti mătuşa Uţupăr, au fost mari dregători ai ţării. Câte ceva despre ei am citit în unele cărţi unde le-am văzut şi pozele: nişte bărbaţi înalţi, bărboşi, cu faţa osoasă şi cu nasurile mari. Unuia dintre ei, mai tuciuriu poate decât ceilalţi din acelaş neam, i se spunea — pare-mi-se — Arăpiţă.

Au fost răscoale cumplite şi la Dracea, în anul de neuitat, plin de sânge şi moarte şi suferinţă — 1907.

Mă aflu la marginea de sus a satului Secara. Calc pe şosea încet, sleit de oboseală, abia târînd piciorul beteag după mine. Imi răsare deodată în faţă mormântul în care doarme, alături de ceilalţi rumâni, alături de femeile şi copiii împuşcaţi odată cu el — unchiu-meu Precup Urban Uţupăr.

Crucea de lemn e tot cum o ştiu — una singură pentru toţi cei ce zac dedesubt — dar s'a mai învechit. Au înnegrit-o ploile, a crăpat-o soarele, dar crucea a rămas tot dreaptă. Stă la marginea drumului crucea. Rumânii trec pe lângă ea desculţi, desbrăcaţi, flămânzi, necăjiţi. Işi scot căciulile şi se închină. Se închină şi murmură printre buze rumânii: „Dumnezeu să-i ierte!“ Işi pun căciulile pe cap şi pleacă mai departe, fiecare la treaba şi la suferinţa lui.

N'au uitat.

Nu uită.

Nu pot să uite.
Nu trebue să uite.
Obosit, mă opresc şi eu.
Privesc crucea şi tac. Imi scot pălăria şi tac. Şi parcă îl văd pe unchiu-meu Precup Urban Uţupăr cum mă ţine pe genunchi, cum mă leagănă. Şi parcă îi aud glasul: „Darie, vrei tu să fii băiatul meu? Că eu nu mai am băiat. Pe Pantelie mi l-au omorît la armată."
Cât vezi cu ochii, câmp întins. Câmp. Numai câmp. Pe alocuri, câmpul e negru. Va fi arat în curând şi semănat cu porumb. Pe alocuri, câmpul e verde. A răsărit grâul. E verde şi gras şi înalt de o palmă grâul.
Soarele luminează întinderile. Deasupra lumii, cerul e albastru, iar drumul pe care am venit şi în care acum stau proptit cu picioarele, e ud. N'a trecut mult de când a plouat, ploaie de primăvară...
Crucea e neagră de timp. Mai neagră decât pământul negru.
Şi eu parcă îl văd pe unchiu-meu Precup Urban Uţupăr, înfigând fierul de plug cu ascuţişul în pieptul logofătului boieresc Filip Pisicu. Parcă îl văd spălându-şi mâinile de sânge cu noroi şi ştergându-şi-le pe nădragi. Parcă îl aud strigând colonelului Pienaru: „Ne împuşcaţi pe noi. O să mai împuşcaţi şi pe alţii.Dar n'o să puteţi împuşca toată ţara..."

Acum e război. Boierii s'au pus la adăpost, au fugit, unii s'au oprit în Moldova, stau cu bagajele împachetate, gata s'o şteargă cum vor auzi că se clatină frontul, pe care-l ţin, cu piepturile lor goale, armatele de săraci. Alţi boieri — aceia care strigaseră mai tare că doresc războiul şi care şi împinseseră ţara în război — au luat-o dela început la sănătoasa şi n'au avut linişte până n'au ajuns în ţările neutre din nordul îndepărtat. Ţara cea de jos, ţara desbrăcată şi flămândă, ţara desculţă şi mâncată de pelagră, sângeră şi luptă cu duşmanul.
Dar sunt şi boieri care au rămas sub ocupaţie, care n'au niciun motiv să se teamă de nemţi, boieri care au făcut politică nemţească şi care s'au sbătut ca ţara să intre în război alături de nemţi şi nu împotriva

lor. Unul dintre aceştia e şi bătrânul colonel pensionar Pienaru, cel care în 1907 a poruncit să fie împuşcat unchiu-meu Precup Urban Uţupăr şi ceilalţi desculţi. Se lăfăe, cu ţiitoarea tânără pe care şi-a adus-o dela Bucureşti şi care-i toacă moşia, în conacul cel mare, cu ferestre înalte, până târziu noaptea luminate. Să tot fii boier şi zile să ai, să le trăieşti... Uneori chiamă să-i cânte lăutarii, lui şi ţiitoarei şi mărimilor nemţeşti de prin împrejurimi, cu care se are bine şi prin mijlocirea cărora vinde, ca toţi boierii, pe preţuri mari, bucatele pe care rumânii i le culeg de pe moşie.

Mai cutează câte un desbrăcat să-i ceară boierului o baniţă de porumb împrumut, cu căciula în mână:

— Ţi-oi munci boierule...

— Ia să încerci să nu ieşi la muncă? Te dau pe mâna nemţilor...

Pleacă omul cu mâna goală cum a venit.

Nemţii sunt grijulii. Cer să fie muncită şi semănată fiecare palmă de pământ. Soldaţii lor, ofiţerii lor, au nevoie de pâine.

Dacă unchiu-meu Precup Urban Uţupăr ar trăi, nu m'ar mai întreba : „Darie, vrei să fii băiatul meu ?" A născut vară-mea Diţa doi băieţi şi două fete. S'ar fi jucat unchiu-meu Uţupăr cu nepoţii lui şi cu nepoatele, i s'ar mai fi ostoit poate dorul care-l seca la inimă după feciorul lui, Pantelie, cel ce, cu mintea lui ageră, scornea cântece de răzvrătire şi cântece de dragoste...

Doarme sub pământ unchiu-meu Precup Urban Uţupăr, dar sămânţa lui nu s'a stins, cum nici sămânţa celorlalţi rumâni împuşcaţi nu s'a stins şi nu se va stinge. S'o topi şi neamul boieresc al colonelului Pienaru, cum s'a stins neamul boierilor Ghinescu, cei însemnaţi cu slove în hronicul ţării.

Din neamul vestit al boierilor Ghinescu a rămas numai o fată bătrână, una Madalena, pe care o văzusem de câteva ori în gară, când pleca ori când venea dela Bucureşti. Trăsură cu patru cai o purta pe drumul dintre gară şi Dracea. Pe capră, vizitiul cu pălărie tare şi înaltă, încins peste mijloc cu eşarfă colorată. Caii purtau hamuri bătute în argint.

Era această Madalenă o femeie înaltă și uscată, neagră pământie, cu nasul mare şi adus, ca al tuturor străbunilor ei, și cu sfârcuri de mustăţi la colţul buzelor. Se îmbrăca fistichiu. Când o vedeai, mai că-ţi venea să pufneşti în râs. Dar cum să pufneşti ? Aprigă şi crâncenă, umbla la conac îmbrăcată bărbăteşte, călărea cai de rasă ageri, avea grajdul plin, şi biciul, numai că nu dormea cu el în mână. Pentru nimic în lume nu găseai la ea iertare. Nici crezare. Slugile îi spuneau Domnița Madala și satul o botezase Șerpoaica.

Șerpoaică era, într'adevăr. Când străbătea satul amuțeau până și câinii. Și se spunea că atunci când se plimbă Ghineasca pe moșie, greierii nu mai țârâe și ciocârliile nu mai cântă. Dar rumânii, de ciudă că nu-i pot suci și răsuci gâtul negru și subțire, mai umblau și cu scornituri.

Nu știu dece, dar nu mă înspăimânt de Șerpoaică : am fost slugă la jupân Moțatu și mai mare peste mine a fost nenea Gogu Șoric care mi-a frânt coastele ; am fost slugă la jupân Mielu Gușă și la jupân Bănică Vurtejanu. Dece n'aş fi slugă şi la Şerpoaica ? Sufletul, cât îl mai am și cum îl mai am, n'o să mi-l ia. O să vie un timp al socotelilor. Să trăiesc și să ajung acel timp. Să trăiesc.

Pe marginea drumului, un șir lung de furnici mici și negre. Merg dela mușuroiul lor spre alt mușuroi. Ocolesc șirul furnicilor să nu calc vreuna. Și grăbesc cât pot pașii. Vreau să ajung mai repede la Dracea, să-mi încerc mai curând norocul ori nenorocul.

Las la o parte drumul pietruit, care face ocolișuri, las în urmă crucea sub care dorm somnul de veci ucișii și o iau pe poteca moale și dreaptă peste câmp. Noroiul mi se lipește de postali. Mai grele îmi devin picioarele.

Când, în sfârșit, cu chiu cu vai, ajung la curţile boierești, împrejmuite, ca o cetate, cu zid înalt, bat cu vârful bățului în poarta de fier. Imi deschide un argat — un ungurean roșcovan și cu ochii împăienjeniți de băutură, neobișnuit de mustăcios.

— Ce cauți, mă ?

— De lucru.

— N'avem.

— Aş vrea să vorbesc cu Ghineasca.

— Cu cine ? Cu domniţa Madala ?

— Cu Şerpoaica.

— Să fii sănătos, băiatule. A fugit în Moldova.

— Şi cine îngrijeşte de moşie ?

— Logofeţii.

— Aş putea să vorbesc cu vreunul dintre ei ?

— Nu.

— Pentruce ?

— Pentrucă n'au vreme de pierdut cu de-alde tine. Hai, cară-te, auzi ?

Ţine în mână o dârjală groasă, ungureanul. Se face spre mine, să-mi măsoare spinarea. E lungă şi groasă dârjala şi plin de putere ungureanul. Spinarea mea, şubredă...

O tai peste câmp, spre Ologi. Cunosc şi acolo un boier, pe cuconul Jenică Diacu, care e boier şi nu prea; mai curând un ţăran mult înstărit. Are ceva pământ, are şi vite. Casa lui e plină de fete nemăritate. Boierii nu le caută, nu le cer de neveste nici arendaşii,socotindu-le sărace. Ţăranii nu cutează nici să aducă vorba despre căsătoria vreunuia din ei cu o fată a lui cuconul Jenică Diacu. Ce să facă un ţăran, care e obişnuit să umble mai desculţ, mai cârpit, mai mâncat, mai nemâncat, cu o nevastă cu carte care nu poate fi scoasă la muncă ?

Fie ce-o fi. Sun şi la uşa ăstuia. Se iveşte, cu ochii cârpiţi de nesomn, o slugă prăpădită.

— Aş vrea să vorbesc cu boieru Diacu.

— A plecat în Moldova.

— Şi dumnealui ?

— Da pe la cine-ai mai fost ?

— La Dracea, la Şerpoaica.

— Apăi aceea a fugit înainte de a ajunge nemţii pe Olt. Da ce vrei ?

— Caut de lucru.

— Cauţi degeaba la noi. Indreaptă-te spre Clocociov. Poate să găseşti de lucru acolo. Că boierul dela Clocociov n'a plecat. Se are bine cu stăpânirea de azi.

Mai pe drum, mai peste câmp, mă îndrept spre Clocociov și ajung tocmai când dă soarele 'n chindie. Bine că nu m'a prins întunericul pe câmp. Nu-mi place întunericul.

La Clocociov, curțile boierești sunt neobișnuit de întinse — poate pe șapte pogoane. In față, castelul cu etaj și cu turnuri, cum n'am mai văzut pe la nicio moșie, cum n'am văzut nici la Ruși, nici la Turnu. In curtea boierească, în spatele castelului, o nesfârșire de case mărunte și lungi pentru slugi și dincolo de aceste căsuțe grajdurile înalte și largi pentru vite.

Lângă o aripă a castelului, cancelaria, în niște odăi scunde. Mai la o parte, o pompă de apă, ca aceea din curtea unchiului Tone dela Rușii de Vede. O femeie scoate apă. Mă apropii de ea și o întreb:

— Aș putea să vorbesc cu cineva de aici?

— Cu cine vrei să vorbești?

— Cu vreunul dela cancelarie.

— Caută-l pe domnul Lascăr. E acolo...

Imi arată cancelaria.

— Intră...

— Bună seara.

— Bună.

La o masă de brad, semănând aidoma cu masa cea mare din primăria dela Omida la care lucrează notarul Gică Stănescu, un omuleț puțin la trup, îmbrăcat în haine ponosite albastre, cu părul alb și cu fața sbârcită, cu ochelarii pe nas, mâzgălește niște hârtii. Nici nu ridică ochii spre mine. E obișnuit se vede cu fel de fel de vizite. Tace. Penița îi scârțâe pe hârtie. Scrie cu litere mari, apăsate. Mâna îi tremură. Abia o stăpânește. Cerneala e albastră ca liliacul. Binevoiește totuși să mă întrebe:

— Ce vrei?

— Caut de lucru, domnule Lascăr.

Bătrânul își scoate ochelarii, îi șterge cu batista, îi așează la loc pe nas. Mă măsoară din tălpi și până în creștet, din creștet până în tălpi. Ochii — ochi de miop — clipesc des.

— Nu ești de pe aici?

— Nu, sunt mai din susul Călmățuiului, dela Omida.

— Ştii carte ?
— Ştiu.
— Câtă ?
— Cinci, primare.
— Scrii frumos ?
— Scriu destul de citeţ.
— Ia stai aici pe scaun, să-i ardem o probă.

Mă aşez pe scaun, pun pălăria pe genunchi, iau o foaie de hârtie albă şi un toc. Scriu, leg fraze, i le întind. Bătrânul le priveşte, apoi decretează :

— M'da... scrii destul de citeţ. O să vorbesc cu boierul...

Lângă condici, pe masa bătrânului, un clopoţel. Bătrânul întinde mâna, apucă clopoţelul de coadă, sună. Vine un argat.

— Să trăiţi, domnule Lascăr, la ordin.

— Ia-l pe băiatul ăsta, du-l la bucătărie şi spune că am ordonat să i se dea ceva de mâncare. O să rămână la noi, la cancelarie.

Vasăzică aşa stau lucrurile ; pe bătrân îl chiamă într'adevăr domnul Lascăr şi când te sună cu clopoţelul trebue să alergi, să i te prezinţi, să-i spui : Să trăiţi, domnule Lascăr, la ordin !

Argatul mă împinge spre uşă, apoi mă duce spre casele din fundul curţilor. Acolo mă bagă într'o odaie.

— Dă-i, fă Stafto, să mănânce. Ca mâine o să ne înjure şi el de toţi dumnezeii. O să lucreze la cancelarie, cu domnul Lascăr, ajunge logofăt.

— Poate că n'o să ne înjure, răspunde Safta.

E o femeie trupeşă, cât trei muieri de voinică, cu picioarele groase ca uleiele şi cu sânii mari, revărsaţi. Desculţă. Are picioarele arse, tălpile mari, crăpate, cu unghiile negre, răsucite. Numai mâinile îi sunt albe. Umblă cu ele prin bucate, prin apa în care spală vasele.

— Dacă-ţi spun eu c'o să ne'njure ! stărue argatul. Gheorghiu n'a venit tot ca ăsta ? Nu ştia cum să se mai ploconească. Era flămând mort. Acum, nu numai că ne înjură, ne atinge şi cu harapnicul. Mâna dreaptă a domnului Lascăr...

— Ei, lasă băiatul în pace şi du-te încolo.

Omul pleacă.

— Nu te speria, îmi spune Safta, aşa e Gânju, gură spartă. Nu trebue să-l iei în seamă, are inimă bună, dar e păţit şi el cum suntem toţi la curtea asta.

Imi dă un scaun şi pune lângă vasele spălate o strachină mare. In strachină răstoarnă din belşug fasole. Lângă fasole mai aşează, pe o bucată de şervet, o felie mare de mămăligă.

— Lingură ia-ţi şi singur...

Aleg o lingură din câteva sute, o şterg, mănânc.

Se bat tătarii la gura mea. Safta mă priveşte. Mai umple odată strachina.

— Vii de departe ?

— Nu tocmai. Dela Omida. Azi dimineaţă am plecat de acasă.

— Şi n'ai luat nimic în gură ?

— Nimic.

— Ai picat într'un ceas bun.

Intru în vorbă cu ea. Aflu că boierul e unul dintre cei mai bogaţi din ţinut. Mai aflu că are peste o sută de slugi în curte, încă o sută care păzesc balta cea mare de lângă Dunăre, şi se ocupă cu pescuitul şi că, în râpi, sub deal, îşi au sălaş sute de familii de ţigani. Ţiganii îi muncesc boierului o parte din moşie. Inima moşiei este aici, la curte, dar de lucru e şi sus la conac.

— O să fie rău dacă o să te trimită la conac. Nu stă nimeni acolo sus, în pustietate...

— Domnul Lascăr mi-a spus că o să lucrez la cancelarie.

— O fi spus, domnul Lascăr, dar nu dumnealui hotărăşte.

— Dar cine ?

— Boierul.

S'a lăsat întunericul. Ferestrele castelului sunt luminate. Hălădui prin curte, sătul, nu se uită nimeni la mine, nici câinii nu mă latră. M'au mirosit numai. Bat iarăşi în uşa domnului Lascăr.

— Ai mâncat ?

— Am mâncat.

— Mă duc să văd dacă pot să vorbesc cu boierul. Hai cu mine...

Mă iau după domnul Lascăr. Rămân în capul scării. Scara e largă, înaltă. Treptele, de marmoră. Domnul Lascăr a intrat în castel, s'a întors numaidecât.

— Poftim la boier. Şterge-te bine pe picioare.

Mă şterg bine pe picioare...

Cum o fi arătând la faţă boierul ?

Pătrund într'o odaie şi calc cu sfiiciune covorul moale, în care postalii mei vechi se îngroapă până la glesne.

Domnul Lascăr, frânt de mijloc, îl lămureşte pe boier :

— A picat la curte acum un ceas. Vine din susul Călmăţuiului, dela Omida. Caută de lucru. Are scriere citeaţă, l-am putea opri la cancelarie.

Ridic ochii şi-l privesc pe boier în faţă. E un om înalt, voinic, roşcat, cu tâmple albe. Nu poartă nici barbă, nici mustăţi. Gâtul, să-i plesnească de grăsime, obrazul, să-i crape de sănătate, ras proaspăt, pieptănat, pudrat. La ochiul drept poartă o sticlă rotundă — monoclu. Incepe să vorbească. Vorbeşte cu „r" şi puţin stricat, ca şi cum ar gândi în altă limbă.

— Ai să mergi mâine dimineaţă cu mine la conac. Am nevoie de un om pe deal. Să fii muncitor şi cuminte... Mâncare, dormit şi zece lei pe lună : boiereşte te plătesc. Ia-l, Lascăre !

Nu m'a întrebat cum mă chiamă. Nici eu nu m'am grăbit să-i spun.

Domnul Lascăr tremură din toate mădularele. Gândesc că poate o fi tremurând de oboseală.

Dau bună seara boierului cu monoclu şi mă ţin scai după domnul Lascăr. Eu ies cu faţa spre uşă, domnul Lascăr merge deandaratelea. Coborîm scara; domnul Lascăr îmi şopteşte :

— Ce-ai făcut, nenorocitule ? Ai întors spatele boierului...

— Nu te supăra, domnule Lascăr, dar nu pot să merg cu dosul înainte. Ce sunt eu, rac ?

Domnul Lascăr se miră, încearcă să zâmbească :

— Eşti cutezător !...

— Nu ştiam, dar dacă spui dumneata...

— Ai să dormi la Safta.

— Mulţumesc.

Argaţii se ploconesc înaintea domnului Lascăr mai abitir decât se ploconea domnul Lascăr înaintea boierului.

— Domnule Lascăr, am să te rog ceva...

— Ce mai vrei?

— Cum îl chiamă pe boierul ăsta?

— Arghir Arizan. Tare sunt supărat, mi se spovedeşte domnul Lascăr.

— Dece eşti supărat, domnule Lascăr?

— Gândeam să te opresc la cancelarie. Nu mai prididesc cu lucrul. De câte ori vine cineva care ştie să scrie mai citeţ, eu cred că am să-l pot opri la cancelarie. Boierul mi-l ia şi-l trimite pe deal. Oamenii nu stau prea mult pe deal.

— Dece?

— Eu ştiu? Poate li se urăşte să trăiască acolo, în pustietate.

— Cred că mie n'o să mi se urască.

— Om trăi şi om vedea, dar una ştiu: am rămas fără ochi de când sgârâi hârtia, m'am săturat.

— Şi boierul nu te scoate la pensie?

— Nu. Boierul Arizan nu scoate pe nimeni la pensie. Lucrez la moşia asta de patruzeci de ani. Cât ai putere, munceşti şi primeşti leafă. Când nu mai poţi munci, te dă afară. Angajează pe altul.

Il las pe domnul Lascăr să se tângue în şoaptă de unul singur. Mă întorc în bucătăria Saftei.

— Domnul Lascăr a spus că o să dorm astăseară la dumneata. Mâine în zori plec cu boierul la conac.

— Bătu-te-ar norocul!

— Dece spui aşa?

— Uite aşa, îmi veni şi mie să spun...

In curtea boierului năvăleşte cu sgomot mare un automobil. Automobilul e deschis. Din automobil se dau jos patru ofiţeri germani.

Şoferul trage maşina, stropită până sus de noroi, deoparte. Maşina fumegă. Au gonit-o tare prin hârtoape...

Boierul, în prag, îşi primeşte oaspeţii. Se îmbrăţişează, se sărută cu ei.

— Iar au venit nemţii, bodogăne printre buze Safta.

— Au mai venit şi altă dată nemţi aici ?

— Vin mereu. Sunt prieteni buni cu boierul. Le-a cerut şi i-au dat pentru muncile dela conac, prizonieri români. Boierul s'a legat să-i păstreze la muncă, fără pază, pe răspunderea lui. I-a dat în seama unor slugi. Muncesc rumânii până dau în brânci. Dealtfel, dacă te duci la conac, ai să-i cunoşti. O să fie zaiafet mare la curte astănoapte, dacă au venit nemţii...

A intrat călare pe un cal roib, în curte, domnul Gheorghiu. Calul e tot o spumă. Se vede că l-a alergat nebuneşte.

Domnul Gheorghiu sare de pe cal : trei oameni se reped şi-i iau roibul în primire. Unul i-l plimbă încet, de căpăstru. Ceilalţi, după ce i-au scos şeaua şi l-au acoperit cu pături, îl freacă, din mers, cu şomoioage de fân.

Domnul Gheorghiu se prăvăleşte spre castel. Intârzie câteva clipe înăuntru, iese, coboară scările în goană.

— Calul ! Daţi-mi calul !...

Slugile îi aduc calul, pun şeaua pe el.

Domnul Gheorghiu încalecă, plesneşte din harapnic. Calului îi scapără copitele. Iese din curte, se depărtează. Safta bombăne :

— S'a dus după ţigănci.

Safta găteşte numai pentru slugi.

Bucătăria pentru boieri şi pentru oaspeţii boierului e aparte.

Incepe fierberea la bucătăria boierului. E chemată şi Safta să ajute.

Dintr'acolo nu vine miros de fasole, nici abur cald de mămăligă. Pentru boieri sunt cuptoare speciale unde se coc franzelele, cozonacii, fripturile. Slugile care lucrează aci sunt curate, îmbrăcate în alb, ca doctorii, la spital.

Mă culc în odaia Saftei. Mă culc chiar în patul Saftei — un pat larg de scânduri, acoperit cu rogojină, ca la noi acasă. Ar putea dormi cinci-şase oameni acolo.

Mă aşez într'un colţ şi mă acopăr cu un aşternut din cârpe destrămate, trecute prin darac, răsucite. Abia acum mă ajunge oboseala. Am mers aproape o zi întreagă, fără să stau o singură clipă pe marginea drumului. Am mers într'una.

Acum, abia acum simt tălpile picioarelor cum îmi ard, simt oboseala cum mi se revarsă, ca o apă lişteavă, în trup. Adorm şi dorm adânc, ca pietrele.

Mă trezesc spre ziuă. Lângă spatele meu, un spate lat, gras, cald : spatele Saftei. Doarme buştean. Sforăe în somn. Fluier încet, cum aş fluiera un câine pe care vreau să-l chem lângă mine, să-l ademenesc cu un codru de pâine. Femeia nu mai sforăe, s'a liniştit...

Ciocăne un argat la fereastră :

— Măi, băiatul ăla care venişi aseară, scoală ! Te chiamă boierul.

Mă îmbrac pe întuneric. In curte, răcoarea zorilor mă trezeşte deabinelea. Argatul adaugă :

— Te aşteaptă boierul lângă scări.

Văd prin întunericul subţire, umbra groasă a boierului şi a calului pe care boierul se leagănă. Alături, un cal mai mărunt, cu şeaua pe el.

— Ştii să călăreşti ?

— Ştiu.

— Incalecă.

O slugă îmi întinde frâul. Aşez piciorul în scări — piciorul meu bolnav — mă apuc cu mâinile de oblânc, mă opintesc, încalec. Calul tremură nervos sub mine.

Simt că boierul cu sticlă la ochi vrea să-mi facă o şotie, să se amuze. Aşteaptă poate să mă trântească pe neaşteptate, calul. Cheful ăsta n'am să i-l împlinesc. Grăieşte râzând :

— Ţin'te bine !

Ii arde calului meu una peste coapse. Calul sare în două picioare, nechiază, o sbugheşte ca fulgerul pe poartă. Boierul, în goană, după mine. Mă ajunge, mă întrece. Imi strigă cât poate în urechi :

— Să nu cazi !...

Mă ţin cu amândouă mâinile, cât pot de bine. Mi-am încolăcit picioarele în jurul burţii calului. Calul aleargă ca vântul. Boierul mi-a luat-o înainte. Despicăm

noaptea ca două năluci. Calul meu ştie drumul. Vede prin întuneric ceeace eu nu mai văd : celălalt cal pe care boierul îl biciuie întruna.

Urcăm dealul. Ziduri de întuneric în jur. Văd, deodată, silueta calului şi a boierului pe culmea dealului. Mi se pare că ar fi o statue uriaşă.

Calul meu urcă gâfâind. In goană urcă. Se opreşte lângă boier. Ca la comandă se opreşte calul.

Boierul râde iarăşi :

— Imi placi. Mă aşteptam să te trântească.

— Poate că şi calul se aştepta, dar m'am ţinut din toate puterile.

— Ai trecut prima probă.

Indrăznesc să-l întreb :

— Mai sunt şi alte probe de trecut ?

— Poate !

Ii zăresc dinţii sclipind în întuneric. Ii zăresc, sclipind în întuneric, monoclul.

Se pipăe la şold şi-mi întinde un pistol :

— Ştii să tragi ?

— Nu ştiu...

Iau pistolul în mână, îl pipăi. E un pistol nou, fără butoi.

— I-am ridicat piedica, îl aud pe boier, îndreaptă-l cu ţeava în sus şi trage !...

Indrept pistolul cu ţeava în sus şi apăs uşor pe trăgaci.

Parcă mi-a smuls cineva mâna din umăr.

— E un pistol automat, îmi spune. Te doare umărul ?

— Puţin.

— Dă arma 'ncoa.

Ii dau arma. O cercetează. Mi-o înapoiază.

— Acum ţine-o cu ţeava'n jos... Mergem la pas înainte.

Sub copitele cailor, pământul moale, jilav. Intunericul a început a se destrăma. O geană de lumină străvezie creşte spre răsărit. Balta de dincolo de sat începe să licăre. Inaintea noastră se zugrăveşte pe cer un arbore. Ne apropiem. Ne oprim la câţiva paşi.

— Acum, ţinteşte trunchiul copacului şi trage. Cam

pe la mijloc ţinteşte. Când s'o lumina să trecem să vedem ce ispravă ai făcut.

Intind mâna şi încerc să ochesc. Apăs din nou trăgaciul. Mişc puţin mâna dela dreapta spre stânga. S'a golit pistolul de gloanţe. I-l întind.

Pornim în galop. Intunericul s'a risipit cu totul. Spre stânga văd şerpuind, departe, apa cenuşie a Dunării şi dincolo de apa cenuşie a fluviului, malul înalt, acoperit încă de neguri, al Bulgariei.

— E întinsă moşia mea, îmi spune boierul. Am peste zece mii de hectare...

— Douăzeci de mii de pogoane ?

— Da, douăzeci de mii de pogoane. Mai am două moşii, cam tot atât de întinse, pe Bărăgan şi una pe lângă Brăila, dar îmi place să stau mai mult aici. Pe la celelalte moşii merg numai în trecere, când fac inspecţie...

Imprejur, câmpul pare nesfârşit. Primăvară. A răsărit iarba. A răsărit grâul, e mai înalt de-o palmă. A plouat de curând. Pământul e moale, copitele cailor se afundă uşor în ţărână...

Boierul vrea să vadă dacă au ieşit rumânii la arat...

In depărtare se aud scârţâituri de care ; focuri mărunte pâlpâe ici-colo.

Inainte de a se lumina bine de ziuă, înainte de a înjuga boii la pluguri, desculţii aprind focul pe lângă care. Işi încălzesc mâinile, picioarele.

Ajungem lângă un şir de care.

Rumânii ştiu cine umblă noaptea călare şi descarcă pistolul în văzduh, cunosc calul boierului după tropăit. Uite-i, îşi ridică pălăriile, căciulile.

— Să trăiţi !

— Bună dimineaţa ! Da ce-aţi întârziat, măi ?

— N'am întârziat, boierule.

— Trebuia să fiţi la capul locurilor. De unde sunteţi ?

— Din Piatra.

Incetinim o clipă caii; boierul adaugă :

— Să băgaţi plugul adânc, că vă ia mama dracului! Trec să văd...

Pornim în iureş pe nesfârşitul câmpurilor, două năluci fumurii...

Ne apropiem de conac. Siluetele caselor şi ale copacilor din jur se conturează desluşit pe cer. Boierul cravaşează calul; calul aleargă. Eu îl lovesc pe al meu cu călcâiele în pântec, dar parcă nici n'ar fi nevoie să-l lovesc. Cu botul lungit înainte, calul meu ţine pasul după al boierului. Rămâne totuşi ceva mai în urmă. Poate ştie că e călărit de o slugă care nu are dreptul să meargă în rând cu boierul.

Ferestrele conacului, luminate. In conac, felinare agăţate de stâlpi înalţi, aprinse. Când ne apropiem se şi deschid, împinse parcă de o mână nevăzută, porţile cele mari. Intrăm în goană în arman. Ocolim armanul, ca să nu ne oprim caii dintrodată. Lângă poartă, cu căciula în mână, o mogâldeaţă.

— Te-ai trezit, Amos?

— Ca totdeauna, devreme, conaşule.

Boierul descalecă. Descalec şi eu. Mogâldeaţa prinde caii de căpăstru şi-i duce la grajd. Boierul ştie unde merge. La doi paşi, în urma lui, mă străduesc să-i ţin hangul...

Deschide o uşă boierul, urcă o scară, mai deschide o uşă şi pătrundem amândoi într'o odaie mare, pătrată.

— Gata cafeaua, Iloncă?

— Gata, conaşule.

Boierul se întoarce spre mine:

— Ilonca e nevasta lui Amos.

Ii râd ochii, îi râde gura femeii... Un ibric mare, de cafea, fierbe în clocot. Ilonca îi umple boierului o ceaşcă mare.

— Dă-i şi lui cafea.

Umple pentru mine Ilonca o ceaşcă mică.

In odaia salonaş a conacului, luminată de o lampă mare spânzurată de tavan şi de lumina dimineţii care creştea limpede, l-am văzut mai bine şi de aproape pe noul meu stăpân, pe boierul Arghir Arizan. Faţa plină, care seara mi se păruse roşcovană şi rumenă de sănătate, era acum palidă şi uşor încreţită. Ochii îi erau cenuşii şterşi şi pleoapele niţeluş umflate.

Un ochi avea bulbul roşu, iar celălalt acoperit cu monoclul gros, părea odihnit şi limpede. Ii lucea în creştet un început de chelie. Părul, cât mai avea, pe jumătate alb, era uns, pieptănat, lins pe cap. Guşuliţa de sub bărbie, roşie, aproape ca de curcan neînfoiat. Când vorbea, glasul i se auzea spart, răguşit. Noapte nedormită, cu mâncare multă şi gustoasă, picantă, să tragă după ea băutură — cheful cu nemţii şi cu ţigăncile tinere, aduse de sub râpi, în faptul serii de logofătul Gheorghiu. Imbrăcămintea boierului Arghir Arizan era de mare preţ, îmbrăcăminte de câmp şi de călărie : tunică scurtă, de postav englezesc, în carouri mari, guleraş de blană moale să ferească gâtul de răceală, pantaloni strânşi pe picior, bufanţi, cisme galbene, înalte, până mai sus de genunchi, lustruite oglindă. Mânuşile şi le aruncase pe masă, răsfrânte, alături de vâna de bou cu care altoia calul şi uneori slugile ori învoitorii de pe moşie. Părea un om de peste cincizeci de ani — mai târziu aflasem că apropia şaizeci — care-şi dă toată silinţa să facă impresie c'ar fi nobil britan, cel puţin lord.

Ilonca, înfăşurată într'o rochie lungă până'n călcâie, înflorată, purta în picioare papuci moi, turceşti, fără tocuri, umbla prin casă împrăştiind în jur miros dulce de mosc şi foşnet mătăsos. Era o fată bălană, cu coade lungi şi galbene şi ochii verzi ca iarba. Degetele îi erau încărcate cu inele groase de aur.

— Mai toarnă-mi o ceaşcă de cafea, Ilonca. N'am dormit astnoapte.

— Se vede, boierule.

M'am ridicat în picioare.

— Pot să vă aştept jos ?

— Da.

Am coborît în curte şi m'am rezemat de zid. Slugile plimbau caii pe care venisem şi din trupurile cărora ieşeau încă aburi subţiri. Soarele se ridicase deasupra câmpurilor nesfârşite şi le înneca într'o pulbere măruntă de aur. Pe deasupra Dunării se înălţase şi plutea domol o pânză de ceaţă alburie, pe care soarele se străduia s'o destrame, s'o risipească. Din când în când se auzeau dinspre fluviu fluierături scurte şi groase ca

nişte grohăituri. Urcau vapoare în susul Dunării, spre inima Germaniei, târînd după ele şlepuri lungi, pline cu grâne. Altele mergeau pe cursul apei spre Giurgiu şi spre Brăila, încărcate cu soldaţi şi cu muniţii pentru frontul de la hotarul de jos al Moldovei. Câmpul, cât prindeai cu privirile, plin de pluguri : o femeie apasă pe coarne ca brazda să fie adâncă, un băieţandru mână o pereche de boi mărunţi ori de cai costelivi, îi atinge din când în când cu băţul. In urma plugurilor, brazdele proaspete fumegă. Satul, rămas în vale, pitit, lipit de şuviţa de apă, îngustă şi tulbure a Călmăţuiului, ridică spre cer fuioare subţiri şi drepte de fum. Văzduhul, jilav ca şi pământul, pare încremenit. Nicio adiere de vânt. Niciuna.

Imi arunc ochii prin armanul larg. Ceva mai departe de clădirile vechi, coşcovite de ploi şi de soare, boierul cu monoclu a pus să se ridice altele noi şi măreţe. O casă mare, un adevărat palat de modă veche, cu pridvoare şi arcade, grajduri, magazii, toate rămase neterminate. Niciun arbore în arman, înafară de doi salcâmi bătrâni lângă poartă. Doi-trei oameni umblă pe la grajduri. Unde-or fi ceilalţi ?

Un băiat, ceva mai vârstnic decât mine, a venit din largul câmpului călare, a descălecat şi-a urcat scările la boier. Peste puţin timp a coborît boierul şi în urma lui băiatul.

— Aşa cum ţi-am spus, Andrei, ai grijă de el.

A încălecat boierul şi a plecat. Curând nu l-am mai văzut.

La arman nu locueşte numai snania de Amos şi nevastă-sa Ilonca ; mai locuesc o mulţime de slugi ; mai mare peste servitorime pare a fi Andrei.

Poartă uniformă şcolară băiatul. Războiul l-a prins în clasa a V-a de liceu — liceul „Sfântul Haralambie“ din Turnu, la care am vrut să mă duc să învăţ carte.

E băiatul unui mic proprietar din lunca Dunării. Taică-său are o casă de copii. L-a trimis la cuconul Arghir Arizan să muncească. A venit cu câteva luni înaintea mea. Aci, în mijlocul câmpurilor, a petrecut iarna.

— Păcat, îmi spune, păcat că ai venit abia acum. Nici nu poţi să-ţi închipui ce plăcută a fost pentru mine iarna : câmpul întins, satele pitulate pe fundul văii, nici nu le mai vezi iarna; zăpada le acoperă ca o pânză albă. Numai spre miazăzi, malul înalt şi pietros de dincolo de Dunăre şi, dincolo de mal, un câmp tot atât de aspru, de pietros...

M'a purtat prin tot armanul, mi-a arătat fiecare colibă ori clădire în parte şi mi-a explicat care e rostul ei, la ce foloseşte şi cine o are în grijă. Pe urmă am încălecat pe cai şi-am umblat pe moşie. La vremea prânzului ne-am întors la arman, am mâncat, Andrei s'a culcat să-i tragă un pui de somn şi eu am ieşit iarăşi în curte, m'am rezemat de zid şi am început a privi câmpurile fără sfârşit. Am căzut pradă visării şi tristeţii. Plecasem de acasă, nu spusesem nimănui o vorbă, încotro mă duc. De fapt nici eu singur nu ştiam în ceasul plecării unde o să mă opresc şi pentru cât timp. Acum ştiam unde m'am oprit ca să-mi găsesc un rost vremelnic, dar câtă vreme aveam să rămân aci, pe deal, la armanul Clocociovului, nu puteam să bănuesc, nu ştiam şi nici nu doream să ştiu. Deocamdată rezolvasem ceeace aveam de rezolvat, găsisem un culcuş care de seara până dimineaţa era numai al meu şi, în schimbul muncii mele, îmi puteam câştiga pâinea, fie şi amară. Dar continuam să simt aceeaşi apăsare înnebunitoare.

Seara am privit cum pe întinderile bulgăreşti se aprind focuri.

— Focurile ciobanilor, a spus Andrei.

Dincolo de Dunăre pământul e mai mult pietros. Sunt multe izlazuri pe care pasc oile ciobanilor.

Ca să treacă mai uşor vremea, Andrei s'a apucat să-mi povestească înflorit cum a vânat el iepuri în timpul iernii, cum a alergat cu calul după dropii. Noaptea vâjâia vântul : vâj-vâjjj...

— Vâjâia şi pe la noi, pe la Omida...

In cuprinsul armanului, în clădirile care n'au apucat a fi terminate, sunt găzduiţi o sută de prizonieri români. Prieten bun cu autorităţile militare germane şi cu prefectul cel nou, pe care l-au aşezat nemţii mai

mare peste judeţ, un moşier mai dela nord, Paul Polimeride, boierul cu monoclu a obţinut prizonierii dela lagărul din Turnu. Prizonierii aceştia sunt ţărani români din Moldova şi ţărani bulgari şi turci de prin Dobrogea. Boierul cu monoclu şi haine englezeşti nu-i cruţă câtuşi de puţin, că doar nu i-a scos din lagăr, unde putrezeau de vii între sârme ghimpate, şi i-a adus aci, la moşie, la soare şi la aer, ca să-i îngraşe. I-a adus să muncească. Pentru asta le şi dă masă. Mai tăcând, mai cârtind, prizonierii împlinesc muncile cele mai grele.

— La început, îmi povesteşte Andrei, unii dintre ei au vrut să fugă. S'au răzgândit însă : peste tot numai duşmani ; i-ar fi prins şi i-ar fi trimis dincolo de munţi, spre miazănoapte, în ţara nemţilor. Aici cel puţin au mâncare. Munca e grea, dar care dintre ei nu este obişnuit cu munca grea !

Soldaţii prizonieri turci sunt îmbrăcaţi în aceeaşi uniformă ca şi soldaţii români, numai că ei, în loc de capelă, poartă fes. Mă împrietenesc cu prizonierii aceştia cu faţă care trebue să fi fost cândva albă, şi cu ochi focoşi, nişte ţărani tineri şi necăjiţi, şi încerc să învăţ turceşte. Andrei se uită la mine cum mă trudesc să îngăim cât mai corect cuvintele pe care le aud.

— Da ce-ţi trebue ţie să înveţi turceşte ? Inţeleg să înveţi ţigăneşte. O să ai nevoie să ştii ţigăneşte.

Din toate povestirile pe care le auzisem dela mama şi dela mătuşa Uţupăr ştiam în copilărie că turcii fuseseră timp de veacuri spaima neamului nostru pe aci, pe lângă Dunăre. Cântecele vechi ale poporului vorbesc de năvăliri turceşti, de măceluri şi pârjoluri şi de convoaiele de români luaţi şi trecuţi apa şi duşi departe, în ţări străine, în robie. Paşale şi bey au jefuit, au ucis şi-au pârjolit pe aici. Când plângea copilul, ca să-l sperie, să-l facă să tacă, îi spunea maică-sa: „Taci, că vine turcul şi te taie !" Tăcea copilul. Praful şi pulberea au rămas din vechea şi temuta putere turcească. Praful şi pulberea — şi câteva sate turceşti sărace, prăpădite, pe pământul uscat şi galben şi mâncat de ţânţari al Dobrogei. Din aceste sate plecau tinerii ţărani turci să facă armată alături de tinerii ţărani

români. La fel mâncau fasole la cazan, la fel mâncau bătaie dela ofiţeri şi majuri...

— Dar ţigăneşte dece să'nvăţ, Andrei ?

— Ca să'nţelegi ce vorbesc între ei ţiganii boierului. Intre sat şi câmp se află două râpi, faţă'n faţă, şi între ele s'au ridicat de câţiva ani sălaşele ţiganilor boiereşti.

Arăturile de primăvară sunt în toi. Muncesc ţăranii din satele din vale, de pe lângă Călmăţui şi de pe lângă Dunăre, învoitori pe moşie, în dijmă, şi slugile boiereşti, cu pluguri „Mistreţ" şi boi mari, voinici, cu coarnele largi de-ai putea aşeza între ele un leagăn. Se seamănă porumb cincantin, cu bobul aproape roşu. Drugile cincantinului cresc mari şi dese, sunt spornice, câştigul e mai mare. Porumbul celălalt, galben, cu boabe mari dar rare, dă mălai mai curat, face mămăliga mai dulce la gust. Boierul cu monoclu nu mănâncă niciodată mămăligă. Porumbul de pe moşie îl vinde cu preţ bun, mai ales acum, la vreme de lipsă şi de război, şi-i trebue cât mai mult porumb. Se mai seamănă grâu de primăvară şi secară, orz şi ovăs, şi pe coastă rapiţă şi mei. Pe coasta dinspre Dunăre a dat ordin boierul să se semene pe mari întinderi floarea soarelui. Untdelemn nu mai vine, ca înainte de război, din ţările calde din miazăzi, pe unde cresc măslini, şi din floarea soarelui s'ar putea scoate ulei bun de gătit, dacă aci în arman ar fi instalate, în clădirile noi, două-trei prese. Boierul le-a şi comandat. La toamnă, când floarea soarelui va fi coaptă şi culeasă, presele vor fi gata instalate şi se va putea începe tescuirea. Un nou izvor de aur pentru boierul cu monoclu va fi uleiul.

— Dacă n'ar fi fost războiul ăsta, nici nu i-ar fi trecut prin cap boierului că se pot scoate bani buni din floarea soarelui.

Unora războiul le ia viaţa, celor mai mulţi le aduce suferinţe greu de îndurat, pe câţiva îi scaldă în aur. Mi-aduc aminte de văru-meu Iancu Brătescu, fierarul frumos şi tânăr, care picta pe pânze micuţe şi pe car-

toate răsărituri de soare şi amurguri, sălciile de pe malul gârlei şi focul din fierăria lui şi pe băiatul cel mic al lui Ivan Ţânţu, cu faţa smolită de cărbuni, dar luminată de roşul jarului, trăgând la foale, să sufle foalele cu putere în foc, să se roşească fierul, să se albească aproape, să devină moale ca o cocă sub ciocan, sub baros.

Inainte de a pleca la război să se prăpădească prosteşte în munţi, în patrulare, mi-a spus: „Războiul acesta care se apropie de noi va însemna pentru o parte din lume amurgul ei, dar pentru alta va însemna răsăritul. Cei mici şi cei de o vârstă cu tine vor cunoaşte strălucirea acestui răsărit şi vor simţi svârcolirea acestui amurg scăldat în sânge. Poate că voi mai apuca şi eu acest timp, dacă voi trăi."

Se crezuse vindecat şi venise să se aşeze la ţară, la aer curat, ca vindecarea să-i fie mai deplină. Se înşelase şi nu cu puţin. Tuşea. Când a plecat, mobilizat, împreună cu ceilalţi, la cazarmă, să îmbrace uniforma, să pună raniţa pe spinare şi să ia arma pe umăr, scuipa fire de sânge. Imi mai vorbise văru-meu Iancu, la Ruşii de Vede, se împlinise şi trecuse anul de atunci, şi mă îndemnase să caut o anumită sămânţă. N'o găsisem nici în oraşul tăbăcarilor şi al negustorilor, n'o găsisem nici la Omida, şi cu atât mai puţin aveam s'o găsesc aici, la arman, în mijlocul întinselor şi nesfârşitelor câmpuri boiereşti. Andrei, care mă avea în grijă, era ceeace se chiamă deobicei un băiat bun. Vesel şi harnic, îşi lua slujba lui în glumă, nu se omora cu firea şi nici nu avea pentruce s'o facă; călărea caii din grajd până-i umplea de clăbuci, dormea pe săturate şi mânca până da afară din el, şi când îl apuca strechia, întârzia în odaia frumoasei unguroaice, ori alerga după copilandrele de care era plină şatra dintre râpi. N'avea niciun gând mai înalt şi el, om care trecuse prin şcoală, nu luase în bagaje, aci, în singurătatea armanului, nici măcar o carte de citire.

Dacă nopţile erau limpezi şi somnul mai întârzia, ne tolăneam amândoi undeva în iarbă. Ii desluşeam lui Andrei tainele cerului; îi vorbeam de Saturn şi de inelul lui, de nevăzuţii Pluton şi Neptun, de Marte şi

de presupusele canaluri și de viața care ar putea să existe și acolo, de constelațiile care se văd din emisfera noastră și de cele ce se văd noaptea pe cer, dincolo de tropice.

— Cea mai frumoasă dintre ele e Crucea sudului...

— Dar de unde știi tu astea?

— Am citit în cărți.

— Și la ce-ți folosește?

— Cum la ce-mi folosește? Vreau să știu. Trebue să știu cât mai multe.

— Eu nu știu, și trăiesc bine. O să mă fac contabil și o să trăiesc și mai bine și fără să știu ce este, dincotro vine și încotro se îndreaptă, Calea lactee...

— Dar tu nu ești curios să afli?

— Nu.

Uneori, din nevoia de a vorbi totuși cu cineva, uitam felul de a fi al lui Andrei și încercam să discut cu el despre oameni și despre orânduirile omenești.

— Ești un prost, Darie. Visezi cai verzi pe pereți. Lumea este așa cum o vedem, cu boieri și cu slugi, cu oameni bogați și cu oameni săraci și așa o să rămână în vecii vecilor. Cine s'o schimbe și cum s'o schimbe?

— Poate ăștia și mulți alții ca ei.

Treceau pe lângă noi, în cârd, obosiți, prizonierii.

Aerul tare al câmpurilor, soarele prin care alergam toată ziua, somnul adânc în care, ostenit, cădeam seara, m'au ajutat să mă întremez. Scăpasem de putinile cu argăseală din pivnița mucegăită a lui jupân Moțatu, de prăvălia cu sicrie și tămâie, cu haine de mort și lumânări, a lui jupân Mielu Gușă și de prăvălia cu păcură și frânghii, cu droburi de sare și mătrăcărie a lui jupân Bănică Vurtejanu. Scăpasem și de aerul îmbâcsit, și de cearta din casă, și de privirile care se îndreptau spre mine ca niște sulițe și mă înțepau. Prins de treburi, Amos se vedea și mai mult nu se vedea, ochiul sănătos al boierului și ochiul lui de sticlă se aflau departe și nu ne veghiau în permanență, iar Ilonca ne mai chema uneori seara, pe mine și pe Andrei, să-și uite urîtul, pălăvrăgind. Se socotea ca la închisoare, se plictisea și se mohora, și aștepta sfârșitul războiului să-l părăsească pe Amos, bărbatul ei

de formă, și pe boier, să bată la porțile lumii și porțile lumii să i se deschidă, să înceapă a trăi altfel.

— Ai de toate aici! Unde să te duci așa, în necunoscut?

— Ești un prost, Andrei. „Ai de toate“, îmi spui. Ce am? Casă, masă, rochii, pantofi... Omul mai are și suflet și dacă sufletul nu e mulțumit...

— Să nu te audă boierul vorbind așa.

— Și dacă mă aude? N'are decât să se supere cât poftește. Poate să și crape, dacă nu-i place. Dealtfel o să crape el și așa. Gâfâe din ce în ce mai des. E bolnav de inimă, cu toată arătoșenia lui și cu toate năzdrăvăniile la care se dedă ca să-și dovedească sieși și altora că e încă tânăr.

— Și dumneata, Ilonca, spui că boierul nu e tânăr! Știi mai bine ca oricare.

— Măgarule... Știu multe pe aici. Boierul e hârbar, nu alege... Voi rămâne aici până se va sfârși războiul — plănuesc. Pe urmă voi bate și eu cu pumnul la porțile vieții. S'ar putea întâmpla ca porțile vieții să mi se deschidă, larg, înainte.

Inaintăm cu timpul în primăvară. Zilele cresc, nopțile scad. Devin atât de scurte, încât ți se pare că abia ai pus capul pe mână și-ai ațipit, că au și sosit zorile. Sunt zile vânzolite de nori, cu tunete care bubue ca tunurile de pe front, cu fulgere și ploaie. Atunci umblăm prin arman, dela o casă la alta, ori chiar pe câmp, cu câte-o pătură în cap. Nu lăsăm să treacă ziua fără să împlinim treaba pe care o avem de împlinit, chiar dacă ar da peste noi potopul. Nu dă potopul peste noi. Numai ploile. Dar cele mai multe zile au cer limpede, înalt și albastru, albastru... Atunci ierburile și grâul și porumbul cresc parcă văzând cu ochii. Uite, ieri grâul era până la glezne. Azi a trecut de glezne. Mâine o să se urce spre genunchi. Pământul e negru și gras și trebue să scurmi mult cu hârlețul ca să dai de vânăt. Pământ gras, pământ bun, în care orice sămânță ai arunca, prinde colț, răsare, crește. Oamenii de pe aici au o vorbă: Pământ bun ca untul... Pământul boierului...

— Are mult pământ boierul nostru, îi spun lui Andrei.

— Da, are mult pământ.

— Cum poate să aibă un om atâta pământ?

Andrei, fiu de boierinaş care toată viaţa a râvnit să fie boier adevărat şi n'a izbutit, îmi răspunde mirat:

— Uite că poate! Şi mai mult poate să aibă un om dacă e în stare să adune şi să păstreze ce-a adunat. să crească şi să-şi înmulţească avutul. Fiecăruia i se cuvine cât poate să ia dela alţii. Apoi boierul nostru mai are şi o poveste.

Odaia în care dormim e largă, căţărată sub streaşina conacului. Şi ferestrele sunt largi. După ce s'o isprăvi războiul, boierul plănueşte să-şi termine conacul. După chipul în care a început clădirile, se pare că vrea să-şi petreacă fericitele bătrâneţi aici.

E noapte. Câmpul e tăcut şi la fereastră nu ascultă nimeni. Amos şi Ilonca au o odaie mare jos, lângă intrare. Prizonierii trăiesc în grajduri — ţiganii, în corturi, între râpi.

— Ce poveste are boierul?

— O ştiu toţi oamenii. Ai dormit numai o noapte la curte. Dacă ai fi dormit mai multe, ai fi aflat-o...

Sunt doi bătrâni la curte: bătrânul Iordache Arizan şi moş Iovcu, amândoi trecuţi de optzeci de ani. Conul Iordache e tatăl boierului nostru. Moş Iovcu e fratele de cruce a lui conu Iordache. Conu Iordache e boier. Poartă pantofi de lac şi haine negre, croite, cusute la Bucureşti. Poartă totdeauna cămaşă scrobită. Niciodată guler, niciodată cravată. S'a obişnuit cu hainele boiereşti, cu cravata, nu. Le-a spus tuturor:

— Dacă mi-aş pune crăvată, ar fi ca şi cum mi-aş înnoda singur un ştreang în jurul gâtului.

Câteodată, când are poftă de râs şi de glumit, boierul povesteşte că visează ştreanguri şi spânzurători. In tinereţe se cutremura în vis şi se trezea lac de sudoare. S'a obişnuit cu visele de acest fel. Acum nu se mai sperie, nu se mai trezeşte. Visează până la capăt visul. Işi aduce aminte dimineaţa de ce-a visat şi râde.

De frica ştreangului a trecut — e mai bine de o jumătate de veac de atunci — Iordache Arizan, dincoace de Dunăre, cu moş Iovcu. Amândoi au tâlhărit şi au adunat multe pungi de aur. I-au încolţit oamenii stăpânirii, luni de zile i-au hăituit. Mult sânge omenesc vărsaseră. Au izbutit să se strecoare prin păduri, să treacă Dunărea, în ţara românească. Conu Iordache a arendat o fişteică de moşie în inima Bărăganului. S'a însurat, a câştigat trei copii. Doi i-au murit. I-a rămas boierul nostru. I-a murit şi nevasta, o ţărancă din parte locului. Moş Iovcu n'a vrut să-şi lepede portul balcanic. Ştii cum e moş Iovcu ? Poartă opinci, obiele pe care le înfăşoară cu nojiţele, nădragi largi de dimie, flanelă de casă, cojoc şi căciulă. Arată ca slugile boierului — ca slugile mai bătrâne. Conu Iordache, dela un timp, e părăsit de puteri. Mai iese, din când în când, prin curte, sprijinit în baston. Bastonul are mâner de aur... Picioarele îi tremură, îi tremură şi mâinile, e slab ca un schelet. Cu moş Iovcu e altceva. Pare ca de cincizeci de ani. Din zori şi până noaptea târziu nu se odihneşte.Incalecă pe cal şi se duce la baltă să bălăcărească pescarii că n'au tras destul peşte în năvoadele şi în plasele lor. Pe urmă — o să-l vezi venind şi aici, la arman — se duce la ciobani şi-i ciomăgeşte fiindcă i s'a părut că n'au muls oile până la ultima picătură, că au lăsat prea mult lapte în ţâţe, pentru miei.L-am întâlnit ieri la stâna din vale. Au început ciobanii să tundă oile. Cu moş Iovcu au avut de furcă. I s'a năzărit bătrânului că nu tund bine oile. A descălicat, a luat o oaie, a culcat-o la pământ şi a cerut o foarfecă.

— Vă arăt eu cum se tunde oaia...

A tuns moş Iovcu oaia. Se întâmplase să-i cadă în mână una mare, grasă. A rămas oaia goală, despuiată, de parcă i-ar fi ras cineva lâna cu briciul. S'a îndârjit şi până spre amiază a tuns un cârd întreg de oi.

— Dar dece păzeşte cu atâta străşnicie moşul averea boierului ?

— Pare să fie la mijloc o taină. Iovcu nici nu mă-

nâncă la masa boierului, cu slugile mănâncă. Numai de dormit, doarme aparte, într'o odaie, pe un pat de scânduri, acoperit cu piei de oaie, cum dormea în tinerețe, înainte de a se deda la tâlhării, sau în vremea în care era urmărit şi trebuia să fie gata oricând s'o sbughească. Doarme îmbrăcat moş Iovcu. Se schimbă la o săptămână, la două. Dacă ai mai fi rămas la curte mai mult de o noapte, l-ai fi putut cunoaște și pe conul Mitiță — adaugă Andrei.

— Asta cine mai e?

— Băiatul boierului.

— Are și un băiat?

— Nevasta boierului nostru a murit şi ea, nu se știe când, nu se știe unde, că boierul a umblat mult prin lume când era tânăr. Unii spun că nici n'ar fi moartă, că l-a lăsat pe boier. In casa boierului s'au pomenit slugile cu un băiat adus de departe. Băiatul are amândouă picioarele moi și pocite. A crescut în cărucior. Iese din casă, împingând cu mâinele roțile de bicicletă ale căruciorului. A trecut de douăzeci de ani conu Mitiță. E totdeauna îmbrăcat ca şi cum s'ar duce la bal. O țigancă a fost trimisă la oraş, un timp, să învețe cum să-i lustruiască unghiile, cum să-l tundă și să-l bărbierească. Țiganca își pierde vremea pe lângă conu Mitiță. Iese în curte, cu căruciorul lui, cuconașul, se uită la oameni și nici măcar nu catadicsește să le arunce o înjurătură. Dacă nu l-ar fi auzit oamenii vorbind de câteva ori cu tat'su ar fi crezut că e mut. Are fața albă, osoasă și ochii mari, ieşiți pe jumătate din cap — odraslă de tâlhar...

Andrei doarme. Stelele bat în fereastră. Vorbeşte prin somn. Deslușesc în cuvintele pe care le bolborosește unul singur : Zambila. Am să-l întreb mâine cine e Zambila... Mă gândesc la ce-am aflat despre boier, despre tatăl boierului, despre fiul boierului, despre moş Iovcu...

Bătrânii au tâlhărit peste Dunăre, în Balcani. Câte n'am auzit povestindu-se despre întâmplări petrecute demult, despre comori adunate cu omor, la drumul

mare, îngropate adânc în sânul pământului şi... uitate.

Toată copilăria mi-a fost chinuită de o asemenea comoară, ascunsă sub casa noastră sau în împrejurimile casei noastre, şi despre care mereu se vorbea că, din când în când, spre primăvară, după ce zăpezile s'au topit şi s'au scurs, scoate în miez de noapte o flacără albastră care pâlpâe câteva minute, luminând aria. Din pricina acestei comori am pierdut plopul din fundul ariei, al cărui vârf se ridica deasupra satului, plopul din fundul ariei, al cărui vârf îl vedeam de departe, de pe câmp, când mă întorceam din rătăcirile mele acasă.

Bunicul tatii îşi adusese nevasta de lângă Olt. Era un bărbat tare voinic bunicul tatii. Spre hotarul satului, spre Belitori, la o răscruce de drumuri, se află şi astăzi o piatră mare, de hotar, rotundă, pe care cinci-şase oameni, dacă şi-ar uni puterile, ar izbuti s'o rostogolească. Bunicul tatii Mitroi Găbunea, înşira duminica oamenii după el; se ducea la piatra de hotar. Bunicul tatii se pleca de mijloc, apuca piatra cum ar fi apucat un sac, îşi aduna grosul puterilor, o ridica pe umăr, o arunca peste umăr... Dacă, înainte de a pleca din sat, svârlea pe gât câteva bărdace de vin, era în stare să treacă piatra peste umăr chiar de douăsprezece ori, fără nicio odihnă între o aruncătură şi alta.

Bunicul tatii, pe care tata a apucat să-l vadă, avea timpuri când pleca de acasă cu săptămânile, toamna mai ales. Nu spunea unde se duce, era ca şi cum ar fi intrat în pământ. Nu-l mai vedea nimeni şi nimeni nu-i auzea de urmă. Bunica tatii nu ştia niciodată dacă rumânul ei are să se mai întoarcă ori nu la vatră, la bordei, în culcuş...

A făcut călătorii de felul ăsta până a început a-l părăsi puterile, până au prins a-i cărunţi tâmplele. I-au ieşit trei-patru fire albe în mustăţi şi unu-două în sprâncene. Atunci n'a mai plecat de acasă. Bunica tatii a ştiut că bărbatul ei s'a potolit. Apropiase optzeci de ani...

Târziu de tot după moartea lui s'a aflat că bunicul

tatii împreună cu cumnații lui de pe malul Oltului, și cu neamurile noastre de sânge de prin acele părți, făcea parte dintr'o ceată vestită care trecea câteodată Dunărea și haiducea până și în țara turcească, până aproape de Balcani, sau spre miazănoapte, până prin bogatele ținuturi săsești de dincolo de munți.

Când și-au împlinit veleatul și i-a ajuns din urmă vârsta, și-au împărțit rodul trudei lor.

Bunicul tatii s'a întors atunci acasă spre miez de noapte, călare pe pintenogul lui care gâfâia sub povara desagilor. Două căldări de aur adunase bunicul tatii: râle turcești, mahmudele cu semne ciudate, florini împărătești, garboave mari și grele, cu zimți adânci pe margini. A luat aurul bunicul tatii și a umplut un cazan mare cu el. A ascuns cazanul, îngropându-l adânc, în aria lui care cuprindea pe atunci cam un sfert din vatra satului.

Avea șapte feciori, bașca șase gineri. N'a dat niciunuia o pară. Se tot văitau băieții, ginerii.

— Știm că ai bani, tată... Dă-ne și nouă un galben, doi.

— O să-i moșteniți mai târziu. Nu vă grăbiți. Așteptați să mă cheme diavolul încornorat dincolo...

Optzeci și nouă de ani a trăit bunicul tatii, și ar fi trecut suta, dacă n'ar fi fost omorît, din întâmplare, împușcat la nunta unei nepoate, de nuntașii petrecăreți.

L-au dus la groapă feciorii pe bunicul tatii, nu căinându-l, ci înjurându-l cât îi ținea gura. Murise, și, odată cu moartea lui, se pierduse taina locului în care se găsea ascunsă comoara.

Aria bunicului tatii a fost împărțită întâi în patru, pe urmă în opt. Când era tata copil — să tot fi avut cinci-șase ani, când s'a întâmplat asta — bunicul săpa, pe locul unde se găsește acum bordeiul părăsit a lui unchi-meu Dimozel, un dam pentru vite. Il săpa cu frate-său, cu Dionis Găbunea.

S'a proptit vârful cazmalei în aramă. A scrâșnit vârful cazmalei. Bunicu-meu a aruncat cazmaua și a început să se vaite, să blesteme. Apoi s'a culcat la pământ și a prins a se svârcoli:

— Mă doare inima! M'a lovit izdatul!...

L-a luat la goană pe frate-său — l-a luat la trei păzeşte înjurându-l...

— Du-te acasă şi vino mâine dimineaţă.

Numai vorbe spurcate i-au ieşit din gură.

După plecarea lui Dionis, bunicu-meu s'a ridicat, a ieşit din gaură şi s'a întors acasă. A aşteptat să pogoare noaptea adâncă, apoi şi-a luat nevasta şi cazmaua şi s'a dus la săpătură.

Avusese dreptate în presupunerea lui. Din întâmplare descoperise comoara ascunsă acolo de taică-său.

N'a putut să aducă de toarte cazanul, atât era de greu. Bunicul a rămas de pază şi de câteva ori bunica a cărat cu căldarea aurul în bordei.

Unchiu-meu Voicu, fratele mai mare al tatălui meu, ţine mai bine minte întâmplarea asta. El povesteşte că bunica a aşternut jos, lângă pat, o scoarţă. Aducea banii cu căldarea şi-i răsturna. Unchiu-meu Voicu, copil, s'a dat jos din pat şi s'a jucat cu banii. Taică-meu şi ceilalţi dormeau duşi. In bordei pâlpâia opaiţul.

Pe urmă a venit şi bunicul cu cazanul gol. Era un cazan mare, de aramă, care prinsese cocleală pe margini.

Unchiu-meu Voicu a adormit. Până la ziuă, bunicul şi bunica au făcut ce-au făcut şi au pus în alt loc mai ascuns, comoara regăsită.

A doua zi a venit Dionis să sape damul. Bunicul astupase groapa pe jumătate.

— Du-te acasă. Nu mai sap dam. Nu mai am nevoie de dam.

La o săptămână dela atingerea comorii, ultima nevastă a bunicului meu a murit: umblase cu banii. Din pricina asta, credea bunicul că i-a murit nevasta...

Avea bunicul un frate mai tânăr, flăcău — unul Gărgan... S'a însurat Gărgan Găbunea. I-a dăruit bunicul doi galbeni să-şi facă nunta. In ziua nunţii înainte de a merge la biserică să se cunune, mirele a căzut dea 'npicioarelea şi a murit...

— A doua moarte adusă în casă de banii bleste-

mați, gândea bunicul. A ascuns și mai adânc bogăția de aur.

Au trecut anii.

Dela Putinei a venit un văr al bunicului. Se afla la mare ananghie. L-a rugat pe bunic să-i împrumute un galben. Dornic să mai încerce odată norocul comorii, i-a împrumutat bunicul. Când s'a întors acasă, băiatul rubedeniei zăcea cu gâtul umflat, babele nu i-au găsit leacul. A murit și ăsta.

— A treia moarte adusă de bani în familie, a cugetat iarăș bunicu-meu.

Nimeni n'a mai știut unde sunt tăinuți banii. S'a jurat bunicul că, atâta timp cât îi va fi dat să viețuiască, să nu se mai atingă de comoară.

Au crescut feciorii și s'au însurat. Au crescut și fetele și s'au măritat. In casa bunicului se auzia mereu aceiași vorbă :

— Tată, când o să ne spui și nouă unde ai îngropat banii ăia ?

Sau :

— Hai, mă, să desgropăm banii ăia și să-i împărțim. Ce-o fi o fi...

Bunicul rămânea neînduplecat.

— V'am spus : cât o să trăiesc n'o să aflați unde am ascuns comoara. Sunt banii dracului, sunt adunați cu omor și cu haiducie, sunt bani afurisiți. Dacă o să aibă vreunul din voi norocul să-i găsească, mănânce-i sănătos. Sunt pe aici, prin cuprinsul ariei. Cu timpul o să găsească cineva din seminția noastră comoara.

Băieții au început a îmbătrâni. Fetelor lui a început a li se sbârci obrazul și a le cădea dinții. Și bunicul a devenit din ce în ce mai bătrân. Și iată, bunicul l-a însurat și pe cel mai mic dintre băieții lui, pe tata. Cu Dumitra l-a însurat, cu Dumitra care era mai în vârstă decât el. Dumitra i-a născut tatii copii. Și s'a bolnăvit bunicul. De picioare s'a bolnăvit.

Rămânea bunicul pe prispă și tata pleca la câmp cu nevastă-sa și cu copilul cel mic, iar pe bunic îl păzea de muște frate-meu Gheorghe. Vorba vine că-l păzea de

muşte. Punea lângă el o cană cu apă, o bucată de pâine, o tulea prin vecini după sbeng.

Şi într'o dimineaţă bunicul s'a simţit rău şi l-a strigat pe frate-meu:

— Hei, măi Gheorghiţă, vino lângă mine...

S'a dus frate-meu lângă bunic:

— Ascultă, am să-ţi spun un lucru pe care să nu-l mărturiseşti nimănui. Am să-ţi destăinuiesc unde se află îngropată comoara veche. Să umbli la ea când ai să te faci flăcău. Şi să nu-i spui lui taică-tău. Mă asculţi, Gheorghiţă?

Bunicul era bătrân şi bolnav şi fuma tutun din lulea de pământ... Şi gura bunicului mirosea a mahorcă. Fratelui meu nu-i plăcea mirosul acela.

— Ia lasă-mă 'n pace că-ţi pute gura...

S'a dus pe uliţă, la copii, la joacă.

Seara când s'a întors tata dela muncă, trăia bunicul, dar pierduse glasul. A mai trăit câteva zile fără glas şi fără să poată mişca măcar un deget.

Plângea bunicul şi în juru-i erau adunaţi băieţii lui şi băieţii băieţilor lui, fetele lui şi fetele fetelor lui. Şi bunicul gemea şi pieptul i se ridica şi i se lăsa şi din ochii bunicului curgeau şuvoaie lacrimile pe care o viaţă de om le simţise năvălindu-i sub pleoape şi izbutise să le oprească...

Toţi pricepeau că pe bunicul îl apasă un gând şi că gândul ăsta bunicul vrea, în sfârşit, să-l spună, dar nu poate să-l spună. Şi ştiau că bunicul în ceasul acesta din urmă, al lui, vrea să le deslege taina comorii şi nu mai poate. Şi câtă nevoie ar fi avut fiii bunicului, nepoţii şi strănepoţii bunicului, de banii ascunşi adânc în pământ.

Fiindcă, între timp, vremurile se schimbaseră. Şi fiii bunicului şi toţi ceilalţi nu mai aveau starea de altădată, erau săraci lipiţi pământului şi oricât ar fi muncit pe moşii, niciunul nu putea să câştige pâinea îndestul.

Şi bunicul a plecat pe lumea cealaltă cu taina lui. Şi banii au rămas îngropaţi. Şi atunci toate neamurile s'au adunat şi au poruncit fierarilor satului să

făurească sulițe lungi și subțiri cu vârful ascuțit și cu mâner întors în care se puteau opinti.

Aria noastră și ariile neamurilor din jur au fost străpunse cu aceste sulițe săptămâni întregi, la fiecare pas o gaură. Așteptau până se lăsa întunericul și până în zori găureau pământul. Fierul a mers până în pântecul pământului, ca uns, și nu s'a oprit în capacul niciunui cazan cu bani.

Au blestemat și s'au lăsat păgubași. Dar mereu aduceau vorba de comoară, la noi în casă mereu se șoptea de banii de aur. In fiecare primăvară tata săpa într'o altă parte a ariei un dam pentru vite. A continuat să sape damuri pentru vite și apoi să le astupe înainte de a ridica grinda, chiar după ce tata nu mai avea în cuprinsul ariei lui nicio vită.

Străjuia în fundul ariei un plop înalt, care mi se părea că împunge slăvile cerului cu vârful. Cât am fost plecat la oraș, l-au doborît cu securea. Tata l-a doborît și cu frate-meu Ion. A vuit plopul când s'a prăbușit și creștetul lui era mai-mai să ne dărâme casa. L-au curățat de crengi, apoi s'au apucat să-i scoată rădăcinile. Le intrase în cap că la rădăcina acelui plop se află ascunsă comoara. N'au găsit nimic...

Plopul a fost tăiat în bucăți cu ferăstrăul, spart și ars.

Mai stau și acum vecinii, în unele nopți, cu ochii țintă spre aria noastră, pândind clipa în care vâlvorile albastre vor licări deasupra comorii. Poate că uneori licăresc în aria noastră vâlvorile albastre, — poate nu licăresc. Nimeni nu știe...

Mai de mult cotrobăiam prin podul casei. Se găseau acolo aruncate vraiște cioburi vechi, fluiere sparte, ciurele cu fundul găurit, mâneci de cojoc, cazmale fără coadă, topoare rupte, ploști bătrâne cu pântecul roșu pe care de ani și ani nu le mai folosea nimeni.

Toate lucrurile acestea, când eram copil, mă îndemnau să mă gândesc la oamenii care au trăit altădată, care au săpat cu aceste sape rupte, care au doborît copaci cu aceste securi cu gura știrbă și care și-au

potolit setea cu vinul acru din aceste ploşti cu pântecul rotund.

Mă gândeam mereu la oamenii care şi-au îmbrăcat trupurile cu aceste pieptare cu flori care acum şi-au pierdut culoarea.

N'aveam cu ce să mă joc. N'aveam ce să citesc, deşi învăţasem să citesc, căutam să citesc după aceste rămăşiţe, într'un trecut care era apus pentru totdeauna; căutam să-mi închipui vieţile acelor oameni din care se trăgea sângele meu şi al fraţilor mei, oameni ale căror trupuri s'au prefăcut de mult în pulbere, în cimitirul de sub creasta dealului.

Intr'o zi, tot scormonind prin pod, am găsit un ciomag lung şi alb. Era aşa de lucios, că mi se părea că e făcut dintr'un os uriaş, dintr'un os pe care-l luciseră anii. L-am luat, am coborît cu el din pod, l-am scos la lumină, l-am şters cu poalele cămăşii de praf. Era minunat. M'am jucat cu el până seara.

A venit tata dela câmp şi m'a văzut.

— Unde ai găsit ciomagul ăsta?

O ciudă aspră străbătea prin glasul lui.

— In pod, tată.

— Dă-l încoace.

Mi l-a smuls din mâini, a mers spre fundul ariei. Nu ştiu pe unde l-o fi pitit. M'am mirat. L-am întrebat la masă. Mi s'a părut că-i trecuse necazul.

— Tată, dece mi-ai luat băţul?

— De-aia...

— Asta nu-i un răspuns. Dece mi-ai luat băţul? Era tare frumos.

— A umblat cu el bunicu-meu, dacă vrei să afli. Nu ştie nimeni câte scăfârlii o fi spart cu el...

Cred că l-a îngropat în pământ. Poate. Dar oricât de adânc l-ar fi îngropat în pământ, ciomagul acela nu va putrezi. Nu ştiu dece mi-a rămas această credinţă. Poate fiindcă ciomagul părea de os şi anume dintr'un os fără moarte, dintr'un os pe care nu-l va ajunge niciodată putrezirea. Era uşor ca un fluier fără măduvă. Era uşor şi totuşi era greu...

Andrei se trezeşte. Simte cum mă răsucesc ca pe cărbuni.

— Ai dormit bine, Darie?

— Am dormit...

Coborîm în arman.

Grâul a crescut până la genunchi; peste o săptămână, două, o să fie de trei ori mai înalt şi spicul va fi mare cât vrabia şi cu boabele grele, pline. Astă iarnă zăpada a fost înaltă, a priit câmpurilor. Zăpada a fost înaltă până dincolo de hotarul la care soldaţii au continuat să se bată cu duşmanii.

Prizonierii s'au trezit şi ei şi merg încolonaţi spre bucătărie. In fiecare dimineaţă, înainte de a porni la lucru, li se dă aci, ca la cazarmă, pe fundul gamelei, un fel de zeamă neagră şi caldă; gustarea de dimineaţă: ceai fără ceai.

E timpul în care trebue culeasă pălămida din grâu. E timpul în care ţiganii încep a fi folosiţi pentru muncă. Acum ştiu: patru sute de ţigani locuesc în şatrele din vale: patru sute de oameni rupţi, desculţi, desbrăcaţi, care au trecut iarna asta şi iernile de mai înainte în valea prin care a fluierat vântul. Patru sute de oameni care cresc goi în bătaia crivăţului şi în arşiţa soarelui de vară, mai goi decât păsările care au pene, mai goi decât şerpii care au trupul înfăşurat în solzi plumburii.

Au ieşit goi în zăpadă. Acum ies goi la lucru, în soare.

Peste şatră, bulibaşa e mai mare. Bulac Bulancea îl chiamă pe bulibaşă — bărbat cam de vârsta boierului şi — se pare — tot atât de vânjos, tot atât de înalt, de voinic. Numai că mâinile bulibaşei, cu degetele toate îmbrăcate în inele groase şi grele, sunt mai mari decât ale boierului Arghir Arizan.

Bulibaşa nu umblă desculţ. Bulibaşa poartă cisme până deasupra genunchilor şi carâmbii cismelor bulibaşei sunt bătuţi în bani de argint. Argintul s'a învechit şi a prins patină — argint vechi. Ţintele care sunt bătute în tălpile cismelor bulibaşei sunt

ținte de argint; tocurile cismelor lui sunt de argint. Nădragii bulibașei, lână'n lână, galbeni la culoare, au vipușcă roșie și lată. Și brâul, cu care bulibașa își încinge trupul, e un brâu lat de o palmă și jumătate, bătut și el în bani de argint. Căciula o poartă pe sprânceană și căciula bulibașei e teșită puțin într'o parte, căciulă cu pană. Are pieptar cu flori bulibașa și marginile din față ale pieptarului sunt și ele prinse în bumbi de argint. In mână poartă harapnic și harapnicul bulibașei are la vârf plumbi cu colțuri.

Bulibașa e stăpân peste șatră și boierul nici nu se uită la țigani, nici nu-i scuipă'n creștet măcar. Boierul cu bulibașa are înțelegere pentru țigani, așa cum pentru soldații robi are înțelegere cu comandantul german din Turnu. El bulibașei îi plătește și, bulibașa, din zece părți oprește pentru el opt, iar două le dă țiganilor care muncesc, pentru muncă.

Tare bogat e bulibașa! Numai el e bine îmbrăcat din tot sălașul. Copiii bulibașei sunt tot atât de goi ca și copiii celorlalți țigani. Nevasta bulibașei este la fel de ruptă și de goală ca nevestele celorlalți țigani. Ii face totuși un hatâr bulibașa nevestei: n'o scoate la adunat pălămida, n'o scoate la seceră, n'o scoate la munci grele — o trimite prin sat să ghicească muierilor în ghioc. Bine înțeles, nu pe degeaba — pe mălai, pe făină. Vorba ceea: dacă nu curge, tot pică. Și averea bulibașei mai crește cu ceva.

Bulibașa a plesnit din harapnic. Auzim, de sus, dela arman, pocnete. Țiganii vor împânzi câmpul.

Țiganii urcă râpile pieziș, deabușilea, târîndu-se pe genunchi, agățându-se de colțurile pietrelor, de rădăcinile uscate ale ierburilor. Se află și o potecă pe unde poate fi urcată râpa, dar pe potecă n'are voie să urce decât bulibașa. Inainte de a pleca la muncă, țiganii trebue să simtă greul vieții...

Ajung cu Andrei la marginea râpilor. Ajung și țiganii. Bulibașa îi așteaptă. Bulibașa călărește un cal de smoală. Ii mai pocnește pe unii cu sfârcul harapnicului. Țiganii se scarpină și fug. Vătafii bulibașei împart fiecăruia postațe de muncă. Țiganii se

strecoară prin grâu, în vârful picioarelor, să nu rupă cumva rădăcinile. Caută firele de pălămidă, firele înalte, cu tulpina plină de ghimpi deşi, groşi, cu vârful ascuţit. Ţiganii apucă pălămida de mijloc, o smulg din pământ uşor, să nu smulgă odată cu ea vreun fir de grâu. Firul smuls e ţinut în braţe şi astfel, alt fir şi alt fir până s'a adunat snopul. Mâinile tuciurii ale oamenilor sângeră. Le sângeră până şi braţele... Boierul nici nu se uită la ţigani. La ţigănci se uită. Şi încă — cu ce jind... Bulibaşa îi plesneşte cu harapnicul. Ii plesneşte cu harapnicul pe ţigani, pe ţigănci, vătafii bulibaşei. Pălămida se culege cu palmele.

Grâul o să cadă din batoză, în saci, la treierat, curat, luminat...

Inalte, albastre, zilele trec una după alta.

Inalte, fumurii, nopţile trec una după alta.

Harapnicele plesnesc ca pistoalele şi cum niciun deal nu e prea aproape, numai malul de dincolo al Dunării, malul bulgăresc, nu se aud ecouri...

Harapnicele pocnesc deasupra oardelor de ţigani care culeg pălămida, harapnicele vătafilor ; harapnicele logofeţilor boiereşti se aud deasupra întregului câmp, unde pălămida e culeasă de oamenii oacheşi, goi, tuciurii, ieşiţi la muncă pe moşia boierului din râpile de jos, şi de rumânii adunaţi din opt sate.

Tarlaua pe care o plivesc prizonierii e fără harapnice — numai cu tămâieri soldăţeşti.

Prizonierii cu fes roşu pe cap, la răsăritul soarelui, cad în genunchi, se roagă ; la apusul soarelui cad iarăşi în genunchi, se roagă. Românii râd de ei.

— Degeaba vă rugaţi, fraţilor. V'a uitat şi hogea, v'a uitat şi alah. Alahul vostru şi dumnezeul nostru au alte treburi acum : privesc prin ochian pe ferestrele cerului câmpurile de bătaie. Alah al vostru şi dumnezeul nostru petrec şi râd de prostiile pe care noi, oamenii, le facem. Ne încăierăm şi ne sfâşiem unii pe alţii. Boierul — îl vedeţi ? — cât a fost pe aici stăpânire românească — i-a mers bine. Când au trecut Dunărea bulgarii, temându-se să nu-l fure, boierul a ieşit în calea ofiţerilor bulgari, le-a vorbit bul-

gărește și i-a poftit la masă. Au fost aduși lăutari din sat; la curte s'au încins chefuri. Boierul a scăpat neprădat.

După o zi, au venit nemții. La fel a făcut. I-a poftit la curte, a trimis logofătul și le-a adus ofițerilor nemți țigănci tinere dintre râpi, din corturi, să chefue cu ei. Fac zurbă și zaiafet cu țigănci nemții, odată pe săptămână, la curte. Om subțire boierul — poartă și monoclu la ochi. A umblat prin străinătăți, vorbește multe graiuri. Ochiul pe care l-a pierdut l-a înlocuit cu unul de sticlă. Ochiul l-a pierdut dincolo de mări, în țările calde, unde s'a dus să vâneze sălbăticiuni. Oamenii care au năvălit peste noi din altă țară și pe care noi am fost puși să-i împușcăm și să ne lăsăm împușcați de ei, oamenii aceștia care sunt dușmanii noștri, nu sunt și dușmanii boierului.

Iacă, au venit nemții. Boierul le-a ieșit și lor în față, le-a vorbit pe limba lor și a scăpat nejefuit și de oștile nemțești. Mai mult, pe noi ne-a luat robi. Ii muncim de dimineață până seară și ce avem pentru asta? Câteva frunze verzi de tutun pe săptămână, o ciorbă și-o bucată de mămăligă seara. Numai oasele și pielea au rămas de noi.

— Unde ți-e dumnezeul dreptății, Ilie? Dumnezeul la care ai fost învățat să te închini!... Mehmet, unde e alah al tău să te apere? Cine îngrijește de cadâna ta, de copiii tăi, câți vei fi având?

— Patru am, bre, să-mi trăiască, răspunde Mehmet.

— Eu unul numai trei, spune Bălțatu I. Adam, soldat moldovean.

Prieten bun sunt cu prizonierii. Pierd vreme printre ei și, când logofeții sunt departe, ne întâlnim la marginea lanurilor și sporovăim. Adică ei sporovăesc și eu ascult.

Ii ascult și aud lucruri pe care nu le cunosc, despre viața din satele lor moldovenești. Unii trăiesc pe lângă munte, alții prin ținuturile deluroase. Dobrogenii povestesc despre sate în care oamenii vorbesc mai multe limbi și în care tătari, turci, găgăuți și

români trăiesc laolaltă, fără nicio ceartă, fără nicio neînţelegere între ei.

— Sunt şi bulgari la noi în comună, spune Ioniţă Cârjă.

— V'aţi certat vreodată ?

— Dece să ne certăm ? Fiecare cu pământul, cu casa, cu vitele, cu bucuriile şi necazurile lui. Numai în 1913 am avut niscaiva supărări. Bulgarii din sat n'au primit cu bucurie vestea că ne batem cu bulgarii de dincolo de graniţă. Dar parcă noi am primit-o cu bucurie ? Nu e păcat să te duci să împuşti oameni cu care n'ai nimic de împărţit şi să te laşi împuşcat ori schilodit de ei, aşa fără nicio pricină ? Mare păcat... Dar, nu noi hotărîm... Hotărăsc alţii. Ne-au scos atunci, ca şi acum, din bârloagele noastre jandarmii. Am mers ; dacă am fi avut capul deschis, să judecăm şi să vorbim şi să hotărîm noi, n'am fi avut ce căuta în războiul cu bulgarii... Ne-am ales cu holera...

Muncesc la culesul pălămidei cu ţiganii, cu ţigăncile, cu puradeii la un loc. Vătafii nu mă lovesc. Nici logofeţii. Sunt un fel de argat la conac, bun la toate. Curăţ ieslele, mătur grajdurile, ajut bucătarilor la mestecatul mămăligilor, la împărţitul ciorbei. Imi prinde bine munca. Invăţ o mulţime de lucruri şi gândesc că mai târziu deprinderea cu orice fel de necazuri îmi va fi de folos. Ţiganii nu se sperie de ciomege, de bice, de ocări. Le sângeră spinarea, mâinile, picioarele... Blestemă pe limba lor apoi, tot pe limba lor, încep a cânta. Uneori cobor seara cu ei jos, între râpi. La început m'au cam ţinut deoparte dar când au văzut că mănânc cu ei dintr'o strachină, că în jurul focului stau, ca şi ei, pe vine ori lungit pe burtă şi mă scarpin de purici fără fereală, aproape că au început a mă socoti de-ai lor. Cu Tănase Fier Rău, băieţandru ceva mai în vârstă ca mine, m'am împrietenit. Chira o chiamă pe sora lui Tănase Fier Rău. Să tot aibă treisprezece ani dar pare de optsprezece. Obrazul uşor îi bate în galben şi ochii albaştri îi sunt. I s'au revărsat sânii, parcă ar fi născut

și alăptat. Intră în cort și se'ntoarce cu ghiocul bunică-si — un ghioc mare, lucios, cu buze cenușii, răsfrânte. Se lungește lângă mine, în iarbă.

— Pune ghiocul la ureche...

Il pun.

— Auzi ceva ?

— Aud... Auie ca o apă îndepărtată care ar curge printre maluri de piatră...

— E ghioc adus dela Mărul Roșu... Inainte de a începe războiul colindam cu sălașul prin lume. Am ajuns până în țara turcilor când eram mică. Acum nu mai umblăm. Ne-a vândut bulibașa munca boierului. Vrei să-ți ghicesc în ghioc ?

— Ghicește-mi...

Focurile pâlpâe sub căldări în care fierbe mămăliga, sub oale în care e gata să dea în clocot ciorba de lăptuci. A scăpătat demult soarele. Deasupra, cerul clatină stele mărunte, roșii, galbene. Chira are mijloc subțire și picioare lungi. Descântă ghiocul și face semne în jurul lui...

— Ai cincisprezece ani, așa spune ghiocul...

— Cincisprezece am...

— Ai ochii albaștri-verzui, așa spune ghiocul...

— Am ochii albaștri-verzui... Nu mi-am văzut niciodată ochii...

— Niciun om nu poate să-și vadă ochii...

— Nu poate...

— Trăiești singur în câmp, așa spune ghiocul...

— Singur în câmp...

— Nu ești ca toți băieții, așa spune ghiocul...

— Nu sunt ca toți băieții... Știu, șchiopăt când merg...

— Ai vrea să strângi în brațe o fată...

— Aș vrea...

— O țigancă...

— O țigancă !...

— N'o chiamă Chira... Chira e logodită...

— Logodită ?

— Da ! Logodită...

— Cu cine ?

— C'un țigan chipeș...

Afurisita! Râde. Râde și-mi arată toți dinții ei mici și albi ca mâzga de lăptucă. Obrazul Chirei e luminat. De flacările focului e luminat chipul Chirei. Incep și eu să râd ca să nu rămân de rușine. De fapt nici eu singur nu-mi prea dau seama de ce se întâmplă cu mine. Imi place Chira și când stau aproape de ea mi se pare că ea singură îmi stăpânește gândurile, că numai pe ea o doresc. Dar când o văd pe Zambila încep a o uita pe Chira. Bag de seamă că Zambila îmi place și mai mult, și că, dacă ar sta în puterile mele să hotărăsc, Zambila ar fi aleasa... Când mă aflam la Rușii de Vede — la toamnă se va împlini anul de când am plecat de acolo — și slugăream la Bănică, mi-a plăcut o fată. Ținea taică-său birt pe ulița lăturalnică pe care mă întorceam din târg spre casa măruntă a jupânului. O vedeam câteodată în prag. Avea ochii verzi și obrazul rotund, bălan. Imi surâdea. Intr'o seară mi-a întins două zarzăre coapte. — Ia-le, mi-a spus, și mănâncă-le. Mă chiamă Zoica... A strigat-o un glas muieresc, mânios, de după tejghea... Am aflat mai apoi că era copil de suflet, că o puneau să frece scândurile și-o băteau până la leșin părinții vitregi, chipurile s'o învețe să se poarte. Işi primea zilnic porția ei de chelfăneală... N'am mai vorbit cu fata bălană de atunci dar n'am uitat-o. Mi se pare uneori că-i aud țipetele. Alteori ca prin vis îi văd zâmbetul, îi aud glasul. — Ia-le și mănâncă-le... Au fost dulci zarzările. Erau răscoapte...

— Ți-a ghicit în ghioc? mă întreabă Tănase.

— Mi-a ghicit... Râdem toți trei...

— Dacă rămâi până la toamnă la arman o să te chem la nuntă, spune Chira...

— Poate rămân...

— La toamnă mă mărit...

N'o întreb cu cine... Țiganca scurtă și groasă, ca soacra soră-mi Evanghelina, care a mestecat mămăliga și-a răsturnat-o pe masă, ne îmbie:

— Hai, veniți la masă...

Ne ducem și ne așezăm în jurul mesei... Mâncăm. Ciorba de buruieni e bună.

— Am acrit-o cu corcoduși, spune groasa...

Acasă, mama, acrea şi ea ciorba de ştir, de ştevie, cu corcoduşi pe care eu le culegeam din pom — cu corcoduşi verzi, acre. Mâncam corcoduşi şi zarzăre crude până mi se strepezeau dinţii. Primăvara mâncam cleiul pe care-l găseam uscat, ieşit prin plesniturile cojii, pe tulpinile zarzărilor, ale corcoduşilor.

— Mai vrei ciorbă ?

— Da...

Urc râpa spre conac, târîndu-mă. N'am vrut să ocolesc, să caut poteca. Pieptiş, urc râpa. Mă ţin cu mâinile de tufe, fac un pas, caut altă rădăcină, mă prind de ea, să nu lunec. Ajung, ostenit, pe creastă. Om se apropie de mine prin întuneric. Port totdeauna la brâu un cuţit scurt, cu două tăişuri, cu mâner de os. In teacă de piele îl păstrez. Pun mâna pe cuţit.

— Care eşti, mă ?

— Om bun...

S'a depărtat o clipă omul, s'a oprit.

— Aş vrea să-ţi spun ceva, argatule...

— Spune-mi...

— Să nu te legi de Chira...

Il chem mai aproape. Omul vine lângă mine, la un pas. E un ţigan înalt, subţire. Il cunosc. Aproape gol, omul.

— Hai să stăm de vorbă.

— Să stăm...

— Nu eşti Dudulică ? Fierarul ?

— Dudulică sunt...

— Măi Dudulică, n'am nimic cu Chira. N'am nimic cu nimeni... Nu-mi arde de ce crezi tu că-mi arde...

— Te duci la Chira la cort. Cam des te duci, argatule...

— La Tănase mă duc, nu la Chira...

— Dar vorbeşti şi cu Chira...

— Vorbesc...

— E logodită cu mine...

— Imi pare bine, pari un băiat de treabă... Insoţeşte-mă până la conac, Dudulică...

E mai înalt decât mine Dudulică. Şaptesprezece, optsprezece ani să tot aibă.

— M'a poftit Chira la nunta voastră, la toamnă — dac'oi mai fi pe aici...

— Vrei să pleci?

— Poate...

— O să plecăm şi noi după ce s'o termina războiul... Până atunci ne-a legat bulibaşa de moşia boierului...

— Ţi-e teamă să n'o pierzi pe Chira?

— S'a legat logofătul Andrei de ea...

— O să-i spun să se astâmpere...

— Dacă nu se astâmpără, o să se pomenească într'o noapte cu şişul meu între spete...

— Atât de mult o iubeşti pe Chira, că ai putea să omori un om pentru ea?

— Mult...

— Chira ştie?

— Ştie. Şi-i place să mă întărâte. Am s'o bat după nuntă. In fiecare zi am s'o bat...

— Dece?

— Muierea nebătută e ca moara neferecată...

— Parcă spuseşi c'o iubeşti!...

— Tocmai de-aia...

— O să-ţi facă farmece şi n'o s'o mai baţi...

— Farmece!... In farmece cred rumânii, noi, ţiganii nu credem...

Ne despărţim. Câmpul, legănat de vânt, foşneşte. Răsare luna, rotundă, roşie.

— Il omor pe logofătul Andrei dacă se mai leagă de Chira...

Sus, pe deal, la arman nu sosesc scrisori, nici jurnale. Totuşi, din om în om, din gură în gură, aduse parcă de vântul care mereu bate, şi când nu bate adie, vin veşti de tot felul. Muierile şi rumânii din sat şi prizonierii au aflat că dincolo de hotarul Moldovei, în Rusia, oamenii care muncesc în fabrici, soldaţii şi ţăranii s'au ridicat, sătui de război şi de asuprire, împotriva stăpânirii, şi au făcut revoluţie. Se vorbeşte că s'ar fi răsculat şi trupele ruseşti din Mol-

împotriva stăpânirii ţariste şi că n'ar mai vrea bată.

Şi noi ne-am răsculat la 1907, spune soldatul ı Dicu, din Moldova de Jos, am ars conace bo-.i şi-am băgat spaima în boieri, în ciocoi. N'am it... Am plătit cu sânge şi suferinţă răscoala... ı fost uniţi... Nu ne-am ridicat cu toţii deodată... ıcis boierii prin sate pe cine au vrut să ucidă, răscoală...

La noi, începe a povesti soldatul Manole Zmeu Moldova de Sus, după răscoale am muncit şi-am mai greu ca înainte de răscoale... A trebuit să cim însutit pentru ce-am stricat în câteva zile de rătire... Şi ce stricasem? Dădusem foc la nişte de paie... Când să ajungem la conac, ne-a în-ɔinat armata cu gloanţe... Dar se chiamă că ne rătisem. Ciocoiul ţinea şi cârciumă în sat... Unii ɜni se duceau şi beau, aruncau în tejghea, pen-ɔpirt, ce câştigau, tot ce câştigau... Alţii ocoleau uma cu otravă. Trimiteau copiii să le cumpere ı. Demult îi luase moşierul la ochi. Acum avea ị să se răzbune. S'a răzbunat. I-a trecut pe listă untaşi ai răscoalei, pe ei şi pe învăţătorul care-i nna pe oameni să nu calce pragul cârciumii. ajuns nici plugarii, nici învăţătorul la judecată. bătut ofiţerii, i-au purtat prin sat legaţi şi plini nge, pe urmă i-au împuşcat...

Eram om în putere când cu răscoalele, vorbeşte cum în acest ceas de seară n'ar mai putea să-şi păstreze în el amintirile, rezervistul Dragomir Trofim... Sunt zece ani de atunci... M'am aruncat în foc, după ce chibzuisem bine ce fac, cu toată nădejdea... Acum e acum, îmi spuneam... Să le venim de boierilor... Boierului din satul nostru i-am venit Era cam la începutul răscoalei. Om curajos, a temut, n'a căutat să se ascunză măcar. Am ns, tot alaiul, în curtea lui. Ne-a privit din ac.

Ce vreţi, oameni buni?

Pământul îl vrem, că noi îl muncim. Pământ Ia-ţi catrafusele şi pleacă la oraş...

— Eu? Dece să plec? E moşia mea!...

— Te-ai ivit cu ea în palmă din maică-ta, când ai venit pe lume?

— Dobitocilor, ne-a spus, pe ce lume trăiţi? Ţara are o lege...

— Ne ştergem la dos cu legea... Nu e a ţării, e a boierilor... Ne-am îmbulzit spre ceardac. Avea puşca de vânătoare lângă el. A descărcat-o în norod. Au murit două muieri — una era nevastă-mea... N'am fugit. Dimpotrivă. Am sărit pe el, l-am tras în curte, l-am omorît cu ciomegele... Armata a venit cu tunurile. Ne-am ascuns în pădure... O săptămână au bătut tunurile. Până n'au ars, până n'au dărâmat satul, n'au tăcut... Au înconjurat pădurea, ne-au prins... Am tăiat cinci ani bătuţi pe muchie sare, la ocnă...

— Dacă vor izbuti oamenii de acolo să ducă la bun sfârşit revoluţia din Rusia, socotim că s'o întinde şi la noi, c'o fi şi la noi mai bine...

— Nu se poate să nu izbutească. Sunt şi soldaţii de partea revoluţiei, cu arme... Au arme oamenii şi stăpânirea veche a căzut. A căzut şi împăratul!...

— Războaiele aduc uneori căderea împăraţilor...

Prizonierii stau aşezaţi pe vine lângă foc. E cald. Vara a început. Oamenii totuşi nu se pot despărţi de foc... Lângă foc nu te simţi singur. Focul e viu ca inima care bate...

— Ce-o mai fi făcând acasă la noi în Dobrogea, Maranda? Am lăsat-o cu patru copii şi un găvan de mălai pe fundul sacului. Al cincilea copil era pe drum — băiat ori fată — aş fi vrut o fată, că băieţi am patru, să-mi trăiască...

Nu-i răspunde nimeni soldatului prizonier Istratie Hulub. Nimeni nu ştie ce-o mai fi făcând în îndepărtatul sat dobrogean, Maranda, dacă mai e vie ori dacă, în învălmăşagul luptelor care s'au dat pe acolo, n'o fi murit cu copii cu tot. Nimeni nu are nicio veste dela ai lui. Dealtfel Istratie Hulub nici n'aştepta răspuns dela cineva. Cu glas tare şi-a spus gândul care-l frământă şi-l roade, care-l mănâncă şi-l macină. Gândul lui — la fel cu gândurile celorlalţi...

— Mă visam azi noapte că pogor devale, cu pluta, pe Bistriţa, la noi, în Neamţ. Mă apropiam de Toance, auzeam vuietul apei, eram tot încordat. Mulţi plutaşi se prăpădesc la Toance dacă pluta nu e bine cârmuită, dacă se desfac legăturile şi se risipesc în vârtejul alb trunchiurile. Am ajuns. In cădere m'a prins bulboana. M'am trezit gâfâind, lac de sudoare. O fi ajuns vreun necaz până la pragul casei mele...

Eu n'am văzut niciodată munţii. N'am văzut nici marea. Numai câmpul. Şi balta. Şi Dunărea. Intreb:

— Ai casă în munţi, nene Nichita?

— In munţi, la poalele pădurii, casă cu odaie şi tindă, casă de bârne, veche, moştenită din bătrâni. Iarna lucrez la ferestraie, la Piatra. Vara sunt plutaş. Nu-mi văd nevasta toată iarna. Drumul e zăgăzuit de zăpadă. Satul e risipit pe coastă. Nici dela o casă la alta nu se poate umbla cu lunile. Vine dihania până sub fereastră. Mâşâe cu nările urma omului, pleacă pocâltită de foame. Nevasta rămâne singură, cu copiii. Mi-a murit odată un copil. Era măricel. Iarna a murit. L-a înfăşurat nevasta în sac şi l-a pus în pod, la frig. L-am îngropat primăvara când s'au topit zăpezile şi s'au scurs apele, de sfintele Paşte. Atunci m'am putut duce acasă. Ii cumpărasem băiatului straie şi opinci dela oraş. L-am îmbrăcat cu ele şi l-am dus să doarmă în pământ. Aşa se întâmplă la noi. Moare careva, îl urci în pod şi aştepţi primăvara să-i faci sicriu şi să-l îngropi cu popă la cimitir. Dacă te bolnăveşti, dumnezeu cu mila, n'are cine să-ţi aducă leacuri...

Se uită în flacările vii ale focului. Tace. Toţi tac, de parcă au lespezi de piatră aşezate deasupra sufletelor. Reia firul vorbei:

— De mine şi de alţii ca mine, care se chiamă că suntem plutaşi, oameni mai de curaj, care ne punem viaţa în primejdie oridecâteori o pornim în jos, pe apă, se chiamă că e mai bine. Trăim ori murim înnecaţi în câteva clipe. Dar oamenii care vieţuesc mai sus decât noi, mai aproape de vârful muntelui, în pădure, o duc mai rău. N'au nici măcar colibe. Trăiesc în bordeie, în inima pădurii. Cât e iarna de lun-

gă, şi în munţi iarna e mai lungă decât la câmp, chiar dacă e ger de crapă pietrele, ies la tăiatul copacilor. Rămân de timpuriu betegi, cu mâinile şi cu picioarele degerate. Mai rămân şi orbi din pricina fumului. Bordeiele n'au coş. Curge fumul pe uşă. Tot pe uşă pătrunde şi gerul. Te culci lângă foc. Pe o parte te prăjeşte jarul, pe alta te înţeapă cu undrele reci frigul. Din obişnuinţă te răsuceşti mereu în somn ca o pasăre prinsă în laţ şi străpunsă de frigare... Când nu mai sunt buni de muncă, tofologi de picioare, cerşesc, milogi, pe la colţuri de stradă. Vezi, când te uiţi la cei mai nefericiţi decât tine, parcă te bucuri puţin. Dar când te gândeşti la cei care huzuresc în belşug fără să asude, parcă-ţi vine să ridici bâta şi să crapi scăfârlii... Nu mă mir că dincolo de hotar, spre răsărit, s'a ridicat norodul de jos. S'or fi săturat şi pe acolo oamenii cei mulţi de lipsuri şi împilare...

Focul, mereu răvăşit, pâlpâe. Vântul risipeşte fumul albastru, subţire.

— Dacă e pe lumea asta o dreptate, o să ajungă ea odată şi odată până la noi, îngână Istratie Hulub.

— Dreptatea nu vine niciodată singură. Omul trebue să se bată pentru dreptatea lui. Oamenii dinspre răsărit se bat pentru dreptatea lor. Nu aşteaptă să le pice din cer... La asta trebue să ne gândim şi noi, spune plutaşul, şi când o sosi ceasul să pornim cu cap treaba...

— Să ne gândim...

Cu plutaşul Nechita mă plimb deseori seara prin preajma armanului. E un om mărunt, negricios, păros. De când a căzut prizonier la nemţi poartă barbă. Glumesc :

— Vrei să te faci popă, nene Nechita ?

— Să mă ferească sfântul !...

— Atunci dece ţi-ai lăsat barbă ?

— Şi-au mai lăsat şi alţii...

Mi-e drag Nechita. Imi povesteşte despre munţi, despre ape repezi şi limpezi, despre cerbi şi capre negre.

— Uneori urcă muntele după vânat, cete de boieri. Se uită la noi, ne fotografiază casele, nevestele, copiii. li auzi : — Aştia trăiesc lângă pădure, la aer curat. Noi, la oraş... Nu mai pot de graşi... Pe ăştia, măi băiatule, pe ăştia noi ar trebui să-i strivim cu călcâiul, ca pe nişte viermi. Eu socot că dacă la hotarul de răsărit s'a aprins revoluţia, li s'a apropiat sorocul şi boierilor dela noi... De s'ar termina odată războiul ăsta afurisit... Gândeşte-te şi tu : munţii i-a făurit dumnezeu când a făurit cu mâinile lui pământul. Sămânţa copacilor pe munţi tot dumnezeu a aruncat-o, cu puterea lui. Tot lanţul munţilor e stăpânit de câţiva oameni dela Piatra şi dela Iaşi. Fierăstraiele din vale sunt tot ale lor. Copacii cresc singuri în ploaie şi soare. Câştigul îl iau stăpânii munţilor. Oamenii care doboară copacii pier schilozi, câţi nu pier, înainte de a deveni schilozi, de foame. Ne canonim şi noi, cei care cărăm buştenii cu pluta şi muncim la ferestraie... Ne mor copiii. N'avem o scândură pentru sicriu... M'am visat acasă... Asta nu-i a bună... Poate nu mai apuc s'ajung acasă... Vezi, atunci, înainte de război, mi-a murit băiatul cel mare, în toiul iernii. Nevasta a avut grijă de ceilalţi... Dacă s'ar fi întâmplat să-mi moară nevasta, în casa înnecată de zăpezi, mi s'ar fi stins în câteva zile toţi copiii, de foame. Unora li s'a şi întâmplat asta...

— Acum e vară, nene Nechita. Poate până la iarnă ajungi acasă...

— Poate, dacă aş izbuti să fug şi să mă strecor dincolo printre linii.

— Dece nu încerci să dezertezi ?

— Uneori sunt ispitit s'o şterg de aici. Mă tem însă că dacă ajung dincolo de front, la ai noştri, sunt trimis iar în linia de foc... M'am scârbit de război... N'aş vrea să mor acum. De întâlnirea cu moartea, oricum, nu scapi. După război o să fie nevoie de mulţi oameni sdraveni dacă răscoala de dincolo de hotar se întinde până la noi. Da, da... O să fie nevoie de o sumedenie de oameni sdraveni. O să fie treabă de făcut, nu glumă...

E pământie fața lui Nechita. Pământii îi sunt și mâinile.

—Sunt frumoși munții, adaugă el. Apele sunt reci și limpezi. Dacă am putea trăi mai bine...

S'a pogorît peste câmp, peste conac, apăsarea...

Istratie Hulub e din Dobrogea. Vorbește și tătărește. Jumătate din satul lui e locuit de tătari...

Dobrogea... Rostesc cuvântul! Sunt cuprins de dorul de a călători, de a merge cât mai departe de ținutul acesta pe care îl cunosc cum îmi cunosc podul palmei, de a vedea mereu lucruri noi, de a întâlni mereu alți oameni, de a trece pe sub privirile mele, cât mai multe, cât mai neobișnuite priveliști.

Am citit în anii cât am învățat la școala primară tot ce mi-a căzut în mână: despre oameni care nu seamană cu cei de pe aici, despre țări care au altă înfățișare decât țara aceasta.

Am dat odată peste o carte cu pagini puține. Am văzut acolo poza unui băiat de vârsta mea care era nu numai desculț, ci despuiat deabinelea, înfășurat cu o cârpă în jurul șoldurilor, cu un baston mare și gros, sculptat cu flori, în mână, și cu o sumedenie de pene ciudate în părul creț, stufos ca o stelbă de măceș. Dedesubtul pozei scria: Abu, regele din Ulala.

Multe lucruri am citit, multe din cele citite le-am uitat. Nu știu dece, chipul regelui din Ulala, imaginea lui Abu, mi-a rămas în minte.

Am sorbit cartea din scoarță în scoarță. Am aflat că Abu era regele insulei Ulala — am vrut să știu unde se află această insulă. M'am dus la dascălul meu, i-am arătat cartea, l-am întrebat. Mi-a răspuns:

— In Mările Sudului, în apropierea insulei Suwa...

Mările Sudului cu insule de corali, mările totdeauna calde, ținuturile totdeauna calde, unde oamenii umblă aproape goi tot timpul, unde oamenii pot trăi cu ceeace le dăruesc plantele și arborii...

M'am strecurat pe furiș, în timpul vacanței, în podul școlii, și am găsit acolo o hartă veche a Mărilor Sudului. Am scuturat-o de praf, m'am dus cu ea la învățător. L-am rugat să-mi dărue harta. Mi-a dăru-

it-o! Am dus-o acasă, am atârnat-o într'un cui, pe peretele casei...

A fost una din cele mai mari bucurii ale copilăriei mele. Zile întregi priveam cu ochi mari harta, citeam numele insulelor, măsuram distanţele dintre ele cu degetul, căutam să-mi închipui cum vor fi arătând la înfăţişare.

Am găsit şi insula Ulala, am găsit şi alte insule cu nume tot atât de legănate. Multe nopţi n'am dormit călătorind cu închipuirea. Apoi dintr'odată, m'am simţit obosit de atâtea călătorii. Mă gândeam dacă voi putea să fac vreodată în realitate drumurile pe care le-am colindat cu gândul. Poate le voi face, îmi spuneam, poate nu le voi face. Poate că ar fi bine nici măcar să nu le mai fac. Visul, lucrurile la care te gândeşti prea mult şi pe care ţi le închipui într'un anumit fel, poate e mai bine să nu le întâlneşti niciodată aevea.

Cât mă aflasem la oraş, la tăbăcărie, la „Inger", la Bănică cel încrucişat, mă pomenisem uneori, mai ales noaptea, gândindu-mă îndelung la părinţii mei, la fraţi, la surori. Cu duioşie, cu dulceaţă, mă pomenisem gândindu-mă. Şi cu dor. Apoi mă reîntorsesem pentru un timp acasă. Mama mă întrebase dacă mi-e foame şi mă lăsase să-i aştept, flămând, pe ceilalţi. Nu se ridicase să-mi dea să îmbuc, mai înainte, o bucată de mămăligă. Fraţii şi surorile se repeziseră asupra mea să-mi smulgă puţinii bani pe care-i câştigasem la jupâni. Mă loviseră cu batjocora lor. Şchiopule, îmi strigaseră... Dorisem să ascult foşnetul plopului. Plopul fusese tăiat, prefăcut în cenuşă. Poate că dacă l-aş fi găsit întreg, fremătând în vânt, freamătul lui mi s'ar fi părut uscat, fără farmec. Aşa cugetam uneori, în ceasuri de oboseală, când tristeţea mă învăluia, mă copleşea ca o ceaţă vânătă, întunecată, amară. Imi dădeam seama că dacă mă voi lăsa prins în această plasă, voinţa mea va slăbi, puterile mele se vor micşora, voi luneca din ce în ce mai jos, şi voi rămâne totdeauna, cât voi avea zile, undeva pe fund, să mă târăsc, moale şi orb, ca o râmă. Imi încordam voinţa, aruncam, ca pe o zeghe umedă

tristețea, căutam lumina și bucuria și cântecul. Cădeam în cealaltă parte a cumpenei. Nimic nu mi se părea acum cu neputință de atins. Voiam să ajung într'un oraș mare, să lucrez și să învăț, să cunosc viața și oamenii. Voi ajunge în orașul mare, voi ajunge, îmi spuneam, mai curând sau mai târziu, voi ajunge totuși. Repetam în gând frazele acestea și simțeam cum încrederea în puterile mele mi se răspândește în întreaga ființă. Mergeam cu gândul înflăcărat mai departe. Mai târziu voi călători dealungul și dealatul pământului, nu numai cu imaginația, ci în realitate. Voi căuta să urc treaptă cu treaptă scara care duce spre lumină... Puneam degetul pe hartă și luam hotărîri: aici voi rămâne șase luni, aici o lună numai, dincoace un an întreg. Până la douăzeci de ani va trebui să fi ocolit cel puțin odată pământul, să fi văzut mii și mii de chipuri omenești diferite... Imi ardea capul. Imi ardea inima. Flacările gândurilor mele se înălțau până la stele, treceau dincolo de stele, înfășurau în aripile lor uriașe universul.

— Ce te-oi fi sgâind atâta la pânza asta, măi? Ai căpiat?

Frate-meu Ion mă readucea cu picioarele pe pământ.

— Poate oi fi căpiat, îi răspundeam, dar ce ai tu cu mine?

— N'am nimic cu tine, dar îmi pare rău că te-ai zăltat la minte...

— Să nu-ți mai pară...

— Uite că-mi pare...

— Lasă-l cu ale lui, Ioane, o auzeam pe mama. Mă lăsa într'ale mele frate-meu. Un ceas. Pe urmă iar se lega de mine.

— Dar țiganu'ăsta borțos cine e?

— Un rege...

Il podidea râsul.

— Despuiatul ăsta?

— Da. Un rege măsliniu, dintr'o țară cu oameni măslinii la față...

— Te-ai cănţit rău, băiatule, rău de tot te-ai cănţit la cap...

— M'am căntit. Ce-ţi pasă ţie ?...

— Imi pasă...

— Du-te dracului...

Mă alegeam cu două palme...

— Să nu mă drăcui, că-ţi rup oasele, şontorogule...

Răbdam totul pentru regele Abu din Ulala...

Nu l-am uitat pe regele din Ulala, pe regele Abu ; nu-l pot uita : vioi, cu cercei mari, ca nişte belciuge, atârnaţi de urechi, mari cât brăţările pe care le poartă la mâini fetele. Pene în părul lui, pene viu colorate cum n'am văzut — şi băţ, care s'ar putea să fie semnul puterii lui. Burta regelui din Ulala, umflată ca o tobă, neagră ca pielea de capră. Picioarele regelui Abu subţiri ca fusul, strâmbe. Regele din Ulala !... Poate se hrăneşte cu carne de om, gândeam, ori poate îşi pune ostaşii să arunce cu suliţele în supuşi... Atunci inima mi se golea de orice dragoste pentru băiatul pe care poza mi-l arăta negru, dar despre care în carte se spunea că e măsliniu. Cum se goleşte o cofă de apă când o răstorni, aşa mi se golea inima de dragoste pentru Abu. Dar cofa se umplea cu altă apă proaspătă. Poate că nu e Abu decât robul unui vrăjitor tâlhar şi bătrân... Un copil nu poate conduce o ţară...

— Ce îngâni acolo ? mă întreabă Andrei.

— Nimic !...

— Măi, şi tu vorbeşti în somn ?

— Nu. Cred că nu. Câteodată însă uit că nu sunt singur şi vorbesc cu glas tare. Vorbesc cu mine însumi.

— Spuneai că ai citit ceva cărţi ?

— Câteva.

— Ţi-au plăcut ?

— Unele mi-au plăcut.

— Vezi, spunea Andrei, pentru mine e o mare suferinţă învăţătura. Tata are pământ, dar suntem prea mulţi copii. M'a trimis la carte.Vreau să devin con-

tabil. Când citesc, m'apucă durerea de cap. Ce-i trebue omului atâta carte?

Andrei e mai mare cu patru ani decât mine. E un băiat frumos cu ochi negri. I-a răsărit mustaţa. Il simt cum se ridică noaptea din pat, cum iese pe uşă în vârful picioarelor, cum coboară scările. Atunci ştiu că Amos e trimis de Andrei decuseară să aducă mărunţişuri dela curte; ştiu că Ilonca e singură.

Alteori îl văd pe Andrei cum o ia razna, cum dă pinteni calului, cum aleargă spre pădurea de floarea soarelui vecină cu lanurile de grâu în care ţiganii plivesc pălămida. Apucă o ţigancă tânără, o muiere ori o fetişcană, din grămadă şi intră cu ea în leasă, la umbră. La întoarcere nu mai dă pinteni calului, îl lasă să meargă în voia lui. Fluieră. A bucurie fluieră Andrei...

— Tu o ştii pe Zambila?

— O ştiu...

— Mi-a spus că vrea să vină deseară la conac.

— Am să mă duc să dorm diseară la prizonieri.

— Dece? Poţi să rămâi. Am să plec eu...

S'a sfârşit cu plivitul. Ţiganii au fost trimişi la baltă — au şi pe acolo munci de împlinit. Le-au împlinit. Se întorc în cârduri la şatrele lor —, negri, sleiţi de osteneală.

Satul se întinde sub coastă, cu uliţi înguste şi lungi şi întortochiate. Lângă sat apa Călmăţuiului, apoi lunca şi dincolo de luncă, ogoare. Ca să ajungi la baltă trebue să mai mergi o bucată bună de drum... Andrei m'a trimis la baltă cu căruţa, să aduc peşte la conac. Caii sunt galbeni-şargi, voinici. Ca să-şi muncească şi mai bine moşia, să aibă recolte mai bogate, să câştige mai mult, boierul, deşi are vite a cerut şi nemţilor vite de jug, vite de ham! Au bătut nemţii satele, au cules vite, le-au adus boierului... Şi lapte de pasăre i-ar aduce nemţii boierului dacă le-ar cere...

Să-mi ţină de urît, să-mi ajute la treabă, merg cu mine Dudulică şi Fier Rău. Domol se târăşte căruţa

largă. Nicio grabă n'avem. O să dormim la pescari, în zori o să încărcăm căruţa, o să plecăm pe drum de întoarcere. Pe poarta conacului o să intrăm pe la amiază.

— Diii, galbenul... Diii, şargul...

— Nu-i zori, Dudulică...

— Nu-i zoresc, dar dacă nu-i atingi cu biciul, adorm...

La marginea drumului a crescut din pământ o pădure de cruci de lemn...

— Pe lunca asta, toamna trecută, când au intrat nemţii, s'a dat o bătălie grozavă. Am auzit împuşcăturile dintre râpi. După ce a trecut lupta ne-au dus vătafii cu ordin dela boier să îngropăm morţii... I-am îngropat. Pe rumâni i-am îngropat. Nemţii şi-au îngropat morţii lor. Pe urmă au plecat mai departe.

— Cum a fost bătălia, Tănase?

— Urîtă... Ai noştri — un regiment de roşiori, cu lănci şi săbii — se retrăgeau pe valea Dunării dinspre zăvoaie, dibuiau drumul spre Bucureşti. Ar fi putut scăpa cu zile. N'au scăpat... Le-a tăiat calea o coloană germană care trecuse la noi, din Bulgaria, pela Zimnicea. Colonelul, care comanda roşiorii n'a vrut să facă niciun ocol... Nemţii au săpat şanţuri, au pus mitralierele în bătaie, dela adăposturi. Colonelul a poruncit să fie ocupată poziţia germană pieptiş. Au pornit-o în iureş roşiorii cu lăncile în cumpănire. I-au secerat nemţii... Câţiva soldaţi au descălecat şi-au luptat, de după dâmburi, cu carabinele... Aşa se face că au murit şi nemţi. Colonelul şi aghiotanţii rămăseseră deoparte să privească lupta. S'au predat. Au făcut jaf de oameni. Caii i-am înmormântat mai departe, după ce le-am luat pieile şi le-am dus la conac, să aibă boierul din ce da opinci pentru slugi.

Cimitirul e cât trei cimitire la un loc. Crucile s'au şi învineţit de ploi, au început a crăpa de soare...

— Incepuseră a duhni şi caii şi oamenii...

Printre cruci, în cârduri, ciugulesc iarba grasă gâştile satului...

— Acum ajungem în Lacrima, şopteşte Dudulică. Uite-o!...

Lacrima se chiamă satul de pe malul bălţii spre care mergem — satul de pescari...

Colibe în care se intră pe brânci, şoldii, acoperite cu stuh, fără coş — pe uşă iese fumul — pe care mă mir că nu le spulberă vântul care aci, lângă apă, suflă mai aprig. In jurul colibelor, oboare pustii, un salcâm, doi pe la porţi, ici-colo o găină costelivă, un porc râios, numai piele şi păr ţepos... Pe prispe, copii întinşi la soare, goi, ori acoperiţi cu sdrenţe. La capetele lor — tiugi cu apă. Se ridică unul, întinde spre tiugă două mâini galbene, subţiri, prinde tiuga, o duce la gură, udă buzele...

— Friguri, murmură Fier Rău. Toţi copiii sunt bolnavi de friguri în Lacrima...

La răscruce oprim şi adăpăm caii la fântână... Caii gudură coamele, scutură boturile calde... Apa e sălcie, amară aproape... Pe fundul fântânii plutesc gunoaie... O bătrână vine bălăbănindu-se. Ne roagă:

— Umpleţi-mi, maică, ulciorul cu apă... Nu pot scufunda ciutura... Nu mă mai ţin puterile...

Ii împlinim voia. Ii arunc o întrebare:

— Unde sunt, maică, oamenii din sat?

— La baltă. I-au scos logofeţii să secere stuhul...

Balta — nici n'o cuprinzi toată cu ochii, are stuhărişuri, trestie, papură, pipirig. Acum, în toiul verii trebue tăiat şi adus la mal stuhărişul. Rădăcinile pline de viaţă dau lăstare noi. La toamnă se mai seceră odată stuhărişul... Oprim căruţa şi privim. Până departe, oameni despueţi, intraţi în apă până mai sus de brâu, seceră stuhul şi-l aşează în luntrii. S'a umplut o luntre, o împing la mal, ies pe mal mânjiţi de noroi, descarcă stuhul, îl clădesc stoguri, să se usuce la soare, împing iar luntrea în apă, continuă seceratul... Sute de oameni, o sumedenie de bărci şi milioane de roiuri de muşte, de bondari, de ţânţari care înţeapă trupurile goale, pline de răni care sângeră... Bărbaţii umblă goi, cum au venit pe lume. Muierile şi-au ascuns partea de jos a burţii cu câte o împletitură de papură...

— Să deshămăm caii, spune Dudulică...

— Deshamă-i...

Adunăm stuh şi ne pregătim culcuş de noapte. A-

prindem foc mare, cu fum gros, să nu ne muşte ţânţarii.

— Năvoadele sunt în larg, mă lămureşte Fier Rău. O să le scoată pescarii mâine când o începe să se lumineze de ziuă.

— Unde sunt acum pescarii ?

— Uite-i...

Imi arată secerătorii de stuh.

— Ziua seceră stuhul. In zori pescuesc...

Mâncăm pe mal, cu oamenii din Lacrima.

Ciorbă de scoici — zeamă goală — mâncăm, cu mămăligă.

— Peşte nu mâncaţi ?

— Nu. Peştele nu-i al nostru. Il pescuim dar n'avem voie să ne atingem de el...

— Dar de ce aveţi voie să vă atingeţi ?

— De nimic n'avem voie să ne atingem căci nimic nu e al nostru...

Ce să mă mir !... Rumânii seamănă şi seceră şi treiră grâul — şi grâul nu e al lor şi pâinea lipseşte din mai toate casele. Seamănă şi culeg porumbul şi la masă mămăliga nu se ajunge. Pasc pe ceair vacile şi bivoliţele curţii boiereşti şi nu cunosc gustul laptelui... Cresc porci şi duc la Crăciun muşchiul la curtea boierului. La Paşte duc ouăle găinilor şi în miezul verii puii de găină, toamna bobocii graşi... Culeg viile boiereşti pe care le-au muncit, şi rumânii nu pun pe limbă bob de strugure — nu pot, fiecare poartă botniţă la gură, botniţă de sârmă, cât ţine culesul.

— Şi tu ai purtat botniţă, Darie ?

— Şi eu şi mama şi tata şi toţi fraţii şi toate surorile şi toate neamurile...

Pescarul spune :

— Avem totuşi voie — să ne înnecăm în baltă dacă ne-am săturat de trăit, ori să ne spânzurăm. Avem voie să ne scărpinăm de purici. Avem voie să ne gâdilăm singuri la tălpi dacă asta ne face plăcere... Avem voie să ne plângem morţii. Nu e destul ?

— Ba e destul, grăieşte Dudulică... Vai de voi, vai de noi...

— Avem voie să prindem şi să mâncăm broaşte, adaugă pescarul. Dar nouă nu ne plac broaştele...

O! Cum ar prinde şi aici sămânţa de care îmi vorbea văru-meu Iancu, fierarul! Numai să vină cineva s'o arunce...

Dimineaţa plecăm spre conac cu căruţa cu peşte — baboi cât degetul, fâţe cât unghia... Crapii graşi, plăticile gustoase au fost trimise cu alte căruţe la Turnu, la Zimnicea, la vânzare.

Toiul verii. A crescut grâul. A început să îngălbenească. Vântul îl leagănă, câmpul pare o mare în veşnică mişcare. Serile cad târziu, albastre, galbene fumurii. Zorile vin devreme — întâi vinete, apoi cenuşii, apoi viorii, apoi limpezi, — scurte — ca paşi copiilor, nopţile la conac. Somnul se apropie greu de noi. In odaia de jos auzim mormăitul lui Amos, râsu clar al femeii lui. Stranie împerechere de oameni!..

Amos a venit mai demult, de pe undeva de prin Ardeal, s'a pripăşit la curtea boierului. A lucrat la grajduri, la bucătărie. Şi când se afla Amos la bucătărie boierul şi-a adus unguroaică dela Bucureşti, pe Ilonca A gătit la început pentru boier. Pe urmă, Ilonca a fost scoasă dintre vase şi măritată cu Amos. Nunta a stârnit hohote de râs. După nuntă Amos a fost trimis cu nevastă-sa, paznic la arman.

In fiecare dimineaţă boierul vine să-şi bea cafeaua la Ilonca. Amos, cu treburi prin arman, mormăe vorbe greu de priceput...

N'aţi petrecut nicio noapte pe câmp? Cine a spus că noaptea câmpul doarme? Noaptea, câmpul trăieşte Fiecare fir de iarbă trăieşte, pe fiecare fir de iarbă lunecă gâze, gâze şi alte vietăţi care stau ascunse ziua în cutele ierburilor, la rădăcinile lor, una cu ţărâna..

Cine a spus că noaptea câmpul doarme?

Noaptea, câmpul îşi trăieşte viaţa lui. Şopârle lungi, pământii, lunecă reci printre ierburi. Fiecare vietate pândeşte altă vietate, o adulmecă, o prinde, o înghite... Fiecare fir de iarbă, fiecare fir de grâu fiecare fir de floarea soarelui ori de porumb, noaptea

deschide ochii, priveşte slava... Deschide larg buzele, respiră văzduh... Deschide larg braţele, îmbrăţişează răcoarea udă. Răcoarea e lacrima stelelor.

Noaptea vântul e viu, viu ca un om, viu ca un şarpe, viu ca un şoim. Noaptea cerul e viu, îl vezi cum se roteşte. Uite!... Aseară Carul mare era acolo, spre miazănoapte... Acum, când se apropie zorile, Carul mare şi-a strâmbat oiştea. Iată-l spre miazăzi, deasupra pietroaselor nesfârşiri bulgare.

Noaptea pământul e viu.

Aţi rămas lângă cişmea noaptea? Apa curge mai vie, mai repede parcă, gâlgâiala ei pare plină de bucurie. Dacă o încerci, bagi de seamă că are alt gust — gust de miez de pământ.

Aţi dormit vreodată pe câmp noaptea?

Dorm pe câmp noaptea, înfăşurat în cojoc ori în pătură. E tare pământul! E tare. Când îl calci cu piciorul e tare. Noaptea, când te'ntinzi pe ierburi să dormi şi ierburile se culcă sub tine supuse, pământul e moale, mătăsos, de parcă ar fi făcut din puf, din puf de nori străvezii...

Aţi dormit vreodată pe câmp noaptea?

Dorm deseori noaptea, pe câmp. Ştiu că dorm. Visez. In vis ştiu că visez. Da — dorm şi ştiu că dorm. Şi pleoapele mele sunt căzute peste ochi şi totuşi simt stelele şi simt văpaia lunii cu pielea trupului...

Da — dorm şi ştiu că dorm. Mă bucur că dorm atât de bine, atât de uşor. Urechile mele sunt adormite. Totuşi aud glasul câmpului şi ştiu că-l aud — cu unghiile, cu picioarele, cu întregul meu trup. Glasurile acestea nu mă turbură, nu mă trezesc — dimpotrivă, mă afundă şi mai adânc în puful dulce al somnului. Şi cu cât mă cufund mai adânc în puful dulce al somnului, cu atât ştiu mai bine că dorm, cu atât văd mai bine noaptea, noaptea pe care n'aş putea-o cuprinde cu ochii, şi cu atât aud mai bine glasurile câmpului, ciudate, pline de taină, glasurile câmpului care vorbesc noaptea mii şi mii de graiuri, pe care urechile mele nu le-ar auzi treze şi nu le-ar înţelege...

Au trecut Rusaliile.

Ce-a mai fost şi cu Rusaliile! Ţiganii au căpătat învoire dela boier să trimită prin sate căluşari. Sălaşul a pregătit trei cete.

Invoirea n'a fost dată gratis. Ţiganii sunt ai boierului. Satele prin care vor umbla ţiganii cu căluşul, tot ale boierului sunt. Din ce vor câştiga căluşarii, o treime va merge la boier — dijmă la căluş — o altă treime va ajunge la bulibaşă, ultima se va împărţi frăţeşte între căluşari...

— Tot e ceva pentru ţigani... Nu joacă pe degeaba...

Au îmbrăcat ţiganii tot ce au avut mai prost în corturile lor, au luat o prăjină lungă şi în vârful ei au agaţat o fâşie roşie, mare, de pânză. Prăjina au înfăşurat-o în bucăţi de pelin.

Au mers, alai lung, gălăgios, la malul Dunării — noi toţi, droaie după ei, în sâmbăta Rusaliilor. Mutul şi căluşarii s'au jurat, şi jurământul a fost făcut pe duhul şi coarnele necuratului, că timp de o săptămână, cât va ţine căluşul, el n'o să scoată niciun cuvânt din gură, orice s'ar întâmpla. Ceilalţi ţigani au jurat şi ei, tot pe duhul şi coarnele diavolului, că se vor supune orbeşte [illegible]utului, orice le-ar face mutul şi că nu-i vor [illegible]ci pică nici cât va ţine căluşul, nici după ce [illegible] va fi spart, pentru loviturile primite dela el. [illegible]ntul s'a rostit cu mâna pe steagul înfăşurat î[illegible]

Căluşarii şi-au aninat la brâu buchete de pelin, şi-au înfipt fire de pelin la pălărie, în sân, şi-au băgat pelin... Nu vă miraţi... Cine nu poartă la el pelin în săptămâna Rusaliilor, poate să fie luat din căluş, poate să rămână cantaur.

Mutului i s'a lipit pe obraz o barbă de câlţi. Peste mustaţa lui stufoasă i s'au lipit mustăţi de cânepă, mai stufoase, şi i s'a dat în mână o sabie de lemn, vopsită în roşu; în faţă i s'a pus un şorţ muieresc...

Căluşul are lăutari — un ţigan cu dibla, alt ţigan cu cobza.

Călușarii încep a umbla prin sate. S'au dus întâi la curtea boierului.

Boierii au ieșit în pridvor, pe scaune moi; ologul, cu căruciorul. Noi, slugărimea toată, în curte.

S'au luat la întrecere călușarii. Trei călușuri au jucat; cel care a jucat mai bine s'a ales dela boier cu dar: un leu de argint.

In timpul jocului mutul face semne călușarilor să'ntindă pod. Se așează în patru labe, unul lângă altul, călușarii. Mutul veghează ca alinierea să fie bună.

E mulțumit mutul și înalță, ca un voivod înainte de a intra cu armata în țară dușmană, sabia în sus. Se pregătește să treacă podul la vrăjmaș.

Dar iată că alt călușar îi face festa: iese cu capul dincolo de rând: mutul îl bate, până-l face să-și reia locul.

Din nou mutul vrea să treacă podul. Călușarul dela mijloc se culcă pe burtă.

A venit apa mare, a rupt podul. Mutul se chinue cu sabia; dacă loviturile nu-i ajung, le întețește. Călușarii, în sfârșit, rămân nemișcați. Acum podul e bun. Mutul se urcă pe pod și încearcă să-l treacă. A trecut peste unul, peste doi, peste trei, peste cinci călușari. La al șaselea, podul se rupe, mutul se rostogolește deaberbeleacul în țărână. Călu[illegible]ar fripți. Lăutarii care au privit tot timpul c[illegible] sticloși dau drumul cântecului — în iureș neb[illegible]ește cântecul. Proptiți în ciomege, călușarii joac[illegible]pără picioarele. Râuri de nădușeală curg de[illegible]urile lor.

La opinci și la ghenunchi, călușarii și-au legat clopoței. Jocul e zornăit. Mai abitir decât toți, joacă mutul... Un călușar se desprinde din rânduri, se urcă într'un copac. Mutul bagă de seamă, oprește călușul, se duce să-l aducă pe fugar în rânduri. Se urcă în copac după călușar. Acela se urcă și mai sus. Mutul, după el. Loviturile de sabie curg droaie. Călușarul sare jos. Sare și mutul. Jocul reîncepe. Acum călușarii joacă mai domol, mutul nu mai are nicio grijă, lăutarii cântă.

Mutul se apropie de mulțime. Pe unii oameni îi lo-

veşte cu sabia, să facă cercul de joc pentru căluşari mai larg. Pe femei le împunge în fuste. Rumânii râd de se strâmbă, râd şi boierii. Râde până şi moş Iovan.

O săptămână întreagă căluşarii au colindat satele.

In ultima zi din săptămâna Rusaliilor, după scăpătatul soarelui, căluşarii s'au dus pe malul apei, acolo unde au făcut jurământ, când au pornit căluşul. Frâng steagul şi-l aruncă pe apă. Sabia mutului e şi ea aruncată, după steag, pe apă. Mutul îşi rupe barba falsă, mustăţile false, le aruncă după sabie. Jurământul a fost ţinut, căluşul s'a spart.

Lui Amos nu-i place cum se joacă la noi căluşul.

— Pe aici vă ţineţi de caraghioslâcuri. In părţile noastre căluşul e cel mai frumos joc. Intră în căluş flăcăii cei mai mândri. Gătiţi ca de nuntă joacă flăcăii căluşul.

— Alte obiceiuri !...

— Obiceiurile astea proaste, de pe aici de lângă Dunăre, eu socot că dela turci vă vin. Prea sunt pline de măscări.

— Poate, îi răspund.

In sat — afară de căluşul pe care-l pregătesc şi-l joacă ţiganii — de Rusalii, flăcăiandrii cărora nu le-a venit încă rândul să fie luaţi la armată, care au rămas în sat sub ocupaţia duşmană, şi fetele, câte s'au mai ridicat şi le-a venit timpul să iasă în lume împreună cu celelalte mai mari, ai căror iubiţi au plecat la război, au întocmit horă în faţa cârciumii, după obicei. Lăutarii — trei prăpădiţi, n'ai da un ban pe ei la vedere — au venit cu instrumentele : o vioară gălbuie, neagră pe alocuri de vechime, lucie toată de cât a fost cântată, o cobză burticoasă, urâtă, un clarinet lung, cu clape albe, de metal, cu pâlnia buzată, răsfrântă. Te uiţi la lăutari, te uiţi la instrumente, dacă nu ştii, dacă nu cunoşti, îţi spui : o să zdrăngăne şi ei cum vor putea. Incep să cânte lăutarii. Vioara neagră-gălbuie e una cu ţiganul înalt, care s'a aplecat puţin de spinare. Geme şi suspină, sună şi răsună

în ea o inimă de om. Clarinetul chiue haiduceşte, cântec de năvală şi putere, cântec de codru, de şes şi de Dunăre turbure, drum fără pulbere. Ţinută pe pântec, gâdilată pe coarde, ciupită, scărpinată, cobza râde râs sănătos, piue, hohoteşte, înseamnă paşii şi întorsătura horei. Unele hore se desfac şi se leagănă mândre, pline de frumuseţe, liniştite ca apele mari care curg printre maluri mărunte, domol-domol, altele repezi, svelte, bătute totuşi vijelios pe loc.

Din vremuri străvechi ne-au venit cântecele şi horele, proverbele şi ghicitorile şi basmele. Oamenii care le-au născocit în ceasurile lor de bucurie ori de tristeţe, au trăit pe aceste meleaguri, au suferit ca şi cei de astăzi împilări, când n'au mai putut să rabde s'au răzvrătit, au ridicat topoarele şi au vărsat sânge pe care l-au plătit apoi cu sânge de-al lor şi, învinşi, au plecat capul şi au îndurat mai departe obidă şi împilare, batjocură şi suferinţă. Mai marii pământului au avut putere să le lovească şi să le biciue trupurile, dar sufletul poporului a rămas mai departe slobod. Nimeni n'a putut niciodată să robească sufletul. Loveşti trupul omului şi trupul, slab, se svârcoleşte şi sângeră, geme şi ţipă. Dar sufletul rămâne slobod ca o pasăre care s'a ridicat în slăvile cerului. N'ai cum s'o ajungi, n'ai cum s'o atingi, nici cu biciul, nici cu piatra, nici cu glonţul. Ţii trupul omului în obezi şi-l afumi cu fum de ardei iute. Gândul sboară slobod. Omul gândeşte că va veni o zi în care şi trupul lui va fi slobod. Nădăjdueşte. Se întăreşte.

— N'au nicio putere obezile dumitale, boierule... Ziua de mâine este a noastră.

Din sufletul poporului chinuit, dar plin de speranţă într'o vreme mai bună, s'au iscat melodiile acestea largi, generoase, în ritmul cărora şi acum, peste veacuri şi veacuri, rumânii leagă hore întinse pe care le joacă făloşi, cu paşi mari, cu fruntea sus, de parcă întreaga lume ar fi a lor, numai a lor, hore de stăpâni ai pământurilor şi ai pădurilor, ai apelor şi ai zăvoaielor, ai plaiurilor şi ai munţilor şi ai văzduhurilor, hore de oameni slobozi şi fericiţi.

Căci slobozenia şi fericirea vor veni.

Din sufletul poporului s'au iscat, aşa cum se iscă firele de iarbă din pământ, cântecele după care se joacă hora repede şi bătută, frământată şi chinuită, ca o răscoală îndelung mocnită şi ca o luptă aprigă dusă împotriva impilatorilor. Sunt hore în care se vede măreţia şi încrederea poporului în biruinţă şi în fericire şi sunt hore în care se arată lupta împotriva apăsării.

Lăutarii cântă simplu, dar uite-i, toarnă în aceste cântece care sunt ale acestui neam de desculţi, sânge fierbinte din inima lor fierbinte. Şi tinerii, sub ochii satului stors de muncă şi de câte a îndurat şi îndură, sub ochii holbaţi ai nemţilor care stau cu mâinele în şolduri pe margine şi privesc, îşi ascultă cântecele lor, venite dela străbunii care au trăit pe aici, pe lângă Dunăre, şi mai sus, pe plaiuri şi în munte, în adâncul veacurilor care s'au scurs, care s'au stins, şi îşi joacă horele lor aşa cum le-au jucat părinţii, bunicii şi străbunicii când pe feţele lor atunci tinere, soarele, care acum le luminează ţărâna, şi-a aruncat strălucirea.

Satul e trist, cum sunt toate satele în acest an. Războiul a adus peste vechea sărăcie una nouă şi mai cumplită. Biciul stăpânirii cade mai des şi mai greu, căci birurile trebuesc plătite şi corvezile împlinite. Mai des şi mai greu cade biciul boierului cu monoclu şi al slugilor boiereşti. Moşia trebue să rodească mai mult. Ostaşii germani şi ţara germană cer hrană, şi boierul cu monoclu cere câştig. Dar o horă aduce un strop de bucurie şi o fărâmă de nădejde în această Dunăre turbure de tristeţe şi amărăciune, care s'a revărsat asupra ţării. Viaţa merge înainte. Trebue să meargă înainte.

— Caută în toate câte le vezi tâlcul lor adevărat şi adânc, Darie.

Văru-meu Iancu Brătescu, fierarul tânăr şi frumos dela Omida, pe care l-a ucis atât de curând războiul, mi-a spus într'o seară cuvintele acestea care, şi ele, mi s'au înfipt adânc în inimă. La uşa fierăriei lui n'a prins rugină zăvorul şi înlăuntrul fierăriei lui nu şi-au ţesut păianjenii pânza. La foale suflă acum

un băiat al lui Ududui, acela mic şi îndesat şi cârn, pe care nu ştiu dece taică-său l-a botezat cu un nume ciudat, Ancu, iar ciocanul şi chiar barosul le mânue cu destulă vigoare ucenicul lui văru-meu, feciorul lui Ivan Ţânţu, care s'a deşirat, a crescut nălticel şi pe care-l cheamă ca şi pe tată-său, tot Ivan, dar căruia rumânii cărora le drege plugurile şi le încalţă cu fier carele şi căruţele, îi spun Ivănel.

— Darie, nu cumva a căzut şi acolo o sămânţă ?...

— A căzut. A căzut şi o să rodească.

După lăsarea nopţii, Zambila s'a furişat în arman. Nu singură. Cu bunică-sa a venit.

Bătrâna a rămas să doarmă pe un maldăr de paie afară, lângă zidul casei.

Desculţă, cu coadele împletite, lăsate pe spate să-i bată şoldurile, îmbrăcată cu o cămaşă albă, încinsă cu bete, cu trupul înfăşurat în zăvelci, Zambila a intrat în casă, a urcat scările.

Andrei a plecat. M'a lăsat singur. Ştiu că n'o să vină decât spre ziuă. Am ascultat paşii Zambilei cum urcau scările. Pe întuneric am aşteptat-o. Imi ardeau mâinile şi simţeam cum îmi ard obrajii, cum mi se usucă gura. Limba mi se uscase şi ea. Băusem înainte un ulcior de apă şi totuşi gura îmi ardea de parcă aş fi băut foc şi îmi ardea gâtul şi parcă întregul meu trup era cuptor încărcat cu jar, un jar în care adia vântul şi-l aţâţa şi-l ţinea treaz şi-l creştea să mă mistue. Mă miram că nu se aprind straile pe mine şi mă miram că scândurile odăii n'au luat foc dela tălpile picioarelor mele.

I-am văzut umbra în deschizătura uşii. Am ridicat mâinele, am prins-o în braţe. Zambila a zâmbit. I-am zărit, în fumuriul odăii, dinţii albi ca laptele şi aproape de gura mea, buzele ei groase, cărnoase, care mă aşteptau.

— Ţi-e frică, domnule ?

Era întâia oară când cineva îmi spunea „domnule". I-am răspuns ? Nu i-am răspuns niciun cuvânt. N'am putut să-i răspund. Mă apropiam de cincisprezece ani.

Am vorbit cu Zambila abia spre miezul nopţii. Atunci mi s'a deslegat limba, atunci mi s'au deslegat mădularele şi poate că atunci mi s'a deschis şi sufletul.

— Câţi ani ai tu Zambila ?

— Paisprezece...

— Dece ai venit cu bunica ?

— Să nu vin singură...

— Nu te-am chemat...

— Mi-a plăcut să vin...

Pielea Zambilei miroase a pământ şi părul ei miroase a iarbă, dar nu a iarbă proaspătă, ci a iarbă peste care au trecut vitele cu picioarele lor. Dar mie îmi plăcea mirosul acela. Mie îmi plăcea mirosul pământului, şi-mi plăcea mirosul ierburilor pe care le ştiam împânzind dealurile, departe, spre munţi, şi pe care le presimţeam când vântul bătea dinspre câmpiile Bulgariei, undeva, dincolo de Dunăre, departe, în Balcani...

Se desface de mine Zambila, îşi trece peste cap cămaşa. Işi pune zăvelcile, se încinge cu betele, îşi potriveşte părul.

Lumina alburie bate în ferestre şi ştiu că peste un ceas o să răsară soarele şi o să înceapă ziua lungă, nesfârşit de lungă.

— Ai să mai vii, Zambila ?

— Când am să pot, am să mai vin...

— Iţi pare rău că ai venit ?

Nu mai sunt „domn" pentru Zambila.

— Prostule, îmi spune, cum o să-mi pară rău !...

Imi dă un bobârnac peste nas. Mă usturä nasul. Zambila pleacă. Coboară scările în vârful degetelor.

Trec la fereastră. O văd cum se depărtează înaltă, subţire, parcă ar fi un fir de floarea soarelui care n'are rădăcini în pământ, un fir de floarea soarelui care umblă. Lângă Zambila, un ghem mărunt, care îi ţine pasul, bunică-sa...

A răsărit soarele. O să răsară şi mâine, şi poimâine... mereu... mereu...

A doua seară, aştept. Zambila nu mai vine. Andrei m'a lăsat iarăşi singur. Zambila nu vine. La miezul nopţii mă culc pe câmp şi adorm.

— Scoală, Darie. A venit boierul la conac şi te caută.

Mai înainte boierul era roşu la faţă. Era roşu boierul, acum e vânăt la faţă, întunecat. Tremură tot de parcă i-ar fi luat foc nu numai acareturile, tremură de parcă pământul moşiilor lui arde, pământul moşiilor şi stuhul de pe balta din care pescarii scot dimineaţa zeci de căruţe de peşte — peştele pe care boierul îl trimite la oraş, la vânzare. Nu pe tot. Cu peştele prost, mărunt, hrăneşte boierul slugărimea, prizonierii, ţiganii. Şi eu cu Andrei tot cu asemenea peşte ne hrănim, de când ne aflăm în slujba boierului cu un ochi de sticlă...

— Tu ai fost vreodată la Bucureşti ?

— N'am fost.

— Te văd desgheţat. Ai să pleci la Bucureşti. Ai să duci scrisoarea asta la adresă. Ai s'o dai cucoanei în mână, cucoanei al cărui nume e scris pe plic. Cucoana are să caute o maşină, să vină aici. Ai să vii cu cucoana. Vezi să nu pierzi scrisoarea pe drum.

— Când trebue să plec ?

— Acum.

— Călare ?

— Nu. Ai să pleci cu barca până la Giurgiu. De la Giurgiu o să iei trenul şi ai să ajungi la Bucureşti.

— Cu cine plec ?

— Te aşteaptă la malul Dunării un barcagiu, un om de încredere al meu...

Imi dă scrisoarea. O bag în sân. Boierul cu un ochi de sticlă se'ntoarce spre Andrei :

— Ai să-l duci tu până la Dunăre. Ştii locul. Ai să te'ntorci şi cu calul lui la conac.

Mă priveşte drept în ochi.

— In trei zile să fii îndărăt, spune boierul.

— Voi fi, îi răspund. Şi gândesc : dacă o să se poată... Şi mă pomenesc cugetând dintrodată : ori dacă o să vreau să mă mai întorc...

Boierul îmi dă cinci lei de drum. Mă mir de cât e de darnic.

— Gata ?

— Gata.

Incălecăm pe cai. Pornim. Boierul ne însoţeşte un timp, apoi o coteşte spre dreapta. Pleacă să-şi mai vadă odată bogăţiile — grâul care aşteaptă, cu spic greu, secerişul, orzul, ovăsul, porumbul, pădurile înalte de floarea soarelui.

Grâul creşte până la şoldul calului, dacă pământul e gras. Floarea soarelui creşte înaltă, înaltă... Când răsare soarele, floarea soarelui se uită spre răsărit; la amiază drept în sus, în cumpăna zilei; seara, spre apus se uită floarea soarelui. Fiecare fir poartă un ochi mare, rotund, galben, în vârf — un ochi cu gene mari, verzi... Cu mii şi mii de ochi pădurile de floarea soarelui se uită din răsărit şi până în apus în ochiul galben, rotund, al soarelui. Floarea soarelui cu soarele seamănă, cu soarele...

Adie uşor vântul. Lanurile, ca o apă întinsă, fac valuri-valuri. Calul galopează. Andrei îmi poartă ciudă.

— Dece dracu nu m'o fi trimis pe mine ? Tare aş fi vrut să dau o raită prin Bucureşti.

— Ai mai fost ?

— Cum să nu, de două ori. Am fost cu tata, când le-a dus pe surorile mele la şcoală.

Coborîm dealul. Dunărea e aproape. Intre noi şi Dunăre, zăvoaiele. Trecem prin zăvoaie, pe poteci înguste, crengile sălciilor ne lovesc obrajii, umerii. Mergem la pas, la pas.

Dunărea turbure curge domol, zorile îşi aruncă pe ape lumina. Pe ape, pe zăvoaie, pe câmpuri, zorile îşi seamănă cu dărnicie lumina...

Un om aşteaptă lângă luntre. Trage tutun din pipă. Fumul îl scoate pe nas. Lângă el, fiu-său, un băieţandru mai înalt, mai slab, mai gălbejit ca mine. La întoarcere au să tragă amândoi la lopeţi.

— Bună dimineaţa, nene Oprişor.

Mormăe barcagiul un răspuns. Se vede că nu-i place vorba.

— Pleci cu dumnealui la Giurgiu.

— Să se urce în luntre.

Imi iau bună ziua dela Andrei, dau frâul calului, mă urc în luntre. In fundul luntrii licăre apa. Mă așez. Pe o bancă mă așez și-mi feresc cât pot picioarele de udătură. Omul bărbos, fără să scoată pipa din gură, se urcă la celălalt capăt. Cu lopata îndepărtează luntrea de mal. Lopătează vânjos, spre mijlocul Dunării, de câteva ori, apoi îndreaptă luntrea pe curs. Am intrat în șuvoi. Luntrea merge lin, odată cu apele. Merge lin luntrea...

Deasupra noastră — cerul dimineții. Malurile îmbrăcate în zăvoaie umede primesc dimineața cu foșnete, cu strigăte de păsări. Privită de aproape, Dunărea e turbure, galbenă. Umblu cu mâna prin apă. E rece apa. E rece și turbure. Luntrea lunecă. Trece pe lângă sate. Trece pe lângă zăvoaie. Aleargă Dunărea. Luntrea aleargă. Omul bărbos pufăe tutun și stă parcă neclintit.

— Când crezi că o să ajungem la Giurgiu, nene Oprișor ?

— Spre seară o să ajungem.

Soarele s'a ridicat de câteva suliți. Ne scăldăm în lumină, cu apele,cu arborii, cu zăvoaiele, cu pădurile. Cu tot ce se vede, ne scăldăm în lumină.

Iunie 1947 — Noembrie 1948.

TABLA DE MATERIE